ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ
ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΝΑΤΑΛΗ ΕΜΜ. ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΠΕΤΡΟΥ Θ. ΠΕΝΝΑ – ΤΡ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ 1973

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ
ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ι.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΝΑΤΑΛΗ ΕΜΜ. ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
Π. Θ. ΠΕΝΝΑ — ΤΡ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΑΘΗΝΑΙ 1973

2

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Διοίκησιν τῆς Ἑταιρείας, πᾶσα μελέτη πρὸς δημοσίευσιν εἰς προσεχεῖς τόμους τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», ὡς καὶ τὰ πρὸς κρίσιν καὶ ἀναγγελίαν βιβλία ἀποστέλλονται εἰς τὸν Πρόεδρον κ. Πέτρον Πένναν, εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἑταιρείας, ὁδὸς Σταδίου 48—2ος ὄροφος, Ἀθήνας. Τηλέφ. 3218207.

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ὁ ἀνὰ χεῖρας 6ος τόμος τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» ἀφιεροῦται εἰς τὴν μνήμην τοῦ Νατάλη Ἐμμ. Πέτροβιτς συμφώνως πρὸς τὸ ἐκδοθέν, ἅμα τῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ θανάτου του τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου 1971, ψήφισμα τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν-Μελενίκου, τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν εἷς τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἱδρύσεως.

Ὁ Νατάλης Πέτροβιτς διετέλεσεν ἐπὶ δεκαπενταετίαν ὁλόκληρον Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας, ἀφοῦ προηγουμένως προσέφερε μὲ τὰς εἰδικάς του γνώσεις ἐπίσης πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας ὡς Ταμίας αὐτῆς. Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἑταιρίας μὲ καταπλήσσουσαν δραστηριότητα καὶ ἀκατάβλητον θέλησιν εἰργάσθη ὅσον ὀλίγοι διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν καὶ τῶν στόχων της καὶ ὑπῆρξε πολύτιμος βοηθὸς καὶ συνεργάτης εἰς τὴν προσπάθειαν τοποθετήσεως τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς συγγράμματος εἰς τὴν ἁρμόζουσαν ἐπιστημονικὴν θέσιν.

Αἱ ποικίλαι, κυρίως λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ περιεχομένου, ἐργασίαι του, αἱ δημοσιευμέναι εἰς τοὺς ἐκδοθέντας πέντε τόμους τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», εἶναι ἀψευδὴς μαρτυρία τῆς προσφορᾶς του διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σερρῶν καὶ γενικώτερον τῆς προσφορᾶς του πρὸς τὰ Σερραϊκὰ γράμματα *.

Δὲν ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ παρόντος τόμου, διὰ τὸν ὁποῖον προώριζε τὰς δημοσιευομένας σήμερον ἀναμνήσεις του, ὑπὸ τὸν τίτλον «Σερραίων Ὁμηρεία, Ἰούνιος 1917 - Δεκέμβριος 1918».

Πρέπει ὅμως ἡ ψυχή του νὰ εἶναι ἥσυχος, διότι ἡ Μαρτυρία του, μαρτυρία ἑνὸς ἀξιοπίστου μάρτυρος, θὰ ἔχῃ τὴν

---

* Διὰ τὰ λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ ἄρθρα τοῦ Ν. Πέτροβιτς βλ. εἰς τὴν δημοσιευομένην κατωτέρω τοῦ παρόντος τόμου βιβλιογραφίαν ὑπὸ Γ. Αἰκατερινίδου.

θέσιν της εἰς τὴν αἰωνίαν ἀντιδικίαν δύο λαῶν καὶ θὰ ἀποτελῇ κραυγαλέαν διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν ἀπανθρώπων μεθόδων, αἱ ὁποῖαι ἔτεινον εἰς τὸν φυλετικὸν ἐξαφανισμὸν τῶν ὑπερηφάνων Ἑλλήνων τοῦ Μακεδονικοῦ χώρου.

Ἐδίσταζεν ἐπὶ πολὺ ὁ ἀείμνηστος καὶ ἀνθίστατο εἰς τὰς μετὰ φορτικότητος διατυπουμένας προτροπάς μου, πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν δεινοπαθημάτων καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων κατ' ἐπανάληψιν εἰς ὁμηρείαν καὶ εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα ὁδηγηθέντων Σερραίων. Προέβαλλεν ὡς δικαιολογίαν τῆς ἀρνήσεώς του, πρῶτον τὴν ἐκ τῆς παρόδου τοῦ μακροῦ χρόνου λησμοσύνην λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπεικόνιζον καλύτερον τὰς φρικαλεότητας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν αἱ 70.000 τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον 12.000 κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικὰς διέφυγον τὸν ἀφανισμὸν καὶ ἐπέστρεψαν ράκη σωματικὰ καὶ ψυχικὰ εἰς τὰς οἰκίας των· δεύτερον, τὴν ἀδυναμίαν ἀποδόσεως σήμερον ὁλοκληρωμένων εἰκόνων τοῦ μεγέθους τῆς τραγωδίας τῶν ἀπαχθέντων καὶ τῆς ἰδικῆς του προσωπικῆς περιπετείας· καὶ τέλος, τὸ σκόπιμον ἢ μὴ τῆς ἀναξέσεως, ὑπὸ τὰς παρούσας διεθνεῖς καὶ βαλκανικὰς συνθήκας, παλαιῶν πληγῶν καὶ τῆς ἀναζωπυρώσεως τῶν παθῶν.

Ὅλαι ὅμως αἱ ἀντιρρήσεις ἤρθησαν πρὸ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως τῆς ἱστορικῆς μνήμης, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελῇ δίδαγμα διὰ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς, τοὺς ἐπιθυμοῦντας φιλειρηνικὴν διαβίωσιν καὶ καλὴν γειτονίαν. Τὰ ἀπομνημονεύματά του μᾶς δίδουν ὅλην τὴν δραματικότητα τῶν περιπετειῶν ποὺ ἐπέρασε μὲ τὰς γενικωτέρας προεκτάσεις των κατὰ τρόπον παραστατικόν, καὶ μίαν εἰκόνα πραγματικὴν τῆς γενοκτονίας τῆς φυλῆς μας ὑπερβάλλουσαν τὰ ὅρια τῆς φαντασίας. Παρὰ ταῦτα ὁ ἴδιος δὲν ἔμενεν ἀπολύτως ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις του. Ἐδίσταζε νὰ μοῦ παραδώσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του ὅπως ἐπεξεργασθῇ τοῦτο περισσότερον.

Ὁ αἰφνίδιος θάνατός του δὲν τοῦ ἐπέτρεψε τὴν ἐπεξεργασίαν, τὴν ὁποίαν ἐσκόπει νὰ κάμῃ. Καθ' ἡμᾶς, παρὰ τὰς ὡρισμένας ἀδυναμίας του, τὸ χειρόγραφον τοῦτο δὲν παύει νὰ

ἀποτελῇ ἓν κείμενον ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος. Ὡς ἐκ τούτου τὸ δημοσιεύομεν ὡς παρελάβομεν τοῦτο παρὰ τῆς οἰκογενείας του, χωρὶς νὰ ἐπιφέρωμεν διορθώσεις ἢ ἀνακατάταξιν τῆς σειρᾶς τῶν κεφαλαίων.

Ἡ ἔναρξις τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ παρόντος τόμου συμπίπτει μὲ τὴν συμπλήρωσιν εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς, κατὰ τὸ 1952, ἱδρύσεως τῆς ἡμετέρας Ἑταιρίας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ἐγένετο ἀναμνηστικὴ ἐκδήλωσις εἰς τὴν αἴθουσαν διαλέξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὴν 16ην Νοεμβρίου 1972, μὲ ὁμιλίαν τοῦ κ. Γ. Ἀβτζῆ, μέλους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, καὶ θέμα «Θρῦλοι, μῦθοι καὶ παραδόσεις τοῦ Παγγαίου».

Προλογίζων ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας, προέβη εἰς σύντομον ἀπολογισμὸν τοῦ ἔργου αὐτῆς κατὰ τὴν διαρρεύσασαν εἰκοσαετίαν, τὸν ὁποῖον καὶ δημοσιεύομεν κατωτέρω.

Ἀθῆναι, Μάρτιος 1973 — ΠΕΤΡΟΣ Θ. ΠΕΝΝΑΣ

6

χ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΣΑΕΤΙΑΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ *

Ἡ σημερινὴ ὁμιλία τοῦ διακεκριμένου δικηγόρου καὶ ἐξαιρέτου συγγραφέως κ. Γεωργίου Ἀβτζῆ δίδεται ὡς πρώτη ἐκδήλωσις εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἑορτασμοῦ ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἰκοσαετίας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν - Μελενίκου.

Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι προτοῦ παρουσιάσω τὸν ἐκλεκτόν μας ὁμιλητήν, ὁ ὁποῖος τυγχάνει καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἐπιβάλλεται νὰ εἴπω ὀλίγα λόγια σχετικῶς μὲ τὴν ἵδρυσιν, τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς Ἑταιρίας μας, ὥστε τὸ ἔργον αὐτῆς νὰ καταστῇ εὐρύτερον γνωστόν.

Μία φιλικὴ συνάντησις τριῶν νοσταλγῶν Σερραίων, ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας μετεφύτευσεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος ἡ λαῖλαψ τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν τῆς Πατρίδος μας, ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχὴς στιγμὴ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν - Μελενίκου.

Νοσταλγικαὶ ἀναμνήσεις τῶν παιδικῶν χρόνων, συνυφασμέναι μὲ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἀφελληνισμοῦ καὶ ἐκσλαβισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτερα τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν· συζητήσεις γύρω ἀπὸ ἰδιαιτέρας περιπετείας ἑνὸς ἑκάστου ἐξ ἡμῶν καὶ τὸ σύνολον τῶν δεινῶν τὰ ὁποῖα ἐμάστιζον τὸν τόπον μας· ἡ τουρκικὴ τυραννία καὶ ἡ βουλγαρικὴ πλημμυρίς, ἡ ὁποία ἐσάρωνε καὶ μετέβαλλεν εἰς ἐρείπια καὶ ἔβαφε μὲ αἷμα τὴν γῆν τῆς Πατρίδος μας· ὁ φόβος ἀκόμη τῆς περαιτέρω ἀπωλείας παντὸς μνημείου καὶ ἱστορικοῦ στοιχείου, τὰ ὁποῖα κατὰ σύστημα καὶ μέθοδον ἠθέλησαν νὰ ἐξαλείψουν οἱ Βούλγαροι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιδρομάς των ἐν τῇ προσπαθείᾳ των ἀλλοιώσεως τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς Μακεδονίας, ὅλα αὐτὰ ὡδήγησαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ἱδρύσεως τοῦ Σωματείου μας. Εἰς τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ἐγκριθέντος τὸ 1952 καταστατικοῦ αὐτοῦ, διαγράφεται ὡς σκοπὸς τῆς ἱδρύσεως «ἡ περισυλλογὴ καὶ διάσωσις τοῦ ἱστορικοῦ, ἀρχαιολογικοῦ, λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ, ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη τῆς τε

* Ὁ ἀπολογισμὸς οὗτος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας κ. Π. Πέννα κατὰ τὴν 16ην Νοεμβρίου 1972, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

προγενεστέρας ἀλλὰ καὶ συγχρόνου ἱστορίας, τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ πάσης κοινωνικῆς ἐκδηλώσεως, ὡς καὶ ἡ διατήρησις καὶ περισυλλογὴ τῶν παλαιῶν ἐθίμων καὶ παραδόσεων τοῦ πάλαι ποτὲ Σαντζακίου Σερρῶν καὶ τῶν ἑπτὰ αὐτοῦ Καζάδων».

Εὐνόητον λοιπὸν ὅτι οἱ τεθέντες σκοποὶ τῆς Ἑταιρίας τυγχάνουν, πλὴν τῶν ἄλλων, πρωτίστως καὶ Ἐθνικοί. Διότι διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ μελέτης ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς Μακεδονίας, ὅπερ κακῇ τῇ μοίρᾳ περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν βορείων γειτόνων, διατηροῦμεν παρὰ τοῖς νεωτέροις ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῶν Ἐθνικῶν μας δικαίων ἐπὶ τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ κατοχυρώνομεν τοὺς τίτλους, ἐφ' ὧν αἱ μέλλουσαι γενεαὶ θὰ στηρίξουν τὰς πρὸς διαρρύθμισιν τῶν συνόρων μας δικαίας ἀξιώσεις τοῦ Ἔθνους.

Θὰ ἤθελα νὰ ἀποφύγω νὰ κατονομάσω τοὺς τρεῖς ἐμπνευστὰς καὶ ἱδρυτὰς τῆς Ἑταιρίας μας. Ἡ ἱστορικὴ ὅμως ἀλήθεια καὶ τὸ χρέος πρὸς τοὺς ἀπολιπομένους σήμερον ἐκ τοῦ μέσου ἡμῶν, ἐπιβάλλουν νὰ τοὺς μνημονεύσω. Πλὴν τοῦ ἔχοντος τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὁμιλῇ αὐτὴν τὴν στιγμήν, οἱ ἀείμνηστοι Βασίλειος Σιμωνίδης, διαπρεπὴς Σερραῖος οἰκονομολόγος καὶ ἐπιστήμων ἄριστος, ὁ ὁποῖος καὶ διετέλεσε πρῶτος Πρόεδρος αὐτῆς, καὶ ὁ ἐπίσης ἐκλεκτὸς Σερραῖος καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν τῆς Ἐμπορικῆς Τραπέζης Νατάλης Πέτροβιτς, ὁ ἐπὶ μακρὸν διατελέσας Ταμίας καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρίας, ὑπῆρξαν οἱ ἔνθερμοι θεμελιωταὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς. Βεβαίως ἡ ἰδέα—καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ ἀπόφασις τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἑταιρίας— δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ, ἂν δὲν ἐνεστερνίζετο αὐτὴν μὲ τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ ἀγάπην τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἐπιστημόνων, τῶν διανοουμένων καὶ τῶν κοινωνικῶν παραγόντων τῆς πλουσίας εἰς ἐκλεκτὰς προσωπικότητας Σερραϊκῆς παροικίας τῶν Ἀθηνῶν.

Οὕτω τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ἱδρυτῶν τῆς Ἑταιρίας μας, πλὴν τῶν μνημονευθέντων Βασιλείου Σιμωνίδου καὶ τοῦ ἀποτελέσαντος κατὰ τὴν διαρρεύσασαν εἰκοσαετίαν τὴν ψυχὴν τῆς Ἑταιρίας Νατάλη Πέτροβιτς, κοσμοῦν τὰ ὀνόματα τῶν ἀειμνήστων Δημητρίου Χόνδρου, ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· τοῦ Οὐμβέρτου Ἀργυροῦ, τοῦ ἐξαιρέτου ζωγράφου, καλλιτέχνου καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ· τῆς ὑπερόχου Σερραίας Ἄννας Τριανταφυλλίδου, ἡ ὁποία ὡς ἄριστος παιδαγωγὸς καὶ Πρόεδρος τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐμόρφωσε γενεὰς Ἑλληνίδων μητέρων καὶ ἐτίμησεν, ὅσον ὀλίγαι γυναῖκες, τὴν ἰδιατέραν πατρίδα της καὶ τὴν Ἑλλάδα· τῆς Λιλίκας Χριστομάνου - Καλλίνσκη, τῆς ἐκλεκτῆς καὶ ἐκ Μελενίκου ὁρμωμένης, γνωστῆς ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον, οἰκογενείας τῶν Χριστομάνων· τοῦ Κωνσταντίνου Τέγου, διαπρεποῦς νομομαθοῦς καὶ Νομικοῦ Συμβούλου τοῦ Κράτους· τοῦ Κωνσταντίνου Καπέτη, ἀνωτάτου τραπεζι-

κοῦ, τρισεγγονοῦ τοῦ Σερραίου ἥρωος καὶ ἀρχιστρατήγου τῶν Μακεδονικῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὸ 1821 'Εμμ. Παππᾶ.

Δὲν ἀναφέρομεν τὰ ζῶντα μέλη. 'Ο κατάλογος εἶναι μακρὸς καὶ ὁ χρόνος ἀνεπαρκής.

Τί ἐπετελέσαμεν κατὰ τὴν διαρρεύσασαν εἰκοσαετίαν; Εἶναι σημαντικὸν καὶ ἀξιόλογον τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον καὶ τὰ ἐπιτεύγματα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς προσδοκίας τῶν ἱδρυτῶν καὶ τῶν μελῶν τῆς 'Εταιρίας; ῎Ας ὁμιλήσουν τὰ πράγματα.

Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ ὁποίου μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκυκλοφόρησαν πέντε ὀγκώδεις τόμοι, κατωρθώσαμεν νὰ ἀποθησαυρίσωμεν καὶ νὰ διασώσωμεν πλούσιον καὶ ποικίλον ἱστορικόν, λαογραφικόν, ἀρχαιολογικὸν καὶ γλωσσικὸν ὑλικόν, μὲ τὴν συνεργασίαν ἐκλεκτῶν καὶ διακεκριμένων ἐρευνητῶν. ῎Ηδη ἐπίκειται ἡ ἐκτύπωσις τοῦ 6ου τόμου, μὲ ὕλην ἐπίσης σπουδαίαν καὶ ἐνδιαφέρουσαν, στρεφομένην πάντοτε εἰς θέματα τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Οἱ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντες τόμοι ἐγένοντο εὐμενέστατα δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς χώρας, τὸ δ' ἀνώτατον πνευματικόν μας ῞Ιδρυμα, ἡ 'Ακαδημία 'Αθηνῶν, ἀπένειμεν «ΕΠΑΙΝΟΝ» κατὰ τὴν πανηγυρικὴν Συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 29ης Δεκεμβρίου 1966, κρίνασα τὸ ἔργον μας ἀξιόλογον, πολύτιμον καὶ χρήσιμον, ὡς ἀποβλέπον εἰς τὴν συγκέντρωσιν καὶ διάσωσιν στοιχείων τοῦ 'Εθνικοῦ μας βίου, τὰ ὁποῖα ὁσημέραι λησμονοῦνται καὶ ἐξαφανίζονται.

'Εξ ἄλλου, διὰ σειρᾶς διαλέξεων ὑφ' ἡμῶν καὶ ἄλλων μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, γενομένων ἐνταῦθα μὲν εἰς τὰς αἰθούσας τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας, τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῆς 'Εταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, εἰς Θεσσαλονίκην δὲ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, μετὰ πρόσκλησιν τοῦ 'Ιδρύματος τῆς 'Εταιρείας Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου καὶ τῆς αὐτόθι Σερραϊκῆς παροικίας, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὰς Σέρρας, τὸ Σιδηρόκαστρον καὶ τὴν Νέαν Ζίχνην, κατόπιν ἐπανειλημμένων προσκλήσεων τῶν τοπικῶν πνευματικῶν σωματείων, ἠθελήσαμεν νὰ ὑπογραμμίσωμεν τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Μακεδονικοῦ χώρου καὶ τὴν συμβολὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν ἐν γένει ἀναγεννητικὴν προσπάθειαν τοῦ γένους, καὶ νὰ ἀφυπνίσωμεν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς 'Επαρχίας διὰ τὰς ἱστορικὰς ἐρεύνας καὶ γενικώτερον τὰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις.

Τὰ οἰκονομικὰ μέσα τῆς 'Εταιρίας ὑπῆρξαν πολὺ περιωρισμένα. Μόνον ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν μελῶν της καὶ ἡ πίστις ἐπὶ τὸ ἔργον συνετέλεσαν ὥστε, μὲ τὴν μικρὰν κατὰ καιροὺς οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν ὑπὸ τοῦ Κράτους, μέσῳ τοῦ προϊόντος τῶν Κρατικῶν Λαχείων, καὶ τῆς παγίας ἐτησίας οἰκονομικῆς χορηγίας δι' ὡρισμένου βασικοῦ ποσοῦ ὑπὸ τῆς Μπαγκείου 'Επιτροπῆς, τῇ στοργικῇ φροντίδι τοῦ ὑπερόχου Μακεδόνος, μονίμου

καὶ ἰσοβίου μέλους αὐτῆς κ. Φιλίππου Δραγούμη, πρὸς ὃν ἐκφράζομεν καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὰς εὐχαριστίας μας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας, νὰ δυνηθῇ ἡ Ἑταιρία νὰ βαδίσῃ τὸν δρόμον της.

Κατὰ τὴν διαρρεύσασαν εἰκοσαετίαν ἡ Ἑταιρία μας ἀπώλεσε πολλὰ ἀπὸ τὰ μέλη της. Ἀλλὰ τὰ κενὰ διαρκῶς συμπληροῦνται διὰ τῆς προσελεύσεως νέων μελῶν, καὶ δὴ ἐκ τῶν νεωτέρων γενεῶν, γεγονὸς ὅπερ μᾶς παρηγορεῖ ὅτι τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρίας περιέρχεται εἰς χεῖρας ἱκανάς, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν σειράν των θὰ παραδώσουν τὴν σκυτάλην εἰς ἄλλους διὰ τὴν διαιώνισιν αὐτῆς.

Π. Θ. Π.

ΝΑΤΑΛΗΣ ΕΜΜ. ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ
(1899 - 1971)

12

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΣΕΡΡΑΙΩΝ ΟΜΗΡΕΙΑ

(ΙΟΥΝΙΟΣ 1917 - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1918)

ΥΠΟ

ΝΑΤΑΛΗ ΕΜΜ. ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ

ΔΥΣΙ ΜΥΡΙΑΣΙ
ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΟΜΗΡΟΙΣ
ΦΡΙΚΤΑΙΣ ΠΑΝΤΟΙΑΙΣ ΑΙΚΙΑΙΣ
ΕΝ ΕΤΕΙ 1917 - 1918
ΦΙΛΗΣ ΠΑΤΡΗΣ ΞΕΝΟΚΤΟΝΩ,
ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΕΝ ΓΑΙΗ, ΠΟΤΜΟΝ
ΟΙΚΤΡΩΣ ΑΝΑΠΛΗΣΑΣΙ ΤΗΝΔΕ
ΣΕΡΡΑΙΩΝ ΔΗΜΟΣ ΕΣ ΑΓΗΡΩ
ΜΝΗΜΗΝ ΑΝΕΘΗΚΕ ΣΤΗΛΗΝ

('Επίγραμμα ὑπὸ Εὐαγγ. Στράτη, σκαλισμένο σὲ ἀναμνηστικὴ στήλη τοποθετημένη στὸ βορεινὸ κηπάριο τοῦ «'Ορφέως» Σερρῶν).

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Σ' ἐκείνους τοὺς μυρίους — δὶς
ποὺ δὲν γύρισαν
ἀπὸ τὴν ὁμηρεία 1917 - 1918

Ὦ Σεῖς Σερραῖοι ὅμηροι,
ὦ Σεῖς Σερραῖοι μάρτυρες,
ὦ Σεῖς Σερραῖοι ἥρωες,
ἄοπλοι καὶ σιωπηλοί,
ἀβοήθητοι καὶ ἀνυπεράσπιστοι,
στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιᾶς,
μακρυὰ ἀπὸ τὶς ἑστίες Σας,
στόχος στὸ πύρινο ξέσπασμα
τοῦ μίσους τῆς Βουργαριᾶς,
πατήσατε τοῦ Δούναβη τοὺς πάγους
καὶ δεχθήκατε ἐπάνω Σας
μὲ ὀλύμπια καρτερία
ὕβρεις κι ἐξευτελισμούς,
μαστιγώματα καὶ δαρμοὺς
τῶν ἀνελέητων Βουλγάρων.
Ἡ πατρίδα Σας, ἡ πόλις τῶν Σερρῶν, Σᾶς εὐγνωμονεῖ,
ἡ Ἑλλάδα μας Σᾶς εὐλογεῖ,
κι ἂς εἶναι σπαρμένα τὰ κόκκαλά Σας
ἀπὸ τὸ ἄξενο Κίτσεβο ὥς τὸν Εὔξεινο Πόντο.

Ν. Ε. ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Τώρα ποὺ πέρασαν πάνω ἀπὸ πενῆντα χρόνια ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, τώρα ποὺ ἐπιτρέπεται καὶ ἔρχονται στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἀπόρρητα διπλωματικὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης [1] καὶ ἀποκτᾶ ἕνα ἐπίστρωμα «ἀληθείας» ἡ ἱστοριογραφία διὰ τὰ γεγονότα ἐκεῖνα καὶ γίνονται γνωστὲς ἀπίστευτες ἀποκαλύψεις, ἀποφάσισα νὰ γράψω τὶς ἀναμνήσεις μου ἀπὸ τὴν ὁμηρεία στὴν Βουλγαρία ποὺ δοκιμάσαμε οἱ Σερραῖοι κατὰ τὸ 1917 - 1918.

Τὸ ἀποφάσισα αὐτό, γιατὶ στὶς λεπτομέρειες εἶναι πολὺ λίγο γνωστά, ὄχι μόνον ἡ ὁμηρεία αὐτή, ἀλλὰ καὶ τὰ προηγηθέντα τοπικὰ γεγονότα.

Τώρα μόλις φανερώνονται μὲ διαύγεια τὰ κίνητρα καὶ οἱ αἰτίες τῶν συμβάντων ἐκείνων, ποὺ κατετάραξαν καὶ κατέθλιψαν μεγάλο μέρος τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαίτερα τὸν πληθυσμὸ τῆς Μακεδονίας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια ὑπῆρχε μία σκόπιμη προσπάθεια νὰ συγκαλύπτωνται καὶ νὰ μὴ ἀναφέρωνται πιὰ οἱ ἀπίστευτες ἐκεῖνες ἀκρότητες καὶ θηριωδίες τῶν γειτόνων μας Βουλγάρων, ἐπειδὴ ὑποκινοῦν τὸ μῖσος καὶ τὴν ἔχθραν. Μὲ αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπο καὶ αὐτὴν τὴν τακτικὴν ἔσβηνε ὁ δαυλὸς ποὺ φωτίζει τὸν μαρτυρικὸ ἱστορικὸ δρόμο τῆς πορείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας, ποὺ ὑποβλήθηκε σὲ ἄπειρες θυσίες καὶ ἀπώλειες μέχρις ὅτου φθάση στὸν ἐλεύθερο βίο.

Τὰ μαρτύρια αὐτὰ ποὺ πέρασεν ἡ Μακεδονία, πρέπει νὰ γίνουν γνωστὰ στὴν νεώτερη γενεά.

Στὸ 1917 μᾶς εἶχαν ἐκτοπίσει οἱ Βούλγαροι ὁμαδικά, στὴ βορεινή, παγωμένη καὶ ἀφιλόξενη Βουλγαρία, στὴ χώρα αὐτὴ ποὺ μάχεται κάθε Ἑλληνικὸ καὶ ποὺ μὲ μελετημένο ἐπίσημο κρατικὸ σχέδιο ὠργάνωσε καὶ φρόντισε συστηματικὰ τὴν ἐξόντωσί μας καὶ μάλιστα εὐθὺς ὡς τῆς δόθηκεν εὐκαιρία μετὰ μία τετραετία ἀπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῶν Σερρῶν τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1913.

Λυποῦνταν τότε οἱ Βούλγαροι ποὺ δὲν κατώρθωσαν νὰ σφάξουν ὅλους τοὺς Σερραίους, ὅπως βαθειὰ τὸ ἐπιθυμοῦσαν, γιατὶ πέρασε μόνον ἀπὸ τὸ χέρι τους τότε νὰ πυρπολήσουν μὲ λύσσα 5.500 ἑλληνικὰ σπίτια καὶ μαγαζιὰ τῶν Σερρῶν.

---

1. Σπ. Κοσμετάτου, Οἱ μυστικοὶ φάκελοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Paris 1970. («Ἐλεύθερος Κόσμος», Ἰούλ. 1970).

Ἐκείνη τὴν ἧττα τους τοῦ ᾽13 οὔτε τὴν χώνεψαν ποτέ, οὔτε τὴν ξέχασαν, καὶ στὰ ἐμβατήριά τους ἔψαλλαν φανατικὰ τό:

«Ναηλιοῦτο στὲ βῆ ὀτμαστίμ»

δηλαδή: «Πολὺ καυτὰ θὰ σᾶς ἐκδικηθοῦμε».

Καὶ νά, μὲ τὰ γεγονότα τοῦ ᾽15, τοῦ ᾽16 καὶ τοῦ ᾽17 τοὺς δίδεται νέα εὐκαιρία νὰ τυραννήσουν καὶ νὰ ἐξοντώσουν τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας μὲ πεῖνα, δαρμούς, ἐκτελέσεις καὶ ὁμηρεία.

Τόσο πικρὲς ἡμέρες ἦταν ἐκεῖνες ποὺ περάσαμε στὴ μαύρη ὁμηρεία κάτω ἀπὸ τὶς φωνές, τὶς βρισιὲς καὶ τὸν βουλγάρικο βούρδουλα, ποὺ καὶ ὥς τὰ σήμερα ἀπέφευγα καὶ νὰ τὶς θυμᾶμαι ἀκόμα.

Εὐτυχῶς περάσαν σὰν βραχνᾶς, σὰν βαρὺς καὶ τυραννικὸς ἐφιάλτης, ἀλλὰ ἀφῆκαν ἐπάνω μας ἀνεξάλειπτη καὶ ἀξέχαστη τὴν ἀλγεινὴ ἀνάμνησι τῆς δοκιμασίας.

Ἀπίστευτο τὸ πῶς γλυτώσαμε μερικοὶ καὶ ζοῦμε ἀκόμα σὲ προχωρημένη ἡλικία—Δημήτριος Μιγκιάνης, Δημήτριος Γρηγοριάδης, Γεώργιος Μόσχος, Γεώργιος Ἀβτζῆς, Ἀ. Ἁλατᾶς κ. ἄ.—ἐνῶ μετὰ τὸν γυρισμό τους περάσαν στοὺς μακαρίτες ὁ Παντελῆς Σταμπουλῆς, ὁ Κώστας Παπαλεξίου, ὁ Ἄγγελος Καμπούρης, ὁ Φωκᾶς Γ. Φωκᾶς, ὁ Γεώργ. Χατζησπανδωνῆς, ὁ Θεόδωρος Βαβαλέκας, ὁ Ἠλίας Τριανταφύλλου καὶ τόσοι ἄλλοι.

Μὰ κι ἂν περάσαν ἀπὸ τότε (Ἰούν. 1917) 54 χρόνια, ὅμως παραμένουν τόσο ζωηρές, τόσο ζωντανὲς καὶ τόσο βαθειὰ χαραγμένες μέσα στὸν νοῦ μου οἱ φρικτὲς ἀναμνήσεις, ποὺ θὰ τὶς γράψω χωρὶς προσπάθεια, ἀβίαστα, ἔστω καὶ ἂν ξαναζῶντας τις μέσα μου αἰσθανθῶ τὴ στυφὴ καὶ πικρὴ γεῦσι τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ πόνου, ποὺ τόσον καιρὸ τότε μᾶς ἐβασάνισε, σὰν ἕνας τεράστιος διαβολικὸς σίφουνας μαυραστραφτερῆς πολεμικῆς ἀναταραχῆς, ποὺ στὸ τέλος παραμέρισεν, ἔσβησε καὶ χάθηκε παρασύροντας μαζί του στὸ χαμὸ τόσες δεκάδες χιλιάδες ψυχὲς συμπατριωτῶν μας, ἀφοῦ ἀπὸ 70.000 ἐκτοπισθέντας ὁμήρους τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας γυρίσαμε ἐλεεινοί, ρακένδυτοι, σκελετωμένοι καὶ ψειριασμένοι, μόλις ζωντανοί, μόνον 12.000, ἐνῶ οἱ νεκροὶ καὶ οἱ ἀγνοούμενοι ἔφθασαν τοὺς 58.000 [1].

---

1. Δημοσθ. Σ. Στεφανίδη, Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι, Θεσσαλονίκη 1945, σελ. 101. «Κατὰ πληροφορίας τοῦ καθηγητοῦ Ἀνδρέου Ἀνδρεάδου, («La Grèce devant le Congress de la paix», ἀνάτ. ἐκ τῆς Revue Politique et Parlementaire, Paris 1919, σ. 12), ἡ ἐν Σόφιᾳ Ὁλλανδικὴ Πρεσβεία ὑπελόγιζε τοὺς κατὰ τὰ ἔτη 1916 - 1918 ἐκτοπισθέντας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐκ τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας Ἕλληνας εἰς 70.000, ἐξ ὧν κατὰ ἐπίσημον δήλωσιν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, γενομένην ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ 1918, μόνον 12.000 εὑρίσκοντο εἰς τὴν ζωήν. Εἰς τὰ θύματα ταῦτα τῆς βουλγαρικῆς θηριωδίας πρέπει νὰ ὑπολογισθοῦν περὶ τοὺς 35.000 ποὺ ἀπέθανον (ὑπολογισμὸς τῆς ἐπισκεφθείσης τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν Πανεπιστημιακῆς Ἐπιτροπῆς) ἐκ πείνης καὶ ἐπιδημιῶν εἰς τὰς ἑστίας των».

Εἶναι παράξενο πῶς ἀπεφάσισα νὰ τὶς γράψω, γιατὶ πολλὲς φορὲς καὶ σὲ παρακλήσεις ἀκόμη καὶ τῶν παιδιῶν μου νὰ τοὺς διηγηθῶ λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν ὁμηρεία, πάντοτε ἀνέβαλλα, πάντα ἄλλαζα κουβέντα καὶ τελικὰ ἀπέφευγα νὰ ἀναμοχλεύσω στὸ μυαλό μου ἀναμνήσεις τόσο πικρές, τόσο τρομακτικές.

Ἐλπίζω νὰ μὲ δικαιολογήση ὁ ἀναγνώστης, ὅταν παρακάτω θὰ διαβάση σελίδες μὲ ἀπίστευτα βάσανα, ποὺ περάσαμε μὲ τὸν κίνδυνο τοῦ θανάτου ποὺ περνοῦσε κάθε στιγμὴ μὲ τὶς κρύες φτεροῦγες του ἀπὸ μπροστά μας καὶ παρ᾽ ὅλα αὐτὰ κρατηθήκαμε στὴ ζωή, ἀφοῦ περάσαμε ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπίγειο «πουργκατόριουμ» τῶν Βουλγάρων, τὴν κόλασι τῆς ὁ μ η ρ ε ί α ς.

Γι᾽ αὐτὸ θαυμάζω περισσότερο τώρα τὴν ἀκατάβλητη δύναμι γενικὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ εἶχε τόσο βαθειὲς ρίζες στὴ Μακεδονία, καὶ τῆς ταλαίπωρης γενιᾶς μας, ποὺ μὲ τόσο συστηματικὰ ξερριζώματα κατώρθωσε μὲ τόσες θυσίες νὰ ἐπιζήση.

Μὲ ἤρεμο χέρι καὶ χωρὶς ὑπερβολὲς γράφω τὰ βάσανα, τὶς στερήσεις, τὸν βάναυσο τρόπο τῆς φρουρᾶς, τοὺς ξυλοδαρμοὺς καὶ ὅλα τὰ σκληρὰ μέσα ποὺ μεταχειρίστηκαν οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὁμηρείας μὲ σκοπὸ τὴν ἐξόντωσί μας, γιατὶ ἂν δὲν γίνουν τώρα γνωστά, σιγὰ σιγὰ θὰ σβήσουν καὶ θὰ τὰ πάρη τὸ ποτάμι τῆς λησμονιᾶς.

Ἔπειτα ἀπὸ 54 χρόνια φυσικὸν εἶναι νὰ γραφοῦν ἀπὸ τὸ χέρι μου ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα τότε εἶχαν συμβῆ γύρω μας, ὅσα εἴδαμε καὶ ὅσα πάθαμε. Οἱ περιγραφές μου θὰ εἶναι κατὰ ἐπεισόδια ξεχωριστές, σὰν χρονογραφήματα αὐτοτελῆ σκοτεινῆς ἐποχῆς, μὲ πιστὰ χρώματα τῆς πονεμένης καὶ ταλαίπωρης ζωῆς μας καὶ μὲ τὰ καρδιοχτύπια ποὺ περάσαμε κάτω ἀπὸ τὴ λόγχη καὶ τὸ κνοῦτο, τὸν βούρδουλα καὶ τὸν πέτσινο ζωστῆρα τοῦ σκληροῦ Βουλγάρου «βοϊνὶκ» (στρατιώτου).

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὸν ἐπιτυχῆ ἀφελληνισμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας τοῦ 1906 ἔγιναν πιὰ ἐπιστήμονες γιὰ τὴν ἐθνολογικὴ ἀλλοίωσι καὶ τὸ ριζικὸ ξεβοτάνισμα τῶν Ἑλληνικῶν χώρων, ποὺ τοὺς ἦταν ἀπαραίτητοι γιὰ τὸ ρολλάρισμά τους πρὸς τὸ «Μπέλο-Μόρε» (τὸ Αἰγαῖον).

Κατὰ τὰ σχέδιά τους αὐτά, ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ κατακτηθῆ καὶ νὰ ἀφελληνισθῆ, διότι ὅταν θὰ κατώρθωναν νὰ ξαπλώσουν τὸν βουργάρικό τους ὁδοστρωτῆρα πρὸς τὸν νοτιᾶ, ἔχοντας δεξιὰ τὸν Στρυμόνα καὶ ἀριστερὰ τὸν Νέστο, ἡ Θράκη θὰ ἔπεφτε στὰ χέρια τους σὰν ὥριμο σῦκο. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἐφρόντισαν στὸ 1913, στὸ 1916 καὶ στὸ 1941, μὲ ἐπιστημονικὸ σύστημα νὰ ἐξοντώσουν καὶ νὰ ἐκβουλγαρίσουν

αὐτὸ τὸ 'Ελληνικὸ τμῆμα (Στρυμόνος - Νέστου) μὲ κάθε σκληρὸ καὶ ἀνάλγητο μέσον.

Στὴν ἐκτέλεσι αὐτοῦ τοῦ σχεδίου ἀπεδείχθη ὅτι ὀφείλονται οἱ σφαγὲς τοῦ Σιδηροκάστρου τοῦ 1913, τὸ κάψιμο ὁλάκερης τῆς πολιτείας τῶν Σερρῶν τοῦ 1913, οἱ σφαγὲς τοῦ Δοξάτου τοῦ 1913, οἱ σφαγὲς τῆς Δράμας καὶ τοῦ Δοξάτου τοῦ 1941, καὶ ἡ σκόπιμη καὶ συστηματικὴ καὶ φρικτὴ πεῖνα τοῦ ἑρμητικὰ ἀποκλεισμένου 'Ελληνισμοῦ τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας τοῦ 1916, μὲ πρόσθετο ἔγκλημα τὴν γενοκτονία τῆς βρεφικῆς καὶ παιδικῆς ἡλικίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μὲ ἀθρόους ὁμαδικοὺς θανάτους. Στὸ ἴδιο σχέδιο τῆς ἐξοντώσεως ὀφείλονται οἱ βαρειὲς ἀγγαρεῖες, οἱ βασανισμοί, οἱ δαρμοὶ καὶ οἱ ἀγχόνες καὶ τέλος ἡ ἐξοντωτικὴ ὁμηρεία τοῦ 1916—1918, «γιὰ νὰ καθαρίσῃ ὁ τόπος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς φανατικοὺς καὶ ἐνοχλητικοὺς Ἕλληνας», ὅπως τὸ ἔλεγαν. Μὲ ἀναίσχυντο τρόπο καὶ τὰ βουλγαρικὰ φύλλα ἔγραφαν τότε: «Θέλομε τὴ Μακεδονία ἄδεια ἀπὸ κατοίκους» [1].

'Αλλὰ μὲ τὴν τελευταία κατοχὴ τοῦ 1941 καὶ τὴν ἐκτόπισι τῶν ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων ἀπὸ τὰς Σέρρας καὶ τὴν δευτέραν ὁμηρείαν τῶν ὑπολοίπων[2] καὶ μὲ τὶς σφαγὲς Δράμας - Δοξάτου τοῦ 1941[3] νόμισαν πὼς ὁριστικὰ καθάρισαν τὸ ἔδαφος ποὺ τόσο ἐπιθυμοῦσαν καὶ προχώρησαν μάλιστα ἐνῷ διαρκοῦσεν ἡ κατοχὴ στὴν προσάρτησι τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας, χωρὶς νὰ ἐπιτύχουν διεθνῆ ἀναγνώρισι.

'Ομολογοῦμε ὅτι χρωστᾶμε εὐγνωμοσύνη στοὺς Βουλγάρους, γιατὶ μὲ τὴν ἀδιάλλακτη στάσι τους καὶ τὴν ἀκόρεστη ἀπληστία τους καὶ στὸ 1913 ξεκινῆσαν γιὰ τὴν Θεσσαλονίκη καὶ τιμωρηθῆκαν μὲ ἧττα. Καὶ στὸ 1915 μὲ τὴν ἴδια ἀπληστία ποὺ τοὺς χαρακτηρίζει, ἀρνήθηκαν νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ πάρουν τὴν 'Ελληνικὴ 'Ανατολικὴ Μακεδονία καὶ τὸ τμῆμα τῆς Μακεδονίας τὸ περιλαμβανόμενον εἰς τὴν Σερβίαν, ὅταν γιὰ νὰ τοὺς κερδίσουν, ἐπίμονα, προδοτικὰ καὶ δελεαστικὰ τοὺς εἶχε προσφερθῆ ἀπὸ τοὺς Γάλλους (Ντελκασσὲ) καὶ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους (Σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέυ) ἕως τὴν τελευταία ἡμέρα ποὺ βγῆκαν στὸν πόλεμο μὲ τὸ μέρος τῆς Γερμανίας (12 'Οκτ. 1915) [4].

Ἂν τότε εἶχαν ἀποδεχθῆ τὴν πρότασι αὐτὴ τῆς 'Αντάντ, σήμερα ἡ 'Ανατολικὴ Μακεδονία θὰ ἦταν Βουλγαρική, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ Βόρειος Ἤπειρος, ποὺ χάθηκε γιὰ τὴν 'Ελλάδα παρ' ὅλους τοὺς ἐθνολογικοὺς 'Ελληνικούς της τίτλους [5].

---

1. Linvasion Bulgare, La 3me Agression 1940–1941. Edition de la Ligue «La Paix par la Justice» σελ. 45.

2. Ν. Βουζούκα, Εἵλωτες τῶν Βουλγάρων. Σέρραι 1959.

3. 'Η Μαύρη Βίβλος, Πανεπιστημίων 'Αθηνῶν—Θεσσαλονίκης 1940-1944.

4. Σπ. Κοσμετάτου, Μυστικοὶ φάκελλοι 'Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, ἔνθ' ἀν.

5. Synvet, 'Εθνολογικοὶ πίνακες Μακεδονίας. Παρίσι 1878.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΜΗΡΕΙΑ

Παρακολουθῶντας τὴν πνευματικὴ κίνησι τῶν Σερρῶν κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες, δὲν εἶδα κανένα νὰ καταπιασθῆ καὶ νὰ γράψη ἔστω καὶ ἀτομικὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν μαύρη ἐκείνη ὁμηρεία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν δικηγόρο Γεώργιο Λεφάκη, τὸν Ἀθηναῖο, τὸν ἐγκατεστημένο στὰς Σέρρας ἀπὸ τὸ 1913.

Σ' αὐτὸν ἔλαχε νὰ δοκιμάση τὸ λίγο καὶ πικρὸ ψωμὶ τῆς ὁμηρείας μαζὶ μὲ μᾶς τοὺς Σερραίους, καὶ εἶναι ἀξιέπαινος γιὰ ὅσα ἔγραψε καὶ διέσωσε σ' ἕνα μικρὸ βιβλιαράκι μὲ 44 σελίδες: «Βουλγαρικαὶ θηριωδίαι καὶ τὰ μαρτύρια τῶν Ἑλλήνων ὁμήρων ἐν Βουλγαρίᾳ», Θεσσαλονίκη 1948.

Εἶναι ἐνδιαφέρον βιβλίον καὶ ἔχει ἐκδοθῆ καὶ σὲ δευτέρα ἔκδοσι. Καλογραμμένο, ἐξιστορεῖ καὶ ἀναφέρει πολλὲς ἄγνωστες σελίδες τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνας, τῶν διωγμῶν καὶ τῆς ὁμηρείας τῶν Σερραίων, ὡς καὶ τὴν προσωπική του ἀνάμιξι σὲ πολλὲς δύσκολες στιγμὲς τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Σερρῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Ὁ Γ. Λεφάκης, ὡς δικηγόρος, εἶχε χαρακτηρισθῆ στὸ στρατόπεδο τῆς Σιούμλας ὡς «Intellegent» καὶ μόνον στὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ λίγο διάστημα ἔφυγε ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο τοῦ στρατοπέδου καὶ σχετικῶς πέρασε μὲ καλλίτερη μεταχείρισι καὶ μὲ λιγώτερα βάσανα, ἂν συγκριθῆ μὲ μᾶς τοὺς 300 ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦμε ὡς «εὐνοηθέντες» ἀπὸ τὴν τύχη. Πολλὲς πληροφορίες του ἔχει ἀντλήσει ἀπὸ τρίτους.

Πάντως στὸ βιβλίο του αὐτὸ δὲν ἀναφέρει λεπτομέρειες διὰ τὸν κατὰ χιλιάδας ὁμαδικὸ θάνατο τῶν ὁμήρων Ἀνατ. Μακεδονίας στὸ Κίτσεβο, στὸ Κάρναμπατ καὶ στὸ Κόστιβαρ, ἀπὸ ὅπου ἐλάχιστοι ἐπέστρεψαν καὶ μᾶς ἐλλείπουν περιγραφές.

Ἄλλο ἕνα βιβλίο ἄξιο προσοχῆς ἔχει ἐκδοθῆ στὸ Παρίσι τὸ 1919. Τὸ ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας καὶ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως Charles Vellay· φέρει τὸν τίτλο «Dans l' Enfer Bulgare» (Μέσα στὴ Βουλγαρικὴ Κόλασι), 38 σελίδων.

Ὁ καθηγητὴς περιγράφει μὲ εὐσυνειδησία πολλὲς περιπτώσεις βασανισμῶν τῶν ὁμήρων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ἔχει πολλὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Λευκὴν Βίβλον, τὴν ἐκδοθεῖσαν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1918 ὑπὸ τοῦ Ρακτιβάν, μέλους τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ νὰ μεταβῆ ἐπὶ τόπου, νὰ προεδρεύση εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ νὰ συλλέξη πολύτιμα στοιχεῖα τῶν ὠμοτήτων τῶν Βουλγάρων ποὺ διέπραξαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς.

Βέβαια ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει τὸν ἀποτροπιασμόν του γιὰ τὰ φοβερὰ καὶ φρικτὰ ἐγκλήματα κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, τὰ διαπραχθέντα ἀπὸ τοὺς

Βουλγάρους στρατιωτικοὺς εἰς βάρος τῶν κατοίκων καὶ τῶν ὁμήρων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ χωρὶς κανένα θετικὸ ὄφελος καὶ ἀποτέλεσμα, γιατὶ ὅπως ἀπεδείχθη στὸ τέλος, κανένας ἀπὸ τοὺς κακούργους αὐτοὺς δὲν παρεπέμφθη στὸ δικαστήριο.

Ἀξιόλογο καὶ τὸ βιβλίο «Εἵλωτες τῶν Βουλγάρων» ποὺ γράφηκε ἀπὸ τὸν Νῖκο Ἀθ. Βουζούκα γιὰ τὴν Β' ὁμηρεία τῶν Σερραίων κατὰ τὸ 1941. Ἐφρόντισεν ὁ ἴδιος γιὰ τὴν ἔκδοσί του στὸ μικρό του τυπογραφεῖο στὰς Σέρρας τὸ 1959.

Περιγράφει σ' αὐτὸ μὲ ζωηρὰ χρώματα καὶ ρεαλισμὸ τὰ δεινὰ καὶ τὶς ἀφάνταστες κακουχίες, ποὺ πέρασε σ' αὐτὴ τὴ δεύτερη ὁμηρεία τῆς κατοχῆς τοῦ 1941.

Ἐσώθηκε ἀπὸ τὴν ὁμηρεία αὐτὴ μὲ καταρρακωμένη ὑγεία.

Ὁ ἴδιος εἶχεν ἀφιερώσει τὴ ζωή του στὴν ἔκδοσι τοῦ τοπικοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ «Σερραϊκὰ Γράμματα», ποὺ τὸ ἐξέδιδε ἐπὶ πολλὰ χρόνια μὲ δικά του μέσα.

Δυστυχῶς ἀπὸ τὶς κακουχίες δὲν βάσταξε καὶ ἀπὸ καρδιοπάθεια, ἀπότοκο τῶν βασανιστηρίων τῆς ὁμηρείας, ἀπέθανε στὰς Σέρρας τὴν 31 Ἰουλίου 1967 εἰς ἡλικίαν 45 ἐτῶν [1].

Ἔτσι χάρις στὸ Νῖκο Βουζούκα ἔχομε ζωντανὲς σελίδες τῆς Β' ὁμηρείας τῶν Σερραίων, ποὺ ἂν τὴν παραβάλῃ κανεὶς μὲ τὴν πρώτη, ἦταν καὶ αὐτὴ ἐξ ἴσου σκληρὴ καὶ ἀπάνθρωπη.

Σ' αὐτὴ τὴ Β' ὁμηρεία τῶν Σερραίων οἱ κακοῦργοι δρᾶσται καὶ βασανισταὶ Βούλγαροι στρατιωτικοὶ εἶναι τὰ παιδιὰ ἐκείνων τῶν «βοϊνίκ», ποὺ μᾶς ἐβασάνισαν στὴν πρώτη ὁμηρεία.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ

Τόση ἦταν ἡ λύσσα τῶν Βουλγάρων καὶ τὸ μῖσος τους πρὸς τοὺς Σερραίους, ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ 1916 - 1918, ὥστε γιὰ λόγους ἀμύνης, πάνω στὸ ξέσπασμα αὐτοῦ τοῦ ἀκράτητου μίσους των, ὅταν μᾶς ρωτοῦσαν στὴ Βουλγαρία: «Ἀπὸ ποῦ εἶσαι;» νὰ ἀπαντοῦμε ἀπὸ τὴν Καβάλα, ἀπὸ τὴν Δράμα, ἀπὸ τὴν Ζίχνα καὶ ποτὲ ἀπὸ τὰς Σέρρας, γιατὶ ἦταν βέβαιο πὼς ἂν λέγαμε ὅτι εἴμαστε Σερραῖοι, θὰ ἀκολουθοῦσε ἄγριος ξυλοδαρμὸς ἢ πολὺ σύντομα δὲν θὰ εἴχαμε καλὸ τέλος.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΤΑΤΟΠΙΣΙΣ

Τώρα ποὺ πέρασαν δεκάδες χρόνια καὶ ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὴν θέρμη τῶν συνταρακτικῶν καὶ δραματικῶν γεγονότων, ποὺ ἐκύλησαν σὰν

1. Στ. Π. Κοταμανίδη, Σύγχρονοι λογοτέχναι καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῶν Σερρῶν. «Σερραϊκὰ Χρονικά», τόμ. 5ος, σελ. 406 — 412, καὶ Τρ. Δ. Θεοδωρίδη, «Μεγάλη Ἐγκυκλοπαίδεια Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας», τόμ. 4ος, σελ. 272—276.

πελώριος κύλινδρος πάνω στὸ μαρτυρικὸ ἔδαφος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ ἔβαλαν σὲ δεινὴ δοκιμασία καὶ ἀφάνταστη ταλαιπωρία τὸν τότε Ἑλληνικὸ πληθυσμό της, εἶναι ἀνάγκη συνοπτικὰ νὰ κατατοπίσουμε τὸν ἀναγνώστη καὶ νὰ τὸν χειραγωγήσουμε στὸ καταθλιπτικὸ κλῖμα τῆς πολεμικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, ποὺ ὡδήγησε στὴν ἀποκοπὴ τῆς πέραν τοῦ Στρυμόνος Ἑλληνικῆς γῆς ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο κορμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, μὲ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα γιὰ τὸν πληθυσμό της.

Εἶναι λυπηρὸ ποὺ ὁ παντοδύναμος χ ρ ό ν ο ς, μέρα μὲ τὴ μέρα, χρόνο μὲ τὸ χρόνο, ρίχνει ρυθμικὰ καὶ ἥσυχα τὴν ἀντάρα τῆς λησμονιᾶς, αὐτὴν ποὺ θολώνει τὴν ἀνάμνησί τους, καὶ ἔτσι κοντεύουν νὰ σβήσουν καὶ νὰ ἀφανιστοῦν τελείως ἐκεῖνα τὰ σημαντικά, τὰ τραγικὰ τοπικὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ποὺ γιὰ τὸ ἁπαλό, ἀγαθὸ καὶ ἀνύποπτο μυαλὸ τῆς σημερινῆς νεολαίας μας μπορεῖ νὰ θεωροῦνται ἀπίστευτα καὶ ἀδιανόητα, ἀφοῦ τώρα ἔχομε καὶ διεθνεῖς ὀργανισμούς, ποὺ φροντίζουν γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐλέγχουν νὰ εἶναι ὑγιεινὰ τὰ γεύματα τῶν πολιτικῶν δολοφόνων.

Ἐπειδὴ εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ νεώτερες Ἑλληνικὲς γενεὲς ἐλάχιστα κατατοπίζονται εἰς τὰ σχολεῖα γιὰ τὰ Βαλκανικὰ ζητήματα καὶ ἐπειδὴ σήμερα πολὺ ὀλίγοι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας, ἀσχολοῦνται μὲ βαθειὲς ἱστορικὲς μελέτες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὀλίγοι βγάζουν τὴν ὀρθὴ σειρὰ τῶν γεγονότων καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ἱστορίας τῆς τόσο δοκιμασμένης Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, χωρὶς πολιτικὲς προκαταλήψεις καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀνατρέχῃ ὁ ἀναγνώστης σὲ πολύπλοκες καὶ διεξοδικὲς πολεμικὲς περιγραφὲς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, θὰ παραθέσω ἐδῶ συνοπτικὰ ἀλλὰ μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τοπικὰ χρονικά, τὰ ὁποῖα ζήσαμε καὶ εἴδαμε «μὲ τὰ μάτια μας», ἢ καὶ ἄλλα ποὺ μόλις σήμερα ἀποκαλύπτονται.

Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ ἀναγνώστης τὶς σύντομες αὐτὲς περιγραφές μου δὲν θὰ τὶς βρῆ οὔτε στὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικὰ οὔτε καὶ σὲ πολιτικὲς καὶ πολεμικὲς ἱστορίες τῆς ἰδιαιτέρας μας πατρίδος, ἐκτὸς μόνον ἀπὸ τὰ βασικὰ γεγονότα, αὐτὰ ποὺ γράφονται μὲ γνώμονα τὴν ὑπεύθυνο ἐπίσημη ἱστορία.

Αὐτὰ ὅλα ποὺ ἐκθέτω εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴν ἀτομική μου σκοπιὰ ἀπὸ τὴν ἀποκλεισμένη τότε πόλι τῶν Σερρῶν καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ ποὺ πέσαμε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὁμηρείας στὴ Σιοῦμλα - Δοβρουτσὰ - Βάρνα.

Ὅσα γράφω γενικώτερα γιὰ τὴν Μακεδονία, τὰ περιγράφω κατὰ τὸ δυνατὸν ἀντικειμενικὰ καὶ πάντα βασισμένα ἐπάνω σὲ δημοσιευθέντα προσφάτως ἐπίσημα ἔγγραφα. Σ᾽ αὐτὸ ἄλλωστε πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ κάθε ὑγιῶς σκεπτόμενο ἄτομο, νὰ ξεκαθαρίζῃ τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν προσωπική του ἀντίληψι, ἱκανότητα καὶ εὐσυνειδησία καὶ νὰ μὴ παρασύρεται ἀπὸ ἐκδικητικὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ ἐμαρτύρησε στὴν ἐχθρικὴ κακομεταχείρησι, ἢ ἀπὸ προσωπολατρίες.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς στὰς Σέρρας κρατοῦσα μὲ λεπτομέρειες ἡμερολόγιο τῶν γεγονότων ἀπὸ 6 Αὐγούστου 1916 μέχρι 21 Ἰουνίου 1917, τὴν ἡμέρα ποὺ φύγαμε γιὰ τὴν ὁμηρεία.

Ὅταν γύρισα ἀπὸ τὴν ὁμηρεία, δὲν βρῆκα τίποτε. Τὰ ἔπιπλά μας εἶχαν λεηλατηθῆ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Χάθηκε μαζὶ καὶ τὸ ἡμερολόγιο.

Καμμιὰ φορὰ ἡ τύχη καταστρέφει σελίδες ἱστορίας, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ξαναγραφοῦν.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ 1915 - 1917

Τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῆ ἕνα μέτωπο στὴν Ἀνατολή, ἦταν σκέψις καὶ σχέδιο πολεμικό, ποὺ τὸ συνέλαβαν Γάλλοι πολιτικοὶ ἕνα χρόνο προτύτερα ἀπὸ τὴν ἀπόβασι στρατοῦ στὴν Θεσσαλονίκη. Τὸ ὑπεστήριζεν ὁ Λόυδ Τζὼρτζ καὶ τὸ ἔβαλε στὴν ἐνέργεια ὁ Γάλλος ὑπουργὸς Ἀριστ. Μπριάν.

Τὸ μέτωπο αὐτό, σκοπὸν θὰ εἶχε νὰ δημιουργήση ἀντιπερισπασμὸ στὶς Κεντρικὲς Αὐτοκρατορίες, γιὰ νὰ ἀνακουφισθῆ τὸ δυτικὸ μέτωπο ἀπὸ τὴν ἐπίμονη πίεσι τῶν Γερμανῶν, θὰ εἶχε δὲ βάσι τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Θράκη.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τῶν Δαρδανελλίων παρουσιάζετο ἀνάγκη καὶ εὐκαιρία νὰ τὸ ἐφαρμόσουν. Ἡ Ἀγγλία τότε κουρασμένη ἀφῆκε τὴν πρωτοβουλία στὴν Γαλλία[1] καὶ ἔτσι τὴν 5ην Ὀκτωβρίου 1915 οἱ Ἀγγλογάλλοι ἐπραγματοποίησαν ἀπόβασι στὴν Θεσσαλονίκη καὶ ἐγκατέστησαν περιχαρακωμένο στρατόπεδο ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαράιγ στὸ «Ζεϊτινλὴκ» κοντὰ στὴν Ἁγία Παρασκευή, μὲ τὴν ἀρχικὴ πρόθεσι νὰ βοηθήσουν τὴν Σερβία, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς ἔμενε τότε οὐδετέρα.

Ἐκεῖ κατὰ συνέχειαν ὡδήγησαν καὶ τὰ περιτρίμματα τῆς ἄτυχης μάχης τοῦ Τσανὰκ - Καλὲ τῶν Δαρδανελλίων, μετὰ τὴν «ἡρωϊκή», ὅπως τὴν ἐχαρακτήρισαν, ἐκκένωσι τῆς Σούβλας, ἀπὸ τὴν βόρεια πλευρὰ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως.

Εἶναι εὐτύχημα ὅτι μετὰ παρέλευσι 50 ἐτῶν τὰ ὑπουργεῖα τῶν Δυτικῶν χωρῶν ἐπιτρέπουν τὴν ἔρευναν, μελέτην καὶ δημοσίευσιν τῶν μυστικῶν ἐγγράφων. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἦρθαν εἰς φῶς μυστικὰ ἔγγραφα ποὺ ἔδωσαν στὴ δημοσιότητα ἀληθινὲς καὶ ἄγνωστες μέχρι σήμερα πτυχὲς τῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς τῶν σκοτεινῶν διπλωματικῶν παρασκηνίων τῆς δράσεως τῆς Ἀντὰντ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ὅπως λοιπὸν σήμερα ἱστορικῶς ἔχει ἐξακριβωθῆ, ἡ ἀπόβασις αὐτὴ στὴ Θεσσαλονίκη ἔγινε κατόπιν κρυφῆς προσκλήσεως τοῦ Βενιζέλου, δι᾿ ἐγγράφου τῆς 22ας Σεπτεμβρίου 1915, ἂν καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ρητῶς ἀνέφερεν ὅτι: «Κανένας ξένος στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθη εἰς τὸ Ἑλλη-

1. Π. Καρολίδου, Συμπλήρωμα Ἱστορίας Ἑλλην. Ἔθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου. Ἔκδ. 6η, Ἐλευθερουδάκη. Ἀθῆναι 1932, βιβλ. 17ον, σελ. 198.

νικὸν ἔδαφος ἢ νὰ σταθμεύσῃ ἐντὸς αὐτοῦ, ἄνευ προηγουμένης ψηφίσεως εἰδικοῦ νόμου ὑπὸ τῆς Βουλῆς».

Εὐθὺς ὡς ἔγινεν ἡ ἀπόβασις συνετάχθη καὶ ἀπεστάλη εἰς τὰς Πρεσβείας τῆς Ἀντὰντ καὶ διαμαρτυρία ἐντολῇ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου διὰ τὴν παραβίασιν τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, «διὰ τοὺς τύπους» [1].

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων ἀποδεικνύεται ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τοῦ ἱστορικοῦ Π. Καρολίδου ὅτι «τὰ λεγόμενα ὅτι ὁ Βενιζέλος δῆθεν ἐκάλεσε τοὺς συμμάχους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην δὲν φαίνονται ἀληθῆ» [2].

Κατὰ τὴν ἀνασύνταξι αὐτὴ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀντὰντ εἰς τὸ «Ζεϊτινλὴκ» τὰ ἐπιτελεῖα της μελετοῦσαν καὶ ζύγιζαν ἕως ποῦ νὰ ξαπλώσουν καὶ νὰ σταθεροποιήσουν μιὰ γραμμὴ ἐπιχειρήσεων στὴν Μακεδονία.

Στὶς 12 Ὀκτωβρίου 1915 ἡ Βουλγαρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἀντάντ, καὶ ἀνέλαβε τὴν καταδίωξι τῶν Σέρβων πρὸς τὴν Ἀλβανίαν.

Τὸ Γερμανικὸ ἱππικὸ σταμάτησε τὴν προέλασί του στὸ Κέναλι, ποὺ εἶναι σταθμὸς ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου, στὰ Ἑλληνογιουγκοσλαυικὰ σύνορα.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ ἕως τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς ἐξόδου τῆς Βουλγαρίας μὲ τὸ μέρος τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων ὁ Σὲρ Ἔδουαρδ Γκρέυ τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Ντελκασσὲ τῆς Γαλλίας ἔτρεφαν τὴν ψευδαίσθησι ὅτι θὰ κατώρθωναν νὰ τὴν μεταπείσουν καὶ νὰ τὴν κερδίσουν προσφέροντας εἰς αὐτὴν ἀλλότρια ἐδάφη.

Ἴσως καὶ ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν ἐδίστασαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν δρᾶσι τους στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία, ἀφήνοντας τὸ Ροῦπελ νὰ καταληφθῇ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἐνῶ ἐνωρὶς προηγουμένως ὑπῆρχε εὐχέρεια καὶ εἶχε προσφερθῇ τὸ ὀχυρὸν εἰς τὸν Σαράιγ ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς [3].

Αὐτὸς ὁ δισταγμὸς ἢ ἡ σκοπιμότης τῆς Ἀντὰντ νὰ μὴ καταλάβῃ τὸ Ροῦπελ, ἐστοίχισεν εἰς μὲν τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας τὴν τρομερὰν δοκιμασίαν των ἀπὸ ἀποκλεισμὸν καὶ πεῖναν καὶ τὴν κατὰ χιλιάδας ἐξόντωσίν των εἰς τὴν ὁμηρείαν, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ὡς ἀποτέλε-

---

1. Σπ. Κοσμετάτου, Οἱ μυστικοὶ φάκελλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας, ἔνθ' ἀν., (κεφ. 3) ἐπιφ. ἀρ. 13 καὶ 12, 95.

2. Π. Καρολίδου, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 197.

3. Ἔνθ' ἀν., σελ. 225. «Ὅτε τέλος αἱ Ἑλληνικαὶ Ἀρχαὶ Μακεδονίας τὴν πρὸς αὐτὸν (Σαράιγ) οὐχὶ πλέον ἀνοχὴν ἀλλὰ δουλικὴν φιλοφροσύνην ἦγαγον μέχρις ἀνεφίκτου βαθμοῦ καὶ ἐναντίον τῶν ὑποχρεώσεων τῆς οὐδετερότητος καὶ τὸν προέτρεψαν νὰ καταλάβῃ τὴν ἰσχυρὰν θέσιν Ροῦπελ τὴν ἄγουσαν ἀπὸ τῶν συνόρων εἰς τὴν καρδίαν τῆς Μακεδονίας, δὲν ἔπραξε τοῦτο, ἰσχυριζόμενος ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπατῶσιν αὐτόν, ἐφ' ὅσον τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Ροῦπελ εἰς τοὺς Βουλγάρους ἦσαν ἐξ Ἀθηνῶν πλέον κεκανονισμένα».

σμα νὰ χαθῆ τότε ἡ 'Ανατ. Μακεδονία καὶ νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὸ Δ' Σῶμα τοῦ 'Ελλ. Στρατοῦ μὲ πλήρη τὰ ἐφόδιά του καὶ νὰ μεταφερθῆ καὶ κρατηθῆ εἰς Γκαῖρλιτς τῆς 'Ανατ. Γερμανίας «ἐν ὅπλοις» καὶ ὄχι ὡς αἰχμάλωτον μακρὰν τῶν μαχῶν, μέχρι τέλους τοῦ πολέμου.

'Η παράδοσίς του ἔγινε πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰχμαλωσίας του ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ κατόπιν συμφωνίας μὲ τοὺς Γερμανοὺς ποὺ ἔγινε μὲ τὴν προσωπικὴν πρωτοβουλίαν τοῦ σωματάρχου Χατζοπούλου καὶ χωρὶς ὁδηγίας τῆς Κυβερνήσεως 'Αθηνῶν, τὴν ὁποίαν καὶ κατηγόρησε τότε ἡ 'Αντὰντ ὅτι αὐτὴ σκοπίμως ἐνήργησε τὴν παράδοσιν τοῦ Δ' Σώματος εἰς τοὺς Γερμανούς, ἐνῶ ἐπιθυμία τοῦ Σαράιγ ἦτο ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ Σώματος αὐτοῦ.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι πρὸ τῆς παραδόσεώς του ὁ Σωματάρχης ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν περιπολοῦντα ἔξω τῆς Καβάλας ναύαρχον ἀρχηγὸν τῆς μοίρας τοῦ 'Αγγλικοῦ στόλου τὰ μέσα νὰ μεταφερθῆ τὸ Σῶμα εἰς τὸν Πειραιᾶ ἢ ἀλλοῦ κατὰ προτίμησίν του, ἀλλὰ τὸ αἴτημα αὐτὸ ἀπερρίφθη. Τότε ἀξιωματικοὶ καὶ ἄνδρες τοῦ Δ' Σώματος, πιστοὶ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἀπέφυγαν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς Γερμανίαν.

Αὐτὰ προκύπτουν ἀπὸ τὰ δημοσιευθέντα προσφάτως ἀπόρρητα ἔγγραφα [1].

'Αλλὰ εἶναι καιρὸς μετὰ τὴν Βουλγαρικὴ εἰσβολὴ στὴν 'Ανατ. Μακεδονία νὰ παρακολουθήσουμε τί συνέβαινε στὴν ὑπόλοιπη 'Ελλάδα.

'Η διαμάχη μεταξὺ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ Βενιζέλου ἔφθανε κατὰ τὰ μέσα Σεπτ. 1916 εἰς τὸ κατακόρυφον.

'Ο ἕνας ὑπεστήριζε νὰ τηρήσῃ ἡ 'Ελλὰς εὐμενῆ οὐδετερότητα ὑπὲρ τῆς 'Αντάντ, ὁ ἄλλος ἤθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ βγῆ ἡ 'Ελλὰς ἄνευ ὅρων στὸν πόλεμο ὑπὲρ τῆς 'Αντάντ.

Τὴν 24ην Σεπτ. 1916 ὁ Βενιζέλος ἀνεχώρησεν [2] ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ μὲ βοήθειαν τοῦ Γαλλικοῦ στόλου ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κρήτην. Κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι τῶν συμμάχων τὰ νησιὰ Σάμος, Χίος, Λῆμνος, Μυτιλήνη, Θάσος καὶ κατόπιν αἱματηρῶν ἐπεισοδίων ἡ Νάξος προσεχώρησαν εἰς τὸ κίνημα.

'Η λοιπὴ 'Ελλάς, ἐκτὸς τοῦ τμήματος τοῦ κατεχομένου ἀπὸ τὸν Σαράιγ, παρέμεινε πιστὴ εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν.

Τὴν 5ην 'Οκτ. 1916 ὁ Βενιζέλος μὲ τὶς φροντίδες τοῦ συμμαχικοῦ στόλου μετεφέρθη στὴν Θεσσαλονίκη ὅπου ἐγκαταστάθηκε «ἐξ ὀνόματος τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ» ἀλλὰ ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Σαράιγ καὶ ἐν εἴδει Τ ρ ι α ν δ ρ ί α ς μὲ τὸν ναύαρχον Κουντουριώτη καὶ τὸν στρατηγὸ Δαγκλῆ ἐσχημάτισε τὴν «Προσωρινὴ Κυβέρνησι» Θεσσαλονίκης.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ καὶ ἡ περίπτωσις ὅτι ἡ 'Αντὰντ ἐπωφελήθηκε ἀπὸ

---

1. Σ π. Κ ο σ μ ε τ ά τ ο υ, ἔνθ' ἀν., ἀρ. 104 ἐπιφ.
2. Ἔνθ. ἀν., ἀρ. 97 ἐπιφ.

τὴν εὐμενῆ οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος, διότι μὲ τὴν ξαφνικὴ ἔξοδο τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν πόλεμον ὑπὲρ τῶν Γερμανῶν τὴν 12 Ὀκτ. 1915, Γαλλικὸν στρατιωτικὸν τμῆμα ἀπὸ 20.000 ἄνδρας παρ' ὀλίγον νὰ αἰχμαλωτίζετο εἰς τὸ Κριβολὰκ ἀπὸ τοὺς προελαύνοντας Βουλγάρους, ἂν δὲν ἔσπευδεν ἡ Ἑλλην. Κυβέρνησις νὰ ἐπιτρέψη νὰ καταφύγη τοῦτο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ νὰ σωθῇ.

ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΑΝΝΑ ΧΟΛΗΝ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου ἡ Ἰταλία ἦταν σύμμαχος τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν.

Ὕστερα ἀπὸ πολλὲς ἀμφιταλαντεύσεις καὶ ἀφοῦ ἐξησφάλισεν ὡρισμένες ὑποσχέσεις, ἔγινε μέλος τῆς Ἀντὰντ καὶ ἔλαβε μέρος στὸν πόλεμο ἀπὸ τὸν Μάιον τοῦ 1915.

Αὐτὸ κατέληξεν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ὡς νὰ μὴ ἔφθαναν τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ Αὔγουστον τοῦ 1916, κατὰ τὸν ἴδιον μῆνα οἱ Ἰταλοὶ ἐπωφελούμενοι τοῦ διχασμοῦ μας ἐξώρμησαν ἀπὸ τὸν Αὐλῶνα πρὸς Νότον καὶ κατέλαβαν ὁλόκληρον τὴν Β. Ἤπειρον, κατέλυσαν τὰς Ἑλληνικὰς Ἀρχὰς καὶ ἐπάτησαν καὶ κυρίως Ἑλληνικὸν ἔδαφος μέχρι τῆς Κόνιτσας, μὲ τὴν πρόφασι νὰ βοηθήσουν τὰ στρατεύματα τοῦ Σαράιγ.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Γάλλοι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἀπὸ τὴν Μακεδονία, μὲ ἀνθελληνικὴ πολιτικὴ προήλασαν καὶ κατέλαβαν τὴν ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς, κατέλυσαν τὰς Ἑλληνικὰς Ἀρχάς, ἔκλεισαν τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐγκατέστησαν Ἀλβανικὰς μὲ τὴν ἐπίβλεψί τους [1].

Ἀπὸ τότε τὰ ἐδάφη αὐτὰ ἂν καὶ καθαυτὸ Ἑλληνικὰ δὲν ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατεπατήθησαν κατὰ τὸν χειρότερο τρόπο τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀκεραιότης.

Μόνον ἔτσι μποροῦν νὰ ἐπαληθεύσουν τὰ λόγια τοῦ φιλοσόφου τῶν πολιτισμῶν Σπέγκλερ, πὼς «οἱ ἁρπακτικοὶ λαοὶ εἶναι οἱ πιὸ ἀξιοσέβαστοι», μὲ τὴν πρόβλεψι ὅτι «ὁ γηρασμένος Εὐρωπαϊκός μας πολιτισμὸς θὰ πλησιάση στὴν κατάρρευσί του κατὰ τὸ ἔτος 2.000».

Ο ΣΑΡΑΙΓ ΚΑΙ ΤΟ ΡΟΥΠΕΛ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1915 τάγμα Γαλλικοῦ στρατοῦ πέρασε τὸν Στρυμόνα ἀπὸ τὴν γέφυρα τοῦ Στρυμονικοῦ (Ὄρλιακο) καὶ στρατοπέδευσε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι τῶν Σερρῶν στὸ γήπεδο ὅπου σήμερα εἶναι ἡ Τεχνικὴ Σχολὴ καὶ τὸ ἐργοστάσιο «ΣΕΡΓΑΛ».

---

1. Ἀλ. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτική. Ἀθῆναι 1955, σελ. 230 - 231.

Παιδιὰ τότε, μόλις τὸ μάθαμε τρέξαμε καὶ εἴδαμε τοὺς Γάλλους στὰ ἀντίσκηνά τους, μὲ τὶς γκρὶ - μπλὲ στολές τους. Στὸ συγκρότημά τους εἶχαν πολλὰ καινούργια φορτηγὰ αὐτοκίνητα, πολυβόλα, καὶ εἶχαν στήσει τὰ ὅπλα τους σὲ σχῆμα πυραμίδων.

Ἡ ὅλη αὐτὴ πολεμικὴ εἰκόνα μέσα στὸ φθινοπωρινὸ σούρουπο ἔδινε τὴν ὄψι παραμυθένιου Ναπολεοντείου στρατοπέδου.

Ἐκεῖ παρέμειναν ἐπὶ μιὰ ἑβδομάδα κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὁποίας ἔστειλαν ἔφιππο περίπολο ἀναγνωρίσεως ποὺ πέρασε μέσα ἀπὸ τὴν πόλι καὶ πῆγε ἕως τὴν Βροντοῦ, τὸ Νευροκόπι, καὶ μιὰ ἄλλη περίπολος ἀπὸ τὸ Σιδηρόκαστρο ἔφθασε ἕως τὸ Ἄγκιστρο (Τσιγκέλι) καὶ τὴ γέφυρα τῆς Κούλας.

Ἔπειτα ἡ μονὰς αὐτὴ ἀπεσύρθη πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη. Ταυτόχρονες ἀναγνωρίσεις ἔγιναν καὶ ἀπὸ τὴ Δράμα πρὸς τὸ Ζίρνοβο, τὸ Λίσσε καὶ μέχρι τοῦ Νέστου.

Οἱ ἀναφορές τους ἔδωσαν λαβὴ στὰ ἐπιτελεῖα τους νὰ χαράξουν γραμμὴ μετώπου μὲ ἀνατολικὸ σύνορο τὸν Στρυμόνα καὶ βορεινὸ τὸ Μπέλες.

Λίγο ἀργότερα ἡ ἐπαλήθευσι αὐτὴ ἔγινε φανερὴ ἀπὸ ἕνα συνταρακτικὸ γεγονὸς τῆς 12 Ἰανουαρίου 1916 (ν.ἡ.) Ἡ ἴδια μονὰς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀνετίναξε τὴν σιδηροδρομικὴ σιδηρᾶ γέφυρα τοῦ Στρυμόμος - Σιδηροκάστρου (Δερβέντι) [1].

Ἔτσι μὲ τὴν ἀνατίναξι αὐτὴ ἐξουδετερώνετο ὑπὲρ τοῦ Σαράιγ καὶ ἡ στρατιωτικὴ μαχιμότης τοῦ Δ' Σώματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμόν.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη διεκόπη ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία Σερρῶν - Θεσσαλονίκης καὶ ὁ Γαλλικὸς στρατὸς ἀνέλαβε τὸν βασικὸ ἐπισιτισμὸ τῶν Σερρῶν μεταφέροντας ἄλευρα—ὄχι ἐμπορεύματα—ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη μὲ στρατιωτικὰ αὐτοκίνητα.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀρχίζει καὶ ἡ κακοδαιμονία τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν Σερρῶν εἰς τρόφιμα, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπόκρυψι καὶ ἅλματικὴ ὑπερτίμησι τροφίμων καὶ εἰδῶν γενικοῦ ἐμπορίου.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΡΟΥΠΕΛ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ

Ἀπὸ τὴν ραγδαία ἐξέλιξι τῶν γεγονότων στὴ Μακεδονία, τὸ Γερμανικὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο ταράχθηκε καὶ σχημάτισε τὴν ἐντύπωσι ὅτι ὑπῆρχε συγκεκριμένος κίνδυνος ὁ στρατὸς τοῦ Σαράιγ μὲ προέλασι στὴν Ἀνατ. Μακε-

---

1. Σπ. Κοσμετάτου, Μυστικοὶ φάκελλοι, κεφ. VII 3: «Ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς Ἀντὰντ ὅτι ὑπῆρχε στρατιωτικὴ ἀναγκαιότης δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ. Ἡ γέφυρα αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη χρησιμοποιήσιμος ὁδὸς διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν Ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν μονάδων Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Μὲ ἐπιμέλειαν εἶχε ναρκοθετηθῆ καὶ ἡ ἀνατίναξίς της ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐντὸς ἑνὸς λεπτοῦ, ἐφ' ὅσον θὰ προσήγγιζεν ὁ ἐχθρός».

δονία νὰ καταλάβη διὰ ξηρᾶς τὰ Δαρδανέλλια. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε αὐτὸς ὁ κίνδυνος πιθανὸν οἱ Γερμανοβούλγαροι νὰ μὴ κατελάμβανον τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν. Κατόπιν αὐτοῦ καὶ διὰ λόγους ἀντιδράσεως τὴν 13/26 Μαΐου 1916 ἡ Γερμανία ἐπρόβαλε τὴν ἀπαίτηση στὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι τῶν Ἀθηνῶν γιὰ τὴν ἄμεσο παράδοσι τοῦ ὀχυροῦ Ρ ο ῦ π ε λ, εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς ἀποβάσεως τῶν Ἀγγλογάλλων στὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν δὲν εἶχε τὴ δύναμι νὰ ἀρνηθῆ καὶ τὸ φρούριο τότε κατὰ τὸ δυνατὸν παρωπλίσθηκε καὶ παραδόθηκε τυπικὰ μὲν σὲ Γερμανὸ ἀξιωματικό, πραγματικὰ δὲ στοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν τότε ἐκεῖ καὶ δὲν ἐπροχώρησαν πρὸς τὰς Σέρρας[1].

Αὐτὴ ἡ κατάληψις τοῦ Ροῦπελ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦταν μιὰ κακὴ προειδοποίησις γιὰ τοὺς Σερραίους, ἕνας «κώδων κινδύνου», ἕνας μαῦρος οἰωνός.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς Σερραίους τότε εἶχαν οἰκονομικὴ εὐχέρεια ἄρχισαν νὰ φεύγουν μέσῳ Καβάλας πρὸς τὰ νησιά, τὸν Βόλο, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴ Θεσσαλονίκη

Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι γνωστὸν ὅτι ὅποιος κατέχει τὸ Ροῦπελ κατέχει καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία, τὴν 5/18 Αὐγούστου 1916 στρατιωτικαὶ μονάδες Γερμανοβουλγάρων ἔλαβον διαταγὴν νὰ προελάσουν καὶ νὰ καταλάβουν ὁλόκληρη τὴν ἔκτασι τῆς Ἀνατ. Μακεδονίας ἕως τὴν Ἀμφίπολι, μὲ δυτικὸ σύνορο τὸν Στρυμόνα[2].

Αὐτόματα πλέον χαράχτηκε ἡ γραμμὴ τοῦ Βαλκανικοῦ μετώπου μὲ τοὺς Ἀγγλογάλλους.

Εὐθὺς μὲ τὴν κακὴ εἴδησι ὅτι κατεβαίνουν οἱ Βούλγαροι, ἔγινε τότε μεγάλη ἀναταραχὴ στὴν πόλι τῶν Σερρῶν.

---

1. Ἀ λ. Κ ύ ρ ο υ, ἔνθ' ἀν. Ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἔδωσεν εἰς τὴν οὐδετέραν τότε Ἑλλάδα κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις ὅτι τὰ στρατεύματά της θὰ ἐφέροντο «κατὰ ἀπολύτως φιλικὸν τρόπον (διακοίνωσις Βουλγαρικῆς Πρεσβείας 22 Μαΐου 1916), εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν, ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης τῆς Ἑλλάδος θὰ ἔμενε σεβαστή, καθὼς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυριαρχία, ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἡ ἰδιοκτησία καὶ αἱ ὑφιστάμεναι θρησκευτικαὶ συνθῆκαι, καὶ οἱ σύμμαχοι (Βούλγαροι καὶ Γερμανοὶ) θὰ ἐφέροντο κατὰ τὸν φιλικώτερον τρόπον».

2. «Ἔκθεσις τῆς Πανεπιστημιακῆς Ἐπιτροπῆς», Θεσσαλονίκη 1918, σελ. 8. «Οἱ Βούλγαροι εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν τὴν 5ην Αὐγ. 1916 τῇ συναινέσει τῆς τότε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὡς εἰς Κράτος οὐδέτερον καὶ φίλον (;) ξενιζόμενοι οἱονεὶ λόγῳ τῆς διεθνοῦς ἀνωμάλου στρατιωτικῆς καταστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ, ὑποσχεθέντες ν' ἀφίσωσιν ἄθικτον τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν καὶ ἐγγυηθέντες τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν τῶν κατοίκων.

Παρὰ ταῦτα ἐλαχίστας ἡμέρας μετὰ τὴν εἴσοδόν των εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, ἐπεδόθησαν εἰς παντὸς εἴδους ὑπερβασίας καὶ διαρπαγάς».

Ὁ μέραρχος Χριστοδούλου μὲ ἀνακοίνωσί του πρὸς τοὺς πολίτας ἐδήλωνεν ὅτι ὅσοι θέλουν μποροῦν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀποχωροῦσαν πρὸς τὴν Καβάλαν Μεραρχίαν, μὲ μέσα ποὺ θὰ διαθέτουν οἱ ἴδιοι καὶ μὲ τρόφιμα ἕξ ἡμερῶν.

Ὅπως γιὰ μιὰ στιγμὴ πιάνει ὁ ἀνεμοστρόβιλος καὶ στριφογυρίζει μὲ δύναμι στὰ πεζοδρόμια χαρτιά, ξηρὰ φύλλα καὶ σκόνη, καὶ ἀρχίζει μὲ ἀστραπόβροντα ἡ θύελλα, τὴν ἴδια ἀπήχησι εἶχε καὶ ἡ δημοσίευσι τῆς Μεραρχίας.

Οἱ Σερραῖοι ποὺ εἶχαν πρόσφατα στὸ νοῦ τους τὰ παθήματα τοῦ '13, οἰστρηλατημένοι ἀπὸ τὸν φόβο τῆς Βουργαριᾶς, κυνηγημένοι ἀπὸ τὴν κακὴ μοῖρα, πῆραν τὴν ἀπόφασι νὰ ἀφίσουν τὰ σπίτια τους γιὰ δεύτερη φορά.

Στοὺς δρόμους ἔτρεχαν ἔξαλλες γυναῖκες κρατῶντας στὰ χέρια μωρὰ παιδιά, μικροὶ καὶ μεγάλοι, γερόντισσες καὶ γέροι μὲ τρεμάμενα τὰ πόδια, ὅλοι βιαστικοὶ νὰ προφθάσουν νὰ πᾶν μακρυά, μόνον στὸν Βούλγαρο νὰ μὴν πέσουν.

Τὰ ὀλίγα μεταφορικὰ μέσα, μικρὲς ἅμαξες, καρρότσια, ἄλογα, μουλάρια, γαϊδουράκια, χειράμαξες, φορτωμένα μὲ λογῆς λογῆς πράγματα ἔπαιρναν τρεῖς διευθύνσεις:

1) Ἡ μία ἀκολουθοῦσε τὸν στρατὸ τῆς Μεραρχίας πρὸς τοὺς στρατῶνας τοῦ Ἱππικοῦ (Ἀραμπατζῆ Μαχαλᾶ) γιὰ τὴν Καβάλα, πρὸς Γάζωρο - Θολό.

2) Ἡ δεύτερη τὸν δρόμο πρὸς τὸ Στρυμονικὸ (Ὄρλιακο) μὲ σκοπὸ νὰ περάση τὴν γέφυρα τοῦ Στρυμόνος ἢ τὴν γέφυρα τῆς Κουμάργιανης.

3) Ἡ τρίτη τὸν δρόμο πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμό, γιὰ νὰ πάρη τὸ τραῖνο γιὰ τὴν Δράμα.

Ὅλο αὐτὸ τὸ πλῆθος προχωροῦσε μὲ βιασύνη, μὲ φωνές, μὲ κλάματα, μὲ ὀδύνη καὶ ἀπελπισία, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιο ἂν θὰ πρόφταινε νὰ διαφύγη.

Τραῖνα ἀναχωροῦσαν κάθε ὥρα γιὰ τὴν Δράμα καὶ μὲ ἀφάνταστο συνωστισμὸ παραλάμβαναν τοὺς ἐπιβάτας, στὴν ἀρχὴ μὲ εἰσιτήρια καὶ ἀργότερα, ὅταν ἐφούντωσε τὸ ρεῦμα τῶν φυγάδων, δωρεάν.

Ἦταν ἕνας πανικὸς φυγῆς τῶν Σερραίων πρὸς τρεῖς κατευθύνσεις.

Κατέβαινεν ἡ Βουργαριά . . . Ἀλλοίμονο.

Ἀργὰ τὸ βράδυ ἔφθασεν ἡ εἴδησις στὸ σταθμὸ τῶν Σερρῶν ὅτι ἡ γέφυρα τοῦ τραίνου τῆς Ἀγγίστας ἀνατινάχθηκε καὶ σταματῆσαν νὰ κινοῦνται οἱ συρμοὶ πρὸς τὴ Δράμα.

Ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθῆσαν τὴν Μεραρχία, ποὺ ἤλπιζαν ἀπὸ τὴν Ἀγγίστα νὰ πᾶνε σιδηροδρομικῶς στὴ Δράμα, ἔμειναν στὸ Θολὸ ἄπρακτοι καὶ τὴν ἑπομένη ἀναγκασθῆκαν νὰ γυρίσουν πίσω ἀπελπισμένοι, κουρασμένοι καὶ σκονισμένοι.

Τὴν φάλαγγα ποὺ ἔφθασε στὸ Στρυμονικὸ δὲν τὴν ἀφῆκαν οἱ Ἀγγλογάλλοι νὰ περάση τὴ γέφυρα καὶ ἀναγκασθῆκαν καὶ αὐτοὶ νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Μὲ τὴν ἀνατίναξι λοιπὸν τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας τοῦ Στρυμόνος τὴν 12-1-16, τοῦ Ἀγγίτου τὴν 6/19-8-16 καὶ τὸν ἀποκλεισμὸ τῆς γεφύρας τοῦ Στρυμόνος ("Ορλιακο) ἀπὸ τοὺς Ἀγγλογάλλους, οἱ περισσότεροι Σερραῖοι καὶ οἱ χωρικοὶ τῆς ὑπαίθρου μείνανε πιασμένοι μέσα στὴν παγίδα ποὺ ἔστησεν ἡ τύχη, γιὰ νὰ ὑποστοῦν τὰ πάνδεινα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νέας αὐτῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς.

ΜΕΙΝΑΜΕ...

Ἡ οἰκογένειά μου δὲν στάθηκε τυχερή. Δὲν κατώρθωσε νὰ φύγη. Μητέρα, δύο ἀδελφές, καὶ ἐγώ, εἴχαμε τὴν ὑποχρέωσι νὰ περιποιηθοῦμε τὸν βαρειὰ ἄρρωστο ἀπὸ πνευμονία γέροντα πατέρα μου.

Καὶ ὅμως εἴχαμε τὸ κουράγιο, μπροστὰ στὸ κῦμα τοῦ πανικοῦ καὶ τῆς γενικῆς φυγῆς ν' ἀποφασίσουμε νὰ φύγουμε γιὰ τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὴν Καβάλα, ἀφοῦ εἴχαμε ἐκεῖ συγγενεῖς, ἀψηφῶντας κάθε ταλαιπωρία ἑνὸς τόσο βασανιστικοῦ ταξιδιοῦ, καὶ μάλιστα μὲ ἄρρωστο πατέρα.

Κατωρθώσαμε νὰ βροῦμε ἕνα γαϊδουράκι πληρώνοντας μιὰ τουρκικὴ χρυσῆ λίρα, καὶ βαστάζοντας τὸν ἀσθενῆ βαδίζαμε ἀπὸ τὶς δυὸ πλευρὲς τοῦ ζώου γιὰ νὰ φθάσουμε στὸ σταθμὸ τοῦ τραίνου ποὺ ἀπεῖχε δυὸ χιλιόμετρα ἀπὸ τὸ σπίτι.

Μέσα στὴ γενικὴ ἀναστάτωσι, ὅταν ἐφθάσαμε ὁ συρμὸς ἦταν ἕτοιμος, βιαστικὰ ὁ κόσμος ἀνακατωμένος ἀνέβαινε στὰ βαγόνια καὶ στοιβαζόταν πυκνά. Οἱ περισσότεροι δὲν εὕρισκαν θέσεις καὶ ἔμειναν ὄρθιοι καὶ στοὺς διαδρόμους ἀκόμα. Ἡ μηχανὴ ἔβγαζε ἀτμούς, φυσήματα δυνατά, γύρω μύριζε καπνὸς ἀπὸ κάρβουνο λιγνίτη καὶ ἦταν ἕτοιμη γιὰ ἀναχώρησι. Ἡ νευρικότης γινόταν μεγαλύτερη, νέες πυκνὲς ὁμάδες κατέφθαναν τὴν τελευταία στιγμὴ καὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν ὅπως-ὅπως θέσι στὸ τραῖνο.

Βούιζαν στὸν ἀέρα, μαζὶ μὲ τὰ φυσήματα τῆς μηχανῆς, τὰ κλάματα καὶ οἱ φωνὲς ἀπελπισίας παιδιῶν καὶ γυναικῶν.

Καὶ ἡ πιὸ σκληρὴ καρδιὰ μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα τῆς ἀλλοφροσύνης δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μείνη ἀσυγκίνητη. Ἦταν ἕνα ἀπέραντο θέαμα δυστυχισμένων κυνηγημένων φυγάδων.

Μόλις ἐφτάναμε στὸ βαγόνι κρατῶντας στὰ χέρια τὸν ἀσθενῆ πατέρα, καὶ σὲ ἀπόστασι ἑνὸς μέτρου προτοῦ πατήσουμε τὸ σκαλὶ τοῦ βαγονιοῦ— καὶ εἶναι τόσο ψηλὰ τὰ σκαλοπάτια αὐτά—ἀκούεται σφύριγμα, καὶ ἡ μηχανὴ μὲ κρότους καὶ μὲ φυσήματα ἔφευγε ἀπὸ μπροστά μας τραβῶντας γρήγορα τὰ βαγόνια...

— Μείναμε...

Δὲν προφτάσαμε ν' ἀνεβάσουμε τὸν ἄρρωστό μας, οὔτε ν' ἀνεβοῦμε, δὲν προφτάσαμε νὰ φύγουμε. Μείναμε...

Καὶ ἐνῶ ἡ μητέρα μου μέσα σ' αὐτὴ τὴ σύγχυσι κατώρθωσε νὰ πηδήση καὶ νὰ κατεβῆ μὲ κίνδυνο ἀπὸ τὸ κινούμενο τραῖνο, ἡ μία ἀδελφή μου, ποὺ ἀνέβηκε καὶ ἦταν ἕτοιμη νὰ μᾶς βοηθήση ν' ἀνεβοῦμε καὶ μεῖς, ἔμεινε στὸ τραῖνο, καὶ τὸ τραῖνο μέσα σὲ μαύρους καπνοὺς ἔφυγε καὶ χάθηκε μὲ κατεύθυνσι πρὸς Γάζωρο-Δράμα.

Πραγματικὸ δρᾶμα.

Πικραμένοι γιὰ τὴν κακοτυχία μεταφέραμε τὸν ἀσθενῆ μας, ποὺ τόσο ἀνώφελα τὸν ταλαιπωρήσαμε, σὲ μιὰ γωνιὰ στὴν αἴθουσα τοῦ σταθμοῦ. 'Ακόμα θυμοῦμαι τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τοῦ γνωστοῦ μου σταθμάρχη, ποὺ μᾶς συμπόνεσε καὶ μᾶς παραχώρησε καλλίτερο μέρος νὰ μείνουμε καὶ νὰ περιμένουμε ἄλλη ἁμαξοστοιχία.

Ἄυπνοι παρακολουθούσαμε τὰ μηνύματα ποὺ φθάνανε διαρκῶς μὲ τὸν ξηρὸ κτύπο τοῦ πηνίου τοῦ τηλεγράφου τοῦ σταθμοῦ.

Ἦταν σχεδὸν μεσάνυχτα ὅταν μὲ λύπη ὁ σταθμάρχης μᾶς ἀνεκοίνωσε τὸ τελευταῖο θλιβερὸ μήνυμα:

— 'Ανατινάχτηκε ἡ γέφυρα τοῦ 'Αγγίτου.

Τελεία καὶ παῦλα, ὁ δρόμος φυγῆς πρὸς τὴ Δράμα ἔκλεισε. Ἔτσι μείναμε...

Στὸ τέλος τοῦ ἰδίου μηνὸς ὁ πατέρας μου ἀπέθανε.

Στὴν ὅλη δύσκολη κατάστασι προσετέθη τώρα καὶ ἡ ὀρφάνια.

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΧΕΙΜΑΡΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὶς 6/19 Αὐγ. 1916 μὲ ἀκροβολισμοὺς καὶ μὲ περιπόλους ξαπλωθῆκαν καὶ κατέλαβαν τὴν χώρα τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Στρυμόνος ἕως τὴν 'Αμφίπολι. Τὴν Καβάλα κατέλαβον στὶς 17/30 Αὐγούστου.

Ἡ ἀναταραχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις 'Αρχῶν στὴν πόλι τῶν Σερρῶν κράτησαν ὣς τὶς 28 Αὐγούστου 1916, τὴν ἡμέρα ποὺ τελικὰ μπῆκε μέσα στὴν πόλι ὁ Βουλγαρικὸς στρατός.

Στὸ Διοικητήριο ἀφῆκαν τὸν Ἑλληνικὸ θυρεὸ καὶ δίπλα στὴν Ἑλληνικὴ σημαία τῆς οὐδετέρας Ἑλλάδος ἔβαλαν καὶ τὴν ἀσπροκοκκινοπράσινη δική τους καὶ τὴ Γερμανική. 'Απὸ τὶς Ἑλληνικὲς 'Αρχὲς ἔμειναν μὲ σκιώδη, ἄτονη καὶ ἀνύπαρκτη ἐξουσία οἱ Νομαρχιακές, οἱ Δημοτικές, οἱ 'Εκκλησιαστικὲς 'Αρχὲς καὶ τὸ Δημόσιον Ταμεῖον.

Τὰ Σχολεῖα ἔλαβαν ἐντολὴ νὰ λειτουργήσουν καὶ λειτούργησαν ὅλον ἐκεῖνον τὸν χειμῶνα μὲ πεῖνα καὶ στερήσεις.

Καὶ ἀρχίζει πιὰ ἡ βαρειὰ ἀτμόσφαιρα τῆς κατοχῆς. 'Αρχίζουν οἱ στε-

ρήσεις καὶ μέρα μὲ τὴ μέρα λείπουν τὰ τρόφιμα, τὰ φάρμακα καὶ τὰ λοιπὰ εἴδη τοῦ καθημερινοῦ βίου. Ἀρχίζει ἕνας βίος ἀβίωτος κατοχικός, σὰν ἐξοντωτικὴ τιμωρία γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῶν Σερρῶν, γεμᾶτος ἀπαγορεύσεις, διώξεις καὶ βασανισμούς.

Ἀπαγορεύουν καὶ τὴν κυκλοφορία τῶν κατοίκων στοὺς δρόμους μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου.

Ὁ δημόσιος κήρυκας χτυπῶντας τὸ ταμποῦρλο κάθε τόσο ἀναγγέλλει καὶ νέα ἀπογορευτικὰ μέτρα τοῦ Βουλγάρου φρουράρχου.

Ἐπιβάλλεται αὐστηρὰ συσκότισι μὲ ἐντολὴ στὰς περιπόλους νὰ πυροβολοῦν ἀδιάκριτα ἀπὸ τοὺς λόφους τὰ τυχὸν φωτισμένα παράθυρα τῶν κατοικιῶν.

Πότε πότε μέσα στὰ σκοτάδια ἀκούονταν κτύποι στὶς ἐξώθυρες τῶν σπιτιῶν ἀπὸ βουλγαρικὴ περίπολο καὶ ἡ ἄγρια φωνὴ τοῦ δεκανέα: «ἰσγκασῆ λάμπατα» (σβῆσε τὴ λάμπα).

Ὁ τρόμος ἅπλωνε τὶς μελανὲς φτεροῦγες του καὶ σκέπαζε τὶς σκοτεινές μας συνοικίες.

Ἀπορῶ καὶ τώρα ἀκόμα πῶς βάσταξαν τὰ νεῦρα μας σ' αὐτὴ τὴν ἐχθρικὴ κακομεταχείρισι, γιατὶ ὅλα αὐτὰ τὰ μαῦρα βράδυα ζούσαμε βουτηγμένοι σὲ μιὰν ἀπύθμενη μελαγχολία, σὲ μιὰ συγκλονιστικὴ ψυχικὴ δοκιμασία καὶ ταραχὴ καὶ τρομάρα ἀπὸ τὸν συχνὸ μέχρι θανάτου κίνδυνο ποὺ ἀντικρύζαμε κάθε βράδυ σὲ κάθε στιγμὴ τῆς ἀτέλειωτης κατασκότεινης νύχτας, χωρὶς νὰ ξέρουμε ἂν θὰ ξημερωθοῦμε σῶοι καὶ ζωντανοί.

ΣΤΕΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑ

Κλεισμένοι καὶ περιωρισμένοι στὰ στενὰ ὅρια τῆς πόλεως, περάσαμε ἐκεῖνον τὸν χειμῶνα μὲ λιγοστὴ τροφή, μὲ σοβαρὸ ὑποσιτισμὸ ποὺ εἶχε ξετινάξει κυριολεκτικὰ τὴ βρεφικὴ καὶ τὴ νεαρὰ ἡλικία τῶν παιδιῶν, καὶ μὲ τὸν ἡρωϊσμὸ νὰ φοιτοῦμε τακτικὰ στὸ Γυμνάσιο.

Οἱ ἔμποροι τῶν τροφίμων καὶ οἱ μαυραγορῖται στὰ κρυφὰ ἐκέρδιζαν μὲ τὶς ὑπερτιμήσεις, ἀλλ' αὐτὸ ἦταν δῶρο ἄδωρο, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε πηγὴ ἀνεφοδιασμοῦ καὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ πωληθέντος.

Γενικὰ λοιπὸν ὅλους μᾶς ἐπαίδευε κλιμακωτὰ ἡ πεῖνα μὲ μεγαλύτερες κάθε μέρα στερήσεις καὶ δλονῶν τὸ καντῆλι θὰ ἔσβηνε ὅταν θὰ τέλειωνε τὸ λάδι του.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες ποὺ μπῆκε ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς στὴν πόλι, ἔγινεν ἐπίταξις τροφίμων. Ὑπῆρχε αὐστηρὴ ἀπαγόρευσι γιὰ ἀποθήκευσι τροφίμων στὰ σπίτια. Συχνὰ ἔκαναν ἔρευνες καὶ ἀλλοίμονο ἂν εὕρισκαν περισσότερες προμήθειες στὰ σπίτια μας. Ἀκολουθοῦσε κατάσχεσις καὶ τιμωρία.

Ἀκόμη καὶ στοὺς λαχανόκηπους ἔξω ἀπὸ τὴ πόλι ἦταν ἀπαγορευμένο

νὰ βγαίνουν οἱ πολῖται. Ἔμεναν ἀκαλλιέργητοι οἱ λαχανόκηποι ἐνῶ ἐφούντωνεν ἡ πεῖνα σὲ τέτοιο σημεῖο, ποὺ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ λαχανόφυλλα νὰ θεωροῦνται τροφὴ πολυτελείας.

Ἡ πλούσια γῆ τῶν Σερρῶν σκόπιμα ἔπρεπε νὰ μείνη σὲ ἀδράνεια, νεκρὰ καὶ ἀκαλλιέργητη. Τέσσερις χωρικοὺς ποὺ πιάσαν νὰ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι χωρὶς ἄδεια τοῦ φρουραρχείου, τοὺς ἔδειραν ἀλύπητα καὶ μετὰ τοὺς κρέμασαν.

Ἀναφέρω τιμὲς τροφίμων ποὺ σημειώθηκαν στὴ συναλλαγὴ κρυφὴ καὶ φανερὴ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον 1917, ὀλίγο προτοῦ μᾶς πάρουν γιὰ τὴν ὁμηρεία :

ρύζι	ἡ ὀκὰ	δρχ.	χρ.	80-100	σαπούνι	ἡ ὀκὰ	δρχ.	χρ.	80-90
ἁλάτι	»	»	»	20-30	ἀλεῦρι	»	»	»	30-40
ζάχαρη	»	»	»	100-140	κριθάρι	»	»	»	33.
καφὲς (σπάνιος)	»	»	»	400-500	καλαμπόκι	»	»	»	25-35
βούτυρο	»	»	»	110-120	μέλι	»	»	»	50-60
τυρὶ	»	»	»	60-70					

Καὶ αὐτὰ κρυμμένα στὴ μαύρη ἀγορά, καὶ ἂν κατὰ τύχην τὰ εὕρισκες ἦταν κατόρθωμα.

ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΕΣ ΦΡΟΥΡΑΡΧΟΥ ΓΕΩΡΓΙΕΦ

Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ὁ Γεωργίεφ σὰν σατράπης μὲ διαταγή του καθώρισε ἰσοτιμία τοῦ βουλγαρικοῦ νομίσματος λὲβ μὲ τὴν δραχμή, ἐνῶ ἡ ἀξία του ἦταν 0,55 τῆς δραχμῆς.

Ἔτσι οἱ Βούλγαροι ὅταν ἔμπαιναν σ' ἕνα μαγαζὶ ἐψώνιζαν ὅτι ἤθελαν καὶ ἐπλήρωναν τὰ τιμολογημένα εἰς δραχμὰς ἐμπορεύματα μὲ ὑποτιμημένα λέβα καὶ ἔκλεβαν 45 % στὴν ἀξία κάθε ἀγορᾶς.

Αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς ἔναντι τοῦ λὲβ ἐξενεύριζε σὲ ἀφάνταστο βαθμὸ τὸν Γεωργίεφ.

Μιὰ μέρα τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1916 καλεῖ στὸ Φρουραρχεῖο τριάντα ἐκλεκτοὺς Ἕλληνας καταστηματάρχας τῶν Σερρῶν καὶ ἀρχίζει μὲ ἀκράτητο θυμὸ νὰ τοὺς κάνη παρατηρήσεις ὅτι μὲ τὴν συμπεριφορά τους στὶς συναλλαγὲς ὑποσκάπτουν τὴν ἀξία τοῦ βουλγαρικοῦ νομίσματος. Καταγράφει τότε εἰς κατάλογον τὰ ὀνοματεπώνυμά τους καὶ τοὺς διατάζει ἐντὸς τῆς ἡμέρας νὰ φέρουν στὸ Φρουραρχεῖο πρὸς ἀνταλλαγὴ μὲ λέβα ποσὰ ἀπὸ 5.000 ἕως 30.000 δραχμές.

Μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐκφοβίση καὶ νὰ τοὺς τρομάξη, μὲ φωνές, μὲ βρισιὲς καὶ μὲ ἀπειλὲς τοὺς δηλώνει καθαρὰ ὅτι θὰ τοὺς τιμωρήση φρικτὰ γιὰ τὴν ἀντεθνικὴ πρᾶξι ποὺ κάνουν νὰ ἐνεργοῦν σιωπηλὸ «σαμποτὰζ» στὸ νόμισμα

τῆς Βουλγαρίας καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς ἡμέρας περιμένει τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν δραχμῶν ποὺ θὰ φέρουν μὲ λέβα.

Τὴν ἴδια μέρα οἱ δυστυχισμένοι ἔμποροι, γιὰ ν' ἀποφύγουν ἀλύπητη δίωξι καὶ ποινὲς ἀπειθαρχίας, ἔφεραν τὰ ζητηθέντα ποσὰ τῶν δραχμῶν καὶ ἔλαβαν ἴσον ποσὸν φρεσκοτυπωμένων λέβα. Ὁ κ. Φρούραρχος ἀκόπως ἐκερδοσκόπισε διπλασιάζοντας τὸ ποσὸν τῶν ὑποτιμημένων λέβα ποὺ ἀντήλλαξε μὲ δραχμές.

Αὐτὴ ἡ χρηματικὴ ἀφαίμαξι εἶχε καὶ ἕνα φαιδρὸ ἐπίλογο.

Μερικὲς δεσμίδες τῶν δραχμῶν ποὺ ἔφεραν οἱ ἔμποροι ἦταν φυλαγμένες σὲ ὑγρὰ ὑπόγεια σπιτιῶν, ἢ θαμμένες βαθειὰ στὴ γῆ.

Ὅταν ὁ Γεωργίεφ ἀντελήφθη ὁ ἴδιος ὅτι μερικὰ δέματα μύριζαν μοῦχλα, μυρίζοντας μὲ σαρκασμὸ ἕνα δέμα γυρίζει καὶ λέγει :

— «Ἔ, λοιπὸν τὴν ἄλλη ἑβδομάδα θὰ μοῦ φέρετε ἄλλη μιὰ δόσι γιὰ ἀνταλλαγή».

Τὰ σχόλια περιττεύουν γιὰ τὸ ποιὸν τῶν Βουλγάρων ἀξιωματικῶν. Τὸ πλιάτσικο κατὰ ἕνα ὁποιοδήποτε τρόπο ἦταν χαραγμένο μέσα στὴν ψυχή τους.

Οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς μοῦ ἔγιναν γνωστὲς τὴν ἴδια ἡμέρα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν δραχμῶν μὲ λέβα, ἀπὸ τὸν γείτονά μου ἔμπορον Φωκᾶν Γεωργίου Φωκᾶ, γιατὶ μὲ ἀγωνία περιμέναμε νὰ γυρίση ἀπὸ τὸ φρουραρχεῖο ἕως ἀργὰ τὴν νύχτα.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ τὸ βεβαιώνει στὴν ἔκθεσί της καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐρεύνης τῶν βουλγαρικῶν ὠμοτήτων, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες [1].

Αὐτὴ ἦταν μία ἀπὸ τὶς ἄπειρες αὐθαιρεσίες τοῦ Γεωργίεφ. Ἦταν ὁ σκληρότερος δυνάστης ποὺ ἐγνώρισάν ποτε οἱ Σερραῖοι. Οἱ ὑπερβασίες του δὲν εἶχαν ὅρια. Ὅ,τι μποροῦσε νὰ φαντασθῆ μία κακούργα ψυχὴ βασανιστοῦ, χτυπῶντας τὸ μαστίγιο ρυθμικὰ στὴν μπότα του μὲ ἀπεριόριστη ἀσυδοσία καὶ μὲ ἐλαφρὸ σαρκαστικὸ μειδίαμα, τὸ ἐκτελοῦσε στὴ στιγμή, ἀφοῦ οἱ τυραννούμενοι ἦταν Ἕλληνες προωρισμένοι γιὰ ἐξόντωσι.

Ἔτσι, ἀφοῦ κατὰ τὸν ἀγριώτερο καὶ βαναυσότερο τρόπο ἐτυράννησε τὸν πληθυσμὸ τῶν Σερρῶν ὁλόκληρο τὸν χειμῶνα τοῦ 1916, κατὰ Μάιον τοῦ 1917 ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Ἀ. Φιλίππωφ [2].

Μὲ ἀνακούφισι ἔμαθαν οἱ Σερραῖοι αὐτὴ τὴν εἴδησι.

---

1. Ἔκθεσις τῆς Πανεπιστημιακῆς Ἐπιτροπῆς, ἔνθ' ἀν., σελ. 71.

2. Ἔνθ' ἀν., σελ. 51. «Ἡ σπεῖρα αὕτη κατηγγέλθη εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν ὑπὸ ἄλλων Βουλγάρων ζηλοτυπούντων, διότι δὲν μετεῖχον καὶ αὐτοὶ τῶν κερδῶν, καὶ κατεδικάσθη τόσον ὁ Γεωργίεφ, ὅσον καὶ ὁ Συμεώνωφ (ὑποφρούραρχος) εἰς 9 μηνῶν φυλάκισιν, τῆς ὁποίας ἡ ἀπότισις ἀνεστάλη ὅπως γίνη μετὰ τὴν ἀποστράτευσιν».

Ἕως τὴν ἡμέρα ἐκείνη στὸ πίσω μέρος τοῦ Διοικητηρίου ἡ φρουρὰ τοῦ Γεωργίεφ ἐκτελοῦσε τοὺς ξυλοδαρμοὺς καὶ τὶς κρεμάλες. Οἱ φωνὲς καὶ οἱ ἐπικλήσεις τῶν δερομένων σ' ὅλες τὶς ὥρες τοῦ εἰκοσιτετραώρου διέκοπταν τὸν ὕπνο τῶν γειτόνων, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔφυγαν μακρυὰ εἰς ἄλλες συνοικίες γιὰ νὰ κερδίσουν ἥσυχο ὕπνο.

Τὸ εἶδα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια, περνῶντας ἔξω ἀπὸ τὸν κιγκλιδωτὸ περίβολο τοῦ Γολγοθᾶ, τὸ σπαραχτικὸ αὐτὸ θέαμα τῶν σταυρωτήδων καὶ ἔφυγα μὲ ματωμένη τὴν καρδιά.

Ὅσους γιὰ ὁποιαδήποτε αἰτία ἔπιαναν, τοὺς κρέμαγαν δεμένους κατακέφαλα σ' ἕνα μονόζυγο καὶ τοὺς ἔδερναν ἀλύπητα μὲ χονδρὸ ξύλο μέχρι θανάτου.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Γεωργίεφ θὰ παραμείνῃ σὰν μαύρη κηλῖδα στὰ χρονικὰ τῆς κατοχῆς τῶν Σερρῶν καὶ ἀνεξάλειπτη στὴ μνήμη τῶν Σερραίων μελανὴ μεσαιωνικὴ ἱστορικὴ παρένθεσι.

ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΕΠΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Καὶ τώρα θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἐκταθοῦμε σὲ μιὰ μικρὴ παρέκβασι καὶ νὰ ἀναφέρουμε μὲ συντομία ποιὰ ἦταν περίπου ἡ κατάστασις στὴν λοιπὴ Ἑλλάδα.

Τὴ δύσμοιρη αὐτὴ Πατρίδα μας τὴν κακομεταχειρίστηκαν καὶ οἱ δύο ἀντιμαχόμενες πλευρὲς τῶν ἐμπολέμων, σὲ ἀφάνταστο βαθμό.

Χωρίστηκε τότε ἡ χώρα σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενα καὶ ἀλληλομισούμενα πολιτικὰ στρατόπεδα, σὲ οὐδετεροφίλους, ποὺ τοὺς καλοῦσαν Γερμανοφίλους, καὶ σὲ Ἀνταντοφίλους, τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Βενιζέλου.

Δὲν θὰ ἀποσιωπήσω τίποτε, δὲν θὰ διστάσω νὰ γράψω τὴν ἀλήθειαν ὅπου τὴν συναντήσω, γραπτὴ καὶ ἀξιόπιστη ἢ προφορικὴ ἀπὸ παθόντας.

Καὶ ἐνῷ ἐμεῖς ὅλοι ποὺ μείναμε καὶ πέσαμε στὰ χέρια τῶν Γερμανοβουλγάρων καλοτυχίζαμε τοὺς πέραν τοῦ Στρυμόνος ὁμοεθνεῖς μας καὶ συμπατριώτας μας ποὺ διέφυγαν ἐγκαίρως—δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία,—ἀποκαλύπτεται ὅτι καὶ ἐκεῖνοι κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ δὲν πέρασαν ὀλίγα βάσανα, πιέσεις καὶ στερήσεις, ἀποκλεισμὸ καὶ πεῖνα, σχετικῶς πολὺ ἐλαφρότερη ἀπὸ τὴ δική μας. Γενικώτερα ἡ συμπεριφορὰ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, στὴν πλειονότητα ἀποικιακῶν, Σενεγαλέζων, Ἰνδῶν κ.ἄ., ἦταν πιεστικὴ καὶ πολλὲς φορὲς ἀπάνθρωπη, μὲ ἀφάνταστες πολιτικὲς καὶ διπλωματικὲς ἐπεμβάσεις καὶ δολοπλοκίες.

Στὸ 1919 ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Νεϊγὺ καὶ εἰς ἕνα ἄρθρο της ὑπῆρχε πρόβλεψις νὰ δικαστοῦν οἱ ἐγκληματίαι πολέμου [1].

---

1. Ἀλ. Κύρου, Οἱ Βαλκανικοὶ γείτονές μας. Ἀθῆναι 1962, σ. 103. «Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 118 τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγύ, ἐζήτησε τὴν τιμωρίαν 45 Βουλγάρων, ποὺ διέπραξαν φρικιαστικὰ ἐγκλήματα τοῦ

Πῶς ὅμως θὰ ἐδίκαζαν οἱ νικηταὶ μετὰ τὸν πόλεμον τὸν κακοῦργον Γεωργίεφ καὶ τοὺς παρομοίους του φρουράρχους τῆς Δράμας καὶ τῆς Καβάλας;

Καὶ ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑπέβαλε τὴν σχετικὴν πρότασιν, οἱ νικηταὶ ἀπέφυγαν νὰ τοὺς δικάσουν καὶ τοὺς ἀφῆκαν ἀτιμώρητους ἀφοῦ καὶ οἱ ἴδιοι δὲν εὕρισκαν τὸν ἑαυτό τους ἄσπιλον καὶ ἀναμάρτητον. Ἡ διπλωματικὴ σκοπιμότης παραμέρισε τὴν δικαιοσύνην. Στὸ διάστημα αὐτὸ τοῦ μεσοπολέμου (μέχρι τοῦ 1937), οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἔκαμαν νέον ἄνοιγμα τῆς πολιτικῆς των πρὸς τὴν Βουλγαρίαν μὲ διπλωματικὴν σκοπιμότητα. Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ Βουλγαρία καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον ἐπολέμησεν εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἄξονος.

Ἂς σημειωθῇ ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραῖα κτίρια τῆς Σόφιας εἶναι ἡ Ἀγγλικὴ Πρεσβεία. Οἱ Βούλγαροι ρίχνοντας στάχτη στὰ μάτια τῶν Ἄγγλων διπλωματῶν ἔθαψαν μὲ τιμὲς τὸν I. D. Bourchier, φιλοβούλγαρον Ἄγγλον, ἀνταποκριτὴν τῶν «Τάιμς» τοῦ Λονδίνου, εἰς τὸν περίβολον τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ρήλου, ἐξέδωσαν δὲ πρὸς τιμήν του καὶ ἀναμνηστικὸν γραμματόσημον μὲ τὴν προτομήν του [1]. Ἔγραψε τὸ βιβλίον «The Balcan question», London 1915.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΙΝΑ 1916 - 17

Ὅσο περνοῦσεν ὁ καιρὸς κατὰ τὸ 1916, τόσο ὁ δείκτης τῶν στερήσεων καὶ τῆς πείνας μεγάλωνε ἀπειλητικὰ στὴν παλαιὰ Ἑλλάδα. Ὁ στρατηγὸς Σαράιγ ἐπιθυμοῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ ἐπιδρομὴ στὴν Θεσσαλία γιὰ νὰ ἐπιτάξῃ καὶ μεταφέρῃ στὴν Θεσσαλονίκη ὅλα τὰ σιτηρά της. Ἦταν βέβαιος πὼς μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ ἔφερνε σὲ δύσκολη θέσι τὴν Κυβέρνησι τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ ἀποκλεισμὸς κατὰ θάλασσαν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸν Γαλλικὸ στόλο εἶχεν ἐνταθῆ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς τὸ πλέον ἀποτελεσματικὸ μέσον ὑποταγῆς τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν θέλησιν τῶν Συμμάχων [2].

κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ἐγκλήματα ποὺ ἐπιστοποίησεν ἡ ἀμέσως μετὰ τὴν κατοχὴν ἐπισκεφθεῖσα τὰ μέρη ἐκεῖνα Διασυμμαχικὴ Ἐπιτροπή, τὰ ὁποῖα καὶ διὰ πολλῶν μαρτυριῶν ἀναφέρει εἰς τὴν σχετικὴν ἔκθεσιν. Δυστυχῶς δὲν ἔγινε καμμία ἐνέργεια εἰς τὸ αἴτημα αὐτὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ οἱ κακοῦργοι αὐτοὶ ἔμειναν ἀτιμώρητοι».

1. Ν α τ. Π έ τ ρ ο β ι τ ς, Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν καὶ ἡ συμβολὴ τῶν Σερρῶν. Σερραϊκὰ Χρονικὰ Γ' (1959), σελ. 164.

2. Σ π. Κ ο σ μ ε τ ά τ ο υ, Μυστικοὶ φάκελοι, ἔνθ' ἀν., ἐπιφ. ἀρ. 126 κεφ. XII. «Ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ τῆς ἀνατολῆς εἶχε γίνει ἀρκετὰ δύσκολος ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεως ποὺ περιελάμβανε καὶ τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου καὶ ἡ ἁρπαγὴ τῆς συγκομιδῆς αὐτῆς, ποὺ βρισκόταν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἔβαζε σὲ πειρασμὸ τὶς συμμαχικὲς Κυβερνήσεις. Ἐξ ἄλλου παρόμοιο μέτρο δὲν θὰ

Μὲ αὐτὸ τὸ μέσον τελικὰ ἐπέτυχεν ἡ 'Αντὰντ τὴν ἐκθρόνησι τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τὴν ἐπέκτασι τῆς κυριαρχίας τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ὁλόκληρον τὴν λοιπὴν 'Ελλάδα, κατὰ 'Ιούνιον τοῦ 1917.

'Ακριβῶς μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, ἔστειλαν οἱ Βούλγαροι στὴν ὁμηρεία 70.000 Ἕλληνας τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας «ὡς πολίτας ἐχθρικοῦ κράτους».

ΠΕΙΝΑ ΚΑΙ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΙ

Κατὰ Μάιον τοῦ 1917 ἡ πεῖνα στὰς Σέρρας εἶχε φθάσει στὸ κατακόρυφο. 'Ο ὑποσιτισμὸς ἐχάραζε μὲ βαθειὲς αὐλακιὲς τὴν παρουσία του στὰ μαυροκιτρινισμένα πρόσωπα τῶν ἄμοιρων Σερραίων.

Οἱ φτωχότεροι, ὅσοι δὲν κατώρθωναν πιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάστασι καὶ οἱ φτωχοὶ Τσιγγάνοι, κυκλοφοροῦσαν μὲ πρισμένα πόδια στοὺς ἀστραγάλους καὶ τὰ γόνατα ἀπὸ σκορβοῦτο καὶ ἀπὸ ἔλλειψι ἅλατιοῦ, ζητῶντας καὶ φωνάζοντας «πεινῶ», «ψωμί».

Πῶς νὰ δώσης αὐτὸ τὸ λιγοστὸ ψωμί, αὐτὸ ποὺ ἦταν ὀλιγώτερο ἀπὸ τὸ λίγο γιὰ σένα τὸν ἴδιο;

Δοκίμασα μιὰ μέρα μεγάλη ἀπογοήτευσι, ὅταν ἀπὸ τὸ ὑστέρημά μου ἔδωσα σ' ἕναν τέτοιο πεινασμένο ἕνα ἀσημένιο δίδραχμο τοῦ Γεωργίου τοῦ Α' (ἴσον μὲ τὸ 1/12 τῆς χρυσῆς λίρας). Μοῦ τὸ ἐπέταξε πίσω μὲ περιφρόνησι ζητῶντας «ψωμί», «ψωμί».

Ποιά μοῖρα ἔταξε τὴν πολυπαθῆ πόλι τῶν Σερρῶν νὰ βρεθῆ ἀνάμεσα στὰ πυρὰ τοῦ πολέμου, ἀποκλεισμένη μὲ τὴ δοκιμασία ἀνήκουστης πείνας;

'Η πρώτη γραμμὴ τῶν βουλγαρικῶν χαρακωμάτων ἦταν ὀλίγο κάτω ἀπὸ τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ καὶ ἡ δεύτερη ἐπάνω στὰ βόρεια ὑψώματα τῶν Σερρῶν. Στὸ μέσον ἡ πόλις.

Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφθαναν τὰ βάσανα τῆς καταπιέσεως τοῦ κατοχικοῦ στρατοῦ μὲ ἀφάνταστες βάναυσες αὐθαιρεσίες, ἔρχεται τώρα καὶ ἕνας νέος παράγων νέας δοκιμασίας: 'Ο βομβαρδισμὸς ἀπὸ φιλικὸ πυροβολικὸ αὐτὴ τὴ φορά, τῆς πέραν τοῦ Στρυμόνος γραμμῆς τῶν 'Αγγλογάλλων πρὸς τὰ ὀχυρω-

---

δημιουργοῦσε ἀναταραχὴ στὴν βασιλικὴ 'Ελλάδα, ἡ ὁποία ὑπελόγιζε στὴν συγκομιδὴ αὐτὴ γιὰ νὰ γλυτώση τὴν πεῖνα;

Ἔτσι ὁ Σαράιγ πῆρε ἀπὸ τὴν Κυβέρνησί του τὴν ἄδεια νὰ εἰσβάλη στὴν Θεσσαλία καὶ νὰ ἁρπάξη τὴν συγκομιδή. 'Αλλὰ ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων τὸν ἐμπόδισε καὶ μόλις τὸν Μάιο (1917) προέβη στὴν ἐπιχείρησι αὐτή». 'Επιφ. 123 κεφ. XII/II: «Λόγῳ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Συμμάχων στὰς 15 Φεβρουαρίου 1917 ἡ μερίδα τοῦ ψωμιοῦ στὰς 'Αθήνας ἔπεσε στὰ 125 γραμμάρια... τρέφονταν μὲ σῦκα, σταφίδες καὶ χαρούπια. Στὰς 22 Μαρτίου 1917 ἡ «Κορριέρε ντελὰ Σέρα» ἀνήγγειλε πὼς 4.000 'Ιταλοὶ ἐγκαταλείπουν τὴν 'Ελλάδα ἐλλείψει ψωμιοῦ».

μένα ὑψώματα τῶν Σερρῶν, μὲ τὰ σπίτια τῶν Σερραίων τοποθετημένα εἰς τὸ μέσον τῆς τροχιᾶς τῶν βλημάτων.

Νύχτες μαῦρες, νύχτες κολάσεως, νύχτες τρόμου, ἀυπνίας καὶ ἀγωνίας. Πῶς νὰ βρῆ κανεὶς τὸν ὕπνο στὸ κρεββάτι του;

Ὅταν ἄρχιζαν νὰ βάλλουν τὰ κανόνια τὰ μεσάνυχτα, μετὰ τὸν κρότο τῆς βολῆς, οἱ ὀβίδες τῶν Ἄγγλων δαιμονικὰ σφυρίζοντας περνοῦσαν ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια μας, γιὰ νὰ πέσουν στὸ στόχο τους καὶ νὰ σκάσουν στὰ ὑψώματα τοῦ Ντεπὼ (Λουτροῦ), Καλλιθέας, Ἑβραίικα μνήματα, στὸν Κουλᾶ (Ἀκρόπολις), στοὺς Ἁγ. Ἀναργύρους, Ἀσβεσταρῶνες καὶ ἕως τὸν Ἅγιο-Γιάννη.

Κάθε ὀβίδα μετὰ τὸ μπάμ, ὅταν ἐπλησίαζε μὲ αὐξανόμενο σφύριγμα ποὺ ὅλο ἕνα κόντευε, περνοῦσε ξυστὰ ἀπὸ πάνω μας καὶ πήγαινε ψηλὰ πέρα . . . Τότε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, ὅσο διαρκοῦσε καὶ δυνάμωνε τὸ σφύριγμα, κανένας δὲν ἤξερε ἂν θὰ ἔπεφτε ἐπάνω του ἢ μέσα στὴν αὐλή του. Ὅταν ἄκουγες νὰ ἐγγίζη τὸ σφύριγμα, νόμιζες ὅτι ἦταν προωρισμένο γιὰ σένα καὶ ὅταν πιὰ περνοῦσε καὶ τὴν ἄκουγες νὰ σκάη μὲ βρόντον ἀλλοῦ, ἔνοιωθες ἀνακούφισι.

Πολλὲς ὀβίδες ἐκεῖ ποῦ ἔπεφταν στριφογυρίζαν, σὰν εὕρισκαν μαλακὸ ἔδαφος, μὲ τρομερὸ βούισμα χωρὶς νὰ σκάσουν, δημιουργῶντας ἕνα τοπικὸ σεισμό.

Τὰ θύματα τὰ ἔπνιγε ἡ ὑπόλοιπη σιγαλιὰ τῆς νύχτας, χωρὶς τὴν ἐπαύριο νὰ γνωστοῦν καὶ νὰ καταγραφοῦν ὅλα λεπτομερῶς.

Καὶ ὅταν ὅλα τὰ πυροβολεῖα τῆς μακρυνῆς σειρᾶς τῶν λόφων ἀπὸ τὸν Ἁϊγιάννη ἕως τὴν Βύσσανη, ὅλα ὁμαδικῶς ἔστελναν ὁμοβροντίες πρὸς τὸν Στρυμόνα, πρὸς τὶς γραμμὲς τῶν Ἄγγλων, γιὰ νὰ δείξουν καὶ τὴν πυκνή τους ὀχύρωσι, βρισκόμασταν γιὰ μιὰ στιγμὴ σὲ μιὰ ἀληθινὴ ἐπίγεια Κόλασι.

Καὶ ἂν κανένας, ἀνώφελα καὶ τρελλὰ θαραλλέος, ἔβγαινε σὲ ταράτσα νὰ ἰδῆ τὸ θέαμα, ἔβλεπε τὸ τραγικὸ μεγαλεῖο νὰ διασταυρώνωνται τὰ ἐχθρικὰ βλήματα, μὲ διάπυρες τροχιὲς νὰ σχίζουν τὰ σκοτάδια.

Τὰ ἔτσι διασταυρούμενα πυρὰ περνοῦσαν ἐπάνω ἀπὸ τὶς στέγες μας, ἐπάνω ἀπὸ τοὺς «κοιμωμένους» Σερραίους πολίτας γιὰ νὰ τοὺς νανουρίσουν . . .

Εἶναι παρήγορο ποὺ δὲν τρελλαθήκαμε.

Κυκλοφοροῦσαν κατὰ καιροὺς διαδόσεις ὅτι μελετοῦσαν νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλι ἀπὸ τὸν πληθυσμό, χωρὶς νὰ τὸ ἀποφασίζουν. Κάποτε διέδωσαν ὅτι θὰ μᾶς μετακινοῦσαν πρὸς τὴν Καρλίκοβα (Μικρόπολι).

Ἂν τὸ πραγματοποιοῦσαν μέσα στὸν χειμῶνα, κανένας δὲν θὰ γλύτωνε τὸν θάνατο.

Τόσο τὸ εἶχαν γιὰ βέβαιο, ὥστε τοιμάσαμε καὶ γυλιοὺς καὶ μᾶς τυραννοῦσε ἡ σκέψι τοῦ ἐκτοπισμοῦ κοντὰ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα βάσανα.

Δὲν ἤθελαν νὰ δημιουργήσουν προβλήματα στεγάσεως, γι' αὐτὸ καὶ μᾶς ἀφῆκαν μέσα στὴν κόλασι καὶ δὲν ἔδιναν ἄδεια γιὰ τὴν παλαιὰ Βουλγαρία. Τελικὰ τὸ ματαιῶσαν.

— Ὤχ, ἀδερφέ, στὸ τέλος ὅλοι αὐτοὶ εἶναι «Γκραικομὰν» (γραικομανεῖς), ὅπως μᾶς ἀποκαλοῦσαν, καὶ θὰ πρέπει μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο νὰ ἐξοντωθοῦν.

ΟΒΙΔΑ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΣΕΡΡΩΝ

Τὸ Γυμνάσιο Σερρῶν ἦταν στεγασμένο στὴν σημερινὴ ὁδὸν Βενιζέλου ἀρ. 98, κοντὰ στὸ Λουτρό, σ' ἕνα διώροφο κτίριο, ἄλλοτε τουρκικὸ σχολεῖο «'Ινταντιέ». Εἶχε διασωθῆ ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1913.

Οἱ καθηγηταὶ παρ' ὅλα τὰ δεινὰ προσπαθοῦσαν νὰ τονώνουν τὸ ἠθικὸ τῶν μαθητῶν καὶ ἡ λειτουργία του ἐξακολουθοῦσε μὲ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια καθηγητῶν καὶ μαθητῶν.

Εἶναι 'Απρίλιος τοῦ 1917. Στὴν Ε΄ τάξι ὁ καθηγητὴς Αὐξεντιάδης μᾶς ἀναλύει μὲ κάθε λεπτομέρεια στὸν «Κρίτωνα» τὴν στάσι τοῦ μελλοθανάτου Σωκράτη, καὶ σύμπτωσις, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀναφέρει ὅτι ἤρεμος καὶ πιστὸς εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ἤπιε τὸ κώνειον, γιὰ μιὰ στιγμὴ νοιώσαμε κάτι σὰν σεισμὸ καὶ ἀκούεται ἕνας ἐκκωφαντικὸς κρότος ἀπὸ ἔκρηξι ὀβίδος.

Σὲ θρύψαλα σαρώνονται τὰ τζάμια στὸ ἔδαφος, μὲ τρομερὸ πάταγο, σὲ μύρια κομμάτια. 'Ολόκληρο τὸ κτίριο σείστηκε ἀπὸ τὰ θεμέλια.

Μείναμε ὠχροὶ καὶ ἀκίνητοι στὶς θέσεις μας. Ὅταν σὲ λίγο συνήλθαμε, μάθαμε ἀπὸ τὴν Διεύθυνσι ὅτι ὀβίδα ἀγγλικὴ ἀπὸ τὸν Στρυμόνα κατὰ παρέκκλισι ἀπὸ τὸν στόχο της ἔπεσε στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου μας δύο μέτρα ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν πρόσοψι καὶ ἔσκασεν ἐπὶ τόπου. Τὸ μόνον θῦμα ἦταν μία κάργα (καλλιακούδα), ποὺ πέταγε τὴν στιγμὴν ἐκείνη ἀπὸ κεῖ, καὶ τὸ κουτὶ τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τοῦ Γυμνασίου, ποὺ διελύθη.

'Αμέσως μᾶς ἔστειλαν στὰ σπίτια μας πρὸς ἀποφυγὴ δευτέρου βλήματος στὸν ἴδιο στόχο.

Ὅλο αὐτὸ τὸ κακό, μὲ παρ' ὀλίγον ἑκατοντάδα θυμάτων ἂν συνέβαινε εἰς ὥραν διαλείμματος, ἔγινε διότι οἱ Ἄγγλοι τῆς γραμμῆς πυροβολικοῦ τοῦ Στρυμόνος, ὅταν ἔβλεπαν κινήσεις ἀνεφοδιασμοῦ στὰ ὀχυρώματα τῶν λόφων τῶν Σερρῶν, ἄνοιγαν «πῦρ» καὶ μέρα μεσημέρι.

Μιὰ ἄλλη μέρα σὲ ἀπόστασι 50 μέτρων ἀπὸ τὴν κατοικία μου ἔπεσε ἄλλη μιὰ ἀγγλικὴ ὀβίδα, ἔσκασε μὲ μεγάλο πάταγο καὶ σκότωσε τὰ δυὸ κορίτσια τῆς οἰκογενείας Μιχάλογλου, ποὺ ἔπαιζαν ξένοιαστα στὴν αὐλή τους.

ΑΓΓΑΡΕΙΑ

Σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς οἱ περιορισμοὶ τῶν πολιτῶν ἦταν πολλοί. 'Η κίνησις ἔπαυε μὲ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου. 'Η πεῖνα μέρα μὲ τὴ μέρα

γινόταν φοβερώτερη καὶ ἀπειλητικώτερη γιὰ τὴ ζωή μας τὴν γεμάτη ἀπὸ ποικίλες ἄλλες στερήσεις.

Στὴν κατάθλιψι αὐτὴ καὶ τὴ μελαγχολία τοῦ καθημερινοῦ μας βίου ἦταν καιρὸς νὰ προστεθῆ τώρα καὶ μιὰ πρόσθετη πληγή, ἡ ἀγγαρεία.

Ἐπειδὴ ὑπῆρχε ἀνάγκη ἀπὸ ἐργατικὰ χέρια γιὰ τὴν ἐπέκτασι καὶ τὴν συμπλήρωσι τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τῆς δευτέρας πολεμικῆς γραμμῆς ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τοὺς λόφους τοῦ «Χριστός», «Βύσσανης» καὶ ἔφθανε στὸ βουνὸ τῆς Μονῆς Προδρόμου, παρουσιάστηκε νέα εὐκαιρία στὸν Γεωργίεφ νὰ καταπιέση τὸν Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῶν Σερρῶν: ἡ ἀ γ γ α ρ ε ί α.

Ὑποχρεωτικὴ ἐργασία ἐπιβάλλεται τώρα μὲ μιὰ ἁπλῆ διαταγὴ τοῦ φρουράρχου.

Οἱ Σερραῖοι, ἀπρόθυμοι νὰ προσέλθουν, ἀπέφευγαν καὶ νὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ φρουραρχεῖο, γιατὶ ἤξεραν τί τοὺς περίμενε.

Καὶ ἀρχίζει τότε τὸ ἀνθρωποκυνήγι στοὺς δρόμους καὶ ὅποιον πιάση τὸ λάσσο. Παγιδεύουν τοὺς πολίτας στοὺς δρόμους καὶ τοὺς στέλνουν χωρὶς οὔτε κουβέρτα ἀπ' εὐθείας στὰ ὑψώματα, στὴν σκληρὴ ἐργασία μὲ τὸν κασμὰ στὸ χέρι, μὲ μισὴ κουραμάνα καὶ μὲ δυνατὸ ἀνοιξιάτικο κρύο.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπόδοσι νὰ μᾶς μαζεύουν ἀπὸ τοὺς δρόμους δὲν τοὺς φάνηκεν ἱκανοποιητική, ἄρχισαν ξαφνικὲς ἔρευνες στὰ σπίτια μὲ συλλήψεις γιὰ τὴν ἀγγαρεία.

Θυμοῦμαι πῶς μόλις χτύπησεν ἡ πόρτα τῆς κατοικίας μας, μαζὶ μὲ τὸν φίλο μου Σάββα Σαββόπουλο πηδήσαμε τὸν γειτονικὸ μανδρότοιχο καὶ μᾶς δέχτηκεν ὁ γείτονάς τους Φωκᾶς Γεωργ. Φωκᾶς.

Μόλις ἔμαθεν ὅτι γίνεται ἔρευνα στὸ σπίτι μας γιὰ τὴν ἀγγαρεία, ἀνοίγει μιὰ καταπακτὴ (γκλαβανὴ) καὶ κατεβαίνουμε σ' ἕνα ὑπόγειο μαζὶ μὲ τὸν φίλο του Γεώργιο Χατζησπανδωνῆ.

Τὸ ὑπόγειο ἦταν τελείως σκοτεινὸ χωρὶς παράθυρα καὶ ἀπὸ τὴν ὑγρασία μύριζε μοῦχλα. Οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ ἀμπάρωσαν τὴν καταπακτή, ἔστρωσαν ἐπάνω της ἕνα κιλίμι καὶ ἔτσι δὲν φαινόταν καθόλου.

Οἱ τέσσαρες φυγάδες κρυμμένοι στὰ σκοτάδια, μὲ καρδιοχτῦπι ἀναπνέαμε τὸν ἀποπνυκτικὸ καὶ ὑγρὸ ἀέρα τοῦ ὑπογείου.

Ὅταν μὲ τὴ σειρὰ χτύπησε ἡ πόρτα καὶ μπῆκεν ἡ περίπολος, μὲ σφιγμένη καρδιὰ ἀκούγαμε τὶς βουργάρικες μπότες νὰ κροτοῦν πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας. Ὕστερα ἀπὸ λίγο, μετὰ τὴν ἔρευνα, ὅταν ἔφυγαν καὶ ἀφοῦ πέρασε μισὴ ὥρα, ὅταν μᾶς ἀνέβασαν, μᾶς εὕρισκαν ὠχροὺς ἀπὸ τὴν ἀγωνία· γιατὶ ἀλλοίμονό μας ἂν μᾶς ἀνεκάλυπταν, θ' ἀκολουθοῦσε ἄγριος δαρμὸς καὶ θὰ μᾶς ἔδιναν τὸν κασμᾶ στὸ χέρι μὲ κλωτσιὲς καὶ μὲ βρισιές.

Ἀργότερα μέσῳ Δημαρχίας κανονίστηκε τὸ ζήτημα τῆς ἀγγαρείας.

Χώρισαν τοὺς πολίτας σὲ τρεῖς κατηγορίες. Οἱ πλουσιώτεροι ὡρίστηκε

νὰ πληρώνουν 75 λέβα τὸν μῆνα, οἱ μεσαῖοι 50 λέβα καὶ οἱ φτωχοί, ὅσοι δὲν εἶχαν νὰ πληρώσουν, πήγαιναν νὰ σκάψουν.

Ο ΚΑΥΓΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΕΛΑΡΓΟ

('Από διήγησι τῆς Κας Χρυσούλας 'Αντ. Τεκκέ).

'Ο βομβαρδισμὸς κατὰ τῆς λοφοσειρᾶς τῶν Σερρῶν τῶν ἀγγλικῶν πυροβολείων τοῦ Στρυμόνος συνήθως ἦταν νυκτερινός.

Πολλὲς φορὲς γιὰ αἰφνιδιασμὸ ἢ ὅταν ἔβλεπαν κινήσεις ἀνεφοδιασμοῦ ἄρχιζε καὶ τὴν ἡμέρα.

Τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1917 σ' ἕναν μεσημεριάτικο βομβαρδισμὸ ἔπεσε μιὰ ἀγγλικὴ ὀβίδα πεδινοῦ δίπλα στὸ ἄλλοτε τουρκικὸ νοσοκομεῖο (Χαστανέ), σὲ μιὰ ἔκτασι μὲ πλατάνια. 'Από τὴ μεγάλη ἔκρηξι τὸ μόνον θῦμα ἦταν ἕνας πελαργὸς ποὺ ἔπεσε ἀπὸ ψηλὰ ἀπὸ τὴ φωλιά του στὴ ρίζα τοῦ δέντρου. Μόλις τὸν εἶδαν, ἀμέσως τρέχουν δυὸ γυναῖκες τῆς γειτονιᾶς. Τὸ βρῆκαν μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ φαγητὸ τῆς ἡμέρας μὲ κρέας. 'Η πεῖνα κακὸς σύμβουλος. Στὰ εἰρηνικὰ χρόνια ποιός πείραζε τοὺς πελαργούς, ποιός ἔτρωγε πελαργό; Καὶ ὅμως πέσανε στὸ θῦμα καὶ ἁρπάξανε ταυτόχρονα καὶ οἱ δυό τους τὸ πουλί.

Καὶ τότε ἀρχίζει μιὰ μάχη φοβερή, μιὰ διελκυστίνδα γιὰ τὴν αὐτοσυντήρησι, ἕνα μαλλιοτράβηγμα, ποιά νὰ κερδίση τὸ σκοτωμένο πουλί.

Παλεύουν πάνω στὸ «θῦμα τοῦ βομβαρδισμοῦ»· ὁ γὰρ θάνατος τοῦ πουλιοῦ, ζωή μου.

Ἂν ἦταν δυνατὸν νὰ κινηματογραφηθῆ ἡ σκηνὴ αὐτή, θὰ ἦταν πολὺ διδακτικὴ γιὰ τὴ μάχη τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀτόμου καὶ γιὰ τὸν ἀνθρωπισμό.

Τὸ συμβὰν αὐτὸ εἶναι μία ἀπὸ τὶς πιὸ ρεαλιστικὲς εἰκόνες τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκείνου καὶ τῆς πείνας.

ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

'Από τὶς ἀρχὲς τοῦ 1917 ἀνάγκες τοῦ Δυτικοῦ Μακεδονικοῦ μετώπου ὡδήγησαν τοὺς Γερμανοὺς νὰ ἀποσύρουν Βουλγαρικὲς μονάδες ἀπὸ τὸ μέτωπο τοῦ Στρυμόνος.

Εἰς ἀντικατάστασιν σ' ὅλη αὐτὴ τὴ δεύτερη ἀμυντικὴ γραμμὴ ἔφθασαν Τουρκικὰ συμμαχικά τους στρατεύματα.

Φαίνεται ὅτι οἱ μονάδες αὐτὲς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἶχαν συνταχθῆ ἀπὸ ἀνασύνταξι τῆς Στρατιᾶς τῶν Δαρδανελλίων. 'Η ἐμφάνισι αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ ἦταν σὲ οἰκτρὰ χάλια.

'Ελεεινοί, ἀδυνατισμένοι, ἀπὸ κακουχίες μαυρισμένοι καὶ στεγνοὶ οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται μὲ κάτι ὑφασμάτινα τουρμπάνια στὸ κεφάλι καὶ μὲ πυκνὲς ρυτίδες στὸ πρόσωπό τους, προκαλοῦσαν τὴ συμπόνια σὲ κεῖνον ποὺ τοὺς ἔβλεπε. Καὶ τὴν ὅλη αὐτὴ ἐλεεινὴ παράστασι τὴν συμπλήρωνε ἕνα και-

νούργιο σκηνικό. Γιὰ μεταγωγικὰ εἶχαν γαϊδουράκια καὶ μὲ τὸ πλαίσιο αὐτὸ κινοῦσαν τὴν περιέργεια καὶ τὴν εἰρωνεία στοὺς θεατάς, ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν περνοῦσαν.

Ἡ ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν ἔγινε μετὰ τὸ 1922 καὶ ἔτσι τὴν ἐποχὴ τῆς κατοχῆς εἶχε στὰς Σέρρας ἀκόμη πολλοὺς Τούρκους πολίτας.

Τότε μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους Σερραίους πολίτας, ὅταν ἀντίκρυσαν αὐτὰ τὰ χάλια τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἔπιασαν τὰ γένια τους καὶ εἶπαν :

«Αΐ γκιντὶ μπιζὺμ ντουβλέτ.
Ἄτλεν κατσ-τί, ἐσέκ-λεν γκελντί . . .»,

δηλ. : «Κρῖμα στὸ δουβλέτι μας.
Μὲ ἄτια ἔφυγε καὶ μὲ γαϊδούρια ἦρθε . . ».

Μόνοι τους λοιπὸν ἔκαναν τὴν ἀντιπαραβολὴ καὶ τὸ κατάντημα τοῦ στρατοῦ τῆς Τουρκίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Καὶ θυμοῦμαι ἀπὸ τὰ παιδικά μου χρόνια, ὀλίγο πρὸ τοῦ Τουρκικοῦ Συντάγματος, παρελάσεις ἐπιδείξεως τοῦ Τουρκικοῦ ἱππικοῦ, νὰ περνοῦν οἱ ἶλες τοῦ ἱππικοῦ κατὰ τετράδας καὶ κατὰ χρώματα λευκά, κόκκινα, μαῦρα κλπ. ἄλογα ἐκλεκτὰ οὐγγρικῆς καὶ ἀραβικῆς ράτσας... Sic transit gloria mundi.

ΠΛΑΚΕΣ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΗ ΣΙΟΥΜΛΑ

Τί νὰ πρωτοθαυμάση κανεὶς ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς ; Ἀπεδείχθη ὅτι ἔχουν μισαρὰ ψυχή, ἀπὸ τὸν ἁπλὸ στρατιώτη ὥς τὸν στρατηγό.

Ἡ ἁρπαγὴ καὶ τὸ πλιάτσικο εἶναι συστατικὸ τῆς πολεμικῆς τους ἀγωγῆς ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Κρούμου, εἴτε ἄξεστοι χωρικοὶ εἶναι εἴτε ἀκόμη καὶ γραμματισμένοι πολῖται ἢ δημόσιοι ὑπάλληλοι.

Καὶ κατὰ τὶς τρεῖς ἐπιδρομές τους ἔκλεψαν καὶ μετέφεραν στὴ Βουλγαρία ὅ,τι μπόρεσαν νὰ σηκώσουν ἀπὸ ἐκκλησίες, δημόσια καταστήματα καὶ ἰδιωτικὰ σπίτια.

Στὸ 1912 ἀπὸ τὰ σπίτια καὶ τζαμιὰ τῶν Τούρκων, στὸ 1913 ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σπίτια, τὸ ἴδιο καὶ στὸ 1916-18, σηκῶσαν μὲ τὰ τετράτροχά τους κάρρα (ταλίγκες) ἔπιπλα καὶ ὅ,τι ἄλλο πολύτιμο εὕρισκαν ἀπὸ Σέρρας, Δράμα, Καβάλα, τὸ ἴδιο καὶ στὸ 1941.

Ἀλλὰ σὰν νὰ μὴν ἔφτανε ἡ ἐνέργειά τους αὐτὴ ἡ ληστρική, νὰ στραγγίσουν καὶ νὰ στύψουν τοὺς ζωντανούς, τώρα πιὰ τὸ μάτι τους ἔπεσε καὶ στοὺς νεκρούς.

Ἐπειδὴ τὸ νεκροταφεῖο τῶν Σερρῶν εἶχε πολλοὺς καὶ καλοὺς τάφους μὲ λευκὲς μαρμάρινες πλάκες χαραγμένες μὲ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα τῶν παλαιῶν Σερραίων, μὲ τὴν πρόφασι ὅτι χρειάζονται ὥς ὑλικὰ γιὰ τὰ ὀχυρωματικά τους ἔργα, ξηλώσανε τοὺς περισσοτέρους τάφους καὶ μετέφεραν τὰ

μάρμαρα, ἄλλα στὰ ὀχυρώματα καὶ ἄλλα στὴν παλαιὰ Βουλγαρία, καὶ μ' αὐτὰ ἔστρωσαν προαύλια τῶν ἐκκλησιῶν τους [1].

Στὴν 'Ιστορία τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν ὑπὸ Γ. Καφταντζῆ (ἔκδ. Δίφρου, 'Αθῆναι 1967) σελ. 209, κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ νεκροταφείου τοῦ 'Αγίου Κωνσταντίνου Σερρῶν, ἀναφέρεται ὡς ἀρχαιότερος τάφος ἕνας τοῦ 1888. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὑπῆρχαν ἄλλοι τάφοι κατὰ πολὺ παλαιότεροι.

Μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμηρείας ἐπιστροφήν μου, ἐρευνῶντας τὴν περιοχὴ τοῦ νεκροταφείου μὲ τὴν ἀδελφή μου κ. Χρυσοῦλαν Τεκκὲ βρήκαμε τὴν πλάκα τοῦ πάππου μας Θεοδοσίου Πέτροβιτς, ἰατροῦ τῶν Σερρῶν 1800-1873, πάνω σ' ἕνα ὀχύρωμα στὸ «Ψηλὸ καφενεῖο» καὶ τὴν μεταφέραμε στὴ θέσι τοῦ τάφου ἀπὸ ὅπου εἶχεν ἀφαιρεθῆ.

'Ο τάφος του σώζεται σήμερα δίπλα στὸ ὀστεοφυλάκιο τοῦ νεκροταφείου.

Εἶναι ἀπορίας ἄξιον ὅτι ὁ Γ. Καφταντζῆς, ἐνῶ ἀσχολεῖται μὲ ὑπερλεπτομέρειες γιὰ τοὺς προϊστορικοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς Σερρῶν, παραλείπει καὶ δὲν ἀναφέρει τὸ σοβαρὸ αὐτὸ γεγονὸς τοῦ βανδαλισμοῦ ποὺ ἔγινε θεληματικὰ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, μὲ τὴν συστηματικὴ φροντίδα νὰ σβήσουν καὶ νὰ ἐξαλείψουν κάθε ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ στὸ νεκροταφεῖο τῶν προγόνων μας.

Καὶ αὐτὸ ἦταν ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ ἐπιμελημένο σχέδιο τελείου ἀφελληνισμοῦ τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας.

"Επρεπε νὰ ἐξαφανισθοῦν οἱ πλάκες τῶν τάφων, γιατὶ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μὲ τὰ ἑλληνικά τους στοιχεῖα θὰ ἐμαρτυροῦσαν τὴν 'Ελληνικότητα τῶν Σερραίων.

ΒΑΝΔΑΛΙΣΜΟΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Μέσα στὸ μελετημένο σχέδιο τοῦ ἐκβουλγαρισμοῦ τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας, οἱ Βούλγαροι ἐσχεδίασαν καὶ τὴν ἐξαφάνισι καὶ τὴν καταστροφὴ τῶν ἐθνικῶν μνημείων καὶ ἡρῴων.

Στὰς Σέρρας ἔρριψαν κάτω καὶ κατατεμάχισαν τὴν μαρμαρίνην προτομὴν τοῦ 'Εμμανουὴλ Παπᾶ, ποὺ ἦταν στημένη στὸ μέσον τῆς μικρᾶς πλατείας τῆς νέας ἀγορᾶς. 'Επίσης ἐκομμάτιασαν μὲ λύσσα τὸ μαρμάρινο ἀριστούργημα τοῦ γλύπτου Δημητριάδη, ποὺ κοσμοῦσε ὥς τὸ 1941 τὸν κῆπο τοῦ ἡρῴου δίπλα στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμό.

Στὸ Σιδηρόκαστρο μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1913 μὲ ἔρανο εἶχε σκαλιστῆ ψηλὰ κατὰ μέτωπο, στὸν καθρέφτη τοῦ μαύρου βράχου, μὲ ἔγγλυφα στοιχεῖα τῶν τριῶν μέτρων ἕκαστον, τὸ ὄνομα τοῦ στρατηλάτου «ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β'», εἰς ἀνάμνησιν ἐκείνης τῆς ἱστορικῆς νίκης.

---

1. "Εκθεσις τῆς Πανεπιστημιακῆς 'Επιτροπῆς, ἔνθ' ἀν., σελ. 74: «Εἰς Σιοῦμλαν εἶδον τὸ προαύλιον τῆς μεγαλυτέρας ἐκκλησίας ἐστρωμένον μὲ 'Ελληνικὰς ἐπιτυμβίους πλάκας». ('Απὸ τὴν σχετικὴν μαρτυρικὴν κατάθεσιν τοῦ 'Αστερίου Γιαννούρα, ἀρχιλογιστοῦ τῆς Τραπέζης 'Αθηνῶν Σερρῶν).

Ἡ τεράστια αὐτὴ ἐπιγραφὴ μποροῦσε ἄνετα νὰ διαβαστῆ ἀπὸ τοὺς ἐπιβάτας τοῦ τραίνου ὅταν περνοῦσε ἀπὸ τὸ Σιδηρόκαστρο, καὶ ἐλαξεύθη στὸν φαιὸ βράχο γιὰ νὰ παραμείνη ὡς αἰώνιον ἐνθύμιον καὶ σημεῖον τῆς νίκης τοῦ πολέμου τοῦ 1913, τοῦ καθαγιάσαντος τὴν ἑλληνικότητα τῆς Μακεδονικῆς γῆς, χωρὶς καὶ ἡ τοποθεσία νὰ ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴν θέσιν Κ λ ε ι δ ί ο ν τοῦ Ροῦπελ, ὅπου 899 χρόνια πρὸ τοῦ 1913 ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ Β' κατενίκησε τὸν ἴδιον ἐχθρὸν καὶ ἀπεκάθαρε τότε τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν ἐπιδρομήν [1].

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν κατοχὴν 1916 - 18 μὲ εἰδικὸ συνεργεῖο κατέστρεψαν τὸ σκάλισμα τῆς ἀναμνηστικῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, γιατὶ ἔνοιωθαν νὰ τοὺς καίη καὶ νὰ τοὺς ντροπιάζη.

Ἂν τὸ ἔργον τῶν Βουλγάρων εἶναι ἡ ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν συστηματικὴ καταστροφὴ τῶν ἑλληνικῶν ἱστορικῶν μνημείων, ὅπως ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή, καθῆκον καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀνιστόρισις κάθε παρομοίας καταστροφῆς ἔργου.

ΛΗΣΤΕΙΕΣ, ΑΥΘΑΙΡΕΣΙΕΣ, ΦΟΝΟΙ

Κατὰ τὸ διάστημα ποὺ λείπαμε στὴν ὁμηρεία, στὴν πόλι τῶν Σερρῶν μέσα στὴν ἀποπνυκτικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς πείνας καὶ τῆς τρομοκρατίας ἔγιναν πολλὰ ἐγκλήματα τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου ἀπὸ τὸν ἐπίσημο βουλγαρικὸ στρατό, ποὺ τὰ ἐκάλυψεν ὁ τρόμος καὶ ἡ λήθη, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔγιναν γνωστά.

Τρία ἀπὸ αὐτὰ τὰ πιὸ συνταρακτικὰ καὶ εἰδεχθῆ ἀναφέρω ἀπὸ ἀξιό-

---

1. Ἡμερολόγιον Σκόκου 1915, σελ. 354 - 355 : «Τὸ Δεμὶρ - Ἰσσὰρ (Σιδηρόκαστρον) ἐγένετο ὀνομαστὸν διὰ τὰς παρ' αὐτῷ ἑλληνικὰς νίκας κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον διὰ τὸν δαφνοστεφῆ Στρατηλάτην Βασιλέα Κωνσταντῖνον. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονικῆς γῆς, ἐλήφθη καὶ ἤρχισε πραγματοποιουμένη ἡ ἀπόφασις νὰ χρησιμοποιηθῆ ὁ κολοσσιαῖος βράχος ὁ ὑπερκείμενος τῆς πόλεως, ὡς τὸ μεγαλοπρεπέστερον μνημεῖον δόξης εἰς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Ὁ βράχος οὗτος ἔχων σχῆμα ἀποτόμως κάθετον, ὀρθοῦται εἰς ὕψος 60 περίπου μέτρων μὲ ἴσον περίπου πλάτος. Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἐχαράχθησαν τεράστια γράμματα, μήκους τριῶν μέτρων ἕκαστον, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι ἐπιχρυσωμένα εἰς τὴν ἐσοχὴν αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἀκτινοβολῆ τὸ ὄνομα τοῦ Στρατηλάτου Βασιλέως. Ὑπεράνω τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος θὰ εἶναι σκαλισμένος μέγας δικέφαλος ἀετὸς εἰς μέγεθος 10 περίπου μέτρων. Μέσα εἰς τὰ γράμματα, λαξευμένα ἐπὶ τοῦ λίθου, θὰ παρίσταται λόγχη μετὰ κλάδου δάφνης.

Τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου καὶ γιγαντιαίου μνημείου ἔσχον ὁμοῦ ἡ Α.Σ. ὁ Μητροπολίτης Σιδηροκάστρου Παρθένιος καὶ ὁ διοικητὴς αὐτοῦ κ. Σταμ. Σταματίου, ὑπὸ τὰς φροντίδας τοῦ ὁποίου ἤρξατο καὶ ἡ ἐκτέλεσις διὰ κοινῆς δαπάνης τῶν περιοίκων εἰς ἔνδειξιν θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Ἐλευθερωτήν».

πιστον πηγήν, αὐτὰ ποὺ διέπραξεν ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς μὲ κίνητρο τὴ ληστεία, μὲ ἀσυδοσία καὶ ἀτιμωρησία, μὲ μόνη τὴν ἱκανοποίησι ὅτι ληστεύει καὶ ἐξοντώνει Ἕλληνας.

Α΄

Τὴν νύχτα τῆς 15ης Ὀκτωβρίου 1916, βουλγαρικὴ περίπολος ἐχτύπαγε δυνατὰ στὴν ἐξώθυρα τῆς κατοικίας τοῦ ἀργυραμοιβοῦ Στεργίου Σαράφη.

— «Ὄτφορι βρατάτα» (ἄνοιξε τὴ θύρα).

Καὶ ἐπειδὴ ἀργοῦσαν νὰ ἀνοίξουν, ἡ περίπολος σπάζει μὲ τοὺς ὑποκοπάνους τὴν ἐξώθυρα.

Ἀμέσως κατόπιν οἱ γείτονες ἄκουσαν φωνές: «βοήθεια, βοήθεια», ἀλλὰ ποιός τολμοῦσε νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ σπίτι του μέσ' τὰ σκοτάδια, περασμένα μεσάνυχτα, γιὰ νὰ βοηθήσῃ ἕνα γείτονα;

Περιγραφὴ μὲ λεπτομέρειες τοῦ δράματος δὲν εἶναι δυνατὸν ἀπὸ μᾶς νὰ δοθῆ. Ἀρκεῖ ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα νὰ συμπληρώσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν φρίκη, τὴν ἀγωνία καὶ τὰ μαρτύρια τοῦ θύματος.

Ὁ Ἰωάννης Δούμπας, δημοτικὸς ἰατρὸς (καὶ ἀργότερα γερουσιαστής) ποὺ παρέμεινε στὰς Σέρρας καθ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ὅταν ἐκλήθη νὰ βεβαιώσῃ τὸν θάνατον τοῦ δυστυχισμένου Στεργίου διέκρινε στὸ σῶμα καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ θύματος δεκαοκτὼ λογχισμούς [1].

Τὴν ἄλλη μέρα ἔγινε γνωστὸ στὴν πόλι ὅτι ἀφοῦ τὸν ἐσκότωσαν τὸν ἐλήστευσαν καὶ τοῦ ἀφήρεσαν ὅ,τι πολύτιμον βρῆκαν, τὰ μετρητά του εἰς δραχμὰς καὶ 250 χρυσὲς λίρες, κατὰ μαρτυρίαν τῆς συγγενοῦς του Ἕλλης Προκοπίου. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀδελφὴ τοῦ φονευθέντος ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ πτῶμα του βρέθηκε μέσα σὲ σάκκον στὴν θύρα τῆς κατοικίας Σταμούλη τὴν ἐπαύριο, ἔλειπαν δὲ καὶ τὰ κλειδιὰ τοῦ χρηματοκιβωτίου του.

Β΄

Μιὰ βραδυὰ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1918 βουλγαρικὴ περίπολος, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἕνα παράθυρο ἔμενε φωτισμένο, ἔσπασε τὴν θύρα τῆς κατοικίας τοῦ Κωνσταντίνου Ἀθαν. Βεζούκα, 70 ἐτῶν. Ἦταν ἡ συνηθισμένη πρόφασις γιὰ αὐθαιρεσία, ἔρευνα καὶ ληστεία.

Δύο στρατιῶται ἔβαλαν κάτω τὸν γέροντα, ἐκάθησαν στὸ στῆθος καὶ στὰ πόδια του νὰ τὸν ἀκινητήσουν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀνενόχλητοι ἐλήστευαν τὰ ροῦχα, τὰ χρήματα, ὡς καὶ τὰ κοσμήματα τῆς γυναίκας του.

Μετὰ ἕνα μῆνα ὁ δυστυχὴς ἀπέθανε.

Τὰ συμβάντα αὐτὰ ἐβεβαίωσεν ἡ κ. Ἀμαλία Μαντζανᾶ.

---

1. Ἔκθεσις Πανεπιστημιακῆς Ἐπιτροπῆς, ἔνθ' ἀν., σελ. 69.

Ὁ γυιός του Ἀθανάσιος ἔλειπεν εἰς τὴν ὁμηρείαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἐπέστρεψε. Ἡ οἰκογένεια Βεζούκα ἔσβησε.

Γ'

Νυκτερινὴ ἔρευνα ἔγινε στὸ Μητροπολιτικὸ κατάστημα καὶ στὴν κατοικία τοῦ Μητροπολίτου Σερρῶν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐξεγύμνωσαν τελείως. Ἐλήστευσαν τὴν μήτραν, τὴν ράβδον καὶ τὰς χρυσοποικίλτους στολὰς τοῦ ἀποθανόντος πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἀρχιερέως Ἀποστόλου Χριστοδούλου τοῦ ἐξ Ἴμβρου, ὡς καὶ ὅλα τὰ πολύτιμα βιβλία, σκεύη καὶ ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Μητροπόλεως Σερρῶν.

Μεταξὺ τῶν σπανίων ἀντικειμένων συγκαταλέγεται καὶ ὁ παλαιὸς κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος, τὸν ὁποῖον καὶ μέχρι σήμερον κρατοῦν αὐθαιρέτως εἰς τὴν Σόφιαν.

Ἡ «Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Σερρῶν - Μελενίκου» ὀρθῶς ὑπέβαλε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν σχετικὸν ὑπόμνημα, ὑπ' ἀρ. πρωτ. 42/14-3-1956, θεωρήσασα καθῆκον της νὰ θέση ὑπ' ὄψιν τῶν διπλωματικῶν ἐπισήμων ἐκπροσώπων τοῦ Κράτους μας τὸ κάτωθι αἴτημα τῶν Σερραίων:

«Νὰ ζητηθῆ ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ἀπαχθέντος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων παλαιοῦ κώδικος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σερρῶν, ὡς κειμηλίου μεγάλης ἱστορικῆς ἀξίας, πολυτίμου, ἀνεκτιμήτου ἀξίας καὶ χρησίμου διὰ τὰς ἱστορικάς, ἐθνολογικάς, λαογραφικάς, ἐκκλησιαστικάς, οἰκονομολογικὰς καὶ γλωσσολογικὰς μελέτας τῶν σημερινῶν ἐρευνητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1603-1918)».

Ἐπὶ τοῦ ὑπομνήματος τούτου δυστυχῶς φαίνεται ὅτι δὲν ἔγινε καμμία ἐνέργεια, εὐχόμεθα δὲ ὅπως εἰς κατάλληλον χρόνον ζητηθῆ νὰ ἐπιστραφῆ ὁ σπουδαίας ἀξίας κῶδιξ αὐτὸς καὶ νὰ ἐναποτεθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον ἢ τὴν Βιβλιοθήκην τῶν Σερρῶν, ὅπου δικαιωματικῶς ἀνήκει.

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΑ - ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ

Οἱ Βούλγαροι, τὸ καταστροφικὸ ἔργο εἰς βάρος τῆς περιουσίας τῶν Ἑλλήνων τῶν Σερρῶν συνεπλήρωναν μὲ τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ εἶχαν δῆθεν γιὰ τὴν ρυμοτόμησι τῆς πόλεως.

Εἶχαν ἑτοιμάσει ἕνα συνεργεῖο κατεδαφίσεων καὶ μόλις ἔκριναν ὅτι ἀπὸ ἕνα σπίτι εἶχαν φύγει οἱ ἔνοικοι στὴν παλαιὰ Ἑλλάδα ἢ στὰ νησιὰ τὸ ἀπεφάσιζαν γιὰ κατεδαφιστέο, ἐσημείωναν στὸν ἐξωτερικὸ τοῖχο ἕνα τσεκούρι μὲ κόκκινο χρῶμα, καὶ σὲ 24 ὧρες τὸ σπίτι κατεδαφίζετο χωρὶς καμμία διαδικασία προσδιορισμοῦ ἀποζημιώσεως. Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ εἶχαν κατεδαφισθῆ ἀπὸ τὶς 16 Ὀκτ. 1916 πολλὰ σπίτια Σερραίων, ἁπλῶς γιὰ τὴν ξυλεία τους.

Ὅταν ἀπεχώρησαν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1918 ἀπὸ τὰς Σέρρας, μὲ

συστηματική φροντίδα κατέστρεψαν τὶς βιβλιοθῆκες ποὺ βρῆκαν καὶ ὥς τὴ μικρότερη κωμόπολι, ἀφοῦ προηγουμένως ἀφαιροῦσαν ἐγκυκλοπαίδειες, ἱστορίες καὶ λεξικά, τὰ ὁποῖα καὶ μετέφεραν ὥς λεία πολέμου στὴ Βουλγαρία. 'Επειδὴ δὲ εἶναι καὶ φιλόμουσοι, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν ἀφῆκαν κανένα πιάνο σὲ Ἑλληνικὸ Σερραϊκὸ σπίτι!

Μὲ τὸ ἴδιο σύστημα κατέστρεψαν ὅλα τὰ ἀρχεῖα τῶν ληξιαρχείων καὶ τῶν μεταγραφῶν, τόσο στὰς Σέρρας ὅσο καὶ στὶς ἐπαρχίες τῶν Σερρῶν. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἔλλειψι τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων δὲν ἔγινε κατορθωτὸ νὰ ἐξακριβωθοῦν μὲ ἀκρίβεια οἱ ἀπώλειες καὶ οἱ θάνατοι τῶν κατοίκων ἀπὸ τὴν μάστιγα τῆς ὁμηρείας καὶ ἀπὸ τὴν πεῖνα.

Ἀργότερα ἔγιναν νέα ἀρχεῖα καὶ νέα ἄθρόα ἐγγραφὴ τῶν δημοτῶν εἰς τὰ νέα μητρῷα.

Τὴν ἔλλειψι αὐτὴ γιὰ τὴν παραβολὴ πρὸς τὰ ἀπωλεσθέντα παλαιὰ μητρῷα τὴν ἀντικαθιστοῦμε μὲ ἀξιόπιστες πληροφορίες ἀπὸ ξένα συγγράμματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ ἀπὸ ἐκθέσεις Διεθνῶν ἢ Πανεπιστημιακῶν Ἐπιτροπῶν ποὺ στηρίζονται εἰς μαρτυρικὰς καταθέσεις [1].

ΘΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

Ἡ ἄτυχη αὐτὴ Ἑλληνικὴ βορεινὴ ἐπαρχία (Ἐπαρχία τῶν Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας), τὸ περίφημο Μελένικο, ὅπως εἶναι γνωστὸν ἐπεδικάστηκε στὴν Βουλγαρία μὲ τὴν Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913. Τότε οἱ Μελενίκιοι ξερριζωμένοι ἐκατηφόρησαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν οἱ περισσότεροι στὸ Σιδηρόκαστρο, ἄλλοι στὰς Σέρρας καὶ λίγοι στὴν Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Ἀθήνα.

Ἡ μοῖρα τοὺς κράταγε κι ἄλλες δοκιμασίες. Ἔτσι ἦταν γραφτὸ οἱ κατατρεγμένοι αὐτοὶ Μελενίκιοι κατὰ τὸ 1917 νὰ ἐκτοπισθοῦν στὴν Βουλγα-

---

1. Ch. Vellay, Dans l'enfer Bulgare, Paris 1919. «... Τὴν προτεραίαν τῆς Βουλγαρικῆς κατοχῆς αἱ Σέρραι εἶχον πληθυσμὸν 35.000. Ὀλίγους μῆνας βραδύτερον, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1917, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων εἶχεν, ἤδη, κατέλθει εἰς τοὺς 23.093. Ὅταν, τέλος, ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τοὺς τυράννους της, ἡ δύσμοιρος πόλις δὲν εἶχε περισσοτέρους τῶν 5.793 κατοίκων».

Ἀλ. Κύρου, Ἑλληνικὴ Ἐξωτερικὴ Πολιτική, ἔνθ' ἀν., σελ. 214: «Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπεθεώρησε 339 πόλεις καὶ χωρία ἐπὶ συνολικοῦ ἀριθμοῦ 493.

Πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν Βουλγάρων, ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς ἦτο 305.000, εἰς τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἀπέμειναν 235.000.

Εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἀπέθανον 32.000 καὶ ἐξ αὐτῶν αἱ 30.000, ἀπὸ βασανιστήρια καὶ πεῖναν.

... Μᾶς φαίνεται βέβαιον ὅτι ἡ Βουλγαρία ἐπεδίωξεν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, πρᾶγμα ὅπερ ἱκανοποίει τὸ χαρακτηρίζον τὴν βουλγαρικὴν νοοτροπίαν μῖσος καὶ παρεσκεύαζε τὰς ἀξιώσεις της ἐπὶ περιοχῆς, ποὺ ἐντόνως ἐπιθυμεῖ ἀπὸ καιροῦ».

ρία ἀπὸ τὸ Σιδηρόκαστρο καὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς ἐλάχιστοι νὰ ξαναγυρίσουν στὴ νέα τους πατρίδα, στὸ Σιδηρόκαστρο.

Πολλὰ εἶναι τὰ θύματα ποὺ χάθηκαν στὴν κόλασι τοῦ Γκόστιβαρ καὶ τοῦ Κίτσεβο κατὰ τὴν ὁμηρεία. Ἀπὸ τὶς ἀπώλειες αὐτὲς σώθηκεν ἕνας κατάλογος μόνον μὲ 47 ὀνόματα [1].

1) Ἀνθίμων Ἰωάννης
2) Ἄρσος Θωμᾶς
3) Βασιλείου Εὐάγγελος
4) Βερβέρης Γεώργιος
5) Γατλῆς Βασίλειος
6) Γιούρης Ἐμμανουὴλ
7) Γοῦσκος Νικόλαος
8) Γοῦσκος Ἀνδρέας
9) Γρηγοριάδης Αἰμίλιος
10) Δανιηλίδης Θεοφάνης
11) Διδακόπουλος Μιχαὴλ
12) Δουκίρης Ἀρχοντῆς
13) Δουκίρης Ἰωάννης
14) Δουκέρης Ἀθανάσιος
15) Ζαχαρῆς Σωτήριος
16) Ζανλῆς Βασίλειος
17) Θεοχάρης Μιχαὴλ
18) Κουμλῆς Ἐμμανουὴλ
19) Καβίναγας Γεώργιος
20) Καϊτατζῆς Ἰωάννης
21) Κωνσταντᾶς Ἐμμανουὴλ
22) Μάλης Γεώργιος
23) Μπούκλης Κλωνάρης
24) Μουτλῆς Θεοφάνης
25) Μπάμιτος Ἀργύριος
26) Νούκης Διογένης
27) Παπαδημητρίου Ἀντώνιος
28) Ποιμουτανέλης Ἰωάννης
29) Πασχαλέρης Πασχάλης
30) Πασχαλέρης Διαμαντῆς
31) Ράσιος Ἀθανάσιος
32) Σκαρλᾶτος Νικόλαος
33) Σκύδρας Γεώργιος
34) Σκῶτος Γεώργιος
35) Σφῆκας Γεώργιος
36) Ταλιουρίδης Κωνσταντῖνος
37) Τικμασάνης Ἰωάννης
38) Τικμασάνης Νικόλαος
39) Τζιάνος Κωνσταντῖνος
40) Τριανταφύλλου Λάζαρος
41) Τσαμπάζης Λάζαρος
42) Τσέκος Γεώργιος
43) Τσέκος Τάκος
44) Τσιγγέλης Ἀντώνιος
45) Τώρτσης Ἀθανάσιος
46) Χατζηβάντσος Θωμᾶς
47) Χατζηβάντσος Κωνσταντῖνος.

1. Γ. Λεφάκη, Αἱ Βουλγαρικαὶ θηριωδίαι ἐν Σέρραις τῷ 1916-1917 καὶ τὰ μαρτύρια τῶν Ἑλλήνων ὁμήρων ἐν Βουλγαρίᾳ τῷ 1917-1918. Θεσσαλονίκη 1948, σελ. 39. «Ὑπολογίζεται ὅτι ἐκ τῶν κακουχιῶν, βασάνων καὶ μαρτυρίων, τὰ ὁποῖα ὑπέστησαν οἱ ὅμηροι εἰς τὰ τρία ταῦτα μέρη (Γκόστιβαρ, Κίτσεβο, Κάρναμπατ) ἀπέθανον περὶ τὰς 35.000-40.000. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ Μελενίκιοι: . . .».

ΟΜΗΡΕΙΑ
ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ 21 ΙΟΥΝΙΟΥ 1917

Τάμ, ταρατατάμ, τάμ, τάμ...

Χτυποῦσε τὸ ταμποῦρλο τοῦ δημοσίου κήρυκος τὸ πρωὶ ἐκεῖνο, στὶς συνοικίες τῶν Σερρῶν, καὶ φώναζε συρτά, βραχνὰ στὴν 'Ελληνική: «Κατὰ διαταγὴν τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, ὅλοι οἱ Σερραῖοι ἄνδρες ἀπὸ ἡλικίας 17 ἕως 60 ἐτῶν πρέπει μὲ τὴν σειρὰν κατὰ συνοικίας νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὸ Διοικητήριον, διὰ νὰ σταλοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας ὡς ὅμηροι. Τὸ μέτρον ἐκρίθη ὅτι ἐπιβάλλεται διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Οἱ παραβάται θὰ παραπέμπωνται εἰς τὸ στρατοδικεῖον. Νὰ πάρουν μαζί τους μόνον ὀλίγες ἀποσκευές».

Ποιό κακὸ ὄνειρο εἶδαν πάλι οἱ φιλήσυχοι Σερραῖοι; Δὲν ἦταν ἀρκετὰ ἡ πεῖνα καὶ ἡ κακομεταχείρισι;

'Ο φρούραρχος Φιλίππωφ - χειρότερος τοῦ Γεωργίεφ - μὲ χαιρέκακο ἱκανοποίησι δίνει διαταγὲς εἰς ἀπόσπασμα τῆς φρουρᾶς του καὶ οἱ ἄνδρες του μὲ προθυμία κατεβάζουν τὴν 'Ελληνικὴ σημαία ἀπὸ τὸν κεντρικὸν ἐξώστην τοῦ Διοικητηρίου Σερρῶν καὶ μὲ ἀλλαλαγμοὺς σπάζουν, συντρίβουν καὶ κομματιάζουν τὸν 'Ελληνικὸ θυρεὸ μὲ τοὺς ροπαλοφόρους 'Ηρακλεῖς.

'Εκηρύχθηκεν ὁ πόλεμος καὶ ἡ 'Ελλὰς θεωρεῖται τώρα ὡς ἐχθρικὴ χώρα. 'Απὸ χθὲς ἔπαυσε νὰ θεωρῆται οὐδετέρα. 'Επεκράτησεν ἡ 'Επαναστατικὴ Κυβέρνησις τῆς Θεσσαλονίκης, ἐγκαταστάθηκεν εἰς τὴν 'Αθήνα καὶ ἐκυριάρχησεν σ' ὁλόκληρη τὴν 'Ελλάδα, ὄχι ὅμως καὶ στὴν 'Ανατολικὴ Μακεδονία, ποὺ ἀπὸ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1916 μετὰ τὴν ἀποχώρησι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Βουλγάρων.

Καὶ ἐνῶ ἡ ἡμέρα αὐτὴ γιὰ τὴν 'Ελλάδα εἶχε ἄλλη ἴσως εὐχάριστη σημασία, γιὰ τοὺς Σερραίους ἔγινε ἡμέρα θρήνου καὶ νέας δοκιμασίας.

'Ωχροί, ἀνήσυχοι, μὲ βλέμμα ταραγμένο, ἔρχονται οἱ κακόμοιροι οἱ Σερραῖοι κρατῶντας ἕνα μικρὸ δέμα ἢ βαλίτζα μὲ λίγες ἀποσκευὲς στὸν περίβολο τοῦ Διοικητηρίου. Περνοῦν τὴν πόλι καὶ μπαίνουν σὲ μιὰ βουργάρικη παγίδα, ποὺ θὰ εἶναι γιὰ τοὺς περισσοτέρους παγίδα θανάτου μετὰ τὴν δίνη τοῦ ἐκτοπισμοῦ. Βαδίζουν στὸ ἄγνωστο, πᾶνε στὴν ὁμηρεία ποὺ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν ῞Αδη.

Καταγράφονται στὸν κατάλογο καὶ ὅταν συμπληρώνεται ὁ ἀριθμὸς 300, κλείνει ὁ κατάλογος. Πᾶνε σὲ παράταξι κατὰ τετράδας καὶ δίδεται ἡ διαταγὴ «μάρς». ῞Ολο τὸ μάκρος τῆς φάλαγγας τὸ περισφίγγουν πυκνοὶ φρουροὶ μ' ἐφ' ὅπλου λόγχη, κι οἱ λόγχες γυαλίζουν στὸν καυτερὸ ἥλιο τοῦ 'Ιουνίου.

'Ακούονται ἠχηρὰ βαρβαρικὰ προστάγματα «γεμίσατε» ἀνακατωμένα μὲ τὴν κλαγγὴ τῶν ὅπλων, καὶ ἡ φάλαγξ, μὲ νέο πρόσταγμα, ἀναχωρεῖ.

Νοιώθουμε θλιμμένοι, ἱδρωμένοι, φορτωμένοι στὸν ὦμο τὶς λίγες

ἀποσκευές μας κι ἀνοίγουμε τὸ βῆμα στὸ μοιραῖο ἄγνωστο, μὲ ἄγνωστες συνθῆκες καὶ προβληματικὸ τὸ γυρισμό.

Ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς βουργάρικες λόγχες στὸ ἀπέναντι πεζοδρόμιο διακρίνομε τὰ προσφιλῆ μας πρόσωπα μὲ μάτια πλημμυρισμένα ἀπὸ δάκρυα νὰ μᾶς χαιρετοῦν κουνῶντας μαντήλια. Κλαῖνε γιατὶ μᾶς βλέπουν ἴσως γιὰ τελευταία φορά, χωρὶς νὰ τοὺς μένη μικρὴ ἐλπίδα ἂν θὰ μᾶς ξαναϊδοῦν.

Δὲν εἶναι ἀναχώρησι μὲ καράβι, δὲν εἶναι ἀναχώρησι μὲ τραῖνο, εἶναι μιὰ σκληρὴ ἀναχώρησι μὲ ἐχθρικὴ φάλαγγα στὸ ἄγνωστο κάτω ἀπὸ βουργάρικες λόγχες.

Στιγμὲς ἀξέχαστες, δραματικές, μὲ βαθειὰ συγκίνησι ποὺ δαγκώνει τὴν καρδιά, μὲ τὸν σπαραγμὸ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ γυιοῦ ἀπὸ τὴν πικραμένη μάννα, τοῦ ἀδελφοῦ ἀπὸ τὴν θλιμμένη ἀδελφὴ ἢ μνηστή, τοῦ πατέρα ἀπὸ τ' ἀνήλικα παιδιά του, ἀπὸ τὴν ἀπαρηγόρητη, ἀπροστάτευτη κι ἀποθαρρημένη γυναῖκα του. Κρατοῦν τώρα ὅλοι τὴ θλιβερὴ εἰκόνα τῆς σκηνῆς τοῦ σκληροῦ αὐτοῦ χωρισμοῦ.

Πότε καὶ πόσοι ἄραγε θὰ γυρίσουν πίσω . . .

Καὶ ὅσο ἡ συνοδεία φεύγει καὶ χάνεται στὴ ζάλη καὶ στὴ σκόνη, τόσο ἡ ἀπελπισία ζώνει σφιχτὰ αὐτοὺς ποὺ παραμένουν.

ΠΕΖΟΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΠΟΡΝΑ (ΓΑΖΩΡΟ)

Βαδίζομε τώρα πρὸς τὴ Γάζωρο, γιὰ νὰ φύγουμε ἀπ' ἐκεῖ μὲ τὸ τραῖνο. Τὸ τμῆμα τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Γαζώρου-Σερρῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς ἔμενε νεκρό, καὶ αὐτὸ γιατὶ οἱ Ἄγγλοι μὲ τὸ πυροβολικό τους ἀπὸ τὸ Φυτῶκι δὲν ἄφιναν νὰ λειτουργήση τὸ τραῖνο. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Γάζωρο καὶ πέρα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἡ γραμμὴ λειτουργοῦσε μόνο κατὰ τὴ νύχτα.

Ἡ φάλαγγά μας, τῶν 300, ἀπὸ τὸ Διοικητήριο ἔκανε πεζῆ τὴ διαδρομὴ ὣς τὴ Γάζωρο σὲ τέσσαρες ὧρες, κάτω ἀπὸ ἕνα καυστικὸ ἥλιο.

Ὅταν φτάναμε στὴν εἴσοδο τοῦ σταθμοῦ τῆς Γαζώρου, κοντὰ στὸν Ἅγιο Παντελεήμονα, δοκιμάσαμε τὴν πρώτη πολεμικὴ λαχτάρα. Ἐπάνω μας φτάσαν γαλλικὰ ἀεροπλάνα. Ἀμέσως δόθηκε διαταγὴ νὰ σκορπισθοῦμε καὶ νὰ κρυφτοῦμε στὰ δέντρα. Χαμηλῶσαν τότε τὰ ἀεροπλάνα καὶ μὲ τρομερὸ βόμβο ρῖξαν τὶς πρῶτες βόμβες τους στὸ σταθμό.

Μετὰ μιὰ στροφὴ περάσαν ἀπὸ πάνω μας καὶ ρῖξαν καὶ τὶς ὑπόλοιπες ποὺ πέσαν κοντά μας. Δὲν φοβηθήκαμε πολύ, γιατὶ μιὰ καὶ τὰ χωράφια ἦταν ὠργωμένα, ὅταν πέφταν οἱ βόμβες στριφογυρίζαν στὸ ἀφρᾶτο ἔδαφος μὲ μεγάλη βοὴ καὶ στὸ τέλος ἔσβηναν χωρὶς νὰ σκάσουν. Ἔτσι πήραμε τὸ βάπτισμα τοῦ τρόμου τοῦ ἀεροπορικοῦ βομβαρδισμοῦ. Ὣς τὸ σούρουπο περιμέναμε νὰ νυχτώση καλά. Τότε μᾶς μαζέψαν μὲ τὶς σφυρίχτρες

καὶ μέσα στὸ πυκνὸ προστατευτικὸ σκοτάδι ἀκούστηκε νὰ ἔρχεται μηχανὴ τραίνου μὲ βαγόνια.

Πρὸς τὸ μέρος τοῦ νοτιᾶ ἡ μηχανὴ ἦταν καλὰ σκεπασμένη μὲ λαμαρῖνες καὶ τὰ βαγόνια κλειστὰ γιὰ νὰ μὴ φαίνεται ἡ φωτιὰ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους.

Ἡ μαύρη αὐτὴ σκολόπενδρα μᾶς κατέπιεν ὅλους στὰ σωθικά της. Μᾶς στιβάξαν ἀπὸ 50 σὲ κάθε βαγόνι καὶ κάποτε, χωρὶς σφύριγμα, ἄρχισε νὰ φεύγη τὸ τραῖνο προχωρῶντας στὰ σκοτεινά.

Διαταγὴ δόθηκε αὐστηρὴ κανένας νὰ μὴν καπνίση, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται προδοτικὴ ἡ φλόγα τοῦ σπίρτου ὅταν ἀνάβη τὸ τσιγάρο.

Ἔξω διάχυτη εἶναι μιὰ ἄγρια πολεμική, σκοτεινή, καλοκαιρινὴ ἀτμόσφαιρα γεμάτη κινδύνους καὶ περιπέτειες. Τρίζουν τὰ ἀμπαρωμένα βαγόνια μέσα στὴν ἄλλη ἡσυχία, κι ἐμεῖς συνωστισμένοι, ζουλιγμένοι, πακεταρισμένοι, βυθισμένοι στὸ σκοτάδι σὰν τυφλοί, νοιώθουμε ἕνα ἀποκρουστικὸ καὶ ἀπαίσιο αἴσθημα, τὸ ἀνάποδο τῆς ἡδονῆς. Πῶς λέγεται ; Ὅσο προχωροῦσε ἡ μηχανή, τόσο ρυθμικὰ ἀκουόταν ὁ κρότος ποὺ κάνουν οἱ ρόδες ὅταν περνοῦν στὶς ράγες πάνω ἀπὸ κάθε σύνδεσι. Κι ἐκεῖ ποὺ φτάναμε, στὰ πρῶτα πέντε λεπτά, στὸ Θολό, ἀκούστηκαν ἀπὸ κάτω κανονιές. Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς, σὰν ἀπὸ ἔνστικτο, ἔκαναν τὸ σταυρό τους. Ἡ μηχανὴ ἀγκομαχᾶ, γλυστρᾶ, φεύγει.

Πάλλουν οἱ μοχλοὶ τῆς μηχανῆς καὶ γυρίζουν τὶς τεράστιες ρόδες, πάλλουν καὶ οἱ ἀρτηρίες μας ἀπὸ τοὺς χτύπους τῆς καρδιᾶς, ἀπὸ συγκίνησι, μὲ τὸ ἐρώτημα : θὰ περάσουμε ;

Περνᾶμε τὸ κρίσιμο πεντάλεπτο «ἐντὸς βολῆς πυροβολικοῦ», τὸ πιὸ κρίσιμο καὶ ἐπικίνδυνο σημεῖο τῆς γραμμῆς.

Σὲ λιγάκι, ἀνατριχιαστικὰ σφυρίζοντας πέρασαν οἱ ὀβίδες πάνω ἀπὸ τὰ βαγόνια μας καὶ πέρα σὲ μακρυνὴ ἀπὸ μᾶς ἀπόστασι ἔσκασαν μὲ πάταγο καὶ λαμπερὲς ἀναλαμπὲς στὰ σκοτάδια τῆς νύχτας.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀκούγεται νέα ὁμοβροντία. Τὸ τραῖνο, σὰν κυνηγημένη σαύρα, ἀφίνει κενὸ τὸν πίσω χῶρο καὶ τρέχει πρὸς τὴν Μυρίνη (Τσεπελτζέ) μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ταχύτητα, νὰ προφθάση νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη ζώνη, ζητῶντας προστασία στὸ σκοτάδι. Στιγμὴ πρὸς στιγμή, λεπτὸ πρὸς λεπτό, φεύγουμε καὶ ἀφίνουμε τὸ ἐκτεθειμένο μέρος. Τὸ σφύριγμα τῶν ὀβίδων τῆς ὁμοβροντίας ἀκούεται τώρα στὸν πίσω μαῦρο χῶρο ποὺ ἀφίσαμε. Περάσαμε πιὰ τὸν πρῶτο κίνδυνο. Οἱ ὀβίδες σκᾶνε πίσω καὶ πολὺ μακρυὰ ἀπὸ μᾶς. Φαίνεται πὼς τὴ γλυτώσαμε.

Ἡ μηχανὴ κυλᾶ σὰν δαιμονισμένο ἑρπετὸ τρυπῶντας τὸ σκοτάδι.

Μετὰ ἀπὸ λίγο φτάναμε στὴν Ἀγγίστα κάπως πιὸ ἥσυχοι καὶ ἀναπνεύσαμε μὲ ἀνακούφισι, μιὰ ποὺ περάσαμε ἕναν τόσο σοβαρὸ κίνδυνο.

Τὴν ἴδια νύχτα περάσαμε σ᾽ ἄλλο τραῖνο, κι ἐκεῖνο ἔφυγε προχωρῶντας διαρκῶς πρὸς τὴν Δράμα καὶ πιὸ πέρα.

ΚΑΡΑΓΑΤΣ (ΟΡΕΣΤΙΑΣ)— ΣΙΟΥΜΛΑ

Στὸ ἀντιφέγγισμα τῆς χαραυγῆς προβάλλουν μπροστὰ στὸν ὁρίζοντα συζυγίες μυτερῶν μιναρέδων. Εἶναι τὸ τέμενος τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ (1). Ἐφθάσαμε στὰ δυτικὰ πρόθυρα τῆς Ἀδριανουπόλεως, στὸ Καραγάτς. Στὸ βάθος πέρα ἀπὸ τὸν Ἕβρο εἶναι ἡ Τουρκία.

Ἐδῶ μᾶς ὁδηγοῦν σὲ ὁμαδικὸ λουτρὸ καὶ τὴν ἄλλη τὸ πρωῒ συνέχεια ἀπὸ τὸ Σφῆλεν - Γκρὰτ (Μουσταφᾶ Πασᾶ) γιὰ τὴν Βουλγαρία.

Τὸ τραῖνο τώρα φεύγει σύντομα, δὲν ἔχομε εὐχέρεια νὰ βλέπουμε τὰ μέρη ποὺ περνᾶμε, γιατὶ τὰ μεταφορικὰ βαγόνια δὲν ἔχουν κρύσταλλα.

Διασχίζουμε τὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία καὶ περνοῦμε τὶς σήραγγες τοῦ Αἵμου.

ΑΓΓΙΣΤΑ — ΣΙΟΥΜΛΑ

Στὴν Σιούμλα ἀπὸ τὸν σταθμὸν δὲν ἀπέχει πολὺ ἕνα περιμανδρωμένο στρατόπεδο, τεράστιο σὲ ἔκτασι, μὲ ψηλοὺς τοίχους καὶ φυλαγμένο ἀπὸ φρουροὺς σὲ ψηλὲς σκοπιές.

Σ' αὐτὸ τὸ στρατόπεδο ὑπάρχουν κτισμένα ἀλλοῦ ὑπόστεγα, ἀλλοῦ 50-60 ὑπόγειες ἀποθῆκες, ἀλλοῦ ἰσόγειοι στρατῶνες, ἀλλὰ ὅλα φαίνονται πλημμυρισμένα ἀπὸ ὁμήρους δικούς μας, ποὺ εἶχαν προηγηθῆ ἀπὸ μᾶς, ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Δράμας, τῆς Καβάλας, τῆς Ζίχνας, τοῦ Παγγαίου καὶ τῶν Σερρῶν, ὡς καὶ ἀπὸ Σέρβους ὁμήρους.

Μόλις περάσαμε τὸν πυλῶνα τοῦ στρατοπέδου καὶ προχωρήσαμε ὀλίγα βήματα μᾶς δηλώνουν ὅτι ὅσοι ἔχουν χρήματα περισσότερα ἀπὸ πενῆντα λέβα (δηλ. τότε 1 χρυσῆ λίρα) πρέπει νὰ τὰ παραδώσουν καὶ θὰ πάρουν ἀπόδειξι. Ἀκολούθησε ἔρευνα στὶς ἀποσκευές μας. Εὐτυχῶς δὲν βρῆκαν σὲ κανένα περισσότερα.

Προχωροῦμε καὶ στὸ μέσον μιᾶς πλατείας ξεμοναχιασμένο βλέπομε νὰ κάθεται πάνω στὸν σάκκο τῶν ἀποσκευῶν του ἕνα ἀδυνατισμένο καὶ μαυρισμένο ἀπὸ κακοπέρασι ἀγόρι. Ἦταν ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τῆς προηγουμένης ἡμέρας, ὁ Μανώλης Σαρακηνός, ἕνα παιδὶ 20 χρονῶν ἀπὸ τὴν συνοικία Ἁγ.

---

(1) Τὸ τζαμὶ τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ ἔχει καὶ αὐτὸ τὴν ἱστορία του. Ὅταν τὸ χάρηκε καινούργιο καὶ τελειωμένο ὁ σουλτᾶνος, ρώτησε πόσα παράθυρα ἔχει. Καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Σινὰν Σινάνογλου (ἑλληνικῆς καταγωγῆς) μὲ περηφάνεια τοῦ λέγει : —Χίλια. (Τουρκικὰ «μπίν»).

Θυμωμένος ὁ σουλτᾶνος ἀπὸ τὴν πτωχὴ μονοσύλλαβο ἀπάντησι διέταξε νὰ φράξουν τὸ ἕνα.

—Καὶ τώρα, ξαναρωτᾶ, πόσα παράθυρα ἔχει ;

—Ἐνιακόσια ἐνενήντα ἐννιά, ἦταν ἡ ἀπάντησι ποὺ ἔλαβε.

—Τόσα νὰ μείνουν, λέγει ὁ σουλτᾶνος.

Σήμερα στοὺς περιηγητὰς δείχνουν τὸ χτισμένο παράθυρο.

'Αντωνίου τῶν Σερρῶν σὲ κακὰ χάλια ἀπὸ δυσεντερία, ὅπως μάθαμε. Παγώσαμε ὅλοι γιὰ τὴν περίπτωσι. Κρύος ἱδρὼς μᾶς ἔκοψε. Τότε ὁ ἀστεῖος τῆς παρέας μᾶς λέγει :

—Παιδιά ! Σφῖξτε τὰ δόντια σας, ἀδιαθεσίες δὲν ἐπιτρέπονται.

Οἱ τετράδες μας προχωρῆσαν πρὸς τὸ βάθος.

Τὸν Μανώλη ἐκεῖ τὸν ἀφήσαμε, δὲν τὸν ξαναείδαμε. 'Αλλὰ ὅπως ἀκούσαμε, καὶ ἡ συντροφιά του ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὰς Σέρρας μιὰ μέρα ἐνωρίτερα ἀπὸ μᾶς δὲν εἶχε καλὴ τύχη. Γράφτηκε γιὰ ἀποστολὴ στὸ Κίτσεβο καὶ ἀπ' ἐκεῖ δὲν γύρισε κανένας.

Μετὰ ἀπὸ 500 βήματα ἀπὸ τὴν εἴσοδο ποὺ ὡδηγοῦσε στὶς «ἴσμπες» καταθέσαμε τὶς ἀποσκευές μας. Ἄλλοι εἶχαν πάρει μεγάλη βαλίτζα, βάσανο. Πολλοὶ βαλιτζάκι, ὀλίγο γιὰ τὸ ἀπρόβλεπτο μέλλον. Ἄλλοι γυλιό - σακκοῦλι, εὔκολο γιὰ κάθε μετακίνησι.

Η ΕΡΕΥΝΑ

'Ακοῦμε τὴν σφυρίχτρα τοῦ «στάρτσε» τῆς φρουρᾶς. Μᾶς εἰδοποιοῦν νὰ παραταχθοῦμε σὲ ἁπλὲς σειρὲς ἀραιὰ καὶ μπροστά μας νὰ ἀνοίξουμε τὶς βαλίτζες καὶ τοὺς σάκκους μας, νὰ γίνη ἡ ἔρευνα. Καλούμεθα νὰ δηλώσουμε ἂν ἔχουμε μαζί μας περισσότερα ἀπὸ 50 λέβα καὶ νὰ λάβουμε ἀπόδειξι (ράσπισκα). 'Αλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἔκρυβε χρήματα. Πρῶτον θὰ γινόταν κατάσχεσις καὶ θὰ ἀκολουθοῦσε ἀλύπητος ξυλοδαρμός.

Πλησιάζουν στὴ γραμμή μας, ὅλονῶν οἱ καρδιὲς χτυποῦν δυνατά.

Τώρα ἀπὸ μπροστά μας περνᾶ ὁ ἀξιωματικὸς καὶ τυπικὰ ρωτᾶ τὸν καθένα ἂν ἔχη περισσότερα ἀπὸ 50 λέβα. 'Ακολουθοῦν δυὸ στρατιῶτες, ψάχνουν βιαστικὰ καὶ τινάζουν πότε πότε στὸν ἀέρα κάλτσες, μαντήλια καὶ ἐσώρρουχα, μὴ τυχὸν ἔχουν μέσα διπλωμένα χαρτονομίσματα.

Συγκίνησι καὶ ἀνατριχίλες...

Περνᾶ ἐπὶ τέλους ὁ ἔλεγχος. Γλυτώσαμε ἀπὸ τὸ καρδιοχτύπι.

Ὁ καθένας ἔσωσε μὲ τὸν τρόπο του κάτι ποὺ κατώρθωσε νὰ κρύψη.

'Αστειεύεσαι ; Ὅ,τι γλυτώσης εἶναι δύναμι. Γιατί σοῦ τὸ ζητοῦν καὶ σοῦ τὸ ἀφαιροῦν ; Γιὰ νὰ μείνης χωρὶς δύναμι.

Μέσα στὶς ξυριστικὲς λεπίδες μου τυλιγμένες ἔσωσα 6 χρυσὲς λίρες Τουρκίας.

'Αφοῦ προσπέρασεν ἡ κουστωδία, μιὰ ἀνακούφισι σκορπίστηκε σὲ ὅλους. Ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνη διαδικασία. 'Ανέπνευσα καὶ αἰσθάνθηκα πὼς ἔφυγεν ἀπὸ πάνω μου ἕνα μεγάλο βάρος.

Σὲ λίγο δόθηκε διαταγὴ νὰ περάσουμε τὴ νύχτα ἐπὶ τόπου, ἐδῶ στὸ ὕπαιθρο.

ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΙ ΣΤΟ ΥΠΑΙΘΡΟ

Πρέπει νὰ τὸ πάρουμε ἀπόφασι. Θὰ κοιμηθοῦμε κατάχαμα, στὸ ἔδαφος, στὸ χῶμα.

Ὁ οὐρανὸς εἶναι γεμᾶτος βαρειὰ σκοῦρα σύννεφα, ἡ βροχὴ πλησιάζει, ὁ ἀέρας φυσᾶ δυνατὰ καὶ κυνηγᾶ τὰ σύννεφα, ἡ ψιχάλα ἀρχίζει νὰ πέφτη μὲ χοντρὲς στάλες.

Μὲ τὸν φίλο μου Ἠλία Τριανταφύλλου ἀποτελοῦμε ἕνα συγκρότημα. Ἔχει ὁ καθένας μας ἀπὸ μισὸ ἀντίσκηνο. Πρέπει σύντομα ν' ἀντιδράσουμε στὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς ἀπειλοῦν. Μέσα σὲ πέντε λεπτὰ σκάβουμε σὲ σχῆμα Π αὐλάκι γιὰ τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, καρφώνουμε τοὺς πασσάλους καὶ στήνουμε τὸ ἀντίσκηνο τεζαριστό.

Ἡ βροχὴ δυναμώνει, ὁ ἀδελφός του Πέτρος προσφέρει καὶ στρώνει τὴν βελέντζα του στὸν ἐσωτερικὸ χῶρο, καὶ σὲ χῶρο γιὰ δύο ἄτομα πλαγιάζουμε οἱ τρεῖς. Ἂν λείπη ἡ ἄνεσις δὲν ἔχει σημασία, εἴμαστε στεγνοὶ καὶ ἔξω βρέχει.

Γιὰ τὴν ὥρα σταθήκαμε τυχεροί. Τώρα ἡ βροχὴ πέφτει μὲ τὸ τουλοῦμι· πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας ἀκοῦμε ριπὲς ἀπὸ πυκνὲς στάλες τῆς βροχῆς νὰ χτυποῦν δυνατὰ τὸ τεντωμένο ἀντίσκηνο. Φεγγίζουν οἱ ἀστραπὲς ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη καὶ οἱ βροντὲς θεριεύουν.

Νοιώθουμε στεγνοί, μόνον ποὺ ὁ ἀέρας στὴν ἀναπνοὴ εἶναι βαρὺς καὶ γεμᾶτος ὑγρασία.

Καὶ οἱ ὑπόλοιποι τί κάνουν ;

Βρέχονται ὅλη τὴ νύχτα σὰν τὰ παπιά.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟΝ — ΣΤΑΥΛΟΙ LATRINE (W - C)

Τὸ πρωῒ μᾶς ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ κυκλοφορήσουμε στὸ λασπωμένο στρατόπεδο. Εἴδαμε τότε ἀπὸ κοντὰ τὶς 64 «ἴσμπες» καὶ λέγαμε :

—«Θεέ μου, μὴ μᾶς ἀξιώσης νὰ μποῦμε ζωντανοὶ σ' αὐτοὺς τοὺς ψειριασμένους τάφους». (1)

Αὐτοὶ ποὺ ἐγκατασταθῆκαν ἐκεῖ ἦταν οἱ «ἰντελλεγκὲντ» δηλ. οἱ διανοούμενοι, δικηγόροι, δάσκαλοι, παπάδες, δημόσιοι ὑπάλληλοι τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Τοὺς χαιρετίσαμε καὶ κουβεντιάσαμε.

Μὲ τὰ πράγματά μας ἐπ' ὤμου βαδίζομε πρὸς τὸ βάθος τοῦ στρατοπέδου. Φθάνουμε σὲ κτίρια ἰσόγεια. Δὲν εἶναι στρατῶνες, δὲν εἶναι ἀποθη-

(1) «Ἴσμπα», λέξις ρωσικὴ ποὺ σημαίνει καλύβα χωμένη στὴ γῆ, τῆς ὁποίας μόνον ἡ στέγη εὑρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Σκοτεινὴ καὶ ὑγρή. Προφυλαγμένη ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ρωγμὲς διατηρεῖ κάποια καλύτερη θερμοκρασία τὸν χειμῶνα.

κες, εἶναι σταῦλοι ἀλόγων. Στοὺς σταύλους αὐτοὺς παρέμεινε πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες τὸ ἱππικὸ τοῦ Φὸν Μάκενσεν. 'Απ' ἐκεῖ τὴν κατάλληλη στιγμὴ μὲ ἐξόρμησι καὶ ἐπέλασι κατέλαβε τὸ Βουκουρέστι.

Τὴν ἴδια τακτικὴ κρατεῖ πάντοτε ἡ Βουλγαρία. Προσφέρει γιὰ ὁρμητήριο τὴν χώρα της στὸν Γερμανὸ νὰ χτυπήση ἀπὸ τὰ νῶτα τοὺς γείνονές της, αὐτὴ τὴ φορὰ τὴ Ρουμανία καὶ προηγουμένως τὴν Σερβία.

Τὸ ἴδιο δὲν ἐπανέλαβε τὸν 'Απρίλιο τοῦ 1941 ἡ Βουλγαρία τοῦ καθηγητοῦ Φίλωφ, ποὺ ἔδωσε πλάτες στὰ μηχανοκίνητα τοῦ Χίτλερ νὰ χτυπήσουν αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν 'Ελλάδα ;

Βουλγαρικὴ δολιότης καὶ μοχθηρία καὶ πρὸς τοὺς τρεῖς γείτονάς της.

'Εδῶ, στοὺς σταύλους αὐτούς, τὸ γερμανικὸ ἱππικὸ ἀφῆκε βρωμερὰ ἴχνη ἀπὸ τὴν παραμονὴ καὶ τὸ πέρασμά του. ῏Ηρθε ἀπὸ τὴν Σερβία καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Ρουμανία.

Τὰ μικρὰ παράθυρα τῶν σταύλων, καὶ μὲ σπασμένα τὰ τζάμια, δὲν φτάνουν γιὰ ἀερισμό. Μέσα μισοσκόταδο καὶ κυριαρχεῖ παντοῦ μιὰ βαρειὰ μυρουδιά, μιὰ βόχα, μιὰ ἀπόπνοια ἀμμωνίας σπιρτάτης ἀπὸ ξεραμένα οὖρα ἀλόγων, ἀτμόσφαιρα ἀποπνικτικὴ ποὺ ξετυλίγεται καὶ διατηρεῖται χωρὶς νὰ ὑπάρχη τρόπος νὰ τὴν ἀποφύγης. 'Η καυτερὴ αὐτὴ μυρουδιὰ ἔχει τέτοια σπιρτάδα, ποὺ τὰ μάτια μας δακρύζουν ἀκατάπαυτα.

Καὶ ὅμως, ἐδῶ τώρα στὸ ξερὸ καὶ σκουπισμένο καλτερίμι, σ' ἕνα δάπεδο ἀπὸ μεγάλες γυαλιστερὲς μαῦρες πέτρες, στρογγυλεμένες ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων, μᾶς φέρανε νὰ μείνουμε γιὰ ὕπνο.

—Ξενοδοχεῖο πρώτης κατηγορίας.

Καὶ ὁ Φωκᾶς ὁ φίλος λέει μὲ μιὰ εἰρωνικὴ φωνή : «Μὴ σκέπτεσαι σιντωνιασμένο κρεββάτι, γιατὶ θὰ θέλης καὶ μαλακὸ μαξιλάρι».

Ποῦ νὰ σταθῆς ; ποῦ ν' ἀκουμπήσης ; ποῦ νὰ ξαπλωθῆς ;

Εἶχε δίκαιο ἐκεῖνος ὁ «ἰντελλεγκέντ» ποὺ μᾶς εἶπε : «Εἶναι καλλίτερα ἐκεῖ ποὺ σᾶς πηγαίνουν, γιατὶ ὅλες οἱ ἴσμπες εἶναι ψειριασμένες σὲ τέτοιο σημεῖο, ποὺ οἱ ψεῖρες ἀνηφορίζουν στοὺς τοίχους καὶ σαλεύουν στὸ πάτωμα τὰ ἄχυρα περιμένοντας νέους ἐπισκέπτας.

῎Εξω πάλι βρέχει καὶ ὁ σκοπὸς δὲν ἀφίνει νὰ ξεμυτίσης οὔτε γιὰ σωματικὴ ἀνάγκη.

Πενῆντα βήματα ἔξω ἀπὸ τὴν θύρα τοῦ σταύλου εἶναι κάτι πρωτόγονα ἀποχωρητήρια. Μεγάλα λατινικὰ γράμματα πάνω σ' ἕνα σανίδωμα μὲ δείκτη ἕνα βέλος — γραμμένα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς — «Latrine» ('Αποχωρητήρια) δείχνουν ἕνα λάκκο βαθὺ τρία μέτρα, μ' ἕνα βάθρο ἀπὸ χονδρὸ σανίδι ψηλότερο ἀπὸ τὸ ἔδαφος κατὰ μία σπιθαμὴ γιὰ σένα τὸν ἐπισκέπτη νὰ κάθεσαι μὲ λιγυστὰ γόνατα καὶ μὲ τὴ ράχη γυρισμένη πρὸς τὸ λάκκο γιὰ νὰ ἀνακουφίζεσαι.

'Εκεῖ πηγαίνουν σὲ παράταξι ὅλοι οἱ ὅμηροι, ἀσχέτως ἂν ὁ διπλανὸς

εἶναι γηραλέος ἢ νεαρός, παπᾶς ἢ δάσκαλος, ἐργάτης ἢ δικαστής, στὸ ὕπαιθρο, χωρὶς στέγη, γιὰ ὅλους τοὺς καιρούς.

Ὁ λάκκος τελείως ἀσκέπαστος, βρωμερὸς ὅπως εἶναι μὲ τὶς ζυμώσεις καὶ τὶς ἀποσυνθέσεις τοῦ ὑλικοῦ του, σκορπάει ἄφθονες ἀναθυμιάσεις καὶ ὀσμὲς ἀκατονόμαστες καὶ ἀνυπόφορες.

Καὶ μὴ χειρότερα.

Ἀλλὰ φαίνεται πῶς θὰ δοῦμε καὶ χειρότερα.

ΤΟ ΣΥΣΣΙΤΙΟ

Τὸ πρωῒ σὲ κάθε ὁμάδα ἀπὸ δέκα δίδεται μία μεγάλη καραβάνα «τσάι», ἴσως τοῦ βουνοῦ, μὲ πολὺ ὀλίγη ζάχαρη καὶ μισὴ μαύρη κουραμάνα.

Τὸ μεσημέρι τὸ συχνότερο φαῒ εἶναι τὰ φασόλια. Σὲ κάθε καραβάνα τῶν δέκα εἶναι ζήτημα ἂν ὑπάρχουν 100 σπυριὰ καὶ αὐτὰ ἄβραστα.

Ὅταν φέρνουν τὴν καραβάνα, ἂν φυσᾶ ἀέρας πέφτουν μέσα σκόνες καὶ ὥς ποὺ νὰ τὴν φέρουν, στὴν ἐπιφάνεια σχηματίζεται μιὰ μαύρη κρούστα. Ποῦ εἶσαι Παστὲρ μὲ τὰ μικρόβιά σου ;

Ἂν συχαίνεσαι μὴν τρῶς.

Τὴν ἑβδομάδα ποὺ μείναμε στὸ ξενοδοχεῖο «σταῦλοι» κρέας δὲν μαγείρεψαν.

ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΤΥΧΗ

Ἐδιάβασα κάποτε πὼς οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὴν γιορτὴ Γιὸμ Κιποὺρ ψάλλουν μιὰ προσευχή, ποὺ λέει πὼς ὁ Θεός, ὁ Ποιμὴν ἀποφασίζει ποιά ἀπὸ τὰ πρόβατα τοῦ ποιμνίου του θὰ ζήσουν καὶ ποιά θὰ πεθάνουν.

Μιὰ μέρα ἀπὸ τὸ πρωῒ γραφιάδες τῆς φρουρᾶς γράφουν καταλόγους γιὰ ἀποστολὲς σὲ καταναγκαστικὰ ἔργα. Ἔφθασεν ἡ κρίσιμη στιγμή.

Ἄλλους στέλνουν κοντὰ στὴν Ἀλβανία στὸ Κίτσεβο, στὸ Γκόστιβαρ, ἄλλους στὴν Ἀχρίδα, στὸ Καρναμπάτ, στὸ Μπάμπιν - Κάλ, στὸ Τσερβέν - Μπρέκ.

Πρὸς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη εἶχαν συμπληρωθῆ οἱ κατάλογοι. Σταθήκαμε τυχεροί, γιατὶ ὅσοι ἐπῆγαν πρὸς τὰ ἐκεῖ δὲν γυρίσαν πίσω.

ΚΑΡΝΑΜΠΑΤ—ΓΚΟΣΤΙΒΑΡ—ΚΙΤΣΕΒΟ

Βάσις ὅλων τῶν ὁμήρων, ὅπως εἴπαμε, ἦταν τὸ στρατόπεδο συγκεντρώσεως τῆς Σιούμλας. Ἀπ' ἐκεῖ ἔστελναν διάφορες ἀποστολές, ὅπου ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις εἶχε ἀνάγκη γιὰ ἔργα στρατιωτικὰ ἢ ἀγροτικά. Οἱ πιὸ ἄτυχοι Σερραῖοι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς κατέγραψαν καὶ τοὺς ἔστειλαν.

Α΄, στὸ ΚΑΡΝΑΜΠΑΤ. Ἐκεῖ τοὺς ἔβαζαν σὲ βαρειὲς δασικὲς δουλειές, νὰ κόβουν δέντρα στὰ δάση, νὰ πριονίζουν κορμούς, νὰ τεμαχίζουν τοὺς κορμοὺς μὲ τὰ τσεκούρια, μέσα στὸν ἄγριο χειμῶνα, μέσα στὸ χιόνι

καὶ στοὺς πάγους, χωρὶς ἐπαρκῆ τροφή, σὲ πρόχειρη στέγασι καὶ χωρὶς φάρμακα καὶ ἰατρικὴ περίθαλψι.

Σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ ἡ ἀναλογία τῶν θανάτων ἦταν μεγάλη.

Β', στὸ ΓΚΟΣΤΙΒΑΡ. Σὲ μιὰ ἄγρια καὶ ἀκατοίκητη περιοχὴ κοντὰ στὴν Ἀχρίδα γιὰ στρατιωτικὲς ἀνάγκες οἱ Βούλγαροι ἔβαλαν τοὺς ὁμήρους μας νὰ στρώσουν σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μήκους 130 χιλιομέτρων, στὴν καρδιὰ τοῦ χειμῶνα τοῦ 1917.

Κάτω ἀπὸ προσταγές, κραυγὲς καὶ βούρδουλα κατὰ χιλιάδες οἱ συμπατριῶτες μας ἔπιαναν τὸν κασμᾶ μὲ παγωμένα χέρια, μετέφεραν καὶ ἔστρωναν τὶς τραβέρσες καὶ τὶς ράγες τῆς γραμμῆς αὐτῆς.

Ἀπὸ κρυοπαγήματα, ὑποσιτισμὸ καὶ δαρμοὺς πέθαναν οἱ περισσότεροι. Τόσοι πολλοὶ πεθαίναν κάθε μέρα, ὥστε, ὅπως ἔχω ἀκούσει ἀπὸ διασωθέντας, ἄνοιγαν ὁμαδικοὺς τάφους γιὰ κάθε 300 νεκροὺς καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐράντιζαν μὲ ἀσβέστι τοὺς σκέπαζαν μὲ τὸ χῶμα.

Ἀνατριχιαστικὴ καὶ μέχρις ἀπιστεύτου βαθμοῦ θηριωδίας εἶναι ἡ βουλγαρικὴ μεταχείρησι ποὺ ἀναφέρει μὲ ἔνορκο κατάθεσι[1] ὁ Θεοφάνης Ὀθωναῖος, ποὺ κατὰ εὔνοιαν τῆς τύχης σώθηκε ἀπὸ τὴν κόλασι τοῦ Κόστιβαρ — Ἀχρίδος, ὅπου ἐργάσθηκε ἡ φάλαγγά του.

Εἶναι σπουδαίας σημασίας καὶ μοναδικὴ ἡ κατάθεσίς του γιὰ τὶς τρομερὲς ἀπώλειες τῶν ὁμήρων στὰ μέρη ἐκεῖνα. Αὐτὴ τὴ σύντομη μαύρη σελίδα ὁμολογίας ἔχομε ἀπὸ τὶς ἀπώλειες τοῦ Κόστιβαρ.

Γ', ΚΙΤΣΕΒΟ. Δυστυχῶς ἀπὸ τοὺς Σερραίους ποὺ ἐργάσθηκαν στὸ Κίτσεβο — τὴν μεγάλη αὐτὴ καταβόθρα τοῦ Ἅδου—καὶ ἐπέστρεψαν ζωντανοὶ λίγοι, δὲν ἀφῆκαν γραμμένο τίποτε. Οὔτε ὁ Γεώργιος Χατζησπανδωνῆς, γραμματεὺς τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν, οὔτε ὁ Ἀθανάσιος Φωτιάδης, δικηγόρος Σερρῶν, ἔγραψαν τίποτε γιὰ τὰ ἀφάνταστα ἐκεῖνα βάσανά τους.

Μόλις κατώρθωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ γυρίσουν «ὡς βαδίζοντες σκελετοί».

---

1. Ἔκθεσις Πανεπιστημιακῆς Ἐπιτροπῆς, ἔνθ' ἀν., σελ. 61. : «Θεοφάνης Ὀθωναῖος ἐκ Λαμίας, διαμένων εἰς Δοξᾶτον συνελήφθη τὴν 22 Ἰουνίου 1917 καὶ ὡδηγήθη εἰς Σιοῦμλαν μὲ 60 ἄνδρας τοῦ Δοξάτου, ἐργασθεὶς βραδύτερον ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κόστιβαρ—Ἀχρίδος. Ἐπὶ ἐκτάσεως 130 χιλιομέτρων εἰργάζοντο 18.000 ὅμηροι. Ἐξ αὐτῶν δὲν ἔζησαν περισσότεροι τῶν 1.200.

Ἀπὸ τὴν ὁμάδα του 1.400 ἀνδρῶν, τὴν τελοῦσαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ἑνὸς βουλγαρικοῦ λόχου, ἔμειναν 300, καθ' ἣν στιγμὴν τοὺς συνήθροισαν νὰ τοὺς παραδώσουν εἰς ἄλλον λόχον. Ἐκ τούτων οἱ 240 ἐθεωρήθησαν ἱκανοὶ πρὸς ἐργασίαν, οἱ λοιποὶ δὲ ἀνίκανοι ὡς ἀσθενεῖς. Πόσοι τελικῶς ἐπέζησαν δὲν γνωρίζει. Τοὺς ἔδερναν ἀδιακρίτως κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐργασίας. Οἱ Βούλγαροι ἐκράτησαν κατάλογον τῶν ἐργασθέντων εἰς τὴν γραμμὴν ταύτην, ἀνερχομένων ἐν ὅλῳ εἰς 58.000 (πενῆντα ὀκτὼ χιλιάδας), ἀπεκαλεῖτο δὲ ὑπὸ τῶν ὁμήρων ἡ γραμμὴ αὕτη γ ρ α μ μ ὴ α ἵ μ α τ ο ς».

Παραθέτω ὀλίγα καὶ γενικά, ὅσα ἄκουσα καὶ ἀπὸ τὸ στόμα τους:

«Στὸ στρατόπεδο τῆς καταναγκαστικῆς δουλειᾶς ἔπρεπε νὰ δουλεύης συνέχεια ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ὥς τὸ σούρουπο, νὰ σκάβης ἀδιάκοπα μὲ τὸν κασμᾶ, νὰ χτυπᾶς μὲ τὴ βαρειὰ πέτρες, νὰ δουλεύης μὲ τὸ φιάρι καὶ νὰ σηκώνης καὶ νὰ μετακινῇς τραβέρσες καὶ ράγες. Χωρὶς γιατρό, χωρὶς γιατρικά, μὲ ἀκάθαρτο σῶμα, μὲ κουλουριασμένα καὶ ψειριασμένα ροῦχα, χωρὶς στρῶμα, χωρὶς ἀνάπαυσι, χωρὶς ἥσυχο ὕπνο, χωρὶς θέρμανσι, μὲ μισὴ κουβέρτα καὶ μὲ κρύο ποὺ κρυστάλλωνε τὰ πάντα. Ὡς καὶ τὰ ἄχυρα στὸ ἔδαφος εἶχαν ἕνα ἐπίστρωμα καὶ περβάζι ἀπὸ ἄσπρο πάγο. Πάντα ἡ δουλειὰ προχωροῦσε σκληρὰ μὲ φωνές, μὲ σπρωξίματα, μὲ κλωτσιές, μὲ χτυπήματα, μὲ ξυλοδαρμοὺς καὶ βρισιές. Ὁ βούργαρος φρουρὸς γιὰ τὸ παραμικρὸ χτύπαγε ἀλύπητα μὲ τὴ διπλῆ φαρδειὰ πέτσινη ζώνη μὲ μετάλλινο τοκᾶ καὶ δὲν τὸν ἔμελλε ποὺ θὰ σὲ εὕρισκε: στὴ ράχι, στὸ κούτελο, στὸ πρόσωπο, καὶ δός του τὰ αἵματα νὰ τρέχουν, χωρὶς νὰ ἔχης καὶ τίποτε νὰ τὰ σταματήσης. Οὔτε μαντῆλι, οὔτε πανί, οὔτε βαμβάκι. Πάγωνε τὸ αἷμα πάνω στὸ τραῦμα καὶ ὅταν ἔπιανε κροῦστα σταματοῦσε. Αὐτὰ ἦταν τὰ ἐλαφρότερα χτυπήματα, γιατὶ χτυπάγαν συχνὰ καὶ μὲ τὸν ὑποκόπανο καὶ ἄφιναν πολλοὺς στὸν τόπο. Μέσα σ᾿ αὐτὴ τὴ ζάλη ποθοῦσες νὰ ἔρθη ὁ θάνατος σὰν σωτήρας, σὰν λυτρωτής...».

Γιὰ τοὺς τάφους τῶν ὁμήρων τοῦ Κίτσεβο βρίσκομε καὶ μιὰ σύντομη κατάθεσι τοῦ Νικολάου Δημητρίου Τόσκα, ράπτου, κατοίκου Κάτω Τζουμαγιᾶς (Ἡρακλείας), ποὺ τὸν ἔστειλαν στὴν ὁμηρεία οἱ βουλγαρικὲς Ἀρχὲς τῆς Βέτρινας (Νέον Πετρίτσι) καὶ ποὺ κατὰ ἐξαιρετικὴν εὔνοιαν τῆς τύχης κατώρθωσε νὰ ἐπιζήση καὶ νὰ ἐπιστρέψη στὴν πατρίδα του, μέσα ἀπὸ τὴν κόλασι τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κίτσεβο [1]: «Στὸ Κίτσοβο, σ᾿ αὐτὸ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπου ἡ ἔκτασι τῶν τάφων τῶν Ἑλλήνων καλύπτει ἕνα μεγάλο γήπεδο, ἦρθε μιὰ μέρα ἕνας Βούλγαρος διοικητής, ποὺ ἔρριξε ἕνα βλέμμα στοὺς τάφους καὶ ρώτησε:

— Ποιανῶν εἶναι αὐτοὶ οἱ τάφοι;

Εἶναι τάφοι τῶν Ἑλλήνων, τοῦ ἀπάντησαν.

— Ἂν κρατήση αὐτὴ ἡ κατάστασι ἀκόμη ὀκτὼ μῆνες, τότε αὐτὸ τὸ κακοποιὸ στοιχεῖο θὰ σβηστῇ σ᾿ αὐτὸ ἐδῶ τὸ μέρος.

Καὶ παρατήρησε: Αὐτὴ ἡ κατάστασι μποροῦσε ἀργότερα νὰ δημιουργήση διαμαρτυρίες καὶ θὰ ἦσαν προτιμώτερο νὰ ἐξαφανίσουν τὰ ἴχνη τῆς ταφῆς, σηκώνοντας ἀπ᾿ ἐκεῖ τοὺς σταυροὺς καὶ ἰσοπεδώνοντας τὸ γήπεδο.

Πραγματικὰ ἔγινεν ἡ καταστροφὴ τῶν τάφων μὲ τὴ διαταγὴ τοῦ λο-

---

1. Ch. Vellay, ἔνθ᾿ ἀν., σ. 32.

χαγοῦ Κότσεφ καὶ γι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι τάφοι τοῦ νεκροταφείου τοῦ Κίτσοβο δὲν ἔχουν σταυρούς».

Εὖγε στὸν καλὸ διοικητή, ποὺ μὲ ἐπιμέλεια καὶ μὲ προνοητικὴ φροντίδα ἐκάλυψε τὰ μισαρὰ ὁμαδικὰ ἐγκλήματα τῶν συναδέλφων του καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀφάνεια, τὴν λήθη καὶ τὴν ἀτιμωρησία.

ΓΚΟΣΤΙΒΑΡ — ΚΙΤΣΕΒΟ

Οἱ παλαιότεροι παθόντες δημόται καὶ οἱ δήμαρχοι Σερραῖοι δυστυχῶς δὲν ἔδειξαν τὸ ἀπαιτούμενον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἀποτρόπαια πολεμικὰ ἐγκλήματα τῶν Βουλγάρων ποὺ συνέβησαν στὰ μέρη Γκόστιβαρ καὶ Κίτσεβο εἰς βάρος τῶν ὁμήρων μας.

Ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀδιαφορία μπορεῖ νὰ προστεθῆ καὶ ἡ ἄγνοια τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς πατρίδος μας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους. Ὅλα αὐτὰ ὡδήγησαν στὴ λήθη τὰ ὀνόματα δύο ἱστορικῶν τοποθεσιῶν ὁμαδικοῦ μαρτυρίου τῶν ὁμήρων, ὅπως εἶναι τὸ Γκόστιβαρ καὶ τὸ Κίτσεβο.

Σ' αὐτὰ τὰ δύο μέρη ἔπρεπε νὰ μεταβῆ ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου ἐπιτροπὴ Σερραίων καὶ ἄλλων Ἀνατολικομακεδόνων, νὰ ἀνεύρη καὶ νὰ ἐπισημάνη τοὺς ὁμαδικοὺς τάφους τῶν κατὰ χιλιάδας ἀποθανόντων ἐκεῖ ὁμήρων, νὰ μαζέψη τὰ κόκκαλά τους πρὶν διαλυθοῦν καὶ ἐξαφανισθοῦν καὶ νὰ στήση ἕνα ἁπλὸ μαρμάρινον σταυρὸν εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου των.

Ἔτσι κατήντησε σήμερα κάτω ἀπὸ τὸν ὀγκόλιθον μιᾶς πεντηκονταετίας νὰ μὴ γνωρίζουμε οὔτε γεωγραφικῶς ποῦ βρίσκονται αὐτὰ τὰ δύο, μὲ ἄφθονο αἷμα ποτισμένα, σημεῖα τοῦ ὁμηρικοῦ Γολγοθᾶ, ἀπὸ ἀδιαφορίαν ἢ ἀμέλειαν.

Σὲ καμμιὰ ἱστορία τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ δὲν ἀναφέρονται τὸ Γκόστιβαρ καὶ τὸ Κίτσεβο.

Σὲ καμμιὰ ἐγκυκλοπαίδεια δὲν ἀναγράφονται οἱ τοποθεσίες Γκόστιβαρ καὶ Κίτσεβο ὡς τόποι ὁμαδικοῦ μαρτυρίου τῶν Ἑλλήνων ὁμήρων.

Οἱ Ἑβραῖοι, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου, στὸ Ἄουσβιτς καὶ στὸ Νταχάου, τόπους ὁμαδικοῦ μαρτυρίου τῶν συμπατριωτῶν τους, ἐκτὸς ἀπὸ ἀναμνηστικὰ μνημεῖα ἵδρυσαν καὶ Μουσεῖα, γιὰ νὰ βλέπη ὁ κόσμος τὰ ἔργα τῶν Ναζήδων, νὰ ἀποτροπιάζεται καὶ νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ φρίκην.

Ὁμολογῶ ὅτι θαυμάζω τὴν καλοκαγαθία καὶ τὴν ἀνεξικακία τῶν συμπατριωτῶν μας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδιαφορία καὶ τοῦ Κράτους ἀκόμη.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον σβήνουμε, ἀπαλείφουμε, διαγράφουμε καὶ βοηθοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ λησμονηθοῦν οἱ φρικτὲς θηριωδίες τῶν Βουλγάρων ἐγκληματιῶν τοῦ πολέμου 1916—1917, «τῶν Πρώσσων τῆς Ἀνατολῆς».

Γι᾽ αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ ἴδιοι τὰ ἐπανέλαβαν κατὰ τὸ 1941 (1) χωρὶς καὶ πάλι νὰ τιμωρηθοῦν.

Σήμερα ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ τετράγωνη μικρὴ ἀναμνηστικὴ στήλη στημένη στὸ κηπάριο τοῦ «᾿Ορφέως» Σερρῶν, μὲ τὸ ἀρχαϊκὸ ἐπίγραμμα τοῦ Εὐαγγέλου Στράτη γιὰ τοὺς «δ ι σ μ υ ρ ί ο υ ς» Σερραίους ὁμήρους ποὺ μαρτυρῆσαν στὴ Βουλγαρία, καμμιὰ ἄλλη ἐκδήλωσι ἐκ μέρους τοῦ Δήμου Σερρῶν δὲν ἔγινε μέχρι σήμερα, οὔτε στήθηκε ἕνα ἀναμνηστικὸ μνημεῖο στὴ μνήμη τῶν χιλιάδων αὐτῶν ὁμήρων στὴν εὐρύχωρη «Πλατεῖα Ὁμήρων», ποὺ ὑπάρχει μπροστὰ στὸ μέγαρο τοῦ Ι.Κ.Α. Σερρῶν.

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΜΑΣ

Στρατόπεδο Σιούμλας. Καὶ γιὰ μᾶς τώρα ἀκούγεται σφυρίχτρα. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς φωνάζει μὲ στριγγὴ φωνή : «Στρόισα (στὴ γραμμή) ζὰ Ντόμπρουτζα». Σχηματίσαμε τὴ γραμμή μας καὶ ἄρχισεν ἡ καταγραφὴ τοῦ καταλόγου. Φαίνεται πὼς εἴμαστε πιὸ τυχεροὶ ἀπὸ τοὺς προηγουμένους, ποὺ μᾶς στέλνουν ὄχι νὰ παραθερίσουμε ἀλλὰ νὰ θερίσουμε καὶ νὰ ἁλωνίσουμε στὴν ἀπέραντη Δοβρουτσᾶ, στὸν ὁλόχρυσο ἀπὸ στάχυα κάμπο της.

Εὐθὺς ἀμέσως ἡ φάλαγγά μας μὲ τὶς ἀποσκευὲς ἐπ᾽ ὤμου βαδίζει πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Σιούμλας.

᾿Αφίνομε ἐπὶ τέλους τοὺς σταύλους τοῦ Μάκενσεν. Τὰ πλεμόνια μας ἀρχίζουν νὰ ἀναπνέουν τὸν καθαρὸ ἀέρα. ᾿Αρκετὰ ρουφήξαμε τὴν καυτερὴ ἀμμωνία.

᾿Απὸ ἄλλα ὑπόστεγα μᾶς χαιρετοῦν ἄλλοι πατριῶτες μας, ποὺ προορίζονται γιὰ ἄλλες περιοχές.

᾿Εδῶ εἶναι τὸ ἀληθινὸ πανηγῦρι τῆς μ ο ί ρ α ς. Ὅπου πέσης... Μπορεῖ καλά, μπορεῖ καλύτερα, μπορεῖ ἄσχημα, μπορεῖ στ᾽ ἀγύριστα...

—᾿Εδῶ κληρώνονται τὰ λαχεῖα τῆς ζωῆς...

ΟΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΟΒΡΟΥΤΣΑ

Ἡ Δοβρουτσὰ εἶναι μιὰ τεράστια πεδιάδα εἰς ἔκτασι, ἀπὸ τὴν Σιλίστρια καὶ τὴν Κωνστάντζα-Μαγκάλια-Σιάμπλα-Καβάρνα-Μπαλτσὶκ ἕως τὸ Κασπετιάν-Σίντελ-Σιοῦμλα.

Πρωτεύουσα ἔχει τὸ ἄλλοτε Χατζῆογλου — Παζαρτρίκ, τὸ σημερινὸ Δόμπριτζ. Εἶναι μιὰ πεδιάδα ἀπέραντη καὶ μὲ ἐλάχιστα κυματιστοὺς λόφους, ἐπίπεδη ὣς ποῦ φτάνει τὸ μάτι τοῦ ἀνθρώπου καὶ βουνὸ δὲν ξεχωρίζει πουθενά.

᾿Επάνω στὴν ἔκτασι αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος μοιάζει μὲ μηρμύγκι στὸ ταψί. Πηγὲς καὶ βρύσες δὲν ἔχει. Τὰ χωριά της ἔχουν πηγάδια μὲ διάμετρο τρία μέτρα καὶ βάθος 80—100 μέτρα.

---

(1) Ν. Β ο υ ζ ο ύ κ α, Εἵλωτες τῶν Βουλγάρων. Σέρραι 1952.

Αὐτὰ τὰ πηγάδια ἔχουν γίνει μὲ σκλάβους ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ τὴν κατέλαβε τὸ Βυζάντιο, 971 - 1186.

Ἔξω καὶ δίπλα ἀπὸ κάθε τέτοιο πηγάδι εἶναι στημένος ἕνας μάγκανος, ἕνα τετραγωνικὸ κυβικὸ καροῦλι καὶ στηριγμένο σὲ κατακόρυφο κεντρικὸ ἄξονα γυρίζει, μὲ πλευρὲς τριῶν μέτρων.

Σ' αὐτὸ τὸ καροῦλι τυλίγεται καὶ ξετυλίγεται ἕνα χονδρὸ σχοινὶ πλεγμένο ἀπὸ πετσὶ καὶ στὴν ἄκρη του εἶναι δεμένο ἕνα ἀσκὶ τῶν 50 κιλῶν. Τὸν μάγκανο αὐτὸν τὸν γυρίζει συνεχῶς μὲ ὑπομονὴ ἕνα ἄλογο μὲ δεμένα τὰ μάτια, καὶ βγάζει κάθε τόσο τὸ πολύτιμο γιὰ ὅλους νερό. Αὐτὸ εἶναι τὸ νερό τους. Ἀπ' αὐτὸ θὰ πιοῦν καὶ θὰ πλυθοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ζῶα τους καὶ τὰ πουλιά τους. Σπατάλη δὲν ἐπιτρέπεται, ἀφοῦ εἶναι τόσο πολύτιμο καὶ δύσκολο στὴν ἄντλησί του.

Οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Δοβρουτσᾶ στὰ 1396 καὶ τὴν ἐκράτησαν ἕως τὸ 1878, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐκτουρκίσουν σχεδὸν ὅλους τοὺς κατοίκους της.

Μὲ τὸ Βερολίνιον Συνέδριον παρεχωρήθη τὸ βόρειον τμῆμα της στὴ Ρουμανία καὶ τὸ νότιον στὴ Βουλγαρία.

Κατὰ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸ πόλεμο τοῦ 1913, ὅταν ἡ Ρουμανία βρῆκε ἀπησχολημένο τὸν βουλγαρικὸ στρατό, ἔφτασε μὲ ἕνα στρατιωτικὸ περίπατο ἔξω ἀπὸ τὴ Βάρνα καὶ τὴν Πλεῦνα καὶ ἀπειλοῦσε τὴν Σόφια. Τότε βρῆκε καὶ τὴν περίστασι εὐνοϊκὴ νὰ προτιμηθῆ τὸ Βουκουρέστι ὡς ἕδρα γιὰ τὴν διάσκεψι τῆς εἰρήνης.

Μὲ ἐπιτυχία ἐρρύθμισε τὰ νότια σύνορά της μὲ ἐπέκτασι ὡς τὸν Τσατάλ—Τσεσμέ, δηλ. λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν Βάρνα—Σίντελ.

Κατέλαβε δηλαδὴ ὁλόκληρη τὴν νότιο Δοβρουτσᾶ.

Ἡ Βουλγαρία κατὰ τὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο ὡς σύμμαχος προσέφερε στὴν Γερμανία ὁρμητήριον κατὰ τῆς Ρουμανίας τὸ ἔδαφός της, καὶ ἀπὸ τὴν Σιλίστρια καὶ Σιοῦμλα ἔγινε ἡ προέλασις τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Φὸν Μάκενσεν πρὸς τὴν Κωνστάντζαν καὶ τὸ Βουκουρέστι, μὲ τὴν σύμπραξι μιᾶς αὐστριακῆς στρατιᾶς καὶ μιᾶς βουλγαρικῆς μεραρχίας.

Μετὰ τὴν πτῶσι τοῦ Βουκουρεστίου ὑπεγράφη συνθήκη στὸ Τσέρνα—Βόδα διὰ μίαν συγκυριαρχίαν Γερμανῶν—Αὐστριακῶν καὶ Βουλγάρων διὰ 39 ἔτη, ἀλλὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Νεϊγὺ τὸ 1919 ἡ Ρουμανία καὶ πάλιν κατέλαβε τὴν νότιον Δοβρουτσᾶν.

Κατὰ τὸ 1940 ἡ Βουλγαρία, ὡς σύμμαχος τοῦ Ἄξονος, δι' ἀνταμοιβήν της ἔλαβε καὶ πάλιν τὴν νότιον Δοβρουτσᾶν.

Ἀπὸ τότε τὴν κατέχει μὲ τὴν εὐλογίαν τώρα καὶ τῆς Ρωσίας.

Μία συνθήκη ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν μειονοτήτων ὑπεγράφη στὸ Παρίσι τὸ 1947 καὶ ἔβαλε τέρμα στὴ διαμάχη τόσων ἐτῶν γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς σιτοπαραγωγικῆς αὐτῆς χώρας.

Στὴν Δοβρουτσᾶ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας ὑπάρχουν ἐγκατεστημένοι οἱ «Γκαγκαούζηδες» (Gagauz), Χριστιανοὶ τουρκόφωνοι, ἄλλοτε ὀρθόδοξοι καὶ τώρα σχισματικοί. Οἱ ἐκκλησίες τους ἔφεραν ἑλληνικὰ γράμματα στὶς εἰκόνες, καὶ λειτουργοῦσαν ἑλληνικὰ σὰν Πατριαρχικὲς ποὺ ἦταν ἕως τὸν διωγμὸ τοῦ 1906.

Οἱ Γκαγκαούζηδες εἶναι παράξενος λαός. Ἔχουν δική τους ἐθνικὴ συνείδησι: Gagauz καὶ μιλᾶν τὴν Τουρκικὴ γλῶσσα.

Διαφέρουν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἔχουν ἐξαιρετικὴ ἀντίληψι καὶ εὐφυΐα καὶ διακρίνονται στὶς τέχνες καὶ στὸ στρατό.

Εἶναι ἐγκατεστημένοι στὸ ἀκρογιάλι καὶ στὰ χωριὰ τῆς Δοβρουτσᾶς ἕως τὴν Βάρνα. Ὁ P. Wittek τοὺς ἀναφέρει ὡς «Χριστιανοὺς — Τούρκους» τῆς Δοβρουτσᾶς, καὶ συνδέει τὴν ἱστορία τους [1] μὲ τοὺς τουρκοφώνους τῆς περιφερείας Βεροίας καὶ Ζίχνας.

Πλὴν ὅμως, δέον νὰ τονισθῇ ὅτι οἱ ἄλλοτε τουρκόφωνοι ὀρθόδοξοι τῆς Ζίχνας εἶχαν πλήρη ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησι, καὶ ὑπάρχει ἡ παράδοσις ὅτι διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν ἐξισλαμισμὸν ἔχασαν τὴν ἑλληνικήν τους γλῶσσα [2].

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΟΒΡΟΥΤΣΑ

Σὰν μπήκαμε στὰ βαγόνια τὰ γνωστά, τὰ ἀναπαυτικὰ (42 ἄνδρες, 8 ἵπποι), τὸ τραῖνο ἄρχισε νὰ τρέχῃ πρὸς τὰ ἀνατολικά, Σίντελ, Κασπετσιάν.

Ἐκεῖ στοὺς μύλους τοῦ Κασπετσιὰν ἡ γραμμὴ διχάζεται, δεξιὰ πάει γιὰ τὴν Βάρνα καὶ ἴσια τραβᾶ γιὰ τὸ Δόβριτς, τὴν πρωτεύουσα τῆς Δοβρουτσᾶς, τὸ παλαιὸ Χατζῆογλου - Παζαρτζίκ.

Τὸ τραῖνο σταματᾶ γιὰ λίγο στὸν μεγάλο καὶ καινούργιο σταθμὸ τοῦ Δόβριτς. Οἱ Ρουμᾶνοι ἀπὸ τὸ 1913 ποὺ τὸ κατέλαβαν, ἐπωφελούμενοι τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, ἕως τὸ 1916 ποὺ τὸ ξαναχάσαν μὲ τὴν προέλασι τοῦ Φὸν Μάκενσεν, τὸ εἶχαν μεταβάλει σὲ νέα μοντέρνα πόλι, μὲ καλὴ ρυμοτομία καὶ μὲ θαυμάσια δημόσια μέγαρα, σχολεῖα καὶ δημαρχεῖο.

Τὸ τραῖνο τώρα συνεχίζει νὰ τρέχῃ στὸν ἀπέραντο κάμπο τοῦ μ α λ α κ ο ῦ σ ι τ α ρ ι ο ῦ (κιζιλτζᾶ). Κάποτε σταματᾶ στὸ Ἂκ - Κογιούν, ἕνα μικρὸ σιταροχῶρι. Τὸ μάτι βλέπει στὸν θερισμένο ἀπέραντο κάμπο κατὰ

---

1. P. W i t t e k, Yazijioghlu Ali on the Christian Turcs of the Dobruja, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Bulletin of the school of oriental and african studies 14/3, 1952, σελ. 648 § 4, 650 § 13 καὶ 653: «Let us recall that Karaferia and Zichna are two of three places where Gagauz are found outside the Dobruja». Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Γαζη—Ἐβρενὸς κατήγετο ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Βάρνας καὶ ἦταν Gagauz.

2. Ν α τ. Π έ τ ρ ο β ι τ ς, Ἐξισλαμισμοί. Σ ε ρ ρ α ϊ κ ὰ Χ ρ ο ν ι κ ά, Β' (1957), σελ. 163—164.

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

διαστήματα καὶ μὲ γεωμετρικὴ ἀκρίβεια στοιβαγμένα σὲ σωροὺς θυμωνιὲς τὰ δεμάτια τὸ σιτάρι. Ἄλλες μεριὲς εἶναι ἀκόμα ἀθέριστες καὶ περιμένουν τὴν σειρά τους.

Τὸ χῶμα ποὺ πατᾶμε εἶναι μαῦρο σὰν καστανόχωμα, καμμιὰ πέτρα ἢ πετρίτσα δὲν ὑπάρχει. Ἡ γῆ ἐπίπεδη καὶ πάνω ὁ οὐρανὸς σκοτεινιασμένος, ἕτοιμος γιὰ βροχή.

Ἡ φάλαγγα ξεκίνησε, πεζοπορεία. Μπροστὰ στοὺς τριακόσιους προηγεῖται ἡ μισὴ φρουρά μας καὶ στὸ τέλος ἡ ἄλλη μισή, ἐφ' ὅπλου λόγχη καὶ μὲ γεμισμένα τὰ ὅπλα. Ὁ καρρόδρομος περνᾶ ἀπὸ τὰ ἀθέριστα χωράφια, τὰ στάχυα εἶναι ψηλὰ ἴσα μὲ τὸ μπόι μας. Γύρω ἐρημιὰ καὶ ἡσυχία. Ἐδῶ καὶ νὰ μᾶς σκοτώσουν ὅλους κανένας δὲν θὰ πάρη εἴδησι.

Ἐπάνω στὴν πορεία ἀρχίζει καὶ ἡ βροχή, στὴν ἀρχὴ σιγανὴ καὶ μετὰ δυναμωμένη μᾶς περιλούζει. Ἔχω ριχμένο τὸ μισὸ ἀντίσκηνο στὴν πλάτη μου, ἀλλὰ ἡ βροχὴ εἶναι δυνατὴ καὶ αἰσθάνομαι νὰ εἶμαι βρεγμένος ὥς τὸ κόκκαλο.

Περπατᾶμε μὲ δυσκολία, ἡ βροχὴ ὅλο καὶ δυναμώνει καὶ σχηματίζει μιὰ λάσπη μαύρη, κολλητική, ποὺ τὴν βοηθοῦν καὶ τὰ σκορπισμένα κατὰ γῆς ἄχυρα ἀπὸ τὰ θερισμένα χωράφια, ἔτσι ποὺ τὸ κάθε παπούτσι γίνεται ἀσήκωτο ἀπὸ τὸ βάρος μιᾶς κολλημένης λασπόπιττας.

Οἱ φωνὲς τῶν φρουρῶν «βουρβέτε» (προχωρεῖτε) γίνονται δυνατώτερες, νὰ προχωροῦμε, νὰ μὴ μᾶς βρῆ ἡ νύχτα.

Φωνάζουν, ἀλλὰ πῶς νὰ προχωρήσης σ' αὐτὴ τὴ λάσπη;

Μᾶς βρῆκε κιόλας τὸ σούρουπο καὶ ἱδρωκοπημένοι μόλις μποροῦμε νὰ σηκώνουμε τὰ φορτωμένα ἀπὸ λάσπη πόδια μας.

Ποῦ καὶ ποῦ σταματᾶμε, ξεκολλᾶμε τὶς ἐνοχλητικὲς λασπόπιττες καὶ ἐλαφρωμένοι γιὰ μιὰ στιγμὴ προχωροῦμε, ἀλλὰ μετὰ 20—30 βήματα πάλι τὰ ἴδια, στὰ πέλματα σχηματίζεται νέα λασπόπιττα.

Ὁ ἱδρώτας τρέχει, τὸ παγοῦρι εἶναι ἄδειο, ἡ βροχὴ τώρα εἶναι πραγματικὰ ραγδαία, πυκνὲς χοντρὲς στάλες, βρέχει ἀκατάπαυτα, βρέχει μὲ τὸ τουλοῦμι. Κουρασμένος, κάθομαι σ' ἕνα δεμάτι σταριοῦ καὶ ἀπὸ μιὰ πτυχὴ τοῦ ἀντισκήνου μου ποὺ εἶχα ριχμένο στὴν πλάτη μου γεμίζω τὸ παγοῦρι μου. Πίνω τὸ νερὸ τῆς βροχῆς καὶ μοῦ φαίνεται ὡραῖο καὶ γλυκό. Σὲ λιγάκι μᾶς σηκώνει ἡ σφυρίχτρα τοῦ συνοδοῦ καὶ ξαναρχίζει ἡ ἀτέλειωτη πορεία μὲ τὸ βαρὺ μολυβένιο βῆμα, μέσα στὴν κολλητικὴ μαλακὴ λάσπη. Ἀπὸ κανένα σημάδι δὲν μπορεῖς νὰ μαντέψης ὅτι μετὰ ἀπὸ τούτη τὴν ξαπλωμένη χωρὶς τέλος ἐρημιὰ θὰ βρεθῆ κανένα χωριό, καμμιὰ πόλι. Ἡ βροχὴ ἐξακολουθεῖ νὰ πέφτη «μὲ τὸ λαγῆνι» κι ἀντὶ ν' ἀδυνατίζη ρίχνει πιὸ δυνατά, πιὸ πυκνά, ἕνα καταρράκτη ἀπ' τὸν οὐρανό.

Μέσα στὸ σούρουπο διακρίνομε δυὸ μεγάλες ἀχυρῶνες, σὰν ἀποθῆκες, μὲ στέγη ἀπὸ κεραμίδια.

Ἡ πόρτα, μεγάλη, ἦταν ἀνοιχτή. Μπαίνουμε ὅλοι μέσα στὰ σκοτάδια, ἀλλὰ καταλαβαίνουμε ὅτι πατοῦμε στὰ μαλακά. Εἶναι σβουνιὲς νωπὲς ἀπὸ σταῦλο βοδιῶν. Βρωμερὸς πολτὸς λάσπης ὥς τὸ γόνατο.

Ἀμέσως βγαίνομε ἔξω καὶ προτιμοῦμε τὴν συνεχῆ βροχή.

Κάτι καταλαβαίνομε νὰ μᾶς ἐνοχλῆ στὰ γόνατα, στοὺς μηρούς. Εἶναι ψύλλοι κατὰ ἑκατοντάδες, μαύρισε τὸ ἔξω μέρος τῶν ρούχων μας.

Παρακαλοῦμε τοὺς φρουροὺς νὰ προχωρήσουμε ἔστω καὶ στὰ μαῦρα σκοτάδια, μέσα στὴ νύχτα.

Εὐτυχῶς ἕνας ἀπ᾽ αὐτοὺς ἤξερε πὼς σὲ μισὴ ὥρα θὰ φθάναμε σ᾽ ἕνα χωριὸ κατεστραμμένο ἀπ᾽ τὸν πόλεμο.

Ἀρχίζουμε καὶ πάλι τὴν κοπιαστικὴ πορεία στὴ βροχὴ καὶ στὴ λάσπη, προχωρῶντας στὰ σκοτεινὰ σὰν τοὺς τυφλοὺς στὸν Ἅδη.

Ἐπὶ τέλους μπαίνομε στὸ χωριό. Εἶναι βομβαρδισμένο καὶ πολλὰ μαγαζιὰ στραπατσαρισμένα καὶ ἄδεια ἀπὸ τὴ διαρπαγή, μὲ ριχμένα κάτω τὰ ὑπολείμματα ἀπὸ σπασμένα ἐμπορεύματα παντὸς εἴδους καὶ σπασμένα τὰ ρολλά.

Ἕνα τέτοιο ρημάδι μαγαζὶ ἦταν γιὰ μᾶς ἕνα πρώτης τάξεως ξενοδοχεῖο, ἡ στέγη ποὺ μᾶς ἔλλειπε: 1) ἀέρας καθαρός· 2) ἔλλειψις βρώμας· 3) στέγη καλὴ νὰ μᾶς φυλάη ἀπὸ τὴ βροχή· 4) χῶρος ἀρκετὸς γιὰ νὰ ξαπλωθῆ καὶ νὰ συνέλθη ἕνας μουσκεμένος καὶ ταλαιπωρημένος πεζοπόρος.

Φαίνεται πὼς ἦταν χρωματοπωλεῖο καὶ σιδηροπωλεῖο ἀπὸ τὰ πεταμένα κατὰ γῆς ἐμπορεύματα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μᾶς ἐμπόδιζε νὰ ἐγκατασταθοῦμε γιὰ τὴ βραδυά· μύριζε λαδομπογιὲς χυμένες καὶ λινέλαιο. Εἴχαμε δοκιμάσει καὶ χειρότερα. Στρώνει ὁ καθένας τὰ βρεμένα του καὶ ξαπλώνει.

Στὸ δάπεδο τὰ σανίδια εἶναι στεγνά, κάπως θὰ κοιμηθοῦμε ἀπόψε.

Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Φωκᾶ ἀκούεται εἰρωνικά : «καλὴ νύχτα καὶ ὄνειρα γλυκά».

ΜΑΓΚΑΛΙΑ — ΣΙΑΜΠΛΑ

Τὴν ἄλλη μέρα πρωΐ - πρωῒ ξεκινᾶμε. Τὰ πόδια μας πονᾶνε, γιατὶ ἔχουν παπουδιάσει ἀπὸ τὸ βρέξιμο καὶ ἔχουν ξεφλουδηθῆ ἀπὸ τὴν σκληρὴ πορεία.

Κατὰ τὸ μεσημέρι φθάνομε σ᾽ ἕνα ἄγνωστο χωριὸ καὶ περιμένομε νὰ γεμίσουμε τὰ παγούρια μας ἀπὸ βαθὺ πηγάδι γιὰ νὰ συνεχίσουμε τὴν πορεία.

Μετὰ ἀπὸ λίγο ἀντικρύσαμε τὴν Μαύρη Θάλασσα καὶ ἀριστερὰ στὸ βάθος κάτω στὴν ἀκρογιαλιά, μέσα στὴ θολούρα, ξεχώριζεν ὁ ἄσπρος φάρος τῆς Μαγκάλιας.

Τώρα φτάνομε σ' ἕνα μεγάλο χωριὸ ποὺ ἀπέχει δυὸ χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ θάλασσα. Εἶναι ἡ Σ ι ά μ π λ α, τὸ χωριὸ τοῦ προορισμοῦ μας.

Ἀμέσως μόλις φθάσαμε μᾶς παραδίνουν στὸν τοπικὸ σταθμὸ χωροφυλακῆς καὶ μὲ μιὰ σύντομη διαδικασία, κατὰ ὁμάδες τῶν 20 μᾶς μοιράζουν στοὺς ἐκεῖ τσιφλικούχους σιτοπαγαγωγοὺς γιὰ ἀγροτικὲς ἐργασίες.

ΤΟ ΑΛΩΝΙΣΜΑ

Ὁ Μπάη Γκιώργκι εἶναι ἕνας θαλερὸς Βούλγαρος γεροντάκος νοικοκύρης, ὅλος ἐνέργεια, φροντίδα καὶ προσταγές. Μᾶς παραλαμβάνει καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὸ ὑποστατικό του.

Ἡ κατοικία του, οἱ ἀποθῆκες του, οἱ σταῦλοι του, ὅλα εἶναι ἰσόγεια. Μέρος γιὰ κατάλυμα δὲν μᾶς δείχνει. Μᾶς δίνει μιὰ μικρὴ ἀποθήκη καὶ ἐκεῖ τοποθετοῦμε τὰ πράγματά μας. Καιρὸς νὰ καταλάβουμε ὅτι θὰ μένουμε στὸ ὕπαιθρο.

Τὴν ἑπομένη μᾶς ἀφῆκε νὰ συγυριστοῦμε καὶ νὰ πλυθοῦμε. Ἦταν Κυριακὴ καὶ ξεκουραστήκαμε ἀπὸ τὴ μακρὰ ὁδοιπορία.

Τὰ βράδυα κοιμώμαστε στὸ ὕπαιθρο.

Ἀνεβαίναμε στοὺς μεγάλους σωροὺς ἀπὸ ἄχυρα τῆς περασμένης χρονιᾶς καὶ πλαγιάζαμε στὰ μαλακὰ μὲ διπλῆ τὴν κουβέρτα γιὰ σκέπασμα, γιατὶ ἐνῶ τὴν ἡμέρα ἡ ζέστη φθάνει τοὺς 32 βαθμούς, τὴ νύχτα καὶ ἕως τὸ πρωῒ κατεβαίνει στοὺς 10.

Τὴν ἄλλη μέρα ἄρχισε ἡ δουλειά. Στὴ μεγάλη αὐλὴ τοῦ Μπάη-Γκιώργκι στήθηκεν ἡ ἁλωνιστικὴ μηχανή.

Αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν κυρίως ἁλωνιστικὴ (τὴν μπατόζα) καὶ ἀπὸ τὸν ἀτμοκινητῆρα (μοτὲρ) σὲ ἀπόστασι 25 μέτρων ἀπὸ τὴν μπατόζα.

Γιὰ τὴν παραγωγὴ ἀτμοῦ, γιὰ καύσιμα μεταχειρίζονται τὰ ἄχυρα ποὺ τοὺς περισσεύουν σὲ μεγάλες ποσότητες.

Σωροὶ τὰ ἄχυρα καὶ μὲ τὴν περόνα τροφοδοτοῦν τὸ ἀχόρταγο μεγάλο τετράγωνο στόμιο τοῦ καυστῆρα. Ἡ ὑπόθεσι τῆς τροφοδοσίας τοῦ κινητῆρα εἶναι σωστὸ βάσανο, γιατὶ χρειάζεται τὴ διαρκῆ προσπάθεια τοῦ θερμαστῆ νὰ τὸν χορταίνη.

Ἡ κατανομὴ τῆς δουλειᾶς ἔγινε μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο : Ἐργάται 21.

Γιὰ τὸν θερισμὸ ἐργάζονται ἄλλοι τόσοι στὸ χωράφι μὲ τὴν θεριστικὴ μηχανή.

Ὅταν καταφθάνουν τὰ τετράτροχα κάρρα φορτωμένα μὲ τὰ δεμάτια, τὰ ξεφορτώνουν οἱ δικοί μας καὶ τὰ τοποθετοῦν δίπλα στὴν μπατόζα, ἄλλοι ἀπὸ μᾶς μὲ τὰ πηρούνια σηκώνουν τὰ δεμάτια καὶ τροφοδοτοῦν τὸ τύμπανο τῆς μπατόζας, ἄλλοι σακκουλιάζουν τὸ γέννημα καὶ ἄλλοι μεταφέρουν τὰ σακκιὰ στὴν ἀποθήκη.

Μαζὶ μὲ τὸν κυρ - Ἀλέκο, ἕνα γερὸ Δοβιστινό—δὲν θυμᾶμαι τὸ ἐπίθετό του—, οἱ δυό μας ἀναλάβαμε νὰ τροφοδοτοῦμε τὸν κινητῆρα μὲ τὸ ἀπαιτούμενο νερό.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ ἀτμοῦ κατεβρόχθιζε ἄφθονο νερὸ καὶ μὲ μεγάλη προσπάθεια προφταίναμε νὰ εἶναι πάντα γεμᾶτο τὸ βαρέλι του.

Σὲ ἀπόστασι 60 μέτρων ἀπὸ τὸ βαρέλι ἦταν τὸ πηγάδι, βαθὺ 45 μέτρα. Ἕνας νὰ ἀνεβάση τὸν γκαζοτενεκὲ τῶν 20 κιλῶν ἦταν ἀδύνατο. Ὁ μάγκανος εἶχε ἀπὸ τὶς δυὸ μεριὲς λαβὲς καὶ ἔτσι γυρίζαμε γιὰ τὸ ἀνέβασμα τοῦ τενεκὲ καὶ οἱ δύο μαζί.

Ἀφοῦ ἐγέμιζαν δύο τενεκέδες, μὲ τὴ σειρά μας τοὺς μεταφέραμε στὸ βαρέλι.

Δουλειὰ ἀκατάπαυτη καὶ βαρειά, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους τοὺς βασάνιζε καὶ ἡ σκόνη.

Τὸ βαρέλι ποτὲ δὲν γέμιζε. Ἡ λαίμαργη μηχανὴ λὲς καὶ δὲν χόρταινε νὰ ρουφᾶ τὸ νερὸ γιὰ νὰ μᾶς παιδεύη.

Ὁ Μπάη Γκιώργκι μᾶς ἔδινε καλὴ καὶ ἄφθονη τροφὴ καὶ ψωμὶ ὅσο ἤθελε ὁ καθένας, ἀλλὰ τί τὰ θέλεις, εἶχεν ἀπαίτησι γιὰ δουλειά, ἀπὸ τὰ χαράμματα ὣς τὸ βαθὺ σούρουπο μὲ διακοπὴ μιᾶς ὥρας τὸ μεσημέρι, δηλαδὴ 17 ἕως 18 ὧρες τὴν ἡμέρα, χωρὶς νὰ σταθῇς καθόλου.

Δουλειὰ ἐξαντλητική, δουλειὰ δουλείας, δουλειὰ μεσαιωνική, καὶ κοντὰ σὲ ὅλα διαρκῆ στρατιωτικὴ ἐπίβλεψι, μὴ τυχὸν καὶ τεμπελιάση κανένας καὶ σταματήση· τότε ἦταν ἕτοιμοι νὰ τὸν ξαπλώσουν χάμω καὶ νὰ τὸν ξυλοφορτώσουν.

Ἔτσι περνοῦσαν οἱ μέρες, ὅμοιες ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, μὲ τὴ σκληρὴ δουλειά. Κάποτε μᾶς εἶπαν πὼς μποροῦμε νὰ γράφουμε στοὺς δικούς μας. Γράφαμε τότε ἀνοιχτὰ δελτάρια, χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ γράψουμε λεπτομέρειες, γιατὶ θὰ τὸ ἔσκιζεν ἡ λογοκρισία — τσενζούρα.

Ἀρχίσαμε νὰ λαβαίνουμε καμιὰ κάρτα μὲ περίτεχνα ὑπονοούμενα καὶ καταλαβαίναμε τὸν πόνο τους ποὺ μόλις ζοῦσαν ἀπὸ τὴν πεῖνα.

ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΞΥΛΟΔΑΡΜΟΣ

Ἐκεῖ ποὺ δουλεύαμε στὸ ἁλώνισμα, μοῦ παρουσιάστηκε στὸ μάγουλο μιὰ μόλυνσι ἀπὸ ξυράφι, ἕνα «κηρίον», ποὺ διαδόθηκεν εἰς ὅλο μου τὸ πρόσωπο, καὶ μ᾿ ἔπιασε καὶ πυρετός. Δὲν μποροῦσα καὶ δὲν δούλεψα δυὸ-τρεῖς μέρες. Ὁ Μπάη Γκιώργκι μὲ ἔστειλε στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, σὲ μιὰ γιάτρισσα γριὰ μὲ ἄσπρα μαλλια, γιὰ νὰ μὲ γιατρέψη.

Ἦταν μιὰ καλοκάγαθη γρηὰ γκαγκαούζα. Τῆς μίλησα τουρκικὰ [1] καὶ

1. Ἡ διδασκαλία τῆς τουρκικῆς, μετὰ τὸ Σύνταγμα τῶν Νεοτούρκων τοῦ 1908, ἦταν ὑποχρεωτικὴ στὰ σχολεῖα τῶν Σερρῶν εἰς τὴν 5ην καὶ 6ην τάξιν Δημοτικοῦ καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον, 6 ὧρες τὴν ἑβδομάδα.

εὐχαριστήθηκε. Μὲ εἶδε προσεκτικὰ καὶ μοῦ ὑποσχέθηκε νὰ μὲ γιατρέψη. Θὰ ἑτοίμαζε μιὰ ἀλοιφή, ἀλλὰ τῆς ἔλειπε τὸ βασικό της γιατρικό, ἡ στύψη. Φρόντισε καὶ προμηθεύτηκε στύψη ἀπὸ τὴν Καβάρνα καὶ μοῦ ἑτοίμασε μιὰ μαύρη ἀλοιφή, πού, ὅταν ἀλείφτηκα, ἔγινα σὰν μαῦρος τῆς 'Αφρικῆς, σὰν μασκαρᾶς.

Καὶ ὅμως σὲ δυὸ - τρεῖς μέρες καθάρισε τέλεια τὸ πρόσωπό μου καὶ γύρισα πάλι στὸ κουβαλητὸ τοῦ νεροῦ.

Πρωΐ - πρωΐ μιὰ μέρα, μόλις βάλανε μπροστὰ τὴ μηχανὴ καὶ τὴν τροφοδοτήσανε μὲ τὰ πρῶτα στάχυα, ἀκούστηκε μέσα στοὺς κυλίνδρους ἕνας καταστρεπτικὸς κρότος. Σταμάτησεν ἀμέσως τὸ μοτὲρ καὶ τρελλὸς ἀπὸ ἔννοια ὁ μηχανικός, βρίζοντας καὶ χειρονομῶντας, ἐξακρίβωσεν ὅτι ἔγινε μεγάλη ζημία στὰ κόσκινα τῆς μπατόζας.

'Αμέσως κατέφθασε τὸ φρουραρχεῖο καὶ μᾶς μάζεψε γιὰ ἀνάκρισι.

Μᾶς πῆγαν στὸ πίσω μέρος τοῦ δημαρχείου κ' ἐκεῖ μᾶς ρωτήσανε ποιός ἔρριξε τὸ ἀτσαλένιο ἐργαλεῖο — τὸν κροκόδειλο — στὴν μπατόζα, ἀλλὰ κανένας δὲν ἤξερε πῶς ἔγινε τὸ ἀτύχημα.

Μᾶς μετέφεραν ὑπὸ συνοδείαν στὸ τμῆμα τῆς χωροφυλακῆς.

Τότε ἄρχισαν νὰ παίρνουν ἕναν-ἕναν καὶ νὰ μᾶς κατεβάζουν στὸ ὑπόγειο. Ὅσοι βγαίναν δὲν τοὺς ξανάφερναν σὲ μᾶς. Ἔτσι, σιγὰ-σιγά, λιγοστεύαμε, χωρὶς νὰ ξέρωμε τί ἔγιναν οἱ προηγούμενοι.

Ἦρθε καὶ ἡ σειρά μου. Ὅταν κατέβηκα τὰ σκαλιὰ τοῦ ὑπογείου, δυὸ στρατιῶτες μὲ ἁρπάξανε καὶ μὲ βάλαν κάτω τὰ μπρούμυτα, ὁ ἕνας κάθησε στὸ σβέρκο μου καὶ ὁ ἄλλος στὰ πόδια μου. Ὁ ἀξιωματικὸς μὲ ρώτησε ἂν ξέρω ποιός ἔβαλε τὸν «κροκόδειλο» στὴ μηχανή.

Τοῦ εἶπα ὅτι δούλευα στὸ πηγάδι μακρυὰ ἀπὸ τὴν μπατόζα καὶ δὲν ἤξερα τίποτε. Σ' ἕνα του νεῦμα ἕνας τρίτος βοϊνὶκ μὲ ἕνα χονδρὸ ραβδὶ μοῦ ἔδωσε ἕνα δυνατὸ χτύπημα στὰ πισινά μου, μὲ δύναμι μεγάλη, σὰν νὰ ἔσκιζε ξύλα.

Φρικτὸ τὸ αἴσθημα τοῦ πόνου.

'Ακολουθεῖ δεύτερη ἐρώτησι μὲ τὴν ἴδια ἀπάντησι :

—«Νὲ ζνάμ». 'Ακολουθεῖ δεύτερη δυνατὴ ξυλιά. Ἄρχισα νὰ ζαλίζωμαι ἀπὸ τὸν πόνο.

Καὶ στὴν τρίτη ἐρώτησι ἔδωσα τὴν ἴδια ἀληθινὴ ἀπάντησι «νὲ ζνάμ». Πέφτει καὶ τρίτη ξυλιὰ μὲ ὅλη τὴ δύναμι τοῦ βοϊνίκ. Λέω ἀπὸ μέσα μου: «ἦρθε τὸ τέλος μου».

Κατόπι μὲ σηκῶσαν στὰ πόδια, ἀλλὰ δὲν μποροῦσα νὰ σταθῶ ὄρθιος.

Ὅταν συνῆλθα ἀργότερα, μὲ ἔσυραν ἔξω στὸν διάδρομο καὶ μ' ἀφῆσαν. νὰ γυρίσω στὸ ἁλώνισμα.

Ἔτσι σιγὰ-σιγά, ἕνας-ἕνας περάσαμε 18 ἀπὸ τὸ μαρτύριο τοῦ δαρμοῦ Σὲ ἄλλους δῶσαν 3 ξυλιές, σὲ ἄλλους 5 καὶ ὅταν ἔφτασαν στὸν 18ον,

τρεχᾶτος ἔφθασεν ὁ Τόντορ, ὁ βοηθὸς τοῦ μηχανικοῦ καὶ τοὺς μίλησε. Σταματῆσαν τὸ ξῦλο καὶ ἀφῆκαν τοὺς τελευταίους δύο τυχεροὺς νὰ γυρίσουν στὸ ἁλώνισμα, χωρὶς νὰ δοκιμάσουν τὸν δαρμό.

῾Ο Τοντὸρ τοὺς ὡμολόγησεν ὅτι ἦταν δικό του τὸ λάθος. Ὅταν τὴν χθεσινὴ ἡμέρα εἶχε τελειώσει τὸ λάδωμα καὶ τὴν ἐπιθεώρησι τῆς μηχανῆς, ἐ ξ έ χ α σ ε τὸν κροκόδειλο ἐπάνω στὸ τύμπανο τοῦ κυλίνδρου ποὺ δέχεται τὴν τροφοδοσία τῆς μηχανῆς, τὰ δέματα μὲ τὰ στάχυα.

Ἔτσι τὸ πρωΐ, μὲ τὸ πρῶτο δεμάτι, προχώρησε καὶ ἔπεσε μέσα στὴ μηχανὴ τὸ ἀτσαλένιο ἐργαλεῖο καὶ κατέστρεψε τὰ κόσκινα.

Τί τὸ ὄφελος ; Οἱ 18 εἴχαμε τιμωρηθῆ σκληρά, ἄδικα, χωρὶς νὰ φταῖμε. Λαχνὸς τῆς τύχης κι αὐτὸς γιὰ νὰ θυμοῦμαι τὴν βουλγαρικὴ θηριωδία καὶ μετὰ ἀπὸ 53 χρόνια.

Οἱ συνάδελφοι λέγαν ὅτι δὲν μᾶς ἔδειραν περισσότερο, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ συνεχίσωμε τὸ ἁλώνισμα τὴν ἄλλη μέρα.

῾Ως τόσο εἴμασταν βουτηγμένοι στὴ λύπη γιὰ τὴν ἄδικη τιμωρία, καὶ γιατὶ χωρὶς νὰ φταῖμε μᾶς κατηγοροῦσαν γιὰ σαμποτάζ.

῾Ο Φωκᾶς βρῆκε τὸν καιρὸ νὰ μᾶς κάνῃ νὰ γελάσωμε. Μὲ σοβαρὸ ὕφος μᾶς βεβαίωνε ὅτι αὔριο θὰ μᾶς ζητήσουν συγγνώμην γιὰ τὸ λάθος ποὺ ἔγινε.

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο ἔρριξε μιὰ δυνατὴ βροχὴ μὲ διάρκεια ὅλη τὴ νύχτα. Μαζευτήκαμε στὸν μεγάλο σταῦλο ποὺ ἦταν δεμένα τὰ εἴκοσι ἄλογα τοῦ ἀγροκτήματος.

Ἔξω βροχὴ καὶ παγερὴ νύχτα. Μέσα, καθισμένοι δίπλα στὰ ἄλογα μὲ δακρυσμένα μάτια ἀπὸ τὴν ἀμμωνία τοῦ σταύλου, περάσαμε νύχτα ἀφόρητη πάνω στὰ πεταμένα ἄχυρα τοῦ σταύλου καὶ μὲ πονεμένους τοὺς μηρούς μας ἀπὸ τὶς χθεσινὲς ξυλιές, δὲν μπορούσαμε οὔτε νὰ ξαπλώσωμε οὔτε νὰ καθήσωμε.

Καὶ ἐνῶ ἡ φουρτουνιασμένη νύχτα μᾶς ἐπαίδεψε τόσο ἄσχημα, τὴν ἄλλη μέρα ἄνοιξεν ὁ καιρὸς ἀπὸ τὸ πρωῒ καὶ ἐπιάσαμε δουλειά.

᾿Ατυχία, καὶ ὁ καιρὸς ἔπαιζεν ἄσχημα μαζί μας.

Ἔτσι δουλέψαμε καταναγκαστικὰ 18 ὧρες τὴν ἡμέρα, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ ὣς τὴ δύσι καὶ τὸ προχωρημένο σούρουπο, ἐπὶ 45 ἡμέρες.

Τὴν τελευταία ἡμέρα ὁ Μπάη Γκιώργκι μᾶς πλήρωσε 112 λέβα στὸν καθένα, πρὸς 2.50 λέβα τὴν ἡμέρα, καὶ ἄλλα τόσα ἐπλήρωσε στὸ κράτος γιὰ μᾶς, τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ ποὺ τοῦ ἔδωσε γιὰ τὸ ἁλώνισμα.

Σ᾿ ὅλο αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα ἀκούστηκεν ἕνας μόνον θάνατος σὲ κάποιο ἄλλο ἁλωνιστικὸ συγκρότημα, κι αὐτὸ ἀπὸ μιὰν ἀναπάντεχη κακοτυχία. Κατὰ τὸ θέρισμα στὰ χωράφια, ἕνα συμπατριώτη μας τὸν δάγκωσε μιὰ μεγάλη, ἴσα μὲ καρύδι, γαλάζια ἀράχνη τῆς Δοβρουτσᾶς, καὶ ἐπειδὴ εἶχε δη-

λητήριο τὸ δάγκωμά της, ἄφισε τὰ κόκκαλά του στὴ Δοβρουστᾶ γιὰ λίπασμα. Ἔτσι ἐτέλειωσε τὸ ἁλώνισμα.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΣΙΟΥΜΛΑ

Μᾶς ἀφῆκαν ἐλευθέρους νὰ πᾶμε στὴν Καβάρνα. Μισθώσαμε ταλίγκες μὲ 20 λέβα τὸ ἄτομο καὶ τὸ ἀπόγευμα φθάσαμε στὴν Καβάρνα.

Ἡ Καβάρνα εἶναι ὡραία, παραθαλάσσια πόλις, μὲ ἀμμουδιὰ στὴν ἀκρογιαλιά, μὲ βρύσες ἄφθονου γλυκοῦ νεροῦ 50 μέτρα ἀπὸ τὸ κῦμα.

Ἐπάνω ἀπὸ τὶς βρύσες ὀρθώνεται κατακόρυφα κομμένος βράχος σὲ ὕψος 30 μέτρων. Ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο ἐκεῖνο καὶ πέρα, πρὸς τὰ δυτικά, ξαπλώνεται μὲ καλὴ ρυμοτομία ἡ Καβάρνα. Ἀσφαλῶς σήμερα μὲ τὸν τουρισμὸ θὰ ἔχει ἐξελιχθῆ σὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ λουτρόπολι.

Μείναμε μιὰ μέρα στὴν Καβάρνα, γιὰ νὰ τὴν θαυμάσωμε γιὰ τὴν ὡραία της ρυμοτομία, τὰ ἄφθονα καταστήματα, καφενεῖα καὶ ἑστιατόρια, ὅλα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ πόλις εἶναι μὲ τὶς σημαῖες μεσίστιες γιὰ τὸν θάνατο τῆς βασίλισσας Ἐλεονώρας.

Μὲ διαταγὴ τῆς φρουρᾶς ἔπρεπε νὰ φύγουμε ὅλοι γιὰ τὸ Δόβριτς. Τὴν ἄλλη μέρα ξεκινήσαμε μὲ τὶς ταλίγκες. Τὰ ἄλογα ξεκούραστα καὶ σὲ ὁμαλὸ δρόμο ἔτρεχαν γρήγορα. Διασχίσαμε τὴν ἀπόστασι, ὅλη πεδινή, καὶ φθάσαμε στὸ Δόβριτς, ὅπου μᾶς συγκεντρῶσαν στὸ προάστειο «Παναΐρ», ἐκεῖ ποὺ εἶναι στημένο ἕνα ἄγαλμα Ρώσου ἀξιωματικοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1878.

Μᾶς ὑποχρεῶσαν ἐκεῖνο τὸ βράδυ νὰ κοιμηθοῦμε ἐπὶ τόπου, στὸ ὕπαιθρο. Ξαπλώσαμε μὲ μισὴ κουβέρτα στὸ ἔδαφος καὶ μισὴ γιὰ σκέπασμα κι ἀπὸ πάνω ριχμένο τὸ μισὸ ἀντίσκηνο. Κοιμηθήκαμε στὸ ἔδαφος καλά, κουρασμένοι ἀπὸ τὸ μακρυνὸ ταξίδι μὲ τὴν ταλίγκα.

Τὸ πρωῒ ἔκανε πολὺ κρύο καὶ ἔρριξε πάχνη. Τὸ ἀντίσκηνο στὴν πλάτη ἀπὸ τὴν πάχνη εἶχε στερεοποιηθῆ καὶ ἔμοιαζε μὲ λαμαρίνα. Καὶ ὅμως οὔτε συνάχι μᾶς πείραξε.

Ο ΜΠΑΤΣΟΣ ΤΟΥ ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗ ΜΕΙΔΙΑΜΑ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Ἦρθε διαταγὴ νὰ φύγουμε γιὰ τὴν Σιοῦμλα πεζῆ. Τὰ τραῖνα δὲν εἶχαν χῶρο νὰ μᾶς μεταφέρουν. Ἦταν ἀπασχολημένα μὲ στρατιωτικὲς μεταφορὲς καὶ δὲν ἐπαρκοῦσαν. Πρόσθετες μεταφορὲς ἔκαναν καὶ οἱ Γερμανοί, πετρελαίων καὶ τροφίμων, ἀπὸ τὴν νεοκατακτηθεῖσα Ρουμανία στὴν ἄδεια ρουφίχτρα Γερμανία. Οἱ ἁμαξοστοιχίες περνοῦσαν ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες μὲ 60 βαγόνια ἡ κάθε μία.

Στὴν ἔκτασι ἐκείνη τοῦ «Παναΐρ», παραταχθήκαμε ὅλοι σὲ μιὰ γραμμή,

κατὰ μέτωπο. Ἕνας ταγματάρχης μὲ ὀργίλο ὕφος πέρασε ἀπὸ μπροστά μας, καὶ ποῦ καὶ ποῦ, ὅταν ἔβλεπε καμμιὰ μεγάλη βαλίτζα, ἐτράβαγε τὸν κάτοχό της ἔξω ἀπὸ τὴν γραμμή. Ἔτσι ξεχώρισε εἴκοσι ἄτομα ποὺ εἴχανε βαρειὲς ἀποσκευές, γιὰ νὰ πᾶνε «κατ' ἐξαίρεσι» μὲ τὸ τραῖνο στὴ Σιοῦμλα.

Αὐτοὶ γιὰ τὴν ὥρα εὐνοηθῆκαν, θὰ γλυτώναν τὴν πεζοπορία.

Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι θὰ πηγαίναμε πεζῆ 93 χιλιόμετρα.

Μ' αὐτοὺς τοὺς εἴκοσι ἔτυχε νὰ ἐξαιρεθῆ καὶ ὁ ἐξάδελφός μου Κ.Θ.Ζ. Ἀπὸ τὴν συντροφιὰ τοῦ ἐξαδέλφου μου δὲν ἤθελα νὰ χωρίσω καὶ πάνω στὴ στεναχώρια μου παρακάλεσα τὸν δεκανέα νὰ πάω καὶ ἐγὼ μαζί του. Μὲ παρουσίασε στὸν ταγματάρχη, ἕναν κοντόχοντρο ξανθὸ γουρουνάνθρωπο. Τὸν παρακάλεσα τότε, ἂν ἦταν δυνατόν, νὰ ἐγκρίνη νὰ πάω μαζὶ μὲ τὸν ἐξάδελφό μου.

Στὴν ἀρχὴ μὲ εἶδε μὲ ἕνα μισαρὸ μάτι καὶ μετὰ μοῦ ἔδωσε μὲ τὸ χέρι του μιὰ δυνατὴ κατραπακιὰ στὴ μύτη καὶ στὸ στόμα. Βγάζει μιὰ ἄγρια φωνή: «Ν ά - ζ ὰ τ κ ο ῦ τ σ ε» (πίσω σκύλε). Μὲ ἔστειλε πίσω στὴ γραμμή μου.

Γύρισα κρατῶντας μὲ τὸ μαντῆλι μου τὴ ματωμένη μύτη μου. Οἱ συμπατριῶτες μου μὲ λυπηθῆκαν γιὰ τὸ πάθημά μου καὶ μοῦ ρῖξαν στὸ μέτωπο νερὸ γιὰ νὰ συνέλθω.

Ἀκούστηκε τότε καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Φωκᾶ: «Τί ἤθελες, εὐλογημένε, νὰ ξυστῆς ἀπὸ τὴν ἀγκλίτσα τοῦ τσομπάνου;»

Ἤμουν ὁ πιὸ δυστυχισμένος ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Οἱ εἴκοσι προνομιοῦχοι μὲ τὶς βαρειὲς βαλίτζες τους ἔφυγαν πεζῆ ὣς τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ γιὰ νὰ πάρουν τὸ τραῖνο γιὰ τὴν Σιοῦμλα.

Οἱ ὑπόλοιποι 280 κατὰ τετράδας ξεκινήσαμε μὲ τὶς ἀποσκευὲς ἐπ' ὤμου πεζῆ γιὰ τὸ στρατόπεδο τῆς Σιούμλας. Τὴν ἀπόστασι τῶν 93 χλμ. θὰ τὴν καλύπταμε πεζῆ σὲ τρεῖς μέρες.

Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα βαδίσαμε δέκα χιλιόμετρα καὶ τὸ βράδυ, ὅταν φθάσαμε σὲ μιὰ πλαγιά, ποὺ δίπλα περνοῦσε ἡ γραμμὴ τοῦ τραίνου μὲ γέφυρα, μείναμε νὰ διανυκτερεύσωμε στὸ ὕπαιθρο.

Στὴν παρέα μας εἴχαμε καὶ τὸν καλοκάγαθο ἑστιάτορα τῶν Σερρῶν τὸν Νίκο Μουστάρδα. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἀνάψαμε φωτιὰ καὶ μᾶς μαγείρεψε νόστιμο φαγητὸ ἀπὸ προμήθειες ποὺ ἀγοράσαμε ἀπὸ τὸ Δόβριτς.

Ἐμένα μὲ περιποιηθήκανε ὅλοι μὲ συμπάθεια γιὰ τὴν κακομεταχείρησι ποὺ πέρασα τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἀπὸ τὸν θηριώδη ταγματάρχη.

Τὴν ἴδια βραδυά, ὅταν πέρασε τὸ τραῖνο μὲ τοὺς δικούς μας εἴκοσι, μᾶς χαιρετῆσαν μὲ τὰ μαντήλια τους καὶ τοὺς χαιρετίσαμε.

Ἦταν ὁ τελευταῖος χαιρετισμός. Τί εἰρωνία τῆς τύχης!

Κανένας ἀπὸ τοὺς εἴκοσι αὐτούς, ποὺ τοὺς ηὐνόησεν ἡ τύχη νὰ πᾶν μὲ τὸ τραῖνο, δὲν ἔδωσεν ἀργότερα σημεῖα ζωῆς. Κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν

γύρισε πίσω. Δὲν εἶναι γνωστὸ σὲ ποιά ἀποστολὴ τοὺς γράψανε καὶ ἔμεινε ἄγνωστο τὸ σκληρὸ καὶ τρομερὸ τέλος τους.

Κ' ἐκεῖ ποὺ λογάριαζα τὸν ἑαυτό μου, τὸ ἀπόγευμα ἐκεῖνο μετὰ τὸ χτύπημα τοῦ ταγματάρχη, ὡς τὸν δυστυχέστερο τῆς ἡμέρας, κ' ἐκεῖ ποὺ δοκίμασα, μαζὶ μὲ τὸν πόνο τῆς ξυλιᾶς καὶ τὰ αἵματα τῆς ἀνοιγμένης μύτης, τὴν κακή μου τύχη νὰ χωρίσω ἀπὸ τὸν ξάδερφό μου, τότε τὸ ἀνθρώπινό μου μυαλὸ δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβη τὴν σημασία καὶ τὴν εὐεργεσία ποὺ εἶχεν ὁ μπάτσος ἐκεῖνος τοῦ βάρβαρου ταγματάρχη. Μοῦ ἐδώρησε τὴ ζωή μου μὲ δυὸ λέξεις: «Νά-ζὰτ κοῦτσε». Ἀκόμα ἐβούιζεν ἡ φωνή του στ' ἀφτιά μου. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε: «Σὲ διατάζω νὰ ζήσης».

Φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ξεχωρίζη ποιό εἶναι τὸ συμφέρον του, καὶ μάλιστα ὅταν τοῦτο τοῦ προσφέρεται μὲ πικρὸ καὶ στυφὸ περίβλημα, ὅπως τὸ χτύπημα ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἐχθροῦ ποὺ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ μεταχειρίστηκεν ἡ μοῖρα ὡς ὄργανό της.

Ἔτσι τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ διοικήση τὶς πράξεις τοῦ ἰδίου του ἀτόμου μὲ μακρύτερη προοπτική, μὲ βαθύτερη γνῶσι. Ἀλλὰ τότε, δὲν θὰ πρέπει νὰ παραδεχθῆ κανεὶς μιὰ ἀνώτερη θεία δύναμι πού, ἔστω μὲ ὀδυνηρὸ καὶ παράξενο τρόπο, σοῦ δείχνει τὸν δρόμο ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθήσης χωρὶς ἀντιρρήσεις;

ΟΔΟΙΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΙΟΥΜΛΑ

Ὅταν στὸ Δόβριτς ἐμάθαμε ὅτι θὰ πηγαίναμε στὴν Σιούμλα πεζῆ, πολλοὶ πατριῶτες σκεφθήκανε ὅτι προτιμώτερο θὰ ἦταν νὰ φορέσουμε μαλακὰ τσαρούχια γιὰ τὴν μακρυνὴ αὐτὴ πορεία, μιὰ ποὺ τὰ παπούτσια μας ἦταν σὲ κακὴ κατάστασι. Μὲ 12 λέβα οἱ περισσότεροι ἐφωδιαστήκαμε μὲ λεπτά, ἄσπρα, καλοφτιαγμένα τσαρούχια καὶ τὰ φορέσαμε ἀμέσως. Ἦταν τόσο μαλακὰ στὸ πόδι καὶ τόσο βολικὰ στὸ βάδισμα, ὥστε πραγματικὰ ἔδιναν φτερὰ χωρὶς νὰ πληγώνουν τὸ πέλμα ἢ τὰ δάχτυλα. Αὐτὸ ἦταν μιὰ σοφὴ καὶ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ ποὺ μᾶς εὐκόλυνε σ' ὁλόκληρη τὴ μακρυνὴ αὐτὴ πορεία, χωρὶς νὰ πληγιάσουν τὰ πόδια μας.

Νὰ λοιπὸν ποὺ φόρεσα καὶ τσαροῦχι καὶ ἔχω νὰ τὸ λέω.

Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς μᾶς εὐνόησε, σύννεφα καὶ βροχὴ δὲν φανῆκαν καὶ προχωροῦσε κανονικὰ ἡ πορεία σὲ ὁμαλὸ διαρκῶς ἔδαφος χωρὶς βραδυποροῦντας, χάρις στὰ τσαρούχια.

Σὲ κάποιο σημεῖο οἱ πρωτοπόροι σηκῶσαν ἕνα λαγό. Ὁ λαγὸς ἄρχισε νὰ τρέχη ξέφρενα γιὰ νὰ σωθῆ. Ξεδιπλωθῆκαν τότε ὅλοι καὶ ἄνοιξαν τὸ μέτωπο σὲ μιὰ πλατειὰ γραμμὴ καὶ προχωροῦσαν κατὰ μέτωπο φωνάζοντας καὶ τρέχοντας, ὥς ποὺ ὁ λαγὸς κυνηγημένος καὶ λαχταρισμένος χάθηκε. Ἡ ζάλη καὶ ἡ τρομάρα ποὺ δοκίμασεν ὁ λαγὸς ἦταν μεγάλη. Αὐτὸς ὁ λαγὸς ἐσκόρπισε τὸ γέλιο σ' ὅλους τοὺς πεζοπόρους καὶ ἀπὸ τότε ἔμειναν ἡ τρο-

μάρα του καὶ τὸ καρδιοχτῦπι του παροιμιώδη μεταξύ μας, σὲ σημεῖο ποὺ ἀργότερα λέγαμε : «Θὰ τρέμη ἡ καρδιά του σὰν τὸν λαγὸ τῆς Δοβρουτσᾶς».

Αὐτὲς τὶς μέρες ποὺ βαδίζαμε πρὸς τὴ Σιοῦμλα, τὸ τοπεῖο χωρὶς ἐναλλαγὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι μονότονο, μιὰ ἐπίπεδη γῆ πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις καὶ ἐπάνω ἕνας καθαρὸς τεράστιος γαλανὸς γλόμπος, ὁ οὐρανός. Δὲν βλέπαμε βουνὸ ὣς τὰ πέρατα τοῦ ὁρίζοντα.

Αὐτὴ ἡ μονοτονία καὶ ἡ ἔλλειψις βουνοῦ προξενοῦσε μιὰ μελαγχολία σὲ μᾶς, ποὺ ἤμασταν μαθημένοι νὰ ἀντικρύζουμε στὴν πατρίδα μας τόσα ὡραῖα καὶ ξακουστὰ βουνά, τὸ Παγγαῖο, τὸ Μενοίκιο, τὸ Μπέλες, τὰ Κρούσια, τὰ Κερδύλλια. Στὰ τελευταῖα εἴκοσι χιλιόμετρα, βαθειὰ στὸν ὁρίζοντα φανῆκαν βουνά.

Ἀκούστηκε τότε μιὰ φωνή : «Παιδιά, β ο υ ν ά, β ο υ ν ά...» σὰν τοὺς μυρίους μὲ τὴ θάλασσα.

Ἔτσι ἐφθάσαμε στὴ Σιοῦμλα, στὸ γνωστὸ ἀπαίσιο στρατόπεδο καὶ στοὺς γνωστοὺς καὶ τόσο ἀφιλόξενους σταύλους, ποὺ μᾶς δέχτηκαν γιὰ δεύτερη φορά, νὰ κοιμηθοῦμε ἐπάνω στὶς μαῦρες γυαλιστερὲς πέτρες μὲ μιὰ ἀνυπόφορη ἀσφυκτικὴ ἀτμόσφαιρα, γεμάτη ἀμμωνιακὲς ἀναθυμιάσεις καὶ ἄθελα δάκρυα.

Καὶ ὅμως, στὸ σκληρὸ αὐτὸ δάπεδο κοιμηθήκαμε ἕναν καλὸ ὕπνο μονοκόμματα, ὕστερα ἀπὸ τὴ τριήμερη, μακρυνή, ἀκατάπαυτη, τσαρουχάτη πορεία τῶν 93 χιλιομέτρων.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗ ΒΑΡΝΑ

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ μᾶς βάλαν στὴ γραμμὴ καὶ ἄρχισε καταγραφὴ γιὰ μιὰ ἀποστολὴ στὴ Βάρνα. Ὅταν ἔκλεισεν ὁ κατάλογος μὲ ὀνόματα τριακοσίων ὁμήρων, ξεκινήσαμε γιὰ τὸ τραῖνο στὸ σταθμό.

Αὐτὴ τὴ φορὰ μᾶς βάλαν ἀπὸ 30 στὸ βαγόνι καὶ νοιώθαμε εὐρυχωρία. Τὸ τραῖνο μετὰ τὸ Σίντελ ἔστριψε ἀπὸ τὸ Κασπετσιὰν δεξιά, παράλληλα μὲ τὸ ὁμώνυμο ποταμάκι, ποὺ κατεβαίνει ὣς τὴ Βάρνα καὶ σχηματίζει ἕλη σὲ βαλτώδη μέρη προτοῦ φθάση στὴ θάλασσα.

Στὸν σταθμὸ τῆς Προβαδίας, ἐπάνω στοὺς βράχους τοῦ σταθμοῦ καὶ σὲ ὕψος δέκα μέτρων, φαίνονται κρίκοι κρεμασμένοι. Λέγαν ὅτι κάποτε ἡ θάλασσα ἔφθανε ὣς ἐκεῖ ἐπάνω καὶ ὅτι στοὺς κρίκους αὐτοὺς δένανε καράβια. Εἶναι μιὰ παράδοσι ποὺ ζητᾶ ἱστορικὴ καὶ γεωλογικὴ ἐπαλήθευσι.

Σὲ λίγο ἀντικρύζομε τὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Βάρνας, καλῆς κατασκευῆς τοῦ 1902 ὅπως καὶ τὸ λιμάνι τῆς Βάρνας μὲ τὶς εὐρύχωρες ἀποθῆκες του. Εἶναι κατασκευὴ γαλλικῆς ἑταιρίας, ἕνα θαυμάσιο ἔργο ἐξυπηρετικὸ γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας.

Αὐτὸ τὸ λιμάνι ὅπως ἀκούσαμε ἔχει βάθος 12 μέτρων καὶ στὸν βαρὺ χειμῶνα τοῦ 1904 ἐπάγωσε ὣς τὸ βυθὸ μοκοκόμματα.

Ἀριστερὰ τοῦ σταθμοῦ εἶναι ἡ παλαιὰ Βάρνα, μία τουρκόπολις μὲ παλαιὰ σπίτια σὲ λόφο, μὲ ἰσχυρὸ φρούριο ἄλλοτε ποὺ κατεδαφίστηκε μὲ τὴν ἀπόφασι τοῦ Βερολινίου Συνεδρίου, ἀλλὰ δεξιὰ καὶ πίσω ἀπὸ τὸν σταθμὸ ξαπλώνεται ἡ καινούργια πόλις τῆς Βάρνας, μὲ καλὴ ρυμοτομία, μὲ νέα μεγάλα κτίρια, ἐκκλησίες, τράπεζες, διοικητικὰ μέγαρα, καταστήματα καὶ ὡραῖες κατοικίες. Ἡ πόλις ἔχει ὡραῖες δενδροστοιχίες καὶ τελεία ἀποχέτευσι, διότι ἔχει προηγηθῆ τῆς ρυμοτομίας ἡ χωροταξικὴ διαμόρφωσις.

10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1917
ΕΝΑ ΜΑΥΡΟ ΒΡΑΔΥ - ΚΟΛΑΣΙΣ ΣΤΗ ΒΑΡΝΑ

Σὰν τέλειωσεν ἡ διαδρομὴ μὲ τὸ τραῖνο καὶ πατήσαμε στὸν μοντέρνο σταθμὸ τῆς Βάρνας, μᾶς ὡδήγησαν ὑπὸ συνοδείαν σ᾽ ἕνα χάνι μὲ πλακόστρωτο αὐλή, στὴν περιοχὴ τῆς παλαιᾶς Βάρνας, ὄχι μακρυὰ ἀπὸ τὸν σταθμό. Ἐκεῖ μαντρωθῆκαν οἱ τριακόσιοι τῆς ἀποστολῆς. Μᾶς χώρεσε ἴσα - ἴσα. Κάποιος ἀπὸ μᾶς ἔμαθεν ἀπὸ τὸν σκοπό, ὅτι μᾶς μαντρώνουν ἐδῶ γιὰ νὰ μᾶς τακτοποιήσουν καλλίτερα αὔριο.

Ὅταν καταθέσαμε τὸν σάκκο μας καὶ καθήσαμε κατάχαμα στὶς μαρμάρινες πλᾶκες, ἡ ράχη τοῦ ἑνὸς ἀκουμποῦσε στὰ γόνατα τοῦ ἄλλου, δηλαδὴ ἕνας συνωστισμός, ἂς ποῦμε, σὰν στὰ βαγόνια.

Στὸ βάθος τῆς αὐλῆς, σ᾽ ἕνα διώροφο κτίριο, στὰ ἐπάνω δωμάτια ποὺ εἶχαν μπροστά τους τζαμαρία ἦταν στεγασμένοι 150 Σέρβοι ὅμηροι, ἐκφορτωταὶ τοῦ ἀλευρομύλου «ΣΙΛΑ».

Σκυμμένοι ἀπὸ ψηλὰ μᾶς ὑποδέχονται μὲ μειδίαμα πείρας καὶ συμπόνιας γιὰ ὅ,τι μᾶς περιμένει. Κάνουν γοῦστο γιὰ τὸ στρίμωγμα ποὺ δοκιμάζομε. Δικαίωμά τους, ἀφοῦ τώρα κατέχουν θεωρεῖο προτεραιότητος, καὶ ἡ ράχη τους ἀπὸ ἐκφορτώσεις καὶ μεταφορὲς διαθέτει πεῖρα.

Μετὰ τὸ ξεροφάγι τῆς βραδυᾶς καὶ ὅταν σκοτείνιασε καλά, ἀποφασίσαμε θέλοντας καὶ μὴ νὰ βροῦμε ἕναν τρόπο νὰ κοιμηθοῦμε ἐπάνω σ᾽ ἐκεῖνο τὸ πλακόστρωτο. Μέρος γιὰ νὰ ξαπλώσης τὰ πόδια σου δὲν ὑπάρχει. Ἂν λέγεται αὐτὸ ἀνάπαυσις καὶ ὕπνος.

Ἀπὸ τὸ βάθος τῆς αὐλῆς πότε-πότε ἔρχεται ἕνα κῦμα βαρειᾶς μυρουδιᾶς ἀποχωρητηρίου καὶ γεμίζει τὸ γύρω χῶρο.

Καὶ ὅμως συμμορφωθήκαμε ὅπως - ὅπως, γιατὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν σαρδελληδὸν σιδηροδρομικὴ μεταφορά μας, τσαλακωμένοι, κουρασμένοι καὶ μουδιασμένοι, δὲν ἔχομε πολλὲς ἀπαιτήσεις διὰ «κομφόρ», ἡ μόνη ἐπιθυμία μας εἶναι νὰ ξαπλώσουμε λίγο τὰ πόδια μας.

Κ᾽ ἐκεῖ κατὰ τὰ μεσάνυχτα, μόλις ἄρχιζε νὰ μᾶς ζαλίζῃ ὁ μεγάλος καὶ γλυκὸς ἀνακουφιστής, ὁ ὕπνος, ξάφνου ἀκούεται μιὰ ἀναταραχὴ ποὺ ἀναστατώνει αὐτὸ τὸ πακεταρισμένο πλῆθος τῶν συναδέλφων.

Μέσα στὸ σκοτάδι μόλις φέγγει καὶ κουνιέται δῶθε κεῖθε ἕνα φανάρι μεταλλείου, καὶ σκιὲς στρατιωτῶν χειρονομοῦν καὶ φωνάζουν μὲ ξεφωνητά: «Ἀνοῖξτε δρόμο νὰ περάσουν τὰ βυτία».

Μέσ' στὸ σκοτάδι, στὸ ἡμίφως ἐκεῖνο, διακρίνομε νὰ μεταφέρωνται δύο ἀνοιχτὰ σιδερένια βαρέλια, ἐπάνω σ' ἕνα δίτροχο μεγάλο χειραμάξι, γεμᾶτα ἀπὸ πολτὸ ρευστὸ τῶν ἀποχωρητηρίων, ποὺ εἶχαν γεμίσει ἀπὸ τὴν χρῆσι τῶν Σέρβων ὁμήρων. Ἀκριβῶς τὴν βραδυὰ ποὺ φθάσαμε εἶχεν ἔλθει ἡ διαταγὴ νὰ τὰ ἐκκενώσουν.

Φωνές, νέος συνωστισμός, βάσανο, συμπίεσις, ὄρθιοι πιὰ ὀπισθοχωροῦμε γιὰ νὰ οἰκονομήσουμε χῶρο νὰ περάση ἡ κουστωδία μὲ τὰ ἀνοιχτὰ βυτία. Καλογεμισμένα εἶναι τὰ καδιὰ καὶ περνοῦν τώρα πάνω ἀπὸ τὶς πλᾶκες, ποὺ ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη δὲν εἶναι ἐπίπεδα τοποθετημένες, ταλαντεύονται τὰ καδιὰ καὶ μὲ τὴν βία τῆς μεταφορᾶς ξεχειλίζουν καὶ κυματιστὰ σκορπίζουν, ἀριστερὰ καὶ δεξιά, μέρος ἀπὸ τὸ πολτῶδες εὔοσμο περιεχόμενο, ποὺ πέφτει καὶ ἐπάνω σὲ μᾶς καὶ κάτω στὸ πλακόστρωτο.

— Θεέ μου, τί κακὸ ἔχομε κάνει σ' αὐτὸν τὸν κόσμο καὶ πέσαμε σὲ τέτοια τιμωρία;

Αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ παράξενες νηοπομπὲς πέρασαν πέντε καὶ ἕξη φορὲς ὥς τὸ πρωΐ.

Ὁ ὕπνος πάει περίπατο, ἀπὸ κεῖ καὶ ἔπειτα συνέχεια ὀρθοστασία, στενὸς χῶρος, βρωμερὸς ἀέρας, ἀκάθαρτο καὶ συχαμερὸ πιὰ τὸ δάπεδο, ἀποκρουστικοὶ ραντισμοὶ καὶ ἀηδία...

Ἔτσι σὲ ἐξάντλησι ἀτέλειωτης διαρκείας, ὄρθιοι, ταλαιπωρημένοι, ἄυπνοι, ζουλιγμένοι ἐπὶ ὧρες ἀτέλειωτες, μὲ ὑπομονὴ Ἰὼβ περιμέναμε νὰ ξημερώση, ἴσως φέξη μιὰ καλλίτερη μέρα.

—Ἦταν τάχα καλλίτερη ἡ κόλασι τοῦ Δάντε;

Καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ καταθλιπτικὸ περιβάλλον, σὲ μιὰ γωνιά, ἕνας παραπονιάρης ἀκούστηκε ν' ἀπευθύνεται στὴ μαννοῦλα του καὶ νὰ λέη:

—Ἄχ μάννα μου, γιατί μ' ἔκανες ἀγόρι;

Κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἀκούεται ἡ εὔστοχη καὶ ἔξυπνη ἀπάντησι τοῦ Φωκᾶ.

— Ἄσε τὰ κορίτσια νὰ κοιμοῦνται στὰ ἄσπρα τὰ σεντόνια τους.

Καὶ ὁ διάλογος σκεπάστηκε μὲ δυνατὰ γέλια.

Τὸ πρωῒ μπήκαμε σὲ τετράδες μὲ κατεύθυνσι πρὸς τὴ νέα μας στέγη.

Ο ΣΤΡΑΤΩΝΑΣ «ΧΑΝΙ - ΚΑΖΑΡΜΑ»

Βαδίσαμε μὲ κατεύθυνσι πρὸς τὴν νέα πόλι καί, ἀφοῦ ἀφίσαμε πίσω τὸ ξενοδοχεῖον «Βόρις» καὶ κατόπιν ἕνα παληὸ τζαμί, φθάσαμε στὸν καταυλισμό μας.

Τὸ κτίριο δὲν ἦταν παλαιᾶς κατασκευῆς. Ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἕνα κτίριο διώροφο ποὺ στὸ ἰσόγειο εἶχεν ἄλλοτε μαγαζιὰ μὲ ρολλὰ καὶ ἐπάνω

στὴ σειρὰ δωμάτια μὲ παράθυρα πρὸς τὴν αὐλὴ καὶ μὲ διάδρομο. Στὴν αὐλὴ φαρδὺς διάδρομος ἐχώριζε τὸ ἀπέναντι κτίριο κ' ἐκεῖνο εἶχε στὸ ἰσόγειο μαγαζιὰ μὲ ρολλὰ καὶ στὸν ὄροφο δωμάτια γιὰ τὸν καταυλισμὸ τῆς φρουρᾶς, ἀπὸ 30 ἄνδρας, καὶ τὰ γραφεῖα.

Τὸ ὅλο συγκρότημα ἦταν τύπος καζάρμας (χάνι - στοά) μὲ δύο πύλες καὶ μὲ εὐρύχωρη αὐλὴ καὶ στὸ βάθος τοῦ ἰσογείου τοῦ κτιρίου τὰ μαγειρεῖα, μικρὴ αὐλὴ καὶ ἀποχωρητήρια.

Μᾶς ἐγκατέστησαν στὰ ἰσόγεια μαγαζιὰ καὶ στὰ ἐπάνω δωμάτια ἀπὸ 15 ἕως 20 ἄτομα στὸ καθένα. Τὸ δικό μας μὲ διαστάσεις 3 × 5 χώρεσε 17 ἄτομα, ἀλλὰ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ξαπλώσουμε τὰ πόδια μας.

Μᾶς μοιράσαν καὶ βραχιόλια ἀπὸ ὕφασμα μὲ ἀριθμούς. Σὲ μένα ἔτυχε ὁ ἀριθμ. 1175. Μᾶς εἶχαν ἀριθμήσει ὡς «πολιτικοὺς ὁμήρους» (ἰντερνήρανι) καὶ ὄχι ὡς αἰχμαλώτους πολέμου (βοέννι πλένιτσι).

Μᾶς εἶχαν ἐγγράψει στοὺς ἐκφορτωτὰς τοῦ λιμανιοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἄρχισε βαρειὰ δουλειά.

Ἐγερτήριο στὶς 6 τὸ πρωΐ, ἕνα ζεστὸ ρόφημα μὲ λίγο ψωμὶ καὶ γραμμὴ στὸ λιμάνι. Ἐκεῖ εἶναι κτισμένες δίπλα στὰ ντὸκ οἱ ἀπέραντες ἀποθῆκες τῆς reserven intentanski magazin (ἐφεδρικὲς ἀποθῆκες ἐπιμελητείας) τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Η ΠΡΩΪΝΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ

Μόλις φτάναμε στὸ λιμάνι, μᾶς χωρίζαν κατὰ ὁμάδες τῶν 10 ἕως 25. Οἱ δουλειὲς ἦταν ποικίλες.

Ἕνας λοχίας φώναζε : «Γιὰ τὰ κρεμμύδια»· τότε ἐθελοντικὰ προχωροῦσαν 25 ἄτομα.

Ἀφοῦ ἔφευγαν αὐτοὶ οἱ πρῶτοι, φώναζε : «Γιὰ τὸ ἁλάτι»· πήγαιναν ἄλλοι 25 καὶ τοὺς ἔστελνε.

Μετὰ φώναζε : «Ζὰ ριάπιτσα» (γιὰ τὸ σινάπι)· ἔφευγαν ἄλλοι 25. Τὰ σακκιὰ τοῦ σιναπιοῦ ἦταν τῶν 75 κιλῶν.

Ἔπειτα φώναζε: «Γιὰ τὸ σιτάρι»· καὶ πήγαιναν στὸ κῦτος τοῦ καραβιοῦ ἄλλοι 25, νὰ γεμίζουν ὅλη τὴ μέρα σακκιά, νὰ τὰ τραβᾶ τὸ βίντσι στὸ κατάστρωμα.

Ἔπειτα : «Γιὰ τὸ βίντσι τοῦ καραβιοῦ»· καὶ ἔφευγαν ἄλλοι. Καὶ αὐτὸ ἐξακολουθοῦσε ὥς ποὺ νὰ σταλοῦν σ' ὅλες τὶς ἀποθῆκες οἱ κατάλληλοι γιὰ τὴν ἀχθοφορικὴ δουλειά.

Γιὰ τὸ σιτάρι ἦταν καὶ μιὰ ἄλλη δουλειὰ στὶς ἀπέραντες ἀποθῆκες τοῦ λιμανιοῦ, ὅπου τὸ σιτάρι ἦταν ἀποθηκευμένο σὲ χῦμα, μιὰ σωστὴ θάλασσα σταριοῦ μὲ πελώρια κύματα στὴν ἐπιφάνεια. Αὐτὸ τὸ σιτάρι εἶχαν τὴ φροντίδα καὶ ἔπρεπε ἀπαραιτήτως κάθε μέρα νὰ τὸ μετακινοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ

ἄκρη τῆς ἀποθήκης στὴν ἄλλη οἱ ἐργάτες μὲ τὰ φτιάρια, γιὰ νὰ ἀερίζεται τὸ γέννημα, νὰ φεύγῃ ἡ ὑγρασία καὶ νὰ μὴν ἀνάβῃ καὶ μουχλιάζῃ.

Ἦταν μιὰ δουλειὰ πολὺ βαρειά, τὴν ἀποφεύγαμε καὶ πηγαίναμε ἐκεῖ μόνον ὅταν μᾶς στέλναν κατ' ἀνάγκην, γιατὶ τὸ βράδυ πονοῦσαν τὰ πλευρά, οἱ πλάτες, τὰ νεφρὰ καὶ ὁλόκληρο τὸ σῶμα. Ὕπνος δὲν μᾶς ἔπιανε ἀπὸ τὴν σκληρὴ αὐτὴ δουλειά.

Τὶς πρῶτες μέρες πηγαίναμε στὰ τυφλά, χωρὶς νὰ ξέρωμε ἂν τὸ εἶδος τῆς δουλειᾶς ἦταν ὑποφερτὸ ἢ πολὺ βαρύ. Σιγὰ - σιγὰ ἀποκτήσαμε πεῖρα, προοπτικὴ καὶ ἀντίληψι καὶ ἀναλόγως χωνόμασταν νὰ πᾶμε κάπου κατὰ προτίμησι ἢ τὸ ἀποφεύγαμε ὅταν μπορούσαμε.

— Φωκᾶ, πᾶμε σήμερα στὰ κρεμμύδια ; Καὶ ὁ Φωκᾶς τὸ βράδυ :

— Ζόρι πολὺ δὲν εἶχε, ἀλλὰ τὸ κάθε σακκὶ 60 κιλὰ καὶ τὸ κάθε κρεμμύδι μοῦ 'δινε καὶ μιὰ μπουνιὰ ἀνάμεσα στὰ πλευρὰ τῆς πλάτης.

— Φωκᾶ, πᾶμε σήμερα στὸ ἁλάτι ; Καὶ τὸ βράδυ :

— Δὲν ξαναπάω στὸ ἁλάτι, αὐτὸ τὸ φορτώνουν ὅπως εἶναι τὸ κάθε μπλόκ, σὰν κοτρῶνι 40—50 κιλὰ (ὀρυκτὸ ἅλας), ἐπλήγιασεν ἡ ράχη μου. Θυμήθηκα τὰ κρεμμύδια, ἦταν πιὸ μαλακά.

— Φωκᾶ, πᾶμε σήμερα στὴ «ριάπιτσα» ; Καὶ ὁ Φωκᾶς τὸ βράδυ :

— Τί λές, παιδί μου, τὸ κάθε σακκὶ 75 κιλὰ ἀσήκωτο καὶ ὥς ποὺ νὰ τὸ κουβαλήσω τρέμανε τὰ πόδια μου.

— Φωκᾶ, πᾶμε σήμερα στὸ βίντσι τοῦ πλοίου ;

Στὸ κρηπίδωμα τοῦ λιμανιοῦ ἐπλεύριζε τὸ πλοῖο μὲ μικρὰ κλίσι πρὸς τὴν στεριά. Ὅταν ἀνέβαιναν οἱ σάκκοι μὲ τὸ βίντσι γεμᾶτοι ἀπὸ τὸ ἀμπάρι, ἂν ἤσουνα ὁ χειριστὴς τῆς δέσμης, τράβαγες τὸ σκοινί, ἔδινες μιὰ ὤθησι καὶ τὰ σακκιὰ μ' ἕνα σάλτο βγαίναν ἔξω ἀπὸ τὸ καράβι καὶ ἀκουμποῦσαν στὴ στεριά. Ἀλλὰ ἡ φόρα αὐτὴ ἔπρεπε νὰ εἶναι σβέλτη καὶ δυνατὴ καὶ πολὺ συχνή. Ἴδρωνες τότε ἀπὸ τὴν προσπάθεια καὶ γινόσουνα παπί. Δουλειὰ πολὺ κουραστικὴ καὶ μὲ ἀκατάπαυστη ἐπανάληψι. Καὶ τὸ βράδυ ὁ Φωκᾶς :

— Ἂν δουλέψῃ ὅλες τὶς μέρες του ὁ Φωκᾶς στὸ βίντσι, θὰ εἶναι πολὺ λίγες οἱ μέρες του.

— Φωκᾶ, πᾶμε σήμερα νὰ κουβαλήσουμε στάχτη στὸ πλοῖο ;

Ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ πλοίου ἀνέβαινες, κάτω ἀπὸ τὸν θερμαστὴ ἕως ἐπάνω στὸ κατάστρωμα, ἀπὸ μιὰ κυκλικὴ σιδερόσκαλα μ' ἕναν κουβᾶ στὴ ράχη γεμᾶτον στάχτη καὶ τὸν μετέφερες, πατῶντας μὲ ἰσορροπία σὲ στενὸ σανίδι, στὸ βαγόνι ποὺ περίμενε νὰ γεμίσῃ καὶ νὰ φύγῃ. Καὶ ὁ Φωκᾶς τὸ βράδυ : «Πῶς νὰ ξαναπάῃ κανεὶς στὴν στάχτη, πονᾶν τὰ κόκκαλα στοὺς ὤμους μου ἀπὸ τὸν κουβᾶ καὶ δὲν μ' ἀφίνουν νὰ κοιμηθῶ».

— Φωκᾶ, βρῆκα μιὰ ἐλαφρότερη δουλειά : Μόλις ἀνεβαστοῦν ἀπὸ τὸ βίντσι κι ἀκουμπήσουν στὸ ἔδαφος τὰ γεμᾶτα μὲ τὸ σιτάρι σακκιά, οἱ συνάδελφοι τὰ παίρνουν στὸν ὦμο κι ἀνεβαίνουν τὴν πλαγιαστὴ σανίδα ἀπὸ

τὴ ράμπα στὸ βαγόνι, ποὺ ἔχει ἀνοιχτὸ τὸ ταβάνι του, τὰ ἀδειάζουν καὶ πετοῦν κάτω τὸ ἄδειο σακκὶ καὶ γρήγορα, χωρὶς νὰ χασομεροῦν, τρεχᾶτοι πᾶν νὰ πάρουν σειρὰ γιὰ ἄλλο σακκί. Ὁ Μπάη Νικόλας, ἂν σταθοῦν, τοὺς χτυπάει μὲ τὸν ζωστῆρα του. Ἐμεῖς δὲν θὰ κουβαλᾶμε γεμᾶτα σακκιά, ἁπλῶς θὰ μαζεύωμε τὰ ἄδεια ποὺ πετοῦν μετὰ τὸ ἄδειασμα καὶ θὰ τὰ ρίχνωμε στὸ ἀμπάρι τοῦ πλοίου. Νὰ δουλειά.

Ὁ Φωκᾶς τὸ βράδυ : — Ποῦ τὴν βρῆκες τὴν ἐλαφρότερη δουλειά ; Σκύψε, μάζεψε, σήκω, χωρὶς νὰ σταθῇς οὔτε μιὰ στιγμή, δὲν ἔμεινε μέση. Ὤχ, πονάει ἡ ξεκλειδωμένη μεσοῦλα μου.

— Φωκᾶ, πᾶμε στὸ κῦτος, μέσα στὸ ἀμπάρι ; Θὰ γεμίζουμε ἄδειους σάκκους θὰ τοὺς δένουμε στὸ βίντσι καὶ δὲν θὰ κουβαλᾶμε. Τί λές ;

— Πᾶμε, ἴσως εἶναι καλλίτερα.

Καὶ τὸ βράδυ ὁ Φωκᾶς : — Προτοῦ πλαγιάσω ἔπλυνα τὴ μύτη μου καὶ ἔβγαλα λάσπη ἀπὸ τὴν σκόνη ποὺ ἀναπνέαμε ὅλη τὴν ἡμέρα στὸ κύτος. Πᾶν τὰ πλεμόνια μας, νὰ λείπη.

— Θεέ μου, πῶς νὰ ξαναρχίσουμε αὐτὴ τὴ σειρά, καὶ ποιά δουλειὰ νὰ προτιμήσουμε ; Ὅλες εἶναι βαρειὲς καὶ τυραννικές. Καὶ κεῖνος ὁ σατανᾶς, ὁ Μπάη Νικόλας, μὲ τὸ λουρὶ στὸ χέρι χτυπάει ἀλύπητα καὶ ἀδιάκριτα ὅπου τύχει καὶ μὲ τὸν μετάλλινο τοκᾶ τῆς ζώνης ὅπου σὲ πάρει, καὶ τὸ πονεμένο μέρος ἀργότερα σηκώνει καρούμπαλο.

ΒΡΑΔΥΝΗ ΑΝΑΠΑΥΣΙΣ

Ὅταν πιὰ μὲ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου, τσακισμένοι κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὴν ὁλοήμερη βαρειὰ δουλειά, γυρίζαμε στὴν καζάρμα, περιμέναμε στὴ σειρὰ νὰ πλυθοῦμε σὲ μιὰ μικρὴ βρύση. Καὶ τί πλύσιμο ! Χωρὶς σαποῦνι ἀπὸ ὅλο τὸν ἱδρῶτα, τὴ σκόνη καὶ τὴ μουντζοῦρα τῆς ἡμέρας.

Πολλοί, μ' ὅλη τὴν κούρασι, μετὰ ἄναβαν στὴν αὐλὴ φωτιὰ καὶ πάνω σὲ τενεκέδες καβουρδίζαν σιτάρι ποὺ εἶχαν οἰκονομήσει στὶς τσέπες τους ἀπὸ τὶς ἀποθῆκες τοῦ λιμανιοῦ. Αὐτὸ κράτησε πολὺν καιρὸ καὶ ἦταν ἕνα μέσο ἀμύνης, νὰ συμπληρώνουμε τὴν λειψὴ μερίδα τοῦ «ἄρτου» ποὺ μᾶς μοιράζαν καὶ δὲν μᾶς ἔφτανε γιὰ τὸ εἰκοσιτετράωρο.

Νὰ κουβαλᾶς ὅλη τὴν ἡμέρα σακκιὰ σιτάρι καὶ νὰ σὲ δέρνει ἡ πεῖνα ; Αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ἤθελε οὔτε ὁ Βίκτωρ Ουγκώ. Ἀλλὰ κάποτε ἔγινε ἔρευνα στὶς ἀποσκευές μας καὶ ἀπὸ ὅλους μας μαζεύτηκε ἕνα σακκὶ τῶν ἑξῆντα κιλῶν. Τότε νὰ ἄκουγες βουργάρικες βρισιές, ἀπειλὲς καὶ φωνές. Ἔτσι ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα κόπηκε καὶ αὐτὸ τὸ ἔξυπνο συμπλήρωμα ποὺ εἶχεν ἐφευρεθῆ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἀγοράζαμε ἀπὸ τοὺς σκοποὺς κουραμάνα σὲ τιμὴ φουσκωμένη γιὰ τὸ κέρδος τους.

Μιὰ μικρὴ λάμπα πετρελαίου, κρεμασμένη δίπλα στὴν πόρτα, ἔφεγγε τὸ δωμάτιο μ᾽ ἕνα χαμηλὸ μελαγχολικὸ φῶς, ὅσο νὰ βλεπώμαστε.

Ξαπλωμένοι, ξεθεωμένοι ἀπὸ τὴν κούρασι τῆς ἡμέρας, λέγαμε τὶς ἐντυπώσεις μας καὶ τὰ ἀστεῖα μας γιὰ νὰ γλυκάνουμε τὴν πίκρα μας.

Ὅπου νὰ ἀκουμποῦσες τὸ κορμὶ πονοῦσε καὶ σὲ καμμιὰ στάσι δὲν εὕρισκες τὸν τρόπο σου νὰ κοιμηθῆς. Ὅσο περνοῦσεν ὁ καιρὸς τόσο πληθαίνανε καὶ οἱ ψεῖρες. Ἂν ἄλλαζες ἀσπρόρρουχα, τότε σὲ βρῖσκαν καθαρώτερο καὶ τρέχαν περισσότερες ἐπάνω σου. Μιὰ κατάστασι ἀνυπόφορη. Στὸ σβέρκο μας ἀνέβαιναν κατὰ δεκάδες καὶ μᾶς ἐνοχλοῦσαν τρομερά. Δὲν μᾶς ἔδιναν καιρὸ καὶ μέσα νὰ καθαριστοῦμε. Εἶναι θαῦμα πῶς δὲν μολυνθήκαμε ἀπὸ ἐξανθηματικὸ τύφο, ποὺ ἔξω στὴν πόλι εἶχε πολλὰ κρούσματα.

Τὴν νύχτα ἀφίναμε μιὰ σπιθαμὴ τὴν πόρτα ἀνοιχτὴ γιὰ νὰ παίρνουμε καὶ λίγο καθαρὸ ἀέρα ὕστερα ἀπὸ 17 ἀνάσες καί . . .ἀνάσες. Ἀλλοίμονο σ᾽ ἐκείνους ποὺ ξαπλῶναν δίπλα στὴ πόρτα, τὸ κρύο τοὺς κάρφωνε ὥς τὸ πρωΐ.

Ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα καὶ ἔπειτα ἄλλη ἀνησυχία μᾶς διέκοπτε τὸν πιὸ γλυκὸ ὕπνο. Ὅλοι μας ποὺ σηκώναμε βαρειὰ σακκιὰ ὅλη τὴν ἡμέρα καταπονούσαμε κατὰ σκληρὸ τρόπο τὰ νεφρά μας. Ἀποτέλεσμα : Στὸ πρωτοὕπνι λοιπὸν καὶ ἕως τὸ πρωῒ ὁ καθένας σηκωνόταν 5 ἕως 7 φορὲς γιὰ νὰ οὐρήση. Εἶχεν ἀνοίξει ἡ μέση μας.

Καὶ τώρα μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῆ τί φασαρία γινόταν, μὲ τὸ «πήγαινε - ἔλα» κάθε τόσο μὲ 17 ἄτομα καὶ σὲ τόσο στενὸ τόπο, ποὺ ὅσο καὶ νὰ πρόσεχεν ὁ καθένας πατοῦσε ἄθελα τὰ πόδια τῶν ξαπλωμένων.

Μὲ τὶς ἀναγκαστικὲς αὐτὲς διακοπὲς σακατεύαμε τὸν ὡραῖο μας ὕπνο καὶ δὲν μπορούσαμε νὰ ξεκουραστοῦμε καλά.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔφτανε ἡ 6η πρωϊνὴ ποὺ χτυποῦσε ἀλύπητα τὸ καμπανάκι γιὰ ἐγερτήριο.

ΚΑΖΑΡΜΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ 1917

Ὅπως εἴπαμε, τὴ νύχτα πάντα μᾶς τυραννοῦσε ἡ συχνουρία ὕστερα ἀπὸ τὶς βαρειὲς μεταφορὲς ποὺ ὅλη τὴν ἡμέρα ἀκατάπαυτα κάναμε στὴν ἀπέραντη ἔκτασι τῶν ἀποθηκῶν τοῦ λιμανιοῦ τῆς Βάρνας. Κατὰ τὴ νυχτερινή μου ἐπίσκεψι στὸ ἀποχωρητήριο τῆς καζάρμας ἀπὸ τὸ μόνο μικρὸ παράθυρο ἔρριξα μιὰ ματιὰ πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸ σταθμό.

Εἶχε μιὰ κίνησι μεγάλη ἀπὸ τραῖνα, ποὺ ἄλλα ἔφθαναν τότε καὶ ἄλλα φορτωμένα μὲ στρατὸ καὶ στρατιωτικὰ ἐφόδια ἀναχωροῦσαν γιὰ τὸ μέτωπο καὶ χάνονταν μέσα στοὺς καπνοὺς καὶ στοὺς ἀτμούς.

Ἔξω μιὰ χιονιὰ ἐσκέπαζε τὰ πάντα. Τὸ χιόνι ἔφτανε τὸ μέτρο.

Ὁ ἀέρας μύριζε βαρειά, καμένο πετροκάρβουνο. Μιὰ κρυσταλλένια

ξαστεριὰ καὶ τὸ κρύο περνοῦσε ὥς τὸ κόκκαλο. Τὰ τραῖνα σὲ διαρκῆ κίνησι, οἱ μηχανές τους διέκοπταν τὴν ἡσυχία τῆς νύχτας, φυσοῦσαν, σφύριζαν, ἔκαναν μανοῦβρες, ἔκαναν κρότους τὰ βαγόνια τους μὲ τοὺς συγκρουστῆρες, γέμιζαν βρόντους ὅλη τὴ γειτονικὴ περιοχή.

Καὶ νὰ σκέπτεται κανένας πὼς εἶναι ἡ «ἅγια νύχτα», ἡ νύχτα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, μιὰ εἰρηνικὴ βραδυὰ ποὺ θὰ ἔπρεπε γεμάτη ἀγάπη καὶ περίσσια ζεστασιὰ νὰ ἀγκαλιάζη ὅλο τὸν κόσμο.

Πῶς μπορῶ νὰ ξεχάσω τὴν ἀνάγλυφη ἐντύπωσι αὐτῆς τῆς βραδυᾶς, τῆς πολεμικῆς βραδυᾶς, τῆς βραδυᾶς τῆς μαύρης ὁμηρείας;

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΟ ΛΟΜ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ

Ἐκεῖ ποὺ γύριζα στὸν θάλαμό μας ἀπὸ τὴν νυκτερινὴ ἐπίσκεψι γιὰ νὰ ἀφίσω ἄχρηστα ὑγρὰ καὶ μέσα στὸ μισοσκόταδο καὶ στὴν ἀπαίσια χνωτίλα μόλις καὶ ξεχώρισα τὸ μέρος ποὺ ξάπλωνα, προσέχοντας μὴ πατήσω τὸ πόδι ἢ τὸ χέρι τοῦ διπλανοῦ μου, ἀκούω καὶ τὴ φωνὴ τοῦ Φωκᾶ νὰ μονολογῆ μὲ τόνο διαμαρτυρίας:

— Αὐτὸ τὸ δικό μας δὲ λέγεται. Βρὲ παιδιά, γιὰ σταθῆτε. Οἱ φυλακισμένοι, οἱ βαρυποινίτες στὰ κάτεργα καὶ στὰ καταναγκαστικὰ ἔργα, ξέρουν πόση εἶναι ἡ ποινή τους: πέντε, δέκα, εἴκοσι χρόνια καὶ μετρῶντας τὶς μέρες ποὺ περνοῦν ὅλο καὶ βλέπουν νὰ λιγοστεύη τὸ ὑπόλοιπο καὶ νὰ ζυγώνη ἡ ἀπόλυσί τους. Ἐμεῖς ἐδῶ ποὺ βαδίζουμε τί νὰ σκεφτοῦμε; οἱ μέρες περνοῦν ἡ μιὰ χειρότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ τὸ τέρμα μετατοπίζεται καὶ ξεμακραίνει καὶ ἡ ὑπόθεσι δὲν παίρνει τέλος. Ὁ πόλεμος πάει σκοινί - γαϊτάνι, συνεχίζεται, καὶ τὸ κορμί μας ἄραγε θὰ βαστάξη ὥς τὸ τέλος, ποὺ δὲν τὸ βλέπω νὰ κοντεύη; Αὐτὸ εἶναι μιὰ καταδίκη μὲ ἀόριστη ποινή, μιὰ καταδίκη μὲ ἀρχή, συνέχεια καὶ δίχως τέλος. Θεέ μου, βάλε μὲ τὸ χέρι σου τελεία καὶ παῦλα στὸν πόλεμο αὐτὸν τὸν φοβερὸ καὶ στὸ μακρύ μας τὸ μαρτύριο...

— Βρὲ Φωκᾶ, τοῦ λέω, κρῖμα, λιποψύχησες, πᾶς καὶ σύ, ποὺ ἀπὸ σένα πάντα περιμέναμε θάρρος καὶ παρηγοριά.

— Δὲν ξέρω, ἀπαντᾶ, κάτι μὲ τυραννᾶ ἀπόψε καὶ δὲν ἔχω ὕπνο.

Ἔπειτα ἔγινε βαθειὰ σιωπή. Καμμιὰ συζήτησις, καὶ σὲ λίγο ἀκούονταν στὸν θάλαμο ἀναπνοὲς καὶ πνοὲς καὶ ροχαλητὰ τῶν κουρασμένων ἀχθοφόρων τοῦ λιμανιοῦ τῆς Βάρνας.

Ὅμως ὁ Φωκᾶς φαίνεται πὼς εἶχε κάποια προαίσθησι. Στὸ πρωϊνὸ προσκλητήριο διάλεξαν στὴν τύχη 50 ἀπὸ μᾶς, τοὺς γράψαν σ' ἕναν κατάλογο καὶ παρήγγειλαν νὰ πάρουν τὶς ἀποσκευές τους. Τοὺς ἀνέβασαν στὸ τραῖνο καὶ ἔφυγαν χωρὶς νὰ ξέρουμε γιὰ ποῦ. Τὸ βράδυ, γυρίζοντας ἀπὸ τὸ λιμάνι,

μάθαμε ὅτι τοὺς στείλανε στὸ Λόμ - Παλάγκα, στὸν Δούναβι, κοντὰ στὸ Βιδίνι. Δὲν λέω πὼς ἦταν ὡραῖα τὰ βράδυα σ' ἐκείνη τὴν καζάρμα, ἀλλὰ τὸ βράδυ ἐκεῖνο μᾶς λείπανε, μᾶς φάνηκε σιωπηλό, ἄσκημο καὶ ψυχρό, γιατὶ μὲ τὴν ἀποστολὴ αὐτὴ μᾶς πῆραν καὶ τὸ ἀηδόνι τῆς παρέας, τὸν ἀγαπητό μας τὸν Φωκᾶ, ποὺ γέμιζε τὴν πικραμένη ζωή μας καὶ μᾶς ἔλεγε τόσα ἀστεῖα.

Κάποια βραδυὰ μᾶς ἔλεγε :

—Ἄχ, μαννοῦλα μου. Τρεῖς μαῦρες μᾶς τρῶνε: Πρώτη, ἡ μαύρη ξενητειά, δεύτερη, ἡ μαύρη ψεῖρα, καὶ τρίτη εἶναι ἕτοιμη νὰ μᾶς φάη ἡ μαύρη γῆς.

Ἔτσι χωρὶς τὸ ἁλάτι τῆς συντροφιᾶς τοῦ Φωκᾶ περάσαν δύο ὁλόκληροι, ἀπαίσιοι χειμωνιάτικοι μῆνες, ὁπόταν κάποιο βράδυ μᾶς ἦρθαν καὶ τοὺς χαρήκαμε.

Γύρισαν ὅλοι τους στὴν ὑγεία καλά, ἀλλὰ πολὺ ταλαιπωρημένοι καὶ μᾶς καλοτύχιζαν ποὺ μείναμε στὴν καζάρμα καὶ στὸ λιμάνι.

—Ὥστε ἔχει καὶ χειρότερα, Φωκᾶ ;

— Καὶ βέβαια, γιατὶ ἐδῶ στὸ λιμάνι τῆς Βάρνας εἶναι κατὰ πολὺ ἐλαφρότερη ἡ δουλειά. Στὸ λὸμ φορτώναμε μὲ ξύλα τὰ σλέπια, ἀλλὰ τόσο σᾶς λέω, πὼς τὰ κούτσουρα ἦταν μεγάλα καὶ ἀσήκωτα. Ἡ ράχη μας τὸ ξέρει.

ΤΟ ΚΡΥΟ ΤΗΣ ΒΑΡΝΑΣ

Στὴ Βάρνα ὁ χειμώνας εἶναι βαρύς. Στὰ σπίτια τὰ παράθυρα εἶναι ὠχυρωμένα μὲ διπλᾶ τζάμια. Στὴν καζάρμα τὰ παράθυρα ἔχουν ἁπλᾶ τζάμια. Τὸ κρύο ὅταν δυναμώνη ἔξω, καὶ συχνὰ τὴ νύχτα πολὺ κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν, τότε τὰ ὑγρὰ χνῶτα τῶν 17 παγώνουν πάνω στὸ τζάμι καὶ στὴ μέσα ἐπιφάνειά του τὸ τζάμι πιάνει ἕνα στρῶμα σὰν χιόνι, παχὺ δυὸ ἑκατοστά. Αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του, ὅταν δέχεται ἀπὸ μέσα τὴ ζέστη ἀπὸ τὰ καινούργια χνῶτα, λυώνει καὶ τρέχουν πολλὰ νερὰ στὸ ἄπλυτο πάτωμα τοῦ δωματίου καὶ σχηματίζουν μιὰ λερὴ λάσπη.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἄσπρο σεντόνι μας.

Ἐκεῖ συχνὰ τὸν χειμῶνα ρίχνει χιόνι, καὶ τί χιόνι, ἀπὸ ἕνα μπόι ἕως δυὸ μέτρα. Τὸ φέρνει ὁ παγωμένος γραῖγος ἀπὸ τὴ Μαύρη Θάλασσα. Κλείνουν τότε οἱ δρόμοι καὶ συνεργεῖα μὲ τὰ φτιάρια ἀνοίγουν στοὺς δρόμους διαβάσεις, ποὺ μόλις χωρᾶν νὰ συναντηθοῦν δύο ἄνθρωποι.

Γιὰ μᾶς τὸ κρύο αὐτὸ εἶναι πάρα πολύ, εἶναι ἀνυπόφορο. Μήπως εἴμαστε ἐφωδιασμένοι καὶ μὲ τὰ ἀνάλογα ροῦχα ; Στὴν πρωϊνὴ παράταξι ἔχουμε ριχμένη στοὺς ὤμους μας τὴν κουρελιασμένη κουβέρτα μας καὶ στὸ κεφάλι ἕναν ὁποιονδήποτε σκοῦφο. Γιὰ τὰ πόδια, ὅ,τι μπορεῖ ὁ καθένας φοράει νὰ τὰ προφυλάξη ἀπὸ τὴν ὑγρασία, τὶς χιονολάσπες καὶ τοὺς πάγους ποὺ πατᾶμε.

Τὸ χνῶτο, ὅταν βγαίνη ἀπὸ τὸ στόμα ἢ τὴ μύτη, φαίνεται σὰν καπνός, σὰν ἀτμὸς παγωμένος, ἕως δυὸ σπιθαμὲς καί, ἂν πατήσης τὸ δάχτυλο, τὸ μάγουλό σου τρίζει κρουσταλλιασμένο. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κρύο κρατᾶ ἡ πρωϊνὴ παράταξι σχεδὸν ἕνα τέταρτο.

Πολλὲς φορὲς πρωΐ-πρωΐ πηγαίνοντας πρὸς τὸ λιμάνι πατᾶμε ἔδαφος χιονισμένο καὶ τὸ χιόνι τρίζει. Τὸ ἀκοῦμε κάτω ἀπὸ τὶς πατοῦσες τῶν μισοχαλασμένων παπουτσιῶν μας.

Σήμερα εἶναι λιακάδα Δεκεμβρίου. Καθαρὸς ὁ οὐρανὸς ἀλλὰ φυσάει ἕνας γραῖγος (Β Α), ἕνας κατεψυγμένος ἀέρας, ποὺ ἔρχεται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴ Βεσσαραβία, παίρνει τὸ μπάνιο του στὴν κατάψυχρη Μαύρη Θάλασσα καὶ τότε σπρώχνει τὰ κύματά της νὰ σπᾶν ἄγρια πάνω στὸ μουράγιο καὶ λίγο πιὸ πέρα στὸ ἴσιο ἀκρογιάλι νὰ ξαπλώνωνται καὶ νὰ παγώνουν ὅλη τὴν ἀκρογιαλιά. Δίπλα, πέρ' ἀπὸ τὸ λιμάνι, ἐκεῖ ποὺ εἶναι ριχὴ καὶ ἅπλωτὴ ἡ θάλασσα σὲ μιὰ μακριὰ λουρίδα μὲ φάρδος τριῶν μέτρων, σχηματίζει κρύσταλλα καὶ ἄσπρους πάγους, ποὺ ἀστράφτουν στὶς φωτεινὲς ἀχτῖδες τοῦ ἥλιου.

Μὰ γι' αὐτοὺς (τοὺς Βουλγάρους) γνώριμος εἶναι ὁ βαρὺς χειμῶνας τῆς Βάρνας καὶ δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ, ἀφοῦ κάποτε, ὅπως εἴπαμε, πάγωσε τὸ λιμάνι της ἀπὸ τὸ πολικὸ κρύο, σὰν παγωτὸ στὸ κύπελλο.

Γιὰ μᾶς, εἶναι ὁ ἀέρας μὲ ξυράφια. Μᾶς παγώνει καὶ μᾶς ξυλιάζει.

Γιὰ μᾶς, ὁ ἥλιος εἶναι μὲ δόντια. Φωτίζει τὸ χιονισμένο ἔδαφος ἔντονα τόσο πολύ, ποὺ ἡ ἀνταύγειά του κάνει νὰ δακρύζουν τὰ μάτια μας καὶ ματογυάλια δὲν ἔχομε.

Ἄιντε νὰ δουλέψης μὲ αὐτοὺς τοὺς ὅρους στὸ λιμάνι. Καὶ ὅμως, μόλις πιάσης δουλειά, παρ' ὅλο αὐτὸ τὸ τρομερὸ κρύο, μὲ τὴν κίνησι καὶ τὴν προσπάθεια ζεσταίνεσαι τόσο, ποὺ φτάνει μέχρι νὰ ἱδρώσης, ἀπὸ τὸν φόρτο τῆς βαρειᾶς δουλειᾶς καὶ ἀπὸ τὸ ζόρι τῆς ἀναγκαστικῆς γρηγοράδας.

Οἱ φωνὲς τῶν φρουρῶν καὶ οἱ ἀπειλὲς μὲ τὸν πέτσινο ζωστῆρα στὸ χέρι ἀκούονται διαρκῶς πίσω σου.

Ἂν μπορῆς κάνεις κι ἀλλοιῶς.

ΓΟΥΡΟΥΝΟΚΕΦΑΛΗ ΕΝ ΟΨΕΙ

(Σβύνσκα γκλάβα)

Τὰ βράδυα συχνὰ κάτω στὶς αὐλὲς τῆς καζάρμας καῖγαν φωτιές. Ἐκεῖ πλέναμε τὰ ἐσώρρουχά μας μὲ ζεματιστὸ νερό, γιὰ νὰ γλυτώνουμε ἀπὸ τὰ ζωΰφια. Ἂν καὶ ἦταν λιψὸ σ' ὅλη τὴν Βουλγαρία τὸ σαποῦνι, ἀγοράζαμε ἀπὸ τοὺς φρουροὺς λίγο καὶ κρυφά, σὲ τιμὴ μαύρης ἀγορᾶς.

Τὶς φωτιὲς αὐτὲς τὶς ἀνάβαμε μὲ ξυλαράκια ποὺ τὰ οἰκονομούσαμε τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὶς διάφορες ἀποθῆκες τοῦ λιμανιοῦ, ὅπου κάναμε μεταφορές, καὶ μάλιστα ἀπὸ σπασμένα ξυλοκιβώτια.

Στὶς ἴδιες φωτιές, ἕως ἕνα διάστημα, ψήναμε καὶ καβουρδίζαμε σιτάρι ποὺ τὸ φέρναμε στὶς τσέπες μας ἀπὸ τὸ λιμάνι, γιὰ νὰ συμπληρώνουμε τὴν λιγοστὴ μερίδα τοῦ ἄρτου ποὺ μᾶς δίναν.

Μιὰ μέρα μὲ πλησιάζει ὁ Φωκᾶς καὶ μὲ ρωτᾶ :

— Θέλεις νὰ λάβης μέρος τὸ βράδυ στὴν γουρουνοκεφαλή ; Ρεφενεδάκι εἶναι.

— Τί εἶναι πάλι αὐτό, τοῦ λέγω.

— Ἔχω ἐξηγηθῆ μὲ τὸν Μπάη - Δημήτρη (ἕνα φρουρὸ) καὶ τὸ βράδυ θὰ μοῦ φέρη στὰ κρυφὰ μιὰ γουρουνοκεφαλή, πλυμένη καὶ καθαρισμένη. Θὰ γίνη βραστὴ καὶ θὰ τὴν μοιραστοῦμε, γιὰ νὰ λαδώση λιγάκι τὸ ἄντερό μας.

— Καὶ βέβαια θὰ λάβω μέρος.

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο, δίπλα στὶς ἄλλες φωτιές, ἔβραζε μέσα σ᾿ ἕναν καθαρὸ γκαζοτενεκὲ ἡ πολύτιμη κεφαλὴ καὶ ὅσο προχωροῦσεν ἡ μαγειρική, τόσο μὲ τὴν εὐωδιὰ ποὺ ξεχυνόταν δεξιὰ κι ἀριστερὰ μᾶς ξελύγωνε καὶ περιμέναμε μὲ ἀνυπομονησία τὴν εὐλογημένη διανομή. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ εὐωδιὰ εἶχε σκανδαλίσει καὶ μερικοὺς τελείως φτωχοὺς συναδέλφους, μοιράσαμε ἀρκετὲς καραβανίτσες καὶ σ᾿ αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶχαν νὰ καταβάλουν οὔτε τὸ δίφραγκο τῆς συμμετοχῆς.

— Φωκᾶ, αὐτὴ ἡ ἔξτρα μαγειρική, σὰν τὴν σημερινή, δὲν μπορεῖ νὰ ξαναγίνεται συχνότερα ;

Ἐκεῖνος δὲν ἀπήντησε . . .

ΑΓΓΑΡΕΙΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙ
Η ΝΕΑ ΒΑΡΝΑ

Ἀπὸ τὴν πρωινὴ παράταξι, καμμιὰ φορά, ξεχωρίζουν μερικοὺς γιὰ διάφορες ἀγγαρεῖες μέσα στὴν πόλι. Τότε, ὅσοι εἶναι τυχεροί, γλυτώνουν ἀπὸ τὴν ὁλοήμερη καταναγκαστικὴ δουλειὰ τοῦ λιμανιοῦ.

Μιὰ μέρα ποὺ κληρώθηκα γιὰ ἀγγαρεία, μᾶς πῆγαν στὸ σπίτι ἑνὸς στρατηγοῦ. Στὸ ὕπαιθρο περιμέναμε μὲ τὸ τρομερὸ κρύο νὰ φθάση μία ταλίγκα μὲ λιγνίτη καὶ μὲ τὰ ζεμπίλια τὸν μεταφέραμε στὴν ἀποθήκη.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀγγαρείας, ποὺ ἦταν κατὰ κανόνα ἐλαφρότερη δουλειὰ ἀπὸ τὸ λιμάνι, διασχίζαμε τὴν πόλι τῆς Βάρνας, τὴν ὁποία καὶ γνωρίσαμε σ᾿ αὐτὲς τὶς ἀνάποδες περιστάσεις.

Ἡ πόλις εἶναι νεοκτισμένη μὲ ἀρίστη πολεοδομικὴ ρυμοτομία, μὲ δενδροστοιχίες καὶ μὲ στρωμένους δρόμους μὲ τετράγωνες ἢ σὲ σχῆμα ρόμβου πέτρες γρανίτη. Οἱ δρόμοι δὲν εἶναι ἀνηφορικοὶ γιατὶ προηγήθηκε τῆς ρυμοτομίας μιὰ χωροσταθμικὴ διαρρύθμισι καὶ ἡ ἀποχέτευσι τῶν ὑπονόμων. Τὰ μαγαζιά της μὲ ὡραῖες προθῆκες, τὰ μεγαλύτερα νεωτερισμῶν, ἀνήκουν

στοὺς Ἕλληνας Βαρναίους (Παρούση, Κατράντζου κ.ἄ.), οἱ ὁποῖοι ἀργότερα μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἔφυγαν στὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἐκκλησίες τους, οἱ νέες εἶναι νέου ρωσικοῦ-βυζαντινοῦ τύπου, οἱ παλιὲς τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας μὲ εἰκόνες ποὺ ἔφεραν ἀκόμη τὶς ἑλληνικὲς ἐπιγραφές. Αὐτὲς ἦταν ἑλληνικὲς καὶ ἔγιναν βουλγαρικὲς μετὰ τὸν διωγμὸ τοῦ 1906.

Ἕνα μεγάλο καὶ ὡραῖο προάστειο, ἡ Μάλκα-Κοκάρτζα, συγκεντρώνει μεγάλη κίνησι καὶ μικροπωληταὶ ἐπάνω σὲ ταμπλάδες πωλοῦν μικρὲς βραστὲς γαρίδες ποὺ τὶς ἀγοράζει ὁ κόσμος μὲ χωνάκια καὶ τὶς τρώει σὰν τὸν πασατέμπο, πετῶντας τὰ κεφαλάκια. Στὴν ἀριστερὰ πλευρὰ τοῦ κόλπου τῆς Βάρνας βρίσκεται ὁ παραθαλάσσιος κῆπος «πριμόρσκατα γκραντίνα», περιποιημένος μὲ βραγιὲς καὶ πρασιὲς γεμᾶτες μὲ ἐκλεκτὰ καλοκαιρινὰ λουλούδια καὶ μὲ πυκνὰ μεγάλα δέντρα.

Στὸ κέντρο τοῦ κήπου εἶναι ἐγκατεστημένα πολυτελῆ κέντρα ἀναψυχῆς. Ὁ κῆπος καταλήγει στὴν πλὰζ μὲ περιποιημένες καμπίνες καὶ μὲ εὐχάριστη ἀμμουδιά.

Τὰ κέντρα αὐτὰ γεμίζουν τὸ καλοκαῖρι λουομένους ἀπὸ τὴ μεσόγειο Βουλγαρία.

Παραπέρα, πρὸς τὸ ἀριστερὸ ἀκρωτῆρι, εἶναι κτισμένα, μὲ μεσημβρινὴ πρόσοψι, τὰ βασιλικὰ θερινὰ ἀνάκτορα τοῦ «Εὐξεινογκράδ».

Ἀπέναντι στὸ λιμάνι, πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι, στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ κόλπου τῆς Βάρνας, εἶναι ἄλλα δύο προάστεια, ἡ Καραντίνα καὶ ὁ Γαλατᾶς, μὲ βίλλες μέσα σὲ καταπράσινο περιβάλλον.

Ἡ Βάρνα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐθεωρεῖτο ἡ καλλίτερη καὶ πιὸ μοντέρνα πόλις τῆς Βουλγαρίας, γι' αὐτὸ καὶ τὸ μέλλον της διαγράφεται λαμπρὸ μὲ ἁλματώδη ἐξέλιξι :

1926 κάτοικοι 56.000	1963 κάτοικοι 193.000
1946 κάτοικοι 78.000	1971 κάτοικοι 230.000

Ἡ πόλις τῆς Βάρνας ἔχει καὶ μιὰ ἰδιαίτερη ἱστορικὴ σημασία, γιατὶ δίπλα στὸν σημερινὸ σιδηροδρομικὸ σταθμό, στὰ τότε βαλτώδη μέρη τοῦ ποταμοῦ, ἔγινεν ἡ φονικὴ μάχη τοῦ 1444, ποὺ ὁ Μουρὰτ ὁ Β΄ κατενίκησε τὶς Πολωνικὲς καὶ Οὐγγρικὲς στρατιές, ποὺ εἶχαν ἀρχηγὸ τὸν Οὐνιάδη Γιάννος, καὶ σκότωσε τὸν Βασιλέα τῶν Πολωνῶν Βλαδίσλαον τὸν Γ΄.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ μάχη ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων ἐθεωρήθη ἑδραιωμένη στὴ Βαλκανική.

Ἡ κίνησις στοὺς δρόμους της εἶναι ζωηρή, ὁ πληθυσμός της καθαρὰ ἀστικὸς καὶ προηγμένος μὲ τὴν ἐπήρεια τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ποὺ κυριαρχοῦσε ἄλλοτε ὅπως καὶ σὲ ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἀνατ. Βουλγαρίας.

Οἱ γυναῖκες κυκλοφοροῦν στὰ μαγαζιὰ καλοντυμένες μὲ τὴν τελευταία λέξι τῆς μόδας, κομψές, προκλητικές. Ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ ἀντικρύσαμε

«γυναῖκα» ἑλκυστική. Ὅμως στὸ πλαίσιο τὸ πιεστικὸ ποὺ ζῇς, πρέπει νὰ ξεχάσῃς πὼς εἶσαι ἄνθρωπος, πὼς εἶσαι νεαρὸς στὰ 18 σου χρόνια καὶ πὼς παρ᾽ ὅλη τὴν κακομεταχείρισι καὶ τὸν ὑποσιτισμὸ ξεχειλίζουν οἱ νεανικοὶ χυμοὶ καὶ κυκλοφορεῖ ἀνήσυχο τὸ ἐφηβικὸ αἷμα μὲ κίνητρο τὸ αἰώνιο «σέξ». Τί νὰ κάνῃς καὶ τί νὰ σκεφθῇς. Ἡ φύσι ἔχει προσταγὲς ἀκατάλυτες.

Παρ᾽ ὅλες τὶς κακουχίες, παρ᾽ ὅλους τοὺς ὑποσιτισμοὺς καὶ στερήσεις, οἱ νεανικὲς παρορμήσεις εἶναι ἀκατασίγαστες. Καὶ θυμήθηκα τώρα ἕνα ἀξιοσημείωτο περιστατικὸ ποὺ ἀναφέρει ὁ Λασκαρᾶτος στὰ «Μυστήρια τῆς Κεφαλονιᾶς», πὼς ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος, γιὰ νὰ ἰδῇ, ἂν μπορῇ νὰ κατασιγάσῃ τὸν πόθο τῆς σάρκας, ἄρχισε μιὰ σκληρὴ νηστεία καὶ ὡμολόγησεν ὁ ἴδιος, ὅταν ἔφτασε σὲ σημεῖο νὰ μείνῃ «ἕνας σκελετὸς σκεπασμένος μὲ μαυρισμένη πέτσα» :

— «Δὲν κατώρθωσα, λέγει, νὰ ἐκμηδενίσω καὶ νὰ καταστείλω τὸν σαρκικὸ πόθο». Αὐτὴ εἶναι ἡ φύσις μὲ τὶς προσταγές της.

Ὅσο γιὰ μᾶς ; Ἔπρεπε νὰ ξεχάσωμε ὅτι εἴμαστε ἄνθρωποι, ὄχι μόνο μὲ σάρκα ἀλλὰ καὶ μὲ πνεῦμα. Μείναμε ἀνθρώπινα ὄντα χωρὶς βούλησι καὶ χωρὶς ἀτομικὴ ὑπόστασι. Καὶ ἐλεύθερους νὰ μᾶς ἀφίναν, ἔστω καὶ γιὰ λίγο, εἴχαμε τὰ χάλια μας : ἄπλυτοι, ἀκάθαρτοι καὶ τυλιγμένοι στὰ κουρέλια, τελείως ἀκατάλληλοι γιὰ λεπτὴ ψυχαγωγία, καὶ μάλιστα γιὰ ἔρωτα.

Τί τὰ θέλαμε τὰ γράμματα καμπουριασμένοι τόσα χρόνια στὰ θρανία νὰ τὰ μαθαίνουμε, μὲ ἀνώτερες ἠθικὲς ἀρχὲς καὶ μὲ ἀνθρωπισμούς ; Ὁ σημερινὸς κόσμος μ᾽ αὐτὸν τὸν πόλεμο ἔχασε τὸν πολιτισμό του καὶ πῆγε πιὸ πίσω καὶ ἀπὸ τὸν μεσαίωνα. Ἐκ πρώτης ὄψεως αὐτὰ ποὺ μάθαμε ἔμεναν ἄχρηστα. Καὶ ὅμως. Ἡ μεγάλη ὠφέλεια ἦταν ὅτι ἀπὸ τὴν σφραγῖδα τοῦ Χριστιανισμοῦ μᾶς ἀπόμεινεν ἡ ἐ λ π ί δ α καὶ ἀπὸ τὰ κλασικὰ γράμματα ἡ φ ι λ ο σ ο φ ί α ἐπάνω στὴν ἀνθρώπινη τύχη. Μ᾽ αὐτὰ τὰ δύο πολύτιμα στοιχεῖα ἀτσαλώθηκε ἡ ψυχή μας μέσα σ᾽ ἕνα ταλαιπωρημένο σῶμα.

Ἡ Βάρνα εἶναι ὡραία γιὰ τοὺς πολίτας της καὶ γιὰ τὴν ἀστράτευτη νεολαία της, ποὺ κυκλοφορεῖ μὲ κιθάρες καὶ μὲ παθητικὰ ἐρωτικὰ τραγούδια.

Γιὰ μᾶς ἕνα μόνο μένει : νὰ περνάῃ ὁ καιρὸς μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἴσως ξημερώσῃ μιὰ καλύτερη μέρα νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ τὸ «πουργκατόριουμ» τοῦ Δάντε καὶ νὰ γυρίσουμε πίσω στὴ γλυκειά μας πατρίδα. Πρέπει νὰ ἔχουμε σθένος ἀντοχῆς καὶ νὰ κρατήσουμε μὲ ἀνεξάντλητη ὑπομονή.

Ἀλλὰ σκέψου, ὅπως ἀκοῦμε, σ᾽ ἄλλες περιοχὲς ὑπάρχουν καὶ χειρότερα... καὶ οἱ δικοί μας ἀπὸ τὶς κακουχίες πεθαίνουν σὰν τὶς μυῖγες.

Ἔτσι σβήστηκαν μὲ τὸ μαῦρο σφουγγάρι δυὸ ἀπὸ τὰ πολυτιμώτερα χρόνια τῆς νεανικῆς μας ζωῆς, μέσα στὸ ἀποπνικτικὸ πλαίσιο τῆς ὁμηρείας.

Αὐτὴ μὲ λίγα λόγια εἶναι ἡ Βάρνα, μιὰ ἐξαιρετικὰ περιποιημένη ὡραία πόλις τῆς Βουλγαρίας στὴν ἀκρογιαλιὰ τῆς Μαύρης Θάλασσας, ποὺ γνωρί-

σαμε τόσο λίγο καὶ μὲ τόσο φρικτὲς καὶ βασανιστικὲς συνθῆκες καὶ μόνο μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀ γ γ α ρ ε ί α ς.

Ἡ κίνησις τοῦ ἐμπορίου ἦταν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων, καὶ μόνον μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ξερριζώθηκε τελείως ἀπ᾽ ἐκεῖνα τὰ παράλια ὁ Ἑλληνισμός.

Τὴν ἐποχὴ τῆς παραμονῆς μας στὴν Βάρνα, ἀπὸ τὰ ἕλη τοῦ ποταμοῦ Προβαδῆ ὑπέφερεν ὁλόκληρη ἡ πόλις ἀπὸ ἑλονοσία, σὲ μεγάλο βαθμό.

Ἀπὸ μᾶς εἶχεν προσβληθῆ ἀπὸ ἑλονοσία τὸ 50 %.

ΕΛΒΕΤΟΙ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΡΥΘΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Μιὰ μέρα ἐκεῖ ποὺ δουλεύαμε στὸ λιμάνι, κατὰ τὸ μεσημέρι, μᾶς σταματῆσαν καὶ γυρίσαμε στὴν καζάρμα.

Τὸ συσσίτιο ποὺ μᾶς ἐμοίρασαν τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἦταν ἐξαιρετικὰ πλούσιο καὶ μαγειρεμένο μὲ κρέας. Μᾶς φάνηκε παράξενο.

Μᾶς ἐκάλεσαν καὶ παραταχθήκαμε στὴν αὐλή. Εἶχαν ἔρθει καὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ μὲ πολλὰ γαλόνια, ποὺ συνωδεύαν τρεῖς Ἑλβετοὺς τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὅπως μάθαμε, καὶ ἀφοῦ ἔγινε ἐπιθεώρησις, οἱ Ἑλβετοὶ μοιράσαν στὸν καθένα μας ἀπὸ 55 (πενῆντα πέντε) λέβα (ἡ χρυσῆ λίρα εἶχε τότε 105 λέβα).

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψί τους αὐτὴ οἱ Ἑλβετοὶ δὲν ζήτησαν κανέναν ἀπὸ μᾶς ἰδιαιτέρως νὰ τὸν ρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν πῶς περνούσαμε στὰ χέρια τῶν Βουλγάρων.

Δὲν μπόρεσε καὶ δὲν τόλμησε κανένας ἀπὸ μᾶς νὰ τοὺς πλησιάση καὶ νὰ τοὺς ἀναφέρη τὰ παράπονά μας καὶ τὰ βάσανά μας.

Ἦταν βέβαιο πὼς ὅποιος θὰ τὸ τολμοῦσε, τὴν ἄλλη μέρα θὰ ἔτρωγε ξυλοδαρμὸ μέχρι θανάτου.

Εὐθὺς ὡς ἔφυγαν οἱ Ἑλβετοί, τὴν ἄλλη μέρα συνεχίστηκε ἡ προηγούμενη ρουτίνα.

Ἀσφαλῶς ἡ ἔκθεσί τους θὰ ἦταν ἱκανοποιητικὴ γιὰ τὸν ἀνθρωπισμό.

ΔΕΚΑΕΝΝΙΑ ΚΑΙ ΕΞ (19 + 6)

Βουργάρικα τὸ λέν : «Ντεβετνάισι-ι-σιέ». Αὐτοὶ εἶναι δυὸ ἀριθμοὶ ποὺ ὁρίζουν τοὺς ραβδισμοὺς σύμφωνα μὲ τὸν νόμο.

Προτοῦ ἔρθη ὁ Φερδινάνδος ἦταν 19 οἱ ξυλιές, ἀλλά, ὅταν εἶδε ὅτι χρειάζεται μεγαλύτερη αὐστηρότης, διέταξε νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλες 6 βασιλικές. Καὶ ἔτσι ἔγινε 19 + 6.

Ἡ βαρειὰ αὐτὴ ποινὴ ἐπιβάλλεται γιὰ ποινικὸ ἀδίκημα μὲ τὸν ἰσχύοντα νόμον καὶ στοὺς πολίτας καὶ στὸν στρατό. Ὅπως ἀκούω, καὶ σήμερα ἀκόμα δὲν κατηργήθησαν ἀπὸ τοὺς κομμουνιστάς, οὔτε οἱ 6 «βασιλικές».

Τὴν ἡμέρα ἐκείνη γυρίσαμε στὴν καζάρμα δυὸ ὧρες νωρίτερα ἀπὸ τὸ συνηθισμένο. Μᾶς παρατάξαν στὴν αὐλὴ σὲ σχῆμα Π καὶ στὸ μέσον ὧς δέκα στρατιῶτες καὶ τρεῖς ἀξιωματικοί. Φέραν ἕνα στρατιώτη μὲ τὶς χειροπέδες. Ἔγινε ἡσυχία, σταθῆκαν ὅλοι σὲ προσοχὴ καὶ ἐδιάβασαν μιὰ διαταγὴ ποὺ καταδικάστηκεν ὁ δεμένος κατάδικος σὲ ραβδισμό, γιὰ αὐθαίρετο παραβίασι τῆς ἀδείας του.

Τὸν ξαπλῶσαν κάτω στὰ μπρούμυτα. Ἕνας στρατιώτης κάθησε στὸν σβέρκο του καὶ ἄλλος ἕνας στὴν ἄκρη τὸν ποδιῶν του. Ἕνας ἐκτελεστὴς ἐσήκωσε ἕνα ξύλο χονδρὸ σὰν τὴ λαβὴ τοῦ φτιαριοῦ. Ὁ λοχίας ἄρχισε νὰ μετρᾶ ἀπὸ τὸ «ἕνα». Τὸ ξύλο ἔπεφτε γερὰ στὰ ὀπίσθια τοῦ ξαπλωμένου καί, ὅταν τὸ μέτρημα ἔφτασε στὰ 24, ὁ ἀξιωματικὸς τῆς ὑπηρεσίας φώναξε: «στίγκα» (φτάνει). Καὶ ἔτσι τοῦ χαρίσαν μία. Ἐσήκωσαν τότε ἀναίσθητο τὸν ξαπλωμένο καὶ τὸν μετέφεραν σηκωτὸ στὸ νοσοκομεῖο. Εἶναι ἀμφίβολο, ἂν ἔζησε.

Μᾶς μαζέψαν ἐκεῖ νὰ ἰδοῦμε αὐτὸ τὸ μεσαιωνικὸ θέαμα γιὰ παραδειγματισμό. Ἀλλὰ οἱ 19 τῆς Σιούμπλας συνάδελφοι εἴχαμε προηγούμενη ἀτομικὴ πικρὰ πεῖρα αὐτοῦ τοῦ δαρμοῦ, ἔστω καὶ μὲ τρεῖς ξυλιές.

Ὅταν τὸ βράδυ ρώτησα τὸν σκοπὸ στὴν πόρτα, γιατὶ ἔχουν ἀκόμα αὐτὸν τὸν ἀπάνθρωπο νόμο, μοῦ εἶπε κουνῶντας τὸ κεφάλι:

— «Ἂν δὲν ὑπῆρχε αὐτὸ τὸ ξύλο, δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ Βουλγαρικὸ κράτος».

ΘΑ ΜΑΘΩ ΒΟΥΡΓΑΡΙΚΑ

Πλησίασα μιὰ μέρα τὸν σκοπὸ τῆς πόρτας τῆς καζάρμας—μὲ μερικοὺς ἀπ᾽ αὐτοὺς εἴχαμε γίνει γνωστοὶ—καὶ τοῦ ἔβαλα στὸ χέρι 10 λέβα. Τὸν παρακάλεσα νὰ μ᾽ ἀφίση νὰ πάω στὸ ἀπέναντι βιβλιοπωλεῖο, ν᾽ ἀγοράσω ἕνα βιβλίο. Τὸ κόλπο ἐπέτυχε. Βρῆκα στὸ βιβλιοπωλεῖο καὶ ἀγόρασα μιὰ γερμανοβουλγαρικὴ μέθοδο, μιὰ καὶ ἤμουν προχωρημένος στὰ Γερμανικά. Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα τὸ ἔβαλα σκοπὸ νὰ μάθω τὰ βουλγαρικά. Τὸ ἀποφάσισα νὰ διαβάζω καὶ νὰ γράφω, ὅσο μπορῶ περισσότερο.

Μετὰ ἀπὸ τὸ ξεθέωμα τῆς ἡμέρας, κάθε βράδυ, ὅταν οἱ ἄλλοι 16 πλάγιαζαν γιὰ ὕπνο, καθόμουν κάτω ἀπὸ τὴ λάμπα τοῦ πετρελαίου καὶ μὲ ὑπόκρουσι τὸ ροχαλιτὸ τῶν συναδέλφων ἐδιάβαζα καὶ ἔγραφα γυμνάσματα γραμματικῆς καὶ διαλόγους, δύο ὧρες.

Σὲ λίγο καιρὸ εἶχα προχωρήσει ἀρκετὰ καλά, ἐνῶ στὰς Σέρρας δὲν ἤξερα οὔτε λέξι βουργάρικη.

Ἕνα βράδυ, ἐκεῖ ποὺ ἔγραφα, ἀνοίγει ἔξαφνα ἡ πόρτα τοῦ δωματίου καὶ βλέπω μπροστά μου, γιὰ νυκτερινὸ ἔλεγχο, τὸν ἀξιωματικὸ τῆς φρουρᾶς Νικόλα Κιαζίμωφ, μὲ τὸ πυρότριχο ἀλὰ - Κάιζερ μουστάκι του, νὰ μὲ κυττάζη μὲ ἀπορία.

—Ἐσὺ τί κάνεις αὐτοῦ;

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

— Μαθαίνω βουργάρικα, τοῦ λέγω.

Ρίχνει μιὰ ματιὰ στὴν ὥρα. Κοντεύαν μεσάνυχτα.

— Πόσες ὧρες διαβάζεις ;

— Ὅσο μπορῶ, δὲν βλέπω τὴν ὥρα.

Παίρνει ἀπὸ τὰ χέρια μου τὸ βιβλίο καὶ τὸ τετράδιο τῶν ἀσκήσεων καὶ σηκώνει τὰ φρύδια του μὲ ἀπορία καὶ θαυμασμό. Τοῦ φάνηκε παράξενο, πῶς εὕρισκα δύναμι, ὕστερα ἀπὸ τόσο σκληρὴ δουλειὰ ὁλοήμερη στὸ λιμάνι, τὸ βράδυ νὰ ξαγρυπνῶ τόσο ἀργά. Βλέπει τὸ τετράδιο.

—«Τὴ πίσεις τσιουντέσνο» (σὺ γράφεις θαυμάσια), μοῦ λέγει. Αὔριο νὰ ἔρθης στὰ γραφεῖα. Σὲ θέλω.

Φοβήθηκα μήπως μὲ παρεξήγησε γιὰ τὴν προσπάθειά μου, μήπως μὲ ἔπαιρνε γιὰ κατάσκοπο, καὶ τότε ἀλλοίμονο.

Μὲ ἀνησυχία τὴν ἄλλη μέρα δὲν παρουσιάστηκα στὸ προσκλητήριο καὶ πῆγα στὰ γραφεῖα τῆς φρουρᾶς. Δὲν ἤξερα τί θὰ μοῦ συμβῆ.

—Ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα γραφιᾶ, μοῦ λέγει, ἐσὺ γράφεις ὡραῖα, στρογγύλη γραφή. Μοῦ ἔδειξεν ἕνα Σέρβο ὅμηρο. Ἀπ᾿ ἐδῶ, θὰ σὲ ὁδηγήση τί θὰ γράφης γιὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσης.

Τὸν παρακάλεσα τότε καὶ μ᾿ ἔστειλε στὴν «καραντίνα», στὰ λουτρά, γιὰ νὰ καθαρισθῶ καὶ νὰ περάσω τὰ ροῦχα μου καὶ τὴν κουβέρτα μου ἀπὸ τὸν κλίβανο. Ἔτσι, ὅταν ἔβαλα καθαρὰ ροῦχα, νόμισα ὅτι ξαναγεννήθηκα.

Ἡ δουλειὰ ἦταν μπόλικη, ἀλλὰ ἁπλῆ.

Ἔκανα καινούργια βιβλία τῆς φρουρᾶς μὲ καλλιγραφικὰ γράμματα.

1) Μητρῷο φρουρᾶς.
2) Βιβλίο ἱματισμοῦ.
3) Βιβλίο ἀδειῶν.
4) Βιβλίο ποινῶν.
5) Βιβλίο ἀσθενῶν.
6) Βιβλίο ἀποστολῶν.
7) Βιβλίο ὁπλισμοῦ.
8) Βιβλίο ἀποθήκης.

Ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια του τὰ καθαρογραμμένα βιβλία καὶ τὴν ἀκρίβεια καὶ ἐνθουσιάστηκε.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ εἶχε μάθει ὅτι ὁ συνάδελφος Παντελῆς Σταμπουλῆς ἔπαιζε ἑπτὰ μουσικὰ ὄργανα καὶ μάλιστα βιολί. Τὸν προσέλαβε γιὰ «ὀρντινάντσα» καί, ὅταν εὕρισκε καιρό, τὸν ἔβαζε καὶ ἔπαιζε μὲ τὸ βιολὶ οὐβερτοῦρες καὶ ὄπερες.

Ἔτσι ὁ Παντελῆς μὲ τὸ βιολί του καὶ ἐγὼ μὲ τὴν πέννα μου γλυτώσαμε ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ἀπὸ τὴν ψεῖρα.

Τί τὸ ὄφελος ; Ὁλόκληρος ὁ κατάψυχρος χειμῶνας εἶχε περάσει μὲ τὴ βαρειὰ δουλειὰ τοῦ λιμανιοῦ καὶ ἀκόμα - ἀκόμα ἐπὶ ἕνα μῆνα ἐξακολουθοῦσε νὰ μᾶς πονάη ἡ μέση καὶ οἱ πλάτες.

Δύο χρόνια μετὰ τὸν γυρισμό μας ὁ δυστυχισμένος Παντελῆς πέθανε ἀπὸ φυματίωσι, ὕστερα ἀπὸ αὐτὲς τὶς σκληρὲς δοκιμασίες.

Κάθε πρωῒ ἔφερναν στὸ γραφεῖο τὴν ἀναφορὰ ἀσθενῶν τῆς φρουρᾶς καὶ ἔκανα τὴν ἐγγραφὴ στὸ βιβλίο γιὰ νὰ περάσουν οἱ ἀσθενεῖς ἀπὸ ἰατρικὴ ἐξέτασι.

Μιὰ μέρα παρατήρησα κάτω ἀπὸ τὴν ἐξέτασι τῶν ἀσθενῶν τὴν ὑπογραφὴ τοῦ γιατροῦ: «Σταματιάδης». Ρώτησα καὶ μοῦ εἶπαν πὼς εἶναι Ἕλλην.

Εἶχα κρυολογήσει καὶ μὲ πυρετὸ 39 παρεκάλεσα νὰ πάω στὸ γιατρὸ τοῦ νοσοκομείου, μαζὶ μὲ τοὺς ἀρρώστους. Μ' ἀφῆκαν, καὶ ὅταν πῆγα γιὰ ἐξέτασι ὁ γιατρὸς μοῦ μίλησε ἑλληνικά. Ἦταν ὁ γιατρὸς Σταματιάδης τῆς Βάρνας, Ἕλλην. Μοῦ ἔδωσε γιατρικὰ καὶ 4 ἡμερῶν ἀνάπαυσι. Βρῆκα τότε τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ πῶ ὅτι ἐμεῖς οἱ ὅμηροι, οἱ 300, δὲν ἔχομε ἰατρικὴ παρακολούθησι καὶ ὅτι πολλὲς φορές, ὅταν δηλώνουμε ἀσθένεια, μᾶς δέρνουν καὶ μᾶς στένουν ἀρρώστους στὴ δουλειά.

— Ἔννοια σου, θὰ τὸ ἀναφέρω στὸν διευθυντή, χωρὶς νὰ φανῇ ὅτι ἀπὸ σένα τὸ ἔμαθα.

Μετὰ δυὸ μέρες ἦρθε ἔγγραφος διαταγὴ στὴ φρουρά, σὲ αὐστηρὸ τόνο κάθε πρωῒ νὰ δέχεται ἀναφορὰ ἀσθενῶν καὶ νὰ τοὺς στέλνη πρὸς ἐξέτασι στὸ νοσοκομεῖο.

Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ἄνοιξα βιβλίο ἀσθενῶν γιὰ τοὺς ὁμήρους καὶ κάθε πρωῒ ἔγραφα δυὸ ἀναφορὲς ἀσθενῶν, μιὰ γιὰ τὴ φρουρὰ καὶ μιὰ γιὰ μᾶς τοὺς ὁμήρους. Ἔτσι πολλοὶ εἶχαν εἰσαχθῆ στὸ νοσοκομεῖο γιὰ γρίππη καὶ γιὰ ἑλονοσία, καὶ παρέμειναν γιὰ θεραπεία.

Τὴν ἐνέργειά μου αὐτὴ τὴν ἔκρυψα ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν φίλο μου τὸν Παντελῆ, ἀπὸ φόβο, γιατὶ ἀλλοίμονο ἂν τὸ ἀνακάλυπτε ὁ ἀξιωματικὸς τῆς φρουρᾶς, θὰ μὲ ξυλοφόρτωνε καὶ θὰ μὲ ἔστελνε στὸ λιμάνι.

Ἔτσι κερδίθηκε μιὰ σπουδαία ὑπόθεσις, ἡ ἰατρικὴ παρακολούθησις καὶ ἡ νοσηλεία τῶν 300 συναδέλφων. Εἶμαι ὑπερήφανος, γιατὶ στοὺς συναδέλφους μου ἔκανα ἕνα ψυχικὸ καὶ ἐκέρδισαν ἀπὸ τότε μιὰ καλλίτερη κατάστασι ὑγείας, πρᾶγμα ἄγνωστο στὰ ἄλλα μέρη τῆς Βουλγαρίας. Σ' αὐτὸ τὸ νοσοκομεῖο τῆς Βάρνας, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παθολόγο γιατρὸ Σταματιάδη, ὑπηρετοῦσε καὶ ἕνας ἄλλος γιατρὸς Ἕλλην ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, ὁ Καμπίτσης. Καὶ οἱ δυὸ αὐτοὶ γιατροὶ ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι δίναν καὶ 3—4 ἡμέρες «ἐλεύθερος ὑπηρεσίας» σ' ἐκείνους ποὺ ἦταν ἀδιάθετοι, ἢ γιὰ ἄλλους ἔδιναν εἰσιτήριο στὸ νοσοκομεῖο γιὰ θεραπεία. Αὐτὸ ἦρθε σὰν σωτήριο μέτρο γιὰ μᾶς, ποὺ τόσο σκληρὰ δουλεύαμε στὶς μεταφορὲς τοῦ λιμανιοῦ.

Ἐνδεικτικὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ τοὺς 300 Σερραίους τῆς ὁμάδος μας ποὺ δούλευε στὴ Βάρνα ἕως τὴν ἐπιστροφή μας δύο μόνον ἀπέθαναν ἀπὸ ἀσθένειαν βαρείας μορφῆς παρ' ὅλη τὴν νοσοκομειακὴ περίθαλψι.

Ὁ ἕνας ἦταν ὁ ἀδελφὸς τοῦ φαρμακοποιοῦ Δημητρίου Γρηγοριάδη, Ἰωάννης Γρηγοριάδης, καὶ ἕνας ἄλλος Ἀντώνης...

Δὲν ὑπάρχει καμμία πληροφορία πόσοι ἀπὸ τοὺς συναδέλφους αὐτοὺς πεθάνανε μέσα στὴν ἑπομένη πενταετία μετὰ τὴν ἐπιστροφή μας, μὲ τραυματισμένη ὑγεία ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς ὁμηρείας, καὶ αὐτοὶ εἶναι πολλοί.

Η ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΜΑΣ

Ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴ χρονικὴ περίοδο ποὺ διαρκοῦσεν ἡ ὁμηρεία, μόνον τὴν ἐποχὴ τῶν 45 ἡμερῶν ποὺ ἁλωνίζαμε στὴ Σιούμλα τῆς Δοβρουτσᾶς, μὲ ἡμερήσια 18ωρη καταναγκαστικὴ δουλειά, τὸ φαγὶ ἦταν ἄφθονο. Ὅλος ὁ ἄλλος καιρὸς πέρασε μὲ τροφὴ λιγοστὴ καὶ ἀνεπαρκῆ, μὲ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀγοράζουμε μὲ τιμὴ μαύρης ἀγορᾶς ἀπὸ τὰ χέρια τῶν φρουρῶν μας ψωμί, γιὰ συμπλήρωσι ἐκείνου ποὺ μᾶς ἔλλειπε.

Συνήθως στὸ μεσημεριανὸ γεῦμα εἴχαμε φασόλια, καὶ αὐτὰ μαγειρεμένα σχεδὸν νερόβραστα, δηλαδὴ χωρὶς τὸ ἀπαιτούμενο γιὰ τὴν μερίδα λάδι.

Καὶ τὸ λίγο λάδι ποὺ βάζανε ἦταν σπορέλαιο κακῆς ποιότητος, διότι λάδι ἐλιᾶς οὔτε γιὰ φάρμακο δὲν ὑπῆρχε σὲ ὁλόκληρη τὴ Βουλγαρία. Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ ἐλιὰ καὶ ἡ συκιὰ εἶναι δέντρα ἄγνωστα στὴ Βουλγαρία, ἐπειδὴ εὐδοκιμοῦν ἕως τὸν 41ον παράλληλο, δηλαδὴ ὥς τοὺς τελευταίους βορεινοὺς λόφους τῶν Σερρῶν.

Εἶναι ἀπορίας ἄξιον, πῶς τὰ κατάφερε ὁ ὀργανισμός μας νὰ ἀνθέξη μὲ τέτοια ἄπαχη, μονότονη καὶ λιγοστὴ τροφὴ ποὺ μᾶς δίδαν.

Μᾶς ἔλειπαν τόσα ἄλλα, πολλὰ καὶ ἀπαραίτητα στὸν ὀργανισμό μας συμπληρώματα.

Μᾶς ἔλειπαν τὰ γλυκά, τὰ λίπη καὶ τὰ γαλακτερά.

Δυὸ χρόνια τυρί, φροῦτα καὶ σαλάτα δὲν δοκιμάσαμε. Αὐτὰ ἂς τὰ ἔχουν γιὰ «τὲστ» οἱ εἰδικοὶ διαιτολόγοι, ποὺ συνιστοῦν, ὡς ἀπαραίτητες, διάφορες τροφὲς μὲ βιταμίνες γιὰ τὴν ὑγιεινὴ δίαιτα καὶ συντήρησι τοῦ ἀτόμου.

— Ἀπὸ ζωϊκὲς πρωτεΐνες ;

— Ἀραιὰ καὶ ποῦ, εἴχαμε σοῦπα ἀπὸ κρέας, ἀλλὰ μὲ λειψὴ μερίδα.

— Τυρί, ψάρια, αὐγά ;

— Μᾶς ἦταν ἄγνωστα, δὲν τὰ δοκιμάσαμε σ᾽ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ὁμηρείας.

Ἀλλὰ τί μιλᾶμε γιὰ θρεπτικὲς τροφές, ἀφοῦ οἱ Βούλγαροι μᾶς εἶχαν γιὰ «ξέκαμα», θὰ μᾶς δίναν πρωτεΐνες καὶ βιταμίνες γιὰ νὰ μᾶς τονώσουν ;

Ἕνας ἦταν ὁ σκοπός τους : Νὰ πεθάνουμε ἀπὸ κακοπέρασι, «γιὰ νὰ μείνη ἄδεια ἡ Μακεδονία».

Τὸ λέγαν καὶ τὸ γράφαν συχνά : «Θέλουμε ἄδεια τὴ Μακεδονία ἀπὸ κατοίκους».

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Ὅσο τραγικὰ σκληρὴ καὶ ἀπάνθρωπη ἦταν ἡ ἀπαγωγή μας στὴν ὁμηρεία, ἄλλο τόσο δύσκολη, ἐπικίνδυνη καὶ γεμάτη στερήσεις καὶ ἀπρόοπτα προβλήματα ἦταν ἡ ἐπιστροφή μας.

Ὅταν κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου τοῦ 1918 ἄρχιζε νὰ σπάζη τὸ Μακεδονικὸ μέτωπο εἰς βάρος τῶν Βουλγάρων καὶ στὸ τέλος φευγᾶτα σὲ ὑποχώρησι παραδίδονταν ὁλόκληρα συντάγματα βουλγαρικοῦ στρατοῦ στοὺς συμμάχους μέσα στὴ Σερβία, ὥς ἕναν καιρὸ στὰ μετώπισθεν οἱ Βούλγαροι κατώρθωναν μὲ τὴν λογοκρισία νὰ πνίγουν, νὰ σκεπάζουν καὶ νὰ κρύβουν τὰ γεγονότα τοῦ μετώπου.

Ἀλλὰ ὅταν πιὰ ὑπογράφηκε ἡ συνθηκολόγησι (capitulatsia), παρητήθη καὶ ἔφυγεν ὁ Φερδινάνδος στὶς 3 Ὀκτωβρίου 1918, τότε μόλις ἄρχισαν νὰ μιλᾶν ἀνοιχτὰ μὲ χαμηλωμένη φωνὴ γιὰ τὴν ἀνακωχή.

Ἔπαψαν οἱ ταρταρινισμοὶ καὶ ἡ ἀρκούδα φάνηκε πὼς ἔμεινε χωρὶς δόντια.

Σταμάτησε καὶ ἡ δουλειὰ στὸ λιμάνι.

Στὰ περισσότερα στρατόπεδα καὶ κέντρα ἐργασίας χαλάρωσεν ἡ φύλαξι καὶ πολλοὶ ὅμηροι ἄρχισαν νὰ ξεκινοῦν γιὰ τὸν γυρισμό, ἀλλὰ αὐτὸ ἀπαιτοῦσε τόλμη, θάρρος καὶ εὐθύνη, γιατὶ ἡ ἔχθρα ἦταν σπαρμένη σ' ὅλη τὴν Βουλγαρία.

Τὸ μόνον μέσον νὰ γυρίσωμε ἦταν τὸ τραῖνο, ἀλλὰ προσιτὸ μόνον γιὰ κείνους ποὺ εἶχαν νὰ πληρώσουν εἰσιτήριο καὶ μὲ ἀραιὰ καὶ ἀκατάστατα δρομολόγια.

Ἔτσι ἔπρεπε νὰ περιμένωμε οἱ περισσότεροι.

Οἱ Γάλλοι προωθοῦσαν ἐν τῷ μεταξὺ στὶς διάφορες πόλεις τοῦ ἐσωτεκοῦ τῆς Βουλγαρίας φρουρὲς μαύρων Σενεγαλέζων μὲ Γάλλους ἀξιωματικούς.

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1918 ἀκόμα ἡ ἀναταραχὴ δὲν εἶχε κατασταλάξει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Βουλγαρίας, ποὺ ἔμεινε ἀνέπαφο ἀπὸ καταστροφές.

Οἱ Σύμμαχοι εἶχαν ἐγκαταστήσει στὴν ἐκκενωθεῖσα Θράκη φρουρὲς καὶ ἀρχηγεῖο (Etat major) στὴ Σόφια.

Καὶ ἐδῶ ἀρχίζει ἡ δραματικὴ προσπάθεια τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ὁμήρων. Διεσπαρμένοι κατὰ ὁμάδας καὶ ἄτομα, ὅπως ἦταν κατὰ μῆκος τῆς βορεινῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας καὶ μέχρι Ἀχρίδος καὶ Ἀλβανίας, εἶχαν μπροστά τους ἐχθρικὴ χώρα νὰ διασχίσουν. Μέσα σ' ἕνα ξένο καὶ ἀφιλόξενο περιβάλλον, συναντοῦσαν σὲ κάθε βῆμα μιὰ ἀτμόσφαιρα ὕπουλης καὶ ἐκδικητικῆς διαθέσεως τῶν κατοίκων καὶ τοῦ μικροτέρου βουλγαρικοῦ χωριοῦ. Ἀβοήθητοι συναντοῦσαν ἄγρια βλέμματα καὶ ἀδιαφορία. Οἱ Γερμανοὶ ὑποχωρῶντας ἀνατίναξαν στὴ Σερβία τὶς σιδηροδρομικὲς γραμμὲς μὲ βόμβες σὲ κάθε δέκα μέτρα, ἀπὸ τὰ Σκόπια ἕως τὸ Βελιγράδι. Κανένας σιδηροδρο-

μικὸς σταθμὸς δὲν ἔμεινεν ὄρθιος, καμμιὰ γέφυρα δὲν ὑπῆρχε. Σὲ ἀπέραντη ἔκτασι ἀπέραντη καταστροφή.

Ἡ τρίτη Ἑλληνικὴ Μεραρχία ὑπὸ τὸν Τρικούπη, βοηθῶντας τὴν Σερβία ποὺ εἶχε μείνει χωρὶς στρατό, εἶχε φθάσει ἕως τὸ Πιρότ, καὶ ἐγκαθιστοῦσε τὶς σερβικὲς ἀρχές, ἀλλὰ οἱ σύμμαχοι δὲν ἐπέτρεψαν νὰ μπῆ στὴν Βουλγαρία καὶ μαῦροι Σενεγαλέζοι φρουροῦσαν τὰ σύνορά της στὸ Τσάριμπρότ, στὸ Βιδίνι καὶ στὸν Δούναβι σὲ κάθε γέφυρα.

Μέσα στὴν Βουλγαρία οἱ συγκοινωνίες λειτουργοῦσαν μὲ σπασμένον ρυθμὸν καὶ γενικὰ οἱ ὅμηροι κατὰ ὁμάδας προσπαθοῦσαν νὰ φθάσουν τὶς γαλλικὲς ἀρχές, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐπιστροφή τους, μπαίνοντας σὲ μιὰ νέα καὶ πραγματικὴ ὀδύσσεια.

Εὐτυχεῖς θεωρήθηκαν αἱ ὁμάδες ποὺ ἔπειτα ἀπὸ διατυπώσεις καὶ περιπέτειες, σιδηροδρομικῶς μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀτμοπλοϊκῶς μέχρι Θεσσαλονίκης, ἔφθαναν καὶ ἐπέστρεψαν στὰ σπίτια τους πρὸ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1918, ὕστερα ἀπὸ τόσα βάσανα.

Ὅλοι ρωτοῦσαν νὰ μάθουν γιὰ τοὺς δικούς τους ἀπὸ τοὺς καταφθάνοντας. Πολλὲς οἰκογένειες περίμεναν τοὺς προστάτες τους νὰ γυρίσουν ἀπὸ τὴν ὁμηρεία, μὲ μιὰ διαρκῆ ἐλπίδα ποὺ δὲν ἔσβηνε, ἀφοῦ καὶ τὸν Ἰανουάριο καὶ τὸν Φεβρουάριο καὶ τὸν Μάρτιο, καὶ μέχρι τοῦ Πάσχα τοῦ 1919, ἐπέστρεφαν ἀκόμα ἀπὸ τὴν ὁμηρεία ἄτομα μενονωμένα μὲ σημαντικὴ καθυστέρησι.

Τὸ δρᾶμα τῆς ἀναμονῆς ἦταν μεγάλο, συγκινητικὸ καὶ χωρὶς καθαρὸ τέλος, γιατὶ πολλὲς μανάδες περιμέναν τὰ παιδιά τους ἐπὶ μῆνες καὶ μῆνες μὲ βουρκωμένα μάτια, καὶ τέλος τὶς ἔπνιγεν ὁ καημὸς καὶ ἡ ἀπελπισία, ὅταν ἔπαιρναν τὴν ἀπόφασι νὰ θεωρήσουν τὸν ἀναμενόμενο «ἄφαντο».

Δελτίο ἐπίσημο, πόσοι ἦταν «ἄφαντοι», δὲν εἶχεν ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν Δῆμο καὶ ἡ ἀοριστία τυραννοῦσε ἐκείνους ποὺ περιμέναν, χωρὶς νὰ ἔχη τέλος ἡ προσμονή τους καὶ χωρὶς νὰ ξέρουν ἂν πρέπει νὰ τοὺς πενθήσουν. Ὅταν κάποτε κατέφθανε κανένας καθυστερημένος, σὰν πραγματικὸς «Λάζαρος», τότε γέμιζε φωνὲς καὶ χαρὰ ἡ γειτονιὰ καὶ τὸ σπίτι ποὺ τὸν ὑποδέχονταν.

Ἕνας Θεὸς τὸ ξέρει, ἡ ὁμάδα μας τεμαχισμένη πῶς κατώρθωσε νὰ φθάση στὴ Σόφια, μὲ τὸ τραῖνο.

Μπαίνοντας στὸν σταθμὸ τῆς Σόφιας, μὲ μεγάλη μας εὐχαρίστησι καὶ ψυχικὴ ἱκανοποίησι εἴδαμε στὴν πύλη τοῦ σταθμοῦ, μὲ ἐφ' ὅπλου λόγχη, ἕναν λεβέντη λοχία φουστανελλᾶ, μὲ μπλὲ στολὴ καὶ φουστανέλλα καὶ χρυσᾶ κουμπιά. Τὴν ἴδια μέρα ἀπὸ τὸ προξενικὸ γραφεῖο ἐφωδιαστήκαμε μὲ φύλλα πορείας γιὰ τὰς Σέρρας, τὰ ὁποῖα ἦταν θεωρημένα ἀπὸ τὸ γαλλικὸ «Etat major» τῆς Σόφιας.

Ὡς ἐδῶ καλὰ φθάσαμε, ἀλλὰ τὸ βράδυ ἐκεῖνο ἔπρεπε νὰ μείνουμε στὴ Σόφια καὶ τὸ προξενικὸ γραφεῖο τῆς πρεσβείας δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ μᾶς

ἐξασφαλίση κατάλυμα. Ὁ ἔξυπνος τῆς παρέας ἀνακάλυψε σὲ μιὰ ἀπόκεντρη γραμμὴ τοῦ σταθμοῦ ἀφημένα βαγόνια πρώτης θέσεως.

Τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶχε παράθυρο ἀνοιχτό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μπήκαμε καὶ ἐγκατασταθήκαμε, ἐμεῖς οἱ ψειριασμένοι, στοὺς πολυτελεῖς καναπέδες, τοὺς στολισμένους μὲ κόκκινη καὶ γκρενὰ βελούδινη ταπετσαρία πολυτελείας. Ὁ καθένας ἔπιασε καὶ ἀπὸ ἕνα καναπὲ καὶ ξαπλώσαμε στὰ μαλακά, ὅπως δὲν εἴχαμε ξαπλώσει σ' ὅλον τὸν καιρὸ τῆς ὁμηρείας.

Ἐκεῖ ποὺ μᾶς πῆρε ὁ ὕπνος, κατὰ τὰ μεσάνυχτα, νοιώσαμε τὰ βαγόνια νὰ κινοῦνται καὶ νὰ φεύγουν.

— Παιδιά, ποῦ μᾶς τραβᾶν ;

— Ἐγὼ δὲν τὸ κουνάω ἀπ' ἐδῶ, λέει ἕνας κουρασμένος τῆς παρέας, καὶ ἂς μὲ τραβᾶν ὅπου θέλουν.

Σὲ λιγάκι ἡσύχασαν τὰ πάντα. Κοιμηθήκαμε ὥς τὸ πρωΐ.

Ἦταν νυκτερινὲς μανοῦβρες σχηματισμοῦ ἁμαξοστοιχίας καὶ τὸ πρωῒ ξημερωθήκαμε στὴν πέρα μεριὰ τοῦ ἴδιου τοῦ σταθμοῦ, ἀλλὰ σὲ ἄλλη γραμμή. Σιγά - σιγά, ἕνας - ἕνας βγήκαμε ἀπὸ τὸ ἴδιο παράθυρο καὶ κυκλοφορήσαμε, γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε τὰ δρομολόγια.

Τὴν ἴδια μέρα πήραμε τὸ τραῖνο τῆς ἐπιστροφῆς. Συνωστισμὸς ἀφάνταστος, ὄρθιοι, καὶ ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον ποὺ θὰ ἀκουμποῦσε ἐπάνω μας. Θὰ γέμιζε ψεῖρες, ἂν καὶ εἴχαμε ἀφίσει πολλὲς στὰ βελοῦδα τῶν καναπέδων τῆς πρώτης θέσεως.

Ὅσο ἔτρεχε τὸ τραῖνο, τόσο νοιώθαμε πὼς πλησιάζομε στὴν ἀγαπημένη μας πατρίδα.

Δύο μέρες κάναμε νὰ φθάσουμε στὸ Δεδὲ-Ἀγάτς (Ἀλεξανδρούπολι) καὶ ἄλλες τόσες στὰς Σέρρας.

Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΑ

Πλησίαζαν παραμονὲς Χριστουγέννων 1918 καὶ οἱ δικοί μου δὲν εἶχαν ἐπιστρέψει ἀκόμα στὰς Σέρρας ἀπὸ τὴν παλαιὰ Βουλγαρία, ὅπου εἶχαν ἐκτοπισθῆ. Τὸ σπίτι, ποὺ ἄφισε φεύγοντας ἡ οἰκογένειά μου, τώρα ἦταν ξεταβανωμένο, ξεπατωμένο, ξεπαραθυριασμένο, σωστὸ ἐρείπιο. Προσωρινὰ μὲ ἐφιλοξένησε στὸ σπίτι του ὁ παλαιός μου φίλος καὶ σύντροφος στὸ στρατόπεδο τῆς Σιούμλας, Ἠλίας Τριανταφύλλου.

Μαζί του εἶχα περάσει στὸ ὕπαιθρο τὴν βροχερὴ βραδυά, στὸ στρατόπεδο τῆς Σιούμλας. Μαζὶ εἴχαμε στήσει τὸ ἀντίσκηνο καὶ μείναμε τότε στεγνοὶ ἀπὸ τὴ ραγδαία βροχή. Τώρα μοῦ παρεχώρησε τὸ δωμάτιό του πεντακάθαρο. Ἐπῆγα στὸ λουτρὸ τὸ δημοτικό. Λειτουργοῦσε ὡς «χαμάμ», ἀτμόλουτρο. Σώζεται σήμερα ἐρειπωμένο, κοντὰ στὸν Ἅγιο Δημήτριο. Μετὰ τὸ λουτρὸ ἔνοιωσα τὸν ἑαυτό μου εὐτυχῆ στὰ καθαρὰ ἀσπρόρρουχα.

Ὅταν τὸ βράδυ ἔπεσα στὸ μαλακὸ κρεββάτι νὰ κοιμηθῶ, στάθηκεν ἀδύνατο νὰ μὲ πιάση ὁ ὕπνος.

Μαθημένος σχεδὸν δύο χρόνια νὰ κοιμᾶμαι πότε στοὺς σταύλους κατὰ γῆς, στὶς πέτρες, στὰ πλακόστρωτα, στὸ χῶμα, στὸ ὕπαιθρο, στὸ ἔδαφος καὶ πότε στὰ σανίδια κατάχαμα, ἦταν ἀδύνατο νὰ εὐχαριστηθῶ στὸ μαλακὸ στρῶμα, μὲ ἐνοχλοῦσε. Σηκώνομαι τότε, παίρνω τὴν κουβέρτα, τὴν στρώνω στὸ πάτωμα, στὰ σκληρὰ σανίδια, καὶ κοιμᾶμαι θαυμάσια ὣς τὸ πρωΐ. Ὁ φίλος μου Ἀστέριος Χατζηδίνας, παλαιὸς συμμαθητής, ὑπηρετοῦσε στὶς διανομὲς τροφίμων καὶ μοῦ ἔδωσε δελτίον «ἄρτου».

Μέσα σὲ λίγες μέρες ἐξασφάλισα τὴν μετάβασί μου στὴ Θεσσαλονίκη, χάρις σὲ παλιὲς γνωριμίες καὶ φιλίες, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία ἑνὸς αὐτοκινήτου τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ—ἡ συγκοινωνία μὲ τὸ τραῖνο δὲν εἶχε ἀποκατασταθῆ ἀκόμα—ἔφθασα στὴ Θεσσαλονίκη.

Καὶ τώρα προβάλλουν ἄλλα δύσκολα προβλήματα :

Ποῦ νὰ μείνης στὴ Θεσσαλονίκη ;

Πῶς θὰ ἐξασφαλίσης στοιχειώδη τροφή ;

Πῶς θὰ ἐπιτύχης δωρεὰν εἰσιτήριο μὲ τὸ πλοῖο γιὰ τὸν Πειραιᾶ, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ φτάσης στὴν Ἀθήνα, στοὺς συγγενεῖς σου ;

ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιστροφῆς γιὰ μένα δὲν ἔληξε μὲ τὸ φτάσιμό μου στὰς Σέρρας. Τώρα ὁ ἀντικειμενικός μου σκοπὸς ἦταν ἀμετάθετος, νὰ φτάσω μὲ κάθε τρόπο στὴν Ἀθήνα.

Ἡ βασανιστικὴ ἐπὶ ἑβδομάδες παραμονή μου στὴ Θεσσαλονίκη ἦταν γεμάτη στενοχώριες καὶ στερήσεις, ὥς ποὺ νὰ ἐπιτύχω εἰσιτήριο ἀτμοπλοϊκὸ γιὰ τὸν Πειραιᾶ.

Τώρα ποὺ ἔφτασα στὴ Θεσσαλονίκη, ἔβλεπα πὼς τέλειωσε πιὰ ὁ μεγάλος πόλεμος, ὅπως τελειώνει μιὰ τεράστια φουρτούνα, μιὰ θύελλα μὲ ἀστραπόβροντα, ποὺ τίποτε δὲν ἀφῆκεν ὄρθιο στὸν τόπο. Ὁ στρόβιλος αὐτὸς κατάχαμα στὴ γῆ ἔστρωσε ἄπειρα κορμιά, ὅπως ὁ θεριστὴς θερίζει ἀλύπητα, χωρὶς διάκρισι, τὰ στάχυα στὸν ἀγρό, ἔβαψε στὰ μαῦρα μανάδες καὶ χῆρες, ἀδελφὲς καὶ ὀρφανά.

Ἀπὸ τὸν πίσω πληθυσμό, ὅσοι μεῖναν ζωντανοὶ ἔπειτα ἀπὸ σκληροὺς ἀποκλεισμούς, ἀπὸ ἀγωνία, ἀπὸ κακὴ διατροφὴ καὶ ἀπὸ καλὴ τύχη, ἔβλεπαν στὸν καθρέφτη τὴν ὄψι τους παραλλαγμένη, ρυτιδωμένη, πρόωρα γερασμένη, καὶ δὲν πίστευαν τ' ἀφτιά τους, ποὺ βούιζαν τώρα ἀπὸ τὴν ἡσυχία τῆς ἀνακωχῆς, τ' ἀφτιά τους τὰ μαθημένα χρόνια ὁλόκληρα στὴ βοὴ τοῦ κανονιοῦ, στὸ βράσιμο τοῦ πολυβόλου καὶ στὸ σφύριγμα τῶν ὀβίδων, καὶ τώρα βούιζαν ὅπως βουΐζουν τ' ἀφτιὰ τοῦ μυλωνᾶ, ὅταν ἀπότομα σταματήσουν οἱ μυλόπετρες.

Νεαρός, μὲ λίγο μουστάκι καὶ μὲ τριμμένα ροῦχα, γλύτωσα ἀπὸ τὰ βουργάρικα χέρια, ἕνας στοὺς ἑφτά, ἀφοῦ ἔκανα δεκαοχτὼ μῆνες στὴν βουργάρικη ὁμηρεία ποὺ ἦταν γεμάτη παιδεμὸ καὶ καταφρόνια, καὶ ὅταν βρέθηκα μέσα στὴ διασυμμαχικὴ Θεσσαλονίκη, νόμισα πὼς βρέθηκα σὲ μιὰ πραγματικὴ Βαβέλ.

Στοὺς δρόμους της ἔβλεπα μιὰ πληθωρικὴ κίνησι, σὰν ἀντιμάμαλο ὕστερα ἀπὸ μεγάλη σοροκάδα.

Ἔβλεπα τὴν εἰκόνα τῆς Θεσσαλονίκης μελαγχολική, παράξενη, πολύπλοκη, πολυτάραχη, ὑπερζωντανὴ μὲ τὴν ἔντονη μεταπολεμική, στρατιωτική, διασυμμαχικὴ κίνησι.

Τὸ καλλίτερο ἄλλοτε μέρος της, ἀπὸ τὴν πλατεῖα τοῦ Λευκοῦ Πύργου ὥς τὸν Βαρδάρη, τὸ ἔβλεπα τώρα καμένο ἀπὸ τὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τοῦ 1917, μὲ κάτι μισογκρεμισμένα, ἄλλοτε μέγαρα καὶ τώρα σκελετωμένα ἐρείπια, μὲ μαύρους χορταριασμένους τοίχους κι ἀπάνω σ᾿ αὐτοὺς λυγισμένα σὰν μαστίχες ἀπὸ τὴ φωτιὰ κρεμασμένα σίδερα κρεββατιῶν καὶ σὲ κάθε μεριά, ἐδῶ κι ἐκεῖ, χίλια δυὸ στραπατσαρισμένα, ἄμορφα, ἄχρηστα ὑπολείμματα ἀπὸ καμένα ἐμπορεύματα καὶ σκουριασμένες, μαῦρες κατσαρόλες. Κάποτε, τὸ 1915, θυμόμουν πὼς ἦρθα γιὰ ὀλιγοήμερη ἐκδρομὴ ἀπὸ τὰς Σέρρας καὶ εἶδα τότε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πόλι τοῦ Ἅι-Δημήτρη νὰ μοσκοβολᾶ στὸν ἀέρα τῆς λευτεριᾶς σὲ μιὰ ἀέναο κίνησι εἰρηνική, μὲ κέντρα γεμᾶτα μουσικές, ἀπὸ τὸν Λευκὸ Πύργο ὥς τὸ Τελωνεῖο.

Τώρα ὅλα τὰ εὕρισκα ἀλλαγμένα, ἀπ᾿ τὴ φωτιὰ ρημαγμένα, μιὰ παρδαλή, πολυάνθρωπη κίνησι ἀλλοφύλων μοῦ ζάλιζε τὸ μυαλό.

Ἀπ᾿ ἐδῶ μιὰ διμοιρία ἰταλικοῦ στρατοῦ μὲ τὰ γκρίζα λερά τους, ἀπ᾿ ἐκεῖ ἕνας λόχος γαλλικοῦ στρατοῦ Σενεγαλέζων μὲ τὰ γκρί - μπλέ τους πάει τὸν ἀνήφορο γιὰ τὸ «Ζεϊτινλήκ». Στὸ ἄλλο πεζοδρόμιο μιὰ ὁμάδα Νεοζηλανδῶν, μὲ λασπωμένες ἀρβύλες, στρίβει ἀπ᾿ τὴ γωνία τοῦ «Στάιν», πάρα πέρα μιὰ ἄλλη περίπολος—ἑλληνικὴ αὐτὴ τὴ φορά—πέντε Ἀμυνίτες μὲ γαλλικοὺς μανδύες καὶ μὲ δίκωχα στὸ κεφάλι, μὲ τὸν δεκανέα ἐπὶ κεφαλῆς χαζεύουν μὲ βάδισμα πέντε εἰδῶν, συμμαχικὰ αὐτοκίνητα φορτωμένα περνοῦν γρήγορα ἐπάνω στοὺς παλιοὺς φαρδοπλακοστρωμένους δρόμους, φλομώνουν μὲ καπνὸ βενζίνης τὰ γύρω καὶ πιτσιλοῦν μὲ λασπόνερα ἀδιάκριτα τοὺς διαβάτες.

Πέρα στὸ Βαρδάρη, σὲ μιὰ πάροδο τῆς Ἐγνατίας, βρέθηκε κάποιος πατριώτης μου ξενοδόχος καὶ στὸ ξενοδοχεῖο του «Ὡραία Ἑλλὰς» μὲ δέχεται νὰ κοιμηθῶ γιὰ λίγες μέρες, πρόχειρα σ᾿ ἕναν διάδρομο, μ᾿ ἐλάχιστη ἀμοιβή.

Μόνος γυρίζω στὴν πολυθόρυβη Θεσσαλονίκη, ζαλισμένος, κατὰ τύχην βλέπω τὴν ἡμερομηνία : «24 Δεκεμβρίου»· καταλαβαίνω πὼς εἶναι ἡ παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων. Ἡ πόλις μὲ τὴν πολυάνθρωπη κίνησί της, τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν ἀνακωχὴ τοῦ πολέμου, ἔχει ἀκόμη, ὅπως εἴπαμε, νευρική,

ταραχώδη καὶ σπασμωδικὴ κίνησι στρατιωτικὴ καὶ δὲν φανερώνει μὲ κανένα σημάδι πὼς αὔριο εἶναι μεγάλη ἡμέρα. Πουθενὰ δὲν ἀκούονται κάλαντα.

Ἴσως τὰ παιδιὰ νὰ τὰ ψάλλουν στὶς παλιὲς συνοικίες, στὰ σοκάκια τοῦ Ἑπταπυργίου, ποὺ σώθηκαν ἀπὸ τὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τοῦ 1917.

Στὴν πλατεῖα τοῦ Βαρδάρη, σ' αὐτὴ τὴν πληθωρικὴ σβοῦρα ἀνθρώπων παντὸς ἔθνους καὶ πάσης φυλῆς, δὲν διακρίνω κανένα γνωστόν.

Συνωστισμός, διαγκωνισμός, πλῆθος πολύ...γνωριμία καμμία...

Τί ἐρημιά...

Κάνει κρύο πολύ, εἶμαι κρυωμένος, βήχω, αἰσθάνομαι πυρετό, τὸ μέτωπό μου καίει. Ὄρεξι γιὰ φαγητὸ δὲν ἔχω. Ἕνα ζεστὸ τσάι μὲ ἱκανοποιεῖ.

Ἀπείραχτη καὶ σφραγισμένη μένει ἡ κονσέρβα κὸρν-μπὶφ (τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ), ποὺ φτηνὰ τὴν ἀγόρασα ἀπὸ τὴν Ἐγνατία.

Ἐνωρίς, καὶ μὲ ρίγη, πλάγιασα στὸ ράντζο τοῦ διαδρόμου τοῦ ξενοδοχείου καὶ ἄθελα γυρίζαν στὸ μυαλό μου μελαγχολικοὶ συλλογισμοί :

α) Παραμονὴ Χριστουγέννων 1916.

Σέρραι, ἀποκλεισμός, κατοχή, πόλεμος, στερήσεις, πεῖνα...

β) Παραμονὴ Χριστουγέννων 1917 :

Βάρνα, καζάρμα, δουλειὰ στὸ λιμάνι, χιόνι, στερήσεις...

γ) Παραμονὴ Χριστουγέννων 1918 :

Θεσσαλονίκη, ψυχρὸς Βαρδάρης, διάδρομος ξενοδοχείου, γρίππη...

Ἔχει ὁ Θεός...μὴ χειρότερα.

Ἔτσι στὴ Θεσσαλονίκη ἔμεινα τρεῖς βδομάδες παλαίβοντας μὲ γρίππη καὶ ἄθλια οἰκονομικά, πάντα μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν φροντίδα νὰ ἐξασφαλίσω εἰσιτήριο γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Εὐτυχῶς συναντήθηκα μὲ ἕναν παλαιό μου συμμαθητή, τὸν Δημ. Χατζηπανταζῆ, διωρισμένο στὸ Τελωνεῖο, τοῦ ζήτησα καὶ ἔλαβα «ἐθνικὸ δάνειο» 15 δραχμῶν γιὰ νὰ βολευτῶ, θεώρησα τὰ χαρτιά μου ἀπὸ χίλιους ντόπιους καὶ συμμαχικοὺς ἐλέγχους καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὲς συστάσεις ἐπῆρα ἐπὶ τέλους στὸ χέρι τὸ δωρεὰν εἰσιτήριο τρίτης θέσεως, μὲ τὸ πλοῖο γιὰ τὸν Πειραιᾶ.

ΛΑΘΡΕΠΙΒΑΤΗΣ

Ἀνέπνευσα μὲ ἀνακούφισι ὅταν κάποτε τὸ σούρουπο σαλπάριζε, σφύριζε καὶ ἀναχωροῦσε τὸ «Ζάκυνθος» καὶ ἄρχισα νὰ βλέπω τὸν Λευκὸ Πύργο νὰ μικραίνη, νὰ μικραίνη καὶ νὰ χάνεται στὸ τέλος μέσα στὸ σκοτάδι τῆς βραδυᾶς. Ἔφυγε καὶ διελύθη ἀπὸ μπροστά μου ἕνας τρομερὸς ἐφιάλτης : ἡ Θεσσαλονίκη μὲ τὶς δυσκολίες της, μὲ τὰ οἰκονομικά της προβλήματα, μὲ τὴν πολυαρχία της, μὲ τὸν τάραχο τοῦ ἀνακατωμένου πληθυσμοῦ της καὶ τῶν συμμαχικῶν χρωματιστῶν στρατῶν, μὲ τὰ στρατιωτικά της αὐτοκίνητα ποὺ πιτσιλοῦν ἀδιάκριτα λάσπη καὶ τὸν παγερό, τὸν πικρὸ «Βαρδάρη» της, ποὺ κοκκαλώνει καὶ παγώνει τὶς λάσπες τῶν δρόμων της μέσα σὲ μιὰ ὥρα.

Δυνάμωσε τὸ κῦμα, τὸ πλοῖο κουνάει καὶ σκαμπανεβάζει γερὰ καὶ στὰ σύρματα τῶν καταρτιῶν παίζει τὶς τρίλλιες του ὁ βοριᾶς.

Στὸ κατάστρωμα (Γ' θέσις - ὕπαιθρο), δίπλα σὲ μοσχάρια καὶ ἀγελάδες, βρῆκα ἕνα ἀπάγγειο μέρος καὶ ξαπλώθηκα κατάχαμα, μὲ μαξιλάρι τὸ μπογαλάκι μου. Αὐτὸ δὲν μὲ πείραζε καὶ πολύ, γιατὶ εἶχα παλαιὰ ἐξάσκησι ἀπὸ τὴν ὁμηρεία σὲ χειρότερα μέρη.

Τὴ νύχτα τὸ κρύο δυνάμωσε. Τὰ κύματα ἔλουζαν τὶς κρεμασμένες ἄγκυρες. Προσπάθησα νὰ κοιμηθῶ· ὁ Θεὸς νὰ τὸν κάνη ὕπνο. Μέτρησα 19 ποὺ πέρασαν ἀπὸ δίπλα μου, οἱ 18 μὲ πάτησαν καὶ ὁ τελευταῖος μοῦ ἔκανε τὴν παρατήρησι : «Ρέ βλάμη, κατὰ τὸ ξάπλωμα ποὺ ἔκανες, ἔπιασες ὁλάκερο τὸ κατάστρωμα».

Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα φτάσαμε στὸν Βόλο, τὸ βαπόρι βρῆκε τηλεγραφικὴ διαταγὴ ἀπὸ τὴν «Ἀνωτάτη Διεύθυνσι Μεταφορῶν» νὰ ξεφορτώση ἀμέσως καὶ νὰ φύγη γιὰ τὴν Καβάλα, νὰ παραλάβη ἀπολυομένους ἐφέδρους. Μᾶς βγάλαν ὅλους στὸ Βόλο. Τὸ εἰσιτήριο τὸ ἔσκισαν στὸν ἔλεγχο ποὺ προηγήθηκε τὴν περασμένη νύχτα.

Ὅσο κι ἂν γύριζα μέσα στοὺς δρόμους, μέσα στὴν ὡραία πόλι μὲ τὰ καινούργια σπίτια της, ἡ στενοχώρια μου μεγάλωνε. Μοῦ κοπῆκαν τὰ πόδια. Ἐδῶ σ' ἕνα ἄγνωστο μέρος, χωρὶς καμμία ὑποστήριξι καὶ χωρὶς εἰσιτήριο γιὰ τὸν Πειραιᾶ. Γιὰ τὸ εἰσιτήριο αὐτὸ παιδεύτηκα ἕνα μῆνα στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ τώρα ἔμεινα μὲ ἄδεια χέρια. Ἕνας βαρὺς πονοκέφαλος τρυπάνιζε τὸ κεφάλι μου. Καὶ λέω τότε ἀπὸ μέσα μου : «ἀγκάλιασε τὸν ἑαυτό σου, θὰ πάρης νέα δύναμι, τὴν δύναμι ποὺ σοῦ χρειάζεται».

Στὸ κεφαλόσκαλο τοῦ λιμανιοῦ πληροφορήθηκα ὅτι τὸ ἴδιο βράδυ θὰ περνοῦσε τὸ βαπόρι «Ὑπεροχὴ» γιὰ τὸν Πειραιᾶ.

Τὸ πλοῖο ἦρθε στὴν ὥρα του. Ὅταν κατὰ τὸ σούρουπο ἄρχισαν οἱ βάρκες νὰ μεταφέρουν στὸ πλοῖο τοὺς ἐπιβάτες, πλησίασα ἕναν ἀπ' αὐτοὺς καλοντυμένον καὶ προσφέρθηκα νὰ τοῦ μεταφέρω τὴν βαλίτζα του στὸ πλοῖο. Ἀνέβηκα στὸ πλοῖο καὶ ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ ἀφῆκα τὴ βαρειὰ βαλίτζα του στὴν πρώτη θέσι, γλύστρησα στοὺς διαδρόμους καὶ κατέβηκα στὴν τουαλέττα τῆς Α' θέσεως. Μπῆκα καὶ ἀμπάρωσα ἀπὸ μέσα γιὰ νὰ ἔχω τὴν ἡσυχία μου. Πότε - πότε κολλοῦσα τὸ ἀφτί μου στὴν ριπολίνα τοῦ τοίχου, γιὰ νὰ παρακολουθήσω καλλίτερα, ἂν τὸ καράβι ἄρχισε νὰ φεύγη.

Κανένας κρότος, καμμιὰ βοὴ μηχανῆς, κανένα κούνημα.

Πόσο δύσκολα περνᾶ ἡ ὥρα, περνοῦν σιγὰ τὰ μακρυὰ λεπτά, μοιάζουν μὲ αἰῶνες καὶ μάλιστα σ' ἕνα τόσο λαμπρὸ περιβάλλον καὶ μὲ συνοδεία τοὺς ἀνήσυχους κτύπους τῆς καρδιᾶς τοῦ λαθρεπιβάτου.

Κάποτε ἀκούστηκε μεγάλος κρότος, ἀνεβάζαν τὶς ἄγκυρες, ἔπειτα ἀκούστηκε καθαρὰ πὼς τὸ πλοῖο βρισκόταν σὲ κίνησι καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο, μὲ φοβισμένο βῆμα, ἀνέβηκα στὸ κατάστρωμα νὰ πάρω λίγο ἀέρα. Ἔπιασα κου-

βέντα μὲ τοὺς διπλανοὺς στὴν κουπαστὴ καὶ ἄκουγα μὲ ἀδιαφορία λεπτομέρειες ποὺ ἔλεγαν γιὰ τὸν ὑποβρυχιακὸ πόλεμο, ποὺ ἦταν πρόσφατες στοὺς ἄλλους, καὶ γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ εἴχαμε ἀκόμα ἀπὸ πολεμικὲς νάρκες.

Ἡ βραδυὰ ἦταν ἥσυχη καὶ ἀποφάσισα νὰ παραμείνω στὸ κατάστρωμα, ἀλλὰ σὲ διαρκῆ ἐπιφυλακὴ νὰ μὴν κλείσω μάτι ὅλη τὴ νύχτα, ἀρκεῖ νὰ ἔβλεπα ἐγκαίρως τὸν ἔλεγχο γιὰ νὰ προφυλαχτῶ.

Καὶ τὰ κατάφερα μιὰ χαρά. Προτοῦ φτάσουν οἱ ἐλεγκταὶ τῶν εἰσιτηρίων ἐπῆγα πάλι στὸ γνωστὸ καταφύγιο καὶ ἔμεινα ἐκεῖ δυὸ ὧρες. Πολλὲς φορὲς χτυποῦσαν ἀπ᾿ ἔξω ν᾿ ἀνοίξω. Ξερόβηχα τότε ὥς ποὺ ἔσβηναν τὰ βήματα στὸν διάδρομο.

Ἀνέβηκα στὸ κατάστρωμα καὶ ἔκανα δυὸ - τρεῖς βαθειὲς ἀναπνοές, γιὰ νὰ χορτάσουν τὰ πλεμόνια μου καθαρὸν ἀέρα. Πολὺ πρωῒ τὸ καράβι ἔφτασε στὸν Πειραιᾶ. Ἄυπνος καὶ χωρὶς κέφι ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς περασμένης νύχτας ἀκολούθησα στὴ βάρκα στρατιῶτες ποὺ συνταξίδευαν, περιμέναμε νὰ τελειώση ἕνας μικροκαυγᾶς μὲ τοὺς βαρκάρηδες κι ὅταν πάτησα στὴν προκυμαία, ἔκανα τὸ σταυρό μου ποὺ ἔφτασα.

Ρωτῶντας βρῆκα τὸν σταθμὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ καὶ ἔβγαλα εἰσιτήριο Γ' θέσεως (τότε ὑπῆρχε καὶ τρίτη θέσις), 0.55 λεπτά, γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Ἔφτασα ἐπὶ τέλους μὲ τὸ πρῶτο πρωϊνὸ τραῖνο καὶ ἀνέβηκα τὰ σκαλιὰ τοῦ σταθμοῦ τῆς Ὁμονοίας.

Ἀραιοὶ κυκλοφοροῦσαν οἱ πρωϊνοὶ Ἀθηναῖοι, τὰ πρῶτα τρὰμ περνοῦσαν γιὰ τὰ πρῶτα δρομολόγια τῆς ἡμέρας, μὲ ἀναμμένα τὰ φῶτα, χτυπῶντας τὰ καμπανάκια, καὶ οἱ ἐφημεριδοπῶλαι φώναζαν: Νέα Ἡμέρα, Σκρίπ, Πατρίδα, Ἐμπρός, Ἐλεύθερος Τύπος, Ὁ Χρόνος, Ἀθῆναι.

Κάθησα σ᾿ ἕνα παγκάκι τῆς Ὁμονοίας καὶ ἔβαλα τὸ χέρι στὴν τσέπη τοῦ γιλέκου. Ὑπόλοιπον 15 λεπτά. Τὸ τελευταῖο ὑπόλοιπο τοῦ «ἐθνικοῦ δανείου» τῆς Θεσσαλονίκης. Ἂς ἔχει δόξα ὁ Θεός.

Ἱκανοποιημένος ἔφτασα στὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου καὶ ὡς λαθρεπιβάτης ἐξ ἀνάγκης.

Σηκώθηκα καὶ μὲ βῆμα σταθερὸ τράβηξα μὲ θάρρος γιὰ μιὰ νέα ζωή.

ΟΜΗΡΕΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Μὲ ἀτσαλένια καρτερία ποὺ βγαίνει ἀπὸ νεανικὰ στήθια, οἱ περισσότεροι περάσαμε τὴ μαύρη ἐκείνη ἐποχὴ παλαίβοντας δυναμικὰ πρόσωπο μὲ πρόσωπο μὲ τὴν κακοτυχία καὶ τὸν θάνατο ποὺ παραμόνευε σὲ κάθε γωνιά. Τὴν ταλαιπωρία, τὴν κακοπέρασι, τὴ σκληρὴ ζωὴ μὲ ψεῖρα καὶ ἀκαθαρσία, τὶς ἀπότομες μεταβολὲς στὸ ἀσυνήθιστο γιὰ μᾶς ἐκεῖνο βόρειο κλῖμα, μὲ τοὺς πάγους καὶ τὰ χιόνια, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀντιμετωπίζαμε ὅσο μπορούσαμε ψύχραιμα, ἀκόμα καὶ τὶς ἀρρώστιες καὶ τὶς διάφορες ψυχικὲς ἀγωνίες τῆς κάθε μιᾶς ἡμέρας, χωρὶς τὴ συμπαράστασι συγγενῶν ἢ φίλων μας, μακρυὰ

ἀπὸ τὸ συνηθισμένο ἄλλοτε οἰκογενειακὸ περιβάλλον, σὰν ξερριζωμένα φυτά. Ἐφωδιασμένοι μὲ ἀνεξάντλητη ψυχικὴ ἀντοχή, μ' ἕνα πικρὸ μειδίαμα στὰ χείλη, πότε-πότε πετάγαμε μεταξύ μας καὶ κανένα ἀστεῖο γιὰ νὰ γλυκάνουμε τὶς κρισιμώτερες στιγμές. Μόνο ἔτσι βγήκαμε ἀπὸ αὐτὴ τὴ μεγάλη δίνη, τὴν ἀνεμοζάλη τῆς ὁμηρείας, τὴν πάλη ποὺ μᾶς ἐπέβαλεν ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων χωρὶς νὰ μᾶς ρωτήση. Γλυτώσαμε ὀλίγοι, στοὺς ἑπτὰ ὁ ἕνας, μὲ τὴ Θεία Δύναμι, καὶ αὐτοὶ ποὺ σωθήκαμε, ἄθλια ὑπόλοιπα ἀπὸ μιὰ μακρυὰ καὶ ἀτέλειωτη φάλαγγα θανατοποινιτῶν, σὰν κι ἐκείνους ποὺ περιγράφει ὁ Ντοστογιέφσκυ.

Θυμᾶμαι καλά, εἶναι πολλὰ χρόνια τώρα, ποὺ κάποια βραδυά, νεώτεροι ἀπὸ μένα Σερραῖοι φίλοι μου, φοιτηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν —αὐτοὶ ποὺ ἦταν κάτω τῶν δεκαεπτὰ ἐτῶν ὅταν ἐμᾶς μᾶς πῆραν στὴν ὁμηρεία—μὲ εἶχαν παρακαλέσει νὰ τοὺς διηγηθῶ σελίδες ἀπὸ τὰ «βάσανα τῆς ὁμηρείας». Παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις μου καὶ τὶς ὑπεκφυγές μου, στὸ τέλος κατώρθωσαν νὰ μὲ καταπείσουν. Ἐπάνω στὴν διήγησί μου ἐκείνη ὁ Ν.Χ.Κ. μὲ διέκοψε πέντε φορὲς λέγοντας:

— Ἐγὼ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θ' αὐτοκτονοῦσα.

Δὲν αὐτοκτονήσαμε ὅμως ἐμεῖς, κρατηθήκαμε στὴ ζωὴ μὲ ὑπομονή, δὲν χάσαμε τὸ ἠθικό μας σθένος, φαίνεται πὼς τὸ αἷμα μας ἔβραζε νεανικὸ στὶς φλέβες καὶ εἶχε ἀτσαλένια ἀντοχή. Εἴχαμε μέσα μας μιὰ σταθερὴ ἐλπίδα πὼς θὰ κερδίζαμε μιὰ ἄλλη ζωὴ ποὺ ἀξίζει. Καὶ τὴν κερδίσαμε.

Τὰ περάσαμε ὅλα ἤρεμα, ἤπιαμε τὸ ποτῆρι «μέχρι τρυγός» καὶ ἀξιωθήκαμε νὰ γυρίσουμε στὴν Πατρίδα μισόγυμνοι, ἀπένταροι, λιγνοὶ καὶ μαυρισμένοι, σκελετωμένοι καὶ ψειριασμένοι «στὰ σπίτια μας».

Ποιά σπίτια μας;

Τὰ δικά μας μᾶς τὰ κάψανε οἱ ἴδιοι αὐτοὶ Βούλγαροι, στὰ 1913, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀλίγα τούρκικα ποὺ σωθῆκαν τότε στὶς πέρα συνοικίες καὶ καθόμασταν ὣς τὴν ἐποχὴ τῆς ὁμηρείας, ὅταν γυρίσαμε τὰ βρήκαμε τελείως ἄδεια καὶ καταρημαγμένα, χωρὶς ταβάνια, χωρὶς πόρτες καὶ παράθυρα, χωρὶς πατώματα. Τῶν περισσοτέρων μας οἱ οἰκογένειες εἶχαν ἐκτοπισθῆ στὴν παλαιὰ Βουλγαρία μετὰ τὴ φυγή μας στὴν ὁμηρεία. Ἀλλοῦ ἐμεῖς καὶ ἀλλοῦ ἐκεῖνοι.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφή μας ἀπὸ τὴν ὁμηρεία ἀντιμετωπίσαμε ὀξύτατα τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ἀπὸ ἔλλειψι τῶν πάντων, ἐγγίσαμε κυριολεκτικὰ τὸ ἔδαφος ἀπὸ ἀνέχεια καὶ ἀρχίσαμε καὶ πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅπως μετὰ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1913, νὰ στήσουμε καινούργιο νοικοκυριό, ἀγοράζοννας γιὰ δεύτερη φορὰ τὰ ἀπαραίτητα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἀπὸ καρέκλα, πιάτο, μπρίκι, ντιβάνι, στρῶμα, κουβέρτες, ὣς τὸν προσωπικὸ ἱματισμὸ ποὺ δὲν μᾶς εἶχε μείνει τίποτε.

Κοινωνικὴ πρόνοια ; Ἀνοργάνωτη καὶ ἀνύπαρκτη. Τὸ κράτος εἶχε τὶς πληγές του ἀνοιχτὲς καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὶς γιατρέψη.

Αλλὰ αὐτὰ τὰ νέα ἀποκτήματα, γιὰ ὅσους εἶχαν τὴν τύχη νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν νέο ἐκτοπισμὸ καὶ τὴν νέα ὁμηρεία τοῦ 1941, χαθῆκαν καὶ πάλι ἀγοράζαν στὸ 1944—45, γιὰ τρίτη φορά, τὰ ἀπαραίτητα τοῦ βίου. Ἱστορία ἀληθινοῦ Σισύφου.

Κάποιος φίλος μου Ἀθηναῖος, ποὺ εἶχε ἀνέπαφο τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ παπποῦ του, ὅταν ἄκουσεν αὐτά, κούνησε τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε :

— Χαρὰ στὸ κουράγιο σας. Μπράβο σας !

Καὶ γιὰ νὰ ἀντιληφθῆ καλύτερα τὴν κρατικὴ πρόνοια τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1913, τοῦ ἀνέφερα ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν γενικὴ ἐκείνη πυρκαϊὰ τῶν Σερρῶν μᾶς μοιράζαν ἐπὶ 40 μέρες ἀπὸ μισὴ κουραμάνα τὸ ἄτομο, πολλὲς φορὲς μουχλιασμένη—ἀπὸ τὰ στρατιωτικὰ ἀρτοποιεῖα τοῦ Σωχοῦ—καὶ στὰ τρία ἄτομα δύο κουβέρτες. Τίποτε ἄλλο. Αὐτὴ ἦταν ἡ «πρόνοια» γιὰ τοὺς ἀστέγους πυροπαθεῖς.

Δοκιμαστήκαμε σὰν τὸν Ἰὼβ τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ μᾶς ἀξίωσεν ὁ Θεὸς τελικὰ νὰ ἐπιζήσουμε καὶ νὰ χαροῦμε καλὰ παιδιὰ καὶ τρυφερὰ ἐγγόνια.

Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι οἱ Ἕλληνες κατέχουν μιὰ μοναδικὴ ἱκανότητα : «ν ὰ ξ ε χ ν ο ῦ ν», καὶ οἱ Βούλγαροι μιὰ ἄλλη : «ν ὰ ἐ κ δ ι κ ο ῦ ν τ α ι».

ΣΚΕΨΕΙΣ

Καμμιὰ φορά, βλέποντας τὸν τρόπο τῆς σημερινῆς πολιτισμένης καὶ ἄνετης ζωῆς μας, τόσο στὴν πρωτεύουσα τοῦ 1970, ὅσο καὶ στὰς Σέρρας, τὴν σημερινὴ ἐκ θεμελίων καινούργια, ὡραία καὶ σύγχρονη πόλι ποὺ σὰν φοίνικας ξαναγεννήθηκε, μὲ τὶς πολλὲς σύγχρονες πολυκατοικίες καὶ δημόσια κτίρια, φιλοσοφῶ καὶ λέω :

— Αὐτὰ τὰ παιδιὰ ποὺ γεννήθηκαν καὶ ἀνατράφηκαν κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια σὲ καλὲς ἡμέρες, χωρὶς καμμιὰ στέρησι καὶ μὲ ὑπερφροντίδα τῶν γονιῶν τους, ἀκόμη καὶ τῶν πτωχοτέρων, νὰ μὴν τοὺς λείψη τίποτε, ὅταν βλέπουν ἐμᾶς τοὺς λίγους σὲ γεροντικὴ ἡλικία γεροὺς ἀκόμη, θαλεροὺς καὶ γελαστούς, θὰ διστάζουν νὰ πιστέψουν τὰ δεινοπαθήματα ποὺ περάσαμε στὴν ἡλικία τους, ἂν ποτὲ διαβάσουν τὶς σελίδες αὐτές.

Ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, ὅταν πιὰ φύγη καὶ ἡ τελευταία φρουρὰ τῆς δικῆς μας γενεᾶς ποὺ ποτίστηκε στὰ νιᾶτα της μὲ τὴν μεγάλη κούπα τὸ φαρμάκι τῆς αἱματόλουστης πάλης τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα 1903—1908,

τοῦ πολέμου τοῦ 1912, τῆς βουργάρικης τριπλῆς ἐπιδρομῆς 1913, 1916, 1941, τὶς δοκιμασίες τοῦ 1922 μὲ τὸ δράμα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ μὲ συνέχεια τὰ δεινὰ τῆς κατοχῆς τοῦ '40 καὶ τὴν ἀναταραχὴ τοῦ συμμοριτοπολέμου, καὶ ὅταν σβήση καὶ ἡ παράδοσις ἀπὸ προφορικὲς ἀφηγήσεις, θὰ μένουν μόνον μερικὰ γραπτὰ γιὰ νὰ θυμίζουν τὰ ἀπίστευτα δεινὰ ποὺ πέρασαν οἱ σύγχρονοί μας.

Θὰ πρέπει νὰ μάθουν οἱ νεώτεροί μας πὼς ἡ δική μας γενεὰ μεγάλωσε καὶ ἀνδρώθηκε ποτισμένη καὶ ζυμωμένη μέσα σὲ μύριες στερήσεις καὶ ἔζησε τραβῶντας μπροστὰ χωρὶς τὰ σύγχρονα μέσα, χωρὶς ὑποστήριξι μὲ εὔνοιες, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀκατασίγαστη θέλησι τοῦ μερμηγκιοῦ νὰ δουλέψη μὲ ἀλύγιστη προσπάθεια γιὰ νὰ προοδέψη καὶ νὰ ζήση μὲ τὴ φιλεργία του.

Τὰ ἐγγόνια μας πολὺ δύσκολα θὰ φαντάζωνται καὶ θὰ πιστεύουν μὲ πόσες θυσίες καὶ ἀτέλειωτες ταλαιπωρίες καὶ μὲ πόσους μόχθους καὶ ὁμαδικοὺς θανάτους πληρώθηκαν ἀπὸ τοὺς προγόνους τους ἡ δική τους εὐημερία καὶ ἡ σημερινὴ καὶ αὐριανή τους εὐτυχία.

Δυστυχῶς, τώρα τὸ κλῖμα τῆς ἐποχῆς πνίγει αὐτὲς τὶς ἀναμνήσεις. Σ' αὐτὸ βοηθεῖ καὶ ἡ κακὴ Π α ν δ ώ ρ α, ὡς κακὸς σύμβουλος, ἡ καταναλωτική μας κοινωνία, ἡ πλουτισμένη μὲ ὑπεραφθονία ἀγαθῶν, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία μὲ τὰ πάμπολλα καὶ παντοειδῆ πρωτοχρονιάτικα δῶρα καὶ παιγνίδια, ὡς τὰ λοιπὰ μέσα τῆς καλοζωΐας.

Οἱ σημερινοὶ νέοι ζοῦν σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ὑπερευημερίας, ὑπερεπαρκείας καὶ μὲ τὸ πρόσθετον δῶρον τῆς δωρεὰν μορφώσεως.

Πιὸ πέρα, ἡ νεολαία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μεθυσμένη ἀπὸ παρεχόμενες εὐκολίες ὠργανωμένου φοιτητικοῦ βίου καὶ μέσων σπουδῆς, θεωρεῖ τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ ὀλίγα, βιάζεται νὰ ἀποκτήση ζωὴ ἄνετη, τὰ θέλει ὅλα ἀμέσως, μισεῖ τὰ πάντα καὶ ἀδικαιολόγητα κλείνει πρὸς τὴν ἀναρχία καὶ τὸν μηδενισμό, χωρὶς νὰ ξέρη τί ζητᾶ, ἀφοῦ ἔχει στὰ χέρια της τόσα προσφερόμενα κατὰ πολὺ ἀφθονώτερα ἀπὸ τὰ δικά μας, ποὺ ἐμεῖς οἱ παλαιότεροι οὔτε στὸ ὄνειρό μας τολμούσαμε νὰ φανταστοῦμε.

'Αλλὰ ἂς ἐλπίσουμε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ νεολαία μὲ τὴν σύγχρονη ὀρθὴ προσαρμογὴ τῆς παιδείας καὶ τῶν λοιπῶν διευκολύνσεων γιὰ τὴν ἀνωτέρα θεωρητικὴ καὶ τεχνολογικὴ μόρφωσι θὰ παραμείνη ἀμόλυντη ἀπὸ αὐτὸ τὸ μίασμα τοῦ ἀναρχισμοῦ καὶ δὲν θὰ θελήση νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὰ πάτρια, ποὺ γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας ἔχουν τόση μεγάλη ἠθικὴ ἀξία καὶ σημασία, ὅση τὸ προζῦμι στὸ ψωμὶ ποὺ τρῶμε.

'Αθῆναι, Δεκέμβριος 1970 — Νατάλης 'Εμμ. Πέτροβιτς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΧΑΪΚΟΝ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΥΣ ΟΜΗΡΟΥΣ Εὐαγγέλου Στράτη . . . Σελ. 13

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΥΣ ΟΜΗΡΟΥΣ Νατάλη Πέτροβιτς . . . » 14

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ . . . . » 15

Ἡ σημασία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας γιὰ τοὺς Βουλγάρους . . . » 17

Βιβλία γιὰ τὴν ὁμηρεία . . . . » 19

Οἱ Βούλγαροι ἀπέναντι τῶν Σερραίων . . . . » 20

Ἱστορικὴ κατατόπισις . . . . » 20

Τὰ γεγονότα 1915 - 1917 . . . . » 22

Ἀντὶ τοῦ μάννα χολὴν . . . . » 25

Ὁ Σαράιγ καὶ τὸ Ροῦπελ . . . . » 25

Ἡ κατάληψις τοῦ Ροῦπελ καὶ τὰ ἐπακόλουθα . . . . » 26

Μείναμε... . . . . » 29

Ὁ βουλγαρικὸς χείμαρρος καὶ τὸ εἶδος τῆς Κατοχῆς . . . . . » 30

Στερήσεις καὶ νόμισμα . . . . » 31

Αὐθαιρεσίες φρουράρχου Γεωργίεφ . . . . » 32

Τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴν Ἑλλάδα . . . . » 34

Ἀποκλεισμὸς καὶ πεῖνα 1916 - 1917 . . . . » 35

Πεῖνα καὶ βομβαρδισμοὶ . . . . » 36

Ὀβίδα στὸ Γυμνάσιον Σερρῶν . . . . » 38

Ἀγγαρεία . . . . » 38

Ὁ καυγᾶς γιὰ τὸν πελαργὸ . . . . » 40

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς . . . . » 40

Πλάκες Νεκροταφείου Σερρῶν στὴ Σιοῦμλα . . . . » 41

Βανδαλισμὸς Μνημείων . . . . » 42

Ληστεῖες - Αὐθαιρεσίες—Φόνοι . . . . » 43

Πολεοδομικὰ—Δημογραφικὰ . . . . » 45

Θυσίες τοῦ Μελενίκου . . . . » 46

Ὁμηρεία—Ἀναχώρησις 21 Ἰουνίου 1917 . . . . » 48

Πεζοπορεία πρὸς Πορνὰ (Γάζωρο) . . . . » 49

Καραγάτς (Ὀρεστιάς)—Σιούμλα . . . . » 51

Ἀγγίστα—Σιούμλα . . . . » 51

Ἔρευνα . . . . » 52

Διανυκτέρευσι στὸ ὕπαιθρο . . . . » 53

Ξενοδοχεῖον (σταῦλοι)—Latrine (W - C) . . . . » 53

Τὸ συσσίτιο . . . . » 55

Ἀποστολὲς στὴν τύχη . . . . » 55

Καρναμπάτ, Γκόστιβαρ, Κίτσεβο . . . . » 55

Γκόστιβαρ—Κίτσεβο . . . . » 58

Ἡ ἀποστολή μας . . . . » 59

	Σελ.
Ὀλίγα γιὰ τὴν Δοβρουτσᾶ	» 59
Πρὸς τὴν Δοβρουτσᾶ	» 61
Μαγκάλια—Σιάμπλα	» 63
Τὸ ἁλώνισμα	» 64
Ἀρρώστεια καὶ ξυλοδαρμὸς	» 65
Ἐπιστροφὴ στὴ Σιούμλα	» 68
Ὁ μπάτσος τοῦ ταγματάρχη—Μειδίαμα τῆς τύχης	» 68
Ὁδοιπορία πρὸς τὴ Σιούμλα	» 70
Ἀποστολὴ στὴ Βάρνα	» 71
Ἕνα μαῦρο βράδυ—Κόλασις στὴ Βάρνα	» 72
Ὁ στρατώνας «Χάνι - Καζάρμα»	» 73
Πρωϊνὴ κατανομὴ γιὰ τὸ λιμάνι	» 74
Βραδυνὴ ἀνάπαυσις	» 76
Καζάρμα—Παραμονὴ Χριστουγέννων 1917	» 77
Ἀποστολὴ στὸ Λὸμ μέσα στὸ χειμῶνα	» 78
Τὸ κρύο τῆς Βάρνας	» 79
Γουρουνοκεφαλὴ ἐν ὄψει	» 80
Ἀγγαρεῖες διάφορες στὴν πόλι. Ἡ νέα Βάρνα	» 81
Ἐλβετοὶ τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ	» 84
Δέκα ἐννέα καὶ ἕξ (19+6)	» 84
Θὰ μάθω βουργάρικα	» 85
Ἡ διατροφή μας	» 88
Ἡ ἐπιστροφὴ	» 89
Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἠλία	» 91
Ἀναχώρησις	» 92
Λαθρεπιβάτης	» 94
Ὁμηρεία καὶ φιλοσοφία	» 96
Σκέψεις	» 98

103

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΤΖΕΜΑΪΛΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ (ΚΑΤΩ ΤΖΟΥΜΑΓΙΑΣ) ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1938 οἱ φίλοι Πάνος Πιέρρος καὶ Δ. Λιανόπουλος, δημοσιογράφοι, εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ ζητήσουν καὶ τὴν ἰδικήν μου συνεργασίαν διὰ τὸ ἐκδοθησόμενον ὑπ' αὐτῶν «Σερραϊκὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ ἔτους 1939, μὲ θέμα τὴν γενέτειράν μου Ἡράκλειαν.

Περιωρίσθην τότε, λόγῳ τῶν περιωρισμένων χρονικῶν ὁρίων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ παραδώσω τὴν συνεργασίαν μου, εἰς μίαν συντομωτάτην ἔκθεσιν τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς ἀγαπητῆς γενετείρας μου, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς σελ. 85-87 τοῦ Ἡμερολογίου.

Εἰς τὸ δημοσίευμα ἐκεῖνο ἀνέφερον συνοπτικῶς τὰ περὶ τῆς μετονομασίας τῆς Κάτω Τζουμαγιᾶς, εἰς Ἡράκλειαν, τῆς προελεύσεως καὶ καταγωγῆς τῶν κατοίκων της, τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀσχολιῶν καὶ τοῦ ἐθνικοῦ των φρονήματος.

Ἀνέφερον ἐπίσης περὶ τῆς κατερειπώσεως καὶ τῆς ἐκ θεμελίων ὁλοκληρωτικῆς καταστροφῆς τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν εἰσβολήν των εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν τὸ 1916—1918, περὶ τῆς ἀπαγωγῆς ὅλων τῶν κατοίκων της ὡς ὁμήρων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας καὶ τὰς βουλγαροκρατουμένας τότε παραδουναβίους σερβικὰς πόλεις, Ποζάροβιτς καὶ Πέτροβιτς καὶ ἄλλας βουλγαρικὰς πόλεις, περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν διασωθέντων ἐκ τῆς ὁμηρείας αὐτῆς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ περὶ τῆς ἀνεγέρσεως ὑπὸ τοῦ κράτους τῶν κατοικιῶν αὐτῆς.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν διαλαμβάνονται ὅλα τὰ ἀνωτέρω, γίνεται δὲ λόγος καὶ περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία εἶχε βραδύνει λόγῳ ἀσυμφωνίας τῶν ἐπαγγελματιῶν περὶ τὴν διανομὴν τῶν οἰκοπέδων. Τὰ γεγονότα ἐκθέτω ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἀκριβείᾳ χρονολογικῶς καὶ νομοθετικῶς, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἠσχολήθην μὲ αὐτὰ ἐνεργῶς, ὡς πρόεδρος τῆς κατὰ τὸ 1927 πρὸς τοῦτο ἱδρυθείσης «Ἑνώσεως Τζουμαγιωτῶν» ἐν Σέρραις καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀνοικοδομήσεως Ἡρακλείας ὡς δικηγόρος καὶ πολιτευτής, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἀρκετὰ σχετικὰ ἐπίσημα ἔγγραφα διεφυλάχθησαν εἰς τὸ διασωθὲν ἐκ τῶν πολεμικῶν γεγονότων προσωπικόν μου ἀρχεῖον.

Τέλος ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὸν διακεκριμένον Σερραῖον κ. Πέτρον Πένναν, πρόεδρον τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν - Μελενίκου», διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειαν ἐκ μέρους του κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς παρούσης.

Παραδίδων εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν ἐργασίαν μου αὐτήν, παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας καὶ ἐλλείψεις της, ἐλπίζω ὅτι παρέχω πολύτιμα στοιχεῖα εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἀσχοληθῇ ἐνδελεχέστερον μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας.

Ἀθῆναι, 20 Μαΐου 1973 *ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΖΕΜΑΪΛΑΣ*

107

Η ΗΡΑΚΛΕΙΑ

Ἡ Ἡράκλεια (Κάτω Τζουμαγιά) κεῖται εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν, εἰς τὸ κέντρον ἐπιπέδου καὶ ὁμαλῆς πεδιάδος, ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν μικροτέρων συνοικισμῶν—ὅπως τὸ Ποντισμένον, ἡ Κοίμησις, τὸ Ψωμοτόπι, τὸ Δασοχώριον, τὰ Χρυσοχώραφα—εἰς ἡμίωρον ἀπόστασιν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος, 30 περίπου χιλιόμετρα δυτικῶς τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν καὶ 20 χιλιόμετρα νοτιοδυτικῶς τοῦ Σιδηροκάστρου.

Ἡ Κάτω Τζουμαγιὰ μετωνομάσθη εἰς Ἡράκλειαν διὰ τοῦ ἀπὸ 9/2/

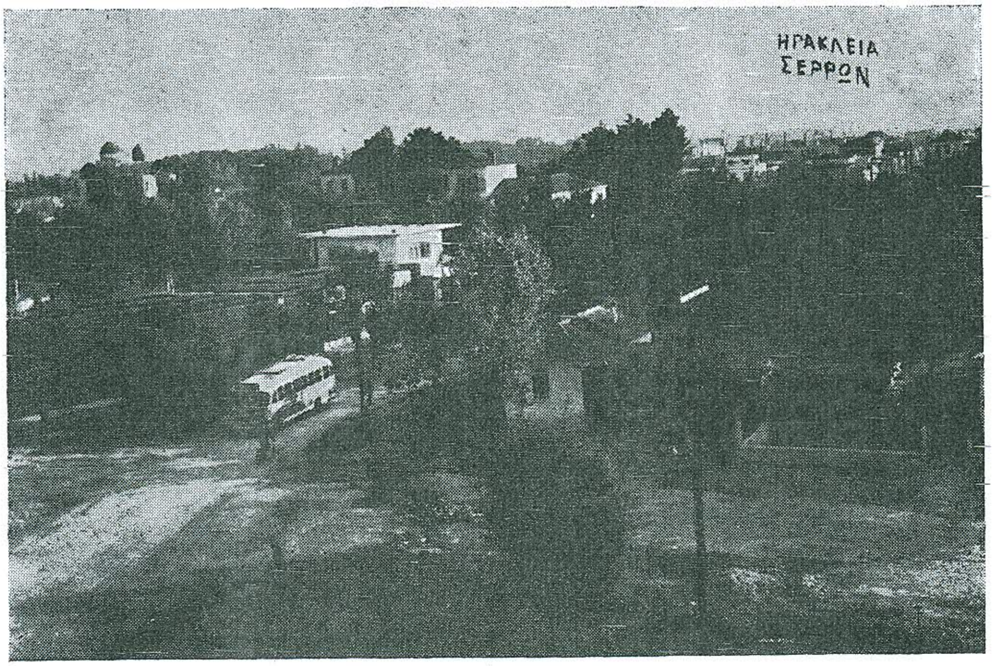

Ἡ σημερινὴ Ἡράκλεια.

1926 Δ/τος (Φ.Ε.Κ. Α'—55/1926), ἡ δ' ἀναγνώρισίς της εἰς δῆμον ἐγένετο διὰ τοῦ Ν. Δ. 107/1946 (Φ.Ε.Κ. Α' 290/1946).

Τὸ νέον ὄνομά της τὸ ἔλαβεν ἡ πόλις πρὸς ὑπόμνησιν τῆς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς χώρας τῶν Σιντῶν ἀκμαζούσης ἀρχαίας πόλεως Ἡρακλείας, ἡ ὁποία πρὸς διάκρισιν ἀπὸ ἄλλας πόλεις μὲ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν, ὅπως π. χ. Ἡράκλεια ἡ Ποντικὴ ἢ Ἡράκλεια ἡ Λυγκιστική, ἐκαλεῖτο «Ἡράκλεια ἡ Σιντική» καὶ «Ἡράκλεια ἡ ἐπὶ Στρυμόνι» [1].

---

1. Ἡ Σιντικὴ ἔκειτο μεταξὺ Παρορβηλίας ἀπὸ βορρᾶ καὶ Παιονίας ἀπὸ νότου ἐκτεινομένη ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος. Εἰς αὐτὴν κατῴκει τὸ ἀρχαῖον φῦλον τῶν Σιντῶν.

Ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο ἡ Ἡράκλεια ἡ Σιντική, δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Διὰ τὴν θέσιν τῆς σπουδαίας καὶ μεγάλης αὐτῆς πόλεως τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ὑπάρχουν τόσαι διαφωνίαι μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν συγγραφέων, ὥστε κάθε σχετικὴ συζήτησις μᾶλλον συσκοτίζει παρὰ διαφωτίζει τὸ πρόβλημα.

Ἄλλοι τὴν τοποθετοῦν εἰς τὸ Μελένικον [1], ἄλλοι εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον ἢ ὀλίγον βορειότερον αὐτοῦ, π. χ. εἰς τὴν θέσιν ὅπου τὸ σημερινὸν Νέον Πετρίτσι [2], ἄλλοι εἰς τὴν περιοχὴν Ζερβοχωρίου, εἰς τὰ ὅρια Σιντικῆς καὶ Βισαλτίας, παρερμηνεύοντες σχετικὸν χωρίον τοῦ Στράβωνος [3], ἄλλοι δὲ νοτιώτερον τῆς Πρασιάδος Λίμνης—ἂν ὡς τοιαύτην παραδεχθῶμεν τὴν λίμνην τοῦ Μπουτκόβου. Τέλος ὁ Β. Κολοκοτρώνης [4] τὴν τοποθετεῖ εἰς τὴν θέσιν τῆς Κάτω Τζουμαγιᾶς, δηλαδὴ τῆς σημερινῆς Ἡρακλείας.

Ἐπικρατεστέρα εἶναι ἡ ἄποψις κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἡράκλεια ἡ Σιντικὴ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς πόλισμα τῶν νοτίων ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Κερκίνη (Μπέλες), παρὰ τὸ σημερινὸν Νέον Πετρίτσι. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς συνηγοροῦν πολλὰ στοιχεῖα. Πρῶτον, μία τόσον μεγάλη πόλις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεγερθῇ εἰς τὸ μέσον μιᾶς τελείως ἐπιπέδου πεδιάδος, ἕρμαιος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἑνὸς ποταμοῦ ὁρμητικοῦ καὶ ἀτιθάσου, ὡς ὁ Στρυμών. Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη, παρὰ τὰ σοβαρὰ ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα, ἡ περιοχὴ ἡ κάτω τοῦ Μπέλες εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς συχνὰς πλημμύρας, αἱ ὁποῖαι κατὰ περιόδους τὴν καθιστοῦν ἀδιάβατον, συνηγορεῖ σοβαρῶς ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ ἀρχαία Ἡράκλεια ἔπρεπε νὰ ἦτο εἰς θέσιν πλησίον μὲν τοῦ Στρυμόνος, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἀπειλάς του.

Δεύτερον, εἰς τὸν χῶρον ὅπου ἡ σημερινὴ Ἡράκλεια, ἡ σκαπάνη οὐδὲν μνημεῖον ὑποδηλοῦν τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίου πολίσματος ἀνευρέθη, παρὰ τὴν ἐκ βάθρων ἀνοικοδόμησιν αὐτῆς λόγῳ τῆς ὁλοκληρωτικῆς της καταστροφῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸ 1913.

Τρίτον, ἡ θέσις ὅπου τὸ Νέον Πετρίτσι, εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὰς προϋποθέσεις ἀσφαλείας, στρατιωτικῆς καὶ συγκοινωνιακῆς, καὶ

---

1. Α. Πολυζωΐδου, Γεωγραφικά. Ἀθῆναι 1859, τ. Α', σ. 136.

2. Δ. Δήμητσα, Γεωγραφία Μακεδονίας, σελ. 555, 683. Γ. Χατζηκυριακοῦ, Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν, ἔκδ. Β', Θεσσαλονίκη 1962.

3. Στράβων Z C 331 ἀπόσπ. 36 ἐπιτ. Βατικανοῦ. «Ὑπὲρ δὲ τῆς Ἀμφιπόλεως Βισάλτσι καὶ μέχρι πόλεως Ἡρακλείας, ἔχοντες αὐλῶνα εὔκαρπον, ὃν διαρρεῖ ὁ Στρυμών . . . . . Ἐπὶ δὲ ἄρωτους ἰόνει ἀπὸ Ἡρακλείας καὶ τὰ στενὰ δι' ὧν ὁ Στρυμὼν φέρεται, δεξιὸν ἔχοντι τὸν ποταμὸν ἐκ μὲν τῶν εὐωνύμων ἐστὶν ἡ Παιονία καὶ τὰ περὶ τὸν Δόβηρον καὶ τὴν Ῥοδόπην καὶ τὸν Αἷμον ὄρος, ἐν δεξιᾷ δὲ τὰ περὶ τὸν Αἷμον. Ἐντὸς δὲ τοῦ Στρυμόνος πρὸς αὐτῷ μὲ τῷ ποταμῷ ἡ Σκοτοῦσα ἐστί . . .».

4. Β. Κολοκοτρώνη, Μελέτη περὶ ἐξελληνισμοῦ ξένων τοπωνυμιῶν. Ἀθῆναι 1925, σελ. 24.

ἀναπτύξεως μιᾶς πόλεως, ἄνευ κινδύνων πλημμυρῶν καὶ ἄλλων δυσμενῶν περιστάσεων. Ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ Νέου Πετριτσίου ὑπῆρχεν ἀρχαῖον πόλισμα, εἶναι ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον. Θεμέλια ἀρχαίου τείχους εἰς τὴν παραποτάμιον θέσιν «Λόζια», τάφοι ἀρχαῖοι ἐξ ὀπτοπλίνθων, ἀνεύρεσις πηλίνου ἀγαλματίου, συνεχὴς ἀνεύρεσις ἀρχαίων νομισμάτων εἰς τοὺς πλησιοχώρους κήπους, ἡ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀνεύρεσις ἀρχαίας μαρμαρίνης κολώνας κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν διὰ τὴν κατασκευὴν ὑδραγωγείου κατὰ ἐξηκριβωμένας μαρτυρίας ἐπιζώντων κατοίκων τοῦ Νέου Πετριτσίου [1] συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἡ Σιντικὴ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ἐκεῖ πλησίον καὶ ὄχι εἰς τὴν πεδιάδα.

Ἂν καὶ τὰ ὅρια τῆς Σιντικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται καὶ αἱ πόλεις Πέτρα (τὸ παλαιὸν Πετρίτσι), Τρίστωλος, Παρθικόπολις, Σίντια κ.ἄ., εἶναι ἀκαθόριστα, ταῦτα ἀσφαλῶς ἐκτείνονται πολὺ πέραν τῶν νοτίων ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Κερκίνη. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Κερκίνης τοποθέτησις τῆς Ἡρακλείας τῆς Σιντικῆς θὰ ἦτο σφαλερά, ἀφοῦ οὐδέποτε τὰ πάντοτε ρευστὰ ὅρια τῆς Βισαλτίας ἔφθασαν μέχρι τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ.

Ἡ Ἡράκλεια ἡ Σιντικὴ ἐκτίσθη κατὰ τὸν Στέφανον τὸν Βυζάντιον, ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου [2], πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ ὁποίου ἀπόγονοι ἐθεωροῦντο οἱ βασιλεῖς τῆς Ἡρακλείας, εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Στρυμόνος, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐξετείνοντο τότε τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας [3].

Ἐπὶ τῶν Ἀντιγονιδῶν, τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ Ἡράκλεια ἀπέβη πρωτεύουσα τῆς Σιντικῆς καὶ ἕδρα τῆς ἐπαρχίας Παιονίας.

Ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἡ Ἡράκλεια κηρυχθεῖσα ἐλευθέρα, ὑπή-

1. Γεωργίου Λιάου, Τὸ Νέον Πετρίτσι καὶ ἡ ἱστορία του. «Σερραϊκὰ Χρονικὰ» τόμ. 2 (1957), σελ. 211. «Τὸ Νέον Πετρίτσι φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκτισμένον ἐπὶ χώρου ὅπου καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχε πόλισμα. Ἴχνη ἀρχαίου τείχους, ὡς καὶ τάφοι ἐξ ὀπτοπλίνθων, τὰ ὁποῖα ἀνευρέθησαν, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις ἐπιζώντων, δὲν ἀφίνουν ἀμφιβολίαν περὶ αὐτοῦ. Ὁ ἔτι καὶ σήμερον ζῶν ἱερεὺς Παπαηλίας διηγεῖται ὅτι ὁ ἴδιος κατὰ τὸ ἔτος 1912 ἀνεῦρεν ἐντὸς μικροῦ ποταμοῦ, τοῦ διασχίζοντος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον τὴν πολίχνην, ἀρχαῖα νομίσματα καὶ πήλινον ἀγαλμάτιον παριστῶν προτομὴν κόρης, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς κατεστράφησαν».

2. Στέφ. Βυζαντίου εἰς τὴν λέξιν «Ἡράκλεια. κ. γ. Μακεδονίας, Ἀμύντου τοῦ Φιλίππου κτίσμα. Τὸ Ἐθνικὸν Ἡρακλείας καὶ Ἡρακλειώτης καὶ Ἡρακλεώτης».

3. Διόδωρος, 31, 32. «Τὴν δὲ χώραν ὅλην διεῖλον εἰς τέσσαρα μέρη, ὧν πρῶτον τὸ μεταξὺ Νέστου ποταμοῦ καὶ Στρυμόνος καὶ τὰ πρὸς Ἀνατολὴν τοῦ Νέστου ἐρύματα καὶ πρὸς Ἄβδηραν καὶ Μαρώνειαν καὶ Αἴνου πόλεις πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ Στρυμόνος Βισαλτία πᾶσα μετὰ τῆς ἐν τῇ Σιντικῇ Ἡρακλείας». Τ. Λίβιος 45, 29, 5.

χθη εἰς τὸ τέταρτον τμῆμα τῆς Μακεδονίας. Φαίνεται ὅτι ἡ πόλις ὑφίστατο μέχρι τὸν Ι' αἰῶνα, καθ' ὅσον ἀναφέρεται ὑπὸ μὲν τοῦ Ἱεροκλέους [1], ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἡράκλεια Στρύμνον, ὡς μία τῶν 32 πόλεων τοῦ πρώτου τμήματος τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ δὲ τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ροδόπης, τῆς ὁποίας ἀριθμεῖ 7 πόλεις. Τῆς Ἡρακλείας σώζονται χαλκᾶ νομίσματα τῶν Ρωμαϊκῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων, φέροντα τὰς παραστάσεις: ἔμπροσθεν μὲν τὴν ἐπιγραφὴν «Ἡρακλεώτην» καὶ ἀσπίδα μακεδονικὴν ἢ ἵππον ἐλεύθερον, ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης πλευρᾶς «ἐπὶ Στρυμόνι» μετὰ ροπάλου ἢ «Ἡρακλεώτην» ἐντὸς στεφάνου ἐκ δάφνης [2].

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΑΓΙΩΤΩΝ. ΤΟ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΟΝ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΙΔΙΩΜΑ ΑΥΤΩΝ

Τὸ πλεῖστον, ἂν μὴ τὸ σύνολον, τῶν προγόνων τῶν σημερινῶν Τζουμαγιωτῶν ἕλκει τὴν καταγωγήν του ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας φυγάδας ἐκ τῶν χωρίων τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Γράμμου, ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ (1790-1820) καὶ ἐνωρίτερον [3], Βοβοῦσα (Μποϋσιῶτοι ἀποκαλούμενοι), Ἀβδέλα (Ἀβδελιάτοι), Νέβεσκα (Νεβεστιάνοι), νῦν Νυμφαῖον, παρὰ τὸ ὄρος Βίτσι, Γράμοστα (Γραμαστιάνοι), Βλαχολείβαδον (Λειβαδιανοί), Κοκινοπλό, Μοσχόπολιν κ. ἄ., ὅπου, ὡς γνωστόν, ὡμίλουν καὶ ὁμιλοῦν ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν κουτσοβλαχικήν. Τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν κουτσοβλάχων, κυρίως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς λατινογενοῦς γλώσσης των, εἶναι παλαιὸν καὶ ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καταλύσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν κατοίκων του εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου.

Τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶναι γλωσσικὸν καὶ οὐδόλως ἐθνολογικόν, ὡς τοιοῦτον δὲ ἔπρεπε νὰ τύχῃ τῆς ἐρεύνης κυρίως τῶν γλωσσολόγων. Διότι οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι αὐτόχθονες κάτοικοι τῶν σημερινῶν περιοχῶν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὑποστάντες εἰς μικρότερον, συγκριτικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, βαθμὸν τὴν ἐκ τῆς ἐπιμειξίας ἀλλοίωσιν τοῦ γένους αὐτῶν, καὶ λόγῳ συνθηκῶν καὶ λόγῳ αὐστηρῶν ἐνδοφυλετικῶν ἀρχῶν [4].

Ὅταν ἐπερατώθησαν αἱ κατακτήσεις τῆς Ρώμης εἰς τὴν Χερσόνησον

1. Ἱεροκλέους, Συνεκδ. 639. 9 — Κ. Πορφυρογέννητος, «Περὶ θεμάτων» ΙΙ, 47, 6.

2. HEAD—Σβορώνου, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, τόμ. Α', σελ. 311— Λαμπρόπουλος, Νομίσματα Μακεδονίας, 12—Γ. Χατζηκυριακοῦ, ἐνθ. ἀν.—Γ. Καφταντζῆ, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, τόμ. Α', σελ. 462, ἀρ. 130.

3. Πέτρου Θ. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, β' ἔκδοσις. Ἀθῆναι 1966, σελ. 101.

4. Τηλ. Μ. Κατσουγιάννη, Περὶ τῶν Βλάχων τῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν. Α'. Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων, Θεσσα-

τοῦ Αἵμου, ἡ ἐκλατίνισις τῶν διαλέκτων τῶν διαφόρων ὑποδούλων λαῶν εἶχεν ἤδη ἀρκούντως προχωρήσει. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους διεμορφώθη εἰς Βυζαντινόν, ἡ ἐκλατίνισις τῆς γλώσσης τῶν ὑπηκόων δὲν ἀνεστάλη, καθ' ὅτι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἐξηκολούθει μέχρι τοῦ Ἡρακλείου νὰ εἶναι ἡ λατινική. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Ἰλλυρίας, οἱ Κουτσόβλαχοι αὐτῆς, καθὼς καὶ τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου, συνταυτίσαντες τὴν τύχην των μὲ τὰς τύχας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, παρέμειναν μέχρι τέλους τῆς Αὐτοκρατορίας ἐντὸς τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Οἱ Κουτσόβλαχοι κατώρθωσαν νὰ ἀποφύγουν τὸν ἐξισλαμισμὸν καὶ νὰ διαβιώσουν ὑπὸ συνθήκας ποιᾶς τινος ἡμιανεξαρτησίας εἰς τὰς ὀρεινὰς διαμονάς των. Διετήρησαν δὲ ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην τὰς ἐκ τοῦ Βυζαντίου κληροδοτηθείσας παραδόσεις καὶ τὰ ἰδανικὰ τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ὁποίων στερρῶς ἐχόμενοι συνέβαλον σπουδαίως εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ Γένους κατὰ τοὺς ζοφεροὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἡ πηγαία καὶ φανατικὴ ἑλληνικὴ συνείδησις αὐτῶν τῶν Κουτσοβλάχων συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν τυχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, κυρίως ὅμως ἐπὶ τουρκοκρατίας [1].

Σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη καὶ πολυπληθὴς ἀστικὴ τάξις, εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως ἐβασίσθη καὶ ἀνεπτύχθη ὁ θεσμὸς τῶν κοινοτήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ὁ ρόλος, τὸν ὁποῖον διεδραμάτισαν αἱ ὀρειναὶ Ἑλληνοβλαχικαὶ ἀστικαὶ κοινότητες, ὑπῆρξε πολὺ σπουδαιότερος ἀπὸ τὸν ὄχι ἀσήμαντον τῆς τάξεως τῶν κτηνοτρόφων. Σπουδαία ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῶν κουτσοβλαχικῶν πληθυσμῶν εἰς τὸν τομέα τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ κατακτητοῦ Τούρκου. Ἀπὸ τοὺς ποιμένας τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Γράμμου καὶ τῶν Πιερίων, τῶν Τζουμέρκων καὶ τῶν Ἀγράφων προῆλθον οἱ ἁρματωλοὶ καὶ κλέφτες, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὰς οὐσιωδεστέρας ἐμπειροπολέμους δυνάμεις ἀντιστάσεως τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τοὺς πρώτους ἤδη αἰῶνας τῆς τουρκοκρατίας μέχρι τοῦ 1821. Ὅλαι αἱ τάξεις τῶν ἀγνῶν ἐκείνων πατριωτῶν ἐμφορούμεναι ὑπὸ τῶν αὐτῶν παραδόσεων καὶ ἰδεωδῶν ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, προσέφερον τὸ πᾶν εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ἀπὸ τοὺς κόλπους αὐτῆς τῆς κοινωνίας προῆλθον ἐνθουσιώδεις ἐθνικοὶ κήρυκες καὶ ἀγωνισταί, ὅπως ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς, πολλὰ μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, πολλοὶ καπεταναῖοι καὶ πλῆθος ἁπλῶν πολεμιστῶν τοῦ '21. Εὐεργετικὴ ἐπί-

---

λονίκη 1964, σελ. 14.—Ε ὐ α γ γ έ λ ο υ Ἀ β έ ρ ω φ, Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος. Ἀθῆναι, 1948.—Ἀ ν τ ω ν ί ο υ Κ ε ρ α μ ο π ο ύ λ λ ο υ, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι. Ἀθῆναι 1939.—Π έ τ ρ ο υ Π έ ν ν α, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 234, 236 κ ἑ.—Μ ι χ. Χ ρ υ σ ο χ ό ο υ, Βλάχοι καὶ Κουτσοβλάχοι. Ἀθῆναι 1909. Ἔκδοσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

1. Τ η λ. Μ. Κ α τ σ ο υ γ ι ά ν ν η, ἔνθ. ἀνωτ., σελ. 55—60.

σης ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῶν Ἑλληνοβλάχων εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ὑποδούλου Ἔθνους. Οἱ ἀστοί, ἀποκτήσαντες τὸν πλοῦτον, διέθετον ἀφειδῶς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Γένους, τῶν Ἐκκλησιῶν του, τῶν Σχολείων καὶ τῶν Ἱδρυμάτων. Ὄχι δὲ μόνον ἡ γενεὰ τῶν μεγάλων Ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλαι αἱ τάξεις, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών των, γενναίως συνεισέφερον διὰ τοὺς ἱεροὺς σκοπούς.

Οἱ βλαχόφωνοι οὗτοι πληθυσμοὶ ἀπέδειξαν καὶ ἐμπράκτως τὴν ἐθνικήν των συνείδησιν μὲ τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Ἀβέρωφ καὶ τοῦ Τοσίτσα, καὶ τὴν μοῦσαν τῶν Συρρακιωτῶν Ζαλοκώστα καὶ Κρυστάλλη.

Οἱ Κουτσόβλαχοι τῆς Ἠπείρου προσέφερον εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς μεγαλυτέρους εὐεργέτας καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας ὡς ἁρματωλοὶ καὶ ὁπλαρχηγοί. Ἀνέδειξαν ἄνδρας μαχιμωτάτους, πολιτικοὺς συνετούς, λογίους ἐγκρίτους καὶ μεγάλους εὐεργέτας.

Ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εὐδοκίμησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἀνύψωσαν τὰς πατρίδας των εἰς ἀνθηρὰς κωμοπόλεις, ὅπως τὸ Μέτσοβον, οἱ Καλαρρύται, ἡ Μοσχόπολις ποὺ διεφιλονίκει τὰ πρωτεῖα πρὸς τὰ Ἰωάννινα καὶ πρὸς ἄλλα ἐμπορικὰ κέντρα τῶν τότε χρόνων.

Ὅλα δὲ αὐτὰ παρὰ τὰς ραδιουργίας, τὰς παχυλὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ὑλικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἡ ἀργυρώνητος ξένη προπαγάνδα κατεσπατάλα πρὸς εὐόδωσιν τῶν καταχθονίων σχεδίων καὶ σκοπῶν της.

Οἱ ἀδελφοὶ Ζάππα, Κουτσόβλαχοι ἀπὸ τὸ Συρράκον, ἦσαν ἰσχυροὶ καπεταναῖοι καὶ ἐπολέμησαν ἡρωϊκῶς εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ὑπάρχει ὁμώνυμος προμαχών.

Εἰς τοὺς προμαχῶνας ἐπίσης τοῦ Μεσολογγίου ἐφονεύθη μαχόμενος ὡς καπετάνιος καὶ ὁ κουτσόβλαχος σκηνίτης ἀπὸ τὸ Συρράκον Γρηγόρης Λιάκατας, διὰ τὸν ὁποῖον σώζεται καὶ δημοτικὸ τραγούδι.

Οἱ ἀδελφοὶ Τσαπαῖοι ἀπὸ τὸ Μέτσοβον ἦσαν ὀνομαστοὶ καπεταναῖοι τὸ 1821. Ὁ Τοσίτσας (1787—1856) καὶ ὁ Στουρνάρας (1806—1853) ποὺ μὲ ἡγεμονικὰς δωρεὰς ἐπροίκισαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα τῆς πατρίδος των καὶ ἐκόσμησαν τὰς Ἀθήνας, ἦσαν ἐπίσης Κουτσόβλαχοι τέκνα τοῦ εὐγενοῦς Μετσόβου. Κουτσόβλαχος ἦτο καὶ ὁ ἐπὶ Ὄθωνος πρωθυπουργὸς Ι. Κωλέττης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὸ Συρράκον, ὡς καὶ ὁ εὐεργέτης τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου Ἐπ. Μπαλτατζῆς καὶ ὁ Σίνας. Ὁ στρατηγὸς Κ. Σμολένσκης, ποὺ ἐδόξασε τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα τὸ 1897 εἰς τὰ Φάρσαλα καὶ τὸ Βελεστῖνον, ὁ ἥρως τοῦ Ρεβενίου, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μοσχόπολιν, ἦτο ἐπίσης Κουτσόβλαχος.

Πολλὰ ἐπίσης ὀνόματα διακεκριμένων ἀνδρῶν τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος προέρχονται ἀπὸ τοὺς Κουτσοβλάχους.

Οἱ ἀγῶνες τῶν Κουτσοβλάχων ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους δὲν ἔπαυσαν μὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἐλευθέρου Κράτους. Τοὐναντίον ἐνετάθησαν καθ' ὅλον τὸν

19ον αἰῶνα εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν συνόρων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ὅπου αἱ ἀλύτρωτοι χῶραι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἡ κουτσοβλαχικὴ αὐτὴ γλῶσσα προῆλθεν ἐκ τῆς δημώδους λατινικῆς. Διὰ τῆς παρεμβολῆς τῶν σλαβικῶν λαῶν κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα διεσπάσθη ἡ ἑνότης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ ἐδημιουργήθησαν νέαι συνθῆκαι. Ἡ ὑφισταμένη σχετικὴ γλωσσικὴ ἑνότης ἐπίσης διεσπάσθη καὶ οὕτω παρήχθησαν δύο χωρισταὶ καὶ διάφοροι γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι διαφοροτρόπως ἐξειλίχθησαν, ἤτοι ἡ κουτσοβλαχικὴ καὶ ἡ δακορουμανική. Ὁ Κουτσόβλαχος τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Ρουμάνον. Ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὰς χώρας τῆς Χερσονήσου ἠκολούθησε τὸν ρυθμὸν τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ρωμαϊκῶν κατακτήσεων. Αἱ πρῶται κατακτήσεις εἰς τὰς Ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ νοτίως αὐτοῦ, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου αἰῶνος π. Χ. Ραγδαίως καὶ ἐντὸς μιᾶς πεντηκονταετίας περίπου, μέχρι τοῦ 146 π. Χ., οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως. Συνεπῶς, ὁ πρῶτος ἐκρωμανισμὸς ἤρχισεν ἐντὸς τοῦ γεωγραφικοῦ τούτου χώρου, ἤτοι εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Ἤπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τῆς Πίνδου μετὰ τῶν διακλαδώσεών της[1]. Εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχὰς τῆς Πίνδου ἐπεκράτησεν εὐκολώτερον ὁ ἐκρωμανισμός, καὶ τοῦτο διότι ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, ἔχουσα συμφέρον νὰ ἐμπεδωθῇ, ἐπεβλήθη πληρέστερον διὰ τῆς ἰσχυρᾶς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ὀργανώσεώς της, οὐχὶ δ᾿ ὀλιγώτερον καὶ διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν ἐπιστρατεύσεως τῶν κατοίκων τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν. Οἱ ἐπιστρατευόμεναι ὑπηρέτουν ἐπὶ 20—25 ἔτη συνεχῶς καὶ ἐξεμάνθανον τὴν λατινικὴν τῶν στρατιωτῶν, ἀποστρατευόμενοι δὲ ἐπέστρεφον εἰς τὰ χωρία των καὶ ἐλάμβανον κλῆρον διὰ τὰ μακρὰ ἔτη τῆς ὑπηρεσίας των, καὶ οὕτως ἐγκαθιστάμενοι μονίμως μετέφερον τὴν ἐπίκτητον γλῶσσαν εἰς τοὺς τόπους τῆς καταγωγῆς των[2].

Οἱ Κουτσόβλαχοι, ὡς εἴπομεν, ἦσαν ἀνέκαθεν μόνιμοι κάτοικοι τῶν ὀρέων, οἰκοῦντες εἰς ὑψόμετρα ἄνω τῶν χιλίων μέτρων, ἡ ἀνεπάρκεια ὅμως τῶν μέσων βιοπορισμοῦ, ἡ ὑποαπασχόλησις καὶ ἡ ἐνδημοῦσα πενία ἀφ᾿ ἑνός, ἀφ᾿ ἑτέρου δὲ ὁ διωγμός των ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπῆρξαν τὸ βασικὸν κίνητρον τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης των, ὅπου τοὺς προσεφέροντο εὐνοϊκώτεραι συνθῆκαι ἀπασχολήσεως.

---

1. Τηλ. Μ. Κατσουγιάννη, Δημοσιεύματα Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1964 «Περὶ τῶν Βλάχων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Α΄. Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων».

2. Α. Κεραμοπούλλου, «Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι», Passim σχετικαὶ πληροφορίαι.

Διὰ τὴν προέλευσιν τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γενέσεως τῆς γλώσσης των ἠσχολήθησαν πολλοὶ ἡμέτεροι καὶ ξένοι.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀναφέρομεν τοὺς Κωνστ. Κούμαν, Μιχαὴλ Χρυσοχόου, Ε. Κουρίλαν, Σπῦρον Παπαγεωργίου καὶ Κ. Νικολαΐδην, συγγραφέα ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τῆς κουτσοβλαχικῆς. Ὅλως ἰδιαιτέρως ἀναφέρομεν τὸν καθηγητὴν καὶ ἀκαδημαϊκὸν ἀείμνηστον Ἀντώνιον Κεραμόπουλλον, ἐκ Βλάτσης Δυτικῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος Κουτσόβλαχος καὶ ὁ ἴδιος ἐπρόσεξε μὲ ἰδιαιτέραν προσοχὴν τὸ κουτσοβλαχικὸν πρόβλημα καὶ ἠσχολήθη εἰδικώτερον περὶ αὐτοῦ. Ἐκτὸς τῆς βασικῆς πραγματείας του «Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι», ἔχει γράψει καὶ πολλὰς ἐπὶ μέρους μελέτας, ἀναπτύσσων τὴν βασικὴν θεωρίαν του καὶ συμπληρώνων αὐτήν.

Ὁ Κεραμόπουλλος, Νικολαΐδης καὶ οἱ ἄλλοι οἱ προαναφερθέντες ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γλώσσης των συνάγουν ἀδιστάκτως ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι αὐτόχθονες τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Μὲ τὸ Κουτσοβλαχικὸν ἐπίσης ἠσχολήθη καὶ ὁ Εὐάγγελος Α. Ἀβέρωφ, Κουτσόβλαχος τὴν καταγωγήν, ἀπὸ τὸ Μέτσοβον, ὅπου ὁμιλεῖται ἡ κουτσοβλαχική. Οὗτος συνέγραψεν εἰδικὸν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος», Ἀθῆναι 1948. Εἰς τὴν ἀξιόλογον αὐτὴν ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν μελέτην του, ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει τὸ Κουτσοβλαχικὸν ζήτημα ἀπὸ τῆς γενέσεώς του, τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους διέτρεξεν ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκ τῆς ξένης προπαγάνδας καὶ τῆς Ρουμανικῆς[1] καὶ δὴ κατὰ τὸν χρόνον τῆς κατοχῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν, Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων 1940-1945. Περιγράφει ἐπίσης τὴν αὐθόρμητον συμβολὴν τῶν Κουτσοβλάχων εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ Ἐλευθερίας ἀγῶνας καὶ θυσίας τόσον κατὰ τὸ 1821, ὅσον καὶ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα.

Ἐκ τῶν ξένων, τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τῶν Κουτσοβλάχων, ἀναφέρομεν τὸν καθηγητὴν Ντουσιὰν Ι. Πόποβιτς, ὁ ὁποῖος δίδει σπουδαιοτάτην μαρτυρίαν περὶ τῶν Ἑλληνοβλάχων εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1927 ἐξ 136 σελίδων βιβλίον του «Κουτσοβλάχοι: Συμβολὴ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Σερβικῆς ἀγορᾶς». Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Ντουσιὰν Πόποβιτς εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν καὶ μετὰ τὴν ἐξάντλησίν του ἐπανεξεδόθη εἰς μίαν πληρεστέραν ἔκδοσιν ἐκ 312 σελίδων τὸ ἔτος 1937.

Καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα ἔκδοσις εἶναι γραμμέναι μὲ πλήρη ἐπιστημονικὴν ἀντικειμενικότητα. Διὰ νὰ συλλέξῃ τὰ ἀδιάψευστα στοιχεῖα του, ὁ

---

1. Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἀξιώσεων καὶ ἐνεργειῶν τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας βλ. ΑΛΜΑΖ «Αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαι τῆς Μακεδονίας κλπ.». Ἀθῆναι 1912, σελ. 155 κ. ἑ. Ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ, «Ἡ Ρουμανικὴ Οὐτοπία», Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1969, σελ. 36 - 40.

συγγραφεὺς περιηγήθη πολλὰς πόλεις τῆς Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Γιουγκοσλαβίας καὶ Τεργέστης. Ἐμελέτησε ἀρχεῖα ἐκκλησιῶν, μουσείων καὶ ἐπιγραφὰς τάφων. Ἀνεδίφησε παλαιὰς ἐφημερίδας, παλαιὰ συγγράμματα, ταξειδιωτικὰς ἐντυπώσεις, διηρεύνησε παραδόσεις οἰκογενειῶν καὶ μὲ μεγάλο θάρρος διεκήρυξεν ὅτι οἱ βλαχόφωνοι Ἕλληνες ὑπῆρξαν παντοῦ καὶ πάντοτε στυλοβάτες καὶ ἀπόστολοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν ἵδρυσιν ἑλληνικῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἀνέγερσιν καὶ ὀργάνωσιν ἑλληνικῶν σχολείων, καὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐξηλλήνισαν πληρέστατα καὶ αὐτὸ τὸ Βελιγράδι. Αὐτοὶ ἐπέβαλον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὸ σερβικὸν ἐμπόριον, εἰς τὰς συντεχνίας, εἰς τοὺς δήμους, αὐτοὶ ὑπεχρέωσαν καὶ τοὺς ἐντοπίους Σέρβους νὰ μάθουν Ἑλληνικά[1].

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι καὶ ἱδρυταὶ τῆς Κάτω Τζουμαγιᾶς, κατάγονται καὶ προέρχονται ἀπὸ τὰ χωρία τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πίνδου Ἀβδέλαν, Νέβεσκαν, Βοβοῦσαν, Γράμοσταν, Βλαχολείβαδον, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν. Οὗτοι ἐγκατέλειψαν τὰ χωρία των καὶ προσέφυγον πρὸς βορρᾶν, ὡς πιθανολογεῖται κατὰ τὸ 1760, κατὰ τὰ φοβερώτερα δηλ. ἔτη διὰ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἕλληνας τῆς Β. Ἠπείρου, συνεπείᾳ τῆς ἀποτυχούσης ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ. Ἐγκατεστάθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὰ χωρία τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Μπέλες Νέον Πετρίτσιον, Ἄνω Πορρόια καὶ εἰς τὴν Ράμναν παρὰ τὸ Νέον Πετρίτσιον, ὅπου μετέφερον, ὡς εἰκός, ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν Κουτσοβλαχικήν.

Ἄλλοι προέρχονται ἐκ τῶν πέριξ τῆς Τζουμαγιᾶς χωρίων Μπαρακλῆ, (Βαλτερό), Ἔλσιαν (Καρπερή), Κιουπρί (Γεφυρούδι), Κουμλῆ (Ἀμμουδιά), Τσαβδὰρ Μαχαλᾶ (Ψωμοτόπι), Χαζνατάρ (Χρυσοχώραφα), Ἐρνίκιοϊ (Ποντισμένον), Σπάτοβον (Κοίμησις), Βυσόκα (Ὄσσα) περιφερείας Λαγκαδᾶ, Ὄρλιακον (Στρυμωνικόν). Ἀπὸ τὰ χωρία αὐτὰ πλεῖστοι μετηνάστευσαν εἰς

---

1. Εἰς ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Ντουσιὰν Ι. Πόποβιτς προέβη ὁ Γ. Χ. Μόδης, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἐν Φλωρίνῃ ἐκδιδομένου περιοδικοῦ «Ἀριστοτέλης», τεῦχος 541 τοῦ 1963, ὑπὸ τὸν τίτλον «Συμβολὴ καὶ ἐπίδρασις τῶν Δυτικομακεδόνων εἰς τὴν πνευματικὴν - οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Σερβίας κατὰ τὸν ΙΗ' - ΙΘ' αἰῶνα. Σχόλια καὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Βελιγραδίου Ντουσιὰν Ι. Πόποβιτς «Κουτσοβλάχοι: Συμβολὴ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Σερβικῆς ἀγορᾶς».

Τόσον ὁ Πόποβιτς ὅσον καὶ ὁ Μόδης, διὰ συγκεκριμένων παραδειγμάτων πειστικώτατα ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ Κουτσοβλάχοι πλὴν τὴν ἐξ ἱστορικῶν καὶ ἄλλων λόγων διγλωσσίαν των, εἶναι γνήσιοι καὶ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι οὗτοι οὐδέποτε διενοήθησαν εἰς τὸ νὰ διαστείλουν ἑαυτοὺς εἰς διάφορον Ἐθνότητα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικήν. Οἱ Κουτσοβλάχοι μαζὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας ἔγιναν φορεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Βαλκανικήν. Εἰς τὰ Σερβικὰ τοὐλάχιστον ἐδάφη οἱ Κουτσόβλαχοι ἐταυτίζοντο μὲ τοὺς Ἕλληνας (Ἑλληνόβλαχοι) καὶ τὰ Κουτσοβλαχικὰ μὲ τὰ Ἑλληνικά. Πόποβιτς σελ. 18.

τὴν Κάτω Τζουμαγιὰν καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειάν των, λόγῳ τοῦ ὅτι εἰς τὴν ὕπαιθρον ἐπεκράτει ἀνταρσία, ληστεία, ἀνεργία, καὶ πρὸς ἐξεύρεσιν ἐργασίας. Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ὡμίλουν τὸ σλαυόηχον τοπικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἦσαν ὅμως Ἕλληνες φανατικοὶ τὴν συνείδησιν. Αἱ ἐπωνυμίαι τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν εἶναι δηλωτικαὶ τοῦ τόπου καταγωγῆς της, π. χ. Ὀρλιακλῆς, Σπατόβαλης, Βυσόκαλης, Κουμλιλῆς, Χαζναταρλῆς κλπ.

Τὸ χωρίον Ὁμαλόν (Ράμνα), ὀρεινὸν καὶ ἄγονον, δὲν προσεφέρετο διὰ τὴν ἱκανοποιητικὴν ἀπασχόλησιν τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο ἀντιπρόσωποι ἐκ τῶν κατοίκων του ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἐξεύρεσιν καταλλήλου χώρου ὅπου νὰ προσφέρωνται εὐνοϊκώτεραι συνθῆκαι ἀπασχολήσεως πρὸς βελτίωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ἀντιπροσωπεία αὐτὴ κατῆλθεν ἀπὸ τὴν Ράμναν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν, νοτίως τοῦ Σιδηροκάστρου, καὶ ἐπέλεξε τὸν χῶρον αὐτὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἱδρύθη ἡ Κάτω Τζουμαγιά, εἰς πεδιάδα εὔφορον, ὁμαλὴν καὶ ἐπίπεδον [1] τὸ 1930.

Τὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Τζουμαγιᾶς εἶναι γνωστὰ ἐκ παραδόσεων καὶ διηγήσεων γερόντων Τζουμαγιωτῶν. Κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον Βέλκον, ἐξ Ἡρακλείας, δημοδιδάσκαλον ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς αὐτήν, «ἡ ἐπιτροπὴ τῶν εἰς Ράμναν ἐγκατασταθέντων» κατὰ τὴν περιοδείαν της εἰς τὴν πεδιάδα Σερρῶν πρὸς ἐξεύρεσιν καταλλήλου χώρου διὰ τὴν μετοίκισίν των ἐκ Ράμνας ἐπροτίμησε τὸν χῶρον μικροῦ χωρίου, ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης ἐκτεταμένης πεδιάδος. Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ ἦσαν ἐγκατεστημέναι ὀλίγαι οἰκογένειαι Τούρκων, κοϊναρέων (ἐξ Ἰκονίου) ὅπου εἶχον καὶ τὸ τζαμί των. Οἱ Τοῦρκοι αὐτοὶ ἦσαν ἀγράμματοι, ὀπισθοδρομικοὶ καὶ ἠσχολοῦντο μόνον μὲ τὴν γεωργίαν. Ἡ ἐπιτροπὴ διεπραγματεύθη μὲ αὐτούς, συνεφώνησαν καὶ μὲ εὐχαρίστησιν ἐδέχθησαν νὰ κατέλθουν οἱ εἰς Ράμναν ἀρχικῶς ἐγκατασταθέντες Ἕλληνες, Κουτσόβλαχοι ἐκ Πίνδου προελθόντες, καὶ νὰ οἰκοδομήσουν οἰκίας καὶ καταστήματα, διότι, ὡς ἐδήλωσεν ἡ ἐπιτροπή, θὰ ἐγκατασταθοῦν ὡς ἐπαγγελματίαι. Οὕτως ἀνηγέρθησαν κατ' ἀρχὰς μερικαὶ οἰκίαι καὶ ὀλίγα καταστήματα. Ἡμέρα ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῶν καταστημάτων ἦτο ἡ Παρα-

---

1. Ἡ Ράμνα ἔκειτο ὕπερθεν καὶ εἰς δίωρον περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ Ν. Πετρίτσιον, ἐπὶ τοῦ ὄρους Μπέλες. Ἠρίθμει περὶ τὰς 100 οἰκογενείας ἀκραιφνῶς ἑλληνικὰς καὶ ἀπετέλει Ἐθνικὸν Ἑλληνικὸν κέντρον. Διὰ τοῦτο καὶ κατεστράφη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ κάτοικοί της, κτηνοτρόφοι καὶ καπνεργάται κατὰ τὸ πλεῖστον, δὲν ἐπανῆλθον μετὰ τὴν καταστροφήν, ἐκτὸς 8 - 10 οἰκογενειῶν κτηνοτρόφων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων του ἐγκατεστάθη εἰς Ν. Πετρίτσιον ὅπου διέμενον κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὰς πλέον ἀνθυγιεινὰς συνθήκας εἰς ἠρειπωμένας ἀνταλλαξίμους οἰκίας, ἐπὶ μὴ ἰδιοκτήτων οἰκοπέδων. Νοτίως καὶ ἐν συνοχῇ πρὸς τὸ Ν. Πετρίτσιον ὑπῆρχε χῶρος 100 περίπου στρεμμάτων ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων. Εἰς τὸν χῶρον αὐτὸν ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους (ἐκ τῆς πιστώσεως τῶν 60 ἑκατομμυρίων δραχμῶν ὁμολογιῶν πολεμοπαθῶν) 50 περίπου οἰκίαι καὶ ἐστεγάσθησαν εἰς αὐτάς.

σκευή. Κατ' αὐτὴν ἔλαβε χώραν τελετή, ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου καταστήματος ὑψώθη σημαία. Ἡ Παρασκευὴ τουρκιστὶ λέγεται «Τ ζ ο υ μ α γ ι ὰ γ κ ι ο υ ν ί», λόγῳ δὲ τοῦ ὅτι ὑψώθη κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν σημαία ποὺ τουρκιστὶ λέγεται μπαϊράκ, ὠνομάσθη τὸ χωρίον αὐτὸ «Μπαρακλῆ Τζουμαγιά».

Κατ' ἄλλους ὠνομάσθη ἔτσι ἐκ τοῦ γειτονικοῦ χωρίου Μπαρακλῆ, νῦν Βαλτερό. Κάτω Τζουμαγιὰ ἐπεκράτησε νὰ λέγεται πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκ τῆς Ἄνω Τζουμαγιᾶς, ἡ ὁποία κεῖται πρὸς βορρᾶν, εἰς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ καλεῖται βουλγαριστί «Γκόρνα Τζουμαγιά». Ἀπὸ τὴν Παρασκευὴν αὐτὴν τῶν ἐγκαινίων, καθιερώθη καὶ γίνεται καθ' ἑκάστην Παρασκευὴν τὸ «παζάρι» τῆς Τζουμαγιᾶς, τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορίου ἐν τῷ Νομῷ Σερρῶν.

Ἡ Κάτω Τζουμαγιὰ ἱδρύθη ἐπὶ τῆς ἀπεράντου πεδιάδος τῆς κειμένης πλησίον τοῦ Στρυμόνος. Ἡ πεδιὰς ἐκτείνεται ὡς πέλαγος, θαυμασίως ἐπίπεδος καὶ ὁμαλή, εἶναι δὲ μία τῶν περιφημοτέρων πεδιάδων τῆς χώρας διὰ τὴν εὐφορίαν αὐτῆς καὶ τὴν παραγωγικότητά της. Ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Κερκίνης (Μπέλεσι) καὶ τῆς λίμνης τοῦ Βούτκοβο, (νῦν λίμνη Κερκίνη), εἰς τὴν ὁποίαν εἰσδύει ὁ Στρυμών, μέχρι τῆς λίμνης τοῦ Ταχινοῦ ἢ Κερκινίτιδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης εἰσέρχεται ὁ ποταμός, ὁπόθεν ἐξερχόμενος καταρρέει εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον.

Εἰς τὴν Ἡράκλειαν γίνεται ἐπίσης καθ' ἕκαστον ἔτος, κατ' Αὔγουστον, ὅτε λήγει ἡ συγκομιδὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, καὶ μεγάλη τετραήμερος ἐμποροζωοπανήγυρις, εἰς τὴν ὁποίαν συρρέουν ἔμποροι καὶ ἐκτὸς τοῦ νομοῦ Σερρῶν καὶ διεξάγονται ποικίλαι ἀγοραπωλησίαι ἀγαθῶν.

Ἀκριβῆ, πραγματικὴν καὶ ζωντανὴν εἰκόνα τῆς μέχρι τὸ 1916 Κάτω Τζουμαγιᾶς, ἡ ὁποία κατεστράφη ἐκ θεμελίων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν εἰσβολήν των 1916 - 1918 εἰς Ἀνατολ. Μακεδονίαν, μᾶς δίδουν δύο περιγραφαὶ γραφεῖσαι ἐπιμελῶς μετὰ ἐπιτόπιον ἐπίσκεψιν καὶ μελέτην κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Χατζηκυριακοῦ, εἰς τὸ βιβλίον του «Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας», Ἀθήνα 1906, σελ. 220-223 καὶ ἡ δευτέρα ἡ λεπτομερὴς καὶ ἀξιομνημόνευτος τοῦ Μακεδνοῦ Ἀμύντορος [1].

Λέγει, μεταξὺ ἄλλων, ὁ ἀείμνηστος Στέφανος Δραγούμης: «Ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν χωρίων κατὰ τὸ κέντρον τῆς πεδιάδος, Σερρῶν, καὶ ὀλίγον πρὸς τὰ ΒΔ. ἔχει ἱδρυθῆ ἡ ἑλληνικωτάτη πόλις Βαρακλῆ Τζουμαγιᾶ. Ἡ ὅλη αὐτῆς ἄποψις εἶναι λίαν ἐπιβάλλουσα παντοειδῶν δένδρων, κῆποι καλῶς

1. Μακεδνὸς Ἀμύντωρ ἦτο τὸ ψευδώνυμον τοῦ ἀκουράστου εἰς ἐθνικὴν δραστηριότητα ἀειμνήστου Στεφάνου Δραγούμη, πενθεροῦ τοῦ ἐθνομάρτυρος Παύλου Μελᾶ. (Βλ. Ἡ πεδιὰς τῶν Σερρῶν καὶ ἡ πόλις Βαρακλῆ Τζουμαγιᾶ. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1908, σελ. 257—265).

ἠροτριωμένοι καὶ πλήρεις ὀπωροφόρων δένδρων, κανονικὴν συστοιχίαν συκομωρεῶν, πάντα ταῦτα παρέχουσιν αὐτῇ ὄψιν φαντασμαγορικῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς ὄψις ἁμιλλᾶται ἐκ τοῦ ἴσου πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἕνεκα τῆς κανονικῆς ρυμοτομῆς καὶ τοῦ μεγάλου εὔρους τῶν ὁδῶν καὶ τῆς παραδειγματικῆς καθαριότητος καὶ καλαισθητικῆς κατασκευῆς τῶν οἰκιῶν....

Ἔχει πληθυσμὸν 10.000 κατοίκων κατανεμομένων κατ᾽ ἐθνικότητας ὡς ἑξῆς : Ἕλληνες λαλοῦντες κατ᾽ οἶκον τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον καί τινες τὸ ἑλληνοβλαχικὸν ὡς καὶ τὸ σλαυόφωνον γλωσσικὸν ἰδίωμα περὶ τὰς 8.000, Τοῦρκοι 1200, ἀθίγγανοι (Ἕλληνες ὀρθόδοξοι καὶ Μωαμεθανοὶ τουρκόγυφτοι) 800. Ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν διαφαίνεται, οἱ Ἕλληνες κυριαρχοῦσι τῆς πόλεως, ἥτις φέρει χαρακτῆρα ἑλληνικώτατον. Ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ κέντρα εἶναι ἑλληνική.

Ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἐπίδοσις τῶν Ἑλλήνων τῆς πόλεως ταύτης εἰς κάθε προοδευτικὸν κλάδον εἶναι ἀξιοσημείωτος, ἀποδιδομένη εἰς τὴν ἔμφυτον εὐφυΐαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

... Τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων, ὡς καὶ τῶν πέριξ μικτογλώσσων, ἀλλὰ πάντως ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἡ ἐνδυμασία, τὰ ἄσματα, τὰ παραμύθια, τὰ μοιρολόγια, οἱ χοροί, αἱ παραδόσεις, πάντα ταῦτα εἶναι ἑλληνικώτατα, ἐμφαίνοντα διαρρήδην τὴν ἑλληνικωτάτην αὐτῶν καταγωγήν».

Ὅσοι Τζουμαγιῶται ἐγνώρισαν καὶ ἔζησαν τὴν παλαιὰν Κάτω Τζουμαγιάν, ὅπως καὶ ὁ γράφων, διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν σχετικῶν περιγραφῶν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν μνήμην των καὶ ἔχουν ἐν ὄψει τὴν ὁλοκληρωτικῶς καὶ ἐκ θεμελίων καταστραφεῖσαν Κάτω Τζουμαγιάν· ἐπαναφέρουν εἰς τὴν μνήμην των τὰ ἐπιβλητικὰ ἐκπαιδευτήριά της, τὰς δύο ἐκκλησίας, τὴν ζωαγοράν, τὴν ἀγοράν, τοὺς δρόμους, τὰς πλατείας καὶ ἐν γένει τὴν ὅλην, ζηλευτὴν πράγματι ἀπὸ πᾶσαν ἔποψιν, κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο. Ὅσοι δὲ Τζουμαγιῶται ἐγεννήθησαν μετὰ τὸ 1916 διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὡς ἄνω ἄρθρων θὰ λάβουν γνῶσιν καὶ θὰ ἔχουν ζωντανὴν εἰκόνα τῆς γενετείρας τῶν γονέων καὶ προγόνων των.

Αὐτὴ ἡ παλαιὰ Κάτω Τζουμαγιὰ ἔζησε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1916. Κατεστράφη καὶ ἐξηφανίσθη ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς διὰ τῆς εἰσβολῆς εἰς αὐτὴν τῶν Βουλγάρων τὴν 6ην Αὐγούστου 1916, κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν μου ἐκ τῆς τρίτης τάξεως τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου Σερρῶν, ἀρχὰς Ἰουλίου 1916, μετέβην εἰς τὴν Κάτω Τζουμαγιάν, διὰ νὰ διέλθω τὰς θερινὰς διακοπὰς πλησίον τῶν ἀειμνήστων γονέων μου καὶ τῶν μικροτέρων ἀδελφῶν μου καὶ οὕτω ἐγενόμην μάρτυς ὅλων τῶν μετέπειτα γεγονότων τὰ ὁποῖα ἀφηγοῦμαι.

Τὴν νύκτα τῆς 5ης πρὸς τὴν 6ην Αὐγούστου 1916 εἰσέρχεται ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐν παρελάσει εἰς τὴν Κάτω Τζουμαγιάν.

Τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 6ης Αὐγούστου, ἡμέραν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, κατάπληκτοι καὶ ἔντρομοι ἀφυπνίσθησαν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἀκούοντες τὴν μουσικὴν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ νὰ παιανίζῃ τὸ «σιουμεμαρίτσα», τὸν τότε βουλγαρικὸν ἐθνικὸν ὕμνον. Ὅλοι οἱ κάτοικοι παρέμειναν ἔγκλειστοι εἰς τὰς οἰκίας των ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, ἐνῷ διὰ τυμπανοκρουσιῶν (μπαραβάν) ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων νὰ ἐξέλθουν τῶν οἰκιῶν των, νὰ ἀνοίξουν τὰ καταστήματά των καὶ νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὰς ἐργασίας των, μὲ τὰς διαβεβαιώσεις ὅτι δὲν θὰ πάθουν τίποτε ἀπὸ τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν.

Οὕτως οἱ κάτοικοι ἐξῆλθον καὶ ἤνοιξαν τὰ καταστήματά των. Ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ὅμως, παρὰ τὰς καθησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις, ἤρχισε τὸν διωγμὸν κατὰ τῶν κατοίκων. Κατέλαβε τὰ ἐκπαιδευτήρια, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησεν ὡς στρατῶνας, Αὔγουστον μῆνα. Κατέλαβε τὴν μίαν ἐκκλησίαν τὸ πρῶτον καὶ μετὰ μίαν ἑβδομάδα, ἡμέραν Κυριακήν, κατέλαβε καὶ τὴν ἄλλην μεγάλην ἐκκλησίαν, ἀφοῦ διέκοψε τοὺς λειτουργοῦντας Ἕλληνας ἱερεῖς καὶ ἱεροψάλτας, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν τῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ ὁ ἐκκλησιαζόμενος λαός, καὶ ἀμέσως ἐγκατέστησεν βουλγάρους ἱερεῖς καὶ ψάλτας, ἐκ Βουλγαρίας μεταφερθέντας. Κατέλαβον βιαίως τὰς ἐκκλησίας, μὲ τὴν πρόφασιν ἐκκλησιασμοῦ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Συνελάμβανον πολίτας καὶ τοὺς ἐκακοποίουν διὰ ραβδισμῶν (ντεβετνάϊσι ἱ σές, βουλγαρικὴ τιμωρία, δηλαδὴ δέκα ἐννέα καὶ ἓξ μαστιγώσεις). Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως δύο δήμιοι βούλγαροι ὅσους συνελάμβανον τοὺς ὡδήγουν εἰς μίαν αἴθουσαν τῶν σχολείων μας, τοὺς ἀπεγύμνωναν καὶ εἰς τὰ ἐξαπλωμένα σώματα ὁ ἕνας ἱστάμενος πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ ὑπὸ τιμωρίαν καὶ ὁ ἄλλος πρὸς τοὺς πόδας του ἐκτύπων ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ σώματος μέχρις αἱματώσεως καὶ ἀναπηρίας. Συνελαμβάνοντο δὲ καὶ ἐτιμωροῦντο οὕτω ὅσοι εἶχον συνεργασθῆ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα μὲ τοὺς Ἕλληνας ἀντάρτας ἐναντίον τοῦ βουλγαρικοῦ κομιτάτου. Οὕτω συνέλαβον καὶ ἐτιμώρησαν ἕνα ἐπιστάτην τοῦ σχολείου μας καὶ πολλοὺς ἄλλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ἀείμνηστον πατέρα μου Ἰωάννην Τζεμαΐλαν. Ἀπηγχόνισαν ἕνα χωρικόν, ὁ ὁποῖος εὑρέθη εἰς τὴν Κάτω Τζουμαγιὰν τότε ἐκ Σταρτσόβου καὶ τὸν ἐκράτησαν ἀπηγχονισμένον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σχολείου, εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, διὰ νὰ τρομοκρατοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Τζουμαγιᾶς καὶ οἱ ἐκεῖθεν διερχόμενοι. Ἐπίσης συνέλαβον οἱ Βούλγαροι δύο νέους 28 καὶ 30 ἐτῶν, τὸν Ἀθανάσιον Μάλαμαν καὶ τὸν Ἀναστάσιον Καρατάσιον, τὸν πρῶτον ἐνῷ εἰργάζετο εἰς τὸ ἀρτοποιεῖον του, τὸν δεύτερον εἰς τὸ ὑποδηματοποιεῖον του. Καὶ τοὺς δύο οἱ Βούλγαροι τοὺς ὡδήγησαν σιδηροδεσμίους ἔξω τῆς Τζουμαγιᾶς καὶ τοὺς ἐξετέλεσαν ἄνευ οὐδεμιᾶς διαδικασίας. Τὸ ἁμάρτημά των ἦτο ὅτι ἤκουσαν καὶ ὑπηρέτησαν, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των, τὴν ἑλληνικὴν συνείδησίν των.

Οἱ ἀείμνηστοι αὐτοὶ πατριῶται κατὰ τὸν Βουλγαροτουρκικὸν πόλεμον εἶχον καταταγῆ ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὸν βουλγαρικὸν στρατόν, τὸ 1912, μόλις οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Κάτω Τζουμαγιὰν καὶ ἐπολέμησαν μαζύ τους, συμμάχους μας τότε, κατὰ τοῦ διωκομένου τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μόλις ἐκηρύχθη ὁ Ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος τὸ 1913 ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ δύο τὸν βουλγαρικὸν στρατόν, ἔσπευσαν καὶ κατετάγησαν ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὸ ἔνδοξον ἑλληνικὸν Εὐζωνικὸν καὶ ἐπολέμησαν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων μέχρι τῆς συντριπτικῆς ἥττης των καὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Τότε, ἦτο ἡ πρώτη ἀπελευθέρωσίς μας ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους τὸ 1913.

Ἡ δευτέρα ἀπελευθέρωσις πάλιν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπετεύχθη τὸ 1918, εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὁπότε ἐνικήθησαν πάλιν οἱ Βούλγαροι καὶ ἡ σύμμαχός των Γερμανία. Καὶ ἡ τρίτη ἀπελευθέρωσις ὁλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, αὐτὴν τὴν φορὰν ἀπὸ τὴν τριπλῆν κατοχήν, Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι Βούλγαροι εἶχον προσαρτήσει εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπισήμως τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, 1940 μέχρι τῶν ἀρχῶν 1945. Ἐνῷ δὲ εἶχον συντριβῆ καὶ εἶχον νικηθῆ ἀρχικῶς ἡ Ἰταλία, κατόπιν ἡ Γερμανία ὡς καὶ ἡ σύμμαχός των Βουλγαρία, οἱ Βούλγαροι ἠρνοῦντο ἐπιμόνως νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα μεταξὺ τῶν μεγάλων νικητριῶν δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας ὅσον ἀφορᾶ τὰς ζώνας καὶ χώρας ἐπιρροῆς. Ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσουν τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν οἱ Βούλγαροι μόνον κατόπιν ἐπεμβάσεως καὶ διαβημάτων τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας, ἀειμνήστου Τσώρτσιλ, πρὸς τὴν Ρωσίαν, διὰ τῆς πρὸς τοῦτο μεταβάσεώς του εἰς τὴν Μόσχαν.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ κακουργήματα τῶν Βουλγάρων ἐκρατήθησαν εἰς τὴν μνήμην μου μόνον τὰ ἀνωτέρω περιγραφέντα, τὰ ὁποῖα ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψίν μου. Ἤμουν τότε, τὸ 1916, 16 ἐτῶν. Τότε οἱ Βούλγαροι κατέστρωσαν καὶ ἐφήρμοσαν πρόγραμμα καὶ σχέδιον ὁλοκληρωτικοῦ ἐξαφανισμοῦ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς τῆς Κάτω Τζουμαγιᾶς, καταστροφῆς τῶν οἰκιῶν καὶ καταστημάτων της ἐκ θεμελίων καὶ ὅλων γενικῶς τῶν ἀκινήτων ἀκόμη καὶ τῶν καλυβῶν της, λεηλατίσεως καὶ ἁρπαγῆς ὅλων τῶν περιουσιακῶν στοιχείων καὶ ἀγαθῶν καὶ ἐξοντώσεως τοῦ πληθυσμοῦ της.

Οὕτω τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1916, ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, οἱ Βούλγαροι διὰ τῶν κηρύκων των καὶ τυμπανοκρουσιῶν κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας διέταξαν αἰφνιδίως ὁλόκληρον τὸν πληθυσμὸν νὰ ἐξέλθῃ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν καταστημάτων του, νὰ προμηθευθῇ τρόφιμα δι' ὀλίγας ἡμέρας, νὰ λάβῃ ἐκ τῶν οἰκιῶν του ἐλάχιστον ρουχισμόν, νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως ἄκρον καὶ νὰ ἀναμένῃ ἐκεῖ. Τοῦτο δὲ νὰ ἐκτελεσθῇ ἐντὸς δύο ὡρῶν.

Οἱ Τζουμαγιῶται κατάπληκτοι καὶ ἔντρομοι ἀπὸ τὴν ἐξοντωτικὴν αὐ-

τὴν διαταγὴν τῶν Βουλγάρων ἐσκέπτοντο καὶ συνεσκέπτοντο ποίαν στάσιν νὰ τηρήσουν, νὰ συμμορφωθοῦν ἢ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν οἰκιῶν των; Ὡρίσθη μία πενταμελὴς ἀντιπροσωπεία, ἡ ὁποία παρουσιάσθη εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἀνακληθῇ καὶ νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ ἡ καταστρεπτικὴ αὐτὴ διαταγή, διότι δὲν συνέτρεχεν οὐδεὶς πρὸς τοῦτο λόγος. Ἐπιχειρήσεις ἀπεκλείετο νὰ λάβουν χώραν λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους τῆς Τζουμαγιᾶς, ὡς κειμένης ἐπὶ ὁμαλῆς καὶ ἐπιπέδου πεδιάδος: εἰς τὸν πληθυσμόν της 9.000 περίπου κατοίκων ὑπῆρχον γέροι, γραῖαι, ἔγκυοι, νήπια, ἀσθενεῖς καὶ ἀνάπηροι καὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαὶ ἀσφαλῶς δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνθέξουν εἰς πορείας, ταλαιπωρίας καὶ παντοειδεῖς περιπετείας καὶ νὰ ἐπιβιώσουν· ἄλλωστε ἐντὸς τῆς προηγουμένης τετραετίας ἡ Τζουμαγιὰ ἐδοκίμασε καὶ ἄλλους δύο πολέμους τὸ 1912 τὸν Βαλκανοτουρκικὸν καὶ τὸ 1913 τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν καὶ οἱ κάτοικοί της δὲν μετεκινήθησαν, διότι δὲν ὑπῆρχε δικαιολογία, ὅπως καὶ τώρα.

Ὁ διοικητὴς Βούλγαρος μὲ ἄγριον καὶ βάρβαρον τρόπον διέταξε εἰς ἀπάντησιν νὰ ἐκτελεσθῇ ἀμέσως ἡ διαταγή του ἐντὸς τῆς ταχθείσης προθεσμίας δύο ὡρῶν.

Ἐπειδὴ ἐβράδυνεν ἡ συμμόρφωσις τῶν κατοίκων, οἱ Βούλγαροι, διὰ νὰ ἐκβιάσουν τὴν κατάστασιν, κανονιοβόλησαν τὴν κωμόπολιν· μία ὀβὶς ἐξερράγη εἰς τὴν λαχαναγορὰν ὅπου ἐφονεύθησαν δύο Τζουμαγιῶται παρατυχόντες· ἄλλη ὀβὶς ἐξερράγη εἰς τὴν ἀγοράν, χωρὶς εὐτυχῶς κανένα θῦμα, τοῦτο δὲ διότι ὅλα τὰ καταστήματα ἦσαν κλειστά. Ὅλοι, γενικῶς, οἱ κάτοικοι παρέμειναν εἰς τὰς οἰκίας των σκεπτόμενοι πῶς θὰ τὰς ἐγκαταλείψουν καὶ θὰ ὁδηγηθοῦν ὅμηροι οἰκογενειακῶς πρὸς βορρᾶν, πρὸς Βουλγαρίαν, ἄνευ ἐφοδίων ζωῆς, τροφίμων, ρουχισμοῦ. Τρομοκρατηθέντες ὅμως καὶ ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς καὶ ἀπὸ τὰς βιαίας καὶ ἀπειλητικὰς διαταγὰς τῶν Βουλγάρων, συνεκεντρώθησαν ἔντρομοι εἰς τὸν προσδιορισθέντα χῶρον συναποκομίσαντες ὀλίγα τρόφιμα καὶ ὀλίγον ρουχισμόν. Κατόπιν οἱ Βούλγαροι στρατιωτικοὶ συνοδοὶ ἔδωσαν τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως μὲ κατεύθυνσιν πρὸς βορρᾶν. Ἐσχηματίσθη τὰς πρώτας νυκτερινὰς ὥρας μεγίστη φάλαγξ, μὲ πεζοὺς καὶ ἀραμπάδες, ἡ ἀρχὴ δὲ τῆς φάλαγγος μετὰ ἀπὸ δίωρον περίπου πορείαν ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Τσιφλιτζίκι, νῦν Στρυμονοχώριον. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν οἱ συνοδοὶ διέταξαν ἐκ νέου ἐκκίνησιν. Ἀμέσως ὅλος ἐκεῖνος ὁ ὄγκος τῶν 7-8 χιλιάδων ψυχῶν ἐβαίνομεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἐπὶ τῆς στενῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ γεφύρας Σιδηροκάστρου πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, ἔχοντες ἐξ ἀριστερῶν τὸν ροῦν τοῦ Στρυμόνος καὶ ἐκ δεξιῶν ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα βουνά, τὰ στενὰ τῆς Ρούπελης καὶ Κρέσνας, καὶ ὕστερα κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου φθάσαμε στὸ Λιβούνοβον. Ἐδῶ διανυκτερεύσαμε καὶ μᾶς ἀνεκοινώθη ὅτι ὅσοι μποροῦν καὶ ἐπι-

θυμοῦν δύνανται νὰ ἐγκατασταθοῦν στὰ γύρω χωριὰ ἢ πόλεις, Ἄνω Τζουμαγιά, Πέτροβον, Πετρίτσι, Ντούπνιτσαν κ. ἄ., ὅπου ὡδηγήθησαν ἀρκεταὶ οἰκογένειαι. Τὸ πλεῖστον ὅμως τῶν οἰκογενειῶν, ὁ ὄγκος, ὡδηγήθημεν εἰς τὸ Μελένικον, ὕστερα ἀπὸ τετραήμερον ἀγωνιώδη πορείαν ἀφ' ἧς ἐξηναγκάσθημεν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὰς ἑστίας μας, εἰς τὰς ὁποίας ἐγεννήθημεν καὶ τὰς ὁποίας ἐγκαταλείψαμεν πλήρεις ρουχισμοῦ, προικῶν, σκευῶν, ἐπίπλων.

Κατὰ τὴν πορείαν αὐτὴν ἐμαρτυρήσαμεν ὅλοι, ἰδιαίτερα ὅμως οἱ ὑπερήλικες, οἱ ἀσθενεῖς, αἱ εἰς ἐνδιαφέρουσαν κατάστασιν γυναῖκες, μερικαὶ τῶν ὁποίων ἀπέβαλον ἢ ἐγέννησαν προώρως, οἱ ἀνάπηροι καὶ τὰ γυναικόπαιδα. Οὕτω ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Μελένικον, τὴν ἱστορικὴν Βυζαντινὴν αὐτὴν πόλιν, σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἐξηντλημένοι, ὡς ὅμηροι καὶ αἰχμάλωτοι τῶν Βουλγάρων. Ἐδῶ ἀξίζει νὰ παρενθέσω ὀλίγα διὰ τὸ Μελένικον.

Εἰς τὸ Μελένικον ὑπῆρχον κεναὶ πολλαὶ καὶ μεγάλαι οἰκίαι, ἀνήκουσαι εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὴν πατρώαν των αὐτὴν γῆν, καὶ κατέφυγον κυρίως εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον τῆς Σιντικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς Σέρρας, Θεσσαλονίκην, Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν, συνεπείᾳ τῆς παραχωρήσεως τῆς Ἑλληνικωτάτης αὐτῆς πόλεως, τοῦ Μελενίκου, εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ τῆς συνθήκης Βουκουρεστίου τοῦ Ἰουλίου 1913. Εἰς τὰς οἰκίας αὐτὰς μᾶς ἐστέγασαν οἱ Βούλγαροι, ἀνὰ 10 - 20 οἰκογενείας εἰς ἑκάστην. Πολλαὶ οἰκίαι ἦσαν μεγάλαι καὶ εὐρεῖαι, ἀριθμοῦσαι πολλῶν δεκάδων, ἴσως ἑκατοντάδων, ἐτῶν βίον, ἀρχοντικαὶ καὶ διακρινόμεναι διὰ τὸν παλαιὸν ρυθμόν των [1].

Ἡ Κάτω Τζουμαγιὰ ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο εἰς τὴν Μητρόπολιν Μελενίκου ἐπὶ Τουρκοκρατίας μέχρι τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1912. Ὁ Μητροπολίτης Μελενίκου ἐπεσκέπτετο τὴν Τζουμαγιὰν καὶ ἐλειτούργει εἰς τὰς δύο ἐκκλησίας της, «Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου» καὶ «Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου», ἐκ περιτροπῆς.

Ἀπαραιτήτως ὅμως τὴν ἡμέραν τῶν Ἁγίων Θεοφανείων εὑρίσκετο εἰς τὴν Κάτω Τζουμαγιάν. Ἡ κατάδυσις τοῦ Σταυροῦ ἐτελεῖτο πανηγυρικῶς καὶ μὲ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὸ «Ἀσμάκι», μικρὸν παραπόταμον τοῦ Στρυμόνος, κείμενον εἰς τὸ πρὸς δυσμὰς ἄκρον τῆς κωμοπόλεως. Προηγουμένου τοῦ μητροπολίτου μετὰ τῶν ἱερέων καὶ ἱεροψαλτῶν καὶ τῶν λαβάρων τῶν δύο ἐκκλησιῶν, συμμετεῖχον εἰς τὴν μεγαλειώδη ἐκείνην τελετήν, αἱ ὀργανώσεις—ἐπαγγελματικαί, φιλανθρωπικαί—ἡ μαθητιῶσα νεολαία μετὰ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ ὅλος ὁ πληθυσμός. Ἡ μεγάλη αὐτὴ θρησκευτικὴ τελετὴ τῆς καταδύσεως τοῦ Σταυροῦ προσελάμβανεν οὕτω, μὲ ἑλληνοπρεπῆ ἐνθουσιασμόν, ἐθνικὸν χαρακτῆρα, παρὰ τὴν παρακολούθησιν καὶ ἐπιτήρησιν τῶν τουρκικῶν Ἀρχῶν.

---

1. Γ. Χατζηκυριακοῦ, Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας εἰς τὴν Μακεδονίαν, Ἀθῆναι 1964.

Εἰς τὸ Μελένικον μᾶς ἐκράτησαν ἐπὶ 4 περίπου μῆνας. Ἡ παραμονή μας ἐκεῖ ὑπῆρξε μαρτυρική. Λόγῳ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τροφίμων ἐκινδυνεύσαμεν νὰ ἀποθάνωμεν ἐξ ἀσιτίας. Ἀπηγορεύετο ἐξ ἄλλου αὐστηρῶς ἡ ἀγοραπωλησία σιτηρῶν, ἀλεύρου καὶ ἐν γένει τροφίμων. Μᾶς ἐχορηγοῦσαν οἱ Βούλγαροι κατὰ μῆνα ἄλευρον ἐξ ἀραβοσίτου ἀνὰ 100 δράμια τὸ ἄτομον, καὶ αὐτὸ δὲ πικρὸν καὶ ἀκατάλληλον πρὸς βρῶσιν. Ἐτρώγαμεν κοῦσπον (πίτυρα, ὑποπροϊὸν σησαμελαίου τὸ πλεῖστον).

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1916, ἐν καιρῷ δριμυτάτου χειμῶνος, οἱ Βούλγαροι μετέφερον ὅλους γενικῶς τοὺς ἐκ Τζουμαγιᾶς ὁμήρους ἀπὸ τὸ Μελένικον, Πετρίτσιον, Ἄνω Τζουμαγιὰν κ. ἄ. εἰς τὴν βουλγαροκρατουμένην παλαιὰν Σερβίαν, εἰς Ποζάρεβιτς, παραδουνάβιον πόλιν, εἰς τὰ σύνορα Σερβίας - Αὐστρίας, Πέτροβιτς καὶ εἰς τὰ περίχωρα αὐτῶν. Μᾶς μετέφερον σιδηροδρομικῶς μὲ φορτηγά, ἐμπορικὰ βαγόνια, στοιβαγμένους σαρδεληδόν, μέσῳ Σόφιας, καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν Νύσσαν τῆς Σερβίας. Ἡ ἀπὸ Μελένικον εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν πεζοπορία, πεντάωρος περίπου, ἦτο μαρτυρικὴ ὑπὸ ραγδαίαν βροχὴν καὶ δριμὺ ψῦχος. Ἀρκετοὶ βραδυποροῦντες, ἀσθενεῖς καὶ ἀνάπηροι, ἔμειναν εἰς τοὺς δρόμους. Ἡ ἁμαξοστοιχία, ἡ ὁποία μᾶς μετέφερεν, ἐστάθμευσεν εἰς τὴν Σόφιαν ἐπὶ δύο ὥρας καὶ κατόπιν εἰς Νύσσαν. Κατὰ τὴν παραμονήν μας εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Σόφιας καὶ κατὰ τὴν διαδρομήν μας ἀπὸ Σόφιας εἰς Νύσσαν ἐπεδόθημεν εἰς ἀναζήτησιν ἄρτου καὶ δι᾽ ἐπαιτείας πρὸς τοὺς Γερμανοὺς στρατιώτας καὶ ἀξιωματικοὺς μεταφερομένους σιδηροδρομικῶς, διότι μᾶς ἐμάστιζεν ἡ πεῖνα, εἰς τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν ἄντεχε, πρὸ παντὸς ὅμως δὲν ἄντεχαν τὰ παιδιὰ καὶ ἔκλαιον γιὰ ψωμί. Ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς βουλγαροκρατουμένης Νύσσης, ὅπου μᾶς ἐκράτησαν ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια εἰς τὰ βαγόνια. Εὐτυχῶς ἐκεῖ ὑπῆρχον τρόφιμα καὶ ψωμί. Ἀπὸ τὴν Νύσσαν μᾶς μετέφερον εἰς τὴν παραδουνάβιον κωμόπολιν Σιμέντρια, ἀπὸ ὅπου μᾶς ἐπεβίβασαν εἰς ἀμπάρια (σλέπια) ποταμοπλοίων ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Ποζάρεβιτς, βουλγαροκρατουμένην τότε πόλιν ὡς καὶ ἡ περιοχή της, εὔφορον, πλουσίαν εἰς παραγωγικότητα, γεωργίαν, κτηνοτροφίαν καὶ ἐμπόριον, ὅπως ἦτο καὶ ἡ γενέτειρά μας, ἡ Κάτω Τζουμαγιά. Ἀνεπνεύσαμεν κάπως καὶ ἀνεκουφίσθημεν, παρὰ τὸ ὑποχρεωτικὸν παρὸν εἰς τὴν ἀστυνομίαν ἐνίοτε καὶ διὰ παρὰ μικρὰν ἀφορμὴν ξυλοδαρμοῦ. Οἱ Βούλγαροι συνελάμβανον περιοδικῶς ἀνὰ ἓν ἄτομον ἀπὸ ἑκάστην οἰκογένειαν ὁμήρων Τζουμαγιωτῶν καὶ τοὺς μετήγαγον εἰς ἀναγκαστικὰ ἔργα, ἄγνωστον ποῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα οἱ πλεῖστοι δὲν ἐπέστρεψαν. Εἰς Ποζάρεβατς παρέμεινεν ὁ κύριος ὄγκος, τὸ πλεῖστον τῶν Τζουμαγιωτῶν, οἱ δὲ ἄλλοι μετεφέρθησαν εἰς Πέτροβατς καὶ εἰς ἄλλας πέριξ τῆς Ποζάρεβατς κωμοπόλεις καὶ χωρία. Τὰ καταστήματα τῆς πόλεως Ποζάρεβατς ἦσαν κλειστά, καὶ τὰ εἶχον καταλάβη καὶ τὰ ἐξεμεταλλεύοντο, ὡς λείαν, Βούλγαροι ἰδιῶται.

Ἄρρενες Σέρβοι δὲν εἶχον μείνη, ἐκτὸς τῶν κάτω τῶν 18 καὶ ἄνω τῶν 60 ἐτῶν, διότι ἡ Σερβία εἶχε κηρύξει πανστρατιὰν καὶ μετὰ τὴν κατάρρευσίν της ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη καὶ ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Κέρκυραν, ἑνωθεὶς μὲ τὰ Συμμαχικὰ Στρατεύματα (Ἀγγλο - Γαλλικά).

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΕΚ ΤΗΣ ΟΜΗΡΕΙΑΣ. ΠΑΛΙΝΟΣΤΗΣΙΣ

Ὡς ὅμηροι παρεμείναμεν ἐπὶ δύο ἔτη. Τὸ βουλγαρικὸ μέτωπο ἔσπασε. Οἱ Βούλγαροι, πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους των, ἐζήτησαν ἀνακωχὴν τὴν 19ην Σεπτεμβρίου 1918. Ἀνακωχὴν ἄνευ ὅρων. Ἐπηκολούθησεν ἡ Τουρκικὴ ἀνακωχὴ καὶ τὴν 11ην Νοεμβρίου 1918 κατέθεσεν ἡ Γερμανία τὰ ὅπλα.

Εὐθὺς ὡς ἀνηγγέλθη τὸ χαρμόσυνον γεγονὸς ὅτι ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχὴ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου [1] οἱ Τζουμαγιῶται μὲ τὴν νοσταλγίαν, ἡ ὁποία τοὺς κατέλαβεν, ἐπιστροφῆς των εἰς τὴν γενέτειραν Τζουμαγιὰν ἀμέσως ἤρχισαν νὰ ὀργανώνουν ἀποστολὰς ἐπιστροφῆς μὲ κάθε μέσον.

Πρόεδρος τῆς πρώτης ἀποστολῆς ἐπιστροφῆς ἀπὸ τὸ Ποζάρεβιτς ἦτο ὁ μακαρίτης Γεώργιος Λαγκάζαλης, δραστήριος καὶ ἔξυπνος ἐπιχειρηματίας, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισεν πρῶτος πρόεδρος τῶν Τζουμαγιωτῶν εἰς Ποζάρεβιτς. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Ἰσκιούπης, δημοδιδάσκαλος, ὁ ὁποῖος διωρίσθη καὶ ἐχρημάτισε πρῶτος πρόεδρος τῆς Κοινότητος Κάτω Τζουμαγιᾶς, εὐθὺς μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν πρώτων Τζουμαγιωτῶν εἰς τὴν καταστραφεῖσαν πατρίδα των τὸν χειμῶνα τοῦ 1918. Ἡ πρώτη αὐτὴ ἀποστολὴ ἐξεκίνησεν ἀμέσως μὲ τετράτροχα βοδάμαξα (ἀραμπάδες), παρὰ τὰς ἀντιξόους καὶ ἐπικινδύνους συγκοινωνιακὰς συνθήκας καὶ παρὰ τὸν ἐξανθηματικὸν τύφον, ὁ ὁποῖος προσέβαλεν ὅλους τοὺς Τζουμαγιώτας, ἄλλους ἐλαφρότερον καὶ ἄλλους βαρύτερον. Ἐπηκολούθησε δευτέρα ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Βελιγρατλῆν, μὲ 100 ἀραμπάδες καὶ πολὺν κόσμον πεζοπόρον. Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸ Ποζάρεβατς ἠκολούθησε τὸν δημόσιον δρόμον παράλληλον μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Βελιγραδίου—Θεσσαλονίκης καὶ ἔφθασεν εἰς Νύσσαν, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ εἰς τὴν πόλιν Πυρότ, εἰς τὴν σερβοβουλγαρικὴν μεθόριον. Εἰς τὴν Νύσσαν ὑπῆρχε Γαλλικὸν στρατηγεῖον, ὅπου ὁ στρατιωτικὸς σύνδεσμος, Ἕλλην λοχαγὸς Κουτσούμπας, γαλλομαθής, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς ἀφιχθέντας ἐκεῖ Τζουμαγιώτας ὁμήρους. Τοὺς ἐκράτησεν εἰς τὴν Νύσσαν τρεῖς ἡμέρας ἐν ἀναμονῇ ἀποκαταστάσεως σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας Σερβίας—Βουλγαρίας καὶ Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὴν Νύσσαν ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν Πυρότ. Ἐκεῖ ἦτο ἡ 3η Μεραρχία ὑπὸ τὸν διοικητήν της

---

1. Ἡ ὑπογραφὴ τῆς ἀνακωχῆς ἔλαβε χώραν τὴν 11ην πρωϊνὴν τῆς 11ης ἡμέρας τοῦ 11ου μηνός (Νοεμβρίου) τοῦ 1918.

συντ)ρχην Τρικούπην. Ἐπειδὴ καθυστεροῦσε ἡ τακτοποίησις τῆς σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας, ἡ Μεραρχία τοὺς ἐκράτησεν ἐπὶ 18 ἡμέρας· τοὺς ἐγκατέστησεν εἰς οἰκίας καὶ τοὺς ἐχορήγει πλουσίαν διατροφήν. Ἀπὸ τὸ Πυρότ, διὰ τῆς ὁδοῦ Πυρότ—Τσάριμπροτ, ἔφθασαν εἰς Σόφιαν ὅπου ἦτο στρατιωτικὴ ἀποστολὴ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Μαζαράκην καὶ νομάρχην Ἀνδρεάδην, ἡ ὁποία προώθησε τοὺς Τζουμαγιώτας μέσῳ Ἀνδριανουπόλεως σιδηροδρομικῶς καὶ μὲ ἀραμπάδες εἰς Σέρρας [1].

Ἐπηκολούθησεν ἡ ἐπιστροφὴ τῶν ὑπολοίπων Τζουμαγιωτῶν ἀπὸ τὸ Ποζάρεβιτς, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσβληθῆ βαρύτερον ἀπὸ τὸν ἐξανθηματικὸν τύφον. Ἡ ἐπιστροφὴ καὶ αὐτῶν ἐγένετο τῇ φροντίδι τῶν ἑλληνικῶν καὶ συμμαχικῶν στρατιωτικῶν συνδέσμων ἀποστολῶν. Μέσῳ τοῦ Δουνάβεως διὰ ποταμοπλοίων (σλεπίων) ἐφθάσαμεν εἰς Λὸν Παλάγκα, ἐκεῖθεν εἰς Νύσσαν καὶ σιδηροδρομικῶς μέσῳ Σόφιας ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Βάρναν, ὅπου μᾶς ἀπεμόνωσαν, καραντίνα, εἰς ἐμπορικὰ βαγόνια σιδηροδρόμου παρὰ τὴν παραλίαν. Ἐκεῖ μᾶς ἐκράτησαν περὶ τὸν ἕνα μῆνα ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀποκαταστάσεως ἀτμοπλοϊκῆς συγκοινωνίας διὰ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ἐκκαθαρισθῆ ἀπὸ τὰς νάρκας, καὶ οἱ πρῶτοι ταξιδιῶται, θὰ εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ὅμηροι. Εἰς τὴν Βάρναν ἔφθασαν στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τὸ Γκέρλιτς τῆς 4ης Μεραρχίας Καβάλας, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν καὶ αὐτοὶ μαζί μας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατέφθασαν εἰς τὸν λιμένα Βάρνης τρία ἀτμόπλοια. Τὰ «Ξενούλα», «Οὐράνα» καὶ «Ἀδριατικός», τὰ ὁποῖα μᾶς παρέλαβον διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ «Ἀδριατικὸς» ἦτο ἐξωπλισμένον καὶ μὲ πυροβόλον δι᾿ ἀνατίναξιν τυχὸν συναντήσεως καθ᾿ ὁδὸν νάρκης, ἦτο δὲ ταχύτητος 16 μιλίων τὴν ὥραν, ἐνῷ τὰ δύο ἄλλα ἦσαν 8 μιλίων. Προηγεῖτο τὸ «Ἀδριατικός» καὶ ἔκαμε σταθμεύσεις διὰ νὰ μᾶς φθάσουν τὰ δύο ἄλλα ἀτμόπλοια, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο ἐν πλῷ νυχθημερόν. Εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν συνηντήσαμεν νάρκην, ἡ ὁποία ἀνετινάχθη διὰ τοῦ πυροβόλου.

Καθ᾿ ὁδὸν ἀπέθνησκον ἀρκετοί, λόγῳ τῶν ταλαιπωριῶν, τῶν κακουχιῶν καὶ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου, καὶ τὰ πτώματα ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐφθάσαμεν εἰς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἐκεῖ εἰς τὴν Προποντίδα ὅπου ἐστάθμευσαν τὰ τρία ἀτμόπλοια ἀντικρύσαμεν ἠγκυροβολημένον, ἀπέναντι τοῦ Ντολμὰ Μπαχτσέ, τὸ θρυλικὸν εὔδρομον θωρηκτὸν «Ἀβέρωφ», τὸ πλήρωμα τοῦ ὁποίου μᾶς ὑπεδέχθη καὶ μᾶς ἐχαιρέτισε μὲ τὴν ἀνάκρουσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Ὕμνου. Ρίγη συγκινήσεως καὶ χαρᾶς καὶ φρενίτης ἐνθουσιασμοῦ μᾶς κατέλαβον ὅλους, ὁμήρους καὶ στρατιωτικούς. Μετὰ παραμονὴν

1. Τὰ ἀνωτέρω, ἐξ ἀφηγήσεως πρὸς τὸν συγγραφέα ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀποστολῆς Κωνσταντίνου Βελιγρατλῆ, μεγαλεμπόρου καὶ διακεκριμένου κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ παράγοντος τῆς Ἡρακλείας.

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ἐκεῖ ἑνὸς ἡμερονυκτίου ἐξηκολουθήσαμεν τὸ θαλάσσιον ταξίδι καὶ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Καβάλαν. Ἐκεῖ μᾶς παρέλαβον ἀπὸ τὰ τρία ἀτμόπλοια αἱ ἑλληνικαὶ Ἀρχαί, μέλη τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἑλληνικῶν καὶ συμμαχικῶν ἀποστολῶν περιθάλψεως τῶν ὁμήρων, τὰ ὁποῖα μᾶς παρηκολούθουν καὶ μᾶς συνώδευον ἀπὸ Ποζάρεβατς καὶ εἰς ὅλον τὸ ταξίξι τῆς ἐπιστροφῆς μας ἐκ τῆς ὁμηρείας καὶ μᾶς ὡδήγησαν καὶ μᾶς ἀπεμόνωσαν, καραντίνα, εἰς τὰς καπναποθήκας Καβάλας, ἐξηντλημένους ἀπὸ τὰς ἀκαθαρσίας τοῦ πολυημέρου ταξιδίου μας, φθειριῶντας καὶ προσβεβλημένους ἀπὸ τὸν ἐξανθηματικὸν τύφον. Εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας τῶν καπναποθηκῶν ἐστεγάσθησαν ἀνὰ 20-30 οἰκογένειαι εἰς ἑκάστην αἴθουσαν. Καθημερινῶς ἀπέθνησκον ἀνὰ εἷς ἢ δύο ἀπὸ ἑκάστην οἰκογένειαν, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληροι οἰκογένειαι ὑπέκυψαν. Εἰς Καβάλαν παρεμείναμεν ἐπὶ δύο μῆνας περίπου. Κατόπιν σιδηροδρομικῶς ἀπὸ Δράμας ἐφθάσαμεν εἰς Σέρρας. Ἐκεῖ, ὅσοι εἶχον φίλους ἢ συγγενεῖς, ἔτυχον ἀποτελεσματικῆς περιθάλψεως καὶ ἐσώθησαν ἐκ τοῦ ἐξανθηματικοῦ. Τὸ πλεῖστον ἐστεγάσθησαν εἰς ἀνταλλάξιμα οἰκήματα, εἰς τσιφλίκια, καὶ πολλοὶ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ μουσικογυμναστικοῦ συλλόγου «Ὀρφεύς», ὅπου ἀπεδεκατίσθησαν συνεπείᾳ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου. Διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν παλινοστούντων ὁμήρων ἐφρόντισε καὶ ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Δημητρίου Ζάνας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ζάνας μετὰ τὴν ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Βουλγάρους ὑπηρετοῦσεν εἰς τὴν ἀεροπορίαν ὡς ἀνθυπίλαρχος διοικητὴς σμήνους καὶ ἡ Στρατιωτικὴ Διοίκησις τὸν ἀπέσπασε διὰ νὰ συνοδεύσῃ τὰς δύο ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὑπερόχους Ἑλληνίδας, Ἕλλην Α. Ἀδοσίδου καὶ Πηνελόπην Σ. Δέλτα, αἱ ὁποῖαι ἐπεσκέφθησαν καὶ τὰς Σέρρας. Σκοπὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1918 ἦτο νὰ διευκολύνῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ καὶ τῆς ἀγγλικῆς Ἐπιμελητείας τὰ θύματα τῶν Βουλγάρων νὰ γυρίσουν εἰς τὰς ἑστίας των, τὰς ἑστίας ποὺ εἶχον προηγουμένως ἁρπάξει, οἰκειοποιηθῆ καὶ καταστρέψει οἱ Βούλγαροι [1]. Ἡ ἀγγλικὴ Ἐπιμελητεία διένειμεν εἰς τοὺς παλινοστοῦντας ὁμήρους ἀγγλικὸν σιτηρέσιον στρατιωτῶν, πλούσιον.

Ὅσοι ἔφθασαν εἰς τὴν γενέτειράν των, τὴν πατρώαν γῆν τῆς Κάτω Τζουμαγιᾶς, εὗρον ἐκεῖ καὶ ἀντίκρυσαν ἀντὶ οἰκοδομῶν δάσος ἀπὸ ἀκάνθας καὶ χόρτα. Δὲν ἠδύναντο νὰ προσανατολισθοῦν καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν οἱ ἰδιοκτῆται τὰ οἰκόπεδά των ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ οἰκίαι των, εἰς τὰς ὁποίας ἐγεννήθησαν, καὶ τὰ καταστήματά των. Δὲν εἶχε διασωθῆ οὔτε μιὰ καλύβη διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δεῖγμα ὅτι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔτους 1916 ὑπῆρξεν

---

1. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Ἀ λ ε ξ ά ν δ ρ ο υ Δ. Ζ ά ν ν α, Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἡ Παλινόστησις τῶν ὁμήρων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1968.

ἐκεῖ κωμόπολις 10.000 κατοίκων, ἡ ὡραία Κάτω Τζουμαγιά. Κατεστράφησαν τὰ πάντα διὰ τῆς κατεδαφίσεως ἢ πυρπολήσεως ὅλων τῶν ἀκινήτων, ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων κτιρίων, διδακτηρίων καὶ τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Τζουμαγιᾶς, τὴν ὁποίαν ἀνέσκαψαν οἱ Βούλγαροι ἐκ θεμελίων, ὥστε ἀπὸ τὴν λαμπρὰν κωμόπολιν δὲν ἔμεινε τίποτε εἰ μὴ γῆ πρὸς ἄροσιν.

Ἀρκετοὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Τζουμαγιὰν καὶ ἐστεγάσθησαν εἰς ἀντίσκηνα τὸν πρῶτον χειμῶνα εἰς τοποθεσίαν νοτίως τῆς κατεστραμένης κωμο-

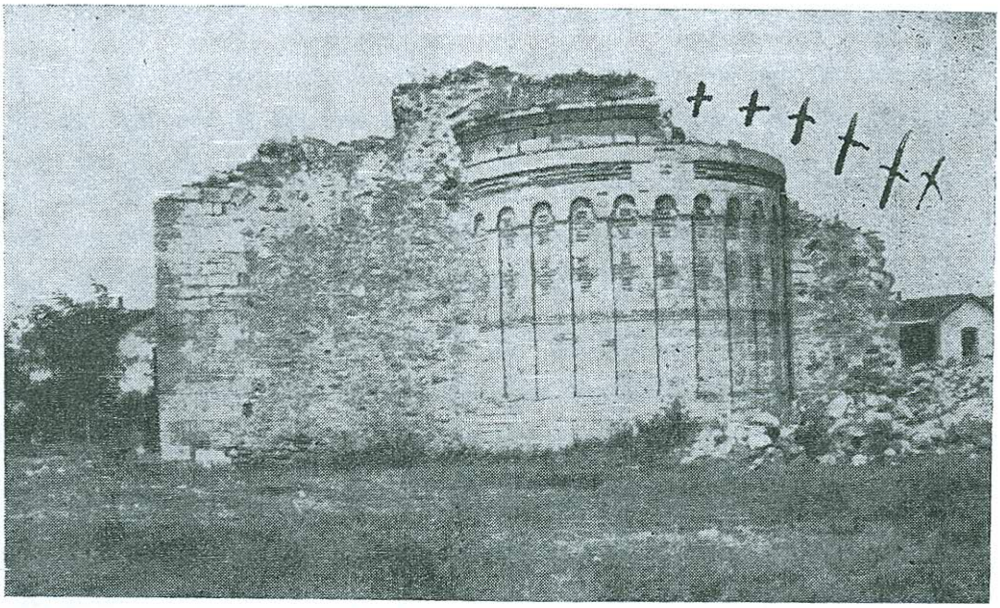

Τὸ ἐξωτερικὸν τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐκθεμελειωθείσης ἐκ τῆς βουλγαρικῆς θεομηνίας Κάτω Τζουμαγιᾶς, μοναδικὸν ὑπόλειμμα τῆς ἄλλοτε ἀκμαζούσης πόλεως.

πόλεως παρὰ τὸ γειτονικὸν χωρίον Δασοχῶρι (Ὀρμανλῆ), ἄλλοι δὲ ἐγκατεστάθησαν προσωρινῶς εἰς γειτονικὰ χωρία, Ποντισμένον, Δασοχῶρι κ. ἄ. Πολλοὶ πάλιν διεσκορπίσθησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Σέρρας, Σιδηρόκαστρον, Θεσσαλονίκην, Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ.

Μία τελευταία ἀποστολή [1], περιλαμβάνουσα περὶ τοὺς χιλίους περίπου ὁμήρους Τζουμαγιώτας, προερχομένους ἀπὸ τὰ χωρία Κουσιούλεβο, Σφυλάινατς κ. ἄ., συνεκεντρώθη εἰς Ποζάρεβατς. Αὕτη τεθεῖσα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοδιδασκάλου Ἰωάννου Σάνδρου, σιδηροδρομικῶς, διὰ Σεμπλίνου, ἔφθασε εἰς Βελιγράδιον, καὶ ἐκεῖθεν διὰ Ζάγκρεμ κατέληξεν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς λιμένα τοῦ Φιοῦμε. Ἀπὸ ἐκεῖ δι' ἰταλικοῦ ὑπερωκεανείου ἔφθασε διὰ Κερκύρας καὶ Πατρῶν εἰς Αἴγιον, ὅπου ἐπὶ ἑξάμηνον πε-

---

1. Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τοῦ συμμετασχόντος εἰς αὐτὴν Εὐγενίου Καραλέγκου, κατοίκου Θεσσαλονίκης.

ρίπου παρέμεινεν εἰς τὰς σταφιδαποθήκας αὐτοῦ. Τέλος διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Ἀνδρομάχη» μετεφέρθησαν ὅλοι εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου μετὰ παραμονὴν ἑνὸς μηνὸς εἰς τὸ Σέδες, ἐπέστρεψαν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γενέτειράν των, ὅπου ἐγκατεστάθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς ἀντίσκηνα.

Κατόπιν κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, ὅπου ἦσαν τὰ ἀντίσκηνα, ξύλινα παραπήγματα λαμαρινοσκεπῆ, ἀνηγέρθη δὲ καὶ ἡ προσωρινὴ

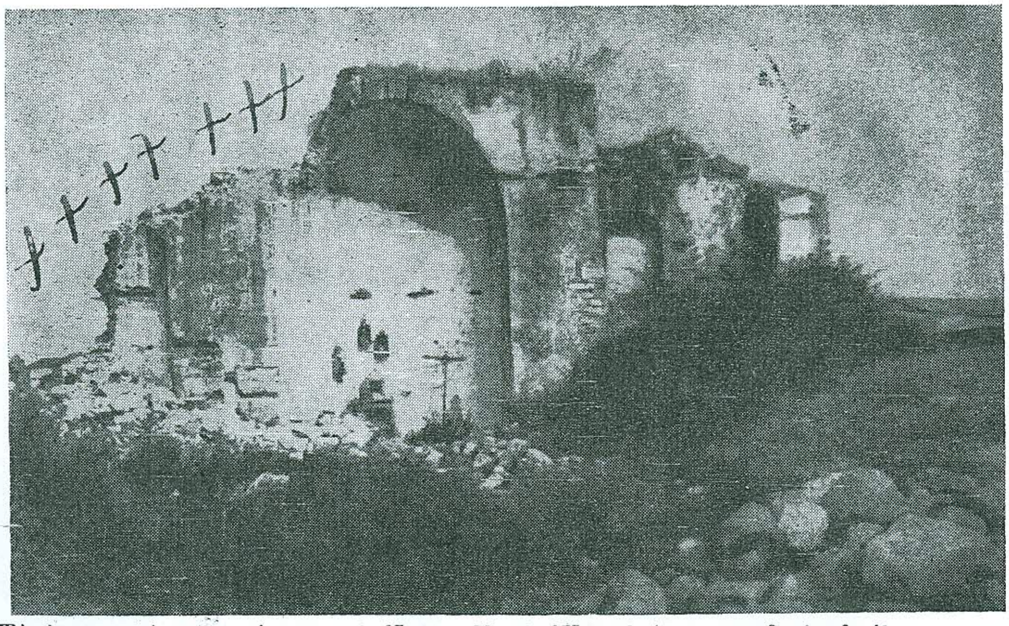

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἡρακλείας, μοναδικὸν ὑπόλειμμα τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς, τὸ ὁποῖον σήμερον δὲν σώζεται ὑποκύψαν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ρυμοτομίας τῆς νέας πόλεως.

ἀγορά. Ἕνα παράπηγμα ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ἐκκλησία καὶ ἄλλο ὡς σχολεῖον.

Εἰς τὰ παραπήγματα αὐτὰ ἔζησαν οἱ Τζουμαγιῶται ἐπὶ δώδεκα ἔτη, ὅπου κατετρέχοντο ἀπὸ τὴν ἑλονοσίαν καὶ παντοίας ἀσθενείας, καθ' ὅτι ὁ ἀγροτικὸς χῶρος εἰς τὸν ὁποῖον ἐστεγάσθησαν προσωρινῶς μετεβάλλετο εἰς τέλμα μὲ τὰς πρώτας βροχὰς τοῦ χειμῶνος.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἐνδιαφερόμενοι πολεμοπαθεῖς, τῶν ὁποίων αἱ συνθῆκαι τῆς κατοικίας των εἶχον καταντήσει ἀνατριχιαστικαί, ἤρχισαν πλέον νὰ ἐνεργοῦν δραστηρίως καὶ νὰ ζητοῦν ἀπὸ τὰς Κυβερνήσεις τὴν ὁριστικὴν καὶ μόνιμον στέγασίν των, ὡς καὶ τὴν ἀποζημίωσίν των διὰ τὰς ὑλικὰς ζημίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὡς καὶ ἠθικάς, συνεπείᾳ τῆς ὁμηρείας. Πρὸς τοῦτο ἱδρύθη ἐν Ἡρακλείᾳ «Ἐπιτροπὴ ἀνοικοδομήσεως Ἡρακλείας» μὲ πρόεδρον τὸν Τάκην Τζεμαΐλαν καὶ μέλη τοὺς Ἰωάννην Παναγιώτου, Ἰωάννην Βλάχτσην, Χρῖστον Πατσιάκαν καὶ Θωμᾶν Τάτσην, εἰς Σέρρας δὲ σύλλογος «Ἡ Ἕνωσις Τζουμαγιωτῶν» τὸ ἔτος 1927.

Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ἐξελέγη ὁ Δημήτριος Παπίτσας καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς ὁ Γεώργιος Τζεμαΐλας, ὁ ὁποῖος τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐξελέγη Πρόεδρος. Ἀντιπρόεδρος ὁ Κωνσταντῖνος Νάστου, Ταμίας ὁ Στέργιος Δαρδακούλης, μέλη δὲ αὐτοῦ διετέλεσαν οἱ Γεώργιος Τάνης, Γεώργιος Κωστίτσης, Στέργιος Μαχαιρᾶς, Παναγιώτης Νούσκας, Ἀναστάσιος Σιαμπίρης, Κωνσταντῖ-

Τὸ πρῶτον Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ ἐν Σέρραις Συλλόγου «Ἕνωσις Τζουμαγιωτῶν» τοῦ 1927.
1) Δημήτριος Παπίτσας, Πρόεδρος. 2) Γεώργιος Τζεμαΐλας, Γεν. Γραμματεύς. 3) Στέργιος Δαρδακούλης, Ταμίας. 4) Κωσταν. Νάστου, Ἀντιπρόεδρος. 5) Παναγ. Νούσκας, 6) Γεώργιος Κωστίτσης. 7) Στέργιος Μαχαιρᾶς. 8) Γεώργιος Κόκκινος καὶ 9) Γεώργιος Τάνης.

νος Σαμαρᾶς, Γεώργιος Κόκκινος, ὅστις διετέλεσε καὶ γενικὸς γραμματεύς. Σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Τζουμαγιᾶς, ἡ στέγασις τῶν ἐν Σέρραις, Σιδηροκάστρῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἀστέγων Τζουμαγιωτῶν καὶ ἡ καταβολὴ ἀποζημιώσεων διὰ τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς ζημίας, τὰς ὁποίας ὑπέστημεν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Παρόμοιοι Σύλλογοι ἱδρύθησαν εἰς ὅλας τὰς πολεμοπαθεῖς πόλεις καὶ κωμοπόλεις Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης.

Οὕτω συνεκροτήθη τὴν 20ὴν Μαΐου 1929 ἡ ἱστορικὴ συνεδρίασις καὶ σύσκεψις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθε-

ρίου Βενιζέλου μετὰ τῶν ἁρμοδίων Ὑπουργῶν καὶ τῶν Ἐπιτροπῶν τῶν πολεμοπαθῶν εἰς τὴν προεδρικὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς, εἰς ἣν σύσκεψιν παρέστη καὶ ὁ γράφων, ὡς πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Τζουμαγιωτῶν, παρισταμένων καὶ ἁπάντων σχεδὸν τῶν Γερουσιαστῶν καὶ Βουλευτῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Κατ᾽ αὐτὴν ἐξετέθη ἡ κατάστασις τῶν ἀστέγων πολεμοπαθῶν καὶ δὴ τῶν Τζουμαγιωτῶν. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἔδωσε τὴν ἐντολὴν πρὸς τοὺς συμμετασχόντας τῆς συσκέψεως Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν μακαρίτην Μαρῆν καὶ Ὑφυπουργὸν παρὰ τῷ Πρωθυπουργῷ Παπαδᾶτον ὅπως καταρτισθῇ ἀμέσως Νομοσχέδιον περὶ καταβολῆς ἀποζημιώσεων εἰς τοὺς ὑποστάντας ζημίας ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς πολεμοπαθεῖς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὡς καὶ περὶ ὁριστικῆς στεγάσεως τῶν ἀπόρων καὶ ἀστέγων πολεμοπαθῶν τῶν περιφερειῶν αὐτῶν καὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἡρακλείας.

Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Τὸ καταρτισθὲν σχετικὸν πρὸς τοῦτο Νομοσχέδιον, συζητηθὲν ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ ψηφισθὲν ἐγένετο ὁ Νόμος 4278 «περὶ ἐκδόσεως δανείου μέχρις 700 ἑκατομ. δι᾽ ἀποζημίωσιν τῶν ὑποστάντων ζημίας ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου». Εἰς τὸν Νόμον αὐτὸν περιελήφθη καὶ τὸ ἄρθρον 11, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἐπετράπη ὅπως διὰ τὴν στέγασιν τῶν ἀπόρων ἀστέγων πολεμοπαθῶν, τῶν ὁποίων αἱ οἰκίαι κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, διατεθῶσιν ὁμολογίαι μέχρις 60 ἑκατομ. Οὕτως ἐλύθη καὶ τὸ πρόβλημα τῆς στεγάσεως καὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἡρακλείας, μετὰ παρέλευσιν δέκα τριῶν περίπου ἐτῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου[1].

Διὰ νὰ ἀποφευχθῇ ἡ γραφειοκρατία τοῦ κέντρου, διὰ τοῦ ἀπὸ 20-2-30 ἐκτελεστικοῦ Διατάγματος ἀπεκεντρώθη ὁ χειρισμὸς τῆς στεγάσεως τῶν πολεμοπαθῶν καὶ ἀνετέθη εἰς τοὺς Γενικοὺς Διοικητὰς Μακεδονίας καὶ Θράκης, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ὁποίων ἐτίθετο τὸ ποσὸν τῶν 60 ἑκατομ. ὁμολογιῶν, ἤτοι δραχμῶν 43.000.000, τότε.

Τὸ ἔργον τῆς ἀνεγέρσεως τῶν κατοικιῶν εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Ἐποικισμόν. Διὰ τὸ ταχύτερον, ὁ τότε Πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος διὰ τῆς ὑπ᾽ ἀριθμ. 3864/12-3-30 διαταγῆς του διέταξε τὸν Β. Μπασιλάρην, Ἐπιθεωρητὴν Ἀνταλλαγῆς ὅπως περιοδεύσῃ τὰς πολεμοπαθεῖς περιφερείας Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ὅπως ὑποβάλῃ τὰ πορίσματα ἐπὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς στεγάσεως τῶν ἀπόρων ἀστέγων πολεμοπαθῶν καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἡρακλείας, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς τοπικοὺς ὑπηρεσιακοὺς παράγοντας. Πρὸς τοῦτο ὁ Μπασιλάρης ἐπεσκέφθη καὶ ἐξήτασεν ἐπὶ 25 ἡμέρας κατὰ σειρὰν τὰς κάτωθι πολεμοπαθεῖς πόλεις καὶ χωρία : Σέρρας, Δραβίσκον, Μύρκινον (Δοξόμπος), Παλαιοκώμην (Προβίσταν), Μεσολακιάν (Ἄνω Λακοβίκια), Μικρὸ Σοῦλι (Σέμαλτον), Νιγρίταν, Νέον Πετρίτσι, Ἡράκλειαν (Κ. Τζουμαγιάν)—εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη ἰδιαιτέρα σημασία καὶ φροντὶς διότι ἐπρόκειτο νὰ κτισθῇ μία πόλις ἐξ ὁλοκλήρου νέα—, Δοξᾶτον, Ἀδριανήν, Χωριστήν (Τσατάλτζαν), Προσωτσάνην τοῦ νομοῦ Δράμας, Κομοτινήν, Μαρώνειαν, Ξάνθην τοῦ νομοῦ Ροδόπης, Ἀλεξανδρούπολιν, Σουφλί, Καρυοφυλίαν καὶ Κίρκην τοῦ νομοῦ Ἕβρου.

---

1. Διὰ τὴν Ἑλλάδα δυστυχῶς δὲν εἶχε τελειώσει ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπιστράτευσις. Συνεχίζετο ὁ πόλεμος μὲ τὴν Τουρκίαν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπῆλθε καὶ ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ συμφορὰ τοῦ 1922.

Τὸν Μάιον 1930 ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Τζουμαγιᾶς, τῆς σημερινῆς Ἡρακλείας. Ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους 500 περίπου οἰκίαι ὁμοιόμορφοι εἰς τὴν θέσιν τῆς κατεστραμμένης Τζουμαγιᾶς, βάσει ἐγκεκριμένου σχεδίου. Πρὸ τῆς καταστροφῆς της εἶχε 1200 οἰκίας. Ἡ ἀνεγερθεῖσα Ἡράκλεια παρουσιάζει ὄψιν φαντασμαγορικῆς κηπουπόλεως μὲ τὴν κανονικὴν ρυμοτομίαν της καὶ τὸ μεγάλον εὖρος τῶν ὁδῶν της, τὴν ἀγορὰν καὶ τὰς κατοικίας μὲ τὰς πρασιὰς καὶ τὰ πολλὰ δένδρα.

Τὸν πρῶτον θεμέλιον λίθον ἔθεσεν ὁ τότε Πρωθυπουργὸς ἀείμνηστος Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἰδιοχείρως εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ Τζουμαγιώτου Στεργίου Βλάχβεη, μακαρίτου ἤδη, ὁπλαρχηγοῦ Πρώτης τάξεως τοῦ Μακεδονι-

Ἀπὸ τὰ ἐγκαίνια ἐνάρξεως τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἡρακλείας τὴν 10ην Μαΐου 1930.

κοῦ ἀγῶνος, τιμῆς ἕνεκεν, τὴν 10ην Μαΐου 1930 ἐν ἐπισήμῳ πανηγυρικῇ τελετῇ. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ αὐτὰ ἐγκαίνια παρέστησαν ὁ τότε Μητροπολίτης Σερρῶν ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος Μεγγρέλης μεθ' ὁλοκλήρου τοῦ κλήρου, Ὑπουργοί, Βουλευταὶ καὶ Γερουσιασταί, ὁ τότε Νομάρχης Σερρῶν Στέφανος Νίκογλου, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη μετὰ ἀξιεπαίνου ζήλου, ὡς καὶ ὁ τότε Διευθυντὴς τῆς Νομαρχίας Θωμᾶς Κέντρος, οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ μεθ' ὅλης τῆς μαθητιώσης νεολαίας καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἡρακλείας, ἀλλὰ καὶ τῶν περιχώρων, ὁ ὁποῖος τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἑώρτασε μὲ ἀφάνταστον χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ὡς σωτήριον ἡμέραν Ἀναστάσεως.

Ἡ εὐτυχὴς σύμπτωσις τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἡρακλείας μὲ τὴν ἔναρξιν τῶν μεγάλων ἔργων τοῦ Στρυμόνος τότε καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τὴν

ἑλονοσίαν, προσέδωσεν εἰς αὐτὴν μεγαλυτέραν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον.

Εἰς τὴν στηθεῖσαν μεγαλοπρεπῆ ἐξέδραν μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Ἐλευθερίου Βενιζέλου μεταξὺ ἄλλων ἦσαν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Βελιγρατλῆς, ὁ ἰατρὸς καὶ λόγιος ἀείμνηστος Βασίλειος Καφταντζῆς, ὁ ὁποῖος προσεφώνησε

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὁ Γερουσιαστὴς Δημήτριος Πάζης καὶ ὁ Νομάρχης Σερρῶν Στέφανος Νίκογλου, κατὰ τὰ ἐγκαίνεια τῆς θεμελιώσεως τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Ἡρακλείας τὴν 10ην Μαΐου 1930.

τὸν Πρωθυπουργὸν διὰ μακροῦ, ἐνθουσιώδους καὶ ἱστορικοῦ λόγου, ὁ ἰατρός, Γερουσιαστὴς τότε, ἀείμνηστος Δημήτριος Πάζης, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη καὶ προσέφερεν πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν γενέτειράν του Ἡράκλειαν, ὄπισθεν αὐτοῦ ὄρθιος ὁ καπετὰν Στέργιος Βλάχβεης, ἐπίσης ὁ Θωμᾶς Τζιντζῆς ὁ ἀναφερθεὶς πρῶτος Μακεδονομάχος, ὁ ὑπαρχηγὸς Δημ. Παπίτσας, ὁ γράφων, ὁ ἀείμνηστος Τάκης Τζεμαΐλας καὶ ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ τότε Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Δημ. Δίγκας καὶ ὁ τότε Δήμαρχος Σερρῶν Ἐπαμ. Τικόπουλος.

Ο ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥ Β. ΚΑΦΤΑΝΤΖΗ ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΤΖΟΥΜΑΓΙΑΣ (1)

Ὁ ἰατρὸς καὶ λόγιος Βασίλειος Καφταντζῆς προσφωνῶν τὸν Πρωθυπουργὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον εἶπε τὰ ἑξῆς :

«Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε,

Χαρὰν μεγάλην εὐηγγελίσατο εἰς ἡμᾶς τοὺς κατοίκους Ἡρακλείας ἡ γνωσθεῖσα εἴδησις ὅτι ὁ λαοπρόβλητος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ὁ μεγαλουργὸς Πρωθυπουργὸς τῆς Πατρίδος μας, ἐδέχθη ὅπως ἐπισκεφθῇ καὶ τὴν ἡμετέραν μικρὰν κωμόπολιν διὰ νὰ ἐπισφραγίσῃ τὸ ἔργον τῆς μεγάλης του χειρονομίας, καταθέτων ὁ ἴδιος τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἀνεγειρομένης Τζουμαγιᾶς.

Καὶ εἰς τὸ χαρμόσυνον τοῦτο ἄγγελμα σύμπας ὁ λαὸς τῆς Ἡρακλείας, οἰστρηλατούμενος ἀπὸ ἕναν ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν, ἔσπευσε νὰ ὑποδεχθῇ ὑμᾶς, τὸν μεγαλύτερον εὐεργέτην, ὅστις δίδετε σήμερον σάρκα καὶ ὀστᾶ εἰς ὄνειρα καὶ πόθους μιᾶς ὁλοκλήρου δεκαετίας, ὄνειρα φεῦ, τὰ ὁποῖα τοσάκις μέχρι τοῦδε κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἰκτρῶς διεψεύθησαν καὶ νὰ ἐκφράσῃ καὶ διατρανώσῃ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του τὴν συνέχουσαν αὐτὸν ἀνεκλάλητον χαράν, ἀλλὰ καὶ βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ συντελούμενον μέγα ἔργον.

Κύριε Πρόεδρε,

Καλῶς ἤλθατε ! Καλῶς ἤλθατε εἰς τὴν πάλαι ποτὲ λαμπράν, ἀλλὰ τώρα δεινῶς ταλαιπωρουμένην καὶ σφαδάζουσαν ὑπὸ τὸ πέλμα παντοίων κακουχιῶν δύσμοιρον κωμόπολίν μας ! Καλῶς ἤλθατε εἰς τὴν κατεστραμμένην καὶ ἔρημον Τζουμαγιάν, ἄνωθεν τῆς ὁποίας πλανᾶται ἡ δόξα καὶ ἡ ἀνάμνησις ἑνὸς λαμπροῦ παρελθόντος.

Καλῶς ἤλθατε, ἵνα διὰ τῶν ἰδίων σας χειρῶν κάμητε ἀπαρχὴν τοῦ μεγάλου σωτηρίου ἔργου, τοῦ ὁποίου εἶσθε ὁ δημιουργός, καταθέτοντες τὸν θεμέλιον λίθον εἰς τὴν ἀνεγειρομένην Ἡράκλειαν. Καλῶς ἤλθατε διὰ νὰ χύσητε βάλσαμον παρηγορίας εἰς τοὺς ἐντὸς ὑγρῶν, ἀνηλίων καὶ ἑτοιμορρόπων παραπηγμάτων διαβιοῦντας καὶ ὑπὸ παντοίων ἀσθενειῶν κατατρυχομένους κατοίκους Ἡρακλείας καὶ σπογγίσητε τὰ δάκρυα τόσων δυστυχῶν μητέρων, ὧν ἀπόλλυνται τὰ τέκνα, ἐμπνέοντες θάρρος καὶ καρτερίαν.

Ἤλθατε εἰς τὴν μᾶλλον κρίσιμον στιγμὴν τῆς ἀντοχῆς μας.

Εἶσθε ὁ παραστάτης καὶ παρήγορος ἄγγελος, ὁ ὁποῖος ἔρχεσθε

---

1. Τὸ χειρόγραφον τοῦ λόγου τούτου ἐνεχείρησεν εἰς τὸν συγγραφέα ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου Καφταντζῆ, Γεώργιος Β. Καφταντζῆς, διακεκριμένος δικηγόρος, ποιητὴς καὶ συγγραφεύς.

ὅπως σώσητε ἡμᾶς εὑρισκομένους εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς, σχεδὸν ἀπολυμένους, καὶ ἀναγάγητε εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ χέρσος αὕτη γῆ, τὴν ὁποίαν πατεῖτε καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν σᾶς ἔφερεν ἡ ἔμπνευσις τῆς ἐκτελέσεως ἑνὸς ὑψίστου ἀνθρωπιστικοῦ καὶ ἐθνικοῦ σκοποῦ, ὑπῆρξέ ποτε μία ἀνθηρὰ καὶ πλήρης σφρίγους πολίχνη, μία προηγμένη καὶ εὐτυχὴς ἀνθρωπίνη φωλεά. Ἦτο ἡ ὡραία αὐτὴ καὶ καμαρωτὴ σὰν νύμφη τῆς Πίνδου κωμόπολις, τὸ ἡρωϊκὸ Σοῦλι ἀνὰ τὰ μέρη ταῦτα μὲ τὰ ἀτίθασα παλλικάρια της καὶ τὶς ἀνδριωμένες κοπέλλες της. Ὑπῆρξεν ἡ πόλις αὐτη τὸ κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐχθρῶν τῆς φυλῆς δώσασα ἀπειράριθμα θύματα εἰς τὸν Μολὼχ τῆς φυλετικῆς διαμάχης ἀπὸ τοῦ 1878 καὶ ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ τὸ σέμνωμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα, ὅπου ἐξ ἑνὸς μὲν ὁ ἀέναος κρότος τῶν ἐργαζομένων πολιτῶν καὶ ἡ τύρβη τοῦ ἀξιοσημειώτου ἐμπορίου της, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ ἐκκωφαντικὸς ἀντίλαλος τῶν ὑπερχιλίων μαθητῶν τῶν ὀνομαστῶν σχολείων, ὅπου ἀντηχοῦσαν τὰ θούρια ᾄσματα μιᾶς νωπῆς ἐποχῆς, ἔδιδαν τὸν τόνον καὶ τὸ σφρῖγος μιᾶς ἀναγεννωμένης ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ ἑνὸς ἀναλάμποντος ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἑλληνικοῦ μεγαλείου.

Ἀλλὰ μίαν ἀποφράδα ἡμέραν πρὸ 14 ἐτῶν κακὸς δαίμων τῆς καταστροφῆς διῆλθεν ἄνωθεν αὐτῆς, ἄγριος Σίφων, σαρώσας ἄψυχα καὶ ἔμψυχα καὶ μὴ ἐγκαταλείψας ἀπὸ τὴν τόσην ζωὴν καὶ τὴν τόσην χαρὰν εἰμὴ μόνον συντρίμματα καὶ τέφραν. Τὸ χαριτωμένον ἐκεῖνο συγκρότημα ἐκ 1200 οἰκιῶν, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο Τζουμαγιὰ καὶ τὸ ὁποῖον ἐπλαισιώνετο ἀπὸ τόση χάρι καὶ ζωγραφιὰ τῆς γύρω φύσεως, εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὸ διάβα μιᾶς τρομερῆς θεομηνίας. Ἡ ἕως τότε σφριγηλὴ κωμόπολις εἶχε καταστῆ μία νεκρόπολις βωβή, φρικώδης, ἔρημος, σαβανωμένη μὲ τὸν μαῦρον πέπλον τοῦ θανάτου καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐβασίλευε τόση χαρὰ καὶ ἐξειλίσσετο τόση ζωή, κατόπιν οὐδ' ὁ νυκτοκόραξ εὕρισκε θέσιν διὰ τὴν φωλεάν του. Ἡ ἀπαισία ἀναπαράστασις τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν εἶχε συντελεσθῆ τελείως.

Δὲν κατέρχομαι εἰς λεπτομερείας τῆς καταστροφῆς ἐκείνης οὔτε εἰς λεπτομερείας τῶν ταλαιπωριῶν καὶ βασάνων ἃ ὑπέστησαν οἱ εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς Βουλγαρίας ἀπαχθέντες δυστυχεῖς κάτοικοι Ἡρακλείας σύροντες τὰ ράκη τῆς ἑαυτῶν ὑπάρξεως.

Ἐκεῖ παρέμειναν ἐπὶ ὁλόκληρα ἔτη, ἔτη ἀγωνίας καὶ ταλαιπωριῶν, πείνης καὶ ἐξευτελισμοῦ. Δύο ἔτη ὁλόκληρα μακρὰν τῆς γενετείρας των εἰς ξένην γῆν, μεταξὺ ἑτερογλώσσων καὶ ἑτεροφύλων λαῶν.

Ἐκεῖ ἐπὶ τὸν ποταμὸν Δούναβιν, ἐκεῖ ἐκάθησαν καὶ ἔκλαυσαν, αναμιμνῃσκόμενοι τῆς γλυκείας ἑλληνικῆς πατρίδος καὶ οἱ κοιλάδες τοῦ Μο-

ράβα, εἰς τὰς ἰτέας τοῦ ὁποίου ἐκρέμασαν τὰς λύρας τῶν μοιρολογιῶν των, ἀντήχησαν τοὺς γόους καὶ τοὺς θρήνους τῶν θανόντων συζύγων, μητέρων καὶ τέκνων μας, ὧν ἑκάστη ἐπῳδὸς ἦτο ἐπίκλησις πρὸς πατρίδα, ὡς ὁ ἥρως ἐκεῖνος τοῦ Εὐριπιδείου δράματος εὑρισκόμενος ἐν τῇ ξένῃ γῇ ἀνεφώνει μετὰ λυγμῶν :

Ὦ Πατρίς, εἴθε πάντες οἱ νέουσοί σε
οὕτω φιλοῖεν ὡς ἐγὼ καὶ ῥαδίως
οἰκοῖμεν ἄν σε, κοῦ δὲν πάσχοις κακό.

Ἀλλὰ τὴν τρικυμίαν διαδέχεται ἡ γαλήνη καὶ τὴν δυστυχίαν πολλάκις ἡ εὐτυχία. Οὕτω τὸν πόλεμον διεδέχθη ἡ εἰρήνη. Εἶχον ἀνατείλει ἐξαίφνης ἡμέραι χαρᾶς, ἡμέραι θριάμβου. Ἡ λογχοφόρος Ἑλλὰς ἦτο νικήτρια σαρώσασα τὰ ἐχθρικὰ μέτωπα διὰ τῆς ὁρμητικῆς προελάσεως τῶν στρατευμάτων της. Ὅμηροι καὶ αἰχμάλωτοι ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς ἑστίας των.

Καὶ τότε ὁ δεκατισθεὶς ἐκ τῶν παντοίων ἀσθενειῶν καὶ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου πληθυσμὸς ἐκεῖνος τῆς Τζουμαγιᾶς καὶ περισωθεὶς ἐκ τῶν τόσων ταλαιπωριῶν, ὠθούμενος ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῆς γλυκείας πατρίδος του, ἧς πάντοτε μετὰ δακρύων ἀνεμιμνήσκετο, ἔσπευσε κατευθύνων τὰ βήματά του πρὸς τὴν προσφιλῆ Τζουμαγιάν, καίτοι ἐγνώριζεν ἤδη ὅτι ἡ πόλις τῶν ὀνείρων του, ἡ προσφιλής του πατρίς, δὲν ὑπῆρχε πλέον, ἀλλ' ἦτο συνθέμελα κατεστραμμένη.

Ἔσπευδον πρὸς τὴν ἀνύπαρκτον πατρίδα, διότι ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς ἐλευθερίας τοὺς εἶχε μεθύσει, ἡ ἀνάμνησις τῆς πατρίδος τοὺς εἶχε γαλβανίσει, καὶ ἡ νοσταλγία διὰ τὴν πάτριον γῆν τοὺς εἶχε καταστήσει σχεδὸν μανιώδεις. Ὡραματίζοντο καὶ ἔβλεπον ἐδῶ κάτω τὰς τεταμένας πρὸς αὐτοὺς χεῖρας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία νικήτρια πλέον τοὺς ἀνέμενε μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Καὶ ἔσπευδον ἀκάθεκτοι πρὸς σύλληψιν τοῦ ὀνείρου, πρὸς ἐκπλήρωσιν μακροχρονίου πόθου.

Καὶ ἔπλευσαν τότε ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ποταμοὺς καὶ θαλάσσας, διήνυσαν πεζῇ βουνὰ καὶ χαράδρας καὶ ἐλιμενίσθησαν τέλος εἰς γῆν εὐλίμενον, γῆν ἑλληνικήν, γῆν τῶν πατέρων των. Δυστυχῶς ἐπέπρωτο ὁ τοσοῦτον καταπονηθεὶς πληθυσμὸς ἐκεῖνος νὰ δοκιμασθῇ καὶ πάλιν σκληρῶς εἰς τὸ τέρμα τοῦ ταξειδίου του, συνεπείᾳ τοῦ ἐπαράτου ἐξανθηματικοῦ τύφου καὶ 500 Τζουμαγιῶται ἔκλεισαν ἐν Καβάλᾳ τοὺς ὀφθαλμούς των χωρὶς νὰ πατήσωσι τὸν πόδα εἰς τὴν πάτριον γῆν.

Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἦσαν πλέον εὐτυχεῖς. Εἶχαν ἀντικρύσει τὴν πάτριον γῆν καὶ τοῦτο ἦτο ἀρκετόν. Εἶχον ἀναπνεύσει τὴν αὔραν τῆς πατρίδος των καὶ εἶχον ἴδει τὰ κατεστραμμένα θεμέλια τῶν ἐκκλησιῶν των, τῶν οἰκιῶν των. Εἶχον φιλήσει χῶμα ἑλληνικόν, χῶμα τῆς πατρίδος των.

Τὴν δὲ ἀπελπισίαν διὰ τὰς καταστροφὰς ἐμετρίασεν ἡ ἐλπίς.

Ἐλπὶς μιᾶς καλυτέρας αὔριον, ὅταν συντόμως ἤθελεν ἀναλάβει ὁ κόσμος, τὸ Κράτος, ἡ Πατρίς. Ὁ πατριωτισμός των δὲν ἐξηντλεῖτο. Ἤλπιζον καὶ ἀνέμενον, ἀνέμενον ἡμέρας, μῆνας, ἔτη ὁλόκληρα, πάντοτε ἐλπίζοντες καὶ πάντοτε νομοταγῶς φερόμενοι.

Καὶ ὅμως ἡ καλυτέρα ἐκείνη αὔριον οὐδαμοῦ ἐφαίνετο. Ἀντίξοοι περιστάσεις, περιπέτειαι τοῦ Ἔθνους, ὀλιγωρίαι τῶν διαφόρων διαδόχων Κυβερνήσεων ἀπεμάκρυναν τὴν εὐτυχῆ ἐκείνην ἡμέραν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς Τζουμαγιᾶς. Καὶ παρετείνετο ἡ ἀγωνία Καὶ ὁ λαὸς αὐτὸς ὁ τοσοῦτον καταπονηθεὶς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ὑποφέρῃ τὰ πάνδεινα ζῶν μέσα εἰς ἀνήλια καὶ ἀνθυγιεινὰ ἐνδιαιτήματα, δεκατιζόμενος, καταστρεφόμενος, ἀποθνήσκων ὑπούλως καὶ λεληθότως, οἰκτρῶς καὶ ἀδόξως ὁ λαὸς αὐτός, ὁ ἐπιδείξας τόσον σθένος καὶ τόσην ἀντοχὴν εἰς τὴν διεκδίκησιν τοῦ ἐθνικοῦ του ἰδεώδους, ὁ λαὸς αὐτὸς ὁ ἄξιος καλυτέρας τύχης.

Καὶ παρῆλθον, διὰ νὰ εἴπωμεν κατὰ τὸν ποιητήν,

δέκα χρόνοι μεγάλοι,
καὶ εἰς βάτους ἐκρίβη τὸ εὔβοτρυ κλῆμα
ἡ κόμη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη
καὶ μείρακες ἤδη τὰ βρέφη μας εἶναι.

Ναί. Δέκα χρόνοι μεγάλοι μαρτυρίου καὶ ταλαιπωρίας. Δέκα αἰῶνες. Ὤ, πόσοι πόθοι καὶ πόσοι καϋμοὶ δὲν ἐσβέσθησαν χωρὶς ποτὲ νὰ ἐκπληρωθοῦν. Πόσοι ὀφθαλμοὶ δὲν ἔκλεισαν χωρὶς νὰ ἴδουν πλέον τὴν νοσταλγηθεῖσαν πατρικὴν οἰκίαν ἀναγεννωμένην ἐκεῖ ὅπου τὸ πρῶτον εἶδον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Καὶ παρήρχοντο ἔτη, ἀλλ' ἡ ἐλπίς, φρούδη καὶ ματαία ἐλπίς, δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει ποτὲ τοὺς κατοίκους Ἡρακλείας καὶ ἐπίστευον καὶ διῃσθάνοντο ὅτι θὰ ἤρχετο ἡμέρα, καθ' ἣν ἤθελε νὰ παρουσιασθῇ ὁ Παράκλητος αὐτῶν, ὁ Σωτὴρ αὐτῶν, ὅστις ἤθελεν ἐξαγάγει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δίνην τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τοῦ θανάτου, ὅτι θὰ ἤρχετο ἡ θεήλατος ἐκείνη αὐγή, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ δὲν θὰ ἦσαν ἄστεγοι, ἀνέστιοι καὶ πλάνητες, ἀλλὰ θὰ εἶχον στέγην, πατρίδα εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς των, εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων των.

Καὶ ἤλπιζον, καὶ ηὔχοντο, καὶ παρεκάλουν ἐπὶ 10 ὁλόκληρα ἔτη, διὰ μυρίων ὑπομνημάτων διεκτραγωδοῦντες τὰ παθήματά των καὶ τὰ πατριωτικά των αἰσθήματα καὶ μηδέποτε ἀπελπιζόμενοι.

Πλὴν τέλος καὶ ἡ ἐλπὶς ἐκείνη, ἡ ἐλπίς, ἡ παρήγορος θεὰ καὶ πιστὴ σύντροφος τῶν δυστυχούντων, ἤρχισε τέλος νὰ ἐγκαταλείπῃ τοὺς κατοίκους Ἡρακλείας, ὅταν ὁ ἀενάως κρούων ἐπικήδειος κώδων τῆς ἐκκλησίας ὑπενθύμιζεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ πληθυσμός των δεκατίζεται ἐκ τῶν ἐπιδημιῶν καὶ τῆς ἑλονοσίας.

Καὶ ἐσκέφθησαν τότε πολλοὶ νὰ φύγωσι μακρὰν καὶ νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν τόπον τῆς ἐπιγείου αὐτῆς κολάσεως.

Ἀλλ' ὅταν Ὑμεῖς, Ἐξοχώτατε, ἀναλάβετε πρὸ 2 ἐτῶν τὰ ἡνία τοῦ Κράτους, μία ἐλπὶς ἀπόμακρη ἀλλὰ σχεδὸν σταθερὰ ἤρχισε νὰ φωλιάζῃ εἰς τὰς καρδίας μας, ὅτι ἡ πολυπαθὴς Τζουμαγιὰ ἤθελεν ἀνοικοδομηθῆ.

Καὶ ἀληθῶς, ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν ηὐδόκησε μετὰ τόσα χρόνια νὰ στείλῃ ἐν τῷ προσώπῳ Ὑμῶν, Κύριε Πρόεδρε, τὸν ἄγγελόν του καὶ μηνύσῃ τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα ποὺ ἐστεφάνωσε τὴν ἀγωνίαν δέκα ὁλοκλήρων ἐτῶν, ὅτι ἡ Τζουμαγιὰ ἤθελεν ἀνοικοδομηθῆ.

Ἡ ἡρωϊκὴ καὶ ἐμπορικὴ ἑστία ἤθελεν ἀνασυσταθῆ.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἦτο ἀφάνταστος ἡ φρενῖτις καὶ ἡ ἀγαλλίασις, ἡ ὁποία κατέλαβεν ἅπαντας ἡμᾶς ἅμα τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ εἰδήσει. Ρίγη χαρᾶς ἐδονοῦσαν τὰς καρδίας μας καὶ λυγμοὶ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ ἔπνιγον τὰ στήθη μας.

Ὁ λαὸς τῆς Ἡρακλείας κυλιόμενος μέσα εἰς τοὺς βορβόρους τῶν παραπηγμάτων καὶ πνιγόμενος εἰς τὴν δίνην τῶν ἀσθενειῶν ἐζήτει σανίδα σωτηρίας, ἕτοιμος νὰ δράξηται ταύτης ὁποθενδήποτε τῷ ἐδίδετο αὕτη. Καὶ τοῦ προσεφέρθη ἡ σωτηρία παρ' Ὑμῶν, μεγάλε Κυβερνῆτα. Σεῖς διὰ τῆς μεγάλης ἀποφάσεως ἐσώσατε τὸν πολλαχῶς κινδυνεύοντα καὶ ἀπειλούμενον πληθυσμὸν τοῦτον. Ναί. Δὲν εἶναι ὀφθαλμαπάτη. Εἶσθε ἐνώπιον ἡμῶν, μεταξὺ ἡμῶν, ἕτοιμος νὰ καταθέσητε τὸν πρῶτον θεμέλιον λίθον διὰ τῶν χειρῶν σας, εἰς σημεῖον ἐνάρξεως τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς προσφιλοῦς μας Τζουμαγιᾶς.

Αἱ καρδίαι μας συνέχονται ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ. Εἴμεθα παράφρονες ἐκ χαρᾶς. Καταθέσατε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς κωμοπόλεως Ἡρακλείας. Ἡμεῖς ἱστάμεθα ἐν προσοχῇ καὶ ἐν προσευχῇ. Σφυρηλατήσατε τὰ θεμέλια μιᾶς ἡρωϊκῆς καὶ ἐθνικῆς κωμοπόλεως, ὡς ἄλλοτε ἦτο αὕτη, μὲ τὴν εὐχὴν ὅπως ἡ νέα Ἡράκλεια ἀποβῇ πολλῷ ἀνωτέρα τῆς παλαιᾶς Καὶ θ' ἀποβῇ, Ἐξοχώτατε. Σᾶς τὸ ὑπόσχονται οἱ παριστάμενοι μαθηταὶ καὶ ἡ νέα γενεὰ Ἡρακλείας ὅτι θ' ἀποβῶσι πολὺ ἀνώτεροι ἡμῶν καὶ θ' ἀναδείξωσι τὴν πατρίδα των τιμημένην καὶ ἔνδοξον, ἔχοντες πάντοτε ἐν νῷ τὴν συμβουλὴν τοῦ ὁμηρικοῦ ἥρωος Τυδέως πρὸς τὸν υἱόν του ἀναχωροῦντα διὰ τὴν Τροίαν:

Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Καὶ ἤδη ὁ λαὸς Ἡρακλείας καταπεπονημένος ἐκ τῶν κακουχιῶν, ἀλλὰ ἀτενίζων πρὸς τὸ μέγεθος τῆς εὐτυχίας του ὀρθοῦται καὶ προσερχόμενος ἐνώπιον Ὑμῶν προσφέρει πρὸς Ὑμᾶς στέφανον ἀμαράντου δόξης, στέφανον πλεγμένον ἀπὸ ἀγριολούλουδα ποὺ ἔχουν μείνει στὴν ἔρημον αὐτὴν γῆν, ὡς σημεῖον ἐλάχιστον ἀφθίτου καὶ αἰωνίου εὐγνωμοσύνης.

Δεχθῆτε, Ἐξοχώτατε, τοῦτον».

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Ἡρακλείας συνετελέσθη ἐντὸς τοῦ βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος τῶν 6 μηνῶν, καὶ τοῦτο διότι ἐφηρμόσθη ἐν προκειμένῳ τὸ οὐσιαστικὸν ἀποκεντρωτικὸν διοικητικὸν σύστημα.

Ἐπετεύχθη ἡ σχετικῶς εἰς σύντομον χρόνον ἀνοικοδόμησις χάρις βέβαια καὶ κυρίως καὶ τῆς ἐφαρμοσθείσης ἀποκεντρώσεως, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἱκανῆς, συνετῆς, εὐρύθμου, χρηστῆς καὶ ἀμερολήπτου διοικήσεως τοῦ τότε Γενικοῦ Διοικητοῦ Μακεδονίας ἀειμνήστου Στυλιανοῦ Γονατᾶ.

Τὴν περάτωσιν τῆς ἀνοικοδομήσεως ἑώρτασεν ὁ λαὸς τῆς Τζουμαγιᾶς μὲ πανηγυρικὴν τελετὴν τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1930, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Στυλιανὸς Γονατᾶς παρέδωσε τὰς κλεῖδας, τὴν μίαν συμβολικῶς, τῶν ἀνεγερθεισῶν κατοικιῶν εἰς τὸν τότε πρόεδρον Κοινότητος Τζουμαγιᾶς Ἀπόστολον Ἀχούλην. Κατὰ τὴν τελετὴν αὐτὴν παρέστησαν οἱ ἀείμνηστοι Μητροπολίτης Σερρῶν

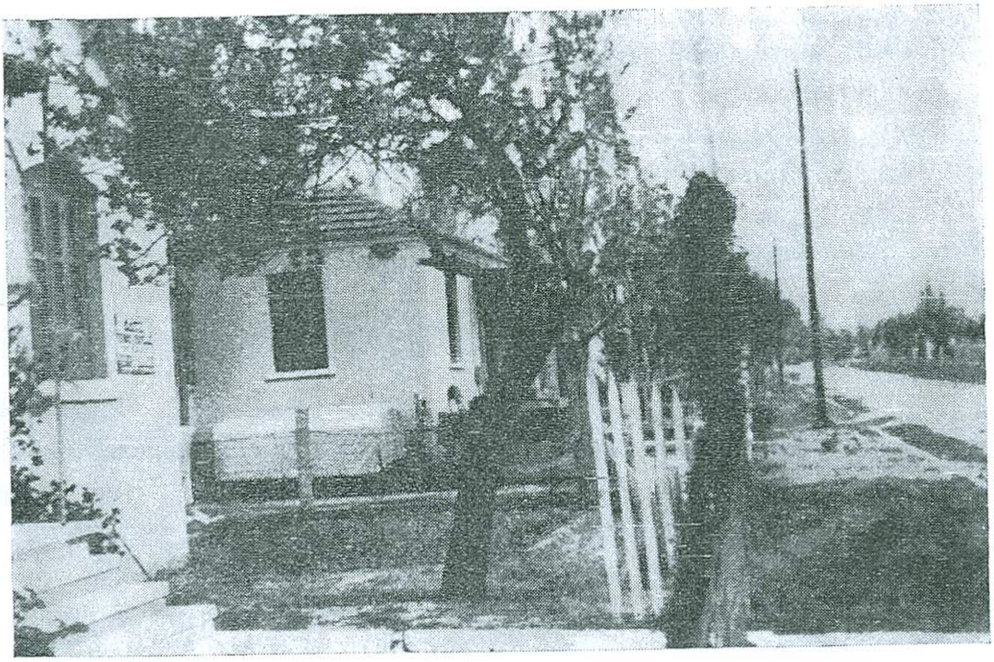

Αἱ νέαι ὁμοιόμορφοι κατοικίαι τῆς Ἡρακλείας.

Κωνσταντῖνος Μεγγρέλης μετὰ τοῦ κλήρου, ὁ τότε Ὑπουργὸς Προεδρίας Κυβερνήσεως Ἀχ. Παπαδᾶτος, οἱ ἀείμνηστοι τότε Ὑπουργοὶ Λ. Ἰασονίδης καὶ Ξ. Λεβαντῆς, οἱ τότε Γερουσιασταὶ Σερρῶν Θεολ. Ἐξηντάρης καὶ Ι. Δούμπας, ὁ τότε Βουλευτὴς Σερρῶν Ν. Κωνσταντόπουλος, ὁ ἀείμνηστος ἰατρὸς Βασ. Καφταντζῆς καὶ ἄλλοι.

Ἡ Κάτω Τζουμαγιὰ πρὸ τῆς καταστροφῆς της εἶχε πληθυσμὸν περίπου 10.000 κατοίκων. Σήμερον ἔχει περὶ τοὺς 4.500. Ἄνω τῶν 3.000 ἀπέθανον συνεπείᾳ τῆς ὁμηρείας καὶ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου εἰς τοὺς δρό-

μους, εἰς τὰς καπναποθήκας, ὡς εἴπομεν, Καβάλας, εἰς Σέρρας εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ μουσικογυμναστικοῦ συλλόγου «Ὀρφεύς». Οἱ ὑπόλοιποι διεσκορπίσθησαν εἰς Σέρρας, Θεσσαλονίκην, Σιδηρόκαστρον καὶ ἀλλαχοῦ.

Διὰ τοὺς ἐν Σέρραις ἐγκατασταθέντας Τζουμαγιώτας ἀνηγέρθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους 200 περίπου οἰκίσκοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐστεγάσθησαν οἱ ἄστεγοι Τζουμαγιῶται.

Ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἐπίδοσις τῶν Τζουμαγιωτῶν εἰς κάθε προοδευτικὸν κλάδον εἶναι ἀξιοσημείωτος, ἀποδιδομένη εἰς τὴν ἔμφυτον εὐφυΐαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Τὸ δαιμόνιον ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον διακρίνει τοὺς κατοίκους Ἡρακλείας, μὲ τὴν ἐργατικότητα καὶ φιλοτιμίαν των κατέστησεν αὐτὴν ὅπως ἦτο καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς της ἐμπορικὸν κέντρον.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας Στυλιανὸς Γονατᾶς παραδίδων τὰς κλεῖδας τῆς Ἡρακλείας, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνοικοδομήσεως αὐτῆς, εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Κοινότητος Ἀπόστολον Ἀχούλην.

Σήμερον δὲ μὲ τὴν ἀνέγερσιν βιομηχανικῶν καταστημάτων, ἵδρυσιν δημοσίων ὑπηρεσιῶν κλπ., κατέστη ἡ Ἡράκλεια ἂν μὴ ἡ πρώτη, πάντως ἡ δευτέρα πόλις τοῦ νομοῦ Σερρῶν.

Ὁ πληθυσμός της εἶναι κυρίως ἐπαγγελματικὸς καὶ κατὰ δεύτερον λόγον γεωργικός.

Καθ' ἑκάστην Παρασκευὴν τελεῖται τὸ φημισμένο παζάρι, τὸ καθιερωθὲν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Τζουμαγιᾶς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅπου συγ-

κεντροῦνται οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ χωρίων καὶ πωλοῦν τὰ προϊόντα των σιτηρά, βάμβακα, φιστίκια, πρώιμα καὶ ὄψιμα γεωργικὰ προϊόντα, ψάθας, καλάθους καὶ κοφίνια κ.λ.π. Ἐπίσης μεταβαίνουν καὶ πολλοὶ ἐπαγγελματίαι, μεταπράται κ. ἄ. ἀπὸ τὰς Σέρρας, Σιδηρόκαστρον, Πορρόια, Νέον Πετρίτσιον καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ζωέμποροι, διότι τὸ ἐμπόριον ζώων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ὑπερτερεῖ εἰς τὴν Ἡράκλειαν καὶ αὐτῆς τῆς ζωαγορᾶς τῶν Σερρῶν. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἡράκλειαν γίνεται καθ' ἕκαστον ἔτος, τὸν μῆνα Αὔγουστον ὁπότε λήγει ἡ συγκομιδὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, μεγάλη εἰς κίνησιν τετραήμερος ἐμποροζωοπανήγυρις, εἰς τὴν ὁποίαν συρρέουν ἔμποροι καὶ ἐκτὸς τοῦ νομοῦ Σερρῶν καὶ διεξάγονται ἀγοραπωλησίαι εἰς μεγάλην κλίμακα, ὑφασμάτων, ὑποδημάτων, παντοειδῶν προϊόντων γῆς καὶ τέχνης, ὡς καὶ πολλῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ζώων.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Τὰ ἐκπαιδευτήρια ἀνηγέρθησαν ἐκεῖ ὅπου ἦσαν τὰ καταστραφέντα. Ἐκεῖ ἀνηγέρθη τὸ Αον ἐκπαιδευτήριον τὸ 1927 τύπου 12/θεσίου, σχήματος

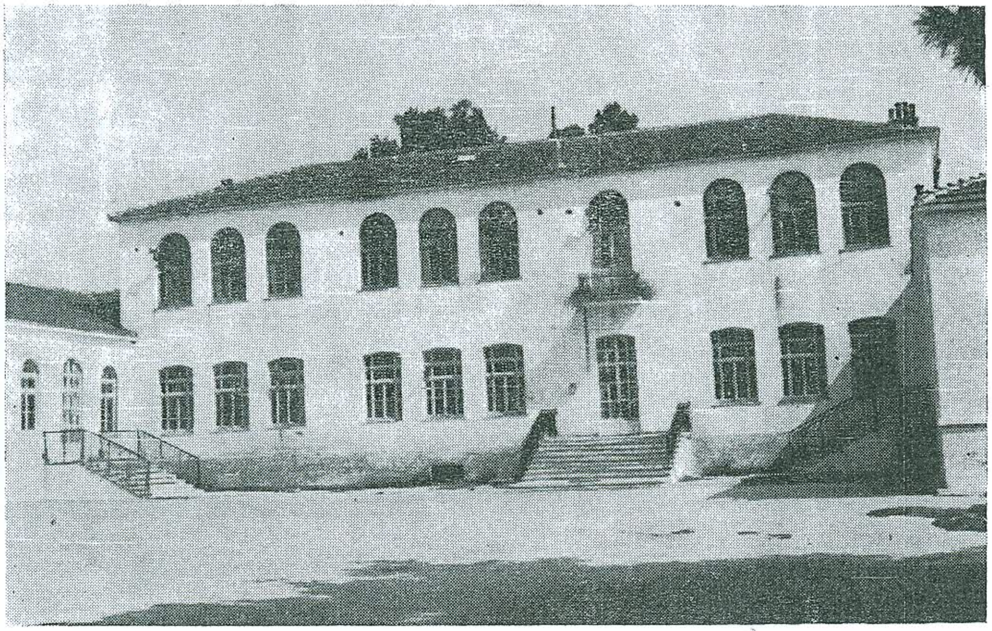

Τὰ νέα ἐκπαιδευτήρια τῆς Ἡρακλείας.

Π, διώροφον μὲ 12 αἰθούσας διδασκαλίας. Ἡ θεμελίωσις τοῦ 2ου Δημοτικοῦ ἐγένετο τὸ 1963 καὶ τοῦ 3ου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1969.

Ἡ Ἡράκλεια ἔχει πλῆρες Γυμνάσιον μὲ 600 περίπου μαθητάς. Ἀποπερατοῦται ἡ ἀνέγερσις τῶν νέων κτιριακῶν ἐγκαταστάσεών του. Πρέπει ὅμως νὰ ἐπεκταθῇ κτιριακῶς διὰ νὰ στεγασθοῦν εἰς αὐτὸ ὅλοι οἱ μαθηταί.

Λειτουργεῖ ὡσαύτως μὲ λαμπρὰ ἀποτελέσματα Ἀγροτικὴ Μεταβατικὴ Οἰκοκυρικὴ Σχολή (1) καὶ Ἀγροτικὸν Κτηνιατρεῖον. Εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Τζουμαγιᾶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, πλὴν ἄλλων ἐδίδαξαν καὶ οἱ κάτωθι δημοδιδάσκαλοι καταγόμενοι ἐκ Τζουμαγιᾶς.

1) Γεώργιος Νικ. Γκουρνέλης, 2) Κωνσταντῖνος Βέλκος, 3) Ἰωάννης Σάνδρος.

Ἐπίσης οἱ ἀείμνηστοι:

1) Νικόλαος Παπαπέτρου, 2) Μιχ. Ἀργυριάδης, 3) Ἰωάννης Ἰσκιούπης, 4) Δημήτριος Πασχαλιᾶς, 5) Ἐλισάβετ Σφαιρίδου (Τόπκα), 6) Εὐάγγελος Σαπουντζῆς, 7) Χρῖστος Παπαχρίστου, 8) Ἀθανάσιος Ἀθανασούλης, 9) Γεώργιος Πάζης, 10) Ἀλέξανδρος Πέννας, 11) Θωμᾶς Βασ. Τενεκετζῆς, 12) Θωμᾶς Γεωργίου Γκουρνέλης [2], 13) Ἀδὰμ Δημητρίου Βαβάσκας, 14) Ἐλευθέριος Νικ. Γκουρνέλης, 15) Κατίνα Βλάχου ἢ Βλάχτση τοῦ Ἰωάννου, 16) Ἀθανάσιος Μπαλάσκας τοῦ Δημητρίου, 17) Βασίλειος Καφταντζῆς, διδάσκαλος, ἰατρός, συγγραφεὺς καὶ μουσικός.

---

1. Ἡ ἵδρυσις τῆς Α.Μ.Ο.Σ. (Ἀγροτικὴ Μεταβατικὴ Οἰκοκυρικὴ Σχολή) ἐγένετο τῇ φροντίδι τοῦ τότε Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Κοινωνικῆς Προνοίας Πέτρου Πέννα, κατὰ τὰς χαλεπὰς ἡμέρας τοῦ συμμοριτοπολέμου τῶν ἐτῶν 1946—1949.

2. Κατὰ τὸ ἀπὸ 3 Σεπτεμβρίου 1914 πιστοποιητικὸν τῶν Ἐφόρων τῆς Κοινότητος, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐνεχείρισεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Θωμᾶ Γκουρνέλης, Εἰρηνοδίκης Θεσσαλονίκης: «Πιστοποιεῖται ὅτι ὁ ἐκ τῆς ἡμετέρας κωμοπόλεως καταγόμενος διδάσκαλος Θωμᾶς Γεωργίου Γκουρνέλης ἐδίδαξεν ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις τῆς ἐνταῦθα Νέας Συνοικίας ἐπὶ ἓξ συναπτὰ ἔτη, ἀπὸ τοῦ σχολ. ἔτους 1886 - 1887 μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1891 - 1892, κατὰ τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη (1886 - 1887, 1887 - 1888, 1888 - 1889, 1889 - 1890), ὑπηρετήσας ὡς ἁπλοῦς διδάσκαλος, κατὰ τὰ δύο δὲ τελευταῖα ἔτη (1890 - 1891 καὶ 1891 - 1892) διευθύνας τὴν Ὀκτατάξιον Ἀστικὴν Σχολὴν τῶν Ἀρρένων τῆς Νέας Συνοικίας, ἤτοι τῆς μείζονος τῶν δύο ἐνταῦθα ἑλληνικῶν ἐνοριῶν, αἵτινες ἔκτοτε ἡνώθησαν καὶ ἤδη ἔχουσιν ἡνωμένα τὰ σχολεῖα, ἀλλὰ τότε εἰσέτι διετέλουν κεχωρισμέναι καὶ διετήρουν ἑκατέρα ἴδια ἐκπαιδευτήρια».

Τὸ πιστοποιητικὸν ὑπογράφουν οἱ Ἔφοροι τῆς Κοινότητος, ἤτοι

ὁ Πρόεδρος Β. Καφταντζῆς, ἰατρὸς
Ν. Καλαμαρτζῆς
Δημ. Κατσαβάκης
Θωμᾶς Μπρούσας
καὶ ὁ Μητροπολίτης Μελενίκου Παρθένιος
ὅστις ἐπιβεβαιοῖ»,

φέρει δὲ κάτωθι τῶν ὑπογραφῶν καὶ δύο σφραγῖδας. Ἡ μὲν μία μὲ ἐπιγραφὴν «ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΒΑΡΑΚΛΗ ΤΖΟΥΜΑΓΙΑΣ» 1886, ἡ δὲ ἄλλη «ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ - ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ» 1913.

Ὁ Θωμᾶς Γουρνέλης ἐν συνεχείᾳ ἐδίδαξεν ἕως τὰ τέλη τῆς ζωῆς του καὶ εἰς τὴν Ἀστικὴν Σχολὴν τῶν Σερρῶν.

Ὁ Ἱερὸς Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

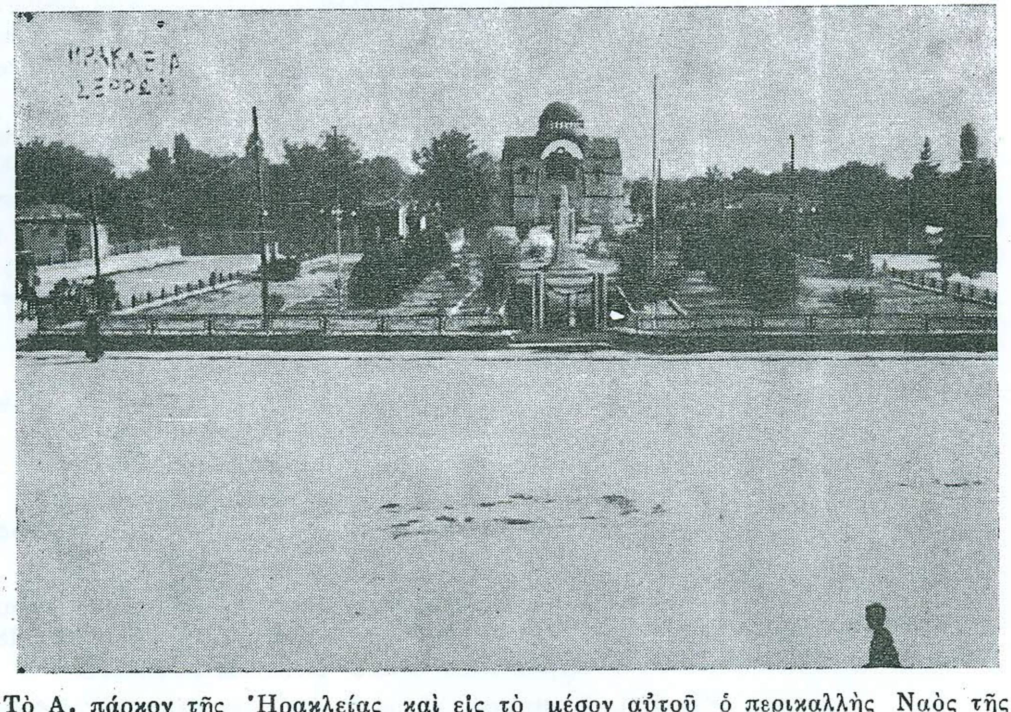

Τὸ Α. πάρκον τῆς Ἡρακλείας καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ ὁ περικαλλὴς Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

ΠΕΡΙΚΑΛΛΗΣ ΝΑΟΣ

Μεγαλοπρεπὴς ναὸς «ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» ἀνηγέρθη εἰς τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τῆς πόλεως, ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο ἡ μεγαλυτέρα ἐκ τῶν δύο καταστραφεισῶν ἐκκλησιῶν, μὲ εἰσφορὰς τῶν κατοίκων καὶ δωρεὰς τῶν ἐκτὸς τῆς Ἡρακλείας Τζουμαγιωτῶν, ὡς τῶν Ἀχιλλέως Νικ. Παπαπέτρου, καθηγητοῦ Πολυτεχνείου, Ἀριστείδου Νικολ. Παπαπέτρου, μηχανικοῦ, Δημητρίου Γ. Πάζη, διαμενόντων εἰς Ἀθήνας, Ἰωάννου Κωνσταντίνου Ζήκα, ἐργολάβου διαμένοντος εἰς Θεσσαλονίκην, καὶ ἄλλων εὐλαβῶν συνδρομητῶν.

ΥΔΡΕΥΣΙΣ

Οἱ Τζουμαγιῶται πρὸ τοῦ 1912 ὑπέφερον ἀπὸ ἔλλειψιν ποσίμου ὕδατος. Ὑδρεύοντο ἀπὸ τὰ πόσιμα οἰκιακὰ πηγάδια καὶ ἀπὸ πρόχειρα φρεατίδια μὲ τὶς στάμνες ἐπὶ τοῦ ὤμου ἀπὸ τὸ «Τσιάη».

Τὸ «Τσιάη» ἦτο ἐξοχικὴ ἔκτασις εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Τζουμαγιᾶς, ὅπου ἦσαν τὰ ἐξοχικὰ κέντρα. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ρυάκιον, μᾶλλον ἐποχιακόν, ἀμμῶδες, προερχόμενον ἐκ τοῦ πλησίον τῆς ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος γεφύρας Σιδηροκάστρου—Νέου Πετριτσίου σημείου.

Σήμερον ὑπάρχει ἀρδευτικὸν μόνιμον ἔργον. Ἐσώθη ἡ κατάστασις ἀπὸ ἀπόψεως ποσίμου ὕδατος διὰ τῆς ἀνορύξεως ἀρτεσιανοῦ φρέατος κατὰ τὸ 1911 ἐπὶ δημαρχίας Ἀθανασούλη, εἰς τὸ προαύλιον τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Οἱ κάτοικοι ἐπανηγύρισαν τὸ γεγονός. Ἐπηκολούθησε κατόπιν ἀνόρυξις καὶ ἄλλων ἀρτεσιανῶν εἰς διάφορα σημεῖα ἐντὸς τῆς πόλεως. Σήμερον τὸ ἐσωτερικὸν δίκτυον ὑδρεύσεως ἔχει συμπληρωθῆ καὶ ἡ κατασκευὴ ὑδατοπύργου ἔλυσε πλήρως τὸ πρόβλημα τῆς ὑδρεύσεως. Κάθε οἰκία ἢ κατάστημα ἔχει βρύση.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Εἰς τὰ ἐξοχικὰ κέντρα τοῦ «Τσιάη» εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν ἐλάμβανον χώραν καὶ χοροὶ κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτάς.

Οἱ νεόνυμφοι μετὰ τὴν στέψιν, ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν προσκεκλημένων καὶ τῆς ἀκολουθίας μετέβαινον εἰς τὸ «Τσιάη» προηγουμένων τῶν τοπικῶν μουσικῶν ὀργάνων (τὸ πλεῖστον ζουρνὰ καὶ νταοῦλι). Τὸν χορὸν ἤνοιγεν ἡ νύμφη μὲ τὸν συρτὸν καὶ τραγούδια, διὰ τῶν μουσικῶν ὀργάνων. Ἡ νύμφη ἐκοσμεῖτο, ἐπὶ τοῦ στήθους της, μὲ χρυσᾶ νομίσματα, ντοῦμπλες, πεντόλιρα κ.λ.π. Καὶ αἱ γυναῖκες κατὰ τοὺς χοροὺς ἐπεδείκνυον ἐπίσης ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ μὲ τὰς τοπικὰς ἐνδυμασίας τὰ χρυσᾶ κοσμήματά των. Διὰ χοροὺς ὑπῆρχον καὶ δημόσιοι ἀνοικτοὶ χῶροι (Ἀλαντζῆ, Μόνια, Μιράδες, Σχολεῖο, τὸ Τσιάη κ.λ.π.). Καθ' ἑκάστην Κυριακήν, σχεδόν, διεξήγοντο μεγάλοι χοροὶ καὶ δὴ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀπόκρεω, ἑορταὶ καρναβάλου. Προσήρχοντο καρνάβαλοι ἀπὸ ὅλα τὰ περίχωρα, δεινοὶ χορευταί. Εἰς τὴν Ἡρά-

κλειαν ἐφημίζοντο διὰ τοὺς χοροὺς οἱ Στέργιος Ἰωάννης Μουταφτσῆς (Σούλιος ἐπονομαζόμενος) δεινὸς καὶ ἀκούραστος χορευτής, Ἰωάννης Στάγκας, Δημήτριος Ρίζος, Ἀντώνιος Βαβάτσης, Γεώργιος Καμάρης κ. ἄ., ἀπὸ τοὺς νεωτέρους δὲ τότε, ἐπὶ Τουρκίας, οἱ Ἀθανάσιος Δημόκας, Ἀναστάσιος Σιαμπίρης, Νικόλαος Σιάρκος, Ἰωάννης Σαμαρᾶς κ. ἄ. Ὀργανοπαῖκται ὑπῆρχον περίφημοι, ὅπως ὁ Βαγγέλης Γκόρας μὲ τὸν Λίτσιον, Νικόλαος Χίτζος (Κόλιας ζουρνατζῆς), Πέτρος Χίτζος, Φερὰτ Μανδύλας (Τουρκόγυφτος), Ζοράπ, βιολίστας ἐξαιρετικὸς κ.λ.

Σήμερον διάδοχος τοῦ Νικολάου Χίτζιου εἶναι ὁ υἱός του Μῆτσος Χίτζος, ὀργανοπαίκτης δεινὸς τῆς συγχρόνου μουσικῆς μὲ νότες καὶ δι᾿ ὅλων τῶν πνευστῶν μουσικῶν ὀργάνων. Οἱ τότε χορευταὶ τὸ πλεῖστον ἐπροτίμων παλαιοὺς τουρκικοὺς χοροὺς μὲ τὰ τραγούδια διὰ τῶν ζουρνάδων, Μαγκουστὰρ ἀβασί, Βαλάντου ἀβασί, Μαμουντί, Δράμακιοτσιή, Ζάϊγκαὶτ ἀβασί, Ὁρμανλῆ ἀβασὶ κ. ἄ. [1].

Η ΑΝΕΓΕΡΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Ἐνῷ τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεγέρσεως κατοικιῶν ἐλύθη αἰσίως καὶ ὁριστικῶς, παρέμεινε καὶ ἐβράδυνε πολὺ ἡ ἀνέγερσις τῆς ἀγορᾶς, μέχρι τῆς ὁριστικῆς ρυθμίσεως τοῦ ἀκανθώδους τούτου ζητήματος, τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησεν ἐπὶ πολὺ τοὺς πολυπαθεῖς ἐπαγγελματίας Ἡρακλείας καὶ καθυστέρησε τὴν προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορικῆς αὐτῆς κωμοπόλεως.

Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως ἐπεχειρήθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου 1728/1919 «περὶ ἀνεγέρσεως οἰκοδομῶν εἰς τὰς πόλεις, κώμας καὶ συνοικισμοὺς τῆς Μακεδονίας», τὸ δὲ γενόμενον σχέδιον αὐτῆς ἐνεκρίθη διὰ τῆς ὑπ᾿ ἀριθμ. 3898/1922 ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Δὲν ἐπετεύχθη ὅμως ἡ ἀνοικοδόμησις λόγῳ τῶν μεσολαβησάντων πολεμικῶν γεγονότων. Ἐγένετο μὲν ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν κατοικιῶν τὸ 1930, ὡς ἐλέχθη, δὲν εἶχεν ὅμως λυθῆ τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς τῶν οἰκοπέδων τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἐγκεκριμένου σχεδίου πόλεως, λόγῳ ἀσυμφωνίας τῶν ἐνδιαφερομένων. Ὑπεχρεώθησαν οὕτως οἱ ἐπαγγελματίαι νὰ ἔχουν τὰ καταστήματά των εἰς τὰ παραπήγματα μέχρι τοῦ ἔτους 1939 καὶ νὰ ἔχουν τὰ ἐμπορεύματά των ἐκτεθειμένα ἐκεῖ εἰς τὴν προσωρινὴν ἀγοράν, εἰς ἀρκετὴν τῆς νέας πόλεως ἀπόστασιν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας καὶ ἄνευ συγκοινωνίας, ἰδίως κατὰ τὸν χειμῶνα. Μετὰ πολλὰς διακυμάνσεις τοῦ προβλήματος τῆς διανομῆς τῶν οἰκοπέδων ἀγορᾶς συνέστη κατὰ τὸν Νόμον 602 «περὶ συνεταιρισμῶν» οἰκοδομικὸς συνεταιρισμὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν

1. Τὰ περὶ τῶν χορῶν, τῶν χορευτῶν καὶ τῶν τότε τραγουδιῶν, τὰ ἀφηγήθη εἰς τὸν γράφοντα ἐν Ἡρακλείᾳ τὴν 12-1-1962 ὁ Στέργιος Ἰωάννου Μουταφτσῆς, ἀρχηγὸς τρόπον τινὰ τῶν χορευτῶν τότε.

«Οἰκοδομικὸς Συνεταιρισμὸς ἡ Ἀναγέννησις τῆς Τζουμαγιᾶς», ἐξ ἄρθρων 34, σκοπὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἀνέγερσις καταστημάτων πρὸς ἰδίαν τῶν συνεταίρων ἢ καὶ τῶν οἰκογενειῶν των χρῆσιν. Ἱδρυταὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐθεωρήθησαν οἱ κάτω ὑπογράψαντες τὸ καταστατικόν: Ἰωάννης Παναγιώτου, Γ. Σιάρκος, Βασίλειος Γκιόσης, Ἀδελφοὶ Ν. Ταγιᾶ, Κωνσταντῖνος Βελιγρατλῆς, Χρῆστος Α. Τζεμαΐλας, Κωστάκης Βαβάσκας, Γεώργης Σταμάτης, Χρ. Δ. Πατσιάκας, Ἰωάννης Χρ. Πατσιάκας, Δημήτριος Ρίζος, Ἰωάννης Σάνδρου, Θωμᾶς Τάτσης, Δημ. Πατσίκας, Ἀπόστολος Ἀχούλης, Μ. Βελιγρατλῆς καὶ Σ. Πασχαλιᾶς.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συνεταιρισμοῦ τούτου κατὰ τὸ ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 1930 μέχρι τέλους Μαΐου 1935 χρονικὸν διάστημα ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν: Κωνσταντίνου Βελιγρατλῆ, Δημητρίου Ταγιᾶ, Ἰωάννου Πατσιάκα, Ἰωάννου Παναγιώτου καὶ Χρίστου Πέρδου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἦτο πρόεδρος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲν ἐπήρκουν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἀγορᾶς τὰ οἰκόπεδα τῶν ἰδιοκτητῶν συνεταίρων, ὁ Συνεταιρισμὸς ἠγόρασε μεγάλην οἰκοπεδικὴν ἔκτασιν παρὰ τοῦ ἐν Σέρραις ὑποκαταστήματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ὡς διαχειριστρίας τῆς ἀνταλλαξίμου περιουσίας, καὶ παρὰ τῆς Κοινότητος Ἡρακλείας. Ἐν συνεχείᾳ τὰ οἰκόπεδα ἀγορᾶς, περίπου 450, διενεμήθησαν τὴν 1ην Ἰουλίου 1938. Προηγήθη κτηματογράφησις καὶ ἀποζημίωσις τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ οὕτω ἡ διανομὴ αὐτὴ διεμόρφωσε καὶ τὸ μόνιμον μέλλον τῶν Ἡρακλειωτῶν ἐπαγγελματιῶν, ἀλλὰ καὶ μίαν συγχρονισμένην ἐπὶ ὡραίου ρυμοτομικοῦ σχεδίου ἀγοράν.

Τὸ τότε διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ Συνεταιρισμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλεται καὶ ἡ ὅλη προσπάθεια τῆς λύσεως τοῦ τόσον ἀκανθώδους προβλήματος διὰ προηγηθείσης ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν, ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν: Ἰωάννου Β. Πασχαλιᾶ, προέδρου, Ἀθαν. Βαγγέα, γεν. γραμματέως, Κύρου Χ. Ἀγγέλου, ταμίου, Χρίστου Δ. Πατσιάκα καὶ Γεωργίου Σχοινᾶ, συμβούλων.

Οὕτω διὰ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ τῶν καταστημάτων τῆς ἀγορᾶς συνεπληρώθη τὸ 1939 ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Κάτω Τζουμαγιᾶς, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς στάχτης της ξαναγεννήθηκεν ὅπως ὁ φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας.

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΔΗΜΑΡΧΟΙ, ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ὁ μακαρίτης Ἀθανάσιος Ἀθανασούλης Δήμαρχος τὸ 1909. Ὁ μακαρίτης Δημήτριος Πάζης ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ 1912 Δήμαρχος τὸ 1913, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται Βουλευτὴς Σερρῶν καὶ τὸν διαδέχεται ὁ μακαρίτης Βασίλειος Καφτανtζῆς μέχρι τῆς κατὰ τὸν Αὔγουστον 1916 εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων.

Τὸ 1918 ὁ μακαρίτης Ἰωάννης Ἰσκιούπης, τὸ 1920 ὁ ἀείμνηστος Καφτανtζῆς Βασίλειος.

Τὸ 1923 Πρόεδρος Κοινότητος ὁ ἀείμνηστος Στέργιος Βλάχβεης.

1926—28 ὁ μακαρίτης Ἰάκωβος Καλαμαρτζῆς. 1928—34 ὁ Ἀπόστολος Ἀχούλης. 1934—40 ὁ μακαρίτης Σπῦρος Σάνδρου μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων διὰ τρίτην φοράν, ἤτοι μέχρι 1—5—1941 καὶ ἐπηκολούθησεν ἡ Γερμανοβουλγαρικὴ κατοχὴ μέχρι τὸ 1945.

Ἡ Ἡράκλεια ἀνεκηρύχθη εἰς Δῆμον τὸ 1947, ὡς ἐλέχθη, μὲ Δήμαρχον τὸν Ἰωάννην Πασχαλιὰν (1947—1950). Κατόπιν ἐγένοντο Δήμαρχοι κατὰ σειρὰν οἱ Δημήτριος Πατσίκας, Δημ. Παραθύρας (δικαστικός) καὶ Χρ. Κωτσινέλης (ἐκπαιδευτικός). Ἐν συνεχείᾳ ὁ Νικόλαος Νικόλτσος (1951—1959) καὶ Νικόλαος Σωτηρίου (1959—1964).

Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1964 ἐξελέγη Δήμαρχος ὁ Γεώργιος Γκιόσης, δικηγόρος, καὶ ἀντιδήμαρχος ὁ Δημήτριος Πατσιάκας. Πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἐξελέγη ὁ Κωνσταντῖνος Τενεκετζῆς. Πρόεδροι τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου διετέλεσαν καὶ οἱ Θωμᾶς Γούσης (1947—1950), Νικ. Νικόλτσος (1951), Στέργιος Βλάχβεης (1951—1954), Χρυσ. Καφετζόπουλος (1955—1959), Εὐάγγελος Νικόπουλος (1959—1964). Τὸ ἐκλεγὲν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1964 Δημοτικὸν Συμβούλιον ἀπετέλεσαν οἱ Κων. Τενεκετζῆς, Δημ. Ρίτης, Νικ. Νικόλτσος, Θωμᾶς Μίνκος, Γεώργ. Μάγγας, Χρυσ. Καφετζόπουλος, Δημ. Πιπιλγάκης, Κων. Ψαθᾶς, Ἠλίας Σαμαρᾶς, Ἰωάννης Πασχαλιᾶς καὶ Δημ. Πατσιάκας.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Τζουμαγιᾶς τὸ 1920 ὑπελογίζετο εἰς 2.500 κατοίκους καὶ τὸ 1965 εἰς 4.500 περίπου.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ
ΚΑΠΕΤΑΝ ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΒΕΗΣ

Ὀλίγα θὰ σημειώσωμεν καὶ διὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν συμβολὴν εἰς αὐτὸν τῶν Τζουμαγιωτῶν.

Ἡ Τζουμαγιὰ καὶ οἱ κάτοικοί της προσέφερον ἑκατόμβας θυσιῶν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Ἠγωνίσθησαν μὲ σθένος καὶ αὐταπάρνησιν κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα 1902—1908, ἀγῶνα ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ προάγγελος διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ πρόδρομος τῶν δύο νικηφόρων βαλκανικῶν πολέμων κατὰ τῆς Τουρκίας τοῦ 1912 καὶ 1913 κατὰ τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ πόλις εἶχε προσδιορισθῆ ὡς ἕδρα ἑλληνικοῦ ἀνταρτικοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ ἀτρόμητος Τζουμαγιώτης Καπετὰν Στέργιος Βλάχβεης, μὲ 15 ἀντάρτας, ἐπίλεκτα παλληκάρια Τζουμαγιώτας, ὡς οἱ ἀείμνηστοι ἥρωες Θωμᾶς Τζιντζῆς, Ἀθανάσιος Φεγγαρᾶς ἢ Κηπουρός, Ἰωάννης Βυσόκαλης, Τάκης Μπόσκος κ. ἄ. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἦσαν μεμυημένοι καὶ εἰργάζοντο εἰς τὸν Ἀγῶνα ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ τολμηροῦ καὶ συνετοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Ρότσκα, ὁ ὁποῖος καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ δικαστηρίου εἰς Σέρρας πρὸ τοῦ Τουρκικοῦ Συντάγματος (Χιου-

Ὁ Μακεδονομάχος Καπετὰν Στέργιος Βλάχμπεης.

ρουέτ) τοῦ 1908, καὶ λοιπῶν συνεργατῶν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ ἀείμνηστοι πατήρ μου καὶ ὁ θεῖος μου Χρῖστος Τζεμαΐλας, ὁ ὁποῖος ἐπίσης κατεδικάσθη μετὰ τοῦ Ρότσκα καὶ ἄλλων καὶ ἀπεφυλακίσθησαν μετὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1908.

Οἱ Νικολάκης Καλαμαρτζῆς καὶ Ἰωάννης Πατσιάκας, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δημητρίου Ρότσκα ἀπετέλουν μυστικὴν ἐπιτροπὴν μὲ ἔργον τὴν παρακολούθησιν φιλοβουλγαριζόντων καὶ τὴν λῆψιν ἀποφάσεων ἐκτελέσεως αὐτῶν ἅμα τῇ ἐκδηλώσει των. Εἰς ἀντίποινα τῆς δολοφονίας ὑπὸ Βουλγαρικῆς συμμορίας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δημ. Ρότσκα, Ἀναστασίου, ἀπεφασίσθη ἡ ἐκτέλεσις καὶ ἐφονεύθη ὁ πολὺς Μαργαρίτης ἐκδηλωθεὶς ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρικοῦ Κομιτάτου, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς Ρουμανίας.

Οἱ ἀείμνηστοι Ἰωάννης Πατσιάκας, Νικολάκης Καλαμαρτζῆς, Μενέλαος Βλάχβεης καὶ ἄλλοι ἐργασθέντες κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα συνε-

Ὁ ὁπλαρχηγὸς Καπετὰν Στέργιος Βλάχμπεης μετὰ τῆς ἀνταρτικῆς του ὁμάδος.

λήφθησαν ἐν Ἡρακλείᾳ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν εἰσβολήν των τὸ 1941 καὶ ἀπήχθησαν εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον ὅπου εἰς τὰ κρατητήρια ὑπέστησαν βάρβαρα βασανιστήρια. Ὁ Μενέλαος Βλάχβεης, δραστήριος ἀλλὰ ἥσυχος ἐπιχειρηματίας, ἐξετελέσθη διότι ἔφερε τὸ ἴδιον ἐπώνυμον μὲ τὸν ἐξάδελφόν του Καπετὰν Στέργιον Βλάχβεην, ὁ δὲ Ἰωάννης Πατσιάκας ἀγρίως ἐξετελέσθη εἰς ἄγνωστον καὶ σήμερον τόπον, διότι εἰργάσθη κατὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα, ἐξετελέσθησαν δὲ καὶ ἄλλοι Μακεδονομάχοι. Ὁ Καπετὰν Στέργιος Βλάχβεης ὑπῆρξεν ἡγετικὴ μορφὴ τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος εἰς τὰς Σέρρας,

τὸν Λαγκαδᾶν καὶ τὴν Χαλκιδικήν. Πρότυπον μακεδονικῆς λεβεντιᾶς. Σύμβολον μεγαλείου καὶ δόξης μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς.

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κάτω Τζουμαγιὰν ὅπου καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1948, τιμώμενος ἀπὸ ὅλους τοὺς Τζουμαγιώτας, τοὺς Σερραίους καὶ ὅσους τὸν ἐγνώρισαν [1].

Η ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΕΤΙΜΗΣΕ ΔΥΟ ΕΚΛΕΚΤΑ ΤΕΚΝΑ ΤΗΣ: ΤΟΝ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΝ ΣΤ. ΒΛΑΧΒΕΗΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΑΘ. ΦΥΛΑΚΤΟΝ

Ὁ Δῆμος Ἡρακλείας, ἐπὶ Δημαρχίας Γεωργίου Γκιόση, ἐτίμησε τὴν 13ην Νοεμβρίου 1966 δύο ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς Ἡρακλείας, πρωταγωνιστὰς τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος. Τὸν πολεμιστὴν ὁπλαρχηγὸν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος καπετὰν Στέργιον Βλάχβεην καὶ τὸν πνευματικὸν ἡγέτην, τὸν μεγάλον ἐκπαιδευτικόν, Ἀθανάσιον Φυλακτόν.

Εἰς πανηγυρικὴν καὶ πάνδημον, παρὰ τὴν συνεχῆ βροχήν, τελετὴν ἐγένετο ἡ ἀποκάλυψις προτομῆς τοῦ μεγάλου ὁπλαρχηγοῦ καπετὰν Στέργιου Βλάχβεη, στηθείσης εἰς τὸ κεντρικὸν πάρκον τῆς κωμοπόλεως παρὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια. Ἡ προτομὴ αὐτὴ προσεφέρθη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Βορείων Ἑλλήνων, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ παλαιμάχου Μακεδονομάχου, πρώην Ὑπουργοῦ καὶ ἱστορικοῦ συγγραφέως Γεωργίου Μόδη, εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἥρωας, ἀλλὰ καὶ ὡς διδαχὴν διὰ τὴν παροῦσαν καὶ τὰς μελλούσας γενεάς.

Ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκάλυψις ἐντοιχισθείσης πλακὸς εἰς κεντρικὴν πλευρὰν τῶν ἐκπαιδευτηρίων: «ΟΔΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΦΥΛΑΚΤΟΥ». Παρέστησαν εἰς τὴν τελετὴν ὁ τότε Νομάρχης Σερρῶν Ἰασονίδης, ὁ Στρατηγὸς διοικητὴς τῆς Νομαρχίας Σερρῶν τότε Κριτσέλης, ὁ διοικητὴς τοῦ συντάγματος Σιδηροκάστρου τότε Δελαγραμμάτικας, οἱ πρώην Βουλευταὶ Πέτρος Πέννας, Πέτρος Μόντζαλας καὶ Γεώργιος Μόσχου, ὁ Ἀδριανὸς Α. Φυλακτός, ὑφηγητής, υἱὸς τοῦ τιμηθέντος Ἀθανασίου Φυλακτοῦ, μετὰ τῆς συζύγου του, ὁ Εἰσαγγελεὺς Σερρῶν Μεριανός, ὁ γράφων, ἡ σύζυγος τοῦ τιμηθέντος Σουλτάνα Βλάχβεη, τὸ ἐκπαιδευτικὸν Σῶμα τοῦ Νομοῦ Σερρῶν μετὰ τῆς μαθητιώσης Νεολαίας, ὁ πρόεδρος τῶν Μακεδονομάχων ἐκ Θεσσαλονίκης Καραμανώλης, ὁ Μιλτιάδης Μηνᾶς Μακεδονομάχος

1. Περὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τοῦ ὁπλαρχηγοῦ ἀνταρτικῆς ὁμάδος τοῦ Καπετὰν Στεργίου Βλάχμπεη, καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος ἀνὰ τὴν περιφέρειαν Ἡρακλείας καὶ ἀνὰ τὸ Σαντζάκιον τῶν Σερρῶν βλέπε ἐν Πέτρου Θ. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν. Β' Ἔκδοσις 1966, σελ. 219, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 244, 319, 320 καὶ 334. Ὁμοίως Ἀρχεῖον Μακεδ. Ἀγῶνος Παναγ. Δαγκλῆ: Σημειώσεις καὶ ὁδηγίαι Δημοσθένους Φλωριᾶ. Ἔκδοσις κειμένου Β. Λαούρδα. Εἰσαγωγὴ καὶ σημειώσεις ὑπὸ Πέτρου Πέννα εἰς Σερραϊκὰ Χρονικά. Τόμος Δ', σελ. 136.

ἐκ Σερρῶν, ὁ Θωμᾶς Βλαχόπουλος, οἱ Διοικηταὶ Χωροφυλακῆς Σερρῶν Τσῶτσος, Σιντικῆς Ἀλεξίου, οἱ πρόσκοποι Ἡρακλείας, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον τιμὰς καὶ σύμπας ὁ λαὸς Ἡρακλείας. Ὡμίλησαν ὁ Ἰωάννης Πασχαλιᾶς, Δημοτικὸς Σύμβουλος τότε, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Βορείων Ἑλλήνων Μόδης, ὁ Καραμανώλης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ καπετὰν Στέργιου, Στέργιος Βλάχβεης, ὁ δήμαρχος Γκιόσης, ὁ ὁποῖος ηὐχαρίστησε τοὺς προσελθόντας εἰς τὴν διπλῆν τελετὴν καὶ τέλος ὁ τότε νομάρχης Ἰασονίδης.

Ἐμπνευσμένον ἱστορικὸν λόγον ἐξεφώνησεν ὁ δικηγόρος καὶ ἱστορικὸς συγγραφεύς, πρώην βουλευτής, Πέτρος Πέννας [1], ἀναφερθεὶς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ ὑποδούλου Μακεδονικοῦ λαοῦ, εἰς τὴν συμβολὴν τοῦ λαοῦ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν τιμηθέντων. Ὁ Μόδης εἶπε μεταξὺ ἄλλων ὅτι δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τὰ φρικτὰ γεγονότα ποὺ διεδραματίσθησαν εἰς τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν τὸ 1913, τὸ 1916—18 καὶ τὸ 1941—44. Αὐτη εἶναι, κατέληξεν ὁ Μόδης, ἡ θέλησις καὶ ἡ κληρονομία τῶν τιμηθέντων Καπετὰν Στέργιου Βλάχβεη καὶ Ἀθανασίου Φυλακτοῦ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, ποὺ ἠγωνίσθησαν καὶ θυσιάσθησαν γιὰ νὰ εἴμαστε ἡμεῖς σήμερον ἐλεύθεροι.

1. Ὁ ὑπὸ τοῦ Πέτρου Πέννα ἐκφωνηθεὶς λόγος ἐδημοσιεύθη ὁλόκληρος εἰς τὴν ἐφημερίδα «Πρόοδος» τῶν Σερρῶν τῆς 14ης καὶ 15ης Νοεμβρίου 1966.

ΕΠΙΦΑΝΗ ΤΕΚΝΑ ΤΗΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

Ι

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΧΡ. ΦΥΛΑΚΤΟΣ (1860—1924)

Ὁ ἀείμνηστος Ἀθανάσιος Χριστοδούλου Φυλακτὸς ὑπῆρξε προεξάρχουσα φυσιογνωμία, μορφὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου, καὶ ὡς καθηγητὴς καὶ γυμνασιάρχης. Ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν ἐγαλούχησε γενεὰς ὁλοκλήρους μαθητῶν καὶ μαθητριῶν μὲ τὰ νάματα τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας, τόσον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κάτω Τζουμαγιὰν τὸ 1860. Τὰς δημοτικὰς σπουδάς του διήνυσεν εἰς τὴν γενέτειράν του, τὰς δὲ γυμνασιακὰς εἰς τὸ ἐν Σέρραις Διδασκαλεῖον τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου. Ὡς ὑπότροφος κατόπιν τοῦ Βελλιείου κληροδοτήματος ἐσπούδασεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ αὐτῆς τὴν 1ην Μαΐου 1883. Ἐτελειοποίησε τὰς σπουδάς του εἰς τὰ Φιλοσοφικὰ καὶ Παιδαγωγικὰ παρὰ τῷ διασήμῳ καθηγητῇ Rhein ἐπὶ διετίαν ἐν Μονάχῳ (1891—1893). Ἐδίδαξεν ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Βορείῳ Ἠπείρῳ, Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ, Κύπρῳ καὶ Ἀθήναις.

Ἐμβριθέστατος περὶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν Φιλολογίαν ὡς καὶ τὴν Παιδαγωγικήν, ἐδίδαξε τὸ πρῶτον μὲν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον Μελενίκου (1883—1884), ἐν συνεχείᾳ δὲ ὡς καθηγητὴς εἰς τὰ Γυμνάσια Θεσσαλονίκης (1884—1885) καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον Σερρῶν (1885—1888) τοῦ ὁποίου ἐχρημάτισεν ἀκολούθως γυμνασιάρχης (1888—1890). Ἐν συνεχείᾳ διετέλεσε γυμνασιάρχης εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γυμνάσια Ἀδριανουπόλεως (1893—1895), Κορυτσᾶς (1895—1896) καὶ διὰ δευτέραν φορὰν Σερρῶν (1896—1900).

Διετέλεσεν ἐπὶ ἑξαετίαν Γυμνασιάρχης εἰς τὸ Μαράσλειον Γυμνάσιον καὶ Διευθυντὴς τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων Φιλιππουπόλεως (1900—1906) δηλαδὴ μέχρι τῆς χρονολογίας κατὰ τὴν ὁποίαν συνετελέσθη ἡ τραγῳδία τῶν αὐτόθι Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν διὰ τῆς καταστροφῆς τούτων καὶ δὴ τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἐν συνεχείᾳ διὰ τρίτην ἤδη φορὰν διευθύνει ὡς γυμνασιάρχης τὸ Γυμνάσιον Σερρῶν (1906—1908) εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Κατόπιν εὑρίσκομεν τὸν Ἀθανάσιον Φυλακτὸν εἰς τὸ ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου Παγκύπριον Γυμνάσιον ὡς γυμνασιάρχην ἀπὸ τοῦ 1908—1911, εἰς Θήβας γυμνασιάρχην ἀπὸ τοῦ 1911—1912,

εἰς Λαμίαν γυμνασιάρχην (1912—1913). Εἰς Ἀθήνας ἐπίσης εἰς τὸ Α' Βαρβάκειον Γυμνάσιον ἀπὸ τοῦ 1913—1921 καὶ τέλος εἰς Λευκωσίαν Κύπρου πάλιν ὡς γυμνασιάρχην τοῦ Παγκυπρίου (1921—1924) διωρισθεὶς καὶ διὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος (1924—1925), ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1924, ἐρχόμενος εἰς τὸ Γυμνάσιον τὴν πρωΐαν κατὰ τὴν συνηθι-

Ἀθανάσιος Χρ. Φυλακτὸς

σμένην ὥραν, ἐκ συγκοπῆς καρδίας καθ' ὁδόν, ἐν ὑπηρεσίᾳ καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του.

Κατὰ τὴν λαμπροτέραν, ὡς ἄνω, διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν περίοδον τοῦ ἐν γένει ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ ὁ Ἀθανάσιος Φυλακτὸς ὑπῆρξεν ἀκάματος διδάσκαλος, ἐνθουσιώδης παιδαγωγὸς καὶ ἀκάματος κῆρυξ τῆς Ἐθνικῆς Ἰδέας. Εἰργάσθη μὲ πατριωτικὴν δραστηριότητα κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα καὶ κατὰ τὴν σκληροτέραν περίοδον δοκιμασίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τοποθετούμενος ἑκάστοτε ἐπικαίρως ὅπου αἱ ἐθνικαὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀνάγκαι τὸ ἐκάλουν. Ὑπῆρξε καὶ μέγας διδάσκαλος. Οἱ πανηγυρικοὶ αὐτοῦ λόγοι καὶ ἡ διδασκαλία του ἐν γένει ἦσαν ἀληθῶς πνευματικὸν ἐντρύφημα μὲ ὑψηλὰ νοήματα καὶ ἰδέας ἀρτίας ἐπὶ φιλοσοφικοκοινωνικῶν καὶ Παιδαγωγικῶν ζητημάτων, ἐξικνούμενος μάλιστα εἰς

δυσπροσπέλαστον ὕψος εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς ἀθανάτου Ἑλληνικῆς γλώσσης [1].

Ὁ υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου Γυμνασιάρχου Ἀθανασίου Χρ. Φυλακτοῦ δρ Ἀδριανὸς Α. Φυλακτός, ὑφυγητὴς τῆς Παθολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐξέδωκε τὸ περισπούδαστον ἱστορικὸν βιβλίον «Λόγοι Ἐκπαιδευτικοὶ καὶ Πανηγυρικοὶ † Ἀθανασίου Χρ. Φυλακτοῦ Γυμνασιάρχου (1859 - 1924), Ἀθῆναι 1966, μετὰ προλόγων † Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντ. Δ. Κεραμοπούλλου, δρος Κ. Σπυριδάκι καὶ Δρος Θ. Δέρβη». Ὁ ἀείμνηστος Ἀντώνιος Κεραμόπουλλος, ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀκαδημαϊκός, ἔγραψεν ἐν τῷ προλόγῳ του καὶ τὰ ἑξῆς: «Τὸν Ἀθανάσιον Φυλακτὸν ἐγνώρισα καὶ ἐξετίμησα ἐν Θήβαις ὡς σοφὸν καὶ δραστήριον Γυμνασιάρχην (1911 - 12). Προϊόντα τῆς σοφίας του ἔχομεν «Λόγοι τινὲς διευθυντικοί», οἱ ὁποῖοι ἐτυπώθησαν εἰς μὲν ἐν Φιλιππουπόλει ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὰς ἐξετάσεις τῶν ἐκεῖ ποτὲ Ζαριφείων διδασκαλείων τὸ 1903 καί τινες ἐν Κύπρῳ ἐκφωνηθέντες τῷ 1909 ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ τῆς Λευκωσίας τῆς Κύπρου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἐν τῷ Παγκυπρίῳ τῇ 6ῃ Ὀκτωβρίου 1921, 2ᾳ Φεβρουαρίου 1922, 22ᾳ Ἰουνίου 1922, 3ῃ Ἰουλίου 1923.

Ὁ πρῶτος λόγος ἐτυπώθη ἐν τῇ ἐφημερίδι «Φιλιππούπολις» τὴν 24ην Ἰουνίου 1903, ὁ δεύτερος ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ τῷ 1909 ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν τῇ Κυπριακῇ ἐφημερίδι «Κυπριακὸς φύλαξ».

Εἰς τοὺς λόγους τούτους ἡ φιλολογικὴ Ἑλληνομάθεια καὶ ἡ φιλοσοφικὴ μόρφωσις ἄγουσι τὸν Φυλακτὸν εἰς ἄκραν καθαρεύουσαν. Ὁ πρῶτος λόγος ἀσχολεῖται περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ γραμματικῆς καὶ περὶ τῆς μορφωτικῆς δυνάμεώς της, καταλήγει δὲ ὁ Φυλακτὸς διὰ προσφωνήσεως πρὸς τοὺς μαθητὰς ὡς ἑξῆς: «Σκέψασθε, ἀγαπητὴ νεολαία, οἵας ἐλπίδας ἐν ὑμῖν κατέθετο τὸ Ἔθνος, ὁπόσων πληγῶν τὴν ἐπούλωσιν ὑμῖν ἐνεπέστησαν αἱ πλήρεις προσδοκιῶν παρῳχόμεναι γενεαί, καὶ τότε θὰ κατανοήσητε, ὅτι καλεῖσθε εἰς ἀγῶνα δυσχερέστατον μέν, ἀλλ' ἅμα εὐγενέστατον, τὸν μόνον τιμῶντα τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, τῆς ἀκαμάτου δηλαδὴ δράσεως ὑπὲρ κατισχύσεως τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν κατὰ πάσης ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκτροπῆς» κλπ. Καὶ συνεχίζει τὸν πρόλογόν του ὁ Κεραμόπουλλος, διὰ τὸν Φυλακτόν: «Ὁ ἄλλος λόγος, ὁ ἐν Κύπρῳ ῥηθείς, εἶναι βαθύτερος καὶ φιλοσοφικώτερος, ἐκπέμπει δὲ πολλὰς γνώμας ἀξιωματικὰς περὶ τῆς παιδείας καὶ τοῦ βίου καθ' ὅλον, ἰδίᾳ δὲ «περὶ τῆς ἠθικῆς ἀρχῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελικτικῆς θεωρίας» κλπ. Εἰς πάντας τοὺς λόγους τοῦ Φυλακτοῦ ἐπικρατεῖ καθαρότης γλωσσικοῦ αἰσθήματος, ἐξαίρετος προσοχὴ πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Παγκυπρίου, ἀλλ' ἐκπλήσσει πρὸ πάντων ὁ ἰσχυρὸς πατριωτισμός, ὁ ἀποπνέων ἐξ ἑκάστης φράσεως τῶν λόγων ὡς Γυμνασιάρχου, ὄχι

1. Πέτρου Θ. Πέννα, Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρία Σερρῶν - Μελενίκου, Σερραϊκὰ Χρονικά, τ. Β΄ (1957), σ. 291-93.

μόνον ὅταν χαιρετίζῃ τὸν ἐπίλαρχον Ι. Χ. Τσαγκαρίδην, ἀλλὰ καὶ ὅταν χαιρετίζῃ τοὺς μαθητὰς τοῦ Παγκυπρίου».

Ὁ δρ. Κωνσταντῖνος Σπυριδάκις, τέως Γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου καὶ Ὑπουργὸς Παιδείας τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας, εἰς τὸν ἀπὸ 25ης Φεβρουαρίου 1955, Γυμνασιάρχης ὢν ἐν Λευκωσίᾳ, πρόλογόν του μεταξὺ ἄλλων γράφει καὶ τὸ ἑξῆς: «Ἐθεώρει, ὁ Φυλακτός, ὅτι ἔπρεπεν εἰς πᾶσαν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν νὰ ἀπευθύνῃ τὸν λόγον πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὴν κοινωνίαν ἐν γένει, λέγων λόγους πανηγυρικοὺς ἢ πραγματευόμενος ἐν διαλέξει θέματα μετὰ βάθους σοφίας καὶ κάλλους λόγου. Αἱ ὁμιλίαι του αὗται ἐδημοσιεύοντο κατὰ κανόνα εἰς τὸν ἐγχώριον τύπον καὶ εἰς ἰδιαίτερα τεύχη. Τοιοῦτοι εἶναι δύο λόγοι πανηγυρικοὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Γραμμάτων, λόγοι ἐπὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ σχολείου, λόγος εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Σημαίας, προσφώνησις εἰς τὸν Κύπριον ἐπίλαρχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ Ἰ. Τσαγκαρίδην κ. ἄ. (Βλ. ἐφημ. «Κυπριακὸς Φύλαξ» Λευκωσίας, τῶν ἐτῶν 1910, 1921, 1922 καὶ 1923). Ἕνα ἐξ αὐτῶν, περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, λέγει ὁ Σπυριδάκις, εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀκούσω προσωπικῶς κατὰ τὸ 1924, ὢν τότε καθηγητὴς τοῦ σχολείου, διατηρῶ δ᾿ ἔκτοτε ζωηρὰν εἰς τὴν μνήμην μου τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ ἡ καλλιέπεια τοῦ ὕφους καὶ τὸ βάθος τῶν νοημάτων καὶ ἱστορικῶν γνώσεών του.

Ἡ μελέτη τῶν λόγων ἐν γένει τοὺς ἀποδεικνύει ὡς σπάνια δείγματα ρητορικῆς τέχνης καὶ συστηματικῆς καταρτίσεως ἐκπαιδευτικοῦ ἀνδρός». Καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν καταλήξει ὁ Σπυριδάκις γράφει: «Ἡ πολυμάθεια τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ αὐστηρότης τοῦ ἤθους του ἐπέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν συνείδησιν φίλων καὶ ἀντιπάλων. Εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, ὁ Δῆμος ὠνόμασε μίαν τῶν ὁδῶν τῆς Λευκωσίας ὁδὸν Ἀθανασίου Φυλακτοῦ».

Ὁ δρ. Θεμιστοκλῆς Δέρβης, ἰατρός, πολιτευτής, τέως δήμαρχος Λευκωσίας, εἰς τὸν ἀπὸ 19-6-1964 ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου πρόλογόν του γράφει:

«Ἡ συμβολὴ τοῦ ἀειμνήστου Ἀθανασίου Φυλακτοῦ, ἀληθοῦς Ἐθνικοῦ διδασκάλου ἐν ὅλῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ, εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας ὑπῆρξεν ὄχι μόνον πολύτιμος, ἀλλὰ καὶ φωτεινή. Μετὰ συγκινήσεως ἀφιερώνω εἰς τὴν μνήμην τοῦ διαπρεποῦς ἀνδρὸς καὶ σεβαστοῦ μου γυμνασιάρχου τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμὰς ἐν εἴδει προλόγου εἰς τὴν συλλογὴν τῶν πανηγυρικῶν, διαλέξεων καὶ ὁμιλιῶν του συγκεντρουμένων σήμερον διὰ πρώτην φορὰν εἰς βιβλίον. Ἡ ἀνάθεσις εἰς τὸν Ἀθανάσιον Φυλακτὸν τῆς διευθύνσεως τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου τῆς Κύπρου, τοῦ Παγκυπρίου δηλαδὴ Γυμνασίου καὶ τοῦ Παγκυπρίου Διδασκαλείου, ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία μιᾶς νέας ἐθνικῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας μεθόδου διδασκαλίας. Πρῶτος ὁ ἀείμνηστος Ἀθανάσιος Φυλακτὸς ἐσυστηματοποίησε, παραλλήλως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλή-

νων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰσήγαγε παρ' ἡμῖν τὰς νεωτέρας παιδαγωγικὰς μεθόδους πρὸς διαμόρφωσιν τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων διδασκάλων, τοὺς ὁποίους κατέστησε πραγματικοὺς Ἐθναποστόλους εἰς τὴν ἀλύτρωτον Μεγαλόνησον.

Εἰς ἐκτίμησιν τοῦ ἔργου τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου καὶ τῶν μελετημάτων του κατὰ τὴν περίοδον τῆς δημαρχίας μου ἐδόθη, τῇ εἰσηγήσει μου, τὸ ὄνομά του εἰς ὁδὸν τῆς Κυπριακῆς πρωτευούσης, τὴν ὁποίαν τόσον ἠγάπησε καὶ διὰ τοῦ ἐνθέρμου ζήλου καὶ τῶν φώτων τῶν γνώσεών του τόσον ἐξυπηρέτησεν τὰς σκοτεινὰς ἡμέρας». [1]

II

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΧΡ. ΠΑΖΗΣ (1875 — 1953)

Μία ἀπὸ τὰς λαμπρὰς καὶ ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τῆς Ἡρακλείας ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀείμνηστος Δημήτριος Χρίστου Πάζης.

Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἡράκλειαν τὸ 1875. Ἐφοίτησεν εἰς τὸ Δημοτικὸν Τζουμαγιᾶς καὶ τὸ Γυμνάσιον Σερρῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐνεγράφη καὶ ἐτελείωσε τὴν Ἰατρικὴν Σχολὴν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς Ἰατρικῆς ἐκηρύχθη ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897, ὁπότε ὁ Δημήτριος Πάζης κατετάγη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν ὡς ἐθελοντής.

Τὸ 1902—1903, λόγῳ τῆς ἐνεργοῦ δράσεώς του εἰς τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα, διώκεται ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Κρήτην. Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐξακολουθεῖ τὴν πατριωτικὴν δρᾶσιν καὶ τὸ 1907 καταδικάζεται ἀπὸ τὰ τουρκικὰ δικαστήρια εἰς θάνατον. Φυγαδεύεται εἰς τὰς Ἀθήνας ὅπου ἐγκαθίσταται εἰς τὸ Λιόπεσι Ἀττικῆς καὶ ἐργάζεται ὡς ἰατρός. Μετὰ ἀπὸ τὸ νεοτουρκικὸν Σύνταγμα τοῦ ἐδόθη χάρις τὸ 1908 καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν γενέτειράν του διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τοὺς ἀγῶνας του. Τὸ 1913 ἐκλέγεται ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δήμαρχος Τζουμαγιᾶς. Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν βουλγαρικῶν πολέμων ἐπολιτεύθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Εἰς τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκλογὰς ἐξελέγη πανηγυρικῶς βουλευτὴς νομοῦ Σερρῶν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων εἰς Τζουμαγιάν (6ην Αὐγούστου 1916), ὁ Πάζης εὑρίσκεται εἰς τὴν Τζουμαγιὰν καταζητούμενος ἀμέσως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Ὡς ἐκ θαύματος φυγαδεύεται ἀπὸ πιστὰ παλληκάρια τῆς Τζουμαγιᾶς καὶ φθάνει εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ πολυημέρους ταλαιπωρίας. Ἀμέσως προσεχώρησεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Βενιζέλου, τὸ 1916, τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, συνδεόμενος μετὰ τοῦ μακαρίτου Ρέπουλη.

---

1. Ἀ δ ρ ι α ν ο ῦ Α. Φ υ λ α κ τ ο ῦ, Λόγοι Ἐκπαιδευτικοὶ καὶ Πανηγυρικοὶ Ἀθανασίου Χρ. Φυλακτοῦ Γυμνασιάρχου, Ἀθῆναι 1966.—Π έ τ ρ ο υ Θ. Π έ ν ν α, Ἱστορία τῶν Σερρῶν 1383—1913, Ἀθῆναι 1966, σελ. 423 424.

Τὸ 1919 γίνεται ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς. Ἐβοήθησε τότε τοὺς παλινοστήσαντας ἐκ τῆς ὁμηρείας Τζουμαγιώτας καὶ τῆς περιφερείας Τζουμαγιᾶς διὰ χορηγήσεως εἰς τοὺς ἐπαγγελματίας δανείων, τροφῶν, ἐνδυμασιῶν κλπ., εἰς δὲ τοὺς γεωργοὺς ἐπίσης γεωργικῶν ἐργαλείων, σπόρων, ζώων, τροφῶν κ. ἄ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1921 συνυπέγραψε τὸ «Μανιφέστο» κατὰ τῆς Δυναστείας καὶ ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας μετὰ τῶν Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου ὡς ἀρχη-

Δημήτριος Πάζης

γοῦ, Κωνσταντίνου Μελᾶ, προέδρου δημοτικοῦ συμβουλίου Ἀθηνῶν, Θρασυβούλου Πετμεζᾶ, καθηγητοῦ Ἐμπορικοῦ Δικαίου, Σπύρου Θεοδωροπούλου, δικηγόρου, Θαλῆ Κουτούπη, δημοσιογράφου, Κωνσταντίνου Τριανταφυλλοπούλου, καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Καὶ οἱ ἑπτὰ συνελήφθησαν, ἐδικάσθησαν καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὴν Λαμίαν καὶ ἐφυλακίσθησαν. Ὅταν βραδύτερον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη Κυβέρνησις Παπαναστασίου κατὰ τὸ 1923--24, ὁ Δημήτριος Πάζης διωρίσθη Ὑπουργὸς τῆς Ὑγιεινῆς. Καὶ τότε ἐβοήθησε τὴν γενέτειράν του καὶ τὸν νομὸν Σερρῶν. Τὸ 1929 ἐξελέγη Γερουσιαστής, μέχρι τῆς διαλύσεως καὶ καταργήσεως τῆς Γερουσίας τὸ 1935—1936.

Ὁ Δημ. Πάζης ἐξασκῶν μὲ ἀλτρουϊσμὸν καὶ ἀνωτερότητα τὸ ἰατρικόν του λειτούργημα ἐπεκαλεῖτο ἰατρὸς τῶν πτωχῶν, καὶ ὡς πολιτικὸς ἐξ ἴσου ἀφωσιωμένος πρὸς πένητας καὶ πλουσίους κατέστη ἴνδαλμα τῆς μακεδονικῆς ἐκείνης περιοχῆς, ἐνῷ συγχρόνως, ὡς μυστικὸς ἱεροφάντης τῆς ἐλευθε-

ρίας τῶν Μακεδόνων, εἶχε πλουσίαν δρᾶσιν εἰς τὸν ἀξέχαστον Μακεδονικὸν ἀγῶνα τοῦ 1902—1908, συνεργαζόμενος μὲ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα τοῦ τομέως ἐκείνου τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἀναγνωρίζουσα ἡ πατρὶς τὰς πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπηρεσίας του, τοῦ ἀπένειμε τὸ μετάλλιον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὁποῖον μετριοφρόνως πάντοτε ἐφύλασσεν ὡς σύμβολον.

Ὁ ἀείμνηστος Δημήτριος Πάζης ἀπεβίωσε τὸ 1953 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀφῆκε τέκνα ἀρτίως ἐφωδιασμένα μὲ ἀρετὰς χρησίμους εἰς τὴν κοινωνίαν μας.

III

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΜΑΝΑΣΗΣ (1925—1951)[1]

Ὁ Ἰωάννης Μανασῆς ἐγεννήθη εἰς Ἡράκλειαν τὸ 1925. Μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Εὐελπίδων, ἐξῆλθε τὸ 1948 ἀνθυπολοχαγός. Διεκρίνετο πάντοτε διὰ τὸ ἦθος, τὴν μελετηρότητά του καὶ τὴν ἀφο-

Ἰωάννης Θ. Μανασῆς

σίωσιν εἰς τὸ καθῆκον. Διεκρίνετο ἐπίσης καὶ διὰ τὴν λεβεντιάν του, τὸ ὡραιότατον παράστημα καὶ τὴν περιφρόνησίν του πρὸς τὸν κίνδυνον. Ἥρως εἰς τὸν Γράμμον, ἐγένετο καὶ ὁ ἥρως τῶν ἡρώων τῆς μακρυνῆς αἱματοβρέ-

1. Βλέπε βιογραφίας αὐτοῦ καὶ εἰς ἐφημ. «Πρόοδος» τῶν Σερρῶν τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1952 καὶ 24ης Ὀκτωβρίου 1953.

κτου Κορέας. Ὑπῆρξεν ὁ σημαιοφόρος τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος κατὰ τὴν ἀλησμόνητον τελετὴν τῆς παραδόσεως τῆς Πολεμικῆς Σημαίας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Σημαίας ὑπὸ τοῦ Ο.Η.Ε. ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν.

Εἰς τὴν Κορέαν ἔλαβε μέρος εἰς ἀλλεπαλλήλους μάχας καὶ κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς 8ης καὶ 9ης Φεβρουαρίου 1951 πρὸς κατάληψιν ὑψώματος ἐπὶ κεφαλῆς δύο διμοιριῶν, σκληρῶς καὶ συνεχῶς μαχόμενος ἐναντίον δυνάμεως 400 Κινέζων, ἔπεσεν ὡς ἥρως, ὁ ὡραῖος Ἕλλην ἀξιωματικός. Πρῶτος μεταξὺ τῶν πρώτων, ἀψηφῶν τὸ πυκνότατον πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, ἐμψυχώνων τοὺς ἄνδρας του καὶ παρέχων ἑαυτὸν παράδειγμα, ὡς ἀναγράφεται εἰς τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν στρατευμάτων τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν.

Εἰς μεταθανάτιον ἀναγνώρισιν τοῦ ἡρωϊσμοῦ του καὶ τῆς ἀξίας τῆς αὐτοθυσίας του ἐδόθη εἰς τὸ ἀνώνυμο ὕψωμα, τὸ ὄνομα τοῦ Ὑπολοχαγοῦ «ΜΑΝΑΣΗ».

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τοῦ ἀπένειμε τὸ Ἀνώτατον Στρατιωτικὸν Παράσημον, τὸ «Χρυσοῦν Μετάλλιον τοῦ Ἀργυροῦ Ἀστέρος». Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ «Ἀριστεῖον Ἀνδρείας» καὶ τέλος ὁ Δῆμος Ἡρακλείας ὠνόμασε μίαν κεντρικὴν ὁδὸν τῆς γενετείρας του εἰς ὁδὸν ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΝΑΣΗ.

Αὐτὴ εἶναι εἰς ἁδρὰς γραμμὰς ἡ σταδιοδρομία καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς Ἡρακλείας, πρώην Κάτω Τζουμαγιᾶς. Ἡ Ἡράκλεια ἀναπτύσσεται γοργῶς μὲ προοπτικὴν σημαντικῆς προόδου καὶ καθίσταται ὁσημέραι ἀξιοζήλευτος, τόσον διὰ τὴν καλὴν ρυμοτομίαν της, ὅσον καὶ διὰ τὰ εὐπρεπῆ καὶ ἐν μέσῳ κήπων οἰκοδομήματά της. Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξίς της ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς φροντίδας τῶν ἁρμοδίων καὶ ἐνίσχυσιν ὑπὸ τοῦ Κράτους πρὸς τὴν ἀκριτικὴν αὐτὴν πολυβασανισθεῖσαν κωμόπολιν.

180

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίς

Πρόλογος 105

Ἡ Ἡράκλεια 107

Καταγωγὴ καὶ προέλευσις τῶν Τζουμαγιωτῶν.—Τὸ κουτσοβλαχικὸν ἰδίωμα αὐτῶν 110

Ἡ πρὸ τοῦ 1916 Κάτω Τζουμαγιὰ 115

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Βουλγάρων τὸ 1916. Καταστροφὴ τῆς Τζουμαγιᾶς.—Ἡ ὁμηρεία 121

Ἐπιστροφὴ ἐκ τῆς ὁμηρείας.—Παλινόστησις 124

Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς Ἡρακλείας 131

Ἡ ἐκπαίδευσις 141

Περικαλλὴς ναὸς 144

Ὕδρευσις 144

Ἡ ἀνέγερσις τῆς ἀγορᾶς 145

Διατελέσαντες Δήμαρχοι, Πρόεδροι καὶ Σύμβουλοι 146

Μακεδονικὸς Ἀγών.—Καπετὰν Στέργιος Βλάχβεης 147

Ἡ Ἡράκλεια ἐτίμησε δύο ἐκλεκτὰ τέκνα της 150

Ἐπιφανῆ τέκνα τῆς Ἡρακλείας 152

Ἀθανάσιος Χρ. Φυλακτὸς 152

Δημήτριος Χρ. Πάζης 156

Ἰωάννης Θ. Μανασῆς 158

162

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

162

163

Μακρὰ καὶ συστηματικὴ ἐνασχόλησίς μου περὶ τὸν λαϊκὸν πολιτισμὸν τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἔτι δὲ ἔλλειψις σχετικοῦ βιβλιογραφικοῦ βοηθήματος μὲ ὤθησαν εἰς τὴν σύνταξιν τῆς δημοσιευομένης κατωτέρω βιβλιογραφίας, ἀναφερομένης εἴς τε τὸ γηγενὲς καὶ τὸ προσφυγικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὸν Μελένικον, ὁ ὁποῖος, πρὶν ἐπιδικασθῇ εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸ 1913 διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, ὑπήγετο διοικητικῶς εἰς τὸ διαμέρισμα (σαντζάκιον) τῶν Σερρῶν.

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ βιβλιογραφίαν περιέλαβον καὶ τὴν ἀνέκδοτον ὕλην τῶν Ἀρχείων τῶν οἰκείων Ἐπιστημονικῶν Κέντρων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἤτοι τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας καὶ τοῦ Κέντρου Συντάξεως Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ν. Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ὡς καὶ τοῦ Σπουδαστηρίου Λαογραφίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Ἡ κατάταξις τῶν ἄρθρων ἐγένετο κατὰ χρονολογικὴν σειράν, γενικώτερον δὲ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς βιβλιογραφίας ἠκολούθησα—πλὴν τινων ἐξαιρέσεων ὡς πρὸς τὴν κατάταξιν τοῦ γλωσσικοῦ ὑλικοῦ—τὸ ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω Κέντρου Λαογραφίας ἐφαρμοζόμενον σύστημα διὰ τὰς βιβλιογραφικὰς αὐτοῦ δημοσιεύσεις. (Βλ. Ἐπετηρ. Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τ. Ε', 1945–49, σ. 159–61, τ. Θ'–Ι', 1955–57, σ. 134–35).

Πρὸς εὐχερεστέραν χρῆσιν τῆς βιβλιογραφίας παραθέτω ἐν τέλει, πλὴν τοῦ πίνακος συγγραφέων κλπ., καὶ τοπωνυμικὸν πίνακα.

Τὸν κ. Π. Πένναν, πρόεδρον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν–Μελενίκου, εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς, διὰ τὸ ἐν γένει ἐνδιαφέρον του πρὸς πληρεστέραν ἐνημέρωσιν τῆς παρούσης.

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ
Συντάκτης τοῦ Κέντρου Λαογραφίας
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ἀθῆναι, Ἰούλιος 1973

164

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

— Γραμμὴ εἰς τὴν ἀρχὴν βιβλιογραφικῆς σημειώσεως δηλοῖ ἐπανάληψιν τοῦ εἰς τὸ ἀμέσως προηγούμενον λῆμμα ὀνόματος τοῦ συγγραφέως.

* Ἀστερίσκος πρὸ ἄρθρου σημαίνει παραλαβήν του οὐχὶ ἐξ αὐτοψίας ἀλλ' ἐξ ἑτέρου δημοσιεύματος.

[ ] Ἐντὸς ἀγκυλῶν περιλαμβάνονται προσθῆκαι σχετικαὶ πρὸς τὸ βιβλιογραφούμενον ἄρθρον καὶ συμπληροῦται τὸ ὄνομα τοῦ κριτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀναγράφεται ἐν βραχυγραφίᾳ.

Ἐν ἰδιαιτέρᾳ παραγράφῳ καὶ μὲ μικρότερα στοιχεῖα (τῶν 8) δηλοῦται περὶ τῆς περιεχομένης ὕλης ἢ παρέχονται ἄλλαι σχετικαὶ πληροφορίαι.

( ) Ἐντὸς παρενθέσεων : α) συμπληροῦται τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ἐν βραχυγραφίᾳ ἢ ψευδωνύμῳ, ἢ ἀναγράφεται τοῦτο ἐπὶ ἀνωνύμου δημοσιεύματος, ἐὰν εἶναι ἄλλοθεν γνωστόν· β) ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ κριτοῦ· γ) σημειοῦται ἐπὶ αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων ὁ τόπος ἐκδόσεως καὶ ἡ χρονολογία, ἐὰν τὰ στοιχεῖα ταῦτα, μὴ ἀναγραφόμενα ἐπὶ τῆς σελίδος τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βιβλίου, παραλαμβάνωνται ἐξ ἄλλης θέσεως αὐτῶν ἐντὸς τοῦ βιβλίου.

: Δύο γραμμαὶ πρὸ τοῦ ὀνόματος δηλοῦν ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ψευδώνυμον.

. . . Τρεῖς στιγμαὶ δηλοῦν παράλειψιν μερῶν τοῦ τίτλου.

165

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΕΝΤΥΠΩΝ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ

Ἀθηνᾶ: Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 1 (1889)—72 (1971).

Ἀμάντου Ἀφ: Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ι. Ἄμαντον. Ἐξεδόθη ἀπὸ τοὺς μαθητάς του. Ἀθῆναι 1940.

Ἀμάντου Μν: [Τόμος] Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου. 1874 - 1960. Ἀθῆναι 1960.

Ἀνθολ Σερρ Λογ: Στ. Κοταμανίδη, Ἀνθολογία Σερραϊκῆς Λογοτεχνίας. Σέρρες 1954.

Ἁρμονία: Ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α΄ (1900)—Γ΄ (1902).

Ἀρχ Θρ Θησ: Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον ὑπὸ ἐπιτροπῆς Θρακῶν. Διευθυντὴς Πολύδ. Παπαχριστοδούλου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α΄ (1934 - 35)—ΛΓ΄ (1967).

Γέρας Κεραμοπούλλου: Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. Ἀθῆναι 1953. (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ Φιλολογικὴ καὶ Θεολογική, ἀρ. 9).

Γῆ Σερρῶν: Γῆ τῶν Σερρῶν. Ἔκδοσις Νομαρχίας Σερρῶν. Ἀρ. 1, Ἰανουάρ. 1957. [Ἐν Ἀθήναις].

ΔΙΕΕΕ: Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α΄ (1883)—ΙΘ΄ (1967 - 70).

Ἑλληνικά: Ἱστορικὸν περιοδικὸν δημοσίευμα ἐκδιδόμενον καθ' ἑξάμηνον. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 1 (1928)—11 (1939). (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ βιβλιοθήκη).—Φιλολογικόν, ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 12 (1952)—24, τεῦχ. πρῶτον (1971).

Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη: Χειροτεχνία — Καλλιτεχνία — Λαολογία — Ἱστορία — Ἀρχαιολογία. Ἔκδοση: Ἐθνικὸς Ὀργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας. Ἀριθμ. 1 (1970)—10 (1973).

Ἐπετηρ Παρνασσοῦ: Ἐπετηρίς. Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός. Ἐν Ἀθήναις, ἔτ. 1 (1896)—13 (1917).

Ἐπ ΚΛ: Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρώην Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου. Ἐν Ἀθήναις, ἔτ. Α΄ (1939) — τόμ. Κ΄/ΚΑ΄ (1967/68).

Ἐρωτηματολόγιον: Κέντρον Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, συμπεπληρωμένον ἔντυπον ἐρωτηματολόγιον διὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ κατ' ἔθιμον πυράς, πρὸς σύνταξιν τοῦ λαογραφικοῦ ἄτλαντος

τῆς Ἑλλάδος, 8ον, σελ. 32. Ἀρ. καταγραφῆς ἐρωτημ. (Μακεδ. XI), τόπος, χρονολογία.

ΗΒΕ: Ἡμερολόγιον Βορείου Ἑλλάδος. Βλ. Ἡμερ Μακεδ Θρ.

Ἡμ ΑΜ Θρ: Θεοφίλου Δ. Ἀθανασιάδου, Ἡμερολόγιον Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Δράμα, ἔτ. Α' (1931).

Ἡμ Δρ: Θεοφίλου Δ. Ἀθανασιάδου, Ἡμερολόγιον Δράμας, 1930.

Ἡμερ Ἀνατολῆς: Ἀ. Παλαιολόγου, Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς, ἔτ. 4ον καὶ 5ον (1885 καὶ 1886). Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡμερ Μακεδ Θρ: Χρήστου Κ. Τριανταφυλλίδη, Μακεδονικὸν καὶ Θρακικὸν Ἡμερολόγιον (=Ἡμερολόγιον τῆς Βορείου Ἑλλάδος). Δράμα, 1938.

Ἡμ Μεγ Ἑλλ: Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος εἰκονογραφημένον. Ἱδρυτὴς—Διευθυντής: Γεώργιος Δροσίνης. Ἀθῆναι, ἐκδότης Ἰ. Ν. Σιδέρης. Ἔτη 1923-1935.

Ἠώς: Δεκαπενθήμερος εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις. Ἔτ. Β', ἀριθμ. 17 (Αὔγ. 1939)—34 (Ἰούν. 1940).—Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις. Τουρισμός — Ἱστορία — Λαογραφία — Τέχνη — Γράμματα. Περ. Γ', ἔτ. 4ον, ἀρ. 42 (Ἰαν. 1961) — 75 (1969). (Ἀρ. 63-65, 1962, Ἀφιέρωμα εἰς Μακεδονίαν). Διευθυντὴς—Ὑπεύθυνος: Κ. Ἀθ. Παπαγεωργίου.

Ἱστορ Λεξ χφον ἀρ.: Κέντρον Συντάξεως Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, χειρόγραφον, ἀριθμός. (Χφα ἕως καὶ τοῦ ἔτους 1972).

Καλλιτέχνης: Βορειοελλαδικὴ Ἐπιθεώρηση. Διευθυντής: Π. Ι. Μηλιόπουλος. Θεσσαλονίκη, ἔτ. Α' (1947), τεύχ. 1-2.

ΚΛ χφον ἀρ.: Κέντρον Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, χειρόγραφον, ἀριθμός. (Χφα ἕως καὶ τοῦ ἔτους 1972).

Λαογραφία: Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Τόμ. Α' (1909) — ΚΖ' (1971). (Ἐν Ἀθήναις: τόμ. Α'—Θ', ΙΔ'—ΚΖ'. Ἐν Θεσσαλονίκῃ: τόμ. Ι'—ΙΓ').

Λόγος Σιρινῶν: Περιοδικὴ ἔκδοση λόγου καὶ τέχνης Συλλόγου Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Σερρῶν. Σέρρες, χρ. Α' (1959), τεύχ. 1-3.

Μακεδ Ζωή: Μακεδονικὴ Ζωή. Μηνιαῖον εἰκονογραφημένον περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ. Τεύχη 1 (Ἰουνίου 1966)—86 (Ἰουλίου 1973).

Μακεδ Ἡμερολ: Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον. Ἐπετηρὶς τῶν Μακεδόνων. Ἐν Ἀθήναις, ἔτη Α' (1908) — Στ' (1913).

Μακεδ Ἡμερολόγιον: Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον εἰκονογραφημένον. Ἱδρυτής — Διευθυντὴς Νικόλ. Α. Σφενδόνης. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔτη 1925—1970.

Μακεδ Θρ Φύλλα: Μακεδονικὰ καὶ Θρακικὰ Φύλλα. Περιοδικὸ δημοσίευμα. Φιλολογία — Λαογραφία — Μουσικολογία. Διεύθ. Π. Ε. Φορμόζη. Τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1946.

Μακεδονικά: Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 1 (1949) — 11 (1971).

Πανηγ Ἑορτασμός: Ὁ πανηγυρικὸς ἑορτασμὸς τῆς πεντηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Σερρῶν (5 Μαρτίου 1963). Ἀφιέρωμα εἰς τὴν ἱστορικὴν πόλιν τῶν Σερρῶν. [Ἐπιμέλεια — ὑποσημειώσεις: Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδου]. Ἀθῆναι 1963.

Πανσερραϊκή : Ἡ Πανσερραϊκή. Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ ἐφημερὶς νομοῦ Σερρῶν. Σέρραι, ἀρ. φ. 1 (13 Ἀπρ. 1964) — 90 (25 Δεκ. 1965).

Πνευμ Ἐπαρχία : Τρίμηνη λογοτεχνικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔκδοση. Ἐκδότης—Διευθυντής : Γιάννης Π. Βουκελᾶτος. Σέρρες, ἔτ. Α' (1971) — Β' (1972), τεύχη 1-8.

Προσφ Κυριακίδου : Προσφορὰ εἰς Στίλπωνα Π. Κυριακίδην ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς καθηγεσίας αὐτοῦ (1926—1951). Θεσσαλονίκη 1953. (Ἑλληνικά, παράρτημα ἀρ. 4).

Σερραϊκὰ Γράμματα : [Περιοδικὴ ἔκδοσις]. Διευθυντὴς Νῖκος Ἀθ. Βουζούκας. Σέρρες, χρόν. Α' (τεῦχ. 1, Ὀκτ. 1955) — Ε' (τεύχ. 38/40, 1960). [Πλὴν τευχ. 2, 3].

Σερραϊκὰ Χρονικά : Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν—Μελενίκου. Ἀθῆναι, τόμ. Α' (1953) — Ε' (1970).

Σερραϊκὸν Ἡμερ : Πάνου Ν. Πιέρρου, Δημήτρη Λιανοπούλου, δημοσιογράφων, Σερραϊκὸν Ἡμερολόγιον 1939. Δράμα.

Σερρ Χρ : Πέτρου Θ. Πέννα, Σερραϊκὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν. Τεῦχος Α', Ἀθῆναι 1938.

Σπουδ Λαογρ Π Α χφον ἀρ. : Σπουδαστήριον Λαογραφίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, χειρόγραφον, ἀριθμός.

Φάρος Ἀνατολῆς : Ι. Γ. Σακελλαρίδου καὶ Σίας, Ὁ Φάρος τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Ἡμερολόγιον. Ἔτη 1901, 1902. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

I. ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α') Γενικὰ καὶ σύμμεικτα.

α') Γενικά.

1. ***Φιλιππίδης Νικ.***, Μακεδονικά. Περιήγησις τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχιῶν Δράμας, Ζίχνης καὶ Ἐλευθερουπόλεως. Παρνασσὸς Α' (1877) 123 - 134, 286 - 302.

2. ****Τσιάκας Γ.***, Μονογραφία περὶ Σερρῶν. *Ἡμερ Ἀνατολῆς* 1883, σ. 266 - 270.

2α. Ἡ ἐπαρχία Σερρῶν κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν. *Ἡμερ Ἀνατολῆς* 1886, σ. 158 - 166.

3. **(Ἀγαθάγγελος) Δ. Μ(άγνητος)*, Μητροπολίτης Γρεβενῶν—Δράμας—Χαλκηδόνος, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης μετὰ τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ περὶ αὐτῆς πόλεων καὶ χωρίων. Μελέτη τοπογραφικὴ καὶ ἱστορική. Κωνσταντινούπολις 1896.*

4. **Abbott G. F.**, *Macedonian Folklore. Cambridge 1903, 8ον, σελ. 372.* (Φωτοτυπικὴ ἐπανέκδοσις: *Chicago 1969. Institute for Balkan Studies Publ. No 110).*

5. ***Χατζηκυριακοῦ Γεώργ.***, *Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας μετὰ τοπογραφικῶν, ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν σημειώσεων. Ἐν Ἀθήναις [=Θεσσαλονίκῃ] 1906, 8ον μικρ., σελ. 241.* Δευτέρα ἔκδοσις: **— Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905 - 1906). Πρόλογος Βασ. Γ. Χατζηκυριακοῦ. Εἰσαγωγὴ Βασιλ. Λαούρδα. Θεσσαλονίκη 1962, 8ον, σελ. ιε' + 206 μετ' εἰκ. τοῦ συγγρ. (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, ἀρ. 58).*

   Κρίσις: Μακεδονικὰ 5 (1961 - 63) 567 - 71 (Στ. Κυριακίδης).

6. **Paillarés M.**, Melnik. *Μακεδ Ἡμερολ* Α' (1908) 58 - 66 [=***Δ. Π.***, Μελένικον (μετάφρασις). *Αὐτόθι*, σ. 66 - 74].

7. ***Ἀρβανίτης Ἀνδρ.***, *Ἡ Μακεδονία εἰκονογραφημένη. Ἐν Ἀθήναις 1909, 8ον, σελ. 240 + 1 χάρτ.*

   Ἐν σελ. 127 - 134 περὶ Σερρῶν, Ἀλιστράτης, Κάτω Τσουμαϊᾶς [Ἡρακλείας], Δεμὶρ Ἰσσάρ [Σιδηροκάστρου], Μελενίκου, Νευροκοπίου.

8. ***Στράτης Εὐάγγ.***, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ δρᾶσις τῆς ἐν αὐτῇ Ἑλληνικῆς Κοινότητος κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν αἰῶνας. Ἐν Κων)λει, ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, 1909, 8ον, σελ. 104.*

9. ***Χατζῆ Καλοῦ Μαρία***, *Ἐντυπώσεις ἐκ τῆς ἱερᾶς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἐν Ἀθήναις 1909, 8ον, σελ. 72.*

Ἐν σελ. 30 - 41 περὶ Ροδολίβους, Ἀλιστράτης καὶ Σερρῶν.

10. ***Πολίτης Ν. Γ.***, *Ἔκθεσις τῆς Ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τοῦ Χατζηλαζαρείου ἀγῶνος περὶ τῆς Λαογραφίας τῆς Μακεδονίας, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ — ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ τὴν 13 Ἰουνίου 1910. Ἐν Ἀθήναις 1910, 8ον, σελ. 19* (= Λαογραφία τ. Β', 1910, σ. 249 - 265).

11. ***Ἀ(θανασιάδης) Θ(εόφιλος) Δ.***, Σέρραι. *Ἡμ ΑΜΘρ* 1931, σ. 131-35.

12. ***Σούλτης Χ.***, Σιδηρόκαστρον. *Ἡμ ΑΜΘρ.* 1931, σ. 78 - 82.

13. ***Πέννας Πέτρ. Θ.***, *Ἱστορία τῶν Σερρῶν. Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. 1383-1913. Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει εἰκοσιπενταετίας ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἀθῆναι 1938, 8ον, σελ. 216. (—Ἔκδοσις δευτέρα βελτιωμένη καὶ ἐπηυξημένη. Ἀθῆναι 1966, 8ον, σελ. 542).*

Κρίσεις: * Ἐφ. «Καθημερινὴ» Ἀθηνῶν, 13.7.1938 (Φ. Μιχαλόπουλος). * Ἐφ. «Ἑστία» Ἀθηνῶν, 26.3.1938 (: Α - Ω). Μακεδονικὰ Α' (1940) 573 - 575 (Εὐάγγ. Τζιάτζιος). Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 8 (Ἰαν. 1967), σ. 37 - 38. * Ἐφ. «Καθημερινὴ» Ἀθηνῶν, 12-1-1967 (: Ἀθηναῖος). * Ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 25.1.1967 (Ν. Μέρτζιος). Μνημοσύνη Α' (1967) 359 - 363 (Τ. Ἀθ. Γρ[ιτσόπουλος]). * Ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσσαλονίκης, 25.12.1968 (Στ. Χρυσός). Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε' (1970) 793 - 794 (Ν. Στρατάκης).

13α. ***Ἀργυρὸς Ἀθ.***, Ἡ Νιγρίτα πρὸ 150 ἐτῶν. *Σερραϊκὸν Ἡμερολ* 1939, σ. 37 - 40.

14. ***Μοσχόπουλος Νικηφ.***, Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ. Μετάφρασις καὶ ἔλεγχος τοῦ «Ὁδοιπορικοῦ» (σεγιαχατναμὲ) τοῦ Τούρκου περιηγητοῦ μετὰ παρατηρήσεων. *Επ Ἑτ Βυζ Σπ* ΙΕ' (1939) 145 - 181.

Ἐν σελ. 155—156 περὶ Ζίχνης, 157—178 περὶ πόλεως Σερρῶν, 178 - 179 περὶ Δεμὶρ Χισάρ (Σιδηροκάστρου).

14α. ***(Ἄμαντος Κωνστ.)***, *Ὁ ἑορτασμὸς τῆς ἐπετείου τῆς Ἐθνικῆς Ἀνεξαρτησίας τῇ 25ῃ Μαρτίου 1945. Ἀθῆναι 1945, 8ον, σελ. 27.*

Ἐν σελ. 4 - 5, ὑποσ. 2, γενικαὶ περὶ Μελενίκου εἰδήσεις καὶ δὴ περὶ κοινοτικῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ περὶ πιθανῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ἐκ κυρίου τινὸς ὀνόματος Μενέλυκος ἢ Μονόλυκος.

15. ***Φ(ορμόζης) Π.,*** Λαογραφία. Ἡ ἵδρυση ὁμίλου Μακεδονικῶν καὶ Θρακικῶν λαογραφικῶν μελετῶν. Τὰ σχέδια καὶ οἱ σκοποί μας. *ΜακΘρΦύλλα* Α′ (1946) 21 - 23.—Ἡ λαογραφία τῆς Μακεδονίας καὶ ἡ ἱστορία τοῦ ἐπικοισμοῦ της. *Αὐτόθι,* σ. 26 - 33.

16. ***Θηλυκὸς Ἀστ.,*** Ἡ Νιγρίτα. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1956, σ. 299 - 304.

17. **Abbott G. F.,** «Περιοδεία ἐν Μακεδονίᾳ». Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποσπασμάτων του περὶ Μελενίκου ὑπὸ ***Φιλίππου Ε. Δραγούμη.*** *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β′ (1957) 276 - 285.

Ἀναδημ. ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐθνικὴ Ψυχή», τεῦχ. 5 - 6 (1907 - 1908).

18. ***Λιάος Γεώργ.,*** Τὸ Νέον Πετρίτσι καὶ ἡ ἱστορία του. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β′ (1957) 209 - 254.

19. ***Μεταλλινοῦ Ἀγγελική,*** Ροδολεῖβος. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1962, σ. 296 - 298.

20. ***Σπανδωνίδου Εἰρήνη,*** Τὸ ἑλληνικώτατο Βυζαντινὸ Μελένικο. *Ἠώς,* ἔτ. 5, ἀρ. 63 - 65 (1962), σ. 99 - 101.

21. ***Χατζηκυριακοῦ Βασ. Γ.,*** Πρόλογος εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν ἑνὸς βιβλίου τοῦ πατρός μου. *Ἠώς,* ἔτ. 5, ἀρ. 63 - 65 (1962), σ. 96.

Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 5 βιβλίου τοῦ Γ. Χατζηκυριακοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀρχικὸς τίτλος ἦτο «Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν...», ἀλλὰ «διὰ τὸν φόβον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς αὐστηρᾶς λογοκρισίας των φέρεται ὡς ἐκτυπωθὲν ἐν Ἀθήναις. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲ καὶ ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ κυκλοφορία του ἐν Μακεδονίᾳ παρελείφθη ἡ λέξις αὐτὴ ἐκ τοῦ τίτλου του».

22. ***Χατζηκυριακοῦ Γεώργ.,*** *Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις...Θεσσαλονίκη 1962.*
Βλ. λ. ὑπ' ἀρ. 5.

23. ***(Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.),*** Κινηματογραφήσεις μορφῶν τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1962 - 1964. *Ἐπ ΚΛ* ΙΖ′ (1964) 250 - 54.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. 4 καὶ 8 (λαϊκοὶ χοροὶ) ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ συγγρ. τὸ 1963 εἰς τὰ χωρία : Ἁγία Ἑλένη, Μελενικίτσι, Βαμβακόφυτον, Σησαμιά.

24. ***Κουντιάδης Γαβριήλ, ἀρχιμ.,*** *Σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς ἱερᾶς Μονῆς Προδρόμου Σερρῶν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1270 - 1959). Σέρραι 1964³, 8ον, σελ. 32.*

25. ***Πέννας Πέτρ.,*** *Μελένικος, ὁ ἀκρίτας τοῦ ἑλληνικοῦ βορρᾶ. Ἀθῆναι 1964, 8ον, σελ. 29.*

Κρίσις: Ἐφ. «Πανσερραϊκὴ» Σερρῶν, 10.8.1964.

26. ***Πέννας Π.,*** Ταξίδι στὰ περασμένα. Σέρρες : Ἡ ὄμορφη πολιτεία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Σὰν ἱστορία καὶ σὰν παραμύθι. Ἀνάτυπον

ἀπὸ τὴν *Μεγάλη 'Εγκυκλοπαίδεια τῶν Νέων* Χάρη Πάτση. (Τόμ. «Ἑλλάς» Β', σ. 308 - 321). Ἀθήνα 1965, 8ον, σελ. 16.
Κρίσεις: Ἐφ. «Πρόοδος» Σερρῶν, 27.10.1965 (Στ. Κοταμανίδης). Ἐφ. «Πανσερραϊκή» Σερρῶν, 15.11.1965.

27. **(Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.)**, Κινηματογραφήσεις ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1965 - 1966. *Ἐπ ΚΛ* ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 66) 390 - 394.
Αἱ ὑπ' ἀριθμ. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ἐγένοντο εἰς τὰ χωρία: Ἁγ. Ἑλένη, Βαμβακόφυτον, Ν. Σούλι, Κάτω Ὀρεινή.

28. **Πέννας Π.**, *Ἱστορία τῶν Σερρῶν . . . Ἀθῆναι 1966.*
Βλ. ἀνωτ. λ. ἀρ. 13.

29. **Καφταντζῆς Γ.**, *Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφερείας της. (Ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερα). Τόμος πρῶτος. Μῦθοι - Ἐπιγραφές - Νομίσματα. Ἀθῆναι 1967, 8ον, σελ. 495.*
Κρίσις: Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε' (1970) 795 (Π. Θ. Πέννας).

30. **Μοντζαλᾶς Πέτρ.**, Ἑλληνικὰ χώματα. Μελένοικον. Ὁ Μυστρᾶς τοῦ Βορρᾶ. *Μακεδ Ζωή,* τεῦχ. 10 (Μαρτ. 1967), σ. 15—17.

31. **(Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.)**, Κινηματογραφήσεις ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1967 - 68. *Ἐπ ΚΛ* Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 428 - 30.
Ἐνδιαφέρουν αἱ ὑπ' ἀριθ. 1 - 4 κινημ. γενόμεναι εἰς Ἀγριανήν, Σιτοχώρι καὶ Ἁγίαν Ἑλένην.

32. **Abbott G. F.**, *Macedonian Folklore...Chicago 1969.*
Βλ. ἀν. λ. ὑπ' ἀρ. 4.

33. **Ἀλεξανδρίδης Κάρ.**, Αἱ Σέρραι κατὰ τοὺς Τούρκους συγγραφεῖς. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 257 - 266.

34. **Σαμσάρης Δημ.**, *Τουριστικὸς ὁδηγὸς νομοῦ Σερρῶν. Ἱστορία. Ἀρχαιολογία. Λαογραφία. Τουρισμός. Σύγχρονος ἀνάπτυξις. Ἔκδοσις Νομαρχίας Σερρῶν. Σέρραι 1970, 8ον, σελ. 196.*

35. ***Vlachos Theod. N.**, *Die Geschichte der byzantinischen Stadt Melenikon. Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 140. (Institute for Balkan Studies).*
Κρίσεις: Μακεδ. Ζωή, τεῦχ. 50 (Ἰουλ. 1970), σ. 40. * Zeitschrift für Balkanologie 8 (1971 - 72) 138 - 139 (Hans-Wilhelm Haussig).

35α. **Δημοκίδης Ἀριστοτ.**, Μελένοικον: ἡ βόρεια καρδιὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ. *Μακεδ Ζωή,* τεῦχ. 80 (Ἰαν. 1973), σ. 36—40.

β') Σύμμεικτα.

36. **Ἱλαρίων Σιναΐτης Κρής,** *Περιγραφὴ τοῦ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Δράμας καὶ Φιλίππων Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν*

Θεοτόκου τῆς ἐπονομαζομένης Κοσφοινίσσης, καὶ τοῦ γενομένου θαύματος εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἱερὰν καὶ θαυματουργὸν Εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ᾗ προσετέθη καὶ παρακλητικὸς Κανὼν εἰς τὴν Θεοτόκον ἐπ' αὐτῷ τῷ θαύματι. Ἔτι δὲ πλήρης ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἅτινα συνηρανίσθησαν ἐκ παλαιῶν ἀντιγράφων, διωρθώθησαν, καὶ ἀνεπληρώθησαν παρὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Κυρίου Ἱλαρίωνος Σιναΐτου Κρητός, ἀφιερώθησαν δὲ τῷ Παναγιωτάτῳ καὶ τρισεβάστῳ ἡμῶν Δεσπότῃ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κυρίῳ Κυρίῳ Γρηγορίῳ. Ἐξεδόθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις τοῦ Γένους τυπογραφίας· ͵αωιθ' [=1819], *8ον μεγ., σελ. 33.*

Ἐν σελ. 5 - 6 «Περιγραφὴ σύντομος τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Κοσφοινίσσης» [παράδοσις περὶ ἱδρύσεως τῆς Μονῆς καὶ περὶ τῆς ἀχειροποιήτου εἰκόνος τῆς Θεοτόκου), σελ. 13 - 18 «Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς Ἱερᾶς καὶ Πατριαρχικῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, δηλαδή, πόθεν ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζηται μοναστήριον τῆς Κοσφοινίσσης» [εἰκών+φοινίσσουσα, δηλ. «εἰκὼν ἥτις αὐγάζει μὲ λαμπρὰ καὶ ἀκτινοειδῆ χρώματα, εἰκονιφοινίσσουσα, εἰκοσιφοίνισσα, κοσφίνισσα].

37. ***Παπαγεωργίου Πέτρ. Ν.***, Αἱ Σέρραι καὶ τὰ προάστεια, τὰ περὶ τὰς Σέρρας καὶ ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. (Συμβολὴ ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογική). *Byzantinische Zeischrift* Γ' (1894) 225 - 329 + VII πίν. ἐκτὸς κειμ.

Πλὴν τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς περιοχῆς Σερρῶν, ἐνδιαφέρει μεγάλως καὶ λαογραφικῶς, κυρίως δὲ γλωσσικῶς, διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ κυρίων ὀνομάτων, τοπωνυμίων, τοπικῶν λέξεων, ποικίλων γλωσσικῶν παρατηρήσεων. Ἀναφέρονται ἔτι παραδόσεις τινὲς καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι, ὡς καὶ ποικίλαι εἰδήσεις περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως κ.ἄ.

38. ***Δαμάνης Δημ.***, Νιγρίτα - Σύρπα. *Μακεδ Ἡμερολ* Δ' (1911) 122 - 132.

Τοπωνύμια, κοινωνικὴ ὀργάνωσις, πανηγύρεις.

39. ***Δεινάκις Στυλ.***, Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως Καλικάντζαρος. *Λαογραφία* Η' (1921) 489 - 498.

Ἐν σελ. 439 δεισιδ. δοξασία περὶ καλικαντζάρων καὶ σχετικὸν λατρευτικὸν ἔθιμον ἐν Μελενίκῳ, ἐν σελ. 494 περὶ τοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος αὐτόθι (κ α ν τ ζ ό ς).

40. ***Κουντιάδης Γαβριήλ, ἱερομόναχος,*** *Λεύκωμα τοῦ Σουμπάσκιοϊ, χωρίου τῆς περιφερείας Σερρῶν. Μὲ 11 εἰκονογραφίας, μὲ τὴν γενικὴν περιγραφήν του καὶ μὲ τὴν σύγχρονον ἱστορίαν του. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1925, 8ον, σελ. 56.*

Πλὴν τῆς ἱστορικῆς ὕλης δημοσιεύονται καὶ ποικίλα λαογραφικὰ στοιχεῖα,

ἤτοι ᾄσματα, τοπωνύμια, εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρείας, ἐνδύματος, κοινωνικῆς ὀργανώσεως, παραδόσεις κ. ἄ.

41. ***Σπανδωνίδης Π.***, *Μελένικος. Ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης. Θεσσαλονίκη 1930, 8ον, σελ. 192.*

Ἐνδιαφ. λαογραφ. τὸ Δ' μέρος, σελ. 55 - 128, ἔνθα δημοσιεύονται: ᾄσματα ποικίλα (ἐργατικά, λατρευτικά, παιδικά, νανουρίσματα, τῆς ἀγάπης, τοῦ γάμου, τῆς ξενιτειᾶς, μυρολόγια, ἱστορικά, σατυρικά, περιστατικά, παραλογές), ἐπῳδαί, εὐχαί, κατάραι, ὅρκοι, ἀπευχαὶ καὶ ἀποτροπαί, χαιρετισμοί, ὕβρεις, βλασφημίαι, παραδόσεις, παραμύθια, αἰνίγματα, γλωσσοδέται, βαπτιστικὰ καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, τοπωνύμια, προσέτι δὲ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς κατοικίας, τροφῶν, ἐνδύματος, κομμώσεως καὶ καλλωπισμοῦ, κοινωνικῆς ὀργανώσεως, παιδίου, ἀρραβῶνος καὶ γάμου, τελευτῆς, βιοτεχνίας, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, δημώδ. ἰατρικῆς, μαντικῆς, ἀστρολογίας, μαγείας, χορῶν, μουσικῆς καὶ μουσικῶν ὀργάνων. Ἐν ἐπιμέτρῳ, σελ. 183 - 192, δημοσ.: 1 προικοσύμφωνον, 2 πρακτικά, 1 πατριαρχ. γράμμα, 1 ἀναφορὰ καὶ 3 ἐκκλησιαστικαὶ πράξεις.

Κρίσις: Ἀθηνᾶ 42 (1930) 255 - 257 (Γ. Ν. Χατζιδάκις). Λαογραφία Ι' (1929 - 32) 610 (Σ. Π. Κυριακίδης).

42. ***Γουσίου Ὄλγα,*** Λαογραφικὰ ἐκ Ροδολείβους. 1938, *ΚΛ* χφον ἀρ. 1137, 4ον, σελ. 23.

Ἄσματα, αἰνίγματα 42, παροιμίαι 36.

43. — Λαογραφικὰ σύμμεικτα ἐκ Ροδολείβους Παγγαίου. Ὀκτώβριος 1938, *ΚΛ* χφον ἀρ. 1314, 4ον, σελ. 12.

Ἄσματα 12, παροιμίαι 5, παραδόσεις 2, εἰδήσεις περὶ οἰκίας, λατρείας, παιδίου, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας.

44. Συλλογὴ λαογρ. ὑλικοῦ ὑπὸ μαθητῶν Γυμνασίου Ἀρρένων Σερρῶν, 1938. *ΚΛ* χφον ἀρ. 1183, 4ον, σελ. 89.

Παραμύθια 16, μῦθοι 25, παραδόσεις 2. Τὸ ὑλικὸν καὶ ἐξ ἄλλων περιοχῶν.

45. ***Κουκουλὲς Φαίδ.***, *Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά. Τόμ. Α' - Β', Ἀθῆναι 1950, 8ον, σελ. 493+πίν. Ε, 437+πίν. Α. (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ Φιλολογικὴ καὶ Θεολογική, ἀρ. 5).*

Ἐν τόμῳ Α', σ. 80: περὶ χρήσεως λυχνίας ἐν Μελενίκῳ· σ. 97: περὶ χρήσεως βυτίνας (οἰκιακ. σκεῦος) ἐν Σέρραις· σ. 221, ὑποσ. 7: περὶ προσφορᾶς γαμηλίων δώρων ἐν Σέρραις. Ἐν τόμῳ Β', σ. 13, ὑποσ. 7: περὶ χρήσεως ἰδιοτύπου ξυλίνου σημάντρου ἐν Ἀλιστράτῃ, Μελενίκῳ καὶ Νιγρίτῃ· σ. 145: δημοσ. 1 παροιμία ἐκ Σερρῶν.

46. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Α' (1953) 97 - 161.

Προλεγόμενα (σ. 97 - 102). Ἡ ἀκρόπολις Σερρῶν (σ. 102 - 104). Μορφὴ τῆς παλαιᾶς πόλεως (σ. 105 - 108). Ὅροι ὑγιεινῆς τῆς παλαιᾶς πόλεως (σ. 108 - 111). Τὸ Μπεζεστένι (σ. 111 - 113). Ἰντέφα (σ. 113 - 114). Ἐπιπλώσεις -

διακοσμήσεις (σ. 115 - 120). Ἰατρικὴ (σ. 120 - 122). Μητρωνυμικὰ (σ. 123). Δίαιτα (σ. 123 - 125). Σερραϊκὰ ἔγγραφα (σ. 125 - 126). Κάπνισμα - ναργιλὲς - ταμπάκος (σ. 126 - 131). Ἔθιμον ἐποχῆς ἀνομβρίας: οἱ ντουντουλάδες (σ. 131 - 134). Ἡ πρώτη Μαρτίου (σ. 134 - 135). Πρώτη Ἀπριλίου (σ. 135 - 136). Σερραϊκὴ Πρωτομαγιὰ (σ. 136 - 140). Ὁ Κλήδονας (σ. 141 - 143). Συγκοινωνία - προϊόντα (σ. 143 - 148). Σερρῶν διοσημίαι καὶ οἰωνοὶ (σ. 148-150). 1911. Χολέρα (σ. 150 - 152). Διάφορα: Λαϊκὸν τρίστιχον. Ξόρκι —ἀφορισμός. Νανουριστικόν. Παιδικὸν (σ. 152). Παροιμίαι [130] (σ. 153 - 160). Προλήψεις (σ. 160).
Κρίσις: Ἐφ. «Πρόοδος» Σερρῶν, 7.8.53 (Στ. Μαρασλῆς). * Ἐφ. «Ἐλευθερία» Ἀθηνῶν, 27.3.57 (Φ. Μιχαλόπουλος).

47. ***Ἀγγελίδου Καλλιόπη, Πουλακιδάκος Κ.***, Λαογραφικὴ μελέτη χωρίου Βυρωνείας Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2063, 4ον, σελ. 33.
Κοινων. ὀργάνωσις, λαϊκὸν δίκαιον, παιδίον, γάμος, τελευτή, ἀστρολογία, μετεωρολ., δημ. ἰατρική.

48. ***Γιανναδάκης Κ.,*** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ περιοχῆς χωρίου Ἀχλαδοχωρίου, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2046, 4ον, σελ. 29.
Εἰδήσεις κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας.

49. ***Γιαννακόπουλος Π., Τσουκαλᾶς Α.***, Λαογραφικαὶ σημειώσεις ἐκ Κάτω Πορροΐων Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2047, 4ον, σελ. 78.
Εἰδήσεις λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, βαπτίσεως, γάμου, τελευτῆς.

50. ***Ἰωαννίδης Κων.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Καρυδοχωρίου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2055, 4ον, σελ. 17.
Κοινωνικὴ ὀργάνωσις, λαϊκὸν δίκαιον, παιδίον, γάμος.

51. ***Καρακολίδης Σωτ.,*** Ἑλληνικὴ λαογραφία ἐκ Γονίμου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2053, 4ον, σελ. 18.
Κοινων. ὀργάνωσις, λαϊκὸν δίκαιον, γέννησις, γάμος, τελευτή, δεισιδαιμ., μαντική.

52. ***Κωνσταντινίδου Χρυσούλα***, Λαογραφικὰ Καστανούσσης Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀριθ. 2056, 4ον, σελ. 14.
Λαϊκὴ λατρεία καὶ δεισιδαιμ., γάμος.

53. ***Μαργαρώνης Ἐμμ.***, Ἐργασία ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ χωρίου Ἄνω Πορρόια. 1954, *ΚΛ* χφον ἀρ. 2048, 4ον, σελ. 15.
Περιέχει ζητήματα ἀφορῶντα εἰς κοινων. ὀργάνωσιν, δίκαιον, παιδίον, γάμον, τελευτήν.

54. ***Μερτίκας Ἀντ.***, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Ἀκριτοχωρίου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2059, 4ον, σελ. 11.
Λαϊκὴ λατρεία, γάμος, τελευτή, μαγεία, μαντική, ἀστρολογία, μετεωρολογία, δημ. ἰατρική.

55. ***Πέτσα Ἀσπασία***, Λαογραφικὴ ὕλη ἐκ Μεγαλοχωρίου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2060, 4ον, σελ. 91.

Μαγεία, δεισιδαιμ., μαντική.

56. ***Σταθόπουλος Παναγ.***, Λαογραφικὴ πραγματεία. Ἤθη καὶ ἔθιμα τοῦ συνοικισμοῦ Θερμοπηγῆς [Σιντικῆς], 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2061, 4ον, σελ. 23.

Κοινων. ὀργάν., γάμος, τελευτή, μαγεία, μαντική, δημώδ. ἰατρική.

57. ***Τσέλλης Κων.***, Ἀπαντήσεις ἐπὶ ζητημάτων Ἑλληνικῆς Λαογραφίας [ἐκ Σιδηροκάστρου], 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2052, 4ον, σελ. 3.

Μαγεία καὶ δεισιδαιμ., μαντική.

58. ***Κουκουλὲς Φαίδ. Ἰ.***, *Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1948) - Στ' (1955).*

Ἐν τ. ΒΙΙ (1948), σ. 47, ὑποσ. 3, πληροφορίαι περὶ τοῦ γυναικείου ἐνδύματος ἐν Μελενίκῳ· αὐτόθι, σ. 93, περὶ φωτιστικῶν μέσων ἐν Μελενίκῳ· αὐτόθι, σ. 99, περὶ «πυράγρας» (οἰκιακὸν σκεῦος) ἐν Μελενίκῳ. Ἐν τ. Γ' (1949), σ. 96, 102, 113, περὶ ἀγώνων πάλης καὶ λιθαριοῦ ἐν περιοχῇ Σερρῶν. Ἐν τ. Δ' (1951) σ. 34, ὑποσ. 5, περὶ Ἁγιᾶς Λεχούσης (=Ἐλεούσης) ὡς προστάτιδος τῶν λεχωίδων ἐν Σέρραις· αὐτόθι, σ. 268, ὑποσ. 8, περὶ ἐξωτερικῆς διακοσμήσεως τῶν οἰκιῶν ἐν Μελενίκῳ. Ἐν τ. Ε' (1952), σ. 264, περὶ χρήσεως ἐν Σέρραις «δουκάνης» (ἁλωνιστικὸν ὄργανον). Ἐν τ. Στ' (1955), σ. 252 - 253, δημοσ. γλωσσόδημα ἐν φυλακτηρίῳ ἐκ Μελενίκου τοῦ 1774· αὐτόθι, σ. 372, δημοσ. μία παροιμία ἐκ Σερρῶν.

59. ***Γκισδαβίδης Ἀπ.***, *Τὸ Μελένικον. Ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτη. Τόμος Α', ἔκδ. Γ', Θεσσαλονίκη (1957), 8ον, σελ. 208. - Σελίδες τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. (Τὸ Μελένικον ὡς φωτοδότρα πηγὴ πολιτισμοῦ. Μελέτη λαογραφικὴ καὶ ἱστορική. Τόμ. Β' - Γ', Θεσσαλονίκη 1959, 8ον, σελ. 384.*

Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης, ἱστορικῆς κυρίως, παρέχονται εἰδήσεις περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἐνδύματος, οἰκίας, λατρείας κ. ἄ. ,ἀναφερόμεναι οὐχὶ μόνον εἰς τὸν Μελένικον ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς περιοχῆς Σερρῶν ἢ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἐν σελ. 106—116 δημοσ. ὀνόματα Βυζαντινῶν οἰκογενειῶν.

60. ***Κουστένης Ἀθαν.***, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Καρπερὴ Σερρῶν, 1952 - 57. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2989, 4ον, σελ. 3.

Ἄσματα 6, παροιμ. 5, εἰδήσεις κοινων. ὀργαν.,λατρείας, γάμου, τελευτῆς κ. ἄ.

61. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Ἐξιλαμισμοί. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 160 - 174.

Κύρια ὀνόματα (σ. 164 - 167, 173 - 174), 2 ἄσματα (σ. 168 - 170), τὸ ἓν μετὰ τῆς μουσικῆς καταγραφῆς τῆς μελῳδίας του ὑπὸ Π. Καβακοπούλου (σ. 169).

62. ***Τσιάκας Κων.***, *Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης Παγγαίου. Μετὰ παρακλητικοῦ κανόνος τῆς ἀχειροποιήτου καὶ ἀκολουθίας τοῦ*

Ἁγίου Διονυσίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἀσκήσαντος ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Εἰκοσιφοινίσσης. Δράμα, Αὔγουστος 1958, 8ον, σελ. 86.

Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης δημοσιεύονται παραδόσεις, κύρια ὀνόματα, τοπωνύμια, γίνεται δ' εὐρὺς λόγος περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς Μονῆς.

63. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.,*** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν, 19 Μαΐου - 22 Ἰουνίου 1963. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2761, 8ον, σελ. 516.

Ἄσματα (κείμ.) 33, ἠχογραφήσεις ἀσμ. καὶ μελωδ. 250, φωτογρ. 29, παραδόσεις 45, αἰνίγμ. 2, μῦθοι 6, παραμ. καὶ εὐτράπ. διηγ. 22, παροιμ. 16, προσέτι εἰδήσεις σχετικαὶ μὲ λαϊκὴν κατοικίαν, ἐνδυμ., τροφάς, γεωργικὸν καὶ ποιμενικὸν βίον, ὑφαντικήν, γέννησιν, γάμον, τελευτήν, κοινων. ὀργάνωσιν, λαϊκὴν λατρείαν καὶ δεισιδαιμ., μαγείαν, ἰατρικήν, ἀστρολογίαν, μετεωρολογίαν, μαντικήν. Ἡ ὕλη προέρχεται ἐκ τῶν χωρίων: Ἁγία Ἑλένη, Νέον Σούλι, Ἅγιον Πνεῦμα, Ἐμμ. Παππᾶς, Ἀναστασία, Ἀγριανή, Μανδήλιον, Λευκοθέα, Πρώτη, Ροδολεῖβος, Παλαικώμη.

64. — Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία Μικρὸ Σούλι, Ἐλαιῶνα, Κορμίσταν, Ἀλιστράτην Σερρῶν, 24 Ἰουλίου - 23 Αὐγούστου 1963. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2762, 8ον, σελ. 339.

Ἄσματα (κείμ.) 18, ἠχογραφ. ἀσμάτ. καὶ μελωδ. 97, παραδόσεις 40, μῦθοι-παραμύθια - εὐτράπ. διηγ. 21, αἰνίγμ. 12, φωτογρ. 55, προσέτι δ' εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, βιοτεχνίας, ὑφαντικῆς, παιδίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας, δεισιδαιμ., ἰατρικῆς, μετεωρολ., μαντικῆς.

65. — Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Νιγρίταν, Εὐκαρπίαν, Σιτοχώρι καὶ Χαρωπὸν Σερρῶν, 9 Σεπτ. - 8 Ὀκτ. 1963. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2763, 8ον, σελ. 406.

Ἄσματα (κείμ.) 32, ἠχογραφ. ἀσμάτων καὶ μελωδιῶν 131, παροιμ. 35, παραδ. 33, φωτογρ. 45, παραμ. καὶ εὐτράπ. διηγ. 9, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς κατοικίας, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, βιοτεχνίας, παιδίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας, δεισιδαιμ., λαϊκῆς ἰατρικῆς, μαντικῆς, τοπωνύμια κ. ἄ. ὕλη.

66. — Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν, 18 Νοεμβρ. - 20 Δεκ. 1963. *ΚΛ* χφον ἀριθ. 2779, 8ον, σελ. 390.

Ἄσματα (κείμ.) 9, ἠχογραφ. 202, παραδ. 13, παραμ. καὶ εὐτράπ. διηγ. 6, φωτογρ. 69, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδυμ., γεωργ. καὶ ποιμεν. βίου, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας, δεισιδαιμ., δημ. ἰατρικῆς, μετεωρολογίας, μαντικῆς, τοπωνύμια κ. ἄ. ὕλη ἐκ τῶν χωρίων Ἀηδονοχώριον, Μελενικίτσι, Βαμβακόφυτον καὶ Σησαμιά.

67. — Χρῆσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. *Ἐπ ΚΛ* ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63) 42 - 61.

Εἰδήσεις περὶ γάμου (σ. 45, ἐκ Κορμίτσης), μαντικῆς (σ. 46, ἐκ Σερρῶν) καὶ λαϊκῆς λατρείας (σ. 53, ἐκ Μικροῦ Σουλίου, Νιγρίτης, Σιτοχωρίου).

68. ***Ἀγγελάκης Χρ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Δημητριτσίου, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{10}, 4ον, σελ. 142 - 154.
Ἄσματα 2, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, γάμου, μαντικῆς κ. ἄ.

69. ***Ἀδαμίδης Ἄγγ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Κεφαλοχωρίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{15}, 4ον, σελ. 229 - 245.
Εὐτρ. διηγ. 3, παροιμ. 10, αἰνίγμ. 14, εἰδήσεις κοινων. ὀργαν., τοπωνύμια, παρωνύμια.

70. ***Ἀθανασιάδου Αἰκατερίνη κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ τοῦ χωρίου Ἀδελφικὸν Σερρῶν, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3129, 4ον, σελ. 10.
Ἄσματα 5, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμ., τροφῶν, κυνηγετικοῦ βίου, λαϊκῆς λατρείας, γάμου, τελευτῆς.

71. ***Ἀλεξίου Κων., Λαγοπούλου Ἰωάννα,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Λυγαριᾶς Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{18}, 4ον, σελ. 263 - 294.
Ἄσματα 11, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, μαντικῆς κ. ἄ. λαογρ. ὕλη.

72. ***Ἀλουπογιάννης Στ., Διόλια Ἑλένη,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Νικοκλείας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{22}, 4ον, σελ. 386 - 396.
Ἄσματα 8, εἰδήσεις γάμου.

73. ***Ἀσημακόπουλος Ἠλίας κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Μαυροθαλάσσης Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{19}, 4ον, σελ. 295 - 321.
Ἄσματα 10, παροιμ. 11, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, κοινων. ὀργαν., μαντικῆς, τοπωνύμιά τινα κ. ἄ.

74. ***Γεωργιάδου Καλλιόπη,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Νέων Κερδυλίων Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{21}, 4ον, σελ. 382 - 385.
Ἄσματα 8, εἰδήσεις περὶ γάμου καὶ λαϊκ. λατρ.

75. ***Διαμαντόπουλος Χρ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Τερπνῆς Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{27}, 4ον, σελ. 438 - 468.
Ἀσμ. 9, παιδιαὶ 2, παροιμ. 15, εὐτρ. διηγ. 2, 1 παραμ., εἰδήσεις περὶ λαϊκ. ἰατρικῆς, λατρείας, κοινων. ὀργαν., τοπωνύμια, ὀνόματα κ. ἄ.

76. ***Δραγώγιας Ἐμμ., Θεοδωράκη Μαρία,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Πατρικίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{24}, 4ον, σελ. 403 - 413.
Δίστιχα 8, εἰδήσεις περὶ γάμου, λαϊκῆς λατρείας καὶ δεισιδαιμονίας.

77. ***Δρογαλᾶς Ἀθαν. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Ἀμπέλων Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{5}, 4ον, σελ. 69 - 86.
Ἄσματα 4, αἰνίγμ. 13, παροιμ. 21, ὅρκοι 18, ἀραὶ 20, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, γάμου, τελευτῆς, μαντικῆς κ. ἄ.

78. ***Θεοδωροπούλου Μαρία, Παπαδημητρίου Γ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Ἁγίου Δημητρίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{3}, 4ον, σελ. 41 - 57.

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

῎Ασματα 14, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, κοινων. ὀργανώσεως, γάμου, τελευτῆς, τοπωνύμια, ὀνόματα κ. ἄ.

79. ***Καραγιάννης Κ. κ. ἄ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Νιγρίτης, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{20}, 4ον, σελ. 322 - 381.
῎Ασματα 61, παροιμ. 150, αἰνίγμ. 157, εἰδήσεις λαϊκ. λατρείας, μαντικῆς, τοπωνύμια κ. ἄ.

80. ***Καρκανεβᾶτος Σ. κ. ἄ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Λευκοτόπου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{17}, 4ον, σελ. 249 - 262.
῎Ασματα 5, εὐτράπ. διηγ. 2, εἰδήσεις λαϊκ. λατρείας, γάμου, δεισιδαιμ., ὀνόματα κ. ἄ.

81. ***Καρούμπαλης Π.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Εὐκαρπίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{11}, 4ον, σελ. 155 - 172.
῎Ασματα 3, παροιμ. 14, αἰνίγμ. 11, παραμ. 2, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, τοπωνύμια κ. ἄ.

82. ***Καρούτης Δημ. κ. ἄ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ᾿Ανθῆς Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{1}, 4ον, σελ. 1 - 13.
῎Ασματα, εὐχαί, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας κ. ἄ.

83. ***Κατσούλης ᾿Εμμ. κ. ἄ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ᾿Αχινοῦ Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{6}, 4ον, σελ. 87 - 104.
Εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας καὶ δεισιδαιμ., γάμου, τελευτῆς.

84. ***Κηπουρίδης Δημ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Λαγκαδίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{16}, 4ον, σελ. 246 - 248.
Λαϊκὴ λατρεία, κοινων. ὀργάν., τοπωνύμια.

85. ***Κυρβασίλης Θωμᾶς***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Δάφνης Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{9}, 4ον, σελ. 124 - 141.
῎Ασματα 4, παροιμ. 11, αἰνίγμ. 9, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, γάμου, μαντικῆς, μαγείας κ. ἄ.

86. ***Λιόλια Πασχαλῖνα, Χατζηευσταθίου Εὐρυδίκη***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Βέργης Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{8}, 4ον, σελ. 109 - 123.
῎Ασματα 10, αἰνίγμ. 5, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας.

87. ***Μασούτης Χρ. κ. ἄ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ᾿Αηδονοχωρίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{2}, 4ον, σελ. 14 - 40.
῎Ασματα, παραδ., εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, ὀνόματα, τοπωνύμια κ. ἄ. ὕλη.

88. ***Μούντζιαρης ᾿Ιω. κ. ἄ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Σιτοχωρίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{26}, 4ον, σελ. 419 - 437.
῎Ασμ. 10, παραδ. 5, εἰδήσεις περὶ γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, μαγείας, μαντικῆς κ. ἄ.

89. ***Μπαξεβᾶνος Γ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ᾿Ορεσκείας Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{23}, 4ον, σελ. 397 - 402.

Εἰδήσεις περὶ γάμου, παιδίου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας.

90. ***Μπαρτζούδης Γ., Βασικάρη Ἐλισάβετ,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Ἁγίας Παρασκευῆς Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_4, 4ον, σελ. 58 - 68.
Ἄσματα 6, αἰνίγματα 5, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, κοινων. ὀργανώσεως, γάμου, δεισιδαιμονίας.

91. ***Παναγιωτίδης Δημ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Ζερβοχωρίου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{12}, 4ον, σελ. 173 - 178.
Παραδ. 2, παροιμ. 2, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, κοινων. ὀργαν., γάμου, τοπωνύμια, παρωνύμια.

92. ***Πεχλιβανίδης Ἠλ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Θερμῶν Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{13}, 4ον, σελ. 179 - 200.
Ἄσματα 3, παραδ. 3, ὅρκοι, 1 παραμ. ἀνέκδ. 4, εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας, γάμου, μαντικῆς κ. ἄ.

93. ***Ρήγας Κων., Μεντῆ Μαρία,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Χουμνικοῦ Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{31}, 4ον, σελ. 543 - 547.
Παραδ. 3, εἰδήσεις λαϊκ. λατρείας, γάμου, τελευτῆς.

94. ***Σιφάκης Δημ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Τριανταφυλλεῶν Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{28}, 4ον, σελ. 469 - 513.
Ἄσματα 21, παροιμ. 42, παραδ. 4, αἰνίγμ. 26, εὐτρ. διηγήσεις 10, εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργαν., λαϊκ. λατρ., ἰατρικῆς, γάμου, δεισιδαιμ., τοπωνύμια, παρωνύμια κ. ἄ.

95. ***Τσέκος Χρ., Σιώπη Ἀντιγόνη,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Σησαμίας Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{25}, 4ον, σελ. 414 - 418.
Παροιμ. 6, ἄσμ. 2, εἰδήσεις περὶ παιδίου, γάμου, μαντικῆς.

96. ***Χαλβατσιώτης Γ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Τραγίλου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{29}, 4ον, σελ. 514 - 537.
Ἄσμ. 7, παραδ. 2, εὐτρ. διηγ. 2, παροιμ. 10, αἰνίγμ. 6, εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργανώσεως, λατρείας καὶ δεισιδαιμ., γάμου, τοπωνύμια κ. ἄ.

97. ***Χατζηπαναγιώτης Εὐστ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Ἰβήρων Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{14}, 4ον, σελ. 201 - 228.
Ἄσματα 10, 1 παραμ., αἰνίγμ. 14, εὐχαὶ 4, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, γεννήσ., γάμου, τελευτῆς, μαντικῆς, δεισιδαιμονίας.

98. ***Ἀδαμόπουλος Ἰω. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ξηροποτάμου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3150, 4ον, σελ. 22.
Ἄσματα 6, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, ἀμπελουργίας, μελισσοκομίας, γεωργίας, βιοτεχνίας, κυνηγίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λατρείας, μετεωρολογίας, μαγείας.

99. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.,*** Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐξ ἀποστολῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ νομοῦ Σερρῶν, 9 Ἀπρ. - 4 Μαΐου 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2946, 8ον, σελ. 201.

Ἄσματα 4, ἠχογραφ. 80, παραδόσεις 8, παροιμ. 4, φωτογρ. 74, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, βίων (γεωργ., κτηνοτρ., ἁλιευτικοῦ), παιδίου, γάμου, κοινων. ὀργανώσ., λατρείας καὶ δεισιδαιμ., ἰατρικῆς, μετεωρολ., ἔτι δὲ περιγραφὴ κινηματογραφηθέντων λαϊκῶν λατρευτ. ἐθίμων κ. ἄ. ὕλη ἐκ τῶν χωρίων Ἄνω καὶ Κάτω Ὀρεινῆς, Ἁγίας Ἑλένης, Βαμβακοφύτου, Νέου Σουλίου.

100. ***Ἀλεξίου Σ., Μπακάλης Λ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν Ἄνω Καμήλας Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3132, 4ον, σελ. 14.
Ἄσματα 7, παροιμ. 9, εἰδήσεις περὶ γάμου καὶ λατρείας.

101. ***Ἀναγνώστου Γεώργ. κ. ἄ.,*** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ κοινότητος Γεφυρουδίου νομοῦ Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3138, 4ον, σελ. 12.
Ἄσματα 2, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, παιδίου, γάμου, λατρείας.

102. ***Ἀρχιμανδρίτης Ἰω.,*** Λαογραφικὴ συλλογὴ περιοχῆς Σιδηροκάστρου Μακεδονίας, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2970, 4ον, σελ. 224.
Ἄσματα 70, δίστ. 30, παροιμ. 479, παιδιαὶ 24, εὐχαί, ἀραί, ἀνέκδοτα, ἔτι δὲ εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργαν., γάμου, τελευτῆς, δικαίου, ἰατρικῆς, λατρείας.

103. ***Καραγιαννίδης Παῦλ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Χειμάρρου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3155, 4ον, σελ. 13.
Ἄσματα 4, παραδ. 2, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασ., τροφῶν, γεωργικοῦ βίου, ἰατρικῆς.

104. ***Καραμιχαηλίδης Μ., Τσέλιος Δ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ψωμοτοπίου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3157, 4ον, σελ. 10.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργίας, μαντικῆς κ. ἄ.

105. ***Καρνοῦσκος Γεώργ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Βαμβακοφύτου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3136, 4ον, σελ. 14+δ'.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ἀμπελουργικοῦ βίου, βιοτεχνίας, παιδίου, γάμου, τελευτῆς, λατρείας, μετεωρολ., μαγείας.

106. ***Μυρωνίδης Θεοφ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ἀμμουδιᾶς Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3130, 4ον, σελ. 14.
Κατοικία, ἐνδυμ., γάμος, λατρεία, ἰατρική, μαγεία.

107. ***Μυστακίδης Στ., Θεοδωρίδου Κλεοπάτρα,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα τῶν κατοίκων τοῦ συνοικισμοῦ Κάτω Χριστὸς Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3160, 4ον, σελ. 13.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, ζωϊκοῦ κόσμου κ. ἄ.

108. ***Παναγιώτου Σωτ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Κάτω Μητρουσίου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3142, 4ον, σελ. 10.
Εἰδήσεις περὶ γάμου καὶ λατρείας.

109. ***Παπαδοπούλου Δέσποινα,*** Ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς κωμοπόλεως Πρώτης Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2939, 4ον, σελ. 168.

Ἄσματα διάφορα 86, παραδ. 9, παροιμ. 177, αἰνίγματα 12, εὐχαί, ὅρκοι, προπόσεις, φωτογραφ. 25, ἔτι δὲ εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύσεως, ὑποδέσεως, κομμώσεως, γεωργίας, καπνοκαλλιεργείας, ἀμπελουργίας, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῶν χορῶν, ἰατρικῆς, μαντικῆς κ. ἄ. ὕλη.

110. **Παπαναστασίου Ἰω. κ. ἄ.**, Λαογραφικὸν ὑλικὸν χωρίου Καλὰ Δένδρα Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3140, 4ον, σελ. 8.
Ἄσματα 5, παροιμ. 28, εἰδήσεις περὶ γάμου, λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμ·

111. **Παππᾶς Σωτ. κ. ἄ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ποντισμένου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3151, 4ον, σελ. 15.
Ἄσματα 2, παραδ. 2, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, μαγείας, τροφῶν, κυνηγίου.

112. **Πετειναράκης Γεώργ. κ. ἄ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Κοιμήσεως Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3144, 4ον, σελ. 18.
Παραδ. 7, προπόσεις, εὐχαί, βλασφημίαι, ὕβρεις, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργικοῦ, ἀμπελουργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, μελισσοκομίας, κυνηγίου, λατρείας, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας.

113. **Ποῦλος Παν. κ. ἄ.**, Λαογραφία τοῦ χωρίου Ἄνω Μητρουσίου Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3133, 4ον, σελ. 9.
Ἄσματα 5, γάμος, τελευτή, γεωργ. βίος.

114. **Σαββίδης Δημ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Χρυσοχωράφων Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3156, 4ον, σελ. 12.
Εἰδήσεις περὶ γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, μαντικῆς κ. ἄ.

115. **Στιβαρὸς Ἰω. κ. ἄ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Βαλτεροῦ Σερρῶν, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3135, 4ον, σελ. 11.
Ἄσματα 2, εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργαν., γεωργ. βίου, παιδίου, γάμου, λαϊκ. λατρείας, δεισιδαιμονίας.

116. **Ἀναγνωστίδης Ζαφ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Προβατᾶ Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3152, 4ον, σελ. 23.
Ἄσματα 2, 1 παράδ., εἰδήσεις περὶ ἐνδυμασίας, τροφῶν, γάμου, τελευτῆς, λατρείας.

117. **Ἀραμπατζῆς Δημ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ἄνω Χριστοῦ Μελενικιτσίου Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3134, 4ον, σελ. 4.
Κατοικία, ἐνδυμασία, γεωργικὸς βίος, μαγεία καὶ δεισιδαιμονία, κοινων. ὀργάνωσις.

118. **Γκαριπῆς Μεν. κ. ἄ.**, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ τοῦ χωρίου Ἀναγεννήσεως Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3131, 4ον, σελ. 20.
Ἄσματα 2, 1 ἐπῳδή, εἰδήσεις λαϊκ. κατοικίας, ἐνδυμασίας, λατρείας, γάμου, μαγείας.

119. **Καταράκης Δημ. κ. ἄ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Κάτω Καμήλας Σερρῶν, 1965)66. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3141, 4ον, σελ. 5.
Εἰδήσεις περὶ γάμου καὶ λατρείας.

120. ***Κοντογιάννης Περ., Παπαδάκη Στυλιανή,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Τριάδος Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3154, 4ον, σελ. 14.
Παραδ. 2, εἰδήσεις περὶ μαγείας καὶ δεισιδαιμ., μαντικῆς, γάμου, λατρείας.

121. ***Μανδάλου Τασία κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Κουμαριᾶς Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3145, 4ον, σελ. 6.
Ἄσματα 6, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, γάμου, λατρείας.

122. ***Νταχρῆς Παν. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα ἐκ Δασοχωρίου Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3139, 4ον, σελ. 7.
Εἰδήσεις περὶ παιδίου, γάμου, λατρείας.

123. ***Παπαδημητρίου Δημ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Λευκῶνος Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3143, 4ον, σελ. 11.
Εἰδήσεις περὶ γάμου, κοινων. ὀργανώσεως, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας.

124. ***Πασχαλίδης Μιλτ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Βαμβακιᾶς Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3137, 4ον, σελ. 4.
Εἰδήσεις περὶ γάμου, τελευτῆς, λατρείας, μαγείας.

125. ***Πλουμάκη Μαρία,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Μονοκκλησιᾶς Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3147, 4ον, σελ. 13.
Ἄσματα 3, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασ., γάμου, τελευτῆς, λατρείας καὶ δεισιδαιμονίας.

126. ***Τζανακάκης Γεώργ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Σιμῶνος Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3158, 4ον, σελ. 16.
Παραδ. 3, χαιρετισμοί, ὕβρεις, βλασφημίαι, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, τροφῶν, γεωργικοῦ βίου κ. ἄ.

127. ***Τζιβελόπουλος Ἀν., Πασχαλέρη Μαρία,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ἡρακλείας Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3149, 4ον, σελ. 11.
Ἄσματα 9, εἰδήσεις περὶ γάμου, παιδίου, λατρείας.

128. ***Τσορτανίδης Παν. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα Λιθοτόπου Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3146, 4ον, σελ. 10.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, τροφῶν, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργαν., λατρείας.

129. ***Χορτομάνης Βασίλ. κ. ἄ.,*** Λαογραφικὰ στοιχεῖα πόλεως Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3153, 4ον, σελ. 8.
Εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργανώσεως, γάμου, λαϊκοῦ δικαίου, λατρείας.

130. ***Ψυχογιὸς Κ., Γεροδήμου Βασ.,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Νέας Τυρολόης Σερρῶν, 1966. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3148, 4ον, σελ. 7.
1 παράδ., χαιρετ., προπόσεις, ὅρκοι, ἀραί, εὐχαί, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, τροφῶν, γεωργίας, γάμου, κοινων. ὀργαν., λατρείας, δεισιδαιμ., ἀστρολογ., μετεωρολογίας.

131. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.,*** Εἰδικὴ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς νομὸν Σερρῶν πρὸς κινηματογράφησιν, φωτογράφησιν καὶ ἠχογράφησιν ἐθι-

μικῶν τελετῶν, ὡς καὶ καταγραφὴν πληροφοριῶν τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ 26 Φεβρ. - 8 Μαρτ. 1967. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3168, 8ον, σελ. 207.

Ἠχογραφήσεις 55, φωτογραφ. 96, κινηματογραφήσεις 5, παραδόσεις, μῦθοι, παροιμίαι, αἰνίγματα, εἰδήσεις περὶ ἐνδυμασίας, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, γάμου, παιδίου, κοινων. ὀργαν., λαϊκοῦ δικαίου, λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, μαντικῆς κ. ἄ. ὕλη ἐκ τῶν χωρίων : Ἀγριανή, Σιτοχώρι, Ἁγία Ἑλένη, Ν. Σούλι. (Βλ. καὶ κατωτέρω λ. ὑπ' ἀρ. 133).

131α. ***Γιαζιτζῆ Παναγιώτα,*** Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐπαρχίας Σερρῶν. 1966) 67. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3398_{35}, 8ον, σελ. 67.

Ἄσματα 10, 1 παιδιά, 1 παράδ., δίστιχα 6, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, δεισιδ. συνηθειῶν, τροφῶν, γάμου, μαντικῆς. Ἡ ὕλη προέρχεται ἐκ Σερρῶν, Βαμβακούσης, Ἐμμ. Παπᾶ, Ν. Σουλίου, Μαυρολόφου, Μυρρίνης.

132. ***Χρησίμου Στεργιανή,*** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Μυρρίνη Σερρῶν, 1967. *Σπουδ Λαογρ ΠΑ* χφον ἀρ. 81, 8ον, σελ. 40.

Καπνοκαλλιέργεια, γέννησις, γάμος, λατρεία, δεισιδαιμονία, ἄσματα. Περιέχει ὕλην καὶ ἐκ τοῦ Ν. Σουλίου.

133. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.***, Ἔκθεσις εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν (26 Φεβρ. - 8 Μαρτ. 1967). *Ἐπ ΚΛ* Κʹ - ΚΑʹ (1967 - 1968) 324 - 336.

Εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας (κυρίως περὶ τοῦ ἐθίμου τοῦ Χελιδονίσματος τὴν 1ην Μαρτίου εἰς Ἀγριανὴν καὶ Σιτοχώρι καὶ τοῦ ἐθίμου τοῦ Καλόγερου κατὰ τὴν Τυρινὴν Δευτέραν εἰς Ἁγίαν Ἑλένην), δεισιδαίμονες συνήθειαι, ἄσματα 4 ὡς καὶ 3 μουσικαὶ καταγραφαὶ ἀσμάτων, γενόμεναι ὑπὸ Σ π. Π ε ρ ι σ τ έ ρ η. (Βλ. καὶ ἀν. λ. ὑπ' ἀρ. 131).

134. ***Κουστένης Ἀθαν.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Καρπερὴ τοῦ νομοῦ Σερρῶν, 1968. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3329, 4ον, σελ. 17 - 23.

Εἰδήσεις κοινων. ὀργανώσεως, βαπτίσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, παροιμίαι 5, ἄσματα 6.

135. ***Γέρμανλης Γεώργ.,*** *Ἐρωτηματολόγιον,* ἀρ. 9. Γόνιμον Σιντικῆς 15 - 22)12)1969 (+ σελ. 40+1 χάρτ.+σελ. 48+1 σχεδ.).

136. ***Δερλὸς Εὐστ.***, *Ἐρωτηματολόγιον,* ἀρ. 32. Συκιὰ 13-25)1)1969.

137. ***Παπαδόπουλος Εὐάγγ.***, *Ἐρωτηματολόγιον,* ἀρ. 66. Ἀγριανὴ Φυλλίδος 15 - 20)12)1969 (+ σελ. 2+22, πίν. 10, εἰκ. 4).

138. ***Σαλτουρίδης Εὐστ.***, *Ἐρωτηματολόγιον,* ἀρ. 10. Κερκίνη Σιντικῆς Δεκέμβρ. 1969 (+σελ. 31+7 εἰκ.).

139. ***Ἀβραμίδης Γεώργ.,*** *Ἐρωτηματολόγιον,* ἀρ. 73. Μανδήλιον Φυλλίδος 1970 (+σελ. 20+18 εἰκ.).

140. ***Ἀθανασιάδης Παράσχ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 14. Μακρινίτσα Σιντικῆς 10)1 - 16)2)1970 (+σελ. 23).

141. ***Ἀνδρεόπουλος Ἰω.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 12. Μανδράκιον Σιντικῆς 1970 (+5 εἰκ. + 1 σχεδ.).

142. ***Βασδέκης Λεων.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 34. Κωνσταντινᾶτον 1970.

143. ***Βούλγαρης Χρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 7. Λιμνοχώριον Σιντικῆς 15-30)1)1970.

144. ***Γαρούφας Εὐάγγ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 81. Μύρκινος Φυλλίδος 1970.

145. ***Γεωργανόπουλος Παναγ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 6. Νέον Πετρίτσι Σιντικῆς 1970 (+ εἰκ. 4).

146. ***Γιαννακόπουλος Ζαφ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 52. Χουμνικὸν Βισαλτίας 1970.

147. ***Γιαννούλης Κυρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 25. Δασοχώριον 1970.

148. ***Γιάντσιος Συμ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 71. Ἡλιοκώμη Φυλλίδος 1970 (+ 8 εἰκ.).

149. ***Γκαγκόπουλος Θεόφρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 79. Μεσορράχη Φυλλίδος 1-7)1)1970 (+ σελ. 16 + 5 + πίν. 5).

150. ***Γκιουζέλης Χρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 11. Κάτω Πορρόια Σιντικῆς 20)12)1969 - 28)2)1970.

151. ***Γκουγκούσης Μενέλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 78. Κρηνὶς Φυλλίδος 8-18)2)1970 (+ σελ. 4 + εἰκ. 13).

152. ***Γκούντας Ἰω.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 27. Ἐλαιὼν Σερρῶν 1970.

153. ***Δελεόγλου Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 31. Κάτω Ὀρεινὴ Σερρῶν 1970.

154. ***Δουμουχτσῆς Νικ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 29. Ἅγιον Πνεῦμα 1970.

155. ***Ζερβὸς Ἐμμ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 5. Ἀκριτοχώριον Σιντικῆς 1970 (+ σελ. 9).

156. ***Θεοδοσιάδης Μιλτ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 28. Ψυχικὸν Σερρῶν 1970.

157. ***Θεοδοσόπουλος Παναγ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 84. Σκοπιὰ Φυλλίδος 1970.

158. ***Καβακζῆς Γεώργ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 62. Δάφνη Βισαλτίας 1970.

159. ***Καλαμπαλίκας Νικόλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 60. Φλάμπουρον Βισαλτίας 1970.

160. ***Καλλιαρέκος Χρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 65. Ἀηδονοχώριον Βισαλτίας 1970.

161. ***Καραγιαννίδης Παῦλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 49. Ἡράκλεια Σερρῶν 1970.

162. ***Καραγιαννίδης Χαράλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 67. Μεσολακκιὰ Φυλλίδος 1970 (+ σελ. 37, σχ. καὶ εἰκ. 49).

163. ***Καρακᾶς Μιχ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 18. Ἀχλαδοχώριον Σιντικῆς 15)1 - 5)3)1970 (+ σελ. 25 + εἰκ. 19).

164. ***Καραμιχαηλίδης Μιχ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 47. Καρπερὴ Σερρῶν 1970 (+ σελ. 30 + εἰκ. 11 + σχεδ. 6).

165. ***Κοτσώνης Σπ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 17. Καστανοῦσσα Σιντικῆς 1970 (+ σελ. 13 + 1 πίν.).

166. ***Κουστολίδης Θεόδ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 35. Ἄνω Βροντοῦ Σερρῶν 1970.

167. ***Κυριακοῦ Κων.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 8. Ἄνω Πορρόια 1970.

168. ***Λεοντῆς Θεμιστ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 70. Δόμιρος Φυλλίδος 20)1 - 10)2)1970 (+ σελ. 2 + σχ. 8).

169. ***Λώτης Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 63. Βέργη Βισαλτίας 1970.

170. ***Μαβίνης Σοφ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 15. Λειβαδιὰ Σιντικῆς 1970.

171. ***Μαργαρὸς Λάμπρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 83. Μικρὸν Σούλι Φυλλίδος 1970.

172. ***Μελλίδης Κων.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 58. Ἀχινὸς Βισαλτίας 10 - 31) 1)1970 (+ σελ. 3).

173. ***Μέρμηγκας Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 42. Λιθότοπος Σερρῶν 1970.

174. ***Μοδιώτης Ἀθαν.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 13. Θεοδώρειον Σιντικῆς 1970.

175. ***Μόσχος Γεώργ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 77. Ἅγιος Χριστόφορος Φυλλίδος 20)12)1969 - 8)1)1970 (+σελ. 3 + εἰκ. 12).

176. ***Μουταφίδης Γεώργ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 41. Ἀδελφικὸν Σερρῶν Φεβρ. 1970 (+ σελ. 5).

177. ***Μπάγκαλας Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 59. Τερπνὴ Βισαλτίας 1970.

178. ***Μπακάλης Λουκ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 46. Καλὰ Δένδρα Σερρῶν 10 - 20)1)1970 (+ σελ. 38+23).

179. ***Μπαρτζούδης Γεώργ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 54. Ἁγία Παρασκευὴ Βισαλτίας 1970.

180. ***Μπομπότας Κων.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 33. Ἐμμ. Παππᾶς Σερρῶν 1 - 7)2)1970 (+σελ. 11+ 2 σχ.).

181. ***Μπονιέρης Ἰω.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 2. Χορτερὸν Σιντικῆς 20)12)1969 - 20)2)1970 (+σελ. 8).

182. ***Μυστακίδης Στυλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 39. Χριστὸς Σερρῶν 1970, (+ 7 εἰκ.).

183. ***Νούνης Θεοδ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 37. Νέον Σούλι Σερρῶν 1970, (+ σελ. 26 + 1 σχ.).

184. ***Παναγιωτίδης Παν.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀριθ. 64. Ἴβηρα Βισαλτίας 1970.

185. ***Παπαδόπουλος Ἰω.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 87. Πεθελινὸς Φυλλίδος 25)1 - 5)2)1970.

186. ***Παπαδόπουλος Χαρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 48. Ξηρότοπος Σερρῶν 1970.

187. ***Παπαθανάσης Σπυρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 1. Χαροπὸν 15 - 20) 1)1970 (+ σελ. 16+ 1 σχ.).

187α. ***Παπαθανασίου Εὐάγγ. Δ.***, *Ἱστορία τῆς Νιγρίτης καὶ τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας, Νιγρίτα 1970, 8ον, σελ. 170.*
Πλὴν τῆς ἱστορικῆς ὕλης, δημοσιεύονται πλῆθος τοπωνυμίων καὶ κυρίων ὀνομάτων, παραδόσεις τινές, τὸ τραγούδι τῆς Γερακίνας μετὰ τῆς σχετικῆς παραδόσεως, ἐπίσης δὲ εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

188. ***Παπαμιχαλοπούλου Μαριάνθη***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 86. Τούμπα Φυλλίδος 1970.

189. ***Παπαστεφάνου Νικόλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 22. Κοίμησις Σιντικῆς 1970.

190. ***Παπαχρήστου Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 36. Μέταλλα Σερρῶν 1970.

191. ***Παππᾶς Σωτήρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 24. Ποντισμένον Σιντικῆς 1970 (+ 1 πίν.).

192. ***Παππᾶς Χρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 56. Καστανοχώριον Βισαλτίας 1970.

193. ***Παυλίδης Δαμ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 50. Λευκὼν Σερρῶν 15)12) 1969 - 17)2)1970 (+ σελ. 10+ εἰκ. 42).

194. ***Πέννας Π.***, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μελενίκου. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 89 - 122.
Τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα, κοινωνικὴ ὀργάνωσις, λαϊκὸν δίκαιον.

195. ***Πέτροβιτς Νατάλης 'Εμμ.***, Σερρῶν λαογραφικὰ σύμμεικτα. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 149 - 166.
Πανηγύρεις. Λαϊκὴ ἀγορά (παζάρι) Τρίτης. Λαϊκὰ θεάματα. Θέατρον. Κινηματογράφος. Ἡ δεκοχτούρα (παράδοσις). Σούρβα (λατρευτικὸν ἔθιμον πρωτοχρονιᾶς). Τὸ φίδι (παράδοσις). Τὸ φίδι «ὁ ἀγαθὸς δαίμων» τῆς κατοικίας. Τὸ παραμύθι (1 Σερραϊκὸν παρ.).

196. ***Πετσέλης Ματθ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 51. Κάτω Καμήλα Σερρῶν 15)1 - 14)2)1970 (+σελ. 32).

197. ***Πεχλιβάνης Βασ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 82. Λευκοθέα Φυλλίδος 1970 (+σελ. 7).

198. ***Πλουμάκης Γεώργ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 40. Κάτω Μητρούση Σερρῶν 1970.

199. ***Πούλιος Θωμᾶς***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 26. Ἄνω Ὀρεινὴ Σερρῶν 1970.

200. ***Προῦντζος Χρ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 72. Ἀγγίστα Φυλλίδος 10)1 - 3)2)1970 (+ σελ. 14+ 23 εἰκ.).

201. ***Ρηφάκης Δημήτρ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 55. Τριανταφυλλέαι Βισαλτίας 1970.

202. ***Σαμολαδᾶς Μαργαρ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 80. Μυρρίνη Φυλλίδος 1970.

203. ***Σαρίγκολης Νικόδ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 75. Κρυοπηγὴ Φυλλίδος 16)12)1969 - 31)1)1970 (+ σελ. 4).

204. ***Σεραφειμίδης Γεώργ.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 38. Παραλίμνιον Σερρῶν 24)12)1969 - 7)2)1970 (+ σελ. 13 + 1 + σχ. 1).

205. ***Σουγλὲς 'Ιω.***, *'Ερωτηματολόγιον,* ἀρ. 16. Ἄγκιστρον Σιντικῆς 1970 (+ σελ. 2 + εἰκ. 8).

206. ***Σταματόπουλος Σιδέρης***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Κοιμήσεως Σιντικῆς Σερρῶν, 1970. *ΣπουδΛαογρ ΠΑ* χφον ἀρ. 1127, 4ον, σελ. 15.
Κατοικία, ἔνδυμα, ὑπόδεσις, κόμμωσις, καλλωπισμός, τροφαί, γάμος.

206α. ***Σταυρίδης Ἰω.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 43. Κουβούκλιον Σερρῶν 1970 (+ σελ. 32).

207. ***Σταυρούλης Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 3. Πλατανάκια Σιντικῆς 2 - 4)2)1970 (+ σελ. 15).

207α. ***Τεκσίδης Ἰω.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 68. Δραβῆσκος Φυλλίδος 24 - 30)1)1970 (+ σελ. 6).

208. ***Τζιάτζιος Κων.***, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Χριστόφορος, ἐπαρχίας Φυλλίδος Σερρῶν, 1970. *ΣπουδΛαογρ ΠΑ* χφον ἀρ. 1338, 8ον, σελ. 250.
Κατοικία, ἔνδυμα, ὑπόδεσις, κόμμωσις, καλλωπισμός, γεωργία, ἀμπελουργία, ἔθιμα γεωργῶν, γάμος, γέννησις, βάπτισις, χαιρετισμοί, προπόσεις, εὐχαί, κατάραι, ἀφορισμοί, ὅρκοι, λαϊκὴ πίστις καὶ λατρεία, μαγεία, ἰατρική, μαντική, ᾄσματα, μουσική, παραμύθια, παροιμίαι, φωτογραφίαι καὶ συμφωνητικά.

209. ***Τρέντσιος Θωμ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 20. Νεοχώριον Σιντικῆς 1970 (+ 8 εἰκ.).

209α. ***Τσελεκίδης Δημήτρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 4. Καμαρωτὸν Σιντικῆς 1970.

210. ***Τσιάγκας Θεοδόσ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 30. Χρυσὸν Σερρῶν 1970.

211. ***Τσιταλίδης Δημήτρ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 74. Ἁγιοχώριον Φυλλίδος 1970.

212. ***Χαλκίδης Γρηγ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 57. Πατρίκιον Βισαλτίας 1970.

213. ***Χανδόλιας Βασ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 19. Μοναστηράκι Σιντικῆς 1)12)1969 - 15)1)1970 (+ σελ. 9+εἰκ. 20+ σχεδ. 7).

214. ***Χαραλάμπους Λάζ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 61. Νικόκλεια Βισαλτίας 15 - 20)1)1970.

215. ***Χατζηϊωάννου Στυλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 76. Ἀμφίπολις Φυλλίδος 1970 (+ σελ. 7).

216. ***Χατζηκυπαρίδης Θεοχ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 44. Στρυμονικὸν Σερρῶν 1970.

217. ***Χατζηπαναγιώτου Κων.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 21. Γεφυρούδιον Σιντικῆς 1970.

218. ***Χατζηπαναγιώτου Νικόλ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 45. Χείμαρρος Σερρῶν 1970 (+ σελ. 12).

219. ***Χατζόπουλος Δημ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 53. Λευκότοπος Βισαλτίας 1970.

220. ***Χρυσανθίδης Σάββ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 23. Βαλτερὸν Σιντικῆς 7)1 - 8)2)1970.

221. ***Ψάλτης Στέργ.***, *Ἐρωτηματολόγιον*, ἀρ. 69. Θολὸς Φυλλίδος 5 - 28)1) 1970 (+ σελ. 13 [σχ. 7, εἰκ. 18] + σελ. 59 [σχ. 26, εἰκ. 19]).

222. ***Ἀδαμόπουλος Ἰω.***, Λαογραφία Ἀναγεννήσεως Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3561, 4ον, σελ. 80.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, γεωργικοῦ βίου, ἁλιείας, κυνηγίου, γεννήσεως, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, δημώδους ἰατρικῆς, ἀστρολογίας - μετεωρολογίας, μαντικῆς, δημώδ. μουσικῆς καὶ χορῶν, ἔτι δὲ ᾄσματα 19, παραδόσεις 2, παροιμίαι 10, αἰνίγματα 12, παιδιαὶ 7, εὐχαί, προπόσεις, χαιρετισμοί. (Ὑλικὸν ἐντοπίων, Σαρακατσάνων, προσφύγων Καυκάσου καὶ Ἀνατ. Θράκης).

223. ***Ἀδαμοπούλου Εὐγενία***, Συλλογὴ λαογραφικῶν στοιχείων Κάτω Μητρουσίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3570, 4ον, σελ. 28.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, ποιμενικοῦ βίου, κοινων. ὀργανώσεως, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, μαντικῆς, μετεωρολογίας - ἀστρολογίας, μαγείας - δεισιδαιμονίας, ᾄσματα 3, 1 παράδοσις, φωτογραφίαι 6.

224. ***Ἀραμπατζίδης Ἠλ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ Σερρῶν ἐγκατασταθέντων Μικρασιατῶν ἐκ τῆς περιοχῆς Προύσης (Τσεσνέιρον Νικομηδείας), 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3545, 4ον, σελ. 41.
Εἰδήσεις περὶ παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, γεωργίας, ἀμπελουργίας, βιοτεχνίας, κατοικίας, μελισσοκομίας, ἔτι δὲ ᾄσματα 53 (28 ἠχογραφημένα), αἰνίγματα 16, παραδόσεις 5.

225. ***Βακουφάρης Νικόλ.***, Λαογραφικὴ συλλογὴ Ἀδελφικοῦ Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3559, 4ον, σελ. 53.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, τροφῶν, λαϊκ. λατρείας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, ἔτι δὲ ᾄσματα 16, αἰνίγματα 44, νανουρίσματα 5 καὶ 1 παράδοσις. (Ὑλικὸν προσφύγων Μ. Ἀσίας καὶ Ἀνατ. Θράκης).

226. ***Βασδέκης Ἀπόστ.***, Λαογραφικὴ ὕλη τοῦ συν. Μετοχίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3572, 4ον, σελ. 32.
Παραδόσεις 2, 1 ᾆσμα, εὐχαί, ἀραί, λεξιλόγιον, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, τροφῆς, δημώδ. ἰατρικῆς, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, ζωικοῦ κόσμου, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας καὶ δεισιδαιμονίας, ἀστρολογίας - μετεωρολογίας, μαντικῆς, χορῶν.

227. ***Βέκιος Γεώργ.***, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Κουμαριᾶς, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3552, 4ον, σελ. 22.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου,

κυνηγίου, βιοτεχνίας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκῆς λατρείας, ἄσματα 9.

228. ***Βενέτης Ἀλέξ.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν τοῦ χωρίου Γεφυρουδίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3555, 4ον, σελ. 25.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργίας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, λαϊκ. λατρείας, δημ. ἰατρικῆς, ἀστρολογίας, μουσικῶν ὀργάνων, ἄσματα 7, 1 παραμύθι καί τινες εὐχαί.

229. ***Γερμανόπουλος Χρῆστ.***, Ἡ λαογραφία τοῦ Ξηροτόπου, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3562, 4ον, σελ. 56.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργίας, ἀμπελουργίας, φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κόσμου, ποιμενικοῦ βίου, βιοτεχνίας, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, δημώδ. ἰατρικῆς, ἀστρολογίας - μετεωρολογίας, μαντικῆς, χορῶν, ἔτι δὲ ἄσματα 7, παραδόσεις 5, παροιμίαι 4, μῦθοι καὶ παραμύθια 2, εὐχαί τινες καὶ χαιρετισμοί.

230. ***Γιαντσελίδης Περικλ.***, Συλλογὴ λαογραφικῶν στοιχείων συν. Δασοχωρίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3553, 4ον, σελ. 38.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργίας, ἀμπελουργίας, ποιμενικοῦ βίου, ὑφαντικῆς, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, δημώδ. ἰατρικῆς, μαντικῆς, μουσικῆς, ἄσματα 3, παραδόσεις 5, χαιρετισμοί, ἀραί, εὐχαὶ κ. ἄ.

231. ***Γορούβας Νικόλ.***, Δημῶδες γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐκ Πενταπόλεως Σερρῶν, 1971. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 965, 4ον, σελ. 40.
Λεξιλόγιον, ἄσματα 33, γνωμικὰ 107, τοπωνύμια, εὐχαί, βλασφημίαι, ὅρκοι.

232. ***Ἰωαννίδης Βασίλ.***, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐξ Ἄνω Καμήλας Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3547, 4ον, σελ. 41.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργίας, κυνηγίου, ἁλιείας, βιοτεχνίας, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, ἄσματα 14, προσέτι δὲ 15 ἠχογραφήσεις.

233. ***Ἰωαννίδης Κυρ.***, Στοιχεῖα Λαογραφίας Βαμβακούσης Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3540, 4ον, σελ. 6.
Ἄσματα 2, εἰδήσεις περὶ κατοικ., ἐνδυμ., τροφῶν, μετεωρ. καὶ ἀστρολ., μαγείας καὶ δεισιδ., λαϊκ. λατρείας, γάμου.

234. ***Καλδάνης Δημ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Κάτω Χριστοῦ Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3568, 4ον, σελ. 15.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, ποιμενικοῦ βίου, γεννήσεως καὶ παιδικοῦ βίου, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, γάμου, τελευτῆς, ἀστρολογίας - μετεωρολογίας, μαντικῆς, ἔτι δὲ ἄσματα 4, παραδόσεις 2 καί τινες εὐχαί, προπόσεις, ἀραί.

235. ***Καραταράκης Νικόλ.***, Λαογραφικαὶ σημειώσεις τοῦ χωρίου Μελενικιτσίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3571, 4ον, σελ. 17.

Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, γεωργίας, γεννήσεως, μαγείας - δεισιδαιμονίας, γάμου, τελευτῆς.

236. ***Κατσούλη Σοφία***, Λαογραφικὴ ἐργασία χωρίου Ζευγολατειοῦ Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3549, 4ον, σελ. 69.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, λαϊκ. λατρείας, ὑφαντικῆς, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, δημ. ἰατρικῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμ., ᾄσματα 18, δίστιχα 6, νανουρίσματα 5, παραδόσεις 2, αἰνίγματα 10. (Ὑλικὸν προσφύγων ἐξ Ἀνατ. Θράκης).

237. ***Λαμπριανίδης Βλαδίμ.***, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης Παλαιοκάστρου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3567, 4ον, σελ. 34.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργίας, κυνηγίου, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, μαντικῆς, λαϊκῆς λατρείας, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, κοινωνικῆς ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς ἰατρικῆς, λαϊκῶν ὀργανοπαικτῶν καὶ ὀργάνων, ᾄσματα 6, φωτογραφίαι 16. (Ὑλικὸν προσφύγων Πόντου).

238. ***Λεοντίδης Χρῆστ.***, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Στρυμονικοῦ Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3563, 4ον, σελ. 39.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργίας, γεννήσεως καὶ παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, ἔτι δὲ ᾄσματα 10, αἰνίγματα 18, ἓν παραμύθι.

239. ***Μαραβελάκης Γεώργ.***, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Μονοκκλησιᾶς Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3569, 4ον, σελ. 29.
Παραδόσεις 4, ᾄσματα 9, φωτογραφίαι 5, εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐπίπλων καὶ σκευῶν, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργίας, κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἀμπελουργίας, ποιμενικοῦ βίου, βιοτεχνίας, μαγείας - δεισιδαιμονίας, γάμου, τελευτῆς, λατρείας κ. ἄ. (Ὑλικὸν προσφύγων Πέτρας Ἀνατ. Θράκης).

240. ***Μελλίδης Κων.***, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ τοῦ χωρίου Καλῶν Δένδρων Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3558, 4ον, σελ. 34.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῆς, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκ. δικαίου, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, λαϊκ. ἰατρικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, μαντικῆς, χορῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων, ἔτι δὲ ᾄσματα 4, παραδόσεις 17, γλωσσοδέται 5, ἀραί τινες.

240α. ***Μπέγκος Ἀναστ.***, Συλλογὴ δημώδους γλωσσικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Νέου Σουλίου Σερρῶν, 1971. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 964, 4ον, σελ. 49.
Γλωσσικοὶ ἰδιωματισμοί, παροιμίαι 71, λεξιλόγιον, κύρια ὀνόματα, κλίσις ρημάτων.

241. ***Μῖχος Εὐάγγ.***, Λαογραφικὸ ὑλικὸ ἐκ Τριάδος, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3541, 4ον, σελ. 53.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐπίπλων καὶ σκευῶν, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργίας, γεννήσεως, γάμου, λαϊκ. λατρείας, τελευτῆς, δημ. ἰατρικῆς, μαγείας - δεισιδαιμονίας, ἔτι δὲ παραδόσεις 5, εὐχαὶ 38, ἀραὶ 2, ὅρκοι 3, ᾄσματα 4. (Πρόσφυγες ἐκ Πόντου, Ἀνατ. Θράκης καὶ Καυκάσου).

242. ***Μουταφίδης Γεώργ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Κουβουκλίων Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3543, 4ον, σελ. 32.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, γεωργίας, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, ἐνδυμασίας, τροφῆς, δημώδ. ἰατρικῆς, μαντικῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, προσέτι δὲ παραδόσεις 2, ἄσματα 6, παιδιαὶ 2, παροιμίαι 25, αἰνίγματα 10, χαιρετισμοί τινες. (Ὑλικὸν προσφύγων Προύσης Μ. Ἀσίας καὶ Ἀνατ. Θράκης).

243. ***Μπακιρτζῆς Κων.***, Λαογραφία χωρίου Ποντισμένου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3560, 8ον, σελ. 35.
Εἰδήσεις περὶ ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων, κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῆς, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, ζωικοῦ κόσμου, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, ἀστρολογίας - μετεωρολογίας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, παραδόσεις 3.

244. ***Μπαξεβάνης Δημ.***, Λαογραφικὴ συλλογὴ χωρίου Νέας Τυρολόης Σερρῶν, 1971 *ΚΛ* χφον ἀρ. 3544, 4ον, σελ. 22.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῆς, γεωργίας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς. (Ὑλικὸν προσφύγων Ἀνατ. Θράκης, Πόντου καὶ Καυκάσου).

245. ***Μπαξεβανίδης Ἰω.***, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Βαμβακιᾶς Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3546, 4ον, σελ. 20.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργίας, βιοτεχνίας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκῆς λατρείας, ἄσματα 2, 1 παράδοσις. (Ὑλικὸν γηγενῶν, Σαρακατσάνων καὶ προσφύγων ἐξ Ἀνατ. Θράκης καὶ Καυκάσου).

246. ***Μυρωνίδης Ἀναστ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Ἀμμουδιᾶς Σιντικῆς Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3564, 4ον, σελ. 94.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργίας, κυνηγίου, ἁλιείας, γεννήσεως καὶ παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκ. δικαίου, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, μαντικῆς, ἀστρολογίας-μετεωρολογίας, λαϊκῶν χορῶν, ἔτι δὲ παραδόσεις 5, ἄσματα 5, παροιμίαι 27, αἰνίγματα 10, ἀνέκδοτα 5, παιδιαὶ 2, χαιρετισμοί, προπόσεις, ἀραί, εὐχαί, τοπωνύμια, βαπτιστικὰ ὀνόματα κ. ἄ. (Ὑλικὸν ἐκ προσφύγων Πόντου).

247. ***Παναγιωτόπουλος Βασίλ.***, Λαογραφία χωρίου Χρυσοχωράφων Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3557, 4ον, σελ. 31.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, γεωργίας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, εὐχαί τινες καὶ 1 παράδοσις. (Ὑλικὸν προσφύγων Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἀνατ. Θράκης).

248. ***Παπαστεφάνου Νικ.***, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐξ Ἄνω Μητρουσίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3542, 4ον, σελ. 22.
Εἰδήσεις περὶ κατοικ., ἐνδυμασ., τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, λαϊκοῦ δικαίου, ὑφαντικῆς, γάμου, τελευτῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμ., λαϊκ. λατρείας, ἰατρικῆς, μετεωρολ. καὶ ἀστρολ., 1 ἆσμα, ταχταρίσματα 2, παιδιαὶ 3, εὐχαί, ἀραί, χαιρετισμοί.

249. ***Ρούμτσιος Ἰορδ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Βαμβακοφύτου, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3554, 4ον, σελ. 86.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργίας, ἀμπελουργίας, ποιμενικοῦ βίου, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, λαϊκῆς λατρείας, μαντικῆς, λαϊκῆς ἰατρικῆς, ἀστρολογίας, παιδικοῦ βίου, κοινων. ὀργανώσεως, γάμου, τελευτῆς, ἄσματα 20, παραδόσεις 7, φωτογραφίαι 11, εὐχαὶ καί τινα ἱστορικὰ στοιχεῖα.

250. ***Σαμσάρης Δημ. Κ.***, *Ἡ κοινότης τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἱστορία - Τοπογραφία - Κοινοτικὸς βίος - Γλωσσικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα - Ἀνέκδοτα ἔγγραφα. Θεσσαλονίκη 1971, 8ον, σελ. 159 + πίν. 12 ἐκτὸς κειμ. + 2.*
Τοπωνύμια, κοινωνικὴ ὀργάνωσις, γεωργικὸς βίος, 1 τραγούδι, λαϊκὸν δίκαιον (πωλητήρια κ. ἄ. δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα).
Κρίσεις: Μακεδ Ζωή, τεῦχ.67 (Δεκ. 1971), σ. 32. Ἠπειρωτικὴ Ἑστία, τεῦχ. 235-36 (Νοεμβρ.-Δεκέμβρ. 1971), σ. 1003 - 04 (Παν. Καραγιῶργος).

251. ***Σιαψάλης Εὐάγγ.***, Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ Σιμῶνος Σιντικῆς Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3551, 4ον, σελ. 32.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, γεωργίας, ἀλληλοβοηθείας καὶ συνεργασίας, γάμου, ποιμενικοῦ βίου, παιδικοῦ βίου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, μαντικῆς, ἄσματα 8, χαιρετισμοί, ἀραί, εὐχαί, προπόσεις. (Ὑλικὸν προσφύγων Ἀνατ. Θράκης).

252. ***Σπασέγκος Γεώργ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ψωμοτοπίου, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3566, 4ον, σελ. 38.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, τροφῶν, γεωργίας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, ποιμενικοῦ βίου, βιοτεχνίας, γεννήσεως, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, ἄσματα 3, παροιμίαι 40, φωτογραφίαι 4, τοπωνύμιά τινα.

253. ***Σπυρίδης Βασίλ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Προβατᾶ Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3556, 4ον, σελ. 35.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, παιδικοῦ βίου, δημώδ. ἰατρικῆς, γάμου, τελευτῆς, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκ. λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, ἄσματα 7, παραδόσεις 3, εὐχαί τινες.

253α. ***Τζιβελόπουλος Ἀναστ.***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Νέας Ἡρακλείας, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3548, 4ον, σελ. 41.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, ποιμενικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου, βιοτεχνίας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, λαϊκ. λατρείας, μαντικῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμ., ἄσματα 5, παραδόσεις 2, ταχταρίσματα 5, νανουρίσματα 2.

254. ***Τσαγκαλίδου - Κοκκίνου Ἐλπίς***, Συλλογὴ δημώδους ὑλικοῦ ἐκ Ροδολίβους καὶ Πενταπόλεως, 1971. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 968, 4ον, σελ. 33 + 22.
Λεξιλόγιον, ἐκφράσεις χαρακτηριστικαί, ὀνομασίαι: ζώων, κτηνῶν, φυτῶν,

δένδρων, μερῶν σώματος ἀνθρώπου κ. ἄ., τοπωνύμια, τραγούδια 69, παροιμίαι 12, αἰνίγματα 13.

255. ***Τσαγκαράκη Ἑλένη,*** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Βαλτεροῦ Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3565, 4ον, σελ. 49.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, βιοτεχνίας, τελευτῆς, γεννήσεως, γάμου, λαϊκῆς λατρείας, παραδόσεις 13, παροιμίαι 8, αἰνίγματα 3, ἄσματα 5, νανουρίσματα 3, προπόσεις, εὐχαί, ὅρκοι κ. ἄ.

256. ***Τσιαντῆς Βλάσ.,*** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Σκοτούσσης Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3573, 4ον, σελ. 26.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, κυνηγίου, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, μετεωρολογίας - ἀστρολογίας, μαγείας - δεισιδαιμονίας, δημ. ἰατρικῆς, μαντικῆς, χορῶν, παραδόσεις 7, παροιμίαι 3, αἰνίγματα 3.

256α. ***Φυντακίδης Πολύβ.,*** Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης Λιθοτόπου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3550, 4ον, σελ. 51.
Εἰδήσεις περὶ κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, φυτικοῦ κόσμου, κυνηγίου, ἁλιείας, παιδικοῦ βίου, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας, παιδιαὶ 5, παιδικὰ ἄσματα 3, λοιπὰ ἄσματα 5, διηγήσεις 7, εὐχαί, ἀραί, ὅρκοι.

257. ***Μερσινιᾶ Πηνελόπη,*** Συλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγιοχωρίου Φυλλίδος ν. Σερρῶν, 1972. *Σπουδ Λαογρ ΠΑ* χφον ἀρ. 1504, 8ον, σελ. 61.
Κατοικία, ἔνδυμα, ὑπόδεσις, κόμμωσις, καλλωπισμός, τροφαί, γεωργία, ἀμπελουργία, καπνοκαλλιέργεια, φυτικὸς κόσμος, ποιμενικὸς βίος, γέννησις, βάπτισις, γάμος, ἄσματα.

Β') Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ αὐλή. Ἔπιπλα καὶ σκεύη.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 43. 45. 46. 58. 59. 63. 64. 65. 66. 70. 98. 99. 101. 103. 104. 105. 106. 107. 109. 111. 112. 117. 118. 121. 125. 126. 127. 130. 206. 208. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 251. 252. 253. 254. 856. 256α. 257].

258. ***Μέγας Γ. Α.,*** Θρακικαὶ οἰκήσεις. *Ἐπ ΚΛ* Α' (1939) 5-59 (=Λαογραφία ΚΣΤ', 1969, σ. 15 - 49).
Ἐν σελ. 40 (30) (πίν. Ζ' 2, εἰκ. 19) μνεία λαϊκῆς οἰκίας εἰς Σκούταρι Σερρῶν, ἀνηκούσης εἰς αὐτόθι ἐγκατεστημένους πρόσφυγας ἐκ τῆς περιφερείας Ἀδριανουπόλεως.

259. ***Χρηστομάνου - Καλίνσκη Λιλίκα,*** Τὸ ἀρχοντικὸ τῶν Μπάμπουρα εἰς τὸ Μελένικον. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Α' (1953) 181 - 185.

260. ***Μουτσόπουλος Ν.,*** Δυὸ παλιὰ σπίτια στὶς Σέρρες. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Δ' (1963) 275 - 295.
I. Τὸ σπίτι τοῦ Ζαπάρα (σ. 275 - 277), II. Τὸ σπίτι τῆς Σοφίας Κυριακίδου (σ. 277 - 278). Ἐν σελ. 279 κἑξ. δημοσ. 17 πίνακες μὲ κατόψεις, τομὰς καὶ εἰκόνας.

261. ***Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα,*** Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπᾶς καὶ ἡ ἐπανάστασις στὴν Χαλκιδική. *Μακεδ Ζωή,* τεῦχ. 59 (Ἀπρίλ. 1971), σ. 14 - 20.
Ἐν σελ. 19 - 20 εἰκόνες παλαιῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου Ἐμμανουὴλ Παππᾶ.

2. Ἐνδύματα.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 40. 41. 58. 59. 63. 64. 65. 66. 70. 98. 99. 103. 105. 106. 107. 109. 116. 117. 118. 121. 125. 131. 206. 208. 222. 223. 227. 229. 230. 232. 233. 234. 235. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 251. 253. 254. 256. 256α. 257].

262. Τοπικὴ ἐνδυμασία Πενταπόλεως Σερρῶν. *Ἡμερ Μακεδ Θρ* 1938. [Εἰκών]. [Φύλλ. μεταξὺ σελ. 48 - 49].

263. ***(Θηλυκὸς Ἀστέρ.),*** Νεάνιδες Νιγρίτας χορεύουσαι μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας Γερακίνας. [Εἰκών]. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 195.

264. ***Λιάος Γεώργ. Ἰ.,*** Ἡ πρὸ τοῦ 1912 ἐνδυμασία τῆς περὶ τὸ Μπέλλες περιοχῆς. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 255 - 59.
Δημοσ. καὶ ὁλοσέλιδος εἰκὼν νεανίδων Ἄνω Πορροΐων μὲ τοπικὰς ἐνδυμασίας εἰς σελ. 257. Αὐτόθι, σ. 205, εἰκὼν ἀνδρικῶν ἐνδυμασιῶν.

3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 46. 63. 64. 65. 70. 98. 99. 105. 111. 116. 126. 127. 130. 132. 206. 225. 226. 227. 229. 230. 232. 233. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 248. 249. 252. 253. 254. 256. 256α. 257].

4. Βίοι (γεωργικός, ποιμενικός, κυνηγετικὸς κλπ.). Γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 58. 63. 64. 65. 66. 70. 98. 99. 103. 104. 105. 107. 109. 112. 113. 115. 117. 126. 130. 131. 132. 135—193, 196—221. 222. 223. 224. 226. 227. 228. 229. 230. 232. 234. 236. 237. 239. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 254. 256. 256α. 257].

5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη. (Ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτικὴ κλπ.).

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 63. 64. 65. 105. 111. 224. 229. 230. 236. 239. 248. 252].

265. Β' Πανελλήνιο ἀρχιτεκτονικὸ συνέδριο. Θεσσαλονίκη 62. *Ἠώς,* ἀρ. 63 - 65 (1962), σ. 143 - 145.
Ἐν σ. 145 εἰκὼν προπλάσματος λαϊκῆς οἰκίας τοῦ χωρίου Ν. Εὐκαρπίας.

266. **Kyriakidou - Nestoros Alke,** *Folk art in Greek Macedonia.*

Offprint «Balkan Studies». Θεσσαλονίκη 4, 1963, 8ον, σελ. 36 + πίν. XI ἐκτὸς κειμ.

267. ***Κυριακίδου - Νέστορος Ἄλκη***, *Τὰ ὑφαντὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. Ἀθήνα 1965, 4ον, σελ. 124 + 1 χάρτ. + 37 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. (Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ. Ἔκδοσις Ἐθνικοῦ Ὀργανισμοῦ Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας).*

268. *Νεοελληνικὴ Χειροτεχνία. Ἔκδοσις Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. (Ἀθῆναι) 1969, 4ον, σελ. 335.*
Ἐν σελ. 138 ἀναφέρονται καὶ αἱ Σέρραι ὡς κέντρον καλλιεργείας καὶ κατεργασίας βάμβακος, ἐν σελ. δὲ 214 γίνεται μνεία περὶ χρυσοκεντήτου ἱερατικοῦ σάκκου σωζομένου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν (ἀρ. 756), ὅστις ἦτο δῶρον τοῦ ἄρχοντος Δούμπα πρὸς τὴν Μητρόπολιν τῆς γενετείρας του Μελένικον.

Γ') Πνευματικὸς βίος.

1. Λαϊκὴ πίστις.

α') Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ. Μαγεία. Ἐπῳδαί.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 37. 39. 41. 43. 46. 51. 52. 54. 55. 56. 57. 58. 63 64. 65. 66. 76. 83. 85. 90. 94. 96. 97. 98. 105. 106. 110. 115. 118. 120. 123. 124. 130. 131. 132. 208. 222. 223. 224. 225. 226. 228. 229. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 240. 241. 242. 243 246. 247. 248. 249. 253. 256. 257. 327. 455].

269. ***Σπ. Λάμπρος***, Μάρκου μοναχοῦ Σερρῶν, Ζήτησις περὶ βουλκολάκων. *Νέος Ἑλληνομνήμων* Α' (1904) 336 - 352.
Ἔκθεσις περὶ βρυκολάκων, ἡ ὁποία ἐκδίδεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 520 κώδ. τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Μονῆς τῶν Ἰβήρων. Ὁ πλήρης τίτλος: «Μάρκου μοναχοῦ Σερρῶν, Ζήτησις περὶ βουλκολάκων καὶ διὰ τί οὐ δέχεται ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ὅτι ὑπ' αὐτῶν γίνονται τὰ θανατικά, καὶ ὑπολαμβάνομεν ἡμεῖς ὅτι ὑπ' αὐτῶν ἐσθιόμεθο». Ὁ συγγρ. ἀναφέρει τὰς περὶ βρυκολάκων λαϊκὰς δοξασίας τῆς ἐποχῆς του καὶ πειρᾶται νὰ ἑρμηνεύσῃ κατὰ φυσικὸν λόγον τὸ φαινόμενον τῶν ἀλύτων νεκρῶν τῶν μεταβαλλομένων συμφώνως πρὸς τὴν δεισιδαιμονίαν τοῦ λαοῦ εἰς βρυκόλακας, ὡς καὶ τῆς παρατηρουμένης ἢ νομιζομένης καὶ μετὰ θάνατον αὐξήσεως τῶν ὀδόντων, ὀνύχων καὶ τριχῶν.

270. ***Παπαγεωργίου Π.***, Περὶ τῶν σημασιῶν τοῦ ρήματος ἀρμενίζω. *Ἀθηνᾶ* 24 (1912) 459 - 468.
Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμ. δοξασίαι ἐκ Σερρῶν. Ἐν σελ. 467, 11 περὶ τοῦ «ἀρμενίσματος», ἤτοι παθήσεως τῶν λεχῶν, καὶ τῆς δι' ἐπῳδῆς θεραπείας αὐτοῦ (=Λαογραφία Η', 1921, 470 - 71).

271. ***Κουκουλὲς Φ.***, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι. *Λαογραφία* Θ' (1926) 450 - 506.
Ἐν σελ. 479 περὶ μαγικῆς πράξεως γυναικῶν ἐν Σέρραις ἐπὶ ἀπωλείας ἀντικειμένου.

272. ***Κυριακίδης Στ.,*** Παρατηρήσεις εἰς τὰς Χιακὰς παραδόσεις. . . *Λαογραφία* Η' (1921) 447 - 487.
Δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐκ Σερρῶν. («Ἀρμενόπετρα», «ἀρμενόπορτο» κ. ἄ.).

273. ***Κεραμόπουλλος Ἀντ.,*** *Ὁ ἀποτυμπανισμός . . . Ἐν Ἀθήναις 1923, 8ον, σελ. 146.*
Ἐν σελ. 56, 70 - 71 δεισιδαίμ. δοξασίαι καὶ συνήθειαι ἐκ Σερρῶν.

274. ***Μπούκαλης Γ.,*** Λαογραφικὰ ἐξ Ὁμαλοῦ Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2065, 4ον, σελ. 5.
Δεισιδαίμ. συνήθειαι.

275. ***Διδασκάλου Ἰφιγένεια,*** Ἡ ντουντούλκα (ἠθογραφία). *Σερραϊκὰ Γράμματα* Γ' (1958), τεῦχ. 23 - 24, σ. 341 - 334.
Δεισιδαίμων ἐνέργεια ἐπὶ ἀνοβρίας εἰς λογοτεχν. ὕφος.

276. ***Παπαμιχαὴλ Ἄννα,*** Χρῆσις τῶν μετάλλων εἰς μαγικάς, δεισιδαίμονας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. *Ἐπ ΚΛ* ΙΕ' - ΙΣΤ' (1962 - 63) 62 - 91, ΙΖ' (1964) 53 - 114.
Παραδείγματα καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς Σερρῶν.

276α. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.,*** Δύο παλαιὰ ἔθιμα τῆς Νιγρίτης, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3534, 4ον, σελ. 6.
1. Τοῦ τζίρκι τοὺ κλίκι. 2. Ὁ ντουντουλές.

β') Μαντική.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 51. 54. 55. 56. 57. 63. 64. 66. 67. 68. 71. 73. 77. 79. 85. 88. 92. 95. 97. 99. 104. 109. 114. 120. 131. 132. 208. 222. 223. 226. 229. 230. 234. 240. 246. 249. 251. 256].

2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη.

α') Ἀστρολογία καὶ μετεωρολογία.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 47. 54. 63. 64. 66. 98. 99. 105. 112. 130. 222. 223. 226. 228. 229. 230. 233. 234. 240. 243. 246. 248. 249. 251. 256].

β') Δημώδης ἰατρική.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 46. 47. 54. 56. 63. 64 65. 66. 75. 94. 99. 102. 103. 106. 109. 208. 222. 226. 228. 229. 230. 236. 237. 240. 241. 242. 248. 249. 253. 256].

3. Δημώδης φιλολογία.

α') Ἄσματα.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 40. 41. 42. 43. 46. 60. 61. 63. 64. 65. 66. 68. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 85. 86. 87. 88. 90. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 109. 110. 111. 113. 115. 116. 118. 121. 124. 125. 127. 131α. 132. 134. 208. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 245. 246.

248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256α. 257. 334. 338. 345. 346. 372. 396. 415. 449].

277. ***Γούσιος 'Αστέρ. Δ.***, *Τὰ τραγούδια τῆς Πατρίδος μου, ἤτοι συλλογὴ τερπνῶν δημωδῶν ἀσμάτων ἀδομένων ἐν τῇ κατὰ Παγγαῖον χώρᾳ, ὑπὸ —. 'Εν 'Αθήναις 1901, 8ον, σελ. 119.*
Συλλογὴ 166 ἀσμάτων διαφόρων κατηγοριῶν, ὧν τινα ἐκ τῆς βιβλιογραφ. περιοχῆς.

278. ***Παχτῖκος Γ.***, *260 δημώδη ἑλληνικὰ ἄσματα . . . συλλεγέντα καὶ παρασημανθέντα (1888 - 1904) ὑπὸ —. Τόμ. Α', ἐν 'Αθήναις 1905, 8ον, σελ. π + 410. (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ).*
'Ενδιαφέρουν τὰ ὑπ' ἀριθμ. : 197 (ἐκ Κιούπ - κιοϊ, νῦν Πρώτης), 194, 195, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 206, 208 (ἐκ Ροδολείβους), 187, 188, 189 (ἐκ Σερρῶν καὶ περιχώρων) καὶ 206 (ἐκ Προβίστας, νῦν Παλαικώμης).

279. **Abbott G.,** μετάφρ. ***Ζ. Κοτιώνη,*** 'Ο γάμος ἐν Μακεδονίᾳ. *Μακεδ 'Ημερολ* Β' (1909) 208 - 227.
Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης περὶ γαμηλίων ἐθίμων, δημοσ. ἐν σελ. 214 ἓν ἄσμα ἐκ Νιγρίτης καὶ σελ. 215 ἕτερον ἐκ Μελενίκου.

280. ***Σπανδωνίδης Π.,*** Στίχοι παιδικοὶ (ἐκ Μελενίκου). *Λαογραφία* Γ' (1911) 494.

281. 'Εκ τῆς Μακεδονικῆς Λαογραφίας τοῦ **G. F. Abbott**, Θεσσαλονικέως. Μετάφρ. ὑπὸ ***Ζ. Κοτιώνη***. *Μακεδ 'Ημερολ* Στ' (1913) 90 - 96.
'Εν σελ. 91 ἓν ἆσμα ἐκ Νιγρίτης.

282. Λειανοτράγουδα. 'Εκ τῆς Μακεδονικῆς Λαογραφίας τοῦ **G. Abbott**. Μετάφρ. ὑπὸ ***Ζ. Κοτιώνη***. *Μακεδ 'Ημερολ* ΣΤ' (1913) 186 - 189.
Δίστιχα ἐκ Μελενίκου, Ζίχνης, Σερρῶν καὶ Νιγρίτης.

283. ***Σιούλας 'Ι. 'Αθ.,*** Δημώδη ἄσματα Νιγρίτης τῆς Μακεδονίας συλλεγέντα ὑπὸ —. *Λαογραφία* Ε' (1916) 577 - 584.
1. Τῆς Λάρσας τὸ γκιφῦρι. 2. (Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ). 3. Τῆς Μάρους. 4. Τοῦ Κουσταντῆ. 5. Τοῦ Μικροκωσταντίνου. 6. Τοῦ κοντοῦ.

284. ****Πέννας Π.,*** 'Η δημοτικὴ ποίησις εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν. 'Εφ. *Πρόοδος* Σερρῶν, 23 Νοεμβρ. 1930 - 11 'Ιαν. 1931.

285. ***Πέτσης 'Ιω.***, *Συλλογὴ ἀνεκδότων δημοτικῶν ἀσμάτων Μακεδονίας - Χαλκιδικῆς - Θράκης. Θεσσαλονίκη (1931), 8ον, σελ. 184.*
Τινὰ τῶν ἀσμάτων ἐκ τῆς βιβλιογρ. περιοχῆς. 'Εν ἐπιμέτρῳ (σελ. 159 - 164) δημοσ. καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ ἀσμάτων τῆς συλλογῆς εἰς εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφήν.
Κρίσις: Λαογραφία Ι' (1929) 605 - 607 (Σπ. Συγκολλίτης).

286. ***Σπανδωνίδη Εἰρήνη,*** Τὸ Μελένικο καὶ μερικὰ τραγούδιά του [6]. *'Ηώς*, ἀρ. 31 - 32 (1940), σ. 24 - 26.

287. ***Χρηστίδης Χρ.***, Ὁ καπετὰν Μητρούσης [1]. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1954, σ. 127 - 129.

288. ***Μαρασλῆς Στ.***, Τὰ δαρνάκικα δημοτικὰ τραγούδια. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Α' (1955), τεῦχ. 1, σ. 29 - 30.
Δημοσ. 3 ἄσματα τῆς Πενταπόλεως. (Οἱ Χατζῆδες. Ὁ μοναχογυιός. Ἡ μαυρομάτα. Οἱ «Χατζῆδες» ἀναδημοσ. εἰς Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε', 1970, σ. 548).

289. ***Γορούβας Ν.***, Δημοτικὰ τραγούδια [Πενταπόλεως]. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Α' (1956), τεῦχ. 8, σ. 267 - 268 [2], τεῦχ. 9, σ. 304 [2], τεῦχ. 11, σ. 385 - 386 [1], τεῦχ. 12, σ. 422 - 423 [2], Β' (1957), τεῦχ. 13 - 14, σ. 37 - 38 [3], τεῦχ. 16, σ. 118 [3], τεῦχ. 19, σ. 198 - 199 [4]. — Λαϊκὰ τραγούδια τῆς Πενταπόλεως. *Αὐτόθι* Α' (1956), τεῦχ. 7, σ. 227 - 229 [3].

290. — Σερραϊκὰ δημοτικὰ τραγούδια. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Α' (1956), τεῦχ. 5 - 6, σ. 188 - 189 [2], τεῦχ. 10, σ. 336 [2], Β' (1957), τεῦχ. 15, σ. 74 - 76 [4].

291. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.***, Τὸ τραγούδι «Ἡ Γερακίνα». *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 194 - 205.
Ποία ἦταν ἡ Γερακίνα. Πῶς ἔγινε ἡ ὑπόθεσι τραγούδι. [Τὸ τραγ. εἰς σελ. 197].

292. ***Πέτροβιτς Νατ.***, «Τὰ Σέρρας» . . . *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 147 - 152.
Ἐν σελ. 151 ἓν ἄσμα περὶ τῆς πυρπολήσεως τῶν Σερρῶν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατ' Ἰούνιον 1913.

292α. Δημοτικὸ τραγούδι Πεντάπολης Σερρῶν. *Λόγος Σιρινῶν* Α' (1959), τεῦχ. 1, σ. 25.

293. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.***, Τὸ τραγούδι «Ὁ Μαυρουδῆς». *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Γ' (1959) 289 - 290.

294. ***Κυριακίδης Στ.***, Μακεδονικὰ ἄσματα καὶ ἔθιμα καὶ δοξασίαι. *Μακεδονικὰ* Δ' (1955) 501 - 531.
Ἐν σελ. 502 πληροφορίαι ἐκ Σερρῶν διὰ τὸ ἄσμα «Ὁ Χριστόδουλος».

295. ***Σπυριδάκης Γ. Κ., Μέγας Γ. Α., Πετρόπουλος Δ. Α.***, *Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογή). Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1962, 8ον, σελ. 517. (Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 7).*
Ἐν σελ. 426 - 27 δημοσ. ἓν ἄσμα ἐκ Νιγρίτης (=Ἰ. Σιούλα, Δημώδη ἄσματα Νιγρίτης, Λαογραφία Ε', 1916, σ. 581 - 82, ἀρ. 4 : Τοῦ Κωνσταντῆ. Βλ. ἀν. λ. ἀρ. 283).

296. Δημοτικὰ τραγούδια νομοῦ Σερρῶν. *Πανηγ Ἑορτασμὸς* 1963, σ. 18 - 23, 26 - 29.

Καπετὰν Βάρδας. Γι ἄλα Στέργιου μ'. Τρία πιτρούδια. Εἶμ' μικρὴ κ' ἀντρέπουμι. Γερακίνα. Κανακάρικη. Αὐγηνιώ. Τὸ μαντηλούδι. Μαυρομάτα. Ντὸς ντάρι μ' ντός.

297. **Καφταντζῆς Γ.**, Τὸ Σερριώτικο δημοτικὸ τραγούδι. *Πανηγ Ἑορτασμὸς* 1963, σ. 10 - 13.
Διάλεξις γενομένη τὴν 5ην Μαρτίου 1963 εἰς τὸν «Παρνασσὸν» κατὰ τὸν πανηγυρικὸν ἑορτασμὸν τῆς 50ετίας ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

298. **Σαμψάρης Δημ.**, Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἐφ. *Πανσερραϊκή*, ἀρ. 3, (27.4.1964), σ. 1.

299. **Τζεμαΐλας Γ.**, Ἕνας ἥρως τῶν Σερρῶν. Καπετὰν Μητρούσης. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 14 (Ἰούλ. 1967), σ. 41.
Δημ. ἓν ἄσμα μετὰ τῆς μουσικῆς καταγραφῆς τῆς μελωδίας του ὑπὸ Ἰω. Βαΐου.

300. **Πετρόπουλος Δημ.**, Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα. *Μακεδονικὰ* Η' (1968) 323 - 364.
Ἐν σελ. 356 - 357 δημοσ. 2 ἄσματα τοῦ καπετὰν Μητρούση (Δ. Γκογκολάκη) ἐκ Χομόνδος (νῦν Μητρούσιον) Σερρῶν.

301. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.**, Τὸ ἆσμα τῆς χελιδόνος (χελιδόνισμα) τὴν πρώτην Μαρτίου. *Ἐπ ΚΛ* Κ' - ΚΑ' (1967-68) 15 - 54.
Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται πολλάκις εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ν. Σερρῶν, ἐξ ἧς δημοσιεύονται δύο παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος (ἐκ Πρώτης καὶ Ἄνω Καμήλας), ἡ μουσικὴ καταγραφὴ τῆς μελωδίας μιᾶς παραλλ. ἐκ Ν. Σουλίου εἰς εὐρωπ. μουσ. γραφήν, γενομένη ὑπὸ Σπ. Περιστέρη, καὶ 4 εἰκόνες ἐξ Ἀγριανῆς καὶ Σιτοχωρίου. Ἐν σελ. 28 - 29 ἀναφέρονται τὰ χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν ἐξ ὧν ὑπάρχουν καταγραφαὶ τοῦ ἄσματος εἰς χφα τοῦ Κ. Λ.

302. **Μέγας Γεώργ. Ἀ.**, Τὸ τραγούδι τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας. Συγκριτικὴ μελέτη. *Λαογραφία* ΚΖ' (1971) 27 - 212.
Ἀναλύονται (σ. 48 - 49) παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος καὶ ἐκ Νιγρίτης, Σιτοχωρίου, Ἐμμανουὴλ Παππᾶ, Λευκοθέας, δημοσιεύεται δὲ (σ. 193 - 94) καὶ ἡ ἐκ Νιγρίτης παραλλαγὴ (=Λαογρ. Ε', 1916, σ. 577).

302α. **Διδασκάλου Ἰφιγένεια,** Τὸ τραγούδι τῆς Γερακίνας. Ἡ ἀληθινὴ ἱστορία του. *Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη*, τεῦχ. 9 (1972), σ. 251 - 53.
Ἡ συγγρ. ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Ἀ. Θηλυκοῦ (βλ. ἀν. λ. ἀρ. 291), τοῦ ὁποίου ἐπαναλαμβάνει τὰς ἀπόψεις, ἀναδημοσιεύει δὲ καὶ τὸ σχετικὸ τραγούδι.

302β. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.**, Ἔθιμα τῆς πρώτης Μαρτίου. *Ἀμάλθεια*, ἔτ. Δ' (1973), ἀρ. 14, σ. 36 - 42.
Εἰς σελ. 38 στίχ. λατρευτ. ἄσματος («χελιδόνισμα») ἐξ Ἀγριανῆς.

302γ. **Κ(οσταμανίδης) Σ(ταῦρ.),** Λαογραφικὰ τοῦ τόπου μας. Τὸ «χελιδόνισμα». Ἐφ. *Σερραϊκὴ Φωνή*, ἀρ. 75 (19.3.73), σ. 1.

Γενικαὶ περὶ τοῦ ἐθίμου πληροφορίαι καὶ μία παραλλαγὴ τοῦ σχετικοῦ ᾄσματος.

β') Μῦθοι. Παραμύθια. Εὐτράπελοι διηγήσεις.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 44. 63. 64. 65. 66. 69. 75. 80. 81. 92. 94. 96. 97. 99. 102. 131. 195. 208. 223. 229. 238. 246. 256α. 310].

303. ***Χονδρὸς Δ.,*** Παραλλαγὴ Σερραϊκή. Χιακοῦ σκωπτικοῦ ἀνεκδότου. [Παρατήρησις]. *Λαογραφία* Ε' (1916) 652.

304. Συλλογὴ λαογρ. ὑλικοῦ ὑπὸ μαθητῶν Δημοτικοῦ Σχολείου Δημητριτσίου Νιγρίτης, 1938. *ΚΛ* χφον ἀρ. 1184, 4ον, σελ. 34.
Παραμύθια 9, μῦθοι 4.

γ') Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 42. 43. 45. 46. 58. 60. 63. 65. 69. 73. 75. 77. 79. 81. 85. 91. 94. 95. 96. 97. 99. 100. 102. 109. 110. 134. 208. 222. 229. 231. 240α. 242. 246. 252. 254. 255. 256].

305. ***Σχινᾶς Ὀρ. Δ.,*** Παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις συλλεγεῖσαι ἐκ Σερρῶν τῆς Μακεδονίας. *Λαογραφία* Γ' (1911) 180 - 227.
Δημοσ. 672 παροιμίαι κατατεταγμέναι κατὰ τὸ λημματοθετικὸν σύστημα, γίνεται δ' ἀναφορὰ εἰς τὴν συλλογὴν Πολίτου. Ὁσάκις ἀπαιτεῖται παρέχεται σύντομος ἑρμηνεία, εἴς τινας δὲ σημειοῦται εἰς τὸ τοπικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα ἡ διήγησις ἢ ὁ μῦθος ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ παροιμία.

306. ***Κυριακίδης Στ.,*** Μία παροιμιώδης φράσις ἐκ Σερρῶν. *Λαογραφία* ΣΤ' (1917) 640 - 643.
Περὶ τῆς φράσεως: «Εἶνι ἄλλ' ποῦ σὶ βάζουν ἰσένα μέσ' 'ς τοὺ βρακί τς». Δημοσιεύεται καὶ ἡ διήγησις ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ φράσις εἰς τὸ σερραϊκὸν ἰδίωμα μετὰ παραφράσεως.

307. ***Λουκᾶτος Δημ.,*** Ἡ ἐκκλησιαστικὴ φρασεολογία στὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα. *Νέα Ἑστία* Ι' (1936), τεῦχ. 239, σ. 1654 - 1660 [συνέχεια].
Ἐν σελ. 1655β καὶ 1656β ἀναφέρονται δύο παροιμιώδεις ἐκφράσεις ἐκ Σερρῶν. («Ὅσου ἀπέχ' οὐρανὸς ἀπ' τὴ γῆ», «Βρῶμα καὶ λυσουδιά»).

308. ***Γουσίου Ὄλγα,*** [166] Παροιμίαι ἐκ Ροδολείβους Σερρῶν, 1937. *ΚΛ* χφον ἀρ. 1111, 4ον, σελ. 8.

309. ***Γορούβας Ν.,*** Γνωμικὰ τῆς Πενταπόλεως Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Α' (1956), τεῦχ. 7, σ. 229 [9], τεῦχ. 8, σ. 267 - 268 [8], τεῦχ. 10, σ. 354 [23], τεῦχ. 11, σ. 386 [13], τεῦχ. 12, σ. 423 [7], Β' (1957), τεῦχ. 15, σ. 76 [18], τεῦχ. 17 - 18, σ. 160 [6], τεῦχ. 19, σ. 199 [11].

310. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.,*** [46] Παροιμιώδεις φράσεις μὲ τὸ χρῶμα τῆς τοπικῆς διαλέκτου Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 145 - 147.

310α. ***Λουκᾶτος Δ.***, *Νεοελληνικοὶ παροιμιόμυθοι. . . . Ἀθήνα 1972, 8ον μικρ., σελ. 184.*
Δημοσ. καὶ δύο παροιμίαι ἐκ Σερρῶν μετὰ τῶν αἰτιολογικῶν των μύθων (σ. 89, ἀρ. 315, σ. 121 - 22, ἀρ. 416) (= Ὀρ. *Σχινᾶ*, Παροιμίαι . . . Λαογραφία Γ', 1911, σ. 207, 205· βλ. ἀν. λ. ἀρ. 305).

δ') Παραδόσεις.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 34. 36. 37. 40. 41. 43. 44. 62. 63. 64. 65. 66. 88. 91. 92. 93. 94. 96. 99. 103. 104. 109. 111. 112. 116. 120. 124. 126. 130. 131. 132. 195. 222. 223. 224. 225. 226. 229. 230. 234. 236. 239. 340. 241. 242. 243. 245. 246. 247. 249. 253. 255. 256].

311. ***Πολίτης Νικ. Γ.***, *Μελέται περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, 8ον, σελ. 628, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, 8ον, σελ. 629 - 1348 + πίν. Ε'. [Φωτοτυπικὴ ἀνατύπωσις, Ἀθῆναι 1965].*
Ἀρ. 158, σ. 81, ἐκ Δεμὶρ Ἰσσὰρ (Σιδηροκάστρου), ἀρ. 194, σ. 109, ἐκ Σερρῶν.

312. ***Κυριακίδης Στ. Π.***, Παρατηρήσεις εἰς τὰς Χιακὰς παραδόσεις. . . . *Λαογραφία* Η' (1921) 470.
Ἐν ὑποσημ. ἀναφέρεται ἡ παράδοσις περὶ τῆς «Ἀρμενόπετρας» τοῦ Κάστρου τῶν Σερρῶν. Ἀναδημοσ. ἐκ τῆς μελέτης *Π. Παπαγεωργίου*, Αἱ Σέρραι . . . σ. 242 κἑξ. (Βλ. ἀν. λ. ὑπ' ἀρ. 37 καὶ 272).

313. — *Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρος Α', Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐν Ἀθήναις 1922, 8ον, σελ. 447. Β' ἔκδ., ἐν Ἀθήναις 1965, 8ον, σελ. 434. (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἀρ. 3, 8).*
Ἐν σελ. 167(180) περὶ μιᾶς παραδόσεως ἐκ Σερρῶν («Ἀρμενόπετρα», πρβλ. προηγ. λ.).

314. ***Μπακαλάκης Γ.***, Ἀπὸ τὴ ζωντανὴ φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1939, σ. 97 - 98.
Δημοσ. μία δημώδης παράδοσις περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξ Ἀλιστράτης. Εἰς τὴν παράδοσιν γίνεται λόγος, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τῶν Δαρνάκιδων.

315. ***Σπυριδάκης Γ. Κ.***, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημωδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. *Γέρας Κεραμοπούλλου* (1953), σ. 385 - 419.
Παραδόσεις καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς Σερρῶν (Ἀλιστράτης κ. ἀ.).

316. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.***, Ὁ πύργος τῆς Μάρως. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1957, σ. 225 - 232.
Παράδοσις ἐκ τοῦ χωρίου Δάφνη.

317. ***Τίγκας Ἀν.***, Ἡ χάρη τοῦ Ἄη Σωτήρα. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Β' (1957), τεῦχ. 19, σ. 183 - 185.

Δημοσ. μία παράδοσις διεσκευασμένη λογοτεχνικῶς.

318. ***Βουζούκας Ν.,*** Σερριώτικοι θρύλοι. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Γ' (1958), τεῦχ. 25, σ. 4 - 8, τεῦχ. 26, σ. 58 - 60.
Παραδόσεις τινὲς εἰς λογοτεχνικὴν μορφήν.

319. ***Οἰκονομίδης Δημ. Β.,*** Γλωσσικαὶ καὶ λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐν τῷ «Ἡμερολογίῳ τοῦ Κωνσταντίνου Διοικητοῦ». *Ἀμάντου Μν* (1960), σ. 147 - 166.
Ἐν σελ. 158 - 59 δύο παραδόσεις ἐκ Σερρῶν.

320. ***Χρηστίδης Νικ.,*** Ὁ Λαϊλιᾶς τῶν Σερρῶν. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1960, σ. 217 - 220.
Δημοσ. καὶ μία παράδοσις («βράχος τῆς Κατίγκας»).

321. ***Κυριακίδης Στ.,*** *Ἑλληνικὴ Λαογραφία... Ἐν Ἀθήναις 1965...*
Βλ. ἀν. λ. ὑπ' ἀριθμ. 313.

322. ***Πολίτης Ν. Γ.,*** *Παραδόσεις... Ἀθῆναι 1965...*
Βλ. ἀνωτ. λ. ὑπ' ἀριθ. 311.

323. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.,*** Ἡ Ἁγία Κυράννα. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1967, σ. 344-348.

324. ***Καφταντζῆς Γ.,*** *Ἱστορία Σερρῶν... (1967).* (Βλ. ἀνωτ. λ. ὑπ' ἀρ. 29).
Εἰς τὰς σελ. 52 - 62 δημοσ. δύο δημώδεις παραδόσεις, ἐξ ὧν ἡ μία αἰτιολογικὴ τοῦ ὀνόματος τῶν Δαρνακοχωρίων.

325. ***Κωνσταντινίδης Νικ.,*** Καλικάντζαροι. *Μακεδ Ζωή,* τεῦχ. 8 (Ἰαν. 1967), σ. 31 - 33.
Δημοσ. καὶ 3 παραδόσεις ἐκ Δομίρου, Μυρρίνης καὶ Δραβίσκου.

326. ***Θεμελῆς Ἰ.,*** Ἄσβεστος χριστιανικὸς φάρος καὶ ἐθνικὸν σύμβολον. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Παναγίας Εἰκοσιφοινίσσης Δράμας. *Μακεδ Ζωή,* τεῦχ. 31 (Δεκ. 1968), σ. 27 - 30 (ἔγχρ. εἰκόνες), σ. 31 - 33 (κείμενον).
Παραδόσεις περὶ θαυμάτων.

327. ***Κύρκος Κ.,*** Ἀπὸ τὶς παραδόσεις καὶ τὶς δοξασίες τοῦ χωρίου Ἁγιοχωρίου Σερρῶν, 1968. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3127, 4ον, σελ. 5.
Παραδόσεις 2, εἰδήσεις περὶ μαγείας.

327α. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.,*** Δύο παραδόσεις ἐκ Νιγρίτης, 1972. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3643, 4ον, σελ. 4.
Περιέχει δύο αἰτιολογικὰς παραδόσεις ἐκ Νιγρίτης εἰς τὸ τοπικὸν ἰδίωμα μετὰ σχετικοῦ λεξιλογίου.

ε') Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 42. 63. 64. 69. 77. 79. 81. 85. 86. 90. 94. 96. 97. 109. 131. 222. 224. 225. 236. 238. 242. 246. 254. 255. 256].

στ΄) Εὐχαί. Χαιρετισμοί. Κατάραι. Ὅρκοι. Βλασφημίαι.

[Βλ. τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 77. 97. 102. 104. 109. 112. 126. 130. 208. 222. 226. 228. 229. 230. 231. 234. 240. 241. 242. 246. 247. 248. 249. 251. 253. 255. 256α].

ζ΄) Δημώδη βιβλία.

328. ***Λάμπρος Σπ.***, Τὸ Χρονικὸν τοῦ Παπᾶ Συναδινοῦ. *ΔΙΕΕΕ* Β΄ (1885) 640 - 650.

329. ***Βογιατζίδης Ἰω.***, Ἡ κοινὴ γνώμη τῶν Σερρῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1932, σ. 33 - 38.
Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ χρονικὸν τοῦ παπᾶ Συναδινοῦ. (Βλ. ἑπόμ. λ.).

330. ***Πέννας Π.***, «Τὸ Χρονικὸν τῶν Σερρῶν» τοῦ Παπασυναδινοῦ, μετ' εἰσαγωγικῆς μελέτης. *Σερρ Χρον* Α΄ (1938) 7 - 12.
Πρόλογος: σ. 5-6. Εἰσαγωγὴ (Τὸ χρονικὸν τῶν Σερρῶν τοῦ Σερραίου παπᾶ Συναδινοῦ καὶ διάφοροι ἄλλαι «χρονικαὶ» περὶ Σερρῶν σημειώσεις ἀνωνύμων χρονικογράφων): σ. 7-25. Κείμενον χρονικοῦ: σ. 27-72.

331. — Ὁ θρῆνος ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Σερραίου ἱερέως Συναδινοῦ. *Σερρ Χρον* Α΄ (1938) 73 - 80.
Εἰσαγωγὴ (σ. 73-76), κείμενον (σ. 77-80).

332. ***Πιέρρος Παν.***, *Ὁ ἅγιος Νικήτας τῶν Σερρῶν. Σέρραι 1940, 8ον, σελ. 30.*
Ἐν σελ. 11-17: «Περὶ τοῦ μακαρίου Νικήτα καὶ τῶν ἐν Σέρραις ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντων», σελ. 18-27 ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου.

4. Μουσικὴ καὶ χοροί. Μουσικὰ ὄργανα.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 61. 63. 64. 65. 66. 99. 109. 131. 133. 208. 222. 224. 226. 228. 229. 230. 232. 237. 240. 246. 256. 285. 299. 301. 352. 390. 398. 415. 418].

333. ***Μερλιὲ Μέλπω***, *Ἡ μουσικὴ λαογραφία στὴν Ἑλλάδα. Δοκίμιο. [Ἀθῆναι] 1935, 8ον, σελ. 56 + 1 χάρτ. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων.—Ἐκδόσεις Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου. Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ. Α΄).*
Ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὴν περιοχὴν Σερρῶν.

334. Ἡ συλλογὴ τοῦ ἀγνώστου λαϊκοῦ τραγουδιοῦ ἀπὸ τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Θεσσαλονίκης. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1951, σ. 266 - 267.
Ἓν ᾆσμα ἐκ Νιγρίτης μετὰ τῆς μουσικῆς του καταγραφῆς εἰς εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ὑπὸ Π. Τ ρ α ϊ α ν ο ῦ.

335. ***Καβακόπουλος Παντ.***, Τ' Ἀναστενάρια καὶ ἡ μουσική των. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΙΘ΄ (1954) 340 - 345.
Δημοσ. καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ δύο μελῳδιῶν ἐξ Ἁγ. Ἑλένης.

336. — Ἡ μουσικὴ τῶν ἀναστενάρηδων. *Ἀρχ Θρακ Θησ* Κ' (1955) 375 - 379.
Δημοσ. καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ τριῶν μελωδιῶν ἐξ Ἁγίας Ἑλένης.

337. ***Κουσιάδης Γ.,*** Τ' Ἀναστενάρια καὶ οἱ χοροί των. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΚΑ' (1956) 279 - 281.

338. ***Πέτροβιτς Νατάλ. Ἐμμ.,*** Ἕνα θλιβερὸ Ἰωβηλαῖο. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 174 - 176.
Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ καπετὰν Μητρούση Γκογκολάκη. Δημοσ. ἓν σχετικὸν ᾆσμα μετὰ μουσικῆς καταγραφῆς του εἰς εὐρωπαϊκὴν γραφὴν ὑπὸ Π. Καβακοπούλου.

339. ***Μπῖκος Ἀθ.,*** *Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀνάλυσις κινήσεων. Χορογράφημα. Μουσική. Τρίπολις 1960, 8ον, σελ. 136. Ἐκδ. Β', Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 167.*
Ἐν σελ. 95 - 98 α' ἐκδ. καὶ 119 - 20 β' ἐκδ. περὶ τοῦ χοροῦ τῆς Γερακίνας τῆς περιοχῆς Νιγρίτης. (Χορογραφία, μουσικὴ καταγραφή, ᾆσμα).

340. ***Παπαχρῆστος Βασ.,*** *Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀθῆναι 1960, 8ον, σελ. 202.*
Ἐν σελ. 47 - 48 χορογραφία τοῦ χοροῦ τῆς Γερακίνας, ἐκ τῆς περιοχῆς Νιγρίτης.

341. ***Καρακάσης Στ.,*** Λαογραφικὴ [μουσικὴ] ἀποστολὴ εἰς περιοχὴν Παγγαίου, 4 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1961. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2393, 8ον, σ. 281.
Ἠχογραφημένα ᾄσματα καὶ ἐκ Κορμίστης καὶ Πρώτης.

342. — Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Παγγαίου Μακεδονίας, 4 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1961. *Ἐπ ΚΛ* ΙΓ' - ΙΔ' (1960 - 61) 421 - 30.
Πληροφορίαι καὶ διὰ Κορμίσταν καὶ Πρώτην (βλ. προηγ. λ.).

343. ***Χαλέμης Θεοφ.,*** Ἠχογραφημένα ᾄσματα, 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2972, 4ον, σελ. 66.
63 ἠχογραφημένα ᾄσματα τοῦ Νέου Σουλίου.

344. ***Καρακάσης Στ.,*** Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαϊκῶν μουσικῶν ὀργάνων. (Ὀργανολογικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη). *Ἐπ ΚΛ* ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 1966) 41 - 70.
Ἐν σελ. 53 πληροφορίαι ἐκ Μικροῦ Σουλίου διὰ τὸ μουσικὸν ὄργανον «γκαβάλ».

345. ***Τζεμαΐλας Γ.,*** Ἕνας ἥρως τῶν Σερρῶν. Καπετὰν Μητρούσης. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 14 (Ἰούλ. 1967), σ. 41.
Πλὴν τῶν ἱστορικῶν στοιχείων δημοσ. καὶ ἓν ᾆσμα μετὰ τῆς μουσικῆς του καταγραφῆς εἰς εὐρωπ. μουσ. γραφήν.

346. ***Σπυριδάκης Γεώργ. Κ., Περιστέρης Σπυρ. Δ.,*** *Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Γ' (Μουσικὴ Ἐκλογή). Ἐν Ἀθήναις 1968, 8ον,*

σελ. 437. (Δημοσ. Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀρ. 10).
Δημοσ. ἡ μουσικὴ καταγραφὴ καὶ τὸ κείμενον ᾀσμάτων καὶ ἀπὸ τὰ χωρία: Ἀγριανὴ (σ. 177), Ἀναστασία 179, 395), Μελενικίτσι (322), Ροδολεῖβος (180).

347. ***Καρακάσης Στ.***, *Ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα. Ἀρχαῖα - βυζαντινὰ - σύγχρονα. Μὲ 136 εἰκόνες. Ἀθήνα 1970, 8ον, σελ. 214.*
Ὁ συγγρ. δημοσ. πλείστας πληροφορίας καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς Σερρῶν, ἐξ ἧς προέρχονται καὶ αἱ εἰκόνες ὑπ' ἀριθμ.: 85 (Κάτω Ὀρεινῆς), 91 (Ν. Σουλίου), 94 (Κορμίστας), 106 (Ἁγίας Ἑλένης), 109 (Ἐλαιῶνος), 127 καὶ 129 (Ἁγίας Ἑλένης).

347α. ***Ἀδαμοπούλου Εὐγενία***, Μουσικὴ ἐκ Κάτω Μητρουσίου Σερρῶν, 1971. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3663, 8ον, σελ. 24.
19 ἠχογραφ. ᾄσματα.

Δ') Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Γέννησις, γάμος, τελευτή.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 43. 45. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 56. 60. 63. 64. 65. 66. 67. 70. 72. 74. 76. 77. 78. 83. 85. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 105. 108. 109. 110. 113. 114. 115. 116. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 127. 128. 129. 131α. 132. 134. 202. 208. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 229. 230. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 443. 244. 245. 246. 248. 249. 252. 253. 254. 255. 256. 256α. 257. 279].

348. ***Κουμουτσίδης Παν.***, Πραγματεία λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, Δημοτικοῦ Σχολείου Ἀγκίστρου, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2064, 4ον, σελ. 5.
Εἰς λογοτεχν. ἀπόδοσιν τὸ θέμα «Γάμος στὸ χωριό».

349. ***Μπίτσικας Γ.***, Γαμήλια καὶ νεκρικὰ ἔθιμα ἐκ Καμαρωτοῦ Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2045, 4ον, σελ. 16 + 5.

350. ***Νικολάου Εὐαγγελία***, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Χορτεροῦ Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2050, 8ον, σελ. 19 + 14.
Εἰδήσεις περὶ γάμου καὶ τελευτῆς.

351. ***Λουκᾶτος Δημ. Σ.***, Ὁ σύζυγος εἰς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα καὶ λαογραφικαὶ ἐνδείξεις περὶ ἀρρενολοχείας. *Επ ΚΛ* Η' (1953 - 1954) 124 - 68.
Πληροφορίαι καὶ ἐκ Καπνοφύτου (σ. 148, 154) καὶ Σερρῶν (σ. 158).

352. ***Χονδρὸς Δημ.***, Γάμος στὰς Σέρρας, γύρω στὸ 1900. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 206 - 208.
Δημοσ. προσέτι καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ μιᾶς γαμηλίου μελῳδίας.

353. ***Χατζάκης Μεν.***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Βαρικοῦ Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_7, 4ον, σελ. 105 - 108.

Εἰδήσεις περὶ παιδίου, γάμου, τελευτῆς.

353α. ***Δευτεραῖος Ἄγγ.,*** Γαμήλιοι ἄρτοι. *Ἐπ ΚΛ* Κ' - ΚΑ' (1967-68) 151 - 170.

Ἐν σελ. 163 δημ. εἰκὼν γαμηλίων ἄρτων ἐκ Μελενικιτσίου.

354. ***Νέμτσας Ἰω.***, Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ τοῦ χωρίου Χαρωπὸν Σερρῶν, 1970. *Σπουδ Λαογρ Π Α* χφον ἀρ. 1139, 8ον, σελ. 24.

Ἔθιμα γάμου.

354α. ***Καφταντζῆς Γ.***, Ὁ γάμος στὴν Τοπόλιανη [Χρυσόν]. *Πνευμ Ἐπαρχία* Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 6 - 11.

Περιγραφὴ εἰς τὸ τοπικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, μετὰ σχετικοῦ λεξιλογίου καὶ 3 ἀσμάτων.

2. Θρησκευτικὴ ζωή. Λαϊκὴ λατρεία.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 34. 38. 39. 40. 43. 46. 48. 52. 54. 58. 59. 60. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 70. 71. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 105. 108. 110. 112. 115. 116. 120. 121. 122. 125. 127. 128 129. 130. 131. 131α. 132. 133. 134. 135—193. 195. 196—221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 232. 233. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 245. 246. 247. 248. 249. 251. 252. 253. 253α. 255. 256. 256α. 335. 336. 337].

355. ***Πολίτης Ν. Γ.,*** Μαντικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν μαντικῶν ὀνείρων περὶ γάμου. *Λαογραφία* Γ' (1911) 3 - 50. (=*Λαογραφικὰ Σύμμεικτα* Γ', σ. 105 - 144).

Ἐν σελ. 37 (138) περὶ λατρευτ. ἐθίμου Μ. Παρασκευῆς ἐν Σέρραις.

356. — Πυρομαντεία καὶ ἐμπυροσκοπία παρὰ τῷ καθ' ἡμᾶς λαῷ. *Λαογραφία* Γ' (1912)345 - 357. (=*Λαογραφικὰ Σύμμεικτα* Γ', σ. 148 - 162).

Ἐν σελ. 351 (154 - 55) περὶ λατρευτικοῦ ἐθίμου κατὰ τὴν Πρωτοχρονιὰν εἰς Ροδολεῖβος.

357. ***Καψάλης Γεράσ.,*** Λαογραφικὰ ἐκ Μακεδονίας. *Λαογραφία* ΣΤ' (1918) 452 - 537.

Ἐν σελ. 470 κ. ἀ. περὶ ἀγυρμοῦ τῶν παίδων κατὰ τὴν Πρωτοχρονιὰν (Σοῦρβα) ἐν Σέρραις.

358. ***Γανώσης Β.,*** Ἀγῶνες [ἐν Νιγρίτῃ]. *Λαογραφία* Η' (1921-25) 220 - 221.

Τέλεσις ἀγώνων ἐν Νιγρίτῃ κατὰ τὴν τοπικὴν πανήγυριν τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ.

359. * ***Τριανταφυλλίδου Ἄννα,*** Τὸ χασήλι τοῦ Ἐπιτάφιου. *Παιδικὴ Ζωή*, τεῦχ. 38, Μάιος 1929, σ. 600.

Λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις τοῦ λατρευτικοῦ ἐθίμου (βλ. κατωτ. λ. ἀρ. 380).

360. ***Δεληγιάννης Β.,*** Τ'ς μπάμπως ἡ μέρα. *Ἀρχ Θρ Θησ* Γ' (1936 - 37) 196 - 200.

Περὶ τῆς τελέσεως τοῦ ἐθίμου εἰς τὸ χωρίον Ἄμπελοι Νιγρίτης, ὑπὸ προσφύγων ἐκ Σταχτοχωρίου Ἀγχιάλου.

361. ***Καπιστρᾶς Ἰ.***, Ἀναστενάρια [εἰς Ἁγίαν Ἑλένην Σερρῶν]. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΙΒ' (1945 - 46) 233 - 235.

362. ***Καπιστρᾶς Σωτ.***, Τ' Ἀναστενάρια στὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Ἑλένης Σερρῶν. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΙΔ' (1947 - 48) 348 - 350.

363. ***Γεωργιάδης Θεόδ.***, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας εἰς τὸ χωρίον Ἄνω Πορρόια, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2049, 4ον, σελ. 11.

364. ***Κόντης Δημ.***, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ἐκ Μοναστηρακίου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2057, 4ον, σελ. 9.

365. ***Λιβρῆ Ἐλευθερία***, Ἔθιμα λαμβάνοντα χώραν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Λαζάρου [εἰς Σέμαλτον Σερρῶν], 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2118, 4ον, σελ. 19 - 20.

366. ***Παπαχριστοδούλου Πολ.***, Τ' Ἀναστενάρια 1954 [εἰς Ἁγίαν Ἑλένην Σερρῶν]. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΙΘ' (1954) 305 - 315.

367. ***Πατσαρίζης Ἰω.***, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2054, 4ον, σελ. 10.

Εἰδήσεις λαϊκῆς λατρείας ἐκ Σιδηροκάστρου.

368. ***Ρωμαῖος Κ.***, Ἀναστενάρια. Ἡ μουσική, τὸ «ἐγκάλεσμα», ὁ χορός. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΙΘ' (1954) 316 - 326.

369. — Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ Ἀναστενάρια τοῦ 1955. *Ἀρχ Θρακ Θησ* Κ' (1955) 367 - 371.

370. ***Σεγδίτσας Π.***, Ἀναστενάρια καὶ ἀναστενάρηδες μέσῳ τοῦ κινηματογραφικοῦ φακοῦ. *Ἀρχ Θρακ Θησ* Κ' (1955) 379 - 382.

371. ***Τσούρκας Κ. - Κυριακίδης Στ.***, Ἡ ἀποκριὰ στὸ Βογατσικό. *Μακεδονικὰ* Γ' (1953 - 55) 382 - 402.

Ἐν σελ. 384 - 386 περιγραφὴ τῶν ἀπόκρεων εἰς Πεντάπολιν Σερρῶν γενομένη ὑπὸ Ἀ. Κασαμάκη. (Μεταμφιέσεις, λατρευτικαὶ πυραί, μιμητικὸς χορός, μαντικὴ κ. ἄ.).

372. ***Γορούβας Ν.***, Ἤθη, ἔθιμα καὶ τραγούδια τῶν Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Α' (1956), τεῦχ. 4, σ. 137 - 140.

Περὶ τῆς πανηγύρεως τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Πενταπόλει. Δημοσ. καὶ 2 ᾄσματα ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης.

373. ***Καβακόπουλος Π.***, Ἡ τρίτη ἡμέρα τῶν Ἀναστεναρίων στὴν Ἁγ. Ἑλένη Σερρῶν. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΚΑ' (1956) 282 - 299.

374. ***Μέγας Γ. Α.***, *Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας. Ἀθῆναι 1956, 8ον, σελ. 256 + πίν. η'.*

Εἰδήσεις λαϊκ. λατρείας καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς Σερρῶν. (Βλ. καὶ λ. ἀρ. 382).

375. ***(Παπαχριστοδούλου Πολ.)***. Τ' Ἀναστενάρια τοῦ 1956 [εἰς Ἁγίαν Ἑλένην Σερρῶν]. *Ἀρχ Θρ Θησ* ΚΑ' (1956) 300 - 304.

376. ***Μανουσόπουλος Ἀθ.***, Σκιαγράφημα τοῦ νομοῦ Σερρῶν. *Γῆ Σερρῶν* (1957) 125 - 139.
Ἐν σελ. 136 περὶ Ἀναστεναρίων εἰς Ἁγίαν Ἑλένην.

377. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Λαογραφικὰ σύμμεικτα τῶν Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 153 - 155.
Ἀπόκρεω (σ. 153 - 154). Χάσκα (σ. 154 - 55). Οἱ Ἀδώνιδος κῆποι τῶν Σερρῶν. Τὸ Χασήλι (σ. 155).

378. ***Τζουνῆς Τρ.***, Τὰ Βρεξούδια Ἀν. Θράκης. Μιὰ σελίδα παλαιοτάτης λαϊκῆς ἑορτῆς καὶ πανηγυριοῦ. *Ἀρχ Θρ Θησ* ΚΒ' (1957) 237 - 270.
Περὶ τῆς συνεχίσεως τοῦ ἐθίμου εἰς Μονοκκλησιὰν Σερρῶν («Γυναικοκρατία»).

379. ***Τίγκας Ἀν.***, Ὁ Κλήδονας. *Σερραϊκὰ Γράμματα* Β' (1957), ἀρ. 17-18, σ. 138 - 141.

380. ***Τριανταφυλλίδου Ἄννα***, [Δύο λαογραφικὰ διηγήματα :] Ι. Χάσκα. ΙΙ. Τὸ χασήλι τοῦ Ἐπιταφίου. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 156-159.
Λογοτεχνικὴ περιγραφὴ λατρευτικῶν ἐθίμων. Ἀναδημοσιεύονται ἐκ τοῦ περιοδ. «Παιδικὴ Ζωή», ἀρ. 37 καὶ 38, Μάιος 1929, σ. 580, 600. Τὸ «χασήλι τοῦ Ἐπιταφίου» ἀναδημοσιεύεται καὶ εἰς Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε' (1970) 661 - 662 (βλ. ἀν. λ. ἀρ. 359).

381. ***Καλτσίκης Ἀγγ.***, Λαογραφικὰ Νιγρίτης. Τὸ πανηγύρι τοῦ Ἅι-Θωμᾶ. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1958, σ. 285 - 288.
Δημοσ. καὶ 2 ᾄσματα.

382. **Megas George A.**, *Greek Calendar customs. Athens 1958, 8ον, σελ. 159 + pl.* XXIV.
Βλ. ἀνωτέρω λ. ὑπ' ἀριθμ. 374.

383. ***Χρηστίδης Χρ.***, Λαογραφικὰ Σερρῶν. Ἡ πανήγυρις τῆς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1959, σ. 159 - 160.

384. ***Θρακιώτης Κ.***, Ἡ γιορτὴ τῆς Μπάμπως. Ἕνα παράξενο Θρακικὸ ἔθιμο ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὴ Διονυσιακὴ λατρεία. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΚΣΤ' (1961) 347 - 350.
Περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς «Γυναικοκρατίας», τελουμένου νῦν ἐν Μονοκκλησιᾷ.

385. ***Μέγας Γ. Ἀ.***, Ἀναστενάρια καὶ ἔθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας εἰς τὸ Κωστὴ καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ χωρία τῆς Ἀνατολ. Θράκης. *Λαογραφία* ΙΘ' (1960 - 61) 472 - 534 + πίν. ΙΓ' - ΙΣΤ'.
Ἀναγραφὴ τῆς βιβλιογραφίας περὶ Ἀναστεναρίων καὶ εὐετηρικῶν Θρακικῶν

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ἐθίμων, τὰ ὁποῖα τελοῦνται σήμερον εἰς Ἁγίαν Ἑλένην Σερρῶν, δημοσίευσις εἰδήσεων ἐξ ἰδίας συλλογῆς καὶ ἐκ συλλογῶν Βουλγάρων ἐρευνητῶν καὶ συζήτησις τῶν σχετικῶν γνωμῶν τοῦ καθηγ. Μ. Arnaudoff καὶ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Ρωμαίου. (Βλ. καὶ λ. ὑπ' ἀρ. 390).

386. ***Χρηστίδης Χρ.***, Λαογραφικὰ Σερρῶν. Στὸ πανηγύρι τῆς Λιόκαλης. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1961, σ. 253 - 256.

387. ***Δασκαλόπουλος Θ.***, Ἕνα παράξενο ἔθιμο τῆς Θράκης μεταφυτεμένο στὴ Μακεδονία. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΚΖ' (1962) 353 - 357.
Περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς «Γυναικοκρατίας» εἰς Μονοκκλησιὰν κατὰ τὴν 8ην Ἰανουαρίου.

388. ***Κακούρη Κατερῖνα Ἰ.***, Πληροφορίαι περὶ τοῦ Καλόγερου τῶν Κωστιανῶν, τοῦ Χούχουτου τοῦ Μπροβίδου καὶ τῶν Ἀναστεναρίων τῶν Κωστιανῶν. Ἐν Ἀθήναις 10 Ἀπριλίου 1962. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2400, 8ον + 4ον, σελ. 41.
Αἱ πλεῖσται πληροφορίαι προέρχονται παρὰ κατοίκων νῦν τῆς περιοχῆς Σερρῶν, ἀναφέρονται δὲ καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τῶν Ἀναστεναρίων καὶ τοῦ Καλόγερου εἰς Ἁγίαν Ἑλένην. (Βλ. καὶ λ. ἀρ. 393, 399).

389. ***Καφταντζῆς Γ.***, Σέρραι : ἡ πολύπαθη Μακεδονικὴ πολιτεία. *Πειραϊκὴ - Πατραϊκή*, ἔτ. 8, ἀρ. 80 (1962), σ. 23 - 25.
Ἀπὸ τὴν λαογραφία τῶν Σερρῶν : Ἀπόκριες. Ἀναστενάρια. Τὰ Βρεξούδια. Τὸ χορτάρι τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πανηγύρι τῆς Λιόκαλης.

390. ***Μέγας Γ. Ἀ.***, Τὰ Ἀναστενάρια τοῦ 1962 εἰς τὴν Ἁγίαν Ἑλένην τῶν Σερρῶν. *Λαογραφία* Κ' (1962) 552 - 557 + πίν. ΙΣΤ' ἐκτὸς κειμ.
Συμπλήρωσις ἐξ αὐτοψίας τῆς περιγραφῆς καὶ τῶν σημειώσεων προηγουμένης πραγματείας ὑπὸ τοῦ συγγραφ. (βλ. ἀνωτ. λ. ὑπ' ἀριθμ. 385) καὶ καταγραφὴ τῶν μελῳδιῶν ὑπὸ τοῦ μουσικολόγου Σπ. Περιστέρη.

391. ***Παπακωνσταντίνου Θ.***, Μιὰ παράξενη γιορτὴ στὴ Μονοκκλησιά. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΚΖ' (1962) 350 - 353.
Τὸ ἔθιμον τῆς «Γυναικοκρατίας» εἰς Μονοκκλησιάν.

392. ***Στυκ.***, Τὰ Βρεξούδια. *Ἀρχ Θρακ Θησ* ΚΖ' (1962) 357 - 358.
Σχετίζεται πρὸς τὸ ἔθιμον τῆς «Γυναικοκρατίας» εἰς Μονοκκλησιάν.

393. ***Κακούρη Κατερῖνα Ἰ.***, *Διονυσιακά. Ἐκ τῆς σημερινῆς λατρείας τῶν Θρακῶν. Ἀθῆναι 1963, 8ον, σελ. XX + 244 + 63 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. + 1 χάρτ.*
Περὶ «Ἀναστεναρίων» καὶ «Καλόγερου» καὶ τῆς συνεχίσεως ἀμφοτέρων εἰς Ἁγίαν Ἑλένην. (Βλ. καὶ λ. 399).

394. ***Πλάτανος Βασ.***, *Ἑλληνικὰ λαϊκὰ πανηγύρια. Ξυλογραφίες* ***Ράλλη Κοψίδη***. *Ἀθήνα 1963, 8ον, σελ. 128.*
Ἐν σελ. 81-96 λογοτεχνικὴ περιγραφὴ τῶν Ἀναστεναρίων εἰς Ἁγίαν Ἑλένην.

395. ***Σπυριδάκης Γ. Κ.***, Περιγραφὴ τῆς τελετῆς τῶν Ἀναστεναρίων εἰς Ἁγίαν Ἑλένην Σερρῶν τὴν 21 καὶ 22 Μαΐου 1963. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2742, 4ον, σελ. 17.

396. ***Φασουλᾶ Παρασκευή***, Λαογραφικὰ ἐξ Ἁγίας Ἑλένης Σερρῶν, 1963. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2743, 4ον, σελ. 8.
Περιέχει καὶ 4 λατρευτικὰ ᾄσματα.

397. ***Παπαναγιώτης Παν.***, ***Τσιγκουνάκη Κυριακή***, Λαογραφικὸν ὑλικὸν Φλαμπούρου Βισαλτίας, 1964. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2897_{30}, 4ον, σελ. 538 - 542.

398. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.***, Λαϊκαὶ παραστάσεις (Καλόγερος) τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς εἰς Ἁγίαν Ἑλένην Σερρῶν. Λαογραφικὴ ἔρευνα ἀπὸ 26 Φεβρ. - 4 Μαρτ. 1965. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2938, 8ον, σελ. 87.
Περιγραφὴ γενομένης κινηματογρ. τοῦ ἐθίμου, λατρευτικὰ ἔθιμα, ἠχογραφήσεις 11, φωτογρ. 9.

398α. ***Θρύλος Ἄλκης (Οὐράνη Ἑλένη)***, Οἱ Ἀναστενάρηδες. Δεύτερη συνάντηση, στὴν Ἁγία Ἑλένη. Ἐφ. ***Ἐλευθερία*** Ἀθηνῶν, 12.6.1965, σ. 1,5.

399. **Kakouri Katerina I.**, *Dionysiaka. Aspects of the popular Thracian religion of to-day. Athens (1965), 8ον, σελ. XIX + 174 + 63 εἰκ. ἐκτὸς κειμ.*
Βλ. ἀνωτέρω λ. ὑπ' ἀρ. 393.

400. ***Παρασκευαΐδης Μ.***, Ἡ Λαογραφία διὰ κινηματογραφικῶν ταινιῶν ὑποβοηθεῖ τὴν κατανόησιν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ἐφημ. ***Καθημερινὴ*** Ἀθηνῶν, 30.1.1966, σ. 9 - 10.
Πραγματεύεται καὶ περὶ τοῦ λαϊκοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι καὶ περὶ τοῦ ἐθίμου τοῦ «Καλόγερου» εἰς Ἁγίαν Ἑλένην κατὰ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς.

401. ***Ἀραμπατζῆς Δ.***, Πῶς γιορτάζεται ἡ πρώτη τοῦ ἔτους εἰς τὴν Πεντάπολιν Σερρῶν. Ἀνάμεσα σὲ 2 Πρωτοχρονιές. ***Μακεδ Ζωή***, τεῦχ. 8 (Ἰαν. 1967), σ. 42.
Λογοτεχνικὴ περιγραφὴ τοπικῶν λατρευτικῶν ἐθίμων.

402. ***Κοκολιὸς Λ.***, Λαογραφικὰ Μακεδονίας, 1967. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3184, 8ον, σελ. 4.
Πυραὶ κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Τυρινῆς εἰς Πρώτην, προσέτι μία παράδοσις ἐκ Ροδολείβους.

403. **Papatassos Ch.**, An ancient custom in Greeke. If women took over what would the world be like? ***Κρίκος*** 18 (1967), τεῦχ. 195, παράρτ., σ. 4 - 5.
Περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς «Γυναικοκρατίας» εἰς Μονοκκλησιάν. Ἀναφέρεται ἐσφαλμένως ὡς ἡμερομηνία τελέσεως ἀντὶ τῆς 8ης ἡ 11η Ἰανουαρίου.

404. **Σαμσάρης Δημ.,** Ἕνα ἀρχαῖο ἔθιμο ποὺ ἐπιζῆ στὴν Μονοκκλησιὰ Σερρῶν. Γυναικοκρατία. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 8 (Ἰαν. 1967), σ. 16 - 18.

405. **Σπυριδάκης Γ. Κ.,** *Σημειώσεις ἐκ παραδόσεων τοῦ μαθήματος τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Τεῦχ. Β', Ἀθῆναι 1967, 8ον, σελ. 149 - 295.*
Ἐν σελ. 234 - 35 περὶ ἐθίμου ἐν Σέρραις κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν ἐνθυμίζοντος τοὺς «κήπους τοῦ Ἀδώνιδος».

406. **Χιόνης Κων.,** Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα εἰς τὴν Μακεδονίαν. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 8 (Ἰαν. 1967), σ. 12 - 14.
Ἔθιμα καὶ ἐκ Σερρῶν.

407. ***Ἀραμπατζῆς Δημ.,** Πενταπολιώτικη Πρωτοχρονιά. Ἐφ. *Πανσερραϊκὴ* Σερρῶν, 1.1.1968. (=*Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε', 1970, σ. 756 - 758).
Λογοτεχνικὴ περιγραφὴ μὲ παρεμβολὴν λαογραφικῶν στοιχείων.

408. **Τσιντάρη Φρειδερίκη,** Καταγραφὴ λαογραφικῶν στοιχείων Ἀγγίστης Σερρῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τεσσαρακοστῆς, 1968. *Σπουδ Λαογρ Π Α* χφον ἀρ. 499, 8ον, σελ. 14.

409. **Θ(εοδωρίδης) Τρ.,** Ἐνδιαφέρουσα ἐπιστημονικὴ διάλεξις. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἰς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν. Ἐφ. *Προσφυγικὸς Κόσμος* Ἀθηνῶν, 6.1.1968, σ. 2.
Ἀναφέρεται εἰς διάλεξιν τοῦ καθηγητοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη τὴν 7ην Μαΐου 1968 εἰς τὴν Ἑταιρείαν Φίλων τοῦ Λαοῦ περὶ τοῦ λαϊκοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι, μετὰ προβολῆς τῆς κινηματογραφήσεως τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ ἔτους 1965 ὑπὸ Γ. Ν. Αἰκατερινίδου.

410. Γυναικοκρατία εἰς Μονοκκλησιὰν καὶ Νέαν Πέτραν [Σερρῶν]. Ἐφ. *Μακεδονία* Θεσσαλονίκης, 9.1.1969, σ. 1, 3.

410α. Θηλυκὴ 24ωρη παντοκρατορία στὴ Μονοκκλησιά. Ἐφημ. *Βραδυνὴ* Ἀθηνῶν, 9.1.1969, σ. 3.
Περὶ τῆς τελέσεως τοῦ γνωστοῦ ἐθίμου τῆς «Γυναικοκρατίας».

411. **Κοντογιάννης Γ.,** Μιὰ πολύτιμη «κινηματογραφημένη» συλλογὴ ἐθίμων. Ἐφ. *Βῆμα* Ἀθηνῶν, 30.3.69, σ. 4.
Ἀναφέρει καὶ περὶ τοῦ λαϊκοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Ν. Σούλι.

412. — Ἕνα πανάρχαιο ἔθιμο διατηρεῖται στὶς Σέρρες. Ἐφ. *Βῆμα* Ἀθηνῶν, 11.4.1969, σ. 5.
Περὶ τῆς τοποθετήσεως πρὸ τῶν οἰκιῶν κατὰ τὴν περιφορὰν τοῦ Ἐπιταφίου πινακίων μὲ βλαστήσαντας σπόρους («χασήλια»). Τὸ ἔθιμον ἐνθυμίζει τοὺς «κήπους τοῦ Ἀδώνιδος» κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

413. — Πασχαλινὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας. Ἐφ. *Βῆμα* Ἀθηνῶν, 13.4.1969, σ. 4.

Ἀναφέρεται καὶ περὶ τῆς περιφορᾶς εἰκόνων εἰς Κάτω Ὀρεινὴν κατὰ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου.

413α. ***Κουρέτας Δ.***, *Τὰ Ἀναστενάρια. Ψυχοφυσιολογικὴ ἑρμηνεία. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περ. «Ἰατρικὰ Χρονικά», τ. 9, τεῦχ. 79, Ἰούλ. 1969, σελ. 614 - 20. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 7.*

414. ***Κωτσοπούλου Μαρία,*** Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῆς πόλεως Νιγρίτης ν. Σερρῶν, 1969. *Σπουδ Λαογρ Π Α* χφον ἀρ. 966, 8ον, σελ. 25.
Λατρευτικὰ ἔθιμα.

415. Λαογραφικὰ στοιχεῖα κοινοτήτων Ἁγίας Ἑλένης καὶ Μονοκκλησιᾶς Σερρῶν, 1969. *ΚΛ* χφον ἀρ. 3412, 4ον, σελ. 8.
Περιεχ.: α) Βασικὰ στοιχεῖα τῆς λατρείας τῶν Ἀναστεναρίων κοινότητος Ἁγίας Ἑλένης καὶ περιγραφὴ τῆς τελετῆς (σ. 1 - 5). β) Περὶ τοῦ εἰς Μονοκκλησιὰν ἐθίμου τῆς Γυναικοκρατίας (σ. 6 - 8).

416. ***Μπακάλης Λουκ.***, Ἀπὸ τὴν περιοχὴ Ἄνω Καμήλας Σερρῶν. Ἔθιμα τοῦ Μαρτίου. Σύγκρισις μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἀρχαῖα ἔθιμα. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 34 (Μάρτ. 1969), σ. 51 - 52.
Γίνεται λόγος κυρίως περὶ τοῦ κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου ἐθίμου τοῦ «Χελιδονίσματος»· τοῦ σχετικοῦ ἄσματος παρατίθεται καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

416α. ***Ξένου - Βενάρδου Ἀλίκη,*** Ὁ Καλόγερος καὶ ὁ Καρνάβαλος. Περιοδ. *Γυναίκα*, ἀρ. 498 (1969), σ. 30 - 32.
Περὶ τοῦ ἐθίμου τοῦ Καλόγερου κατὰ τὴν Τυρινὴν Δευτέραν εἰς Ἁγίαν Ἑλένην.

417. ***Πετραλιᾶ Φανή,*** Ζῆ ἡ κυρούλα, ἡ Μπάμπω ; Ἀνατομία ἑνὸς ἐθίμου. Περιοδ. *«Γυναίκα»*, ἀρ. 497 (1969), σ. 9 - 10, 12.
Περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς Γυναικοκρατίας εἰς Μονοκκλησιὰν Σερρῶν.

418. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.***, Ὁ ἑορτασμὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε΄ (1970) 129 - 148.
Μελετᾶται τὸ ἔθιμον, δημοσιεύεται δὲ καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ 5 ἀσμάτων γενομένη ὑπὸ Σπ. Περιστέρη.

419. Ἀρχίζουν τὰ ἀναστενάρια. Τὸ ἀπόγευμα ἡ πυροβασία εἰς Λαγκαδᾶν καὶ Ἁγίαν Ἑλένην. Ἐφ. *Μακεδονία* Θεσσαλονίκης, 21.5.1970, σ. 3.

420. ... Ματαιώθηκε ἡ πυροβασία στὴν Ἁγία Ἑλένη Σερρῶν. Ὁ μητροπολίτης δὲν ἐπέτρεψε νὰ παραλάβουν τὶς εἰκόνες. Ἐφ. *Μακεδονία* Θεσσαλονίκης, 22.5.1970, σ. 1, 3.

420α. **Anthony Anne,** *Greece - Hut and highrise. Athens 1971, 8ov, σελ. 372.*

Ἐν σελ. 173 - 185 γίνεται λόγος διὰ τὰ «Βρεξούδια» («Γυναικοκρατία») εἰς Μονοκκλησιὰν Σερρῶν.

421. Στὸν Λαγκαδᾶ, τὴν Ἁγία Ἑλένη καὶ τὴν Μαυρολεύκην. 31 «ἀναστενάρηδες» χόρεψαν στὴ φωτιά. Ἐφ. *Μακεδονία* Θεσσαλονίκης, 22.5.1971, σ. 1, 4, 7.

Εἰς σελ. 4, 7 περὶ τῆς τελετῆς εἰς Ἁγίαν Ἑλένην.

422. ***Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.***, Τὸ τραγούδι τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. *Ἀμάλθεια*, ἔτ. Β΄ (1971), ἀρ. 6, σ. 129 - 135.

Ἐν σελ. 135 μνεία τοῦ λαϊκοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς Ν. Σούλι.

422α. ***Ξένου - Βενάρδου Ἀλίκη***, Ἕνας ὁλοζώντανος Ἅη Γιώργης...Ἕνα περίεργο ἔθιμο στὸ Νέο Σούλι Σερρῶν. Περιοδ. *Πάνθεον*, ἀρ. 489 (1972), σ. 15, 130.

Περὶ τῆς λαϊκῆς πανηγύρεως τοῦ Ἁγ. Γεωργίου εἰς Ν. Σούλι.

422β. ***Παντελίδης Βαγγ.***, Ἕνα πανάρχαιο ἔθιμο στὸ Νέο Σούλι Σερρῶν. Ὁ Ἅη Γιώργης νικᾶ τὸν δράκο καὶ σώζει τὴν βασιλοπούλα. Ἐφ. *Ἑλληνικὸς Βορρᾶς* Θεσσαλονίκης, 25.4.1972, σ. 7, 11.

422γ. ***Χαλέμης Θεοφ.***, Ἀρχαῖον ἔθιμον εἰς τὸ Νέον Σούλι Σερρῶν. Ὁ Ἅη Γιώργης νικᾶ τὸν δράκο. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 71 (Ἀπρ. 1972), σ. 27-30. (=***Τοῦ αὐτοῦ***, Ἡ πανήγυρις τοῦ Νέου Σουλίου κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐφ. *Πρόοδος* Σερρῶν, 19, 20, 21.4.1972).

422δ. Ἕνα παλαιὸ θρησκευτικὸ ἔθιμο στὸ Νέο Σούλι. Ὁ Ἅγιος Γεώργιος νικᾶ τὸ δράκο καὶ σώζει τὴν βασιλοπούλα. Ἐφ. *Πρόοδος* Σερρῶν, 5, 6, 8.5.1973.

422ε. Τὴν προσεχῆ Δευτέρα 5ην Μαρτίου 1973 εἰς τὴν κοινότητα Ἁγίας Ἑλένης θὰ λάβη χώραν τὸ πανάρχαιον Θρακικὸν ἔθιμον τοῦ «Καλόγερου». Ἐφ. *Πρόοδος* Σερρῶν, 28 Φεβρ. 1973, σ. 1. [Δημοσ. καὶ τὸ πρῶτον μέρος ἄρθρ. περὶ τοῦ ἐθίμου ὑπὸ ***Ἀν. Ρέκλου***]. — Παρουσίᾳ τοῦ κ. Νομάρχου, λοιπῶν ἀρχῶν, ἐκπροσώπου τοῦ τηλεοπτικοῦ δικτύου καὶ ἄλλων ἐκπροσώπων, ἐτελέσθη χθὲς εἰς Ἁγίαν Ἑλένην τὸ πανάρχαιον ἔθιμον «Ὁ Καλόγερος». Αὐτόθι, 6 Μαρτ. 1973, σ. 1.

3. Κοινωνικὴ ζωή.

Κοινωνικὴ ὀργάνωσις. Λαϊκὸν δίκαιον.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 37. 38. 40. 41. 47. 48. 49. 50. 51. 53. 56. 59. 60. 63. 69. 73. 75. 78. 84. 90. 91. 94. 96. 98. 99. 102. 115. 117. 123. 128. 129. 130. 131. 134. 194. 195. 208. 222. 223. 224. 227. 229. 230. 237. 242. 245. 246. 248. 249. 250. 251. 253. 257. 457].

423. ***Θεοδωρίδης Ἰ.**, *Ὁ ἐν Σέρραις Μακεδονικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος. Ἔκθεσις πεπραγμένων. Ἔτος Γ' (1872 - 73). Ἐν Κων/πόλει 1873, 8ον, σελ. 32 + 1 πίν.*

424. Σέρραι. *Φάρος Ἀνατολῆς* 1901, σ. 295 - 298.
Γενικαὶ πληροφορίαι περὶ Σερρῶν, κυρίως δὲ περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως. («Γενικὴ Συνέλευσις ἐξ 24 ἐντίμων πολιτῶν», σ. 297).

425. **Ἀγγέλου - Βλάχου Ἔλλη**, *Ἡ παιδεία εἰς τὰς τουρκοκρατουμένας Σέρρας. Ἐν Ἀθήναις 1935, 8ον, σελ. 55.*

426. **Λαζάρου Γάιος**, Ζητήματα τοῦ λαϊκοῦ δικαίου ἐκ Μελενίκου. Ἐν Σιδηροκάστρῳ 1937. *ΚΛ* χφον ἀρ. 1107, σελ. 4.

427. **Μέξας Βαλέριος**, Ὁ Μητροπολίτης Σερρῶν Γρηγόριος (Φορτουνιάδης) καὶ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν Σχολεῖον Σερρῶν. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1937, σ. 283 - 288.

428. **(Σφενδόνης Ν.)**, Δύο πολύτιμα χειρόγραφα διὰ τὴν Λαογραφίαν τῆς Μακεδονίας. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1937, σ. 257 - 270.
Δημοσ. ἓν προικοσύμφωνον τοῦ 1870 καὶ ἓν πωλητήριον συμβόλαιον τοῦ 1850, ἀμφότερα ἐκ Σερρῶν. Προσέτι λεξιλόγιον καὶ τοπωνύμιά τινα. (Πρβλ. ἄρθρ. ἀρ. 437α).

429. **Πέννας Π.**, *Τὸ Κοινὸν Μελενίκου καὶ τὸ σύστημα διοικήσεώς του. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὀργανώσεως τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀθῆναι 1946, 8ον, σελ. 46. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων).*
Κρίσις: * Ἐφ. «Καθημερινὴ» Ἀθηνῶν, 13.6.1947 (Φ. Μιχαλόπουλος).

430. **Ζαχαρῆς Δημ.**, Λαογραφικὰ ἐκ Πλατανακίων Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2062, 4ον, σελ. 5.
Κοινωνικὴ ὀργάνωσις, λαϊκὸν δίκαιον.

431. **Καρούνζος Ἰω.**, Λαογραφικὴ ἔρευνα τοῦ χωρίου Καπνοφύτου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2058, 4ον, σελ. 15.
Περιέχει κυρίως εἰδήσεις κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

432. **Παπᾶς Νικ.**, Λαογραφικὰ στοιχεῖα ἐκ Σχιστολίθου Σιντικῆς, 1954. *ΚΛ* χφον ἀρ. 2051, 4ον, σελ. 8.
Περιέχει κυρίως εἰδήσεις κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

433. **Πέννας Π.**, Ἔριδες περὶ τὴν κοινοτικὴν ὀργάνωσιν τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Σέρραις Ἐξαρχίας τῶν Μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης καὶ Σερβίων καὶ Κοζάνης (1891 - 1892). *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 5 - 66.

434. **Γκίνης Δημ. Σ.**, *Περίγραμμα Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου. (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 26). Ἐν Ἀθήναις 1966, 8ον μέγα, σελ. 422.*

Ἐνδιαφ. τὰ λήμματα ὑπ' ἀριθμ. 108, 109 (πρακτικὰ γενικῆς συναθροίσεως πολιτῶν Σερρῶν) καὶ 639 (πρακτικὸν συνελεύσεως κατοίκων Μελενίκου).

435. ***Σαμσάρης Δημ.***, Τὸ ἐμπόριο στὶς Σέρρες στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 11 (Ἀπρ. 1967), σ. 24 - 26, τεῦχ. 12 (Μάιος 1967), σ. 19 - 21.

436. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Ἅγιος Γεώργιος ὁ Κρυονερίτης Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 203 - 222.
Ἐν σ. 208 - 209 ἓν δωρητήριον.

437. ***Σαμσάρης Δημ. Κ.***, *Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κοινότητος Ἐμμανουὴλ Παππᾶ. Σέρραι 1970, 8ον, σελ. 86.*
Εἰδήσεις κοινοτικῆς ὀργανώσεως.

437α. ***Νικολάου Νικ.***, Ἡ πρώτη γνωστὴ διάνοιξη ὁδοῦ στὰς Σέρρας τὸν περασμένο αἰῶνα. *Πνευμ Ἐπαρχία* Α' (1971), ἀρ. 3 - 4, σ. 81 - 84.
Δημοσ. μετὰ σχετικῶν σχολίων καὶ ἑνὸς πίνακος (περιοχὴ Ἁγ. Βλαχέρνας Σερρῶν) ἓν πωλητήριον συμβόλαιον τοῦ 1850. (Πρβλ. ἄρθρ. ἀρ. 428).

437β. ***Γιομπλάκης Α.***, Τὸ Γυμνάσιον Σερρῶν φυτώριο τοῦ Ἔθνους ἐπὶ 250 χρόνια. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 83 (1973), σ. 26 - 27, 40.

4. Παιδικὴ ζωή. Παιδιαί.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 41. 43. 47. 48. 49. 50. 53. 65. 75. 89. 95. 97. 99. 101. 102. 105. 115. 122. 127. 131. 132. 223. 224. 225. 227. 228. 230. 234. 236. 238. 240. 242. 243. 244. 246. 247. 248. 249. 251. 253. 257].

438. **Brewster P.**, ***Ταρσούλη Γεωργία***, (μετάφρασις), Ἑλληνικὰ νηματοπαίγνια. *Ἐπ ΚΛ* Ε' (1945 - 49) 115 - 125. [Αὐτόθι, σ. 101—114, τὸ κείμενον ἀγγλιστί].
Ἐν σελ. 121 καὶ 122 πληροφορίαι ἐκ Νιγρίτης.

439. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Πετροπόλεμος 1911. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β' (1957) 141 - 45. [=*Αὐτόθι* Ε', 1970, 615 - 20].
Περιγραφὴ τῆς παιδιᾶς εἰς τὴν τοπικὴν σερραϊκὴν διάλεκτον.

II. ΓΛΩΣΣΑ

Α') Γενικὰ καὶ σύμμεικτα.

440. ***Κ(αλαβακίδης) Δ(ημήτριος), Μ(ελενίκιος)***, *Φυλλάδιον περιέχον ἁπλοελληνικοθωμανικῶς διαλόγους, καὶ λέξεις περιεργοτέρας ἐρανισθὲν εἰς χρῆσιν τῶν ἀρχαρίων ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν ὑπὸ —. Ἔκδοσις πρώτη. Ἐν Μελενίκῳ. Ἐκ τῆς τυπογραφίας Δημητρίου Καλαβακίδου. 1839, 16ον, σελ. 32.*

441. ***Τσικόπουλος Ἰω.***, *Μελέτη περὶ τοῦ λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς δημώδους*

γλώσσης. Ἀρχεῖα τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Συλλόγου «Κοραῆ», τ. Α΄. Ἐν Ἀθήναις 1892, 8ον, σελ. 50.
Ἐνδιαφέρει καὶ τὴν παροῦσαν βιβλιογραφίαν.

442. ***Μακεδνὸς Ἀμύντωρ (Δραγούμης Στέφ.)***, Ἡ πεδιὰς τῶν Σερρῶν καὶ ἡ πόλις Βαρακλῆ - Τζιουμαγιά. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* Α΄ (1908) 257-264.
Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης δημοσιεύονται καὶ τοπωνύμια τινὰ ὡς καί τινες τοπικαὶ λέξεις ἀρχαίας καταγωγῆς.

443. ***Παπαδόπουλος Ἀνθ. Ἀ.***, *Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς Νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Ἀθήναις 1926, 8ον, σελ. 128.*

444. ***Σπανδωνίδης Π.***, *Μελένικος. . . Θεσσαλονίκη* 1930 . . . [Βλ. ἀν. λ. ὑπ᾽ ἀρ. 41].
Ἐνδιαφ. γλωσσολογικῶς τὸ Ε΄ μέρος, σελ. 129 - 179, ἔνθα δημοσιεύεται μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τοῦ Μελενίκου μετὰ ἰδιωματικοῦ λεξιλογίου.

445. ***Ἀνδριώτης Ν.***, Ἡ ἔρευνα τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Μακεδονίας. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1949, σ. 170 - 76.

446. — Οἱ ἀρχαϊσμοὶ τοῦ σημερινοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Μακεδονίας. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1953, σ. 101 - 108.

447. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Σερραϊκὴ διάλεκτος. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β΄ (1957) 139 - 141.

448. — Διάλεκτος Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Δ΄ (1963) 47 - 80.
Περιεχ. : Τὸ ἱστορικὸν τῶν διαλέκτων (σ. 47 - 51). Α΄. Ἡ διάλεκτος τῶν Σερρῶν (51 - 55). Γλωσσικὴ ἐπίδρασις τῶν κατακτητῶν ἐπὶ τῆς Σερραϊκῆς διαλέκτου (55 - 57). Β΄ Διάλεκτος Μελενίκου (57 - 59). Γλωσσάριον λέξεων ἐκ τῆς Τουρκικῆς τῆς διαλέκτου Σερρῶν (76 - 89). Βιβλιογραφία (90).

449. ***Κοντοσόπουλος Νικόλ.***, Γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐκ τοῦ νομοῦ Σερρῶν. (Ἀποστολὴ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν). Σεπτέμβριος 1968. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 903, 8ον, σελ. 116.
Ποικίλον γλωσσικὸν ὑλικὸν ἐκ Νιγρίτης, Σερρῶν, Πρώτης, Ἀλιστράτης καὶ παρὰ προσφύγων ἐκ Μελενίκου. Περιέχονται ἐν αὐτῷ προσέτι καὶ 5 ᾄσματα ἐκ Νιγρίτης.

Β΄) Ὀνόματα (κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κλπ.).

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ᾽ ἀριθμ. 37. 39. 41. 46. 59. 61. 62. 69. 75. 78. 80. 87. 91. 94. 194. 240α. 246. 449. 254].

450. Μία πτυχὴ τῆς Μακεδονικῆς Γῆς. Α΄ Ἡ παράδοξος πόλις Μελένικον. *Μακεδ Ἡμερολ* Α΄ (1908) 121 - 126.
Ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως καί τινα οἰκογενειακὰ ὀνόματα.

451. ***Στράτης Εὐάγγ.***, *Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν... Ἐν Κων/πόλει 1909.* [Βλ. ἀν. λ. ὑπ᾽ ἀρ. 8].

Ἐν σελ. 96 - 104 : «Κατάλογος Φιλομούσων Συνδρομητῶν».

452. Οἱ εὐεργέται καὶ δωρηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Σερρῶν. *Μακεδ Ἡμερολ* Β′ (1909) 142 - 144.

453. ***Σάρρος Δ. Μ.,*** Τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν. *Λαογραφία* Β′ (1910) 698 - 699.
Δημώδεις ὀνομασίαι καὶ ἐκ τῆς βιβλιογραφ. περιοχῆς.

454. ***Κυριακίδης Στ.,*** Παρατηρήσεις περὶ τῶν νεοελληνικῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων. *Λαογραφία* Ε′ (1915) 333 - 360.
Πλεῖστα παραδείγματα καὶ ἐκ τῆς βιβλιογραφ. περιοχῆς.

455. ***Κουκουλὲς Φ.,*** Ἁγίων ἐπίθετα. *Ἡμ Μεγ Ἑλλ* 1931, σ. 387 - 402.
Ἐν σελ. 390 περὶ ὀνόμ. Ἁγιᾶς Λεχούσας ἐν Σέρραις.

456. ***Χρηστομάνου - Καλίνσκη Λιλίκα,*** Οἱ ἐκ Μελενίκου Χρηστομάνοι. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Α′ (1953) 186 - 208.

457. ***Πέννας Π. Θ.,*** Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μελενίκου. Ὁ Ἀναστάσιος Παλλατίδης καὶ τὰ χειρόγραφά του. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β′ (1957) 67 - 125.
Πλὴν τῆς ἱστορ. ὕλης δημοσ. ἐν σελ. 91 ὀνόματα βαπτ. καὶ ἐπών., ἐν δὲ σελ. 124 - 5 μία διαθήκη.

458. ***Λαούρδας Βασ. - Πέννας Π.,*** Ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν κατὰ τὸ 1907... *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Γ′ (1959) 5 - 143.
Ἐν σελ. 32 - 35 καὶ ἀλλαχοῦ κύρια ὀνόματα. (Βλ. καὶ λ. 482).

459. ***Σπανδωνίδου Εἰρήνη,*** Τὸ Ἑλληνικώτατο Βυζαντινὸ Μελένικο. *Ἠώς,* ἀρ. 63 - 65 (1962), σ. 99 - 101.
Πλὴν τῶν ἱστορικῶν στοιχείων δημοσ. πληροφ. περὶ τοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος, ἐπίσης δὲ καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα.

460. ***Βαγιακάκος Δικ. Β.,*** Σχεδίασμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι (1833 - 1962). *Ἀθηνᾶ* 67 (1963 - 64) 145 - 369. [Β′ μέρος].
Ἀνθρωπωνυμικαὶ μελέται Μακεδονίας : σελ. 285 - 287. (Βλ. καὶ λ. ἀρ. 485).

461. ***Βασδραβέλλης Ι.,*** Διάφοροι οἰκογένειαι τῶν Σερρῶν, Μελενίκου καὶ Μοναστηρίου Ρίλας κατὰ τὸ ἔτος 1824. *Μακεδονικὰ* Ζ′ (1966 - 67) 369 -373.

462. ***Μοντζαλᾶς Πέτρ.,*** ...Μελένοικον. *Μακεδ Ζωή,* τεῦχ. 10 (Μάρτ. 1967), σ. 15 - 17.
Πλὴν τῆς ἱστορικῆς ὕλης ἀναφέρεται καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως καὶ ἀναγράφεται καὶ ἀριθμὸς κυρίων ὀνομάτων.

463. ***Βαγιακάκος Δικ. Β.,*** Νεοελληνικῶν τινων ἐπωνύμων ἐτυμολογία. *Ἀθηνᾶ* 70 (1968) 146 - 178.

Παραδείγματα καὶ ἐκ τῆς βιβλιογρ. περιοχῆς.

464. ***Βλάχος Θεόδ.***, Κατάλογος οἰκογενειῶν τῆς πόλεως Μελενίκου, αἵ ὁποῖαι ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν των, τὸν Αὔγουστον τοῦ 1913, κατόπιν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 123 - 128.

465. ***Θεοδωρίδης Τρ.***, Συμβολὴ εἰς τὸ ἀνατολικομακεδονικὸν ἀρχοντολόγιον. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 267 - 299. [Καὶ ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 36).
Κρίσεις: Πειραϊκὴ - Πατραϊκή, ἔτ. 16, ἀρ. 151 (1970), σ. 71 (Τ. Δόξας). Μακεδ. Ζωή, τεῦχ. 38 (Ἰούλ. 1969), σ. 44 (Ι. Κ. Χασιώτης). Βιβλιογρ. σημ.: Ἑλληνικὰ 22 (1969) 511 (Ι. Κ. Χ[ασιώτης]).

466. ***Κοταμανίδης Στ.***, Σύγχρονοι λογοτέχναι καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῶν Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Ε' (1970) 355 - 783.
Κρίσεις: Ἐφ. «Ἀπογευματινὴ» Ἀθηνῶν, 25.12.1970, σ. 6 (Ἄγγ. Φουριώτης). Μακεδ. Ζωή, τεῦχ. 55 (Δεκ. 1970), σ. 39 (Γ. Ζωγραφάκης). Ν. Ἑστία 88 (1970) 895 (Π. Γλέζος).

Γ') Τοπωνύμια.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 2α. 34. 36. 37. 38. 40. 41. 62. 65. 66. 69. 73. 75. 78. 79. 81. 84. 87. 91. 94. 96. 194. 231. 246. 250. 252. 254. 318. 428. 442. 449. 450. 459. 462].

467. ***Χρυσοχόος Μ.***, Αἱ Τοῦμπαι. *Ἐπετηρ Παρνασσοῦ* 1 (1896) 9 - 17.
Ἐν σ. 16 περὶ τύμβου καλουμένου «λόφος τῶν Ἀλωπέκων», παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν.

468. — Γεωγραφικὰ σημειώματα : α') Ἀμφίπολις, β') Ἠϊὼν μετὰ πίνακος. *Ἐπετηρ Παρνασσοῦ* 2 (1898) 261 - 264.

469. Σέρραι. *Μακεδ Ἡμερολ* Α' (1908) 254 — 256.

470. ***Στιβαρὸς Γ.***, Δεμὶρ Ἱσσάριον. *Μακεδ Ἡμερολ* Γ' (1910), 213 - 216.

471. ***Βαρλαμίδης Δ.***, Ἀλιστράτη. *Μακεδ Ἡμερολ* Δ' (1911) 179 - 185.

472. ***Τσικόπουλος Ἰ.***, Αἱ Σερραϊκαὶ ἐξοχαί. *Μακεδ Ἡμερολ* Δ' (1911), 97 - 106.

473. ****Χατζῆς Ἀ.***, Ἀμφίπολις ποταμός. *Ἐπιστημ. Ἠχὼ* 12 (1925) 75 - 78.

474. ***Ἄμαντος Κων.***, Μόνοικος. *Ἑλληνικὰ* Α' (1928) 404 - 5.
(Μνεία τοῦ ὀνόματος Μενοίκιον ἢ Μενοικεύς· βλ. κατωτ. τὸ ὑπ' ἀρ. 491 λ.).

475. ****Κυριακίδης Στ.***, Τὸ Σδραβίκιον τοῦ Στρυμόνος καὶ ὁ παρὰ τὸ Ὄστροβον τοῦ Μαρμαρίου θάνατος τοῦ Γεωργίου τοῦ Μανιάκη. *Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχ. Παν/μίου Θ/κης* 3 (1939) 520 - 524.

476. — Σημείωμα περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς Βυζαντινῆς πόλεως Μελενίκου. *Μακεδονικὰ* Γ′ (1953 - 55) 404 - 407.

477. ***Φόρης Βασ.,*** Τὰ Σέρρας. Μία ἀπροσδόκητος ὀνομαστική. *Ν. Ἑστία* 57 (1955) 363 - 365.

478. ***Θηλυκὸς Ἀστέρ.,*** Ι. Νιγρίτα. Πόθεν ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως. ΙΙ. Σούρπα ἢ Σύρπα. Πόθεν ἡ ὀνομασία καὶ ταύτης. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β′ (1957) 177 - 193.

479. *— Νιγρίτα. Ἐφ. *Ἐλεύθερη Φωνὴ* Σερρῶν, 29.7.1957.
Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως.

480. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.,*** Σδραβῆκι, ἡ ἀρχαία Δράβησκος. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β′ (1957) 129 - 36.— Βαρόσι. *Αὐτόθι*, σ. 136 - 38. [Βλ. καὶ λ. ἀρ. 483].

481. — «Τὰ Σέρρας». Μιὰ τεσσάρων αἰώνων ὀνομαστική. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Β′ (1957) 147 - 52.

482. ***Λαούρδας Βασ. - Πέννας Π.,*** Ὁ Μακεδονικὸς ἀγὼν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν κατὰ τὸ 1907...*Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Γ′ (1959) 5 - 143.
Ἐν σελ. 133 - 137 τοπωνυμικὸς πίναξ. (Βλ. καὶ λ. ἀρ. 458).

483. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.,*** Βαρόσι. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Γ′ (1959) 281-87.
Συμπληρωματικὰ εἰς προγενέστερον ἄρθρον τοῦ συγγρ. (Βλ. ἀν. λ. ἀρ. 480).

484. Μία ὡραία πρωτοβουλία τοῦ Α′ Γυμνασίου. Ἐκπαιδευτικαὶ ἐκδρομαὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ ἀρχαιολογικὴν μελέτην Σερραϊκῶν τοπωνυμίων. Ἱστορικὴ ἔρευνα εἰς Νέο Σούλι. Ἐφ. *Πρόοδος* Σερρῶν, 16 καὶ 17.5.1961.
Ἐξέτασις τοπωνυμίων Ν. Σουλίου. (Πρβλ. λ. ἀρ. 490).

485. ***Βαγιακάκος Δικ. Β.,*** Σχεδίασμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι (1833 - 1962). *Ἀθηνᾶ* 66 (1962) 301 - 424. [Α′ μέρος].
Τοπωνυμικαὶ μελέται Μακεδονίας : σελ. 880 - 384. (Βλ. καὶ λ. ἀρ. 460).

486. ***Γκισδαβίδης Ἀπόστ. Κ.,*** Τὰ τοπωνύμια Χαλκιδικῆς καὶ Ἀν. Μακεδονίας. *Χρονικὰ Χαλκιδικῆς*, τεῦχ. 3 (1962), σ. 72 - 73.

487. ***Μαρασλῆς Στ.,*** Πόθεν αἱ παλαιαὶ ὀνομασίαι τριῶν κωμοπόλεων τοῦ νομοῦ Σερρῶν. *Μακεδ Ἡμερολόγιον* 1962, σ. 228 - 240.
Α′ Σουμπάσκιοϊ (νῦν Νέον Σούλι). Β′ Σαρμουσακλῆ (νῦν Πεντάπολις). Γ′ Βιτάστα (νῦν Κρηνίς). Αὐτόθι (σ. 240) καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος Δαρνακοχώρια.

488. ***Λαούρδας Βασ. - Πέννας Π. Θ.,*** Ἀρχεῖον Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος Ἀλεξάνδρου Δαγκλῆ. Ι. Σημειώσεις καὶ ὁδηγίαι Δημοσθένους Φλωριᾶ. (Σημειώσεις, διὰ τὴν ἐν τῷ Σαντζακίῳ Σερρῶν γινομένην ἐθνικὴν ἐργασίαν). *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Δ′ (1963) 5 [=97] - 144.
Ἐν σελ. 141 - 144 τοπωνυμικὸς πίναξ.

489. ***Πέτροβιτς Νατ. Ἐμμ.***, Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ χωρίου Σουμπάσκιοϊ (νῦν Νέον Σούλι) τῶν Σερρῶν. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Δ' (1963) 308.

490. ***Τρυφερούλης Κ.***, Ἱστοριοαρχαιολογικὰ Νέου Σουλίου. *Σερραϊκὰ Χρονικὰ* Δ' (1963) 305 - 307.
Ἐξέτασις τοπωνυμίων Ν. Σουλίου. (Πρβλ. λ. ἀρ. 484).

491. ***Ἄμαντος Κων. Ἰ.***, *Γλωσσικὰ μελετήματα. Ἐν Ἀθήναις 1964, 8ον, σελ. 608. (Σειρὰ διατριβῶν καὶ μελετημάτων περ. «Ἀθηνᾶ», ἀρ. 2).*
Ἐν σελ. : 83, σημ. 1, περὶ τοῦ ὀνόματος Ἀλιστράτη· 302 περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους Μενοίκιον ἢ Μενοικεύς· 510 περὶ τοῦ τοπων. «Καλάδενδρα»· 527 περὶ τοῦ ὀνόμ. τοῦ Μελενίκου.

492. ***Σαμσάρης Δ.***, Τὸ κάστρο τῶν Σερρῶν. *Μακεδ Ζωή*, τεῦχ. 4 (Σεπτ. 1966), σ. 22 - 23, τεῦχ. 6 (Νοέμβρ. 1966), σ. 48 - 49.

493. ***Νικόδημος, Μητροπολίτης Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου***, Ὁ ἐν Ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ ἀπὸ ἐπισκόπου Ζιχνῶν. *Ἐκκλησία*, ἔτ. ΜΕ' (1968), ἀρ. 3, σ. 56 - 60, ἀρ. 4, 83 - 86.
Ἐν σελ. 56, σημ. 1, περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους Μενοίκειον καὶ τοῦ χωρίου Καρλίκιοϊ, νῦν Χιονοχώριον· σελ. 58, σημ. 6, περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς Ν. Ζίχνης καὶ τοῦ τύπου «τὰ Σέρρας»· σελ. 60 περὶ τοῦ ὀνόμ. Συνοικία Καντακουζηνοῦ· σελ. 85 περὶ τοῦ ὀνόμ. τῶν χωρίων Ἀναστασία, Θολός, Ἅγιον Πνεῦμα.

494. ***Ἀβτζῆς Γεώργ. Κ.***, *Μακεδονικὰ τοπωνύμια. Τὸ Ροδολίβος καὶ ἄλλα τοπωνύμια. Ἱστορία - Γλωσσολογία - Μυθολογία. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 24.*

495. — *Τὸ Παγγαῖον. Ἀθῆναι (1970), 8ον, σελ. 6.*
Ἐτυμολογία Ροδολίβου.

496. ***Ἀραμπατζῆς Παναγ. Ἀθαν.***, *Ἡ ἱστορία τῆς Δράμας. Α' Ἐτυμολογικά. Δραβησκὸς - Δράμα - Δραβήσκιος - Εἰκοσιφοίνισσα - Παγκαῖον. Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. 21.*

Δ') Γλωσσάρια.

[Βλ. καὶ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 37. 226. 231. 240α. 254. 428. 442. 444. 448. 449].

497. ***Παπαγεωργίου Π.***, Δύο δημώδεις Μακεδονικαὶ λέξεις. *Ἀθηνᾶ* 23 (1911) 92 - 95.
Περὶ τῆς λέξεως ἀνήγατο (γρ. : ἀνοίγατο) ἐν Σέρραις.

498. ***Ἀποστολίδης Δ.***, Σκιαγράφημα τοῦ ἐν Μελενίκῳ τῆς Μακεδονίας λα-

λουμένου γλωσσικοῦ ἰδιώματος, 1913. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 60, 4ον, σελ. 59.

499. ***Ἀποστόλου Ἀμαλία,*** Λέξεις γλωσσικοῦ ἰδιώματος ἐν χρήσει ἐν Μελενίκῳ, 1914. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 210, 4ον, σελ. 2.

500. ***Σούρλας Εὐρ.,*** Γλωσσολογικὸν δελτίον. (Συναγωγὴ λέξεων καὶ φράσεων αἵτινες εἶναι ἐν χρήσει ἐν τῇ περιφερείᾳ Νιγρίτης καὶ δὴ εἰς τὸ χωρίον Τσερπίστα [Τερπνή]), 1922. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 353, 8ον, σελ. 9.

501. ***Τσαουσάνης Στ.,*** Γλωσσικὴ συλλογὴ ἐκ Σερρῶν, 1949. *Ἱστορ Λεξ* χφον ἀρ. 621, 8ον, σελ. 52.

Ε') Κυρίως ἰδιωματικὰ κείμενα.

[Βλ. ἰδίᾳ τὰ λ. ὑπ' ἀριθμ. 305. 306. 310. 314. 327α. 354α. 439].

223

Α΄. ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ, ΣΥΛΛΟΓΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ *

Abbott G. F. 4, 17, 32, 279, 281, 282
Ἀβραμίδης Γεώργ. 139
Ἀβτζῆς Γεώργ. 494, 495
Ἀγαθάγγελος Μάγνητος 3
Ἀγγελάκης Χρ. 68
Ἀγγελίδου Καλλιόπη 47
Ἀγγέλου - Βλάχου Ἔλλη 425
Ἀδαμίδης Ἄγγ. 69
Ἀδαμόπουλος Ἰω. 98, 222
Ἀδαμοπούλου Εὐγενία 223, 347α
Ἀθανασιάδης Θεόφ. 11
Ἀθανασιάδης Παράσχ. 140
Ἀθανασιάδου Αἰκατερίνη 70
: Ἀθηναῖος 13
Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν. 23, 27, 31, 63, 64, 65, 66, 67, 99, 131, 133, 302β, 398, 409, 418, 422
Ἀλεξανδρίδης Κάρ. 33
Ἀλεξίου Κων. 71
Ἀλεξίου Σ. 100
Ἀλουπογιάννης Στ. 72
Ἄμαντος Κ. 14α, 474, 491
Ἀναγνωστίδης Ζαφ. 116
Ἀναγνώστου Γεώργ. 101
Ἀνδρεόπουλος Ἰω. 141
Ἀνδριώτης Ν. 445, 446
Anthony Anne 420α
Ἀποστολίδης Δ. 498
Ἀποστόλου Ἀμαλία 499
Ἀραμπατζῆς Δημ. 117, 401, 407
Ἀραμπατζῆς Παν. 496
Ἀραμπατζίδης Ἠλ. 224
Ἀρβανίτης Ἀνδρ. 7
Ἀργυρὸς Ἀθ. 13α
Ἀρχιμανδρίτης Ἰω. 102
Ἀσημακόπουλος Ἠλ. 73

Βαγιακάκος Δικ. Β. 460, 463, 485
Βάιος Ἰω. 299
Βακουφάρης Νικόλ. 225
Βαρλαμίδης Λ. 471
Βασδέκης Ἀπόστ. 226
Βασδέκης Λεων. 142
Βασδραβέλλης Ι. 461
Βασικάρη Ἐλισάβετ 90
Βέκιος Γεώργ. 227
Βενέτης Ἀλέξ. 228
Vlachos Th. βλ. Βλάχος Θεόδ.
Βλάχος Θεόδ. 35, 464
Βογιατζίδης Ἰω. 329
Βουζούκας Ν. 318
Βούλγαρης Χρ. 143
Brewster P. 438

Γανώσης Β. 358
Γαρούφας Εὐάγγ. 144
Γέρμανλης Γεώργ. 135
Γερμανόπουλος Χρῆστ. 229
Γεροδήμου Βασιλική 130
Γεωργανόπουλος Παναγ. 145
Γεωργιάδης Θεόδ. 363
Γεωργιάδου Καλλιόπη 74
Γιαζιτζῆ Παναγιώτα 131α
Γιανναδάκης Κ. 48
Γιαννακόπουλος Ζαφ. 146
Γιαννακόπουλος Π. 49
Γιαννούλης Κυρ. 147
Γιαντσελίδης Περικλ. 230
Γιάντσιος Συμ. 148
Γιομπλάκης Α. 437β
Γκαγκόπουλος Θεόφρ. 149
Γκαριπῆς Μεν. 118
Γκίνης Δημ. 434
Γκιουζέλης Χρ. 150

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰ λήμματα.

Γκισδαβίδης 'Απόστ. 59, 486
Γκουγκούσης Μενέλ. 151
Γκούντας 'Ιω. 152
Γλέζος Π. 466
Γορούβας Ν. 231, 289, 309, 372
Γούσιος 'Αστέρ. 277
Γουσίου "Ολγα 42, 43, 308
Γριτσόπουλος Τάσ. 13

Δαμάνης Δημ. 38
Δασκαλόπουλος Θ. 387
Δεινάκις Στυλ. 39
Δελεόγλου Δημ. 153
Δεληγιάννης Β. 360
Δερλὸς Εὐστ. 136
Δευτεραῖος "Αγγ. 353α
Δημοκίδης 'Αριστοτ. 35α
Διαμαντόπουλος Χρ. 75
Διδασκάλου 'Ιφιγένεια 275, 302α
Δόξας Τ. 465
Δουμουχτσῆς Νικ. 154
Δραγούμης Στέφ.· βλ. :Μακεδνὸς 'Αμύντωρ
Δραγούμης Φίλ. 17
Δραγώγιας 'Εμμ. 76
Δρογαλᾶς 'Αθαν. 77

Ζαχαρῆς Δημ. 430
Ζερβὸς 'Εμμ. 155
Ζωγραφάκης Γ. 466

Θεμελῆς 'Ι. 326
Θεοδοσιάδης Μιλτ. 156
Θεοδοσόπουλος Παν. 157
Θεοδωράκη Μαρία 76
Θεοδωρίδης 'Ι. 423
Θεοδωρίδης Τρ. 409, 465
Θεοδωρίδου Κλεοπάτρα 107
Θεοδωροπούλου Μαρία 78
Θηλυκὸς 'Αστέρ. 16, 263, 276α, 291, 293, 316, 323, 327α, 478, 479
Θρακιώτης Κ. 384
:Θρύλος "Αλκης (Οὐράνη 'Ελένη) 398α

'Ιλαρίων Σιναΐτης Κρὴς 36
'Ιωαννίδης Βασ. 232
'Ιωαννίδης Κυρ. 233
'Ιωαννίδης Κων. 50

Καβακζῆς Γεώργ. 158
Καβακόπουλος Π. 61, 335, 336, 338, 373
Κακούρη Κατερῖνα 'Ι. 388, 393, 399
Kakouri Katerina· βλ. Κακούρη Κατερῖνα
Καλαβακίδης Δημήτρ., Μελενίκιος 440
Καλαμπαλίκας Νικόλ. 159
Καλδάνης Δημ. 234
Καλλιαρέκος Χρ. 160
Καλτσίκης "Αγγ. 381
Καπιστρᾶς 'Ι. 361
Καπιστρᾶς Σωτ. 362
Καραγιάννης Κ. 79
Καραγιαννίδης Παῦλ. 103, 161
Καραγιαννίδης Χαράλ. 162
Καραγιῶργος Παν. 250
Καρακᾶς Μιχ. 163
Καρακάσης Σταῦρ. 341, 342, 344, 347
Καρακολίδης Σωτ. 51
Καραμιχαηλίδης Μ. 104, 164
Καραταράκης Νικ. 235
Καρκανεβᾶτος Σ. 80
Καρνοῦσκος Γεώργ. 105
Καρούμπαλης Π. 81
Καροῦνζος 'Ιω. 431
Καρούτης Δημ. 82
Κασαμάκης 'Α. 371
Καταράκης Δημ. 119
Κατσούλη Σοφία 236
Κατσούλης 'Εμμ. 83
Καφταντζῆς Γ. 29, 297, 324, 354α, 389
Καψάλης Γεράσ. 357
Κεραμόπουλλος 'Αντ. 273
Κηπουρίδης Δημ. 84
Κοκολιὸς Λ. 402
Κόντης Δημ. 364
Κοντογιάννης Γ. 411, 412, 413
Κοντογιάννης Περ. 120
Κοντοσόπουλος Νικόλ. 449
Κοταμανίδης Στ. 26, 302γ, 466
Κοτιώνης Ζ. 279, 281, 282
Κοτσώνης Σπ. 165
Κουκουλὲς Φαίδ. 45, 58, 271, 455
Κουμουτσίδης Παν. 348
Κουντιάδης Γαβριὴλ 24, 40
Κουρέτας Δ. 413α
Κουσιάδης Γ. 337
Κουστένης 'Αθ. 60, 134

Κουστολίδης Θεόδ. 166
Κυρβασίλης Θωμ. 85
Κυριακίδης Στίλπ. 5, 41, 272, 294, 306, 312, 313, 321, 371, 454, 475, 476
Κυριακίδου - Νέστορος Ἄλκη 266, 267
Kyriakidou - Nestoros Alke· βλ. Κυριακίδου - Νέστορος Ἄλκη
Κυριακοῦ Κων. 167
Κύρκος Κ. 327
Κωνσταντινίδης Νικ. 395
Κωνσταντινίδου Χρυσούλα 52
Κωτσοπούλου Μαρία 414

Λαζάρου Γάιος 426
Λαμπριανίδης Βλαδίμ. 237
Λάμπρος Σπ. 269, 328
Λαούρδας Βασ. 458, 482, 488
Λεοντῆς Θεμιστ. 168
Λεοντίδης Χρῆστ. 238
Λιάος Γεώργ. 18, 264
Λιβρῆ Ἐλευθερία 365
Λιόλια Ἑλένη 72
Λιόλια Πασχαλῖνα 86
Λουκᾶτος Δημ. 307, 310α, 351
Λώτης Δημ. 169

Μαβίνης Σοφ. 170
Μάγνητος Ἀγαθάγγελος, Μητροπολίτης· βλ. Ἀγαθάγγελος Μάγνητος
:Μακεδνὸς Ἀμύντωρ (Δραγούμης Στέφ.) 442
Μανδάλου Τασία 121
Μανουσόπουλος Ἀθ. 376
Μαραβελάκης Γεώργ. 239
Μαρασλῆς Στ. 46, 288, 487
Μαργαρὸς Λάμπρ. 171
Μαργαρώνης Ἐμμ. 53
Μασούτης Χρ. 87
Μέγας Γεώργ. Ἀ. 258, 295, 302, 374, 382, 385, 390
Megas G.· βλ. Μέγας Γεώργ. Ἀ.
Μελλίδης Κων. 172, 240
Μεντῆ Μαρία 93
Μέξας Βαλέριος 427
Μερλιὲ Μέλπω 333
Μέρμηγκας Δημ. 173
Μερσινιᾶ Πηνελόπη 257
Μέρτζος Ν. 13
Μερτίκας Ἀντ. 54
Μεταλλινοῦ Ἀγγελική 19
Μιχαλόπουλος Φ. 13, 46, 429
Μῖχος Εὐάγγ. 241
Μοδιώτης Ἀθαν. 174
Μοντζαλᾶς Πέτρ. 30, 462
Μοσχόπουλος Νικηφ. 14
Μόσχος Γεώργ. 175
Μούντζιαρης Ἰω. 88
Μουταφίδης Γεώργ. 176, 242
Μουτσόπουλος Ν. 260
Μπάγκαλας Δημ. 177
Μπακαλάκης Γ. 314
Μπακάλης Λουκ. 100, 178, 416
Μπακιρτζῆς Κων. 243
Μπαξεβάνης Δημ. 244
Μπαξεβάνης Ἰω. 245
Μπαξεβάνος Γ. 89
Μπαρτζούδης Γεώργ. 90, 179
Μπέγκος Ἀναστ. 240α
Μπῖκος Ἀθ. 339
Μπίτσικας Γ. 349
Μπομπότας Κων. 180
Μπονιέρης Ἰω. 181
Μπούκαλης Γ. 274
Μυρωνίδης Ἀναστ. 246
Μυρωνίδης Θεοφ. 216
Μυστακίδης Στ. 107, 182

Νέμτσας Ἰω. 354
Νικόδημος, Μητροπολίτης Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου 493
Νικολάου Εὐαγγελία 350
Νικολάου Νικ. 447α
Νούνης Θεοδ. 183
Νταχρῆς Παν. 122

Ξένου - Βενάρδου Ἀλίκη 416α, 422α

Οἰκονομίδης Δημ. Β. 319
Οὐράνη Ἑλένη· βλ. :Θρύλος Ἄλκης

Paillarés M. 6
Παναγιωτίδης Δημ. 91
Παναγιωτίδης Παν. 184

Παναγιωτόπουλος Βασίλ. 247
Παναγιώτου Σωτ. 108
Παντελίδης Βαγγ. 422β
Παπαγεωργίου Πέτρ. 37, 270, 312, 497
Παπαδάκη Στυλιανὴ 120
Παπαδημητρίου Γ. 78
Παπαδημητρίου Δημ. 123
Παπαδόπουλος Ἀνθ. 443
Παπαδόπουλος Εὐάγγ. 137
Παπαδόπουλος Ἰω. 185
Παπαδόπουλος Χαρ. 186
Παπαδοπούλου Δέσποινα 109
Παπαθανάσης Σπ. 187
Παπαθανασίου Εὐάγγ. 187α
Παπακωνσταντίνου Θ. 391
Παπαμιχαὴλ Ἄννα 276
Παπαμιχαλοπούλου Μαριάνθη 188
Παπαναγιώτης Παν. 397
Παπαναστασίου Ἰω. 110
Παπᾶς Νικ. 432
Παπαστεφάνου Νικ. 189, 248
Papatassos Ch. 403
Παπαχρῆστος Βασ. 340
Παπαχρήστου Δημ. 190
Παπαχριστοδούλου Πολ. 366, 375
Παππᾶς Σωτ. 111, 191
Παππᾶς Χρ. 192
Παρασκευαΐδης Μίλτ. 400
Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα 261
Πασχαλέρη Μαρία 127
Πασχαλίδης Μιλτ. 124
Πατσαρίζης Ἰω. 367
Παυλίδης Δαμ. 193
Παχτῖκος Γ. 278
Πέννας Πέτρ. Θ. 13, 25, 26, 28, 29, 194, 284, 330, 331, 429, 433, 457, 458, 482, 488
Περιστέρης Σπυρ. 133, 301, 346, 390, 418
Πετειναράκης Γεώργ. 112
Πετραλιᾶ Φανὴ 417
Πέτροβιτς Νατάλ. Ἐμμ. 46, 61, 195, 292, 310, 338, 377, 436, 439, 447, 448, 480, 481, 483, 489
Πετρόπουλος Δημ. Α. 295, 300
Πέτσα Ἀσπασία 55
Πετσέλης Ματθ. 196
Πέτσης Ἰω. 285
Πεχλιβάνης Βασ. 197
Πεχλιβανίδης Ἠλ. 92
Πιέρρος Παν. 332
Πλάτανος Βασ. 394
Πλουμάκη Μαρία 125
Πλουμάκης Γεώργ. 198
Πολίτης Νικ. Γ. 10, 311, 322, 355, 356
Πουλακιδάκος Κ. 47
Πούλιος Θωμ. 199
Πούλιος Παν. 113
Προῦντζος Χρ. 200

Ρέκλος Ἀν. 422ε
Ῥήγας Κων. 93
Ρηφάκης Δημ. 201
Ρούμτσιος Ἰορδ. 249
Ρωμαῖος Κ. 368, 369

Σαββίδης Δημ. 114
Σαλτουρίδης Εὐστ. 138
Σαμολαδᾶς Μαργαρ. 202
Σαμσάρης Δημ. 34, 250, 298, 404, 435, 437, 492
Σαρίγκολης Νικόδ. 203
Σάρρος Δ. 453
Σεγδίτσας Π. 370
Σεραφειμίδης Γεώργ. 204
Σιαψάλης Εὐάγγ. 251
Σιούλας Ἰ. 283, 295
Σιφάκης Δημ. 94
Σιώπη Ἀντιγόνη 95
Σουγλὲς Ἰω. 205
Σούλτης Χρ. 12
Σούρλας Εὐρ. 500
Σπανδωνίδης Π. 41, 280, 444
Σπανδωνίδου Εἰρήνη 20, 286, 459
Σπασέγκος Γεώργ. 252
Σπυριδάκης Γεώργ. Κ. 295, 301, 315, 346, 395, 405, 409
Σπυρίδης Βασ. 253
Σταθόπουλος Παν. 56
Σταματόπουλος Σιδέρης 206
Σταυρίδης Ἰω. 206α
Σταυρούλης Δημ. 207
Στιβαρὸς Γ. 470
Στιβαρὸς Ἰω. 115

Στρατάκης Ν. 13
Στράτης Εὐάγγ. 8, 451, 452
Συγκολλίτης Σπ. 285
Σφενδόνης Ν. 428
Σχινᾶς 'Ορ. 305, 310α

Ταρσούλη Γεωργία 438
Τεκσίδης 'Ιω. 207α
Τζανακάκης Γεώργ. 126
Τζεμαΐλας Γ. 299, 345
Τζιάτζιος Εὐάγγ. 13
Τζιάτζιος Κων. 208
Τζιβελόπουλος 'Αν. 127, 253α
Τζουνῆς Τρ. 378
Τίγκας 'Αν. 317, 379
Τραϊανὸς Π. 334
Τρέντσιος Θωμ. 209
Τριανταφυλλίδου "Αννα 359, 380
Τρυφερούλης Κ. 490
Τσαγκαλίδου-Κοκκίνου 'Ελπὶς 254
Τσαγκαράκη 'Ελένη 255
Τσαουσάνης Στ. 501
Τσέκος Χρ. 95
Τσελεκίδης Δημ. 209α
Τσέλιος Δ. 104
Τσέλλης Κων. 57
Τσιάγκας Θεοδ. 210
Τσιάκας Γ. 2
Τσιάκας Κων. 62
Τσιαντῆς Βλάσ. 256
Τσιγκουνάκη Κυριακὴ 397
Τσικόπουλος 'Ιω. 441, 472
Τσιντάρη Φρειδερίκη 408
Τσιταλίδης Δημ. 211
Τσορτανίδης Παν. 128
Τσουκαλᾶς 'Α. 49
Τσούρκας Κ. 371

Φασουλᾶ Παρασκευὴ 396
Φιλιππίδης Νικ. 1
Φόρης Βασ. 477
Φορμόζης Π. 15
Φουριώτης "Αγγ. 466
Φυντακίδης Πολύβ. 256α

Χαλβατσιώτης Γ. 96
Χαλέμης Θεοφ. 343, 422γ
Χαλκίδης Γρηγ. 212
Χανδόλιας Βασ. 213
Χαραλάμπους Λάζ. 214
Χασιώτης Ι. 465
Χατζάκης Μεν. 353
Χατζῆ Καλοῦ Μαρία 9
Χατζηευσταθίου Εὐρυδίκη 86
Χατζηϊωάννου Στυλ. 215
Χατζηκυπαρίδης Θεοχ. 216
Χατζηκυριακοῦ Βασ. Γ. 5, 21
Χατζηκυριακοῦ Γεώργ. 5, 22
Χατζηπαναγιώτης Εὐστ. 97
Χατζηπαναγιώτου Κων. 217
Χατζηπαναγιώτου Νικόλ. 218
Χατζῆς 'Α. 473
Χατζιδάκις Γ. Ν. 41
Χατζόπουλος Δημ. 219
Haussig Hans - Wilhelm 35
Χιόνης Κων. 406
Χονδρὸς Δ. 303, 352
Χορτομάνης Βασίλ. 129
Χρησίμου Στεργιανὴ 132
Χρηστίδης Νικ. 320
Χρηστίδης Χρ. 287, 383
Χρηστομάνου - Καλίνσκη Λιλίκα 259, 456
Χρυσανθίδης Σάββας 220
Χρυσὸς Στ. 13
Χρυσοχόος Μ. 467, 468

Ψάλτης Στέργ. 221
Ψυχογιὸς Κ. 130

228

Β'. ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΚΟΣ

Ἀγγίστα Φυλλίδος 200, 407
Ἁγία Ἑλένη Σερρῶν 23, 27, 31, 63, 99, 131, 133, 335, 336, 347, 361, 362, 366, 368, 369, 370, 373, 375, 376, 385, 388, 390, 393, 394, 395, 396, 398, 398α, 400, 415, 416α, 419, 420, 421, 422ε
Ἁγία Παρασκευὴ Βισαλτίας 90, 179
Ἅγιον Πνεῦμα Σερρῶν 63,154,250,493
Ἅγιος Δημήτριος Βισαλτίας 78
Ἅγιος Χριστόφορος Φυλλίδος 175, 208
Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου Μονή· βλ. Μονὴ Ἁγ. Ἰωάννου Προδρόμου
Ἁγιοχώριον Φυλλίδος 211, 257, 327
Ἄγκιστρον Σιντικῆς 205, 348
Ἀγριανὴ Φυλλίδος 31, 63, 131, 133, 137, 301, 302β, 346
Ἀδελφικὸν Σερρῶν 70, 176, 225
Ἀδριανούπολις Ἀν. Θράκης 258
Ἀηδονοχώριον Βισαλτίας 66, 87, 160
Ἀκριτοχώριον Σιντικῆς 54, 155
Ἀλιστράτη Φυλλίδος 7, 9, 45, 64, 314, 315, 449, 471, 491
Ἀλωπέκων λόφος 467
Ἀμμουδιὰ Σιντικῆς 106, 246
Ἄμπελοι Βισαλτίας 77, 360
Ἀμφίπολις 468
Ἀμφίπολις Φυλλίδος 215
Ἀναγέννησις Σερρῶν 118, 222
Ἀναστασία Φυλλίδος 63, 346, 493
Ἀνθὴ Βισαλτίας Σερρῶν 82
Ἄνω Βροντοῦ Σερρῶν 166
Ἄνω Καμήλα Σερρῶν 100,232,301,416
Ἄνω Μητρούσιον· βλ. Μητρούσιον
Ἄνω Ὀρεινὴ Σερρῶν 99, 199
Ἄνω Πορρόια Σιντικῆς 53,167,264,363
Ἄνω Χριστός· βλ. Χριστὸς
Ἀχινὸς Βισαλτίας 83, 172
Ἀχλαδοχώριον Σιντικῆς 48, 163

Βαλτερὸν Σιντικῆς 115, 220, 255
Βαμβακιὰ Σερρῶν 121α, 245
Βαμβακοῦσσα Σερρῶν 131α, 233
Βαμβακόφυτον Σιντικῆς 23, 27, 66, 99, 105, 249
Βαρακλῆ - Τζιουμαγιά· βλ. Ἡράκλεια
Βαρικὸν Βισαλτίας 353
Βαρόσι Σερρῶν 483
Βέργη Βισαλτίας 86, 169
Βισαλτίας ἐπαρχία 187α
Βιτάστα· βλ. Κρηνὶς
Βογατσικὸν Καστορίας 371
Βυρώνεια Σιντικῆς 47

Γόνιμον Σιντικῆς 51, 135
Γεφυρούδιον Σιντικῆς 101, 217, 228

Δαρνακοχώρια 314, 324, 487
Δασοχώριον Σερρῶν 122, 230
Δάφνη Βισαλτίας 85, 158, 316
Δεμὶρ Ἰσσάρ, Δεμὶρ Ἰσσάριον, Δεμὶρ Χισάρ· βλ. Σιδηρόκαστρον
Δημητρίτσιον Βισαλτίας 68, 304
Δόμιρος Φυλλίδος 168, 325
Δραβήσκιος 496
Δροβῆσκος Φυλλίδος 207α, 325
Δράβησκος 480
Δραβησκὸς 496
Δράμα 496

Εἰκοσιφοίνισσα, Εἰκοσιφοινίσσης Μονή· βλ. Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης
Ἐλαιὼν Σερρῶν 64, 152, 347
Ἐμμανουὴλ Παππᾶς Σερρῶν 63, 131α, 180, 261, 302, 437
Εὐκαρπία Βισαλτίας 65, 81, 265

Ζερβοχώριον Βισαλτίας 91
Ζευγολατειὸν Σερρῶν 236
Ζίχνη Φυλλίδος 14, 282, 493

Ἠιὼν 468

Ἡλιοκώμη Φυλλίδος 148
Ἡράκλεια Σερρῶν 7, 127, 161, 224, 253α, 442

Θεοδώρειον Σιντικῆς 174
Θερμὰ Βισαλτίας 92
Θερμοπηγὴ Σιντικῆς 56
Θολὸς Φυλλίδος 221, 493

Ἴβηρα Βισαλτίας 97, 184

Καλὰ Δένδρα Σερρῶν 110, 178, 240
Καλάδενδρα 491
Καμαρωτὸν Σιντικῆς 209α, 349
Κανταχουζηνοῦ συνοικία Σερρῶν 493
Καπνόφυτον Σιντικῆς 351, 431
Καρλίκιοϊ· βλ. Χιονοχώριον
Καρπερὴ Σερρῶν 60, 134, 164
Καρυδοχώριον Σιντικῆς 50
Καστανοῦσσα Σιντικῆς 25, 165
Καστανοχώριον Βισαλτίας 192
Κάτω Καμήλα Σερρῶν 119, 196
Κάτω Μητρούση, Κάτω Μητρούσιον· βλ. Μητρούσιον
Κάτω Ὀρεινὴ Σερρῶν 27, 99, 153, 347, 413
Κάτω Πορρόια Σιντικῆς 49, 150
Κάτω Τζουμαϊά· βλ. Ἡράκλεια
Κάτω Χριστός· βλ. Χριστὸς
Κερκίνη Σιντικῆς 138
Κεφαλοχώριον Βισαλτίας 69
Κιούπ-κιοϊ· βλ. Πρώτη
Κοίμησις Σιντικῆς 112, 189, 206
Κορμίστα Φυλλίδος 64, 67, 341, 342, 347
Κοσφοινίσσης Μονή· βλ. Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης
Κουβούκλια Σερρῶν 206α, 242
Κουμαριὰ Σερρῶν 121, 227
Κρηνὶς Φυλλίδος 151, 487
Κρυοπηγὴ Φυλλίδος 203
Κωνσταντινᾶτον Σερρῶν 142
Κωστῆ Ἀνατ. Θράκης 388

Λαγκαδᾶς Θεσσαλονίκης 419, 421
Λαγκάδιον Βισαλτίας 84
Λ(ε)ιβαδιὰ Σιντικῆς 170
Λευκοθέα Φυλλίδος 63, 197, 302
Λευκότοπος Βισαλτίας 80, 219
Λευκὼν Σερρῶν 123, 193
Λιθότοπος Σερρῶν 128, 173, 256α
Λιμνοχώριον Σιντικῆς 143
Λυγαριὰ Βισαλτίας 71

Μακρινίτσα Σιντικῆς 140
Μανδήλιον Φυλλίδος 63, 139
Μανδράκιον Σιντικῆς 141
Μαυροθάλασσα Βισαλτίας 73
Μαυρολεύκη Δράμας 421
Μαυρόλοφος Φυλλίδος 131α
Μεγαλοχώριον Σιντικῆς 55
Μελενικίτσι Σερρῶν 23, 66, 235, 346, 353α
ΜΕΛΕΝΙΚΟΣ 6, 7, 14α, 17, 20, 25, 30, 35, 35α, 39, 41, 45, 58, 59, 194, 259, 268, 279, 280, 282, 286, 426, 429, 434, 440, 444, 447, 448, 449, 450, 456, 457, 459, 461, 462, 464, 476, 491, 498, 499
Melenikon, Μελέν(ο)ικον, Melnik· βλ. Μελένικος
Μενοικεύς, Μενοίκειον· βλ. Μενοίκιον
Μενοίκιον 474, 491, 493
Μεσολακκιὰ Φυλλίδος 162
Μεσορράχη Φυλλίδος 149
Μέταλλα Σερρῶν 190
Μετόχιον Σερρῶν 226
Μητρούσιον Σερρῶν 108, 113, 198, 223, 248, 300, 347α
Μικρὸν Σούλι Φυλλίδος 64, 67, 171, 344, 365
Μοναστηράκι Σιντικῆς 213, 364
Μοναστήριον Ρίλας 461
Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου Σερρῶν 24, 37, 383
Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης 3, 36, 62, 326, 496
Μονὴ Τιμίου Προδρόμου· βλ. Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου
Μόνοικος 474
Μονοκκλησιὰ Σερρῶν 125, 239, 378, 384, 387, 391, 392, 403, 404, 410, 410α, 415, 417, 420α
Μύρκινος Φυλλίδος 144
Μυρρίνη Φυλλίδος 131α, 132, 202, 325

Νέα Κερδύλια Βισαλτίας 74
Νέα Πέτρα Φυλλίδος 410
Νέα Τυρολόη Σερρῶν 130, 244
Νέον Πετρίτσι Σιντικῆς 18, 145
Νέον Σούλι Σερρῶν 27, 40, 63, 99, 131, 131α, 132, 183, 240α, 301, 343, 347, 400, 409, 411, 418, 422, 422α, 422β, 422γ, 422δ, 484, 487, 489, 490
Νεοχώριον Σιντικῆς 209
Νευροκόπι 7
Νιγρίτα Βισαλτίας 13α, 16, 38, 45, 65, 67, 79, 187α, 263, 276α, 279, 281, 282, 283, 295, 327α, 334, 339, 340, 358, 381, 413, 438, 449, 478, 479, 500
Νικόκλεια Βισαλτίας 72, 214

Ξηρότοπος Σερρῶν 98, 186, 229

Ὁμαλὸν Βυρωνείας Σιντικῆς 274
Ὀρέσκεια Βισαλτίας 89
Ὄστροβον Μαρμαρίου 475

Παγγαῖον 277, 341, 342, 496
Παλαιόκαστρον Σερρῶν 237
Παλαιοκώμη Φυλλίδος 63, 278
Παραλίμνιον Σερρῶν 204
Πατρίκιον Βισαλτίας 76, 212
Πεθελινὸς Φυλλίδος 185
Πεντάπολις Σερρῶν 231, 254, 262, 288, 289, 292α, 309, 371, 372, 401, 407, 487
Πέτρα Ἀν. Θράκης 239
Πλατανάκια Σιντικῆς 207, 430
Ποντισμένον Σιντικῆς 111, 191, 243
Προβατᾶς Σερρῶν 116, 253
Προβίστα· βλ. Παλαιοκώμη
Προῦσα Μ. Ἀσίας 224
Πρώτη Φυλλίδος 63, 109, 278, 301, 341, 342, 402, 449

Ροδολεῖβος· βλ. Ροδολίβος
Ροδολίβος Φυλλίδος 9, 19, 42, 43, 63, 254, 278, 308, 346, 356, 402, 494, 495

Σαρμουσακλῆ· βλ. Πεντάπολις
Σδραβῆκι 480
Σδραβίκιον Στρυμόνος 475
Σέμαλτον· βλ. Μικρὸν Σούλι
ΣΕΡΡΑΙ 2, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 26, 28, 29, 33, 34, 37, 44, 45, 46, 58, 67, 129, 131α, 195, 260, 268, 270, 271, 272, 273, 278, 282, 292, 294, 305, 306, 307, 310, 310α, 311, 312, 313, 319, 320, 322, 351, 352, 355, 357, 377, 386, 389, 405, 412, 423, 424, 425, 427, 433, 434, 436, 437α, 437β, 448, 449, 451, 452, 455, 461, 469, 492, 500
Σησαμία Βισαλτίας 23, 66, 95
Σιδηρόκαστρον Σιντικῆς 7, 12, 14, 57, 102, 311, 367, 470
Σιμὼν Σιντικῆς 126, 251
Σιτοχώριον Βισαλτίας 11, 65, 67, 88, 131, 133, 301, 302
Σκοπιὰ Φυλλίδος 157
Σκοτοῦσσα Σερρῶν 256
Σκούταρι Σερρῶν 258
Σουμπάσκιοϊ· βλ. Νέον Σούλι
Σούρπα, Σύρπα Νιγρίτης 38, 478
Σταχτοχώριον Ἀγχιάλου 360
Στρυμονικὸν Σερρῶν 216, 238
Συκέα Σερρῶν 136
Σχιστόλιθος Σιντικῆς 432

Τερπνὴ Βισαλτίας 75, 177, 500
Τοπόλιανη· βλ. Χρυσὸν
Τούμπα Φυλλίδος 188
Τράγιλος Βισαλτίας 96
Τριανταφυλλέαι Βισαλτίας 94, 201
Τριὰς Σερρῶν 120, 241
Τσενέιρον Νικομηδείας 224
Τσερπίστα· βλ. Τερπνὴ

Φλάμπουρον Βισαλτίας 159, 397

Χαροπὸν Σιντικῆς 65, 187, 354
Χείμαρρος Σερρῶν 103, 218
Χιονοχώριον Σερρῶν 492
Χομόνδος· βλ. Μητρούσιον
Χορτερὸν Σιντικῆς 181, 350
Χουμνικὸν Βισαλτίας 93, 146
Χριστὸς Σερρῶν 107, 182, 234
Χρυσὸν Σερρῶν 210, 354α
Χρυσοχώραφα Σερρῶν 114, 247

Ψυχικὸν Σερρῶν 156
Ψωμοτόπιον Σερρῶν 104, 252

Γ΄. ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Προλογικὸν σημείωμα . . . . Σελ. 163
Βιβλιογραφικὰ σημεῖα . . . . » 164
Βραχυγραφίαι ἐντύπων καὶ χειρογράφων ἐρευνηθέντων διὰ τὴν βιβλιογραφίαν . . . . » 165

I. ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄) Γενικὰ καὶ σύμμεικτα.

α΄) Γενικὰ . . . . » 168
β΄) Σύμμεικτα . . . . » 171

Β΄) Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ αὐλή. Ἔπιπλα καὶ σκεύη . . » 194
2. Ἐνδύματα . . . . » 195
3. Τροφαὶ καὶ ποτὰ . . . . » 195
4. Βίοι (γεωργικός, ποιμενικός, κυνηγετικὸς κλπ.). Γεωργικὰ ἐργαλεῖα . . . . » 195
5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη. (Ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτικὴ κλπ.) . . . » 195

Γ΄) Πνευματικὸς βίος.

1. Λαϊκὴ πίστις . . . . » 196
α΄) Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ. Μαγεία. Ἐπῳδαὶ . . . . » 196
β΄) Μαντική . . . . » 197
2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη . . . . » 197
α΄) Ἀστρολογία καὶ μετεωρολογία . . . . » 197
β΄) Δημώδης ἰατρικὴ . . . . » 197
3. Δημώδης φιλολογία . . . . » 197
α΄) Ἄσματα . . . . » 197
β΄) Μῦθοι. Παραμύθια. Εὐτράπελοι διηγήσεις . . . . » 201

γ') Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις . . Σελ. 201
δ') Παραδόσεις . . . . » 202
ε') Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια . . . . » 203
στ') Εὐχαί. Χαιρετισμοί. Κατάραι. Ὅρκοι. Βλασφημίαι » 204
ζ') Δημώδη βιβλία . . . . » 204
4. Μουσικὴ καὶ χοροί. Μουσικὰ ὄργανα . . . . » 204

Δ') Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Γέννησις, γάμος, τελευτὴ . . . . » 206
2. Θρησκευτικὴ ζωή. Λαϊκὴ λατρεία . . . . » 207
3. Κοινωνικὴ ζωή. Κοινωνικὴ ὀργάνωσις. Λαϊκὸν δίκαιον » 214
4. Παιδικὴ ζωή. Παιδιαὶ . . . . » 216

ΙΙ. ΓΛΩΣΣΑ

Α') Γενικὰ καὶ σύμμεικτα . . . . » 216
Β') Ὀνόματα (κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κλπ.) . . » 217
Γ') Τοπωνύμια . . . . » 219
Δ') Γλωσσάρια . . . . » 221
Ε') Κυρίως ἰδιωματικὰ κείμενα . . . . » 222

ΠΙΝΑΚΕΣ

Α') Ὀνομάτων συγγραφέων, συλλογέων καὶ μεταφραστῶν . . . . » 223
Β') Τοπωνυμικὸς . . . . » 228
Γ') Περιεχομένων τῆς βιβλιογραφίας . . . . » 231

233

ΠΕΤΡΟΥ Θ. ΠΕΝΝΑ

"ΤΙ ΕΧΟΥΝ ΤΗΣ ΖΙΧΝΑΣ ΤΑ ΒΟΥΝΑ
ΚΑΙ ΣΤΕΚΟΥΝ ΜΑΡΑΜΕΝΑ"

(ΟΜΙΛΙΑ)

ΝΕΑ ΖΙΧΝΗ

235

"ΤΙ ΕΧΟΥΝ ΤΗΣ ΖΙΧΝΑΣ ΤΑ ΒΟΥΝΑ
ΚΑΙ ΣΤΕΚΟΥΝ ΜΑΡΑΜΕΝΑ"

[Ἡ «Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρία Σερρῶν - Μελενίκου», συνεπὴς πρὸς τοὺς διὰ τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς ἐπιδιωκομένους σκοπούς, ἀπεδέχθη εὐχαρίστως πρόσκλησιν τοῦ προέδρου τῆς «Μορφωτικῆς Ἑνώσεως Νεολαίας Ζίχνης» κ. Νικολάου Τακουρίδου, δικηγόρου Σερρῶν καὶ ἐκλεκτοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ὅπως διὰ μελῶν τῆς Ἑταιρίας δοθῇ σειρὰ διαλέξεων μὲ θέματα ἱστορικά, τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Οὕτως ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς κ. Πέτρου Πέννα ἐδόθησαν δύο ὁμιλίαι. Ἡ πρώτη τὴν 19 Μαρτίου 1967, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, καὶ ἡ δευτέρα τὴν 19 Νοεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ κινηματοθεάτρου «Μαριάννα».

Διὰ τῆς πρώτης, ὑπὸ τὸν τίτλον «*Τί ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνά...*», ὁ ὁμιλητὴς προσεπάθησε νὰ δώσῃ συνοπτικὴν μὲν ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατὸν πλήρη τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς περιοχῆς, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν.

Διὰ τῆς δευτέρας, μὲ τίτλον «*Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν στὴν περιοχὴ τῆς Ζίχνας*», ὁ ὁμιλητὴς διεξῆλθεν ἀναλυτικώτερον, βάσει νέων ἀγνώστων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ στοιχείων, τὴν περίοδον τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, καὶ ἐξιστόρησε τὰ δεινά, τὰ ὁποῖα ὑπέστη ἡ περιοχὴ ἀπὸ τοὺς βουλγάρους κομητατζῆδες. Ἐξῆρε δὲ τὴν σθεναρὰν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἑλληνικῶν Ἀνταρτικῶν Ὁμάδων ἀμύνης, αἱ ὁποῖαι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν ὑπερόχων ὁπλαρχηγῶν Καπετὰν Δούκα ἢ Ζέρβα, Μάρτζιου, Μπουλασίκη καὶ Τζουβαλτζῆ.

Ἀμφότεραι αἱ διαλέξεις, δοθεῖσαι ἐνώπιον μεγάλου πλήθους κατοίκων καὶ μὲ τὴν παρουσίαν ὅλων τῶν Διοικητικῶν καὶ Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν, τοῦ προσωπικοῦ τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ τοῦ κλήρου μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου κ. Νικόδημον, ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας.

Καὶ αἱ δύο ὁμιλίαι ἐπρόκειτο νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὸν κυκλοφορήσαντα 5ον τόμον τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν». Ἡ πληθώρα ὅμως τῆς ὕλης δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐπιβαρύνωμεν περισσότερον τὸν ὀγκωδέστατον ἐκεῖνον τόμον. Ἀντιμετωπίζοντες καὶ σήμερον τὸ αὐτὸ πρόβλημα, δημοσιεύομεν εἰς τὸν παρόντα 6ον τόμον μόνον τὴν πρώτην ὁμιλίαν, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν δευτέραν εἰς προσεχῆ τόμον ἢ καὶ αὐτοτελῶς].

Σεβασμιώτατε, Κυρίες καὶ Κύριοι·

Εὐχαριστῶ θερμὰ τοὺς λαμπροὺς νέους τῆς «Μορφωτικῆς Ἑνώσεως Ζίχνης» καὶ τὸν ἐξαίρετο Πρόεδρο αὐτῶν καὶ ἐκλεκτὸ συνάδελφο κ. Νῖκο Τακουρίδη, γιατὶ μὲ τὴν τόσο τιμητικὴ δι᾿ ἐμὲ πρόσκλησή τους, μοῦ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπικοινωνήσω πνευματικὰ ὄχι μόνο μὲ τὴν νεολαία, ἀλλὰ

καὶ μὲ ὅλους γενικὰ τοὺς φιλοπροόδους καὶ πνευματικοὺς ἀνθρώπους τῆς ὡραίας σας πόλεως.

Ἰδιαίτερα εὐχαριστῶ τὴν Μορφωτικὴ Ἕνωση, γιατὶ μοῦ ἐζήτησε νὰ ὁμιλήσω γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου τούτου, δηλαδὴ τῆς Ζίχνης καὶ τῆς Ἐπαρχίας Φυλλίδος, ἡ ὁποία παρ᾽ ὅλον ὅτι ὡς γεωγραφικὸς χῶρος εἶναι μικρός, ἐν τούτοις εἶναι χῶρος πλούσιος σὲ ἱστορικὲς ἀναμνήσεις, ποὺ τόσον εἰς τοὺς παλαιοτέρους τείνουν νὰ σβύσουν, ἀλλὰ καὶ στοὺς νεωτέρους εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστοι. Καὶ εἶναι ἐπιτυχὴς ἡ προτίμηση αὐτή, γιατὶ ἡ γνώση τῆς ἱστορίας γενικὰ ἀποτελεῖ τὴ βάση πάσης περαιτέρω ἐκπολιτιστικῆς καλλιεργείας. Ἂν δὲ πιστεύωμε, πὼς ἡ ἱστορία εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος γενικῶς, καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἐξελικτικῆς πορείας ἑνὸς Ἔθνους ἢ ἑνὸς Κράτους, τότε ἀσφαλῶς ἡ γνώση τοῦ παρελθόντος ἑνὸς τόπου βοηθεῖ στὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ μᾶς χαράσσει τὴν κατευθυντήρια γραμμὴ γιὰ τὸ μέλλον μας.

Δὲν πιστεύω νὰ σᾶς ἐξένισε ὁ τίτλος τῆς ὁμιλίας μου·

«Τί ἔχουν τῆς Ζίχνης τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμένα» εἶναι ὁ πρῶτος στίχος ἑνὸς δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἀφορᾶ τὴν περιπέτεια καὶ τὶς μάχες τοῦ ἁρματολοῦ Νικοτσάρα ποὺ ἔγιναν ἐδῶ μέσα στὴν Ζίχνα καὶ στὴν γέφυρα τοῦ Ἀγγίτη, στὰ 1807, καὶ γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσωμε στὴν συνέχεια τῆς ἀφηγήσεως. Ἀλλὰ ὁ παραστατικώτατος αὐτὸς στίχος μοιραῖα χαρακτηρίζει καὶ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ καὶ τὴν μεταγενέστερη. Χαρακτηρίζει μὲ ἄλλα λόγια τοὺς πολεμικοὺς ἀντίλαλους καὶ τὴν ἀπόμακρη ἠχὼ γεγονότων ποὺ διεδραματίσθηκαν στὸν περίγυρο τῶν βουνῶν τῆς Ζίχνας. Γιατὶ στὴν εἰδυλλειακὴ τούτη χώρα, ποὺ πῆρε τ᾽ ὄνομα ἀπὸ τὴν πανέμορφη ὅμως ἄτυχη βασιλοπούλα τοῦ τόπου τούτου, τὴν Φυλλίδα, ἀντιλάλησε στὰ πανάρχαια χρόνια ὁ θρῆνος τοῦ προδομένου ἔρωτά της, ποὺ τὴν ὡδήγησε στὴν αὐτοκτονία. Ἀντιλάλησαν ὕστερα στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ ἰαχὲς καὶ θρῆνοι τῶν Ἑλλήνων, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ στεργιώσουν στὸν τόπο τοῦτο, τὸν πλούσιο σὲ μέταλλα καὶ χρυσάφι, καὶ ἄλλα λογίσιμα προϊόντα. Ἀντιλάλησαν σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, ποὺ ἔγιναν πέρασμα Περσικῶν καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν φουσάτων. Ὕστερα στὰ χρόνια τοῦ Μεγαλέξανδρου, ποὺ ἀπ᾽ ἐδῶ ὡδήγησε τὰ στρατεύματά του στὴν ἐκπολιτιστικὴ κατάκτηση τῆς Ἀσίας. Στὰ χρόνια τῆς Ρωμαιοκρατίας καὶ τὰ Βυζαντινά. Στὰ χρόνια τῆς Τουρκικῆς κατάκτησης καὶ τελικὰ στὰ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, στὰ δύσκολα χρόνια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, ποὺ διεξάγεται ὁ τιτάνιος ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ ἐκσλαβισμοῦ της.

Νομίζω πὼς ταυτόχρονα σᾶς ἔδωσα καὶ τὸ περίγραμμα τῆς ὁμιλίας μου. Θὰ προσπαθήσω μέσα στὰ στενὰ περιθώρια μιᾶς ὡριαίας ὁμιλίας, νὰ ἐπισημάνω τὰ βασικώτερα γεγονότα, ποὺ δίνουν τὴν οὐσία τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Μακώλαιϋ λέγει πὼς ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ σύνοψις τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων τῆς ἱστορίας καὶ τῶν πλέον διδακτικῶν πορισμάτων της εἶναι μιὰ δύσκολη τέχνη.

Τοῦτο εἶναι ἀπόλυτα ἀκριβές. Ἀλλὰ ἡ δυσκολία ποὺ παρουσιάζεται στὴν δική μας περίπτωση εἶναι πολὺ μεγαλύτερη, γιατὶ πρόκειται νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία μιᾶς ὡρισμένης περιοχῆς, ὅπου καὶ τὰ σοβαρὰ γεγονότα καὶ οἱ λεπτομέρειες πρέπει νὰ συνδεθοῦν ἀπαραιτήτως μὲ τὶς γενικώτερες πολιτικές, κοινωνικὲς καὶ πολεμικὲς ἐξελίξεις ἑκάστης περιόδου.

Ὅπως εἶναι γνωστό, τὰ ὅρια τῆς μεταξὺ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου χώρας μέχρι τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, δὲν συμπίπτουν μὲ τὰ μετέπειτα γεωγραφικὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ σήμερα Μακεδονικοῦ χώρου.

Ἡ χώρα αὐτή, κατὰ τὴν ρητὴ μαρτυρία τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ἡροδότου, κατείχετο ἀπὸ διάφορα Θρακικὰ φῦλα καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν ἀρχαία Θράκην. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἦσαν Παίονες, Παιόπλαι, Ἀγριάνες, Ὀδόμαντοι, Ἤδωνες καὶ Σάτραι. Οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ἠσχολοῦντο κυρίως μὲ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου.

Ὅταν ὅμως οἱ περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὰς Σέρρας οἰκοῦντες Παίονες ἀπήχθησαν ἀπὸ τὸν Μεγάβαζον στὴν Φρυγία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλιᾶ τῶν Περσῶν Δαρείου, οἱ Ὀδομάντοι ποὺ κατοικοῦσαν βορειότερα κατέλαβαν τὴν ἐρημωθεῖσα πόλι καὶ τὴν ὕπαιθρο τῶν Σερρῶν, καὶ ἀπὸ τότε ἡ χώρα μετωνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς καταλαβόντας αὐτὴν Ὀδομάντους **«*Ὀδομαντική*»** καὶ ἡ πόλις **«*Σἰρις ἡ Ὀδομαντική*»**. Οἱ Ἠδωνοὶ ἐξ ἄλλου ποὺ κατοικοῦσαν εἰς τὴν Μυγδονίαν μετὰ τὴν ἀπώθησίν των ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἦρθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν στὴν θαυμαστὴ περιοχὴ τὴν μεταξὺ τοῦ Παγγαίου, Στρυμόνα, Ἀγγίτη καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ὀδομαντικῆς, ποὺ ὠνομάσθηκε ***Ἠδωνίς***, μὲ ἐπίκεντρο τὴν Μύρκινο, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήχθη καὶ ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ τῆς Φυλλίδος. Ὁ Ἡρόδοτος ἀφηγούμενος τὴν πορεία τοῦ Ξέρξου διὰ μέσου τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν του, λέγει:

«Ἀφοῦ πέρασε κοντὰ ἀπὸ τοὺς Παίονες, τοὺς Δόβηρες καὶ τοὺς Παιόπλες, ποὺ κατοικοῦν πρὸς τὰ βόρεια τοῦ Παγγαίου, προχώρησε πρὸς Δυσμάς, μέχρι ποὺ ἔφτασε στὸν ποταμὸ Στρυμόνα καὶ τὴν πόλη Ἠϊόνα, ποὺ τὴν κυβερνοῦσε τότε ὁ Βόγης. Ἡ δὲ γῆ αὐτὴ γύρω ἀπὸ τὸ Πάγγαιο ὀνομάζεται Φυλλίς, καὶ ἁπλώνεται πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τὸν ποταμὸ Ἀγγίτη, ποὺ χύνεται στὸν ποταμὸ Στρυμόνα, καὶ πρὸς νότον μέχρι τὸν ἴδιο τὸν Στρυμόνα, στὸν ὁποῖο οἱ μάγοι σφάζοντας ἄσπρα ἄλογα ζητοῦσαν καλοὺς οἰωνούς. Ἀφοῦ ἔκαμαν τὴν μαγικὴ τελετὴ καὶ ἄλλα πολλά, τράβηξαν πρὸς τὶς γέφυρες τοῦ Στρυμόνα κοντὰ στὸ μέρος τῆς Ἠδωνίδος ποὺ ὀνομάζεται

Ἐννέα Ὁδοί. Ὅταν ἔμαθαν πὼς ὁ τόπος λεγόταν Ἐννέα Ὁδοί, ἔθαψαν σ' αὐτὸν ἰσάριθμα κορίτσια καὶ ἀγόρια τῶν ἐντοπίων ζωντανά». (Ζ 113 καὶ 114).

Ὅπως καὶ παραπάνω εἶπα, ἡ ὀνομασία τῆς περιοχῆς προῆλθε ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς Φυλλίδος, θυγατρὸς τοῦ βασιλιᾶ αὐτῆς, τοῦ Σίθωνα.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς γυιοὺς τοῦ Θησέα, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀθήνας, ὁ Ἀκάμας ἢ κατ' ἄλλους ὁ Δημοφῶν, ὅταν ἔληξε ὁ πόλεμος τῆς Τροίας, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε πάρει μέρος καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο διηγοῦνται ὅτι ἦταν ἕνας ἀπ' ἐκείνους, ποὺ εἶχαν μπῆ μέσα στὴν κοιλιὰ τοῦ Δουρείου Ἵππου, γυρίζοντας στὴν πατρίδα του ἄραξε στὰ Θρακικὰ παράλια, καὶ φιλοξενήθηκε ἀπ' τὸν βασιλιᾶ τῶν Θρακῶν τὸν Σίθωνα. Στὸ διάστημα τῆς παραμονῆς καὶ τῆς φιλοξενίας του, μεταξὺ τῆς ὡραιοτάτης θυγατρὸς Φυλλίδος καὶ τοῦ Δημοφῶντα ἀνεπτύχθη ἔρωτας σφοδρὸς ποὺ κατέληξε σὲ γάμο. Ἀλλὰ ἡ εὐτυχία τῶν δύο ἐρωτευμένων δὲν βάσταξε γιὰ πολύ. Ὁ Δημοφῶν παρὰ τοὺς ὅρκους του ἐγκατέλειψε ἀπίστως τὴν Φυλλίδα, προτιμῶντας τὸν θρόνο τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶχε κληθῆ νὰ διαδεχθῆ τὸν πατέρα του Θησέα. Ἡ Φυλλὶς ἀπελπισμένη ἀπὸ τὴν μακρὰ ἀναμονή, ἀφοῦ κατηράσθη τοὺς Ἀθηναίους, ἐκρεμάσθηκε ἀπὸ δένδρο, εἰς τὴν τοποθεσία ποὺ λεγόταν Ἐννέα Ὁδοί, ποὺ ἀμέσως μεταμορφώθηκε σὲ μιὰ ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά. Γιὰ ἀνάμνηση λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἡ χώρα ὠνομάσθηκε Φυλλίδα.

Ἡ ρομαντικὴ αὐτὴ ἱστορία τοῦ ἔρωτα ἀνάμεσα στὴν Φυλλίδα καὶ τὸ Δημοφῶντα, ἔδωσε ἀφορμὴ στὸ μεγάλο Λατίνο ποιητὴ Ὀβίδιο νὰ συμπεριλάβη εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ νεανικά του ἔργα, ποὺ τὸ ἐπιγράφει «Ἡρωΐδες» (Ovid. Heroid 2), μία ἀπὸ τὶς ὡραιότερες ἐκ τῶν 21 ἐρωτικῶν ἐπιστολῶν του.

Στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Δημοφῶντα ἡ Φυλλὶς φέρεται παραπονουμένη ὅτι ἐκεῖνος ἀθέτησε τὴν ὑπόσχεση ποὺ τῆς εἶχε δώσει, ὅτι τὸ ταξίδι του στὴν Ἀθήνα θὰ ἦταν σύντομο καὶ δὲν θὰ διαρκοῦσε περισσότερο ἀπὸ ἕνα μῆνα. Πέρασαν μ' ὅλα ταῦτα τέσσαρες μῆνες καὶ δὲν εἶχε ἐπιστρέψει. Γιαυτὸ καταλήγοντας ἀφίνει νὰ νοηθῆ ὅτι θὰ τερματίση τὴν ζωή της. Λυποῦμαι ποὺ δὲν μπορῶ νὰ σᾶς διαβάσω ὁλόκληρη τὴν ἐπιστολή. Ἀλλὰ ἕνα-δυὸ ἀποσπάσματα, χαρακτηριστικὰ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐντάσεως τοῦ ἔρωτα τῆς Φυλλίδος πρὸς τὸν Δημοφῶντα, θὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ πάρετε μιὰν ἰδέα. «Ἡ Φυλλίς σου, ἐκείνη ποὺ σ' ἐδέχθη στὴν Θράκη, παραπονεῖται ποὺ βραδύνεις νὰ ἐπιστρέψῃς. Ἕνας μῆνας, ὅπως μοῦ εἶχες ὑποσχεθῆ, ἐπρόκειτο νά 'ναι τὸ ἀνώτερο ὅριο τῆς ἀπουσίας σου, κι ὡς τὰ τώρα τὸ φεγγάρι τέσσερες φορὲς γέμισε, χωρὶς τὰ καράβια σου νὰ φανοῦν στὶς θάλασσές μας. Λογάριασε τὶς στιγμὲς ποὺ ὁ ἔρωτας μᾶς ἔχει διδάξει τόσο καλὰ νὰ τὶς μετροῦμε, καὶ θὰ ἰδῃς ὅτι δὲν ἔχω ἄδικο νὰ παραπονοῦμαι. Οἱ φόβοι μου ἄρχισαν νὰ μὲ κυριεύσουν. Διστάζει κανεὶς πολὺν καιρὸ νὰ πιστέψῃ ἐκεῖνο ποὺ τοῦ πληγώνει τὴν καρδιά, ἀλλὰ ἡ πληγὴ ὕστερα εἶναι περισσότερο αἰσθητή... Ἄ, Δημο-

φῶν, οἱ ἄνεμοι σάρωσαν τοὺς ὅρκους σου, τὰ πανιά σου θὰ σ' ἔφερναν πάλι ἐδῶ, ἂν ἡ καρδιά σου ἔμεινε πιστή.

Εἰπέ μου, εἰς τί ἄλλο θὰ μπορῆς νὰ μὲ κατακρίνης παρεκτὸς μόνο ὅτι σ' ἀγάπησα πολύ; Ἡ ἀδυναμία μου εἶναι λοιπὸν τὸ μόνο ποὺ μὲ ὑποβιβάζει στὰ μάτια σου. Ἀλλ' ἂν μὲ βρίσκης ἔνοχο ἐπειδὴ σὲ εἶχα δεχθῆ, πρέπει τάχα ὁ πρωταίτιος τοῦ ἐγκλήματος νὰ μὲ τιμωρήση γι' αὐτό; Τί ἀπέγιναν τὰ ἱερώτερα δικαιώματα; Ἡ καλὴ πίστη ποὺ τὴν ἐξέφραζαν τὰ συμβολικὰ ἑνω-

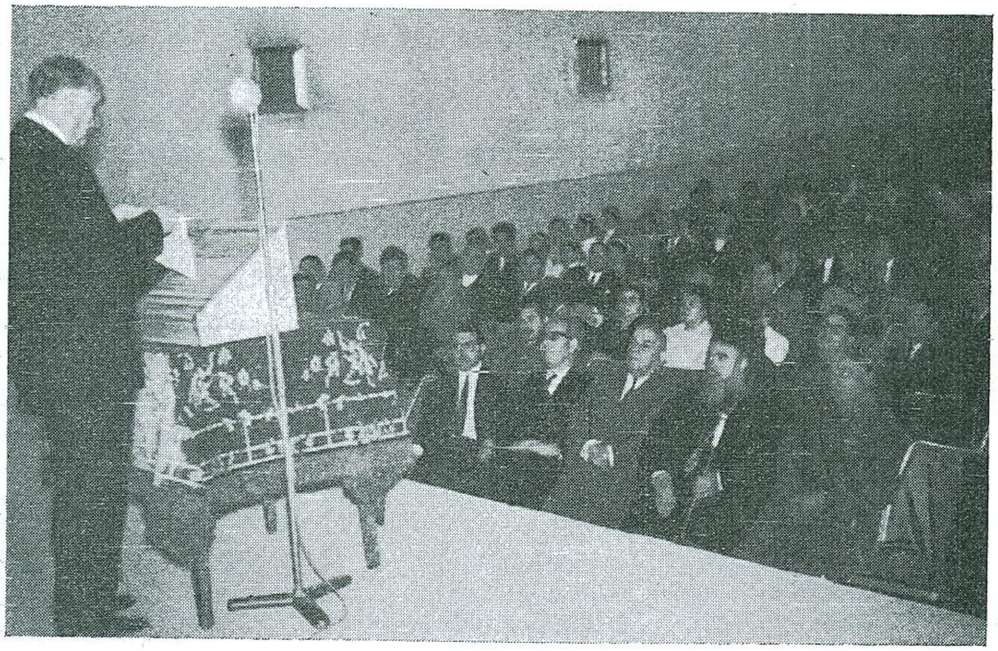

Στιγμιότυπον ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν.

μένα χέρια μας; Τί ἐχρησίμευαν οἱ ἀναρίθμητοι θεοὶ ποὺ τὸ ἐπίορκο στόμα σου ἐπικαλεῖτο μάρτυρας;

Ἀλλὰ πόσο στάθηκα τρελλή! Τὰ ἴδια μου τὰ χέρια δούλεψαν νὰ ἐπιδιορθώσουν τὸ καράβι, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐξυπηρετήση τὶς προδοσίες σου. Ἐγὼ ἐπρομήθευσα τὰ κουπιὰ ποὺ ἐπρόκειτο γιὰ πάντα νὰ σὲ ἀπομακρύνουν ἀπὸ κοντά μου. Δὲν ἔπρεπε νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν τὴν καταγωγή σου, ὡς ἀξιόχρεου ἐγγυητή, γιὰ τὶς κολακευτικές σου ὑποσχέσεις;

Δὲν ἔπρεπε νὰ δώσω πίστη στὰ δάκρυά σου; Καὶ ἔπρεπε νὰ συλλογισθῶ ὅτι εἶσαι ἱκανὸς νὰ δολιεύεσαι, καὶ ὅτι μποροῦσαν νὰ τρέχουν δάκρυα καὶ ἀπὸ μιὰ ἄπιστη καρδιά; Μιὰ μόνη ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἐγγυήσεις δὲν ἦταν ἀρκετὴ ν' ἀποπλανήση τὴν ἐμπιστοσύνην μου; Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραπονοῦμαι ποὺ συνέτρεξα στὴν ἀναχώρησή σου, μ' αὐτὸ ἐπεσφράγισα τὶς εὐεργεσίες μου. Δὲν μετανοῶ ποὺ πλάγιασα μ' ἕνα ξένο. Ἐκείνη ἡ ὀλέθρια νύκτα πρέπει νὰ λείψη ἀπὸ τὴν ζωή μου ἀφοῦ τὴν ἀτιμάζει».

Καὶ τελειώνει ὁ Ὀβίδιος τὸ πρὸς Δημοφῶντα γράμμα τῆς Φυλλίδος βάζοντας στὸ στόμα της τὰ τελευταῖα λόγια.

«Μόνο ἕνας πρόωρος θάνατος μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήση τὴν πονεμένη μου νιότη. Τὴν ἐκλογὴ τῶν μέσων δὲν θ᾽ ἀργήσω νὰ τὴν βρῶ καὶ σὺ θὰ ζῇς ἐπάνω στὸν τάφο μου μ᾽ αὐτὰ τὰ λόγια:

Ὁ Ἀχάριστος Δημοφωνῶν κατεχράσθη τὴν φιλοξενία κ᾽ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀποθάνη ἡ Φυλλὶς ποὺ τὸν ἐλάτρευε. Αὐτὸς στάθηκε ὁ αὐτουργὸς κ᾽ ἐκείνη ὁ ἐκτελεστής».

Αὐτός, ὁ περὶ τῶν σχέσεων τῆς Φυλλίδος καὶ τοῦ Ἀθηναίου Δημοφῶντα μῦθος, ἀναγόμενος στοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος, νομίζω ὅτι δὲν ἀφίσταται μιᾶς πραγματικότητας, ποὺ συμβολίζει τὶς ἀρχαιότατες σχέσεις καὶ τὰ ἄμεσα ἐνδιαφέροντα τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Θράκη καὶ τὴν Μακεδονία. Ἡ Φυλλὶς καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα περιβρεχομένη ὑπὸ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὅπου ἀνθοῦσε ὁ πανάρχαιος Αἰγιοπελαγίτικος πολιτισμός, ἦταν ἀναπόφευκτο νὰ εἶχε δεχθῆ τὴν ἐπίδραση ἀλλὰ καὶ τὶς συναλλακτικὲς σχέσεις τῶν κατοικούντων τὴν μεσογειακὴ λεκάνη, τὴν ἐφαπτομένη καὶ περιβρεχομένη ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο Πέλαγος. Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἦτο τόσο αὐτονόητο, ὅσο εἰς τὴν ἐνδοχώρα καὶ μέσα εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ μεγαλόπρεπου Παγγαίου, τὰ πλούσια σὲ χρυσάφι καὶ ἄργυρο μεταλλεῖα ὑπόσχονταν πλούτη καὶ δύναμη στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ στὸν κυρίαρχο τῆς χώρας.

Γιαυτὸ μετὰ τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων, μία νέα περίοδος συγκρούσεων κρατοῦσε σὲ ἀναστάτωση ὅλη τὴν ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος μέχρι καὶ τοῦ Νέστου περιοχή, καθὼς καὶ τὴν Χαλκιδική, ὅπου ἄνθιζαν παλαιότερες Ἀθηναϊκὲς ἀποικίες, καὶ καταβλήθηκε σ᾽ ἕνα πεδίο ἀνταγωνισμοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς Μακεδονικῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς προσπάθειας γιὰ τὴν δημιουργία νέων ἀποικιῶν στὰ Θρακικὰ παράλια, τὰ ἀνατολικὰ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου.

Οἱ Μακεδόνες μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀλέξανδρο, τὸν πατέρα τοῦ Φιλίππου, μὲ ρυθμὸ κανονικό, καταλαμβάνοντας μία πρὸς μία καὶ αὐτὲς τὶς ἀποικίες τῆς Χαλκιδικῆς, διαρκῶς ἐπεξέτειναν τὸ Μακεδονικὸ Κράτος πρὸς ἀνατολὰς καὶ πέραν τοῦ Στρυμόνος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου δὲν ἔμειναν ἀδρανεῖς καὶ ἤδη ἀπεπειράθηκαν νὰ ἱδρύσουν ἀποικίες τὸ 476 μὲ τὴν κατάληψιν ἀπὸ τὸν Κίμωνα τῆς ἐν τῷ Στρυμονικῷ κόλπῳ Ἠδωνικῆς Ἠιόνος, ὅπου ἐβασίλευε ὁ ἀνδρεῖος Βόγης, ὁ μόνος ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς περιοχῆς, ποὺ εἶχε μπορέσει νὰ περισώση τὴν αὐτοτέλειά του ἀπὸ τὴν Περσικὴ λαίλαπα. Κι ὁ Βόγης ὅμως ὕστερα ἀπὸ μακρὰ ἀντίσταση κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀφοῦ τέλειωσαν ὅλες οἱ ζωοτροφίες του, παρέδωκε τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν οἰκογένειάν του στὶς φλόγες. Καὶ μόνον τότε ἡ πόλις ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἀθηναίων. Μὲ τὴν κατάληψη τῆς Ἠιόνος οἱ Ἀθηναῖοι κατενόησαν τὴν σημασία καὶ τὴν ἀξία τοῦ ἐγχειρήματος, καὶ γι᾽ αὐτὸ τὴν ἑπομένην

ἄνοιξη, ἐπὶ ἄρχοντος Φαίδωνος, ἀπέστειλαν τὸν Λυσίστρατον, τὸν Κρατῖνον καὶ τὸν Λυκοῦργον καὶ ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν βορρᾶ, πέραν τοῦ Στρυμόνος. Οἱ ἄνδρες ὅμως τῶν Ἀθηναίων ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἠδωνῶν, καὶ κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς.

Φαίνεται ὅτι οἱ Ἠδωνοὶ τῆς Θρακικῆς αὐτῆς χώρας καὶ μετὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι καλῶς ὠργανωμένοι καὶ ἐξωπλισμένοι, γιατὶ πολυάριθμοι καὶ πανίσχυροι ἀπέκρουσαν τὴν νέα ἀπόπειρα καταλήψεως τοῦ μέρους ἀπὸ τὸν ἐξαπολυθέντα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στρατὸν ἐκ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους καὶ ἐξ ὁλοκλήρου ἐξηφάνισαν περὶ τὸν Δάτον κατ' ἀρχὰς καὶ ἐν συνεχείᾳ παρὰ τὰ ἕλη τοῦ Δραβίσκου. Τὰ τῆς ὀλεθρίας αὐτῆς ἐκστρατείας τὰ ἀφηγεῖται παραστατικώτατα ὁ Θουκυδίδης (IV, 102 κ. ἑ.).

Ἐνῷ ὁ Κίμων ὁ Ἀθηναῖος, λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἠσχολεῖτο μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Θάσου καὶ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, τὸ 466 δέκα χιλιάδες Ἀθηναῖοι καὶ σύμμαχοί των ἐξεχύθησαν ἐκ νέου ἀπὸ τὸν Ἠϊόνα εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν Ἐννέα Ὁδοί, ἡ ὁποία βραδύτερον ὠνομάσθηκε Ἀμφίπολη, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐκ τοῦ Δήμου Δεκελείας τῆς Ἀττικῆς γενναίου στρατηγοῦ Σωφάνους τοῦ Εὐτυχίδου καὶ τοῦ Λεάγρου, τοῦ Γλαύκωνος. Ὁ πρῶτος μάλιστα ἦτο δεδοκιμασμένος, γιατὶ εἶχε ἀριστεύσει καὶ δοξασθῆ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων. Μὴ βρίσκοντας καμμιὰν ἀντίσταση ἀπὸ μέρους τῶν κατοίκων προχώρησαν ἀνενόχλητοι στὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Ὅταν ὅμως ἔφθασαν περὶ τὸ Δάτον καὶ θέλησαν νὰ προχωρήσουν περαιτέρω γιὰ τὴν κατάληψιν τῶν μεταλλείων τοῦ Παγγαίου, τότε συνάντησαν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων σθεναρὴ ἀντίσταση, ποὺ κατέληξε σὲ πανωλεθρία τῆς, ἐκ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν, στρατιᾶς. Οἱ Ἀθηναῖοι, πολεμῶντας κάτω ἀπὸ συνθῆκες δυσμενέστατες, σὲ μέρη ἄγνωστα γι' αὐτοὺς καὶ μὲ ἀφάνταστες στερήσεις, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸ τῶν ἰσχυροπολέμων ἀντιπάλων των, ποὺ ἐνισχύθηκαν καὶ ἀπὸ τοὺς εἰς τὰ μεταλλεῖα ἐργαζομένους. Καὶ κακοὶ κακῶς, ὑφιστάμενοι πανταχόθεν ἐπιθέσεις, ἀφοῦ ὑπέστησαν πανωλεθρία στὴν τελικὴ μάχη παρὰ τὴν Δραβησκόν, κατευθύνθηκαν πρὸς τὴν Ἀμφίπολη καὶ ἀπ' ἐκεῖ πρὸς τὴν Ἠϊόνα, γιὰ νὰ ἐπιβοῦν τῶν πλοίων καὶ ἀναχωρήσουν. Καὶ εἰς μὲν τὸ Δάτον (περὶ τοὺς Φιλίππους) ἔπεσε μαχόμενος ὁ γενναῖος Σωφάνης, εἰς δὲ τὴν Δραβησκὸν ὕστερα ἀπ' τὸν θάνατον καὶ τοῦ Λεάγρου καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, διεσκορπίσθηκαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς τραγικῆς αὐτῆς στρατιᾶς. Οἱ Ἀθηναῖοι γιὰ τὴν σκληρὴ αὐτὴ ἀποτυχία των βρῆκαν παρηγοριὰ στὴν κατάληψη τῆς Θάσου κατὰ τὸ 464, ὕστερα ἀπὸ πολιορκία τριῶν ὁλοκλήρων χρόνων. Ὅμως, μολονότι ἐπὶ 29 ὁλόκληρα χρόνια δὲν προέβησαν σὲ καμμίαν ἐπιχείρηση στὴν παραστρυμόνια χώρα, οἱ Ἀθηναῖοι οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει σαφὴς ἱστορικὴ μαρτυρία, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπίστευαν

ὅτι ἡ ἧττα των ὠφείλετο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀμύντου προσωπικὴ ἐνίσχυση τῶν ἀνθισταμένων Θρακικῶν φυλῶν τῆς παραστρυμονίου περιοχῆς. Ἀλλ᾿ ἡ παράδοσις καὶ ὁ μῦθος δὲν μπόρεσαν νὰ μὴ συνδέσουν τὰς κατὰ τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἀτυχίας τῶν Ἀθηναίων μὲ τὴν κατάρα τῆς προδομένης Φυλλίδος.

Ἡ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α΄ δημιουργηθεῖσα κατάστασις μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἀλκέτα, Περδίκα καὶ Φιλίππου, κατέστησε τὴν περίσταση εὐνοϊκὴ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ὑποθάλποντας τὴν ἀντιζηλία καὶ τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν Περδίκα καὶ Φιλίππου, ἐγκατεστάθηκαν ἀνενόχλητοι αὐτὴ τὴ φορὰ ἐκ νέου εἰς τὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καὶ ἄνοιξαν τὸν δρόμο γιὰ ἐπέκταση πρὸς ἀνατολάς.

Ἡ τρίτη αὐτὴ ἐγκατάσταση τῶν Ἀθηναίων στὴν Ἠδωνίδα χώρα ἔγινε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἅγνωνος, υἱοῦ τοῦ Νικίου, κατὰ τὸ ἔτος 437-436. Ὁ Ἅγνων εὔκολα ἀπώθησε τοὺς Ἠδωνοὺς ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν των, τὰς Ἐννέα Ὁδούς, ἡ ὁποία ἀπέχει περὶ τὰ 25 Στάδια ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου Ἠϊόνος. Τὸ μέρος τοῦτο ἐλέγετο Ἐννέα Ὁδοί, διότι ἐδῶ διεσταυροῦντο πολλοὶ μεγάλοι δρόμοι.

Ὁ Ἅγνων ἀφοῦ ἐγκατέστησε ἐδῶ τὴν νέα ἀποικία ἀπεκάλεσε τὴν πόλι Ἀμφίπολη, γιατὶ κτισμένη ἐπὶ λόφου καὶ περιβρεχομένη ἀπὸ τὸν Στρυμόνα, μόνον πρὸς ἀνατολὰς εἶχεν ἀνάγκη τεχνικῆς ἀμύνης.

Ὁ Ἅγνων τὴν καινούργια ἀποικία διωργάνωσε κατὰ τρόπο ὑποδειγματικό. Ἐξωράϊσε δὲ αὐτὴν μὲ σπανίας ἀξίας ἔργα τέχνης. Μεταξὺ τῶν ἔργων αὐτῶν τοῦ Ἅγνωνος συγκαταλέγεται καὶ ὁ θαυμάσιος Μαρμάρινος Λέων, ἀνεγερθεὶς εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν Δρασβικῷ ἀφανισθέντων 10 χιλιάδων Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος καταστραφεὶς ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, ὡς θὰ δοῦμε βραδύτερον, κατ᾿ ἄλλους δὲ ἀπὸ τοὺς Ἐρούλους καὶ ἄλλους βαρβάρους ἐπιδρομεῖς, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Ἅγνωνος, διεφυλάχθη στοργικὰ ὑπὸ τῆς γῆς ἕως ὅτου ἀνεστηλώθη δι᾿ ἐράνων ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος πρεσβευτοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς Ἀθήνας Λίνκολν Μὰκ Βῆ κατὰ τὸ ἔτος 1937.

Κατὰ τὸ 424 π. Χ. ἐμφανίζονται ἐπὶ σκηνῆς καὶ οἱ Σπαρτιᾶται. Παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ Μακεδόνος βασιλέως Περδίδα, ἀποβιβάζουν ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Βρασίδα 1700 ἄνδρας εἰς τὴν Χαλκιδική, καὶ ἐπαγγελλόμενοι τοὺς ἐλευθερωτὲς τῶν ἀθηναϊκῶν ἀποικιῶν, ἐγκαθιστοῦν φρουρὰ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Στρυμόνος, κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἅγνωνος παρὰ τὶς προσπάθειές του δὲν ὑπῆρξε σταθερό. Μέσα στὴν πόλη εἶχε δημιουργηθῆ σοβαρὴ μερίδα ἐχθρικὰ διατεθιμένη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ συνεργαζομένη καὶ μὲ τοὺς ἐγκαθέτους τοῦ Περδίκα, παρέδωκαν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὴν πόλη στὸν στρατηγὸ τῆς Σπάρτης Βρασίδα. Ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Ἀμφίπολης καὶ πολλὲς ἄλλες πόλεις περι-

ἦλθον στὴν κατοχὴ τῶν Σπαρτιατῶν. Δολοφονηθέντος δὲ καὶ τοῦ βασιλιᾶ τῶν 'Ηδωνῶν Πιττακοῦ, κατέλαβαν καὶ τὴν Μύρκινο. Μόνον ἡ 'Ηϊόνα περιεσώθη, χάρι στὸν Θουκυδίδη ποὺ ἔσπευσε ἀπὸ τὴ Θάσο μὲ τὸν στολίσκο του, χωρὶς ὅμως νὰ προλάβη, λόγῳ τῆς κακοκαιρίας, νὰ περισώση καὶ τὴν 'Αμφίπολη.

Γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς 'Αμφίπολης θεωρήθηκε ὑπόλογος ὁ Θουκυδίδης ἔναντι τῶν 'Αθηναίων, καὶ γιαυτὸ καταδικάσθηκε ἐρήμην σὲ 20ετῆ ἐξορία. 'Ο Θουκυδίδης ὅταν ἔμαθε τὴν καταδίκη του, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἐν Σκαπτῇ 'Υλη τῆς Θράκης, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ Θάσο, ἰδιοκτησία του, ταξιδεύοντας δὲ διαρκῶς καὶ ἐρευνῶντας συνέγραψε τὴν γνωστὴ μνημειώδη καὶ περίφημη ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς 'Αμφίπολης ὁ Βρασίδας ἐπεχείρησε νὰ καταλάβη τὴν 'Ηϊόνα, ἀλλὰ ἀπέτυχε. 'Αλλὰ καὶ οἱ 'Αθηναῖοι δὲν ἐφησύχασαν. 'Υστερα ἀπὸ δύο χρόνια, ἤτοι τὸ 422, ὁ δημαγωγὸς Κλέων ὁ Βυρσοδέψης, ὑπερηφανευόμενος γιὰ τὰς κατὰ τῶν Πελοποννησίων ἐπιτυχίας του εἰς τὴν Πύλον τῆς Σφακτηρίας, ἔπεισε τοὺς 'Αθηναίους νὰ τοῦ δώσουν 30 πλοῖα μὲ 1200 ἄνδρας πεζοὺς καὶ 300 ἱππεῖς, γιὰ νὰ ἀποπειραθῇ νὰ ἐκδιώξη τοὺς Σπαρτιάτες ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ καὶ τὴν 'Αμφίπολη.

'Η ἐπακολουθήσασα σύγκρουση μεταξὺ τῶν δύο στρατευμάτων ἐκτίθεται κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικὸ ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη (V, 6 καὶ ἐπ.).

'Αλλὰ τὴν σύγκρουση αὐτὴ οὔτε τὴν ἐπεδίωξε οὔτε τὴν ἐπερίμενε ἄμεση ὁ Κλέων.

Γιὰ τὴν τελικὴ ἀναμέτρηση περίμενε τὶς ἐπικουρίες τῶν συμμάχων Μακεδόνων καὶ Θρακῶν, ποὺ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ θὰ ἔφθαναν. 'Ο Βρασίδας ὅμως ἐπωφελούμενος ἀπ' τὴν ἀδράνειαν τῶν 'Αθηναίων, καὶ διαπιστώνοντας ἔλλειψη διαθέσεως γιὰ ἄμεσο δράση γιὰ τὴν κατάληψη τῆς καλὰ ὠχυρωμένης 'Αμφίπολης, διέταξε ν' ἀνοίξουν οἱ πῦλες καὶ κατὰ τρόπο ἀπροσδόκητο ἐπετέθη ἀπὸ δυὸ μεριές, ἐπιφέροντας ἔτσι σύγχυση στοὺς ἀντιπάλους του. 'Ο Κλέων τότε ἐπονείδιστα ἐγκαταλείπει τοὺς 'Αθηναίους, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπεγνωσμένα συνέχιζαν τὴν μάχη. 'Ως τόσον δὲν ἀπέφυγε τὸ μοιραῖο. Φονεύεται πληγεὶς ἐκ τῶν ὄπισθεν ἀπὸ ἕνα Μυρκίνιον πελταστὴ μαζὶ μὲ ἑξακοσίους ἄλλους 'Αθηναίους. Καὶ καθὼς ἡ φυγὴ ἐγενικεύθηκε, οἱ ἐπιζήσαντες καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸ ἱππικὸ τῶν Σπαρτιατῶν κακοὶ κακῶς περιεσώθησαν στὴν 'Ηϊόνα.

Στὴν μάχη αὐτὴ πολεμῶντας γενναῖα ἐτραυματίσθηκε καὶ ὁ Βρασίδας, ποὺ ἂν καὶ ἀντελήφθη τὴν νίκη τοῦ στρατοῦ του, δὲν μπόρεσε ὡς τόσο νὰ χαρῇ τὸ ἀποτέλεσμα, γιατὶ σὲ λίγο ξεψύχησε καθὼς τὸν μετέφερον μέσα στὴν πόλη.

'Η ἧττα τῶν 'Αθηναίων ἦταν ἀκατανόητη καὶ τραγική, γιατὶ ὁ Κλέων ἀντιμετώπισε ἕνα ἑτερόκλητο μωσαϊκό, ἀπὸ Χαλκιδεῖς, 'Αργιλίους, 'Αμφι-

πολίτες καὶ ἄλλους μισθοφόρους, ἐνῶ αὐτὸς διέθετε στρατὸ καλὰ ὀργανωμένο καὶ ἐξωπλισμένο ἀπὸ ᾿Αθηναίους πολίτες καὶ συμμάχους πιστοὺς καὶ ἐκλεκτούς. Μόνον ἡ ἔλλειψη στρατηγικῆς ἱκανότητος καὶ ψυχραιμίας μποροῦν νὰ δώσουν ἐξήγηση στὴν ἐπονείδιστη αὐτὴ καταστροφὴ τῶν ᾿Αθηναίων.

῾Η συγκίνηση ὡστόσο ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ᾿Αμφίπολης ὑπῆρξε συγκλονιστικὴ στὶς τάξεις καὶ τῶν δύο ἀντιπάλων. ᾿Αλλὰ ἡ ταυτόχρονη ἀπώλεια τῶν δύο ἀρχηγῶν, τοῦ Κλέωνα καὶ τοῦ Βρασίδα, ἄνοιξε τὸν δρόμο γιὰ διαπραγματεύσεις, ποὺ κατέληξαν στὴν ὑπογραφὴ συνθήκης τὸ 421, ποὺ εἶναι γνωστὴ στὴν ἱστορία ὡς «Νικίειος Εἰρήνη». ᾿Αλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν βάσταξε παρὰ λίγα χρόνια. Οἱ ὅροι τῆς συνθήκης δὲν ἐφαρμοσθήκαν ποτέ, γιατὶ ὁ Κλεαρίδας, ὁ συναρχηγὸς καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ Βρασίδα, ἀρνήθηκε νὰ παραδώση τὴν ᾿Αμφίπολη στοὺς ᾿Αθηναίους, κατὰ τὴν συμφωνία, καὶ νὰ ἐγκαταλείψη αὐτὴ μὲ ὅλους τοὺς Πελοποννησίους.

Γιὰ τὴν καταναγκαστικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ ὅρου αὐτοῦ τῆς συνθήκης, τὸ 415 οἱ ᾿Αθηναῖοι ἀποστέλλουν ἐκ νέου πλοῖα καὶ στρατὸν ὑπὸ τὸν ναύαρχον ᾿Ενετίωνα. ᾿Αλλὰ καὶ ἡ νέα αὐτὴ πολιορκία τῆς ᾿Αμφίπολης καὶ ἡ ὅλη ἐπιχείρησις ἀποτυγχάνει, μόλον ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ ἐβοήθησαν καὶ ὁ βασιλιὰς τῆς Μακεδονίας Περδίκας, καὶ οἱ ἄλλοι Θρᾶκες σύμμαχοι τῶν ᾿Αθηναίων.

Νέα κατὰ τὸ 359 ἀπόπειρα τῶν ᾿Αθηναίων ὑπὸ τὸν ᾿Ιφικράτη καὶ τὸν Τιμόθεο καὶ πάλι ἀποτυγχάνει. ῾Οπότε τὸ 358 ὁ Φίλιππος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Περδίκαν, ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ᾿Αθηναίων πολιορκεῖ τὴν ᾿Αμφίπολη τὴν κυριεύει καὶ μαζὶ καὶ ὁλόκληρη τὴν περὶ τὸ Παγγαῖον χώρα.

᾿Απὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ μέχρι τοῦ Νέστου περιοχὴ περιλαμβάνεται εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος. Τὰ διάφορα Θρακικὰ φῦλα ἀφομοιώνονται τελείως ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας καὶ σὺν τῷ χρόνῳ δημιουργεῖται τὸ Μέγα ῾Ελληνικὸν ῎Εθνος, ποὺ μὲ τὴν ἡγεσία τῶν βασιλέων Φιλίππου καὶ Μεγάλου ᾿Αλεξάνδρου συμμετέχει στὴν ἐξάπλωση τοῦ πολιτισμοῦ πρὸς ᾿Ανατολάς, στὴν Μικρὰν ᾿Ασία καὶ ὡς τὸν Γάγγη, τὸ ἱερὸ ποτάμι τῶν ᾿Ινδιῶν.

Συμπαγὴς λοιπὸν καὶ ἑνωμένος ὁ πληθυσμὸς τῆς ᾿Ανατολικῆς Μακεδονίας, στὴν ὁποία περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς Φυλλίδος, περιέρχεται στὴν κυριαρχία τῶν Ρωμαίων καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τοῦ ὁποίου ἐφεξῆς συνεμερίσθη τὴν μοῖρα.

Οἱ παλιὲς ἱστορικὲς πόλεις ᾿Αμφίπολις, Μύρκινος, Μυρίνη, ᾿Ηϊών, ἐξηφανίσθηκαν ἀπὸ τοὺς πολέμους. Νέα πολίσματα μὲ νέους ἀνθρώπους καὶ νέα ὀνόματα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀνηγέρθησαν. Καὶ μόνη ἡ Δράβισκος, ὅπου ὡς εἴπομεν 10 χιλιάδες ᾿Αθηναίων χάθηκαν σὲ μιὰ προσπάθεια κυριαρχίας τῶν ᾿Αθηναίων, διετήρησε τὸ παλαιό της ὄνομα ἔστω καὶ παρεφθαρμένο. ῾Ο ρόλος τῶν παραλίων πόλεων περιωρίσθη εἰς τὸ ἐλάχιστο. Γιὰ τὴν

διακίνηση τοῦ ἐμπορίου τῶν στρατευμάτων τῆς νέας Ρωμαϊκῆς τάξεως δημιουργοῦνται νέοι δρόμοι, ὅπως ἡ Ἐγνατία ὁδός, καὶ ἤδη οἱ μεσογειακὲς πόλεις καὶ τὰ χωριὰ προσλαμβάνουν μεγαλύτερη οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ σημασία.

Ἡ σχεδὸν ἄγνωστος ὡς τὰ χρόνια τῆς δημιουργίας Βυζαντινοῦ Κράτους πολίχνη τῆς Ζίχνης ἀρχίζει καὶ ἐμφανίζεται εἰς τὸ προσκήνιο. Κειμένη στὴν πεδιάδα ποὺ ἐκτείνεται βορεινὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτη, ποὺ τὴν χωρίζει σὲ δύο σχεδὸν ἴσα μέρη, φαίνεται πὼς εἶναι κτισμένη κοντὰ στὰ ἐρείπια ἀρχαίας πολίχνης ποὺ ἔφερε τὴν ὀνομασία ***Ἴχναι***, καὶ ἦταν γνωστὴ καὶ ὡς Ζηλιάχοβα, Ζελίχοβα, Ζελέοβα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀπὸ

Ἄποψις τῆς αἰθούσης καὶ τοῦ ἀκροατηρίου. Διακρίνεται εἰς τὴν πρώτην σειρὰν ὁ Μητροπολίτης Ζιχνῶν κ. Νικόδημος καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι.

τὸν τύπο τῶν εὑρεθέντων νομισμάτων, ἡ ἑτερόγλωσση καὶ παρεμφθαρμένη αὐτὴ ὀνομασία τῆς ἑλληνικῆς ὀνομασίας ***Ζελεία,*** ἐντοπίζει τὴν χώρα τῶν ***Ζαιελέων,*** λαοῦ Θρακικῆς καταγωγῆς ποὺ λάτρευε τὸν Ἥλιο. «Ζέλεια ὠνόμασται διὰ τὸν ἥλιον ἐν αὐτῇ λίαν εὐσεβεῖσθαι». (Μέγα ἐτυμ. λεξικόν). Ἡ ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Φιλίππους καὶ τῆς ἱδρύσεως ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους τῆς πρώτης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἐβοήθησε ὥστε σύντομα ὁλόκληρη ἡ περιοχή, καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν ἡ περιοχὴ τοῦ παγανιστικοῦ Παγγαίου στὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου τὸ περιλάλητο Μαντεῖο τοῦ Διονύσου, καὶ τῆς Φυλλίδος, νὰ δεχθοῦν ἐκ τῶν πρώτων τὰ ὀνόματα τῆς νέας θρησκείας. Ἡ Νέα Ζίχνη, σὰν ἡ σπουδαιότερη πόλις, μὲ εὐφορώτατα περὶ αὐτὴν χωριά, καθίσταται ἕδρα Ἐπισκοπῆς. Κειμένη ὅμως ἡ Ζίχνα ἀνάμεσα σὲ δύο Μητροπόλεις, δη-

λαδὴ τῶν Σερρῶν καὶ τῶν Φιλίππων, καὶ λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης γεωγραφικῆς της θέσεως, κατὰ τὸ διάστημα τῶν αἰώνων ὑπέστη μεταβολὲς καὶ ἐλειτούργησε ἀνάλογα μὲ τὶς Ἐθνικὲς καὶ Θρησκευτικὲς περιστάσεις καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν κατὰ καιροὺς αὐξομείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν γύρω ἀπ' αὐτὴν χωριῶν, προσκολλημένη πότε στὴν μιὰ καὶ πότε στὴν ἄλλη Μητρόπολι. Ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη τῆς τουρκοκρατίας, ὅταν ἡ στυγνὴ τυραννία, καὶ οἱ σφαγὲς καὶ ἡ ἐκκρίζωσις τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, κατέστησε τοῦτο ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναγκαῖο. Δὲν θὰ ἐπεκταθοῦμε περισσότερον μὲ τὴν ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Ζίχνης. Εἶναι θέμα εἰδικῆς μελέτης, ἐμπεριστατωμένης, ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς παρούσης ὁμιλίας. Σημειῶ μονάχα ὅτι περὶ τῆς Μητροπόλεως Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου, ὅπως ὑφίσταται σήμερον, ἔγραψε τὸ ἐκλεκτὸ τέκνον τῆς Ζίχνης, ὁ Τριαντάφυλλος Θεοδωρίδης, εἰς τὸν Α΄ τόμον τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» τῆς Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Ἑταιρίας Σερρῶν-Μελενίκου (σελ. 164—179).

Ὅταν ὁ τουρκικὸς χείμμαρος ξεχύθηκε στὴν Εὐρώπη, καὶ ἡ μιὰ κατόπιν τῆς ἄλλης ὅλες οἱ πόλεις τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ὑπέκυπτον στὸν νέον κατακτητή, ἡ Ζίχνα πέφτει καὶ αὐτὴ μὲ τὴν σειράν της στὰ χέρια τοῦ βάρβαρου Ἀσιάτη κατακτητή.

Ἡ κατάκτησις τῆς Ζίχνης φέρεται συντελεσθεῖσα κατὰ τὸ 1373, κατὰ τὴν πρώτη δηλαδὴ ἀπόπειρα κατακτήσεως τῶν Σερρῶν, ὑπὸ τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς τοῦ ἐκ Προύσης Ἕλληνος ἀποστάτου. Καὶ αἱ μὲν Σέρρες ἐπανεκτήθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἡ Ζίχνη ὅμως ἔκτοτε μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, συνεχῶς παρέμεινε κάτω ἀπὸ τὴν σκληρὴ δουλεία. Πραγματικὰ οἱ Τοῦρκοι φάνηκαν πολὺ σκληροὶ ἀπέναντι στὸν πληθυσμὸ τῆς Ζίχνης.

Ἐπίεσαν τὸν πληθυσμὸ γιὰ ὁμαδικὴ ἀλλοξοπιστία, φθάνοντες μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀποκόπτουν τὶς γλῶσσες ἐκείνων ποὺ ἠρνοῦντο, γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τὴν αἰώνια σιωπὴ καὶ τὸν ἐξαφανισμὸ τῆς Ἑλληνίδας φωνῆς. Τὸ ἀπάνθρωπο τοῦτο μέσο ἐχρησιμοποίησαν οἱ Τοῦρκοι κατ' ἐξοχὴν στὴν Ζίχνη καὶ στὴν περιοχήν της κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα. Καὶ γιὰ τοῦτο παρετηρήθηκε κατ' ἐξαίρεση στὴν περιοχὴ αὐτή, ὑπὸ ὅλων σχεδὸν τῶν κατοίκων νὰ ὁμιλῆται ἡ Τουρκικὴ μόνον γλῶσσα. Εἶναι ὡς τόσον ἄξιο θαυμασμοῦ τὸ πῶς σχεδὸν ὅλα τὰ χωρία τοῦ Παγγαίου καὶ τῆς Ζίχνης, παρὰ τὴν ἀπώλεια τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, διετήρησαν καὶ τὸν Ἐθνισμό των καὶ τὴν Χριστιανικὴ θρησκεία.

Γραπτὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων δὲν ἔχομεν. Ἀλλὰ κατὰ παράδοση ζωηρῶς μεταδιδομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, οἱ Τοῦρκοι δυνάσται τῆς Ζίχνης κατὰ τὴν σκοτεινὴν ἐκείνη περίοδο τοῦ 17 καὶ 18 αἰῶνος, ἐποχὴν στυγνοῦ γενιτσαρισμοῦ, γιὰ τὰ παύση νὰ ὁμιλῆται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὁμαδικῶς ἔκοψαν τὴν γλῶσσαν τῶν γονέων, διὰ νὰ μὴ

ἀκούουν ἀπὸ τῆς γεννήσεως των τὰ Ἑλληνόπουλα τὴν Ἑλληνική. Καὶ ὀρθῶς τονίζει ὁ Νατάλης Πέτροβιτς, εἰς σχετικὴν μελέτην του, ὅτι «αὐτὸς ὁ ὁμαδικὸς ἀκρωτηριασμὸς τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων γεννητόρων εἰς κατακτηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Τούρκων περιοχήν, μὲ τὸν ἀνόσιον σκοπὸν νὰ ἀποβάλη ἡ νέα γενεὰ τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων των, πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς μοναδικὸν σκληρὸν καὶ ἀπάνθρωπον μέτρον τῆς Τουρκικῆς ἰδιοσυγκρασίας».

Ἀκριβῶς δὲ γι' αὐτὸ τὸν λόγο καὶ ὁ Τοῦρκος ἱστορικὸς Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ, στὸ «Ὁδοιπορικὸ» μιλῶντας γιὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴ Ζίχνα κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, ἤτοι τὸ 1665, καθόλου δὲν ἀναφέρει τὴν ὕπαρξη χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλ' ὁμιλεῖ μονάχα περὶ Τούρκων. Δὲν μᾶς φωτίζει βέβαια πολὺ μὲ τὰ ὅσα ἐλάχιστα μᾶς λέγει. Μᾶς δίδει ὅμως μιὰν ἀμυδρὴ εἰκόνα τῆς καταστάσεως ἐντὸς τῆς πόλεως τῆς Ζίχνης. Θὰ σᾶς τὸ διαβάσω αὐτὸ τὸ ἐλάχιστο μέρος, ὥστε καὶ μόνοι σας νὰ σχηματίσετε μίαν ἄμεσον εἰκόνα, ἀπὸ τὴν μοναδική, ἔστω καὶ Τουρκική, αὐτὴ ἱστορικὴ πηγή, δηλαδὴ τὸ «Ὁδοιπορικό», ποὺ ἔγινε γνωστὸ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκ μεταφράσεως τοῦ μακαρίτου ἤδη Μοσχοπούλου. (Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν Ἐβλιᾶ Τσελεπῆ. Ἐπετηρὶς Ἑταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Τόμ. 14, σελ. 486 καὶ ἐπ.).

Ὁ Ἐβλιᾶ ὁμιλεῖ πρῶτα γιὰ τὸ φρούριο τῆς Ζίχνης, ποὺ τὸ ἀποκαλεῖ Μπεντὲρ - Ἀμπάτ - κιοχνέ, δηλαδὴ τὸ ἐρειπωμένο φρούριο τῆς Ζίχνης, καὶ ἔπειτα κάμνει τὸν ἔπαινο, δηλαδὴ τὴν περιγραφὴ τῆς πόλεως (τοῦ ἔξω τοῦ τείχους Βάρος) Ζίχνης. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Ἐβλιᾶ τὸ ὁδοιπορικό του τὸ σύνταξε σὲ πρόχειρες σημειώσεις, χωρὶς νὰ κατορθώση νὰ τὸ ἐπεξεργασθῆ καὶ γι' αὐτὸ τοῦτο πολλὰ τὰ κενὰ παρουσιάζει καὶ πολλὰ τερατωδῶς μυθικά. Ἀλλὰ ἂς ἀκούσωμε τὸν ἴδιον.

«Αἰτία τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι τὸ ἔκτισε ὁ βασιλεὺς τῶν Σερρῶν «Ζίχνε», καὶ τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομά του καὶ τὸ λέγουν Ζίχνε. Εἶναι ἀρχαία πόλις μεταβιβασθεῖσα ἀπὸ βασιλέως εἰς βασιλέα μέχρις ὅτου τὸ ἔτος 776 (1375) ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Χουδαβαντιγιὰρ (ἔτσι ἀποκαλεῖ τὸν Μουρὰτ) ἐκυρίευσε αὐτὸ δι' ἰσχυρᾶς χειρὸς τοῦ Γαζῆ Ἐβρενὸς ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων. Κεῖται εἰς τὴν Ρούμελην, ἐντὸς τοῦ Σαντζακίου Θεσσαλονίκης. Ἀνήκει εἰς τὰ βακούφια τοῦ σουλτὰν Σουλεϊμάν, ὁ δὲ χακίμης (διοικητὴς) διαχειριστὴς (μουτεβελλῆς) αὐτῶν καὶ ἀποτελεῖ δικαστικὴν περιφέρειαν καδῆ μὲ βαθμὸν μισθοδοσίας 150 ἄσπρων. Ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς περιοχῆς αὐτῆς [. . .] χωρία εὐημεροῦντα. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι διοικηταὶ (χακίμηδες). Τὸ φρούριο της κεῖται εἰς τὸ νότιον κάτω μέρος τῆς πόλεως. Ἀπὸ τὰς δύο πλευρᾶς ὑπάρχει τάφρος ὁμοία πρὸς φρέαρ ἐσκαμμένον εἰς τὸν βράχον. Τὸ φρούριον κεῖται ἐπὶ ἐπικλινοῦς λόφου, ἔχει δὲ τεῖχος ὡραῖον. Εἶναι μικρὸν φρούριο λιθόκτιστο, ἐφάμιλλον τῶν κτισμάτων τοῦ Σεντούτ, κάπως ἐρειπωμένου. Ὁ Σεντοὺτ ἦτο ἡγεμὼν τῆς Ὑεμένης καὶ ἔχει κάμει πολλὰ

ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα συγκρίνει τὸ τεῖχος τοῦ φρουρίου τῆς Ζίχνης». Καὶ συνεχίζει ὁ Ἐβλιᾶ :

«Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἅλωσιν κατέρρευσεν, δὲν ἔχει φρούραρχον οὔτε φρουράν».

Κατόπιν εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς πόλεως.

Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὅλως βραχώδης, ἐκτισμένη ἐπὶ ἐδάφους ἀποκρήμνου καὶ κινδυνώδους, χρώματος ἐρυθροῦ, εἰς θέσιν ἔχουσαν λαμπρὰν θέαν. Ἔχει δύο συνοικίας, 200 λιθοκτίστους οἰκίας κεραμοσκεπεῖς. Αἱ οἰκίαι εἶναι πολὺ μικροὶ οἰκίσκοι ἐπάλληλοι καὶ ἔχουν ἑκάστη πολὺ στενὴν αὐλήν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν μέρος πρὸς πλῦσιν τῶν νεκρῶν. Ἀρκετὰ μεγάλα εἶναι τὸ δικαστήριον, ἡ οἰκία τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς οἰκίας μας Ἐμὶρ Μολλὰ - Τσελεμπῆ καὶ ἡ τοῦ μουτεβελῆ (διαχειριστοῦ τῶν βακουφίων).

Ὅλαι αἱ δημόσιοι ὁδοὶ εἶναι στεναὶ καὶ ἀνωφερεῖς. Ἅμαξα ἀδύνατον νὰ εἰσέλθη εἰς αὐτάς. Εἶναι τόπος παράδοξος καὶ δύσβατος. Δὲν εἶναι μέρος νὰ ἐγκατασταθῆ ἄνθρωπος. Εἶναι βακούφια τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀσύδοτον (δηλ. δὲν καταβάλλει φόρους) καὶ μουσουλμανικόν, προοδεύει καὶ εὐημερεῖ ὁλονὲν περισσότερον, διότι ἡ πεδιάς του εἶναι ἀχανὴς καὶ εὔφορος, εἰς δὲ τὰ βουνά του ὑπάρχουν παντοῦ ἀμπελῶνες.

Ἔχει...τζαμιὰ σουλτανικά, μεταξὺ δὲ ἄλλων τὸ παλαιὸν τοῦ Σουλτὰν Βαγιαζὴτ Βελῆ. Εἶναι τζαμίον ὡραῖον, μεγαλοπρεπές, ρυθμοῦ ἀρχαίου. Ἐπίσης ἔχει ἓν συνοικιακὸν ***μεστζίτιον,*** τὸ ὁποῖον εἶναι οἶκος εὐκτήριος ἀρκετὰ μέγας, ὥστε νὰ γίνη τζαμίον.

Ἐπίσης ἔχει καὶ ἓν ἱεροδιδακτήριον, ἓν γραμματοδιδασκαλεῖον, ἕνα τεκὲν Δερβισῶν καὶ ἕνα μικρὸν λουτρῶνα πρὸ τοῦ Ἐσκὶ Τζαμί, δύο ἐμπορικὰ χάνια καὶ 50 μαγαζεῖα.

Δὲν ἔχει ὅμως κλειστὴν ἀγορὰν (μπεζεστένι) οὔτε δημοσίας κρήνας οὔτε σεμπίλχανε (ἀναψυκτήρια).

Τὸ κλῖμα της εἶναι λαμπρὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ὡραῖοι ἐρωτύλοι καὶ ἐρωτύλαι ἀφθονοῦν.

Περίφημα εἶναι τὰ ποτήρια καὶ ὁ κύμβος (κεσέδες) της, διότι τὸ χῶμα της εἶναι τόσον ὡραῖον, ὥστε γίνεται ὡς τὸ ἠλεκτρόμορφον χῶμα τῆς πορσελάνης, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὴν νῆσον Ἐλμενὶ (ἢ Ἐλιμνί ; πιθανῶς Λῆμνον). Εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ ἐκ σινικῆς πορσελάνης καὶ στέλλεται εἰς ὅλα τὰ βιλαέτια ὡς δῶρο. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ παροιμία κοινὴ εἰς τὰ στόματα ὅλων, ποὺ λέγει :

Her chehrin bir menduhu var,
Zihnenin bardaa, Seresin guzeli
Cokdur, evleri cardak.

(δηλαδή : Κάθε πόλις ἔχει τὸ φημισμένο της, ἡ Ζίχνα τὰ ποτήρια της, τῶν Σερρῶν αἱ ὡραῖαι εἶναι πολλαί, τὰ σπίτια των περίπτερα)».

Καὶ τελειώνοντας ὁ Ἐβλιᾶ τὴν μικρὴ αὐτὴ σκιαγραφία τῆς Ζίχνης

προσθέτει : «Οἱ κάτοικοί της ὅμως εἶναι πολὺ περίεργοι τύποι, ἄνθρωποι λίαν φιλόφρονες. Κύριος ὁ Θεὸς ἂς τοὺς σώζη καὶ ἂς τοὺς εὐλογῆ».

Ὕστερα ἀπὸ τὶς βάρβαρες ὠμότητες καὶ διώξεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὸν νέο κατακτητή, ποὺ μὲ ὁμαδικὲς σφαγές, μὲ ψυχολογικὲς ἀλλὰ καὶ βίαιες πιέσεις πρὸς ὁμαδικὴ ἀλλαξοπιστία καὶ ἄλλα ποικιλότροπα μέσα προσπαθοῦσε νὰ ἐξουθενώση τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἦταν πλέον καταδικασμένη σὲ τέλειον ἀφανισμό. Ὅμως ἡ τεράστια ψυχικὴ δύναμις τοῦ Ἔθνους ἔκαμε τὸ θαῦμα της. Κάτω ἀπὸ τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσας ἄσβεστος ἐκρατήθη ἡ φλόγα, ἀπὸ ταπεινοὺς καὶ πολλὲς φορὲς ἀγράμματους ἱερωμένους, ἀλλ᾽ ἐμπνευσμένους καὶ φωτισμένους ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ φῶς τῆς πίστεως τοῦ Θεανθρώπου καὶ τοῦ Γένους. Ὁ θρῦλος τοῦ μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ, καὶ ἡ πίστις πὼς **«πάλε μὲ χρόνους μὲ καιροὺς πάλε δικά μας θἄναι»** θέρμανε τὶς ψυχὲς ἐκείνων τῶν ὀλίγων ποὺ ὑφίσταντο τὸ μαρτύριο τῆς δουλοσύνης καὶ τῆς ταπείνωσης.

Παράλληλα ὅμως δὲν ἔλειψε καὶ ἡ ἔνοπλη διαμαρτυρία. Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ Γένους δὲν εἶχε ὁλότελα σβησθῆ καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν σταύρωσαν μοιρολατρικὰ τὰ χέρια. Λεβεντόκορμα παλληκάρια τῶν τραγουδιῶν μας, σταυραετοὶ συνεχίζοντας τὴν παράδοση ἔστησαν στὶς κορφὲς τῶν βουνῶν τῆς ὑπόδουλης Ἑλλάδας τὸ δικό τους τὸ ἐλεύθερο βασίλειο, χωρὶς ποτὲ ὁ τύραννος νὰ μπορῆ νὰ ἀμφισβητήση ἢ νὰ ἐξουθενώση ἀποτελεσματικὰ τὴν ἐξουσία τους. Ἡ δύναμη αὐτή, τῆς Ἑλληνικῆς λεβέντικης Κλεφτουργιᾶς ποὺ στάθηκε ἀργότερα τὸ πρότυπο τῶν ἀνταρτικῶν ὁμάδων τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἔγινε πιὸ ἔντονη καὶ πιὸ ἔκδηλη σὲ πράξεις, ὥστε ἀπετέλεσε τὸ οὐσιωδέστερο κεφάλαιο τῆς ἀναμενομένης ἀναστάσεως τοῦ Γένους.

Τὰ θούρια τοῦ βάρδου τῆς Ἐλευθερίας Ρήγα τοῦ Φερραίου, οἱ διακηρύξεις τῶν φωτισμένων Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἡ σύντομη ἀνασύνταξη τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους τὸ παρασκεύασαν γιὰ τὴν ὥρα τοῦ μεγάλου ξεσηκωμοῦ.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Φυλλίδος καθὼς καὶ ὁλόκληρη ἡ Ἀνατολικὴ καὶ Κεντρικὴ Μακεδονία, ποὺ ἦταν πνιγμένη ἀπὸ φανατισμένο τουρκικὸ πληθυσμό, ἀλλὰ καὶ πολὺ στρατὸ τουρκικό, δὲν ἦτο πρόσφορο μέρος γιὰ ν᾽ ἀναπτυχθῆ ἡ Κλεφτουργιά. Ὡς τόσο ὁ τόπος ἔγινε μάρτυρας τῆς πιὸ καταπληκτικῆς περιπετείας στὰ πιὸ δύσκολα ἐκεῖνα προεπαναστατικὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, δηλαδὴ τῆς παράτολμης ἐκστρατείας τοῦ ἁρματολοῦ Νικοτσάρα καὶ τῶν παλληκαριῶν του, καὶ συνέδεσε τὸ ὄνομά της μὲ τὴν ἔνδοξη αὐτὴ σελίδα τῆς ἀντρειοσύνης καὶ τῆς τόλμης τῶν Ἑλλήνων.

Βρισκόμαστε στὸ 1806. Οἱ Σέρβοι κάτω ἀπὸ τὴν πνοὴ τοῦ Καραγεώρ-

γεβιτς, ἐμπνευσμένοι κι αὐτοὶ ἀπ᾿ τὰ κηρύγματα τοῦ Ρήγα, ξεσηκώνονται κατὰ τοῦ δυνάστου. Ὁ ξεσηκωμὸς ὅμως αὐτὸς τῶν Σέρβων εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἐκδήλωση ἀλληλεγγύης καὶ συμπαθειῶν πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδιαίτερα τῶν Ἑλλήνων τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ποὺ ἦσαν καὶ πιὸ κοντά τους.

Γιαυτὸ μὲ τὰ πρῶτα προμηνύματα τῆς Σερβικῆς ἀνταρσίας οἱ Τοῦρκοι πῆραν ἐξαιρετικὰ προληπτικὰ μέτρα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἰδιαίτερα κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης καὶ Σερρῶν, τοῦ ὁποίου διετάχθη ὁ γενικὸς ἀφοπλισμός.

Ὅπως λέγει σὲ ἔκθεσί του ὁ Γάλλος πρόξενος στὴν Θεσ)νίκη : «Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀγανακτισμένοι λίαν ἐναντίον των, λόγῳ τῆς συνεννοήσεώς των μὲ τοὺς Σέρβους».

Ἡ τότε πολιτικὴ κατάσταση θεωρήθηκε γενικὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες πολὺ εὐνοϊκή, γιὰ μία ἐπανάσταση κατὰ τῶν τυράννων καὶ ἐκδίκηση γιὰ τὰ πρόσφατα ἀτυχήματα τῶν Σουλιωτῶν, τῶν Παργιανῶν καὶ τῶν Πρεβεζάνων. Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1806, ἡ Σερβικὴ ἐπανάσταση, ἡ καταναυμάχιση τοῦ Τουρκικοῦ στόλου στὸ Αἰγαῖο ἀπὸ τὸν Ρῶσο ναύαρχο Σινιάβιν, ἡ συνεχὴς καταδρομή του κατὰ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, ἀνεπτέρωσαν τὶς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων, ποὺ μὲ τὶς ὁδηγίες τῶν Ἀρματολῶν καὶ Κλεφτῶν τοῦ Ὀλύμπου ἄρχισαν μιὰ ζωηρὴ ἀντίδραση καὶ κατὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Στὶς ὑπερβολικὲς αὐτὲς ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων στηρίχθηκε καὶ ἡ καταπληκτικὴ σὲ τόλμη καὶ θάρρος ἀπόπειρα τοῦ Νικοτσάρα νὰ φθάση στὴν Βλαχιὰ διασχίζοντας τὴν τουρκοκρατούμενη Μακεδονία, ἀπ᾿ ὅπου ἑνούμενος μὲ Ρωσικὰ στρατεύματα θὰ πήγαινε μὲ τὰ παλληκάρια του σὲ βοήθεια τῶν Σέρβων.

Θὰ παραλείψουμε τὶς προγενέστερες ἀνδραγαθίες ποὺ ἔκαμε στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα ὁ θρυλικὸς ἀρματολὸς τοῦ Ὀλύμπου. Θὰ ἐξιστορίσουμε μονάχα ἐδῶ ὅσα ἀφοροῦν τὴν ἔνδοξη διαδρομή του ἀνάμεσα ἀπ᾿ τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας, τὴν ἄφιξή του στὶς Σέρρες, στὴν Ζίχνη καὶ στὸ Πράβι.

Ὁ Νικοτσάρας πεισθεὶς στὶς ὑποσχέσεις τοῦ Ρώσου ναυάρχου Σινιάβιν, ποὺ τοῦ ἔδωσε ἀφειδῶς κατὰ τὴν συνάντησή τους στὴν Τένεδο, ὅτι θὰ τὸν βοηθήση μὲ τὸν στόλο του, δέχθηκε, μὲ τὴν ἔγκριση καὶ τῶν ἄλλων Καπεταναίων, πρόθυμα τὴν πρόσκληση τῶν Σέρβων, νὰ ἐνισχύση τὸν ἀγῶνα τους.

Μὲ πεντακόσια ἐπίλεκτα παλληκάρια ἀπ᾿ τὴν Μακεδονία, τὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Ρούμελη, ποὺ εἶχε συγκεντρώσει στὴ νῆσο Σκόπελο, ἀπεδύθη σὲ μιὰ παράτολμη περιπέτεια, ποὺ ἂν καὶ ἀπέτυχε, εἶχε ὅμως σὰν θετικὸ ἀποτέλεσμα τὸν φανατισμὸ τῶν Ἑλλήνων, γιὰ τὴν συνέχιση ἑνὸς ἐξαντλητικοῦ καὶ διαβρωτικοῦ ἀγῶνα τῆς Αὐτοκρατορίας.

Στὶς 28 Ἰουλίου τοῦ 1807 ὁ Ἀρματολικὸς αὐτὸς στρατὸς ἀπεβιβά-

σθηκε στὴν Κατερίνη καὶ ἀπ' ἐκεῖ, ἀφοῦ πέρασε τὸν Ἀλιάκμονα καὶ τὸν Ἀξιό, κατευθύνθηκε πρὸς τὸν βορρᾶ. Γιὰ νὰ ξεγελάση τοὺς Τούρκους ὁ Νικοτσάρας εἶχε ἀναπετάσει τούρκικα μπαϊράκια καὶ διακήρυσσε ὅτι τὸν ἔστελνε ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατὰ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου, γιὰ νὰ ἐνισχύση τὰ ἐναντίον τῶν Σέρβων μαχόμενα τουρκικὰ στρατεύματα.

Ἔτσι ξεγέλασε τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς ἀρχές. Ὁ Πασᾶς ὅμως τῆς Θεσσαλονίκης δυσπιστῶντας ἔστειλε καὶ ἐζήτησε τὰ διαβατήριά του. Ἀντιληφθεὶς τότε ὁ Νικοτσάρας πὼς τὰ σχέδια του ἀπεκαλύφθησαν, ὕψωσε Ἑλ-

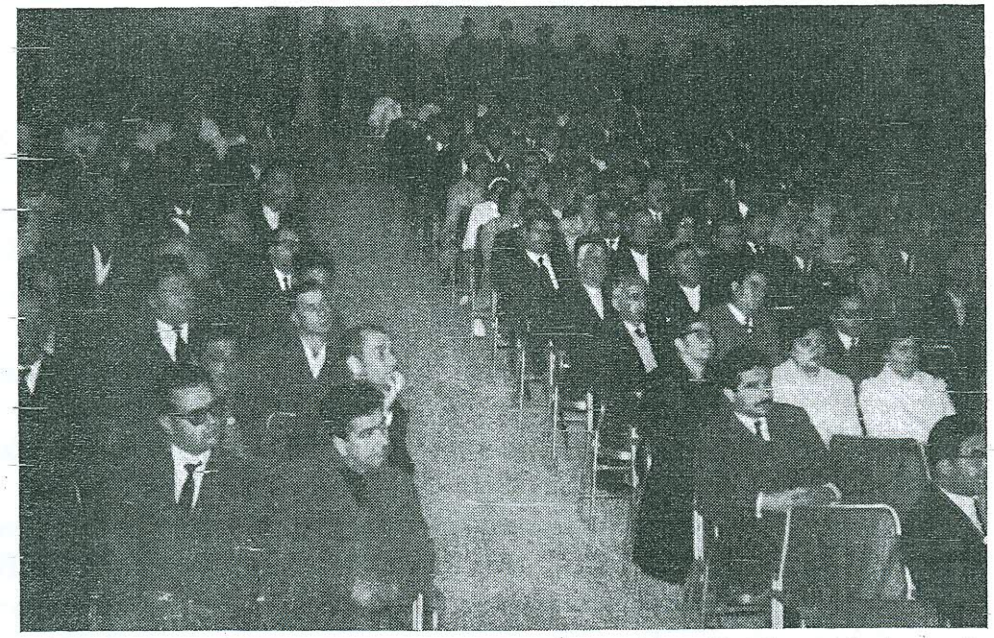

Ἄποψις τῆς αἰθούσης τοῦ κινηματοθεάτρου «Μαριάννα» Ν. Ζίχνης μὲ τὸ πυκνὸν ἀκροατήριον.

ληνικὴ σημαία, καὶ ἀπὸ τὴν στιγμὴ ἐκείνη ἀπεδύθη σὲ μιὰ περιπέτεια τόσο καταπληκτικὴ ποὺ ἄγγιξε τὰ ὅρια τοῦ θρύλου.

Ὁδηγῶντας τότε τὰ παλληκάρια του διὰ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Μπέλλες, ἔφθασε στὴν Βέτιρνα, τὸ τωρινὸ Νέο Πετρίτσι, πέρασε τὸν Στρυμόνα καὶ ἔφθασε στὸ Σιδηρόκαστρο.

Οἱ Τοῦρκοι τοῦ Μελενίκου μαθαίνοντας στὴν προώθηση τοῦ Νικοτσάρα κατεβαίνουν καὶ καταλαμβάνουν τὰ βορεινὰ τοῦ Σιδηροκάστρου γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασή του. Ἀλλὰ μονάχα ἡ παρουσία του τοὺς τρέπει σὲ φυγή. Καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ δασώδεις ἐκτάσεις τῶν γύρω βουνῶν κατευθύνεται πρὸς τὸ Νευροκόπι. Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὰς διόδους κι' ἔτσι ἀφοῦ ξεκούρασε τὰ παλληκάρια του σὲ κάποιο χωριό, ὑπεχώρησε καὶ μπῆκε μέσα στὴν πόλι τῶν Σερρῶν. Μέσα στὸ χάνι, ὅπου εἶχε ταμπουρωθῆ μὲ τὰ παλληκάρια του, πολιορκεῖται ἀπὸ 4.000 Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς στρατιῶτες ποὺ ἦταν στὶς διαταγὲς τοῦ διοικητοῦ τῶν Σερρῶν Ἰσμαὴλ

Μπέη. Μιὰ ὁλόκληρη νύχτα ἀγωνίζεται καὶ ἀποκρούει μὲ τοὺς ἄνδρες του τοὺς Τούρκους. Τὶς πρωϊνὲς ὥρες πυρπολεῖ τὸ χάνι καὶ ὁρμᾶ μὲ τὰ παλληκάρια του κατὰ τῶν πολιορκούντων μὲ τὰ σπαθιά τους γυμνά. Σφάζοντας πολλοὺς Τούρκους διέφυγε πρὸς τὸ βουνὸ Μενοίκιο. Ἐκεῖ πολιορκεῖται ἐπὶ τρεῖς μέρες ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς δυνάμεις τῶν διοικητῶν Σερρῶν καὶ Νευροκοπίου. Διασπᾶ ὅμως καὶ πάλιν τὸν κλοιὸ τῆς πολιορκίας καὶ κατάκοπος φθάνει κοντὰ στὴ Ζίχνα.

Ὀχυρώνεται τότε στὰ στενὰ τῆς Ζίχνας, καὶ ὕστερα ἀπὸ πολύωρη φονικὴ μάχη πρὸς πέντε χιλιάδες στρατιῶτες καὶ Γιουρούκους τοῦ Ναζίρη τῆς Δράμας καὶ τῶν τριῶν χιλιάδων τοῦ Ἰσμαὴλ Μπέη τῶν Σερρῶν μπαίνει μέσα στὴ Ζίχνα, τρομοκρατῶντας καὶ ἐξουδετερώνοντας τοὺς Τούρκους κατοίκους της. Ἀλλὰ ὁλόκληρη ἡ Τουρκιὰ τῆς ἐπαρχίας ξεσηκώνεται ἐναντίον του. Ἐπὶ τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες ἀγωνίζεται ὁ Νικοτσάρας καὶ τὰ παλληκάρια του ἐναντίον 15.000 στρατοῦ. Κατὰ τὶς διάφορες ἐξόδους ποὺ ἐπιχειρεῖ σκοτώνει πολλοὺς Τούρκους. Βλέποντας ὅμως τὸ μάταιο τοῦ ἐγχειρήματός του, τὴν νύκτα τῆς τετάρτης ἡμέρας ἐγκαταλείπει τὴν Ζίχνα καὶ κατευθύνεται στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα, ἐλπίζοντας πὼς θά 'βρισκε κατὰ τὰ συμφωνηθέντα στὸν κόλπο τοῦ Ὀρφανοῦ τὸν στόλο τοῦ Σινιάβιν γιὰ νὰ τοὺς παραλάβη. Ἀτυχῶς διεψεύσθη στὶς προσδοκίες του καὶ ἔτσι βρέθηκε σὲ πολὺ δύσκολη θέση. Μπροστά του εἶχε τὴν ἀπέραντη θάλασσα, πίσω του τὸν ὄγκο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ποὺ τὸν κατεδίωκε βῆμα πρὸς βῆμα, καὶ δεξιά του τὸν ἀδιάβατο Στρυμόνα. Ἄλλο πέρασμα δὲν ὑπῆρχε παρὰ μόνο τὸ μεγάλο γεφύρι τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτη. Τὸ πέρασμά του ὅμως δὲν ἦταν εὔκολο ἐγχείρημα. Κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μεριὲς ἦσαν πυλῶνες φραγμένοι μὲ ἁλυσίδες, ποὺ τὶς φύλαγε πολυάριθμος στρατός. Πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ὁποιοσδήποτε ἄλλος θὰ παραδινόταν. Ὁ Νικοτσάρας ὅμως οὔτε στιγμὴ δίστασε. Ἐπετέθηκε κατὰ τῶν Τούρκων καὶ προσεπάθησε νὰ ἐκβιάση τὸ πέρασμά του. Τρεῖς μέρες κράτησε ἡ μάχη γύρω ἀπ' τὴ γέφυρα τοῦ Ἀγγίτη. Κι' ὅταν πιὰ οὔτε πολεμοφόδια, οὔτε τρόφιμα ὑπῆρχον καὶ στὴ ζωὴ μονάχα 250 παλληκάρια ἀπ' τὰ 500 ποὺ εἶχε, τοῦ 'μεινε σὰν μόνη σωτηρία τὸ σπαθί του. Διατάσσει τοὺς ἄνδρες του νὰ ρίξουν τὰ ὅπλα καταγῆς. Νὰ ἀποσύρουν ἀπὸ τὶς θῆκες των τὰ σπαθιά των καὶ κατὰ τὸ πατροπαράδοτο ἔθιμο τῶν Κλεφτῶν ρίχνονται ἀκατάσχετοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Μὲ τὸ γιγάντιο σῶμα του ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνδρῶν του, ρίχνεται σὰν σίφουνας κατὰ τῶν τουρκικῶν στιφῶν, τοὺς ὁποίους καὶ ἀπωθεῖ ὥς τὴν γέφυρα. Ἐκεῖ μὲ τὸ ἀέτιο βλέμμα του, κραδαίνοντας τὸ σπαθί του σὰν χάρος τὸ δρεπάνι, θερίζει τοὺς ἐχθρούς, σπάει μὲ πελέκεις τὶς ἁλυσίδες καὶ μὲ τὰ 150 ἐναπομείναντα παλληκάρια του φθάνει στὸ Πράβι, καὶ διὰ τοῦ Παγγαίου στὸν κόλπο τοῦ Ὀρφανοῦ, ἀπ' ὅπου ὕστερα διὰ τῆς παραλίας φθάνει στὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Τέλος, ἀφοῦ ξεκουράσθηκε ἐκεῖ λίγες μέ-

ρες, ξαναγύρισε στὴ Σκόπελο, τὸ σύνηθες καταφύγιο τῶν καταδιωκομένων Μακεδόνων, γιὰ νὰ συνεχίση τὴν δράση του.

Ἔτσι ἐτελείωσε ἡ παράτολμη αὐτὴ περιπέτεια μιᾶς χούφτας ἀνδρείων παλληκαριῶν, διὰ μέσου τῆς τουρκοκρατουμένης Μακεδονίας. Ὅμως ἡ ὁλονύχτια μάχη στὸ χάνι τῶν Σερρῶν, ἡ πυρπόλησή του, ἡ ἔξοδος διὰ μέσου τοῦ ἐχθροῦ, οἱ πολύνεκρες μάχες στὰ στενὰ καὶ μέσα στὴν πόλι τῆς Ζίχνας καὶ ἡ ἐποποιΐα τῆς γέφυρας τοῦ Ἀγγίτη στάθηκαν σὰν τὸ προανάκρουσμα μιᾶς ἄλλης ἐθνικῆς περιπέτειας, ποὺ ἔφερε τὸ καλοπρόσδεχτο μήνυμα στοὺς σκλάβους ἀδελφοὺς καὶ τὴν ἐλπίδα μιᾶς σύντομης ἐξέγερσης τοῦ Γένους.

Αὐτὰ γράφει ἡ ἱστορία γιὰ τὴν περιπέτεια τοῦ Νίκου Τσάρα. Ἀλλὰ καὶ ἡ μοῦσα, πηγαία ἀπὸ τὰ συναισθήματα καὶ τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς μας, ἀναπληροῦσα πολλὲς φορὲς ταὺς ἱστορικοὺς τῆς μαύρης ἐκείνης ἐποχῆς, μαζὶ μὲ τὴν προφορικὴ παράδοση, μᾶς ἀποθανάτισε τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων, ποὺ οἱ μορφές τους θὰ λάμπουν στὸ στερέωμα τῆς Ἐθνικῆς πλειάδος γιὰ παραδειγματισμὸ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν.

Καὶ στὴν περίπτωση τοῦ θρυλικοῦ Νίκου Τσάρα, τὸ τόλμημά του, ποὺ εἶχε βαθειὰ ἀπήχηση στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ μας, τὸ ἔκαμε τραγοῦδι. Καὶ τραγούδισε τόσο αὐτὸν τὸν ἴδιο καὶ τὰ κατορθώματά του, ὅσο καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ πρωτοπαλλήκαρά του, ὅπως τὸν Κώστα Λαχανᾶ καὶ τὸ Καζαβέρνη.

Εἶναι ἀρκετὰ καὶ γνήσιας Μακεδονικῆς ἐμπνεύσεως τὰ τραγούδια ποὺ ἀφοροῦν τὸν Νικοτσάρα. Θὰ σᾶς διαβάσω ὅμως τὸ ἀντιπροσωπευτικώτερο, γιατὶ ὅπως φαίνεται ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι παραλλαγὲς τοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ, μὲ προσθήκη καὶ ἄλλων περιστατικῶν καὶ ἄλλων κατορθωμάτων τοῦ Νικοτσάρα στὴν ξηρὰ καὶ τὴν θάλασσα :

Τί ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνὰ καὶ στέκουν μαραμένα ;
Μήνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μήνα βαρὺς χειμῶνας ;
Οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
ὁ Νικοτσάρας πολεμᾶ μὲ τρία βιλαέτια.
Μὲ Σέρρας καὶ μὲ Χάνδακα, μὲ δώδεκα ταμπούρια.
Τρεῖς μέρες κάνει πόλεμο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες,
χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι.
Χιόνι ἔτρωγαν, χιόνι ἔπιναν καὶ τὴ φωτιὰ βαστοῦσαν.
Τὰ παλληκάρια φώναξε στὶς τέσσερις ὁ Νῖκος :
«Ἀκοῦστε, παλληκάρια μου, λίγα κι ἀντρειωμένα·
βάλτε τσελίκι στὴν καρδιὰ καὶ σίδερο στὰ πόδια,
κι ἀφῆστε τὰ τουφέκια σας καὶ βγάλτε τὰ σπαθιά σας,
γιουροῦσι γιὰ νὰ κάμωμε νὰ φτάσωμε στὸ Πράβι».
Τὸν δρόμο πῆραν σύνταχα κι ἔφτασαν στὸ γεφύρι.
Ὁ Νῖκος μὲ τὸ δαμασκὶ τὴν ἅλυσό του κόφτει,
φεύγουν οἱ Τοῦρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβι ἀφήνουν».

Στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, μολονότι μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ εἶχαν στρατολογηθῆ ἀρκετοὶ καὶ ἦσαν μεμυημένοι καὶ ἕτοιμοι γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ ὅταν θὰ δινόταν τὸ σύνθημα, δὲν ἔχομε καμμιὰ συγκεκριμένη ἐκδήλωση. Ὅπως στὴν πόλη τῶν Σερρῶν, ἔτσι καὶ σ' ὁλόκληρη τὴν ὕπαιθρο καὶ πολὺ περισσότερο στὸν Καζᾶ τῆς Ζίχνας, δὲν ὑπῆρχαν καθόλου συνθῆκες εὐνοϊκές. Πληθυσμὸς τούρκικος πυκνὸς κι ἀμέτρητα τουρκικὰ στρατεύματα, ποὺ κατευθύνονται στὴν Χαλκιδική, κ' ὕστερα τὰ στρατεύματα τοῦ Μαχμοὺτ πασᾶ τῆς Δράμας, τοῦ γνωστοῦ ὡς Δράμαλη, δὲν ἄφηναν περιθώρια γιὰ πατριωτικὲς ἐξάρσεις καὶ ἐπαναστατικὲς ἐκδηλώσεις. Ὅταν μάλιστα ξεσηκώθηκε ἡ Χαλκιδικὴ ὑπὸ τὸν Σερραῖο Ἐμμανουὴλ Παπᾶ, κ' ὕστερα ποὺ ἡ ἐπανάσταση ἔσβυσε κάτω ἀπὸ τὶς συντριπτικὰ ὑπεράριθμες δυνάμεις τῶν Τούρκων, ἡ ὕπαιθρος τῶν Σερρῶν καὶ ὁ Καζᾶς τῆς Ζίχνας πολλὰ ὑπέφεραν κακὰ ἀπὸ τὸν φανατισμὸ τῶν Τούρκων. Ὅσο μάλιστα διαρκοῦσε ἡ Ἐπανάσταση στὴ νότια Ἑλλάδα, τόσο οἱ ἀτυχίες τῶν Τούρκων ἐξῆπταν τὸν φανατισμό των, ποὺ σὲ τελευταῖα ἀνάλυση ξεσποῦσε στὸν ἀθῶο ἀλλ' ἀπροστάτευτο Ἑλληνικὸ πληθυσμό.

Ἡ ἀπελευθέρωση ἔστω κ' ἑνὸς μικροῦ μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ δημιουργία τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἐδημιούργησαν νέες πλέον συνθῆκες γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐπαρχία Ζίχνης.

Μὲ τὴν προστασία τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Προξενικῶν ἀρχῶν, μὲ τὴν ἵδρυση σχολείων καὶ τὸν διορισμὸ ἐμπνευσμένων δασκάλων, ἡ Ζίχνα ἄρχισε νὰ ξυπνᾶ ἀπὸ τὸν λήθαργο. Σιγὰ - σιγὰ καὶ σὲ αὐτὰ τὰ τουρκόφωνα χωριά, ὅπου δὲν εἶχε σβήσει ἡ σπίθα τοῦ Ἐθνισμοῦ, ἄρχισαν νὰ ἀκούουν ξανὰ τὴν Ἑλληνικὴ φωνή, καὶ νὰ περιορίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀλλογλώσσων.

Ὅμως ἡ μοῖρα τῶν βουνῶν τῆς Ζίχνας ἦταν νὰ εἶναι πάντοτε ἀναστατωμένα. Ὅταν ἡ μεγάλη καταπίεση ἀπ' τοὺς Τούρκους ἐκόπασε, ξαναφάνηκε καινούργια ἀπειλή, τὸ ἴδιο ἔντονη, τὸ ἴδιο πιεστική, μεγαλύτερη μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ἀπὸ ἄλλοτε. Ἦταν τοῦ σλαβισμοῦ ὁ χείμαρρος, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1870 μὲ τὴν δημιουργία τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος νὰ κατρακυλάη ἀπ' τὰ βόρεια τοῦ Σαντζακίου πρὸς τοὺς ἥμερους κάμπους, ποὺ καταλήγουν στὸ γαλανὸ Αἰγαῖο. Καὶ ἀκριβῶς ἡ γειτνίαση αὐτὴ μὲ τὴν θάλασσα κατέστησε τὸν Καζᾶ τῆς Ζίχνας ὡς τὸν ὑπ' ἀριθμὸ ἕνα στόχο τῶν Βουλγάρων.

Ἡ Ἀλιστράτη, ἡ Γράτσιανη, τὸ Ἐγρὶ-Δερέ, ἡ Καρλίκοβα, ἡ Κλεπούσνα, ἡ Ἀναστασιά, ὁ Σφελινός, τὸ Ζύρνοβο, τὸ Νευροκόπι, μὲ ὁρμητήριο τὴν σφηκοφωλιὰ τοῦ αἱμοβόρου Σκριτζόβου (τῆς Σκοπιᾶς) πέρασαν δραματικὲς ἡμέρες, ποὺ δὲν τὶς χωράει ὁ νοῦς ὅλων ἡμῶν τῶν νεωτέρων, ποὺ τώρα εἰρηνικὰ καὶ ἀνεμπόδιστα ἀπολαμβάνομε κάτω ἀπ' τὸν ἐλεύθερο οὐ-

ρανὸ τῆς πατρίδας μας τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς. Εἶναι μεγάλη ἱστορία, ἱστορία δόξας καὶ μεγαλείου, γεμάτη ἡρωϊσμοὺς καὶ καὶ θυσίες ποὺ ἀξίζει μιὰ πλατύτερη ἀνάπτυξη. Γιατὶ ἀξίζει καὶ ὁ τελευταῖος κάτοικος τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἐπαρχίας νὰ τὴν μάθη καὶ νὰ τὴν ζήση στὴν φαντασία του. Ἐλπίζω πὼς κάποια ἄλλη φορὰ θὰ μοῦ δοθῆ καὶ πάλι ἡ εὐχαρίστηση νὰ σᾶς μιλήσω μὲ λεπτομέρειες πολλὲς πάνω στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα στὴν περιοχὴ τῆς Ζίχνας.

Γιατὶ ἐδῶ, σὲ τοῦτα τὰ μέρη, μὲ πεῖσμα ἀνείπωτο διεξαγόταν ἀγώνας ἄνευ προηγουμένου. Καὶ μονάχα τὸ ψυχικὸ σθένος καὶ ἡ φλόγα τοῦ Ἐθνισμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας ἦταν ἐκεῖνα ποὺ ἔδιναν τὴν καταπληκτικὴ δύναμη τῆς ἀντιστάσεως.

Ἡ Ἀναστασιὰ καὶ ἡ Κλεπούσνα, τὸ Ζύρνοβο καὶ τὸ Ἐγρὶ - Δερέ, ἡ Γράτσιανη καὶ τὸ Μανδῆλι, εἶδαν πολλὲς φορὲς τοὺς λύκους τοῦ Σκριτσόβου μὲ λύσσα νὰ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἀνθρώπων των, γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ ἀφίσουν τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ τὴν Ὀρθοδοξία, καὶ νὰ προσχωρήστὴ Βουλγαρικὴ ἐξαρχία καὶ στὸ Σχίσμα. Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστο πὼς οὔτε οἱ πυρπολήσεις τῶν σπιτιῶν, οὔτε ἡ καταστροφὴ τῶν σπαρτῶν, οὔτε ἡ δολοφονίες παιδιῶν, γερόντων καὶ γυναικῶν, οὔτε ἡ δολοφονίες δασκάλων καὶ παπάδων, στάθηκαν ἱκανὰ νὰ κάμψουν τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας τῆς Ζίχνης. Τουναντίον μάλιστα, ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ ἀποφασιστικότητα ἦταν τόσα καὶ σὲ τόσο ὑψηλὸ τόνο τὸ πατριωτικὸ αἴσθημα, ὥστε ἂν χρειαζόταν θὰ μποροῦσαν σὲ κάθε στιγμὴ νὰ στρατολογηθοῦν ἐνθουσιώδεις νέοι.

Αὐτὸ ὅμως τὸ εὐχάριστο ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη χάρις στὴν θαρραλέα ἀντιμετώπιση τῆς καταστάσεως ἀπὸ τὰ Ἀνταρτικὰ σώματα τῆς Ζίχνας, ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ ἐξαίρετου ὁπλαρχηγοῦ Καπετὰν Δούκα ἢ Ζέρβα καὶ τῶν ἄξιων συνεργατῶν του, τῶν ἐπίσης ὁπλαρχηγῶν ἰδιαιτέρων ὁμάδων ὑπὸ τὴν γενικὴν ὅμως ἐποπτείαν του, τοῦ ἐκ Γράτσιανης Ἰωάννη Μάρτζιου καὶ τῶν ἐκ Σερρῶν Βασ. Μπουλασίκη καὶ Θ. Τζουβαλτζῆ.

Ἡ Ζίχνα, εὐγνωμονοῦσα, πρὸ πολλοῦ ἔπρεπε νὰ εἶχε στήσει τὶς προτομὲς τῶν ἀνδρείων αὐτῶν ὁπλαρχηγῶν. Ἂς ἐλπίσωμε ὅμως πὼς ἡ σημερινή μου ὁμιλία ἴσως γίνη ἀφορμὴ γιὰ μιὰ σχετικὴ κίνηση, γιὰ νὰ στηθοῦν κάποτε ἡ προτομές των καὶ νὰ τιμηθοῦν κατὰ πῶς ἀξίζουν. Ἄλλωστε ἀντικρύζοντας τὶς προτομὲς αὐτὲς οἱ Ζιχνιῶτες θὰ εἶναι οἱ ἴδιοι ὑπερήφανοι, γιατὶ πῆραν μέρος κι αὐτοὶ στὸν Μεγάλο Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, ποὺ ἀπέτρεψε τὸν βουλγαρισμὸ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἑδραίωσε τοὺς ἱστορικοὺς τίτλους, ὥστε τὰ μέρη αὐτὰ νὰ γίνουν καὶ νὰ μείνουν παντοτεινὰ Ἑλληνικά.

Χάρις εἰς τὴν ἔντονη δράση τῶν ὑπὸ τὸν Καπετὰν Δούκα ἀνταρτικῶν ὁμάδων ἡ Ζίχνα ἀνάσανε.

Δυστυχῶς δὲν ἐπιτρέπει ἡ ὥρα καὶ τὸ διάγραμμα τῆς σημερινῆς μου ὁμιλίας νὰ ἀναπτύξω τὶς λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐπιθέσεις τῶν κομιτατζήδων

τοῦ Πανίτσα καὶ τῶν αἱμοβόρων βουλγαριζόντων τοῦ Σκριτσόβου ἐναντίον τῶν χωριῶν τοῦ Καζᾶ τῆς Ζίχνας.

Ἀλλὰ δὲν μπορῶ ἔστω καὶ ἐπιτροχάδην νὰ μὴ μνημοσεύσω καὶ νὰ μὴ ὑποσημειώσω τὴν παρουσία στὸν ἀγῶνα καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν. Τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγελικῆς Φιλιππίδου, τῆς ἡρωϊκῆς δασκάλας τῆς Κλεπούσνας, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα, ποῦ δείχνουν τὴν συνέχεια τῆς Ἑλληνικῆς παράδοσης ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὰ βάθη τῶν αἰώνων ὥς τὶς δικές μας τὶς τωρινὲς γενεές.

Ὁ Ἀγώνας κατὰ τὸ 1907 βρισκόταν σὲ ἐξαιρετικὴ ἔνταση. Ἡ βουλγαρικὴ πίεση κατὰ τῶν χωριῶν γιὰ νὰ δηλώσουν προσχώρηση στὴ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, σὲ ἀφάνταστη ἔξαρση. Τὸ Ἐγρὶ Δερὲ μόλις εἶχε ὑποκύψει. Οἱ Βούλγαροι εἶχαν διώξει τὸν Ἕλληνα δάσκαλο καὶ τὸν παπᾶ καὶ κατέλαβαν καὶ τὸ Σχολεῖο καὶ τὴν Ἐκκλησία, ὅπου ἐγκατέστησαν βουλγαροδιδάσκαλο καὶ σχισματικὸ ἱερέα. Καὶ τότε στράφηκαν στὸ ἡρωϊκὸ χωριὸ τὴν Κλεπούσνα, τὴν σημερινὴ Ἀγριανή. Τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶχε 280 οἰκογένειες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὶς 80, ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια μὲ τὴν βία καὶ μὲ ἄλλες ὑποσχέσεις εἶχαν κατορθώσει νὰ τὶς προσηλυτίσουν στὸ Βουλγαρικὸ Σχίσμα. Τὸ ἄλλο μισὸ τοῦ χωριοῦ ὅμως παρὰ τὰς πιέσεις καὶ τοὺς ἐκφοβισμοὺς παρέμεινε μὲ φανατισμὸ στὴν πίστη τῶν πατέρων, στὴν Ὀρθοδοξία καὶ στὸ Πατριαρχεῖο καὶ στὸν Ἑλληνισμό. Οἱ Βούλγαροι ξέροντας πὼς οἱ Ἕλληνες τῆς Κλεπούσνας ἦσαν ἄοπλοι ἤρχισαν τὶς ἀπειλὲς καὶ τὶς πιέσεις. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀγριανῆς διὰ τοῦ ἱερέως των ἐγκαίρως, ἤτοι στὶς 10 Δεκεμβρίου, εἰδοποίησαν τὸν Τοῦρκο τσαούση, διοικητὴ τοῦ ἀποσπάσματος τῆς χωροφυλακῆς, πὼς οἱ Βούλγαροι κομιτατζῆδες κάτι τὸ τρομερὸ ἑτοιμάζουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγριανῆς. Ὁ τσαούσης ἐβεβαίωσε τὸν ἱερέα ὅτι ἔλαβε ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα, ἀλλὰ τὸ βράδυ τῆς 12 Δεκεμβρίου ληστοσυμμορῖτες, συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς σχιματικοὺς χωρικοὺς τῆς Κλεπούσνας καὶ τοῦ Σκριτσόβου, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν σπιτιῶν τῶν προκρίτων Ἑλλήνων, τοῦ ἱερέως καὶ τῶν διδασκάλων. Τὴν διεύθυνση τῆς ἐπιθέσεως εἶχεν ὁ Βούλγαρος παπᾶς τῆς Κλεπούσνας καὶ ὁ συνάδελφός του τοῦ τρομεροῦ Σκριτζόβου.

Ἡ μανία τῶν δύο Βουλγάρων ἱερέων, στρεφόταν κατὰ τοῦ Ἕλληνος ἱερέως, γιατὶ πίστευαν πὼς ἂν τὸν ἐξαφάνιζαν ὁλόκληρο τὸ χωριὸ θὰ ὑπέκυπτε. Μόλις καὶ μετὰ βίας ὁ Ἕλλην ἱερεὺς κατώρθωσε νὰ ξεφύγη ἀπὸ τὰ χέρια τῶν δύο δημίων του. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὸ σπίτι του τὸ περιέβρεξαν μὲ πετρέλαιο καὶ ἔγινε παρανάλωμα τῆς φωτιᾶς, καὶ ἡ πρεσβυτέρα Φωτεινὴ Παπαφιλίππου βρῆκε τραγικὸ θάνατο ἀπανθρακωθεῖσα.

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ χωριοῦ, ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς ἦταν μανιώδης.

Δραματικὴ σκηνὴ ταυτόχρονα ἐκτυλίσσεται στὸ σπίτι τοῦ πατριώτη Καραφύλλη, ποὺ ἀπουσιάζει τὴν ὥρα ἐκείνη. Στὸ σπίτι ἦταν μονάχα ὁ γέρο πατέρας του Μποζίκης ἡλικίας 85 χρονῶν καὶ ἡ γραῖα ἐπίσης μητέρα του,

γιατὶ τὰ ἄλλα γυναικόπαιδα κατώρθωσαν καὶ διέφυγαν. Οἱ Βούλγαροι περικύκλωσαν τὸ σπίτι τους, κ᾿ ἔθεσαν στὸν γέρο Μποζίκη τὸ δίλημμα : Ἢ θὰ ἀσπασθῆ τὸ σχῖσμα ἢ θὰ πεθάνη. Ὁ Μποζίκης ὅμως, ἀφοῦ τοὺς εἶπε πὼς εἶναι ἄνανδροι, γιατὶ στὴν ἀπουσία τοῦ γυιοῦ του ἐκβιάζουν γέροντα καὶ γυναικόπαιδα, τοὺς ἐδήλωσε ὅτι χίλιους προτιμάει θανάτους παρὰ νὰ ἀσπασθῆ τὸν βουλγαρισμό. Οἱ κακοῦργοι τότε ἀφοῦ ἔσπασαν τὸ παράθυρο ἔχυσαν μέσα στὸ σπίτι του τρία δοχεῖα πετρέλαιο καὶ ἔβαλαν φωτιὰ στὸ κατάκλειστο σπίτι. Ταυτόχρονα γιὰ σιγουριὰ πὼς τὸ ἔργο τους θὰ ὁλοκληρωθῆ ἔρριξαν καὶ βόμβες. Σὲ λίγο τίποτε δὲν ἔμεινε ἀπὸ τὸ σπίτι, καὶ τὴν ἐπαύριο ἀνεσύρθησαν τὰ πτώματα τῶν δύο συζύγων, ποὺ σ᾿ ἕνα συγκινητικὸ σύμπλεγμα βρῆκαν ἀγκαλιασμένοι τὸν θάνατο.

Στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ χωριοῦ εἶναι τὸ σπίτι τοῦ δασκάλου Φιλιππίδου καὶ τῆς ἐπίσης δασκάλας γυναίκας του Ἀγγελικῆς. Οἱ Βούλγαροι πολιορκοῦν τὸ σπίτι. Ἀγωνίζονται μὲ μανία νὰ τὸ ἀνατινάξουν στὸν ἀέρα μὲ βόμβες, καὶ νὰ τὸ περιχύσουν μὲ πετρέλαιο. Ἀλλὰ οἱ δύο διδάσκαλοι σύζυγοι ἀμύνονται μὲ τὰ ὅπλα ἐπὶ ὥρες ἐναντίον τῶν κομιτατζήδων. Τελικὰ ὅμως ἡ Ἀγγελικὴ Φιλιππίδου τραυματίζεται σοβαρώτατα. Σφαῖρα ὅπλου, ρωσικοῦ καπακλῆ, συντρίβει τὸ γόνατό της. Κ᾿ ἐνῶ ταὐτόχρονα οἱ φλόγες ἄρχισαν νὰ περιζώνουν τὸ σπίτι, μόλις μπόρεσε μὲ τὸν ἄνδρα της καὶ τὸ κοριτσάκι της νὰ σωθοῦν σ᾿ ἕνα γειτονικὸ σπίτι.

Καὶ τὸ στρατιωτικὸ τουρκικὸ ἀπόσπασμα ; Καὶ οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Τούρκου τσαούση, ὅτι ἔλαβε τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ ; Τελεία ἀδράνεια καὶ ἀδιαφορία, ποὺ χαρακτηρίζει τὴν συμπαιγνία τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βουλγάρων.

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Μητροπολίτης Ζιχνῶν καὶ κτήτωρ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Μενοικέως τῶν Σερρῶν Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου.

Δυὸ κομιτατζῆδες ἐστέκοντο ἔξω ἀπὸ τὸν ἀστυνομικὸ σταθμὸ καὶ ἀντήλλασσαν πυροβολισμούς, μὲ τοὺς στρατιῶτες. Ὅπως διαπιστώθηκε ἀπὸ τὰ φυσίγγια ποὺ βρέθηκαν, ἀντηλλάγησαν 200 περίπου πυροβολισμοί. Καὶ ἐν

τούτοις οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες σκοτώθηκε, οὔτε καὶ ξίσμα ἀπὸ σφαῖρα ὑπῆρχε στοὺς τοίχους τοῦ ἀστυνομικοῦ τμήματος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ πυροβολισμοὶ ὅλοι ρίχθηκαν στὸν ἀέρα. Ἀλλὰ τὸ πιὸ σημαντικὸ εἶναι πὼς ὀλίγα λεπτὰ πρὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν κομιτατζήδων τοῦ χωριοῦ ὁ Βούλγαρος Κοτζαμπάσης ἐθεάθη νὰ βγαίνη ἀπὸ τὸ ἀστυνομικὸ κατάστημα, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει τὴν ἔνοχη καὶ σκηνοθετημένη ἀνοχὴ τῶν Τούρκων. Ἡ ἐπίθεσις ἐξ ἄλλου κράτησε περίπου τέσσαρες ὥρες. Οἱ φλόγες τῶν καιομένων σπιτιῶν ἐφαίνοντο ἀπὸ τὴν Ζίχνη. Κι ὡστόσο δὲν κινήθηκε πρὸς τὴν Ἀγριανὴ οὔτε ἕνας στρατιώτης γιὰ βοήθεια, μολονότι εἶναι πολὺ μικρὴ ἡ ἀπόσταση. Ἕνδεκα νεκροὶ καὶ ὀκτὼ τραυματίαι. Ἑπτὰ πυρποληθέντα σπίτια καὶ ζημίες στὰ γεωργικὰ προϊόντα καὶ ἄλλα περιουσιακὰ ἀγαθά, ποὺ ὑπελογίσθηκαν σὲ πολλὲς χιλιάδες λίρες, ἦταν ὁ θλιβερὸς ἀπολογισμὸς τῆς κακούργου αὐτῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Ἀγριανῆς.

Οἱ ἀρχὲς τῆς Ζίχνης μόλις τὴν ἐπαύριο πῆγαν στὴν Ἀγριανὴ καὶ συνέλαβον 15 σχισματικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Βούλγαρο ἱερέα, ποὺ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κομιτατζήδων μαζὶ μὲ τὸν παπᾶ τοῦ Σκριτζόβου.

Ἐπὶ τόπου ἔσπευσαν τότε καὶ ὁ Μουτεσαρίφης τῶν Σερρῶν καὶ ὁ Καϊμακάμης τῆς Ζίχνας, καθὼς καὶ ὁ Ἕλλην πρόξενος Ἀντώνιος Σακτούρης, στὸν ὁποῖον ἔκαμε ἰδιαίτερη ἐντύπωση τὸ ὅτι παρὰ τὴν σκληρὴ δοκιμασία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀγριανῆς, ὄχι μόνο δὲν ἐκάμφθη ἡ ψυχική των ἀντοχή, ἀλλὰ ἀντίθετα χαλυβδώθηκε ἡ θέλησή τους.

«Πληροφορηθέντες οἱ χωρικοὶ τὴν ἐπίσκεψίν μου,—λέγει ὁ ἴδιος στὴν ἀπὸ 23 Δ)βρίου 1906 ἔκθεσή του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν—ἐξῆλθον ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς προϋπάντησίν μου εἰς ἡμισείας ὥρας ἀπόστασιν τοῦ χωρίου, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν ἱερέα καὶ τοὺς λοιποὺς παθόντας, ἀκολουθούμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τῶν σχολείων καὶ τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν, καὶ ἁπάντων ψαλλόντων μετὰ συγκινήσεως τὸν Ἐθνικὸν ἡμῶν Ὕμνον καὶ ἄλλα πατριωτικὰ ᾄσματα. Ἀφοῦ μὲ προσεφώνησαν καταλλήλως «δὲν ἤλθομεν», μοῦ εἶπον ἀπὸ κοινοῦ, «νὰ δεχθῶμεν συλλυπητήρια, ἀλλὰ συγχαρητήρια διότι μᾶς ἠξίωσεν ὁ Θεὸς νὰ προσφέρωμεν τοὺς οἰκείους μας καὶ τὰς περιουσίας μας εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος καὶ νὰ καταστήσωμεν τὸ χωρίον μας ἀθάνατον. Οἱ οἰκεῖοι μας (ὁ λέγων ταῦτα εἶχεν ἀπωλέσει πατέρα καὶ μητέρα) δὲν ἀπέθανον, ἀφ' οὗ ὑπὲρ Πατρίδος ἐθυσιάσθησαν. Ὅ,τι ἐπάθαμεν εἶναι ὀλιγώτερον ἀφ' ὅ,τι ἔπρεπε νὰ πάθωμε, διότι μέχρι τοῦ τοῦδε ἐκοιμώμεθα. Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ μᾶς ἐξύπνησε καὶ ταχέως θὰ ἐννοήσωσιν οἱ Βούλγαροι, ὅτι συνήλθομεν ἐκ τοῦ ληθάργου κλπ.».

«Σημειῶ ταῦτα—συνεχίζει ὁ πρόξενος Σαχτούρης—διότι προέρχονται ἐκ χωρίου βουλγαροφώνου καὶ διότι ταῦτα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ αἰσθήματα τῶν πληθυσμῶν, οὓς διεκδικοῦσιν ἡμῖν καὶ εἰς οὓς ἀρνοῦνται τὸ

δικαίωμα νὰ εἶναι Ἕλληνες. Ἀλλὰ μεγαλυτέρου θαυμασμοῦ ἀξία εἶναι ἡ Ἀγγελικὴ Φιλιππίδου, πρώην διδασκάλισσα».

Πραγματικὰ εἶναι ἄξια θαυμασμοῦ ἡ ἡρωϊκὴ Ἀγγελικὴ Φιλιππίδου. Ἂν καὶ τὸ γόνατό της καὶ ἡ ὅλη κατάσταση τῆς ὑγείας της ἦτο ἀπελπιστική, παρεκάλεσε τὸν Πρόξενο νὰ μὴ τὴν μεταφέρουν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Νοσοκομεῖο τῶν Σερρῶν γιὰ θεραπεία, ἀλλὰ νὰ τὴν βάλουν σὲ ἕνα φορεῖο καὶ νὰ σταματοῦν στὴν πλατεῖα ὅλων τῶν μέχρι τῶν Σερρῶν χωριῶν γιὰ νὰ συγκεντρώνωνται οἱ κάτοικοι καὶ νὰ τοὺς ὁμιλῇ. Ἡ ἐπιθυμία της ἐξετελέσθη. Καὶ ἦταν συγκινητικὸ τὸ θέαμα τῆς θαρραλέας αὐτῆς γυναίκας, ποὺ ἐπιδεικνύει σ' ὅλους πὼς ἦταν εὐτυχής, γιατὶ ἀξιώθηκε νὰ δώση τὸ αἷμα της γιὰ τὴν πατρίδα καὶ νὰ προτρέπη ὅλους τοὺς Ἕλληνες νὰ μὴ παραδώσουν τὰ ἅγια τοῦ Ἔθνους εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Γένους μας. Ἰδιαιτέρως ἀπευθύνετο πρὸς τὶς Ἑλληνίδες χωρικές, ποὺ ἔσπευδαν μὲ συγκίνηση νὰ ἀσπασθοῦν τὰ χέρια τῆς ἀληθινῆς αὐτῆς Σπαρτιάτισσας.

Ἡ Ἀγγελικὴ διεκομίσθη εἰς Σέρρας. Ἐκεῖ αἱ ἐκδηλώσεις πρὸς αὐτὴν ἦσαν ἀνώτερες κάθε περιγραφῆς. Ὅλη ἡ κοινωνία τῶν Σερρῶν, ὅλες οἱ γυναῖκες παρήλασαν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο γιὰ νὰ τὴν ἰδοῦν, νὰ τὴν θαυμάσουν, φέρνοντάς της καὶ δῶρα. Ἀπὸ ἐκεῖ μετεκομίσθη στὸ Νοσοκομεῖον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πληγή της εἶχε ἐπουλωθῇ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδό της ἔπαθε ἐμβολὴ καρδιακὴ καὶ πέθανε, στὰ μέσα Ἰανουαρίου. Ἡ κηδεία της ἔγινε μὲ ἐπισημότητα στὴν Θεσσαλονίκη. Εἰς δὲ τὴν πόλη τῶν Σερρῶν πάνδημο μνημόσυνο καὶ γιὰ τὸν θάνατό της καὶ γιὰ τὰ θύματα τῆς Ἀγριανῆς.

Τὰ γεγονότα τῆς Κλεπούσνας, ὅσο θλιβερὰ καὶ ἂν ἦσαν, ἐν τούτοις ὠφέλησαν τὴν Ἑλληνικὴ ὑπόθεση. Ἡ ἄμεση μετάβαση ἐπὶ τόπου τοῦ Ἕλληνος Προξένου, ἡ παροχὴ περιθάλψεως μὲ ἐπιδόματα τοῦ Προξενείου καὶ τῆς Μητροπόλεως, ἡ βοήθεια ποὺ παρεσχέθη στοὺς ζημιωθέντας γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τῶν καέντων σπιτιῶν τους καὶ τὴν ἄμεσο στέγαση τῶν παθόντων, ἔκαμαν αἴσθηση στὰ γύρω χωριὰ ὁλόκληρης τῆς ἐπαρχίας Ζίχνης καὶ τῶν Σερρῶν καὶ ἐνεθάρρυναν τοὺς πληθυσμοὺς στὸ νὰ προβάλλουν πιὸ σθεναρὰ ἀντίσταση κατὰ τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν ἀπειλῶν τῶν Βουλγάρων.

Τὴν ἀνταπόδοση τῶν ἐπιθέσεων τῆς Κλεπούσνας οἱ Ἕλληνες ἐπῆραν στὴν Γράτσιανη. Ὁ Δούκας κι ὁ νεαρὸς τότε Μάρτζιος πῆραν ἀντεκδίκηση ἐξολοθρεύοντας τὴν συμμορία τοῦ διαβοήτου Πανίτσα, ποὺ τραυματίσθηκε κι ὁ ἴδιος σοβαρά. Κι ἔτσι ἐξακολουθοῦσε ὁ ἀγώνας, ποὺ τώρα πιὰ ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 1907 ἔκλινε ὁριστικὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Περιεκτική, ἀλλὰ ἀπόλυτα παραστατικὴ τῆς διαμορφωθείσης καταστάσεως, εἶναι ἡ ἀπὸ 31 Μαρτίου τοῦ 1907 ἔκθεσις τοῦ Προξένου Σακτούρη, ἀπόσπασμα τῆς ὁποίας θὰ σᾶς διαβάσω.

«...ὁλόκληρα διαμερίσματα ἀπηλλάγησαν τρομερῶν κακούργων, ἀνεθάρρησαν πανταχοῦ οἱ ἡμέτεροι, ἐν πολλοῖς σημείοις ἐξεκαθαρίσθη τὸ

ἔδαφος καὶ ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρα κίνησις τῶν ἡμετέρων, ὁλόκληρα χωρία ἀφ' ἑτέρου ἀνέπνευσαν. Ἡ Γράτσιανη ἐπανῆλθεν ἡμῖν ὁριστικῶς. Τὸ Ἐγρὶ Δερὲ εὑρίσκεται εἰς τὸ τέρμα τῶν δεινῶν του. Ἡ Καρλίκοβα καὶ ἡ Γόρνιτσα καθαρίζονται. Εἰς τὸ σπουδαιότερον κέντρον, τὸ ἀποτελοῦν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ζίχνης, τὴν Ἀλιστράτην, ἐπῆλθε σημαντικωτάτη βελτίωσις . . . ἐπίσης χωρία μέχρι τοῦδε ὑπνώττοντα ἐθνικῶς, ὅπως ἡ πρωτεύουσα τοῦ Καζὰ Ζίχνης, ἡ 500 οἰκογενείας ἀριθμοῦσα Ζηλιάχοβα, τὰ Πόρνα κλπ. ἀφυπνίζονται καὶ βαθμηδὸν εἰσέρχονται εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἄλλα πάλιν, ὅπως ἡ Ἀναστασιά, ὁ Σφεληνὸς κλπ. καθίστανται ἢ κατέστησαν μικρὰ μὲν ἀλλὰ σημαντικὰ καὶ ζωηρότατα κέντρα. Ἀλλ' ὅπερ σπουδαιότερον καὶ σχεδὸν ἀπίστευτον καὶ αὐτὸ τὸ πολὺ Σκρίτζοβον ἤρχισε νὰ ὑπονομεύεται . . . ».

Καὶ συνεχίζει τὴν αἰσιόδοξη αὐτὴ ἔκθεσή του ὁ Πρόξενος Σακτούρης

«Τὸ φρόνημα ἀνεπτερώθη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε πολυπληθεῖς εἰσὶν οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀκολουθήσωσι τὰ σώματα. Ἐκ μόνης τῆς Ζίχνης θὰ ἠδυνάμεθα νὰ στρατολογήσωμε 200 ἐνθουσιώδεις νέους. Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ἐνταῦθα ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀρχικοῦ σώματος Ζίχνης (δηλαδὴ τὸν Καπετὰν Δούκα). Εἰς τὸν νέον τοῦτον, ἀνήκοντα εἰς καλὴν τῶν Σερρῶν οἰκογένειαν, ἑνοῦντα δὲ πρὸς τῇ ἀνδρείᾳ πολιτικὴν περίσκεψιν, εὐφυΐαν, ἁγνότητα ἤθους, ἁγνὴν φιλοπατρίαν καὶ πειθαρχίαν, εἰς τὸν νέον, λέγω, τοῦτον θαυμαζόμενον καὶ λατρευόμενον καθ' ἅπασαν τὴν περιφέρειαν καὶ ἐξυμνούμενον ἤδη εἰς πατριωτικὰ ᾄσματα, ὀφείλεται καὶ θὰ ὀφείλεται Ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη».

Καὶ πραγματικὰ Ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται στὸν Καπετὰν Δούκα καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἐπαρχίας Ζίχνης, τῆς ὁποίας στάθηκε ὁ πραγματικὸς ἐλευθερωτὴς καὶ κατὰ τὸ 1912, γιατὶ πρῶτος αὐτὸς κατέλαβε τὰ μέρη ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑστερώτερα ἀπέκρουσε μὲ πεῖσμα, μαζὶ μὲ τὸν Ἑλληνικὸ στρατό, κάθε βουλγαρικὴ ἀπόπειρα, νὰ καταλάβουν τὰ χωριὰ τοῦ Παγγαίου καὶ τὸ λιμάνι τοῦ Τσάγιαζι, πολεμῶντας παλληκαρίσια. Νὰ γιατὶ παραπάνω ἀνέφερα, ὅτι ἡ Ζίχνα πρέπει νὰ τιμήση, τιμῶντας τὸν ἑαυτόν της, μὲ προτομὲς τὸν Καπετὰν Δούκα καὶ τοὺς ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς Μάρτζιον, Μπουλασίκην καὶ Τζουβαλτζῆν, μιμουμένη τὸ παράδειγμα τῆς Ἡρακλείας, ποὺ πρὸ ὀλίγου ἐτίμησε τὸν Καπετὰν Στέργιο Βλάχβεη.

Νέοι τῆς Ζίχνας

Ἡ Ζίχνα τώρα εἶναι ἐλεύθερη. Ζῆ καὶ κινεῖται καὶ ἐξελίσσεται ὁμαλὰ σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ ἀνθηρὲς καὶ προοδευμένες περιοχὲς τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδας. Ἀκούσατε τὶς περιπέτειες ποὺ ὑπέστη στὸ διάστημα τῶν αἰώνων. Ἀκούσατε ἔστω καὶ περιληπτικὰ πόσον αἷμα καὶ πόσες θυσίες ὑπέστησαν οἱ πρόγονοί μας εἰς τὸ νὰ διαφυλάξουν τὸ κομμάτι αὐτὸ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας ἀμόλυντο.

Σὲ σᾶς τοὺς νέους τῆς Μορφωτικῆς Ἑνώσεως τῆς Ζίχνας ἐναπόκειται νὰ συνεχίσετε τὸ ἔργον τῶν πατέρων σας καὶ νὰ διαφυλάξητε τὴν πολύτιμη αὐτὴ κληρονομιὰ σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ. Οἱ αἰώνιοι ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ξέρουν ὅτι ἐδῶ ψηλὰ τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων εἶναι σὲ ὑψηλὴ στάθμη. Ξέρουν πὼς δὲν ἠμποροῦν κατὰ μέτωπον νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ὄνειρο τῆς ἄσπρης θάλασσας, δηλαδὴ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ Αἰγαῖο. Γι᾽ αὐτὸ χρησιμοποιοῦν σὰν Δούρειο ἵππο κηρύγματα ξένα πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὸ ἰδεολογικὸ περιεχόμενο τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Κλεῖστε τ᾽ ἀφτιά σας στὸ σαγηνευτικὸ ψιθύρισμα τῶν παραπλανητικῶν κηρυγμάτων. Σταθῆτε ἀσάλευτοι μπροστὰ στὶς πύλες τοῦ Ἐθνικοῦ μας περιχαρακώματος. Μὴν ἀφήσετε καμμιὰ ἐπικίνδυνη ρωγμὴ στὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τῆς νεανικῆς σας ψυχῆς, καὶ βοηθῆστε μὲ ἐνθουσιασμὸ στὴν εἰρηνικὴ προσπάθεια γιὰ μιὰ ὁμαλὴ κοινωνικὴ πρόοδο καὶ εὐημερία, πού ᾽ναι τὸ αἴτημα τῶν καιρῶν.

«Γερακῖνες». Σησαμιά Βισαλτίας 1964. (Φωτ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου).

263

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΑΒΤΖΗ

ΤΟ ΡΟΔΟΛΙΒΟΣ

ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

(ΙΣΤΟΡΙΑ - ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ - ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ)

969

(Τῶν δὲ ῥόδων) ... ἔνια γάρ εἶναί φασιν ἃ καὶ καλοῦσιν ἑκατοντάφυλλα· πλεῖστα δὲ τοιαῦτά ἐστι περὶ Φιλίππους· οὗτοι γὰρ λαμβάνοντες ἐκ τοῦ Παγγαίου φυτεύουσιν· ἐκεῖ γὰρ γίνεται πολλά...

Θεοφράστου Ἱστορ. φυτῶν VI6—, 4
370—285 π. Χ.

Ἐλάχιστα εἶναι τὰ πεντάφυλλα, ἔπειτα περισσότερα, ὅταν εἶναι ἀπὸ τὸ εἶδος ἐκεῖνο, τὰ λεγόμενα ἑκατοντάφυλλα, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τοὺς Φιλίππους, ὅπου ὅμως δὲν εἶναι ἐγχωρίου προελεύσεως. Τὸ γειτονικὸν Πάγγαιον ὄρος παράγει ῥόδα μὲ πολλὰ καὶ μικρὰ φύλλα. Οἱ κάτοικοι τὰ μεταφυτεύουν ἐκεῖ ὅπου καὶ εὐδοκιμοῦν.

Πλίνιος — Ἱστορία φυσικὴ XXI, 4 (10),
§ 17. (23—79 μ. Χ.)

Ὁμοίως πρβλ. HEUZEY et DAUMET, Mission archéologique de Macédoine p, 157, Paris 1876, J. N. SVORONOS, L'héllénisme de la Macédoine p. 126 et 150—153, Paris 1919.

Ἓν παρόμοιον ποιητικὸν λειβάδιον, μ' ἕνα ὡραῖον ρυάκιον χείμαρρον, κατέχεται σήμερον κάτωθι τῆς κορυφῆς τοῦ Παγγαίου ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον ἑλληνικὸν χωρίον τοῦ Παγγαίου (4.000 Ἕλληνες, 300 Τοῦρκοι) καὶ τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Ροδολεῖβος καὶ ὅπερ εἶναι ἀληθῶς, δι' ὅλους ἐκείνους ποὺ τὸ ἐπεσκέφθησαν, ἓν ἀληθινὸν λειβάδιον ἀπὸ ῥόδα, ἓν Λείβηθρον ῥόδων.

Παρήγγειλα καὶ μοῦ ἔφεραν ἀπὸ τὸ Ροδόλειβος (λειβάδι ῥόδων) τοῦ σημερινοῦ Παγγαίου μερικὰ ῥόδα τοῦ τόπου καὶ συγκρίνων ταῦτα μὲ τὰ πλέον εὐκρινῶς χαραγμένα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος νομισμάτων, καὶ μὲ τὴν περιγραφὴν τῶν ῥόδων τοῦ Παγγαίου ἀπὸ τὸν Θεόφραστον, ἀμέσως ἐπείσθην ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ ῥόδων ὡρίμων, φτασμένων, ἀλλὰ περὶ μπουμπουκιῶν ῥόδων τοῦ Παγγαίου, πιστῶς ἀπεικονιζομένων.

Ernest BABELON, Traité des Monnaies Grecques et Romaines p. 1048
(J. Svoronos ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 126 127).

Ἐκαλλιέργουν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Φιλίππων ἕνα εἶδος ῥόδων ἑκατονταφύλλων, λίαν ὀνομαστῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔλεγον, προήρχοντο ἀπὸ τὸ Παγγαῖον καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν ὁποίων διετηρήθη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸ ὄνομα «Ροδολεῖβος».

Paul COLLART—Philippes, σ. 481

Εἰς τὴν ἐκπόνησιν τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης μου παρεκινήθην ἀπὸ τὴν πρὸ δεκαετίας περίπου δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης «Ἡ Μακεδονία» ἐπιστολὴν τοῦ κ. Νικ. Ἀνδριώτου, καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ Ἀριστοτελείῳ Πανεπιστημίῳ, καθ᾽ ἣν τὸ τοπωνύμιον Ροδολεῖβος δὲν εἶναι λέξις ἑλληνική, ἀλλὰ σλαυϊκὴ καὶ εἰδικώτερον σερβική, παρὰ τὴν ἀντίθετον, ὑποστηριχθεῖσαν παρ᾽ ἐμοῦ δημοσίᾳ, γνώμην, πλήρως τεκμηριωμένην, διὰ τῶν εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς παραπομπῶν, καθ᾽ ἃς ἡ λέξις αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς λέξεις ρόδον καὶ λείβω ἢ λίβω.

Κατὰ τὸν μεσολαβήσαντα ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερον χρόνον δὲν ἔπαυσα ἀναζητῶν καὶ ἄλλας πηγάς, ἰδίᾳ ἱστορικάς, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀπόψεώς μου, ὅτι τὸ τοπωνύμιον Ροδολεῖβος ἔχει ἑλληνικὴν γλωσσικὴν προέλευσιν, ὡς καὶ ἱστορίαν. Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀπόφθεγμα τοῦ Μενάνδρου «ἔρχεται τ᾽ ἀληθὲς εἰς τὸ φῶς ἐνίοτ᾽ οὐ ζητούμενον», ηὐτύχησα ν᾽ ἀποκτήσω τὴν ἔξοχον μελέτην τοῦ διαπρεποῦς Γάλλου ἀρχαιολόγου κ. Πὼλ Κολλάρ, ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἱ Φίλιπποι, πόλις τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας», δημοσιευθεῖσαν ἐν Παρισίοις τὸ 1937 (γαλλιστί), καὶ ἐξ αὐτῆς, ὡς ἀφετηρίας, ὡρμήθην διὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἄλλων πηγῶν πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς τοιαύτης προσπαθείας μου.

Ἔκρινα ἐπιβεβλημένον μοι καθῆκον ὅπως μὴ ἀφίσω τοὺς συμπατριώτας μου εἰς τὴν πλάνην ὅτι ἡ γενέτειρά μας ἔχει σλαυϊκὸν ὄνομα, καὶ τοῦτο, διότι τὴν τοιαύτην γνώμην εἶχεν ἐκφέρει ἁρμοδίως καθηγητὴς Γλωσσολογίας καὶ προβαίνω ἤδη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς μικρᾶς μέν, χρησίμου ὅμως, τὸ ἐλπίζω, διὰ τὰς μελλούσας γενεάς, παρούσης πραγματείας μου.

Ἐθεώρησα ὡσαύτως σκόπιμον ὅπως παραθέσω εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην καὶ διάφορα μυθολογικὰ στοιχεῖα καὶ ἱστορικὰ γεγονότα συνδεόμενα μὲ τὸ ὅλον θέμα, ἵνα διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστῶ περισσότερον καταληπτὸς καὶ πειστικὸς εἰς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν μου περὶ τῆς ἑλληνικῆς προελεύσεως τοῦ τοπωνυμίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΑΒΤΖΗΣ

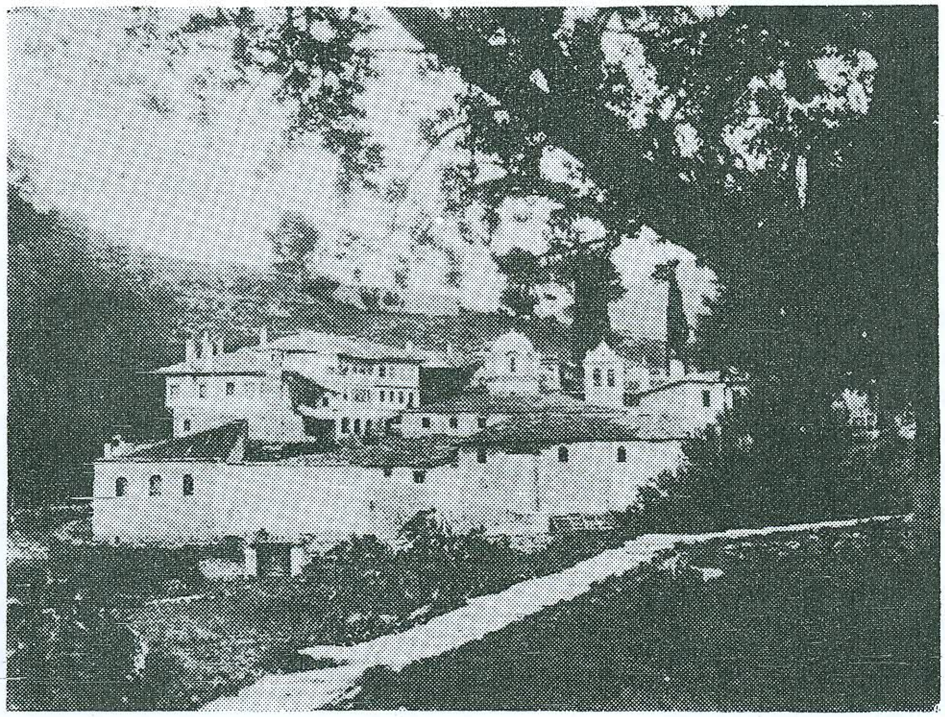

Ἱερὰ Μονὴ Εἰκοσιφανίσσης (Κοσσυφανίσσης) Παγγαίου.

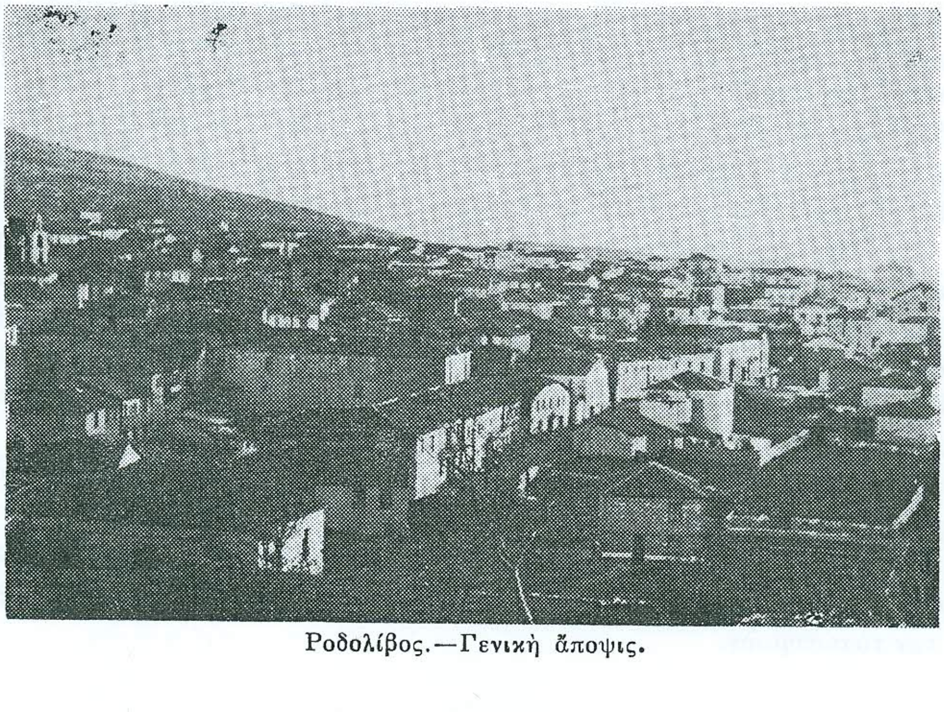

Ροδολίβος.—Γενικὴ ἄποψις.

Τὰ ἀλλόγλωσσα τοπωνύμια καὶ ἡ ἐξελλήνισις αὐτῶν.

Ἀπὸ τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἡμερῶν, αἱ κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεις τοῦ νεοϊδρυθέντος Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ὡς ἕνα ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων μελημάτων καὶ ὡς ἐθνικὸν καθῆκόν των ἐθεώρησαν, τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἑκασταχοῦ τῆς χώρας ἀλλογλώσσων τοπωνυμιῶν, τῶν πόλεων, ἐπαρχιῶν καὶ κωμῶν, δι᾽ ἑλληνικῶν ὀνομάτων, ληφθέντων, ὅπου τὸ τοιοῦτον ἦτο δυνατόν, ἐξ ἀντιστοίχων ὀνομάτων τῆς ἀρχαίας ἢ νεωτέρας ἱστορίας ἑκάστου τόπου.

Ἐκτὸς τῶν ἀλλογλώσσων τοπωνυμιῶν ἀπεφασίσθη ὡσαύτως καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῶν κακοφώνων ἢ δυσήχων ὀνομάτων, ὅσα δὲν συνδέονται πρὸς ἐπίσημόν τι γεγονὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ὡς καὶ τῶν ἀκαταλλήλων ἑλληνικῶν, ὁσάκις ταῦτα ἀντικατέστησαν παλαιότερα καὶ γνωριμώτερα ἑλληνικὰ ὀνόματα.

Πρὸς τὸν ἀνωτέρω σκοπὸν ἐξεδόθη τὸ ἀπὸ 31 Μαΐου -- 8 Ἰουνίου 1909 Β. Διάταγμα, δημοσιευθὲν εἰς τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 125/1909 Φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, «Περὶ συστάσεως Ἐπιτροπείας πρὸς μελέτην τῶν Τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξακρίβωσιν τοῦ ἱστορικοῦ λόγου αὐτῶν». Ἡ ὡς ἄνω συσταθεῖσα Ἐπιτροπεία μελέτης Τοπωνυμιῶν Ἑλλάδος, μεταγενεστέρως καὶ διὰ Β.Δ. τοῦ ἔτους 1927 μετωνομάσθη εἰς Συμβούλιον Τοπωνυμιῶν, παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Ἐσωτερικῶν, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἁρμοδιωτέρων εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἤτοι ἀρχαιολόγων, ἱστορικῶν, φιλολόγων, γλωσσολόγων, γεωγράφων καὶ ἀνωτάτων διοικητικῶν ὑπαλλήλων, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν.

Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπείας καὶ τοῦ Συμβουλίου Τοπωνυμιῶν μέχρι σήμερον χρονικὸν διάστημα τῶν ἑξήκοντα ἐτῶν, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν προσάρτησιν τῶν Νέων Χωρῶν εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, τὸ Συμβούλιον Τοπωνυμιῶν ἔφερεν εἰς πέρας σημαντικὸν μέρος τοῦ ἔργου του, συνεχίζεται δὲ τοῦτο εἰς πᾶσαν παρουσιαζομένην περίπτωσιν ἐν συνεννοήσει καὶ ἐπαφῇ πάντοτε μετὰ τῶν οἰκείων Νομαρχιῶν καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων Κοινοτήτων. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐπ᾽ αὐτοῦ, ὅτι ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Ἤπειρος, αἱ Νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Θεσσαλία, λόγῳ τῆς ἐπὶ αἰῶνας τουρκικῆς κυριαρχίας, παρέσχον εἰς τὴν ὡς ἄνω Ὑπηρεσίαν ἄφθονον πρὸς τοῦτο ὑλικὸν ἐξ ἀλλογλώσσων τοπωνυμιῶν.

Ὡς πρὸς τὴν σκοπιμότητα τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τῶν ἑκάστοτε Κυβερνήσεων δέον νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι θὰ ἦτο, τῇ ἀληθείᾳ, ἀδιανόητον ἂν δὲν ἐλαμβάνετο μέριμνα καὶ συνεχίζετο ἡ διατήρησις ξενογλώσσων, τουρκοσλαυϊκῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τοπωνυμιῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ Ἑλλάς, μὲ τὴν ὑπερτρισχιλιετῆ ἔνδοξον ἱστορίαν της, εἶναι κατάμεστος ἀπὸ ἱστορικὰ μνημεῖα, ἀπὸ ἔνδοξα ἱστορικὰ ὀνόματα, ἡ δὲ ἱστορία της κοσμεῖται μὲ σελίδας ἀφθάστου δόξης καὶ μεγαλείου. Δὲν θὰ ἦτο, ὅθεν, ὀρθὸν οὔτε καὶ ἐπιτρεπτόν, ὅπως αὐτὸς ὁ τόπος, ὁ καθαγιασμένος μὲ τὸ αἷμα ἐνδόξων προγόνων, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδανικῶν, φέρῃ ὀνόματα τουρκοσλαυϊκά, ξένα πρὸς πᾶν τὸ ἑλληνικόν. Θὰ ἦτο δὲ προσέτι καὶ γεγονὸς ἀποκαρδιωτικὸν διὰ πάντα ξένον ἐπισκέπτην ἐρχόμενον εἰς Ἑλλάδα διὰ νὰ μελετήσῃ καὶ ἀποθαυμάσῃ τὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐπισκεφθῇ τοὺς τόπους ἔνθα διεδραματίσθησαν ἱστορικὰ γεγονότα, νὰ συναντᾷ ἀνὰ πᾶν βῆμα του τοπωνύμια, μηδεμίαν σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἱστορίαν. Ἐπὶ πλέον δικαίως θὰ ἐθίγετο καὶ ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλοτιμία, καθ᾽ ὅσον διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων θὰ μετεβιβάζετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἡ ἀνάμνησις τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων ἐπιδρομῶν βαρβαρικῶν, ἀπὸ βορρᾶ ἰδίως κατελθόντων, φύλων, καὶ ἐγκατασταθέντων προσωρινῶς εἰς τὴν χώραν μας. Παρὰ ταῦτα καὶ ὅλως παραδόξως εἰς τὸ παρελθὸν ἀτυχῶς εὑρέθησαν Ἕλληνες, οἵτινες ὑπεστήριξαν ὅτι αἱ ξενόγλωσσοι τοπωνυμίαι θὰ ἔδει νὰ παραμείνουν καὶ νὰ μὴ ἀντικατασταθοῦν, καὶ τοῦτο διότι διὰ τῆς ἐξελληνίσεως αὐτῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σβήσωμεν τὴν ἱστορίαν, ἐνῷ ἀντιθέτως διὰ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν θὰ μετεβιβάζοντο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἱστορικὰ γεγονότα, ἅτινα εἶναι συνδεδεμένα μὲ τοὺς διαφόρους ἐν Ἑλλάδι τόπους. Ἡ τοιαύτη γνώμη ὡς εἰκός, δὲν θὰ ἀπήτει οἱανδήποτε ἀντίκρουσιν καθ᾽ ὅσον εἶναι ἀφ᾽ ἑαυτῆς σφαλερὰ καὶ ἀπαράδεκτος διὰ τοὺς ἑξῆς κυρίως λόγους:

Διότι διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῶν ξενογλώσσων τοπωνυμιῶν οὐδαμῶς σκοπεῖται ἡ ἐξάλειψις ἢ ἀλλοίωσις καὶ ἄρνησις τῆς ἱστορίας. Ἡ ἱστορία ἐξακολουθεῖ παραμένουσα ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἡ αὐτὴ καὶ ἀναλλοίωτος, ὡς εἶναι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ὀνομασία τῶν τόπων εἰς τοὺς ὁποίους διεδραματίσθησαν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεὶς πρὸς τοῦτο συντρέχει λόγος καὶ οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ ἐπιχειρήσῃ παρόμοιόν τι, καθ᾽ ὅσον αἱ κατὰ καιροὺς γενόμεναι εἰς Ἑλλάδα ἐπιδρομαὶ βαρβαρικῶν φύλων, ἀπὸ βορρᾶ κατελθόντων, εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν δύνανται νὰ καταλογισθοῦν εἰς βάρος τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποτελοῦσαι ὄνειδος, ὥστε νὰ θέλωμεν νὰ τὰς ἐξαλείψωμεν καὶ ἀπὸ τὴν μνήμην μας. Ἁπλοῦν παράδειγμα τῆς ἀληθείας ταύτης εἶναι τὸ ὅτι π.χ. οἱ Τοῦρκοι μὲ τὸ ν᾽ ἀντικαταστήσουν τὸ ὄνομα τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ πρωτευούσης τοῦ ἐνδόξου Βυζαντινοῦ Κράτους, διὰ νὰ τὴν μετονομάσουν εἰς «Ἰσταμπούλ», δὲν

διέγραψαν τὸ παράπαν τὴν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας ὁ βίος, ὡς γνωστόν, ὑπερέβη τὴν χιλιετηρίδα.

Τὸ αὐτὸ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν καὶ διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ὀνο-

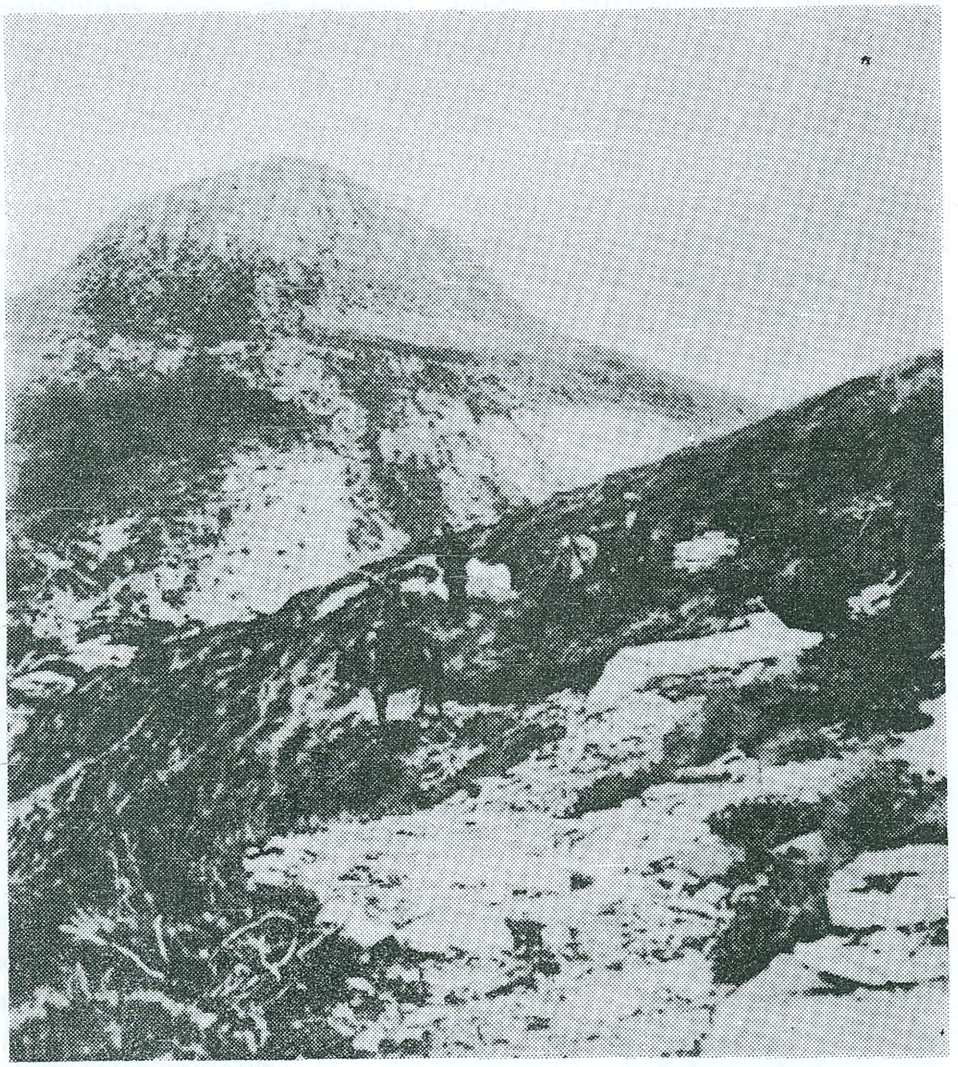

Ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ τοῦ Παγγαίου (Πιλὰφ Τεπέ).

μάτων ἄλλων ἱστορικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Θράκης, ὡς π.χ. τῆς Σμύρνης, Μιλήτου, Ἐφέσου, Νικομηδείας, Ἀμίσου, Καλλιπόλεως, Πανόρμου, Ἀδριανουπόλεως, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσαν τὰ ὀνόματα Ἰζμίρ, Ἰζμίτ, Σαμσούν, Ἐντίρνε, Γκελήμπολου, Μπάντερμα κλπ.

Ὡσαύτως διότι τὰ καθ᾽ ἕκαστον τουρκοσλαυϊκὰ ὀνόματα πόλεων καὶ κωμῶν οὐδὲν γεγονὸς ὑπενθυμίζουν, ὥστε νὰ πιστευθῇ ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ διατήρησίς των ὡς ἔχουν. Οὕτω κατ᾽ οὐδὲν θὰ ἠλλοιοῦτο ἡ ἱστορία, ἂν

π. χ. ἡ Κομοτηνὴ ἐξηκολούθει νὰ λέγηται Γκιουμουρτζίνα, ἡ Ἀλεξανδρούπολις Δεδέαγατς, ἡ Ὀρεστιὰς Καράαγατς, ἡ Εἰδομένη Γευγελῆ, τὸ Σιδηρόκαστρον Δεμὶρ Χισάρ, τὸ Ἀμύνταιον Σόροβιτς, ἡ Πτολεμαΐς Καϊλάρια, ἡ Βέρροια Καραφέρια, ἡ Ξάνθη Ἰσκέτσε, κλπ.

Ὡσαύτως θὰ ἦτο παράλογον ν' ἀφήσωμεν ἐπ' ἄπειρον τὸ ἱστορικὸν καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ἱερὸν Ὄρος Πάγγαιον νὰ λέγηται καὶ νὰ γράφηται εἰς τοὺς χάρτας μὲ τὸ ὄνομα Πουρνὰρ Νταὴ καὶ ὄχι μὲ τὸ πραγματικόν του ὄνομα, ὡς τοῦτο εἶναι τὸ ἀνὰ τὴν ὑφήλιον γνωστόν.

Αἱ πόλεις αὗται δὲν συνδέονται μὲ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ δὴ σημαντικά, ὥστε νὰ παρίσταται ἀνάγκη νὰ παραμείνουν ὡς ἔχουν μὲ τὴν παλαιάν των ὀνομασίαν, διὰ νὰ μᾶς τὰ ὑπενθυμίζουν μήπως καὶ λησμονηθοῦν εἰς τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου.

Παρεκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐθνικῆς σημασίας λόγων, τοὺς ὁποίους ἐξεθέσαμεν, φρονοῦμεν ὅτι καὶ διὰ λόγους καθαρῶς αἰσθητικοὺς δὲν θὰ ἔπρεπε ὁ γεωγραφικὸς χάρτης τῆς Ἑλλάδος νὰ περιέχη παραπλεύρως τῶν ὡραίων καὶ ἱστορικῶν τοπωνυμιῶν, λ. χ. τῆς Ἀμφιπόλεως, τῶν Φιλίππων, τῆς Μυρκίνου, τῆς Ἡρακλείας, τῶν Σερρῶν, τῆς Πέλλης, τῆς Πτολεμαΐδος, τοῦ Γαζώρου, τῆς Σκοτούσσης, τῆς Μυρίνης, τοῦ Δομήρου, τοῦ Δραβήσκου, ὀνόματα κακόηχα καὶ ἀνερμήνευτα, ὡς π. χ. Προβίστα, Βολτσίστα, Τσερπίστα, Χρούπιστα, Ὀσμὰν Καμήλα, Μπαντὲμ Τσιφλίκ, Γενὴ Κιόϊ, Ὀρτὰ Κιόϊ, Κιζπεκῆ, Τζουμαγιά, Κιοὺπ Κιόϊ, Σέμαλτον, Κωτσάκι, Σδραβῆκι, Τσερέπιανη, Καγιαλάρ, Γενιτζέ, Καζακλάρ, Τοπουζλάρ, Μπανταλάρ, Ταχταλασμάν, Τουρκομουσλῆ, Καρανταναλῆ, Μπερεκετλῆ, Καβακλῆ κλπ., καθόσον θὰ διετηρεῖτο δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐπ' ἄπειρον καὶ κατὰ τρόπον ἀσυγχώρητον μία ἄνευ λόγου ἀσχημία καὶ τίποτε περισσότερον.

Ὡς ἦτο φυσικὸν καὶ ἑπόμενον τὸ Συμβούλιον Τοπωνυμιῶν ἐπιληφθὲν τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐν τῷ νομῷ Σερρῶν ἀλλογλώσσων καὶ κακοφώνων τοπωνυμιῶν δὲν ἀπησχολήθη ποτὲ οὔτε κἂν ἐγένετο σκέψις ἀντικαταστάσεως τοῦ τοπωνυμίου τῆς μεγαλυτέρας καὶ ὡραίας κωμοπόλεως Ροδολίβου, τῆς κειμένης ἐπὶ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τοῦ ἱστορικοῦ Παγγαίου Ὄρους, τὴν ὡραιότητα τῆς ὁποίας ἐξύμνησαν κορυφαῖοι ἐπιστήμονες καὶ παγκοσμίου φήμης σοφοί, καὶ μὲ τὴν ἑλληνικότητα τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας ἠσχολήθησαν διάσημοι, ἡμέτεροι καὶ ξένοι, ἐπιστήμονες, περὶ ὧν λεπτομερέστερον θὰ γίνη λόγος κατωτέρω.

Ἦτο δὲ τοῦτο ἑπόμενον, διότι ἡ λέξις Ροδολίβον αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν βοᾶ καὶ βροντοφωνεῖ τὴν ἑλληνικήν της προέλευσιν οὕτως ὥστε οὐδεμιᾶς χρήζει ἐτυμολογικῆς ἀναλύσεως ἢ ἄλλης οἱασδήποτε ἐρεύνης. Εἰς ἐκείνους δὲ οἵτινες τόσον ἀτόπως ἠθέλησαν εἴτε ἀπὸ διάθεσιν προφανῶς «σνομπισμοῦ», εἴτε χάριν ἐντυπωσιασμοῦ, νὰ ἀναζητήσουν ἄλλην ρίζαν καὶ δὴ εἰς γλῶσσαν ἀνήκουσαν εἰς τὴν σλαυϊκὴν οἰκογένειαν, διὰ τὴν ἐτυμολόγησιν τοῦ

τοπωνυμίου, χωρὶς νὰ ἀναζητήσουν καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν ἄλλην τινὰ ἱστορικὴν ἢ γλωσσικὴν ἐπεξήγησιν, ὑπενθυμίζομεν τὴν ἁπλῆν ὅσον καὶ σοφὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παροιμίαν καθ' ἣν «ἄρκτου παρούσης, ἴχνη μὴ ζήτει».

Τὸ τοπωνύμιον Ροδολίβος.

Γλωσσικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐτυμολογία.

Ἐκ τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων τῶν κειμένων εἰς τοὺς πρόποδας τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παγγαίου, τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος, τοῦ Νομοῦ Σερρῶν,

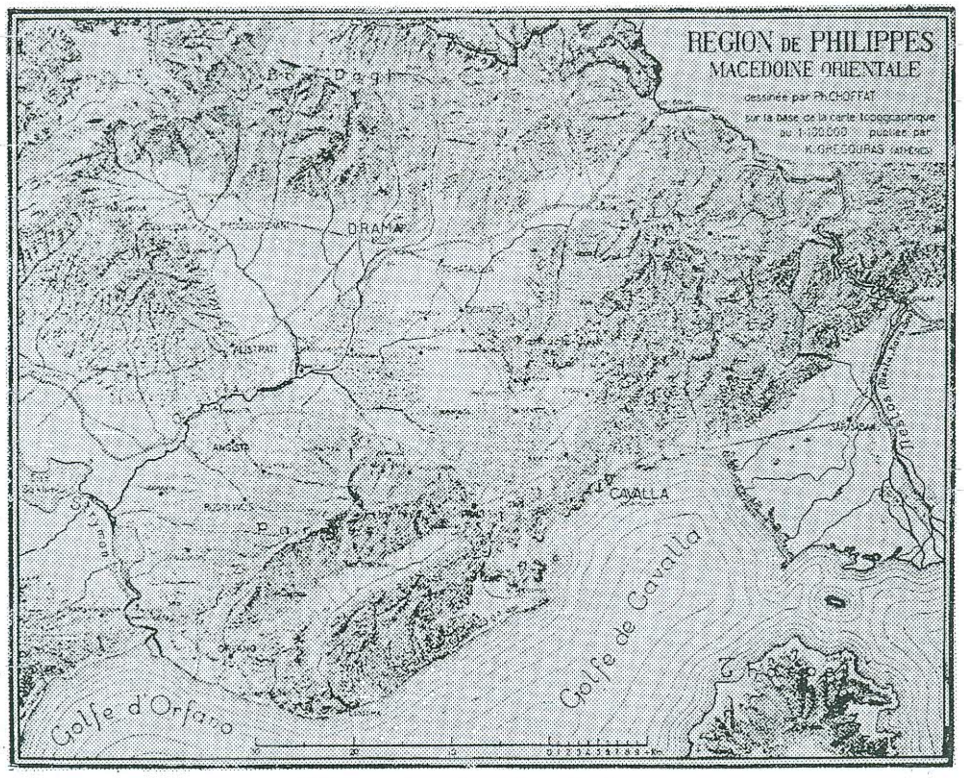

Χάρτης ἀρχαίας Μακεδονίας.

τὸ Ροδολίβος, λόγῳ θέσεως καὶ πληθυσμοῦ, κατέχει ἀναντιρρήτως καὶ κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν. Ἐκτείνεται εἰς τὸ μέσον τῶν κατὰ μῆκος τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους κειμένων κωμοπόλεων ὡς καὶ μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν πόλεων τῆς ἀρχαιότητος, τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῶν Φιλίππων, καὶ ἀριθμεῖ πληθυσμὸν ὑπερβαίνοντα τὰς πέντε χιλιάδας κατοίκων. Θὰ πρέπει νὰ λεχθῇ ἀκόμη ὅτι ἐπὶ τοῦ παρακειμένου λόφου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου σώζονται σπήλαια, ἐντὸς λαξευτῶν βράχων, ἀναγόμενα εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους, τοῦθ' ὅπερ ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ὅπου σήμερον κεῖται ἡ κωμόπολις, ὑπῆρχεν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων οἰκισμός.

Διετυπώθη ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἐφημερίδος «Ἡ Μακεδονία», πρό τινων ἐτῶν, εἰς ἀπάντησιν ἡμετέρας ἐπιστολῆς, σχετικῶς μὲ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ τοπωνυμίου Ροδολίβος, ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας ἐν τῷ 'Αριστοτελείῳ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης κ. Ν. 'Ανδριώτη, ἡ γνώμη, καθ' ἣν ἡ λέξις Ροδολίβος ἔχει σλαυϊκὴν προέλευσιν καὶ δὴ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν σλαυϊκὴν λέξιν Rodliv (ρόντλιβ), ποὺ σημαίνει εὔφορος, γόνιμος, καρποφόρος. Κατ' ἄλλους, τὸ χωρίον Ροδολίβος ἐγράφετο Ραδολίβος, ὑπὸ τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο φέρεται καὶ εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας τῶν Βουλγάρων, ὡς Ραντούλεβο. Προφανῶς ὁ κ. Καθηγητὴς ἀναζητῶν εἰς σλαυϊκὴν γλῶσσαν τὴν ἐξήγησιν τῆς λέξεως, συνεβουλεύθη τὸ σερβοελληνικὸν λεξικὸν τοῦ Ν. Παπαστεργίου, εἰς τὴν σελίδα 481 τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται ἡ ὡς ἄνω λέξις, τὴν ὁποίαν καὶ εὑρίσκει συγγενεύουσαν πρὸς τὸ τοπωνύμιον Ροδολεῖβος, ὡς ἐγράφετο μέχρι τοῦδε.

Ἡ τοιαύτη ὅμως γνώμη τοῦ κ. 'Ανδριώτη ἀποδεικνύεται σφαλερὰ τόσον ἀπὸ ἀπόψεως γλωσσικῆς ἀναλύσεως ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς τοιαύτης. Καθόσον ἀποδεικνύεται κατὰ τρόπον σαφῆ καὶ ἀνεπίδεκτον οἱασδήποτε ἀμφισβητήσεως, ὅτι τὸ τοπωνύμιον Ροδολεῖβος ἔχει ἑλληνικωτάτην ρίζαν καὶ ἱστορικὴν ἐξήγησιν. Προφανῶς ὁ κ. Καθηγητὴς δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὰς περὶ τοῦ θέματος τούτου πηγάς, γλωσσικάς, ἱστορικὰς καὶ ἄλλας, διότι ἄλλως δὲν θὰ παρεσύρετο εἰς τὴν διατύπωσιν μιᾶς τόσον καταφανῶς ἐσφαλμένης γνώμης. Θὰ ἔβλεπε, δηλονότι, ὅτι οἱ σοφοὶ ξένοι συγγραφεῖς μετὰ πειστικότητος καὶ ἱστορικῶν τεκμηρίων ἀποφαίνονται περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Ροδολεῖβος. Ἄλλως, θὰ ἦτο ἀδιανόητον καὶ ὄχι πολὺ κολακευτικὸν δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, νὰ βλέπῃ κανεὶς ξένους ἐπιστήμονας ἀνεγνωρισμένου κύρους ν' ἀσχολοῦνται καὶ ν' ἀποδεικνύουν, χρησιμοποιοῦντες ἀδιαβλήτους πηγάς, ὅτι ἡ λέξις Ροδολεῖβος εἶναι ἑλληνική, ἡμᾶς δὲ τοὺς Ἕλληνας νὰ προσπαθῶμεν ν' ἀποδείξωμεν ὅτι εἶναι σλαυϊκὴ καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον αὐθαίρετον καὶ ἀναιτιολόγητον, διὰ τῆς ἐπικλήσεως μόνον θεωριῶν καὶ γενικῶν γλωσσολογικῶν κανόνων, οἵτινες διέπουν τὰς τοπωνυμίας, μὴ ἐχόντων ὅμως ἐφαρμογὴν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν.

Γλωσσικὴ ἀνάλυσις.

Α) Ἡ λέξις Ροδολεῖβος ἢ Ροδολίβος εἶναι σύνθετος, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰς λέξεις ρόδον καὶ λείβω ἢ λίβω. Τὸ ρῆμα λείβω ἀπαντᾶται εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη, εἰς τὰς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδου καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα, καὶ σημαίνει ἐκχέω, χύνω, ραίνω, στάζω (βλ. 'Ιλιάδος Α. 643 —Ζ. 266—Ν. 88, 'Οδυσσείας Β. 432—Γ. 460—Ε. 84—Μ. 362, Αἰσχύλου Ἱκέτιδες 981, Εὐριπίδου Ἴων Β), «οἶνον λεῖβε—λεῖβον δ' ἀθανάτοισι θεοῖς, θύειν τε λείβειν θ' ὡς θεοῖς 'Ολυμπίοις— δι' ὄμματος ἀστακτὶ λείβων δά-

κρυα» κλπ. Ὅθεν, τὸ μέρος ὅπου ξεχύνονται τὰ ρόδα, ὅπως λέγομεν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἤ, τὸ «ρόδα—λεῖβον ἢ λίβον», δηλαδὴ τὸ ἐκχέον ρόδα, ὠνομάσθη «Ροδολεῖβον» καὶ πολὺ ὀρθῶς, ὡς τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύεται πλήρως ἐκ τῶν κατωτέρω ἐκτεθησομένων ἐπὶ τῇ βάσει αὐθεντικῶν πηγῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Θὰ ἠδύνατο δὲ κάλλιστα νὰ ὀνομασθῇ καὶ Ροδολείβαδον.

Ἱστορικαὶ πηγαί.

Β) Αἱ πηγαὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ τις ἀνέτως καὶ ἀκόπως τὴν ὀρθότητα τῆς τοιαύτης ἐτυμολογήσεως εἶναι πολλαὶ καὶ ἀνεπίδεκτοι οἱασδήποτε καὶ παρ᾽ οἱουδήποτε ἀμφισβητήσεως, καὶ τοῦτο ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν λόγῳ τοῦ χρόνου καθ᾽ ὃν ἐγράφησαν αἱ σχετικαὶ γνῶμαι καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου λόγῳ τοῦ κύρους τῶν συγγραφέων, τόσον τῶν ἀρχαίων ὡς καὶ τῶν νεωτέρων, οἵτινες ἐπραγματεύθησαν τὸ θέμα τοῦτο.

Ὁ Θεόφραστος καὶ τὰ ρόδα τοῦ Παγγαίου.

Οὕτω, ὁ περὶ τὸ 320 π. Χ. ἀκμάσας Θεόφραστος, ὁ συγγραφεὺς τῶν χαρακτήρων καὶ σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος βοτανολόγος, εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν φυτῶν (VI—6—5) λέγει τὰ ἑξῆς: «Τῶν δὲ ρόδων πολλαὶ διαφοραί... ἔνια γὰρ εἶναί φασιν ἃ καὶ καλοῦσι ἑκατοντάφυλλα· πλεῖστα δὲ τὰ τοιαῦτά ἐστι περὶ Φιλίππους· οὗτοι γὰρ λαμβάνοντες ἐκ τοῦ Παγγαίου φυτεύουσιν· ἐκεῖ γὰρ γίνεται πολλά· σμικρὰ δὲ σφόδρα τὰ ἐντὸς φύλλα· ἡ γὰρ ἔκφυσις αὐτῶν οὕτως ὥστε εἶναι τὰ μὲν ἐκτὸς τὰ δὲ ἐντός· οὐκ εὔοσμα δὲ οὐδὲ μεγάλα τοῖς μεγέθεσιν πρβλ. Heuzey, Mission archéologique de Macédoine, p. 158, B. Head B.M.C. Macedonia, pl. XLIV.

Ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Θεοφράστου, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, ὃν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς, ἔχομεν τὴν πολυτιμοτάτην καὶ βασικὴν μαρτυρίαν, ὅτι εἰς τὸ Παγγαῖον ὄρος ἐφύοντο πολλὰ ρόδα, ὀνομαστὰ ἀνὰ τὸν τότε κόσμον, ὑπὸ τὸ ὄνομα ρόδα ἑκατοντάφυλλα, ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν πετάλων.

Καὶ ὁ Πλίνιος, ὁ Ρωμαῖος βοτανολόγος.

Τὴν τοιαύτην μαρτυρίαν τοῦ Θεοφράστου ἀκολουθεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Ρωμαίου Γαΐου Πλινίου Σεκούνδου τοῦ πρεσβυτέρου (23—79 μ. Χ.), τοῦ σοφοῦ συγγραφέως τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, ἐκ 37 βιβλίων, ὅστις εἰς τὸ XXI βιβλίον τῆς HISTORIA NATURALIS (Κεφ. 4—10 παρ. 17) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς:

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

«Ἐλάχιστα εἶναι τὰ πεντάφυλλα, ἔπειτα περισσότερα, ὅταν εἶναι ἀπὸ τὸ εἶδος ἐκεῖνο, τὰ λεγόμενα ἑκατοντάφυλλα, ἅτινα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τοὺς Φιλίππους, ὅπου ὅμως δὲν εἶναι ἐγχωρίου προελεύσεως. Τὸ γειτονικὸν Πάγγαιον ὄρος παράγει ρόδα μὲ πολλὰ καὶ μικρὰ φύλλα. Οἱ κάτοικοι μεταφέροντες ἐκεῖ τὰ φυτεύουν καὶ ἅτινα μεταφυτευόμενα εὐδοκιμοῦν».

Τῶν μαρτυριῶν τούτων ἐπακολουθεῖ κριτικὴ ἀνάλυσις καὶ ἑρμηνεία ὑπὸ συγγραφέων διεθνοῦς κύρους, ἀρχαιολόγων, νομισματολόγων, ἱστορικῶν καὶ ἄλλων, ἐξ ὧν καταδεικνύεται ἡ ὀρθότης τῆς ἐτυμολογίας τοῦ τοπωνυμίου ὡς ἑλληνικῆς προελεύσεως. Εἰδικώτερον δὲ ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Πὼλ Κολλάρ, μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ἐν ἔτει 1937 ἐκδοθὲν γαλλιστὶ ἐν Παρισίοις ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Φίλιπποι — πόλις τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι τέλους τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων» καὶ εἰς τὴν σελίδα 481, γράφει τὰ ἑξῆς ἐπὶ λέξει :

«Βεβαίως, εἶναι πιθανόν, ὡς ὑποστηρίζει ὁ L. Heuzey, ὅτι ἡ σπονδὴ τῶν ρόδων, ἤτοι τελετὴ τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, καθ' ἣν ἐναπέθετον ἐπὶ τοῦ τάφου στέφανον ἐκ ρόδων, εἰς τὰ ἐδάφη τὰ ἀποικισθέντα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ηὐνοήθη ἀπὸ μίαν τοπικὴν παράδοσιν. Ἐκαλλιέργουν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Φιλίππων ἓν εἶδος ρόδων ἑκατονταφύλλων, λίαν ὀνομαστῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς ἔλεγον, προήρχοντο ἀπὸ τὸ Πάγγαιον καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν ὁποίων διετηρήθη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας εἰς τὸ ὄνομα «Ροδολεῖβος, ὅπερ φέρουν ἓν μέγα χωρίον ἱδρυθὲν ἐπὶ τῶν βορείων ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους, ὡς καὶ μία κορυφὴ τούτου».

Τὰ ρόδα ταῦτα καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ἀκόμη, γράφει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι δὲν συνεδέοντο εἰς παναρχαίους χρόνους μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Βάκχου Θρακός, ὅμως προσεφέροντο ἀσφαλῶς, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τοὺς μετέχοντας ἐπικηδείων πομπῶν διὰ νὰ τελέσουν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, δι' ἀνθέων, τὸ τυπικὸν τῶν σπονδῶν.

Ἑορταὶ τῶν ρόδων (Rosarie).

Αἱ ἑορταὶ τῶν ρόδων ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰδιωτικῶν τελετῶν, αἵτινες ἐτελοῦντο ἀπὸ τὰς οἰκογενείας πρὸς τιμὴν τῶν τεθνεώτων οἰκείων των. Ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπὸ τὸ ὄνομα Rozarie (ροζάριε).

Τὰ ἄνθη, σύμβολα τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἐκαλλιεργοῦντο συνήθως πλησίον τῶν τάφων οὕτως ὥστε ἐνίοτε οἱ τάφοι ἦσαν ἀληθινὰ καλλωπισμένα κηποτάφια. Ἐξ ἄλλου, τὰ ἄνθη παρίστων εἰς τοὺς ζῶντας αὐτὴν ταύτην τὴν προσωπικότητα τῶν ἀποθανόντων. Δι' ὃ καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν ρόδων ἦτο μία κοινή, λαϊκὴ ἑορτή.

Δὲν ἑωρτάζετο εἰς ὡρισμένην ἡμέραν ἀλλὰ διέφερεν ἀναλόγως τῶν διαφόρων συλλόγων καὶ τῶν οἰκογενειῶν, συνέπιπτε δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνθήσεως τῶν ρόδων, μεταξὺ Μαΐου καὶ Ἰουνίου.

Ἡ ἱεροτελεστία συνίστατο εἰς ἓν γεῦμα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου διένεμον εἰς τοὺς προσκεκλημένους ρόδα, διὰ νὰ τὰ ἐναποθέσουν ἐπὶ τῶν τάφων. Μία τοιαύτη ἱεροτελεστία ἐτελεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἴων (μενεξέδων), ὅτε ἔρραινον τοὺς τάφους μὲ αὐτὰ τὰ εὐγενῆ ἄνθη. Ἐν ὅλῳ τετράκις τοῦ ἔτους συνήρχοντο εἰς πένθιμον συνάθροισιν διὰ νὰ ἐκπληρώσουν χρέος τιμῆς πλησίον τῶν τάφων τῶν ἀποθανόντων προσφιλῶν προσώπων, ἤτοι τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων τοῦ τεθνεῶτος, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ρόδων, τὴν περίοδον τῶν ἴων καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Π α ρ ε ν τ α λ ί ω ν, δηλαδὴ τὸ Ψυχοσάββατο, τῆς ἄλλως καλουμένης προγονολατρείας, τὰ ἄνθη δὲ ἐπωλοῦντο ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους εἰς ὡρισμένον μέρος ἢ ὑπὸ πλανοδίων.

Προγονολατρεία (Parentalia).

Ἑτέρα παρεμφερὴς ἑορτὴ τῶν ρωμαίων γνωστὴ καὶ παρ᾿ ἡμῖν, εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν Π α ρ ε ν τ α λ ί ω ν, δηλαδὴ τὸ Ψυχοσάββατον. Ἡ λέξις παρεντάλια παράγεται ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν parens - entis, ποὺ σημαίνει γονεύς. Καὶ παρεντάλια εἶναι ἡ ἑορτὴ τῶν νεκρῶν, διὰ τοὺς γονεῖς, ἄλλως προγονολατρεία.

Δηλαδὴ οἰκογενειακὸν ἔθιμον, ὅπερ ὑφίστατο παρὰ τοῖς Ρωμαίοις μέχρι τῶν πλέον μακρυνῶν χρόνων, νὰ προσφέρουν εἰς τὰς οἰκίας των θυσίας, γεύματα, συμπόσια καὶ τιμὰς πρὸς τοὺς νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου των, αὐτὸ ἐκαλεῖτο παρεντάλια, προγονολατρεία. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, κατ᾿ ἀρχὰς ἰδιωτικῆς φύσεως, οἰκογενειακόν, σὺν τῷ χρόνῳ ἔγινε δημοσία λατρεία μὲ ἱεροτελεστίας, θεσμὸς ὅστις ἀποδίδεται εἰς τὸν Αἰνείαν (Ὀβιδ. Fast II, 543) ἢ εἰς τὸν Νουμᾶν. Αἱ ἑορταστικαὶ λειτουργίαι πρὸς τιμὴν τῶν ἀποθανόντων, ἤρχιζον τὴν 13 Φεβρουαρίου καὶ διήρκουν μέχρι τῆς 21 τοῦ ἰδίου μηνὸς μὲ τὴν τελετὴν τοῦ πένθους, Φ ε ρ ά λ ι α. Κατ᾿ αὐτὴν ἐλάμβανον μέρος οἱ δικασταί, ἀφοῦ προηγουμένως κατέθετον τὰ διάσημά των (Ὀβίδ. Ἡμερολ. II 557). Μολονότι αἱ ἑορταὶ ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν ὅλων ἀδιακρίτως τῶν νεκρῶν τῆς πόλεως, τὰ μέλη ἑκάστης οἰκογενείας συνήρχοντο διὰ νὰ τιμήσουν χωριστὰ τοὺς ἰδικούς των νεκρούς. Κατ᾿ ἐπέκτασιν ἐλέγοντο παρεντάλια ὡσαύτως αἱ οἰκογενειακαὶ τελεταὶ τῆς ἐπετείου τοῦ θανάτου. Εἰς πολλὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς μᾶς μετεδόθη τὸ κείμενον διατάξεων τελευταίας βουλήσεως ἢ κληροδοτημάτων ἰδιωτῶν, συλλόγων ἢ πόλεων διὰ τὴν ἱεροτελεστίαν εἰς ὡρισμένην ἡμέραν τῶν παρενταλίων πρὸς τιμὴν τῶν ἀποθανόντων προσώπων. Ὁ ποιητὴς Αὐσώνιος ἔγραψεν ἔργον ἀποτελούμενον ἀπὸ τριάκοντα ποιημάτια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλεγειακά.

Ὀρθῶς, νομίζομεν, συνδυάζει ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς καὶ ἀρχαιολόγος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Heuzey, τὴν ἀφθονίαν τῶν ρόδων τῶν Φιλίππων καὶ

τοῦ Παγγαίου, πρὸς τὰς ρωμαϊκὰς ἑορτὰς πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν, λέγων ὅτι ἡ Ἑορτὴ τῶν Ρόδων δὲν ἦτο ἄσχετος αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν μὲ τὴν τοπικὴν θρησκείαν. Διότι τόσον ἡ προγονολατρεία ὡς καὶ τὸ ἔθιμον τῆς ἐναποθέσεως ἀνθέων εἰς τοὺς τάφους τῶν τεθνεώτων, εἶναι πανάρχαια ἑλληνικὰ ἔθιμα, τηρούμενα πιστῶς καὶ ὁμοιομόρφως καθ᾽ ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ρωμαίους. Ἦσαν ἡ λεγομένη θρησκεία τοῦ θανάτου, τῆς ὁποίας αἱ ἱεροτελεστίαι διήρκεσαν μέχρι τῶν Χριστιανικῶν χρόνων, συνεχίζονται δὲ καὶ μέχρι σήμερον ὑπὸ διαφόρους τύπους.

Ἑπομένως τὰ ρόδα τοῦ Παγγαίου συνετέλεσαν ὥστε οἱ Ρωμαῖοι κατακτηταὶ νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν των καὶ κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐν Μακεδονίᾳ συνήθειαν.

Γ) Δύο ἕτεροι Γάλλοι, οἱ Heuzey καὶ Daumet, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἀρχαιολόγος, ὁ δ᾽ ἕτερος ἀρχιτέκτων, ἦλθον εἰς Φιλίππους, διὰ τῆς εἰς τὴν διάθεσίν των τεθείσης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κορβέτας τοῦ γαλλικοῦ στόλου ὑπὸ τὸ ὄνομα «La Bishe» (Ἡ ἔλαφος), ὅπου παρέμειναν ἀπὸ τῆς 5 μέχρι τῆς 22 Ἀπριλίου 1861, ἐπὶ εἰδικῇ ἀρχαιολογικῇ ἀποστολῇ κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ΄. Τὸ ἔργον αὐτῶν, θεωρούμενον ὡς ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐξερεύνησις τῶν Φιλίππων, ἐπερατώθη καὶ ἐδημοσιεύθη μετὰ 15 ἔτη, ἤτοι τὸ 1876, εἰς βιβλίον μεγάλου σχήματος καὶ ἐξαιρετικῆς πολυτελείας ὑπὸ τὸν τίτλον «MISSION ARCHEOLOGIQUE DE MACEDOINE», ἐν σελίδι 157 τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «Ὑπάρχει κάποιος λόγος διὰ νὰ ὑποθέση κανεὶς ὅτι ἡ τελετὴ τῶν ρόδων δὲν ἦτο αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν ἄσχετος καὶ ἄνευ δεσμοῦ τινός, μετὰ τῆς τοπικῆς λατρείας. Οἱ κάτοικοι τῆς πεδιάδος τῶν Φιλίππων καλλιεργοῦν εἰς τοὺς κήπους των ρόδα μὲ ἑκατὸν φύλλα, ἅτινα ἦσαν λίαν ὀνομαστὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Θεόφραστος, ὅστις ἔγραψεν εἰς ἐποχὴν καθ᾽ ἣν ἡ Μακεδονικὴ ἀποικία εἶχε πρὸ ὀλίγου ἐγκαθιδρυθῇ ἐν μέσῳ τῶν Θρακικῶν φύλων, μᾶς πληροφορεῖ ἓν παράδοξον γεγονὸς σχετικῶς μὲ τὰ ἄνθη ταῦτα. Τὸ ὅτι δηλαδὴ οἱ κάτοικοι τῶν Φιλίππων ἐλάμβανον τὸ εἶδος τοῦτο ἀπὸ τὸ Παγγαῖον ὄρος, ὅπερ ἦτο τὸ ἱερὸν ὄρος τοῦ Θρακὸς Βάκχου, ὅπως ἀκριβῶς ἐθεωρεῖτο ἱερὸν ὄρος καὶ ὁ Ὄλυμπος. Καὶ ὁ διεθνοῦς φήμης Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ νομισματολόγος Ernest Babelon, συγγραφεὺς τῆς περισπουδάστου πραγματείας «περὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν νομισμάτων», ἐν σελίδι 1048 τοῦ ὡς ἄνω ἔργου του γράφει τὰ ἑξῆς: «Τὰ ἄνθη ταῦτα παριστοῦν ἀναμφιβόλως τὰ ρόδα τοῦ Παγγαίου, τὰ τόσον ὀνομαστὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἅτινα ἐκαλοῦντο ἑκατοντάφυλλα, ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν πετάλων των. Τὰ ρόδα ταῦτα ἔπαιζον κάποιον ρόλον εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου Θρακός, οὗτινος τὸ μαντεῖον ἔστεφε τὸ Πάγγαιον. Παρήγγειλα καὶ μοῦ ἔφεραν ἀπὸ τὸ Ροδόλειβος (λειβάδι μὲ ρόδα) τοῦ σημερινοῦ Παγγαίου μερικὰ ρόδα τοπικὰ καὶ συγκρίνων ταῦτα μὲ τὰ λίαν εὐ-

δ ι α κ ρ ί τ ω ς χ α ρ α γ μ έ ν α σ ύ μ β ο λ α, εἰς τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος νομίσματα, π. χ. τοῦ πίνακος XVI 45 BABELON (Πίναξ LIX, 9) καὶ μὲ τὴν περιγραφὴν τῶν ρόδων τοῦ Παγγαίου, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Θεόφραστος, ἐπείσθην πάραυτα ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ ὡρίμων ρόδων ἀλλὰ περὶ μπουμπουκιῶν ρόδων τοῦ Παγγαίου, τῶν ὁποίων ἡ ἀντιγραφὴ ἐγένετο πιστῶς».

Τὸ ρόδον συμβολίζει τὸν ἥλιον.

Ὅθεν, ἀφοῦ καὶ τὸ ρόδον εἶναι ἐξ ἴσου σύμβολον, πολὺ γνωστόν, τοῦ Ἡλίου, δηλ. συμβολίζει τὸν Ἥλιον (βλ. τοὺς τύπους τῆς νήσου Ρόδου, ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων κέντρων τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου) καὶ ὁ Ἥλιος ἔχων εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Παγγαίου περίφημον καὶ πανάρχαιον ἱερόν, δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι τὸ σύμβολον τοῦτο εἶναι ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἀποτελεῖ περιληπτικὸν σχῆμα, ἓν ἔμβλημα τῆς λατρείας του καὶ κατὰ συνέπειαν συμβολίζει τὸ ἴδιον ὄρος, τὰ μεταλλεῖα ἀργύρου καὶ τὰ νομίσματα, ἅτινα ὅλοι οἱ Πίερες ἔκοπτον ἀπὸ τὸ μέταλλον τοῦτο (βλέπε Ι. Σβορώνου ἀρχαιολόγου - νομισματολόγου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν «Ὁ πρῶτος Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν νομισματικὴν καὶ τὸν χρυσὸν τοῦ Παγγαίου», εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, σελ. 126, ἔκδοσις 1919).

Ὡς γνωστόν, τὰ νομισματικὰ μνημεῖα εἶναι οἱ μόνοι ἀψευδεῖς μάρτυρες τῆς ἱστορίας, ἔρχονται δὲ νὰ ἐπιβεβαιώσουν περιλάμπρως καὶ πλήρως τὰς τελευταίας ταύτας μαρτυρίας δίδοντα εἰς ἡμᾶς ἀκόμη τὴν συντριπτικὴν ἀπόδειξιν μὲ τὰς ἐπιγραφάς των, τοὺς τόπους των, τὴν τέχνην των κλπ., ὅτι καὶ αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Δοϊράνης - Ζηλιαχώβης, Ζίχνας, Τζίντζος, Σαρῆ - Σαμπάν, Καβάλας κλπ. δὲν εἶναι ὀνόματα σλαυϊκά, τουρκικὰ ἢ ἰταλικά ! !, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ φίλοι μας οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἀναμφισβητήτως ὀνόματα ἑλληνικά, σεβαστὰ λόγῳ τῆς παναρχαίας καταγωγῆς των, ὡς τὰ ὀνόματα Δέρρωνες, Ζέλειοι, Κρηστῶνες, Ἰχναῖοι, Τυντάνες, Σατραῖοι ἢ Σαπαῖοι, Σκαβαλαῖοι κλπ.

Οἱ Πίερες ἐκδιωχθέντες ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ἐγκαθίστανται εἰς τὸ Παγγαῖον.

Ἅπαντα τὰ φῦλα, ἑλληνικά, καὶ πόλεις ἑλληνικαὶ ἢ ἑλληνοπελασγικαὶ τῆς ἀρχαίας Παιονίας, φῦλα ἅτινα ἀπὸ τῆς ἐκδιώξεώς των ἀπὸ τὴν ἀρχικήν των περιοχὴν ἀπὸ τὴν Βόρειον Ἑλλάδα καὶ τῆς προωθήσεώς των πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἦλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς περιοχήν, τὴν μέχρι τότε θρακικήν, τὴν κειμένην μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, περιοχὴν τὴν ὁποίαν ἀπώκησαν καὶ ἀνέπτυξαν πολιτιστικῶς χρησιμοποιοῦντες πρὸς τοῦτο τὰ πλούσια μεταλλεῖα τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου.

Οἱ Πίερες τοῦ Παγγαίου.

Οἱ Ἕλληνες οὗτοι ἐν Θράκῃ ἔλαβον τὴν τρέχουσαν τότε ὀνομασίαν τῶν Θρακῶν καὶ πολλοὶ συγγραφεῖς ὠνόμασαν αὐτὴν ὡς Θρακικὴν χώραν. «Παιονίη ἡ ἐπὶ τῷ Στρυμόνι πεπολισμένη».

Ἐκεῖ ἀνέπτυξαν διὰ πρώτην φορὰν μὲ τὴν συνδρομὴν ἄλλων Ἑλλήνων ἐλθόντων ἐκ Θάσου, Ἐρετρίας, ἑλληνικῶν Νήσων κλπ. τὴν ὑπέροχον καὶ τόσον εὐγενῆ διονυσιακὴν λατρείαν καθαρῶς ἑλληνικήν, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον ἐπίσης Θρακικήν, διὰ τὸν αὐτὸν γεωγραφικὸν λόγον, μολονότι τίποτε δὲν ἔχει νὰ κάμῃ μὲ τοὺς πραγματικοὺς βαρβάρους λαοὺς τῆς Θράκης. (Περὶ τῆς διονυσιακῆς λατρείας βλ. ἡμετέραν ὑπὸ ἔκδοσιν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Παγγαῖον, ὁ χρυσὸς καὶ τὰ ρόδα. Θεοὶ καὶ ἥρωες. Λατρεῖαι καὶ μῦθοι»).

Δ) Ἄλλη τρανὴ μαρτυρία σχετικὴ μὲ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ τοπωνυμίου εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἡ πλέον ἱερὰ πόλις τῶν πρώτων Πιέρων τῆς Θεσσαλίας ἦσαν τὰ Λείβηθρα, Λίβηθρα ἢ Λείβηθρον, ὄνομα ὅπερ σημαίνει τὸ ἔφυδρον χωρίον (τόπος ποὺ ποτίζεται, καταβρέχεται ἀπὸ ρυάκια). Ἡ ἐτυμολογία του εἶναι «λίβ» καὶ «λείβ», τοῦ ὁποίου λίβω (χύνω σταγόνα ἐν εἴδει χοῆς ἢ σπονδῆς), λιβάδιον (καλῶς ποτιζόμενον). Οὕτω ἔχομεν τὰς περιφήμους πόλεις Λείβηθρα τῆς Μακεδονικῆς Πιερίας, τὸ Λιβήθριον Ὄρος, Λειβηθρία σκοπή, Λιβηθρὰ πηγὴ καὶ Λειβηθρειάδες νύμφαι τοῦ Ἑλικῶνος τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἐγκατεστάθησαν οἱ Πίερες τῆς Θράκης, δηλαδὴ οἱ τοῦ Παγγαίου (Παυσανίας IX - 29 - 3).

Τὸ ἀρχαιότερον σημεῖον, ὅπου εὑρίσκεται τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς τὸ Παγγαῖον. Εἶναι ἀκόμη λίαν πιθανὸν ὅτι εἶναι ὄνομα, τὸ ὁποῖον οἱ Πίερες τῆς Πιερίας τοῦ Ὀλύμπου (σημερινὴ περιφέρεια Κατερίνης) δὲν τὸ ἔφερον μαζί των, ἀλλὰ τὸ εὗρον εἰς τὸ τμῆμα τῆς Θράκης, τὸ κείμενον πέραν τοῦ Στρυμόνος, τὸ ὁποῖον εἶχον καταλάβει, δηλαδὴ τὸ Παγγαῖον, ὅπου εὑρίσκεται ἡ πρώτη ἕδρα τῆς λατρείας τοῦ Ὀρφέως (Στράβωνος Γεωγραφικὰ 10—471) (1).

Ὁ Ὀρφεὺς καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἡλίου.

Οὕτω, οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διηγοῦνται ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ὁ Θράξ, «μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἀπὸ τὸν Ἅδην, δὲν ἐλάτρευε τὸν Διόνυσον, ἀλλὰ τὸν Ἥλιον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς «θεούς».

Ἀφυπνιζόμενος κάθε πρωῒ πρὸ τῆς αὐγῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Παγγαίου, ἀνέμενε τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ἡλίου διὰ νὰ τὸν ἀποθαυμάσῃ καὶ νὰ τὸν λα-

(1) Πιερία γὰρ καὶ Ὄλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λείβηθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θράκια χωρία καὶ ὄρη, νῦν δ' ἔχουσι Μακεδόνες.

τρεύση (¹). Ὁ Διόνυσος ὀργισθεὶς ἀπέστειλε τὰς Βασσαρίδας Μαινάδας, αἵτινες τὸν διεμέλισαν, ἔπειτα αἱ Μοῦσαι τὸν ἔθαψαν εἰς τὰ Λίβηθρα. Ὅθεν μία θέσις μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα «λειβάδι περιβρεχόμενον ἀπὸ ρυάκια» εὑρίσκετο ἐπ᾽ αὐτοῦ τούτου τοῦ Παγγαίου καὶ ἀκριβῶς ἓν παρόμοιον ποιητικὸν λειβάδιον, μὲ ἓν ὡραῖον ρυάκιον—χείμαρρον (τὸ σημερινὸν Σωληναροῦδι) ἐκτείνεται σήμερον κάτωθεν τῆς κορυφῆς τοῦ Παγγαίου ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον ἑλληνικὸν χωρίον τοῦ Παγγαίου (4.000 Ἕλληνες, 300 Τοῦρκοι), τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Ροδολεῖβος καὶ ὅπερ εἶναι ἀληθῶς, δι᾽ ὅσους τὸ ἔχουν ἐπισκεφθῆ, ἓν λειβάδιον ἀπὸ ρόδα, ἓν «Λείβηθρον ρόδων» (²).

Ὁ Μίδας καὶ τὰ ρόδα τοῦ Παγγαίου.

Ὡσαύτως τὰ περίφημα ρόδα τοῦ Παγγαίου, σύμβολα, ὡς καὶ ἐν Ρόδῳ, τῆς λατρείας τοῦ Ἡλίου ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὄρους, εὑρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν μὲ τὸν Μίδαν. Ὁ ποιητὴς Νίκανδρος κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν παράδοσιν, ἥτις ἐμφανίζει τὸν Μίδαν ὡς ἕναν Ἀσιάτην, μᾶς τὸν παρουσιάζει ἀποδημοῦντα ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην καὶ φέροντα εἰς τὴν Ἠμαθίαν (περιοχὴν τοῦ ὄρους Βερμίου) αὐτὰ τὰ ρόδα ἀπὸ μίαν Χώραν καλουμένην Ὠδονίαν, χώραν ἥτις δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Ἠδωνίαν τῆς Παιονίας, ἤτοι τὴν ἰδίαν περιοχὴν ὅπου εὑρίσκονται τὸ Πάγγαιον καὶ ἡ πόλις τῶν Φιλίππων.

Πρῶτον μὲν Ὠδονίηθε Μίδης, ἅπερ Ἀσίδος ἀρχὴν
Λείπων ἐν κλήροισιν ἀνέτρεφετ᾽ Ἠμαθίοισιν
Αἰὲν ἐς ἑξήκοντα πέριξ κομόωντα πετήλοις.

Αὐτὴ ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν Ἠδωνίαν εἰς Ἠμαθίαν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἀρχικὸν κέντρον τοῦ μύθου τοῦ Μίδα καὶ τῶν ρόδων, ἦτο τὸ Πάγγαιον τῆς Ἠδωνίας καὶ ὅτι οἱ Μακεδόνες τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου τοῦ Β′ ἀντέστρεψαν τοὺς ρόλους διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὰς διεκδικήσεις των ἐπὶ τοῦ Παγγαίου καὶ διὰ νὰ δώσουν οὕτω τὴν προτεραιότητα εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐκκινήσεώς των.

Ὁ Διόνυσος καὶ τὰ ρόδα τοῦ Παγγαίου.

Ὁ Heuzey ὀρθῶς φρονεῖ ὅτι τὰ ρόδα τοῦ Παγγαίου ἦσαν ἀφιερωμένα καὶ εἰς τὸν Διόνυσον τῆς Θράκης, ὅστις ἔχει τόσας σχέσεις μὲ τὸν Μίδαν τῆς

---

(1) Τὸν μὲν Διόνυσον οὐκ ἐτίμα, τὸν δ᾽ Ἥλιον μέγιστον τῶν Θεῶν ἐνόμιζεν εἶναι, ὃν καὶ Ἀπόλλωνα προσηγόρευσεν, ἐπεγειρόμενός τι τῆς νυκτὸς κατὰ τὴν ἑωθινὴν ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Πάγγαιον (ἀνιὼν) προσέμενε τὰς ἀνατολὰς ἵνα ἴδῃ τὸν Ἥλιον πρῶτος.

(2) Ἰ. Σβορώνου L'Héllènisme primitif de la Macédoine et l'or du Pangée, p. 127.

Φρυγίας καὶ ὅτι θὰ εἶχον καλλιεργηθῆ ἀρχικῶς εἰς τοὺς ἱεροὺς κήπους, οἵτινες θὰ περιεστοίχιζον τὸ περίφημον ἱερὸν τῶν Βησσῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου.

Πράγματι, εἴδομεν ἤδη τὸν ἱερὸν καὶ συμβολικὸν ρόλον τῶν ρόδων τοῦ Παγγαίου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἡλίου, ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Παγγαίου, παραπλεύρως τοῦ Διονύσου Θρακός, ὅστις, κατά τινα Ἕλληνα συγγραφέα, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Μακρόβιος, ἐθεωρεῖτο μάλιστα ὡς ἡ προσωποποίησις τοῦ Ἡλίου.

Ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν τραγῳδίαν του Ρῆσος (στίχ. 970) λέγει τὰ ἑξῆς:

Κρυπτὸς δ᾽ ἐν ἄντροις τῆς ὑπαργύρου χθονὸς
Ἀνθρωποδαίμων κείσεται βλέπων φάος,
Βάκχου προφήτης, ὅς τε Παγγαίου πέτραν
ᾤκησε σεμνὸς τοῖσιν εἰδόσιν θεός.

Δηλαδή:

Ἀλλὰ κλεισμένος στ᾽ ἄντρα
τῆς γῆς τῆς πολυάργυρης θὰ ζήση
θεοποιημένος καὶ τοῦ Βάκχου
προφήτης στὸ βραχόβουνο τὸ Πάγγαιο
ποὺ τῶν μυστῶν ὁ πολυσέβαστος ὁ δαίμων κατοικεῖ.

Ὁ Βάκχος τῆς Θράκης θεὸς προφήτης.

Ὁ Βάκχος ὁ Θρὰξ μακρὰν τοῦ νὰ παρομοιωθῆ μὲ Θεὸν τῆς Ἑλλάδος συνεκέντρωνεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἑαυτόν του περισσοτέρας ἀπὸ τὰς μεγάλας θεότητας τῆς Ἑλλάδος. Θεὸς προφήτης ὡς ὁ Ζεύς, ὡς ὁ Ἀπόλλων, ὡς αὐτὸς λατρευόμενος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὑψηλῶν ὀρέων συνεκέντρωνεν εἰς ἑαυτὸν μέγα μέρος τῶν θεϊκῶν προνομίων των.

Κατά τινα Ἕλληνα συγγραφέα, τὸν ὁποῖον παραθέτει ὁ Μακρόβιος, ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ προσωποποίησις τοῦ Ἡλίου. Ὡς φύλαξ τῶν μεταλλείων καὶ τῶν θησαυρῶν του, ἔπρεπε ἐξ ἄλλου νὰ προσεγγίζη πρὸς τὸν Πλούτωνα. Οἱ Ρωμαῖοι τιμῶντες αὐτὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ζεὺς Σαβάζιος (Jupiter Sabazius), μᾶς ἀφήνουν νὰ ἐννοήσωμεν τὸν ἀνώτερον ρόλον καὶ ἐγγύτερον τῆς παντοδυναμίας, ἥτις τῷ ἀπεδόθη εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Θρακῶν. Ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητα ἓν εἶδος βαρβάρου Διὸς ἐνθρονισμένου εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Παγγαίου, ὡς εἰς ἄλλον Ὄλυμπον. Ὁ Βάκχος τῶν μυστηρίων παρίστανε μόνος του, εἰς τοὺς Ἕλληνας, κάτι ἀπὸ τὸν πολύπλοκον χαρακτῆρα, ποὺ βρίσκει κανεὶς ὅτι ἐκφράζει σαφῶς ὁ στίχος τοῦ Ὀρφέως:

Εἷς Ζεύς, εἷς Ἅδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

Ἡ ἱερότης τῶν ρόδων τοῦ Παγγαίου σαφῶς διεπιστώθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὸν τύπον τοῦ ρόδου τῶν νομισμάτων τοῦ Τραγίλου, μικρᾶς πόλεως κειμένης

εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παγγαίου, πλησίον τοῦ σημερινοῦ Ἀηδονοχωρίου, τῆς χώρας τῶν Ἠδωνῶν (Ἠδωνῶν χωρίον).

Ἡ στενὴ θρησκευτικὴ σχέσις τοῦ ἰδίου ρόδου μετὰ τοῦ Μίδα, τοῦ ὄνου, συνάγεται, κατὰ τὸν M. S. Reimach, ἀπὸ τὸν μαγικὸν ρόλον ποὺ παίζει αὐτὸ τὸ ἄνθος εἰς τὴν περίφημον παράδοσιν τοῦ Λουκιανοῦ, ὅστις ἐπανευρίσκει τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν του τρώγων ρόδα.

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ξέρξου διὰ ρόδων.

Κατά τινα δὲ παράδοσιν, ἥτις ἔφθασε μέχρις ἡμῶν, ὅταν ὁ Ξέρξης διῆλθεν ἀπὸ τὸ Πάγγαιον καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἡροδότου (Η. 112 - 115), πληροφορηθεὶς ὅτι ἡ Ἀμφίπολις ἐλέγετο πρότερον Ἐννέα ὁδοί, διέταξε νὰ θάψουν ζωντανοὺς ἐννέα νέους καὶ ἐννέα κόρας, διότι ὑπῆρχεν ἡ συνήθεια εἰς τοὺς Πέρσας νὰ θάπτουν τοὺς ἀνθρώπους ζωντανοὺς ὅπως ἡ Ἄμηστρις, ἡ σύζυγος τοῦ Ξέρξου, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς πολὺ μεγάλην ἡλικίαν, ἔθαψε δέκα τέσσαρας παῖδας Περσῶν ἐπιφανῶν, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος, λέγουν, εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν γῆν.

Τότε, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσιν, κατὰ τὴν ἐκ Ροδολίβους διέλευσίν του ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἵτινες τὸν ἔρραναν μὲ ρόδα. Ὑποστηρίζεται μάλιστα ὅτι ὁ Ξέρξης διῆλθεν ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς διὰ τῶν ὀρεινῶν διαβάσεων τὸ Παγγαῖον ἐλθὼν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν ὅπου τὸ Ροδολίβος.

Τὰ Λείβηθρα καὶ Ὀρφεύς.

Συνέχεια τῶν θρύλων καὶ παραδόσεων τῶν συνδεομένων μὲ τὸ Λίβηθρον, περὶ ὧν ἀνωτέρω, εἶναι καὶ ἡ εἰς πάντας γνωστὴ καὶ μέχρις ἡμῶν διαδεδομένη παράδοσις καθ' ἣν ὁ Διόνυσος ὁ Θράξ, δηλαδὴ ὁ ἴδιος Διόνυσος καὶ τοῦ Παγγαίου, εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Λειβήθρων, τοῦ Πιερικοῦ Παγγαίου ὅτι ἡ πόλις των θὰ κατεστρέφετο ὑπὸ συὸς (γουρούνας), ὅταν ὁ Ἥλιος θὰ ἔβλεπε τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Ὀρφέως νὰ ἐνταφιάζηται εἰς τὴν πόλιν των. Ἔχοντες τὴν πεποίθησιν, οἱ Λειβήθριοι, ὅτι οἱονδήποτε ζῶον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν πόλιν των ἠδιαφόρησαν καὶ δὲν ἐφύλαξαν τὸν τάφον. Ἡ ἐπιτυμβία στήλη ἀνετράπη ἀπὸ ἀπροσεξίαν καὶ ἀμέλειαν καὶ οὕτω ἐπηλήθευσεν ἡ προφητεία καθ' ὅσον τὴν ἰδίαν νύκτα ὁ χείμαρρος «σῦς» ἐπέφερε καταστροφὴν κατακλύσας ἀνθρώπους καὶ κτήνη.

Τὸ νόμισμα τῆς Συός.

Κατὰ τὴν περίφημον ταύτην παράδοσιν καὶ δοξασίαν εἰς σημεῖόν τι τῶν ἐρειπίων τῶν μνημείων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εὑρίσκεται κεκρυμμένον

νόμισμα, ὅπερ φέρει τὸν τύπον μιᾶς ἀγρίας συὸς (γουρούνας μὲ τὰ γουρουνόπουλά της). Διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νομίσματος τούτου πάντες, ξένοι ἢ Ἕλληνες, ἀνασκάπτουν τὰ ἐρείπια. Καλότυχος ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸ εὕρη!! Θὰ ἀνακαλύψη χάρις εἰς αὐτὸ κεκρυμμένους θησαυρούς, τὸ χρῆμά του δὲν θὰ

Paul Perdrizet. Γάλλος ἀρχαιολόγος, συγγραφεὺς τῆς πραγματείας «Λατρεῖαι καὶ Μῦθοι τοῦ Παγγαίου—Νομισματικὴ τῆς Μακεδονίας—Σκαπτὴ Ὕλη».

ἐξαντληθῆ ποτὲ καὶ ὅλαι αἱ ἐργασίαι του θὰ εὐοδωθοῦν. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε τὸ ἀνεκάλυψε. Πόθεν ἄραγε, νὰ προῆλθεν ὁ μῦθος οὗτος; Σήμερον, ὅτε εὑρέθη ἡ ἀγρία κάπρος ἐπὶ τοῦ παναρχαίου νομίσματος τοῦ περιφήμου ὄρους ἀπὸ τὸν χρυσὸν ποὺ ἐφύλαττε μέσα εἰς τοὺς κόλπους του, «γῆς χρυσόβωλον λέπας Πάγγαιον» (Εὐριπίδου Ρῆσος 921) δηλαδὴ «πλούσιο σὲ χρυσάφι Πάγγαιο», καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκ χρυσοῦ θησαυρούς, τοὺς ὁποίους οἱ πρῶτοι βασιλεῖς τῶν Πιέρων εἶχον θάψει ἐκεῖ, οὐδ᾽ ἐπ᾽

ἐλάχιστον ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ παράδοσις ἐξεκίνησεν ἀπ' ἐκεῖ, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἀκριβῶς τὸ Παγγαῖον σχηματίζει τὸ κέντρον ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει ἡ παράδοσις αὕτη εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θράκην, 'Ασίαν, 'Ελλάδα, Αἴγυπτον, Κύπρον, Κρήτην, 'Ιταλίαν, 'Ηπειρον, Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ ἔτι περαιτέρω. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὁ 'Ελληνικὸς λαὸς ἐπίστευσεν ὅτι αὐτὸ τὸ μαγικὸν νόμισμα ἀνῆκεν εἰς κάποιον λαὸν τῆς Παιονίας, διότι εἰς τὰς ὁδηγίας ποὺ δίδουν τὰ σολομωνικὰ βιβλία, διὰ νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς θησαυροὺς τοῦ χρυσοῦ, συνιστοῦν νὰ γίνῃ χρῆσις μεταξὺ ἄλλων μαγικῶν ἀντικειμένων καὶ σπόρων τοῦ φυτοῦ παιωνία.

ΑΛΛΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Οἱ Ζαιελέοι (Ζηλιάχωβα - Νέα Ζίχνα).

'Η Ζηλιάχωβα, Ζελίχοβα, Ζηλίχοβα, τὸ Ζελίχοβον, Ζελίχωβα ἢ Ζίχνα, κειμένη εἰς τὴν πεδιάδα βορείως τοῦ ποταμοῦ 'Αγγίτου, ὅστις τὴν χωρίζει εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ ὅπου εὑρίσκεται ἡ πόλις τῶν 'Ιχναίων, περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τοῦ Παγγαίου, ὕψους 1872 μ., καὶ ὁλόκληρον τὸ Μενοίκιον ὄρος, ὕψους 1222 μ. Εἰς τοὺς πόδας τοῦ Μενοικίου ὄρους καὶ εἰς ὕψος 200 μέτρων καὶ ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὸ χωρίον Ζίχνα εὑρίσκεται μία σημαντικὴ πολίχνη ὀνομαζομένη τοὐλάχιστον ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους Ζελιάχοβα, Ζαιλιάχοβα, Ζηλιάχοβα, Ζελίχοβα, Ζιλίχοβα, Ζελέοβα. Αὐτὴ ἡ νοθογενής, ἑτερόγλωσσος ὀνομασία ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν Ζελεία καὶ τὸ σλαυϊκὸν - οβα, φανερώνει τὴν χώραν τῶν Ζαιελέων, ἥτις ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν τύπον τῶν νομισμάτων, θὰ κατελάμβανε τὸ ὀρεινὸν τμῆμα τῆς περιφερείας καὶ ἰδίως τὸ Μενοίκιον. Κατὰ τὸ Μέγα 'Ετυμολογικὸν Λεξικὸν ἡ πόλις Ζέλεια ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ "Ηλιος, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευον ἐκεῖ.

«Ζέλεια ὠνόμασται διὰ τὸ τὸν ἥλιον ἐν αὐτῇ λίαν εὐσεβεῖσθαι». "Οπως φαίνεται ἀπὸ τὰς αἰέλιος, ἀέλιος, ἥλιος Βάλειος, Βέλιος, 'Υέλη Ζέλη κλπ., τὸ ὄνομα τῶν ὀρεσιβίων Ζαιελέων ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν, τοῦθ' ὅπερ προσαρμόζεται καὶ συμφωνεῖ πολὺ μ' ἕνα λαὸν τοῦ Παγγαίου, μέγα κέντρον Παιονικὸν τῆς λατρείας τοῦ 'Ηλίου».

ΝΕΑ ΠΙΕΡΙΑ - ΠΑΓΓΑΙΟΥ. Οἱ Μεθώνιοι (Μουσθένη).

Οἱ κάτοικοι τῆς Πιερίας τοῦ 'Ολύμπου, λαὸς Παιονικὸς κατὰ τὸν Στράβωνα, ἐκδιωχθέντες ἀπὸ τὴν πατρίδα των Παιονίαν, ἥτις ἐξετείνετο μέχρι Πελαγονίας, δηλαδὴ τοῦ σημερινοῦ Μοναστηρίου Σερβίας, κειμένην μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τῶν ποταμῶν Πηνειοῦ καὶ 'Αλιάκμονος, ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν πέραν τοῦ Στρυμόνος πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ Παγγαίου, ὅπου

σήμερον ἡ περιφέρεια τῆς Ἐλευθερουπόλεως (τοῦ Πραβίου). Ἐκεῖ μετέφεραν τὸ ὄνομα τῆς χώρας των Πιερίας, Νέα Πιερία, Πιερικὸς Κόλπος καὶ τὸ ὄνομα τῶν πόλεών των, ὅπως τῆς Μεθώνης (Μοσθένη), κτίζοντες ἐκεῖ ἄλλας ὁμοίας πόλεις ὡς Φάγρης—Πέργαμος—Ἀπολλωνία—Γαληψὸς—Ἐλευθαρεὶ (Ἐλευθεραί), ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (ΙΙ 99). «(Τημενίδαι) πρῶτον ἐκτήσαντο καὶ ἐβασίλευσαν κρατήσαντες μάχη ἐκ μὲν Πιερίας Πιέρας, οἳ ὕστερον ὑπὸ τὸ Πάγγαιον πέραν Στρυμόνος ᾤκησαν Φάγρητα καὶ ἄλλα χωρία, καὶ ἔτι καὶ νῦν Πιερικὸς Κόλπος καλεῖται ἡ ὑπὸ τῷ Παγγαίῳ πρὸς θάλασσαν γῆ».

Ὅπως εἶναι φυσικὸν καὶ ὡς βεβαιοῦται ἐπίσης ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, οἱ Πίερες τοῦ Παγγαίου ἔλαβον εἰς τὴν κατοχήν των τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τοῦ Παγγαίου. Θὰ ἐξεμεταλλεύοντο ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς γείτονας, τοὺς Ἠδωνούς, Ὀδομάντους καὶ τοὺς Σατραίους ἢ Σαπαίους, οἵτινες ὑπερήσπιζον τὰς προσεγγίσεις τοῦ Παγγαίου καταλαμβάνοντες τὰς στενὰς διόδους Ροδόπης καὶ τὰς διαβάσεις τοῦ Νέστου, ποὺ ἄγουν ἀπὸ τὴν κυρίως εἰπεῖν Θράκην πρὸς τὸ Παγγαῖον. Θὰ ἦτο ὅθεν ἐκπληκτικὸν ἂν δὲν εἴχομεν νομίσματα ἀπὸ τοὺς πλουσιωτάτους Πιέρας, ἀφοῦ ἔχομεν τόσον πολυτίμους ἐκδόσεις νομισμάτων τῶν Ἠδωνῶν καὶ τῶν Σαπαίων, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ λαὸς οὗτος ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἵν' ἀντισταθῆ κατὰ τῆς Περσικῆς εἰσβολῆς, ὅταν ὁ στρατὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλέως ἐπέρασε κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῶν πόλεων τούτων, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ δυνηθῆ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐλευθερίαν του μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας.

Μεταξὺ τῶν πόλεων τῶν Πιέρων τοῦ Παγγαίου, πρέπει ν' ἀναφέρωμεν ἐν πρώτοις τὴν Μεθώνην, ὁμώνυμον τῆς Μεθώνης τῆς Πιερίας τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ ὕπαρξίς της, τὴν ὁποίαν ἀδίκως ἀρνοῦνται μερικοὶ νεώτεροι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν εἰς τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν πᾶν ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ἄλλην, ἔχει διαπιστωθῆ σαφέστατα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος ἀπαριθμεῖ, κατὰ τὸν Δημήτριον τὸν Μάγνητα, πέντε πόλεις μὲ τὸ ὄνομα Μεθώνης, ἐξ ὧν μίαν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μίαν ἐν Θράκῃ, τουτέστιν ἡ θέσις της ἰσχυρῶς περισφίγγεται εἰς τὴν Μακεδονίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Στράβων ἀναφέρει μίαν Μεθώνην τῆς Θράκης, τὴν ὁποίαν ὁ Δημοσθένης διακρίνει ἀπὸ τὴν Μεθώνην τοῦ Ὀλύμπου, ἀποκαλῶν αὐτὴν Μακεδονικήν. Ἡ Μεθώνη τῆς Θράκης ὑπῆρξε κατά τινα παράδοσιν, ἀποικισθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ἐρετριεῖς ἐκδιωχθέντας ἐκ τῆς Κερκύρας ἀπὸ τοὺς Κορινθίους, καὶ ἀπὸ τὴν Μητρόπολίν των ἀπὸ τοὺς παλαιούς των συμπολίτας. Τότε ἔπλευσαν πρὸς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβον ἐκεῖ τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν ἐκράτει ὁ Μέθων ὁ πρόγονος τοῦ Ὀρφέως, ἀφίνων εἰς αὐτὴν τὸ παλαιόν της ὄνομα Μεθώνη. «Ἐπὶ Θράκης ἔπλευσαν καὶ κατασχόντες χωρίον ὃ πρότερον οἰκῆσαι Μέθωνα τὸν Ὀρφέως πρόγονον» (Πλούταρχος).

Αὐτὴ ἡ Χώρα τῆς Πιερίας τοῦ Παγγαίου ἔλαβε κατ᾽ ἀρχὴν τὸ ὄνομα τῆς Μεθώνης, ἀδελφῆς ἢ συζύγου τοῦ Πιέρου, τῆς ὁποίας τὰ τέκνα ὠνομάζοντο Οἴαγρος καὶ Καλλιόπη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ὁ Ὀρφεύς. Ἡ Μεθώνη ταὐτίζεται μὲ τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Μουσθένη—Μοθενία—Μοθονία, ἡ ὁποία ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐκαλεῖτο Μεστγιάν. Εἰς τὴν συλλογὴν τῶν νομισμάτων τοῦ ἄλλοτε προξένου τῆς Θεσσαλονίκης Μιχάλοβιτς ὑπάρχει ἀργυροῦν νόμισμα προελεύσεως Μεθώνης, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ὅμηρος 11 2, 716, φέρον τὰ γράμματα ΜΑΘΩ—ΜΑΘΥ—ΜΕΘΩ—ΜΕΘΟ.

Οἱ Ἰχναῖοι (Ζιχναιῶται).

Ἔχει διαπιστωθῆ κατὰ τρόπον ἀπολύτως ἀσφαλῆ ὅτι ἡ πόλις Ἴχναι ἀνῆκεν εἰς τὸ Μακεδονικὸν βασίλειον κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α′ περίοδον. Ὁ Ἡρόδοτος (Ζ′ 123) ὁμιλῶν περὶ τῆς Βοττιαιΐδος κατακτηθείσης ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας λέγει ὅτι αἱ πόλεις Ἴχναι καὶ Πέλλα κατεῖχον τὸ παραθαλάσσιον μέρος, τὸ ὁποῖον εἶναι στενὸν «τοῖς ἔχουσι τὸ παρὰ θάλασσαν, στεινὸν χωρίον, πόλιες Ἴχναι τε καὶ Πέλλα». Πρόκειται περὶ ἄλλης πόλεως φερούσης τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ἡ ταυτότης ὅμως τῶν νομισμάτων τῶν Ἰχναίων μὲ τὰ νομίσματα τῶν Ἠδωνῶν τοῦ Παγγαίου, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχε δευτέρα πόλις μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἔξω ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδίως πέραν τοῦ Στρυμόνος, ἐκεῖ ὅπου προσέφυγον τόσοι ἄλλοι λαοὶ Παιονικοὶ τῆς Μακεδονίας διατηροῦντες τὰς παλαιάς των ὀνομασίας. Ὁ Θουκυδίδης ὁμιλῶν περὶ τῆς χώρας τῶν Ἰχνῶν (11 99), πλησίον τῆς Πέλλης, λέγει, χρησιμοποιῶν τοὺς αὐτοὺς ὅρους μὲ τὸν Ἡρόδοτον, ὅτι ἀνῆκεν ἀρχικῶς εἰς τὴν Παιονίαν, ἀλλ᾽ οἱ πρόγονοι τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Α′ τὴν εἶχον καταλάβει καὶ ἐξεδίωξαν ἐξ αὐτῆς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους ὅπως καὶ τοὺς Ἠδωνούς, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Στρυμόνος.

«Τῆς δὲ Παιονίας παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν στενὴν τινὰ καθήκουσαν ἄνω Πέλλης καὶ θαλάσσης ἐκτήσαντο καὶ πέραν Ἀξιοῦ μέχρι Στρυμόνος, τὴν Μυγδονίαν καλουνένην Ἠδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται». Ἀφοῦ οἱ Ἠδωνοὶ καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ λοιποὶ Παίονες τῆς κατακτηθείσης Μακεδονίας, ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν περὶ τὸ Παγγαῖον, πέραν τοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Νέστου, ἔπρεπε νὰ εὑρεθοῦν ἴχνη τῶν Ἰχναίων πού εἶχον κόψει, ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῶν Ἠδωνῶν, αὐτὰ τὰ νομίσματα, ἅτινα διαφέρουν μόνον ὡς πρὸς τὰς ἐπιγραφάς. Ἐξ οὗ ὁ Στέφανος Βυζάντιος ὁμιλῶν περὶ τῆς πόλεως τῶν Ἰχνῶν, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, λέγει ὅτι ὑπῆρχε δευτέρα πόλις μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ, δηλονότι εἰς τὴν περὶ τὸν Στρυμόνα Χώραν. Καὶ ἂν ρίψῃ τις ἓν βλέμμα εἰς τὸν Χάρτην τῆς σημερινῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, εὑρίσκει ἀνατολικῶς τοῦ Κάτω Στρυμό-

νος καὶ τῆς λίμνης Ἀχινοῦ εἰς μίαν ἐπαρχίαν ὁλόκληρον τὸ ὄνομα τῆς Ἴχνας (Καζᾶς τῆς Ζίχνας). Κεῖται μεταξὺ τοῦ Πραβίου, πρὸς νότον, τῶν Σερρῶν πρὸς βορρᾶν, τῆς λίμνης τ' Ἀχινοῦ καὶ τῆς Δράμας πρὸς ἀνατολάς. Σχεδὸν εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εὑρίσκομεν σήμερον ἀπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀγγίτου μίαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν τώρα Ζίχναν ἢ Ζίχναι, παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς περιοχῆς καὶ μέχρι χθὲς μόνιμον ἕδραν τοῦ Τούρκου Ἀγᾶ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ ἐπαρχία. Πλησίον της εὑρίσκονται ἤδη σημαντικὰ ἐρείπια τῆς Ζίχνας. Τὸ ὄνομα τοῦτο συναντᾶται ἤδη κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχήν. Κατὰ τὸν Στέφανον Βυζάντιον καὶ νεωτέρους συγγραφεῖς τὸ ὄνομα Ἴχναι προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξιν ἴχνη, τὰ ἀποτυπώματα τῶν ποδῶν. Πλεῖστα νομίσματα τῶν Ἰχναίων ἔχουν διασωθῆ φέροντα εἰς τὴν μίαν πλευρὰν ἀποτυπώματα ἀνθρωπίνων ποδῶν.

Οἱ Τυντηνοὶ (Τζιντζῶται).

Τὰ νομίσματα τῶν Τυντηνῶν εἶναι ὁμοίου τύπου πρὸς τὰ τῶν Ἰχναίων, ἀνάγονται δὲ εἰς ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Α'. Εἶναι ἤδη ἀποδεδειγμένον ὅτι τὰ νομίσματα τῶν Ἰχναίων ἐκόπησαν εἰς τὴν Ἴχναν τοῦ Παγγαίου καὶ ὄχι εἰς τὴν ὁμώνυμον πόλιν κειμένην πλησίον τοῦ Ἀξιοῦ. Τοῦτο ὑποστηρίζει ὁ σοφὸς Καθηγητὴς Perdrizet P., διότι τὰ τρία τεμάχια αὐτῶν τῶν νομισμάτων εὑρέθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Παγγαίου. Ὅθεν ἔναντι τῆς σημερινῆς Ζίχνης, ἡ ὁποία χωρίζεται ἀπὸ τὴν λίμνην τ' Ἀχινοῦ, εὑρίσκεται εἷς ἑλληνικὸς οἰκισμὸς φέρων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεσαίωνος τουλάχιστον, ἂν μὴ καὶ πρότερον, τὸ ὄνομα Τίντος, Τσίντζος, Τζίντζος, Ζίντσος, καὶ ὅπως ἀπὸ τὸ Κύζηκος - ηνῶν, Ἄβυδος - ηνῶν, γίνεται Τζίντζος - Τιντζ-ηνῶν, Τσιντ - ηνῶν, Τιντ - ηνῶν καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν νεοελληνικὸν τύπον Τυντηνῶν—Τυντανῶν—Τυντάνων ἢ Τυντήνων.

Τὸ Ροδολίβος καὶ τὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς Παγγαίου.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων εἰδικῶν ἱστορικῶν λόγων περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ τοπωνυμίου, θὰ πρέπει νὰ τονισθῆ καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ τὸ Ροδολίβος εἶναι ἀναμφισβητήτως τόπος κατῳκημένος ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, πάντως ὅτι ἱδρύθη οὐχὶ βραδύτερον τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, δηλαδὴ καθ' ἣν ἐποχὴν ἱδρύθη καὶ ἡ μεγάλη καὶ ἱστορικὴ γειτονικὴ πόλις τῆς Ἀμφιπόλεως, ἥτις πρότερον ὠνομάζετο «Ἐννέα Ὁδοί», τουθ' ὅπερ συνάγεται ἐκ τῶν σωζομένων αὐτόθι σπηλαίων. Κατὰ συνέπειαν καὶ τὸ ὄνομα ἀσφαλῶς ἐδόθη εἰς αὐτὸ ἔκτοτε. Ὅταν λοιπὸν ἔχωμεν περὶ τὸ Ροδολίβος ἄλλα ἑλληνικὰ τοπωνύμια ὡς τὸ τῆς Ἀφιπόλεως, Δραβήσκου, Μυρκίνου, Ἀργίλου, Δάτου, Γαζώρου, Ἰχνῶν, Μεθώνης, Γαληψοῦ, Ἀπολλωνίας, Περ-

γάμου, Ἐλευθερῶν, Οἰσύμης, Φάγρητος, Τραγίλου, Κρηνίδων, αἵτινες μετωνομάσθησαν Φίλιπποι κλπ. κλπ., κατὰ τίνα λογικὴν θὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι εἰς τὸ Ροδολίβος ἐδόθη σλαυϊκὸν ὄνομα; Πότε, πῶς καὶ διατί ἔλαβε σλαυϊκὸν ὄνομα, κατ᾿ ἐξαίρεσιν μόνον αὐτό, ὅταν πέριξ αὐτοῦ ὅλοι οἱ κατῳκημένοι τόποι ἔφερον ἑλληνικὰ ὀνόματα; Ἰδοὺ διατὶ δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι ἡ λέξις Ροδολίβος ἔχει προέλευσιν σλαυϊκὴν διότι φωνητικῶς ὁμοιάζει μὲ τὴν σλαυϊκὴν λέξιν «Ρόντλιβ» ὅλως αὐθαιρέτως καὶ χωρὶς ἄλλην τινα συνδεομένην μὲ αὐτὸ ἱστορικὴν αἰτίαν ἢ ἐξήγησιν. Ἂν ἐπρόκειτο βεβαίως περὶ ὀνόματος ἔχοντος τουρκικὴν ρίζαν, ὡς τὸ Κιοὺπ - κιόϊ, Γενῆκιοϊ, Μπαντὲμ τσιφλίκ, Μπερεκετλῆ, Ντικιλῆ Τὰς κλπ., θὰ ἐλέγομεν ὅτι κατὰ τὴν μακροχρόνιον τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐδόθη τουρκικὸν ὄνομα ἢ διότι τότε ἱδρύθη ἢ διότι μετωνομάσθη τὸ παλαιόν του ὄνομα. Τοιοῦτόν τι ὅμως δὲν συνέβη καὶ κατ᾿ οὐδένα τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ὁ Δραβῆσκος ἐλέγετο Σδραβῆκι καὶ ἡ λέξις Σδράβε εἰς τὴν βουλγαρικὴν σημαίνει ὑγεία, ὅμως τὸ Σδραβῆκι εἶναι ἡ ἀρχαία καὶ ἱστορικὴ πόλις Δραβῆσκος, ὅπου ἔλαβον χώραν μεγάλαι καὶ αἱματηραὶ μάχαι τὸν Δ΄ αἰῶνα π. Χ.

288

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

COLLART PAUL: Philippes ville de Macédoine, Paris 1937.
HEUZEY - DAUMET: Mission Archéologique de Macédoine, Paris 1876.
COLOCOTRONIS V.: La Mecédoine et l'Hélènisme Contemporain.
J. SVORONOS: L'Héllènisme primitif de la Mecédoine, Paris 1919.
ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ: Ἱστορία Πελοποννησιακοῦ Πολέμου.
ΗΡΟΔΟΤΟΥ: Ἱστορίαι.

289

ΔΥΟ ΠΑΛΑΙΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΑΣ

ΥΠΟ

ΑΣΤΕΡΙΟΥ ΘΗΛΥΚΟΥ

α) Τοῦ τζίρκ' τοὺ κ'λίκ'.

Ἕνα ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἔθιμα τῆς Νιγρίτας, ποὺ ἐτηρεῖτο πιστὰ καὶ γινόταν τὴν ἐποχὴ τοῦ ἁλωνισμοῦ τῶν σιτηρῶν, ἦταν καὶ «τοῦ τζίρκ' τοὺ κ'λίκ'».

Στὴν Νιγρίτα βέβαια οἱ γερόντοι καὶ οἱ μεγάλοι τὴν ἡλικία φυσικὰ ξέρουν καὶ θυμοῦνται τὸ ἔθιμο, μάλιστα καλύτερα ἀπὸ μᾶς. Ὅμως οἱ νεώτεροι ἴσως δὲν ἔχουν καθόλου ἰδέα αὐτοῦ, ποὺ ἄλλοτε ἦταν ἡ φροντίδα τῆς κάθε ἀγροτικῆς οἰκογένειας. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ δὲν ἐξαφανίστηκε ὁλωσδιόλου. Διατηρεῖται ἀκόμα καὶ γίνεται σὲ μερικὰ χωριά. Μιὰ ἡμέρα ὅμως θὰ ἐκλείψη ἐντελῶς. Γι' αὐτὸ πήραμε νὰ τὸ καταγράψουμε, ὥστε νὰ μείνη ἔστω σὰν μιὰ εἰκόνα καὶ παράστασι σὲ τοῦτο τὸ χαρτί, ἀφοῦ ὑπῆρξεν ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα καὶ ὡραιότερα ἔθιμα τοῦ τόπου μας.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸ ἔθιμο, κάθε γεωργικὸ σπίτι ἤ, ὅπως ἔλεγαν παλαιά, κάθε σπίτι τσιφτσῆ (1), ἀπὸ τὸ πρῶτο ἀλεύρι τῆς νέας ἐσοδείας σταριοῦ ποὺ ἔκαμνε, ἰδίως δὲ ἀπὸ τὸ λεγόμενο ***πρωϊμαλώνι***, θεωροῦσε ἀπαραίτητο νὰ κάνη ἕνα ἰδιαίτερο ψωμί, σὲ σχῆμα κουλούρας ἢ στὸ ταψί, καὶ εὐθὺς ὡς ψηνόταν τὸ τεμάχιζαν σὲ μικρὰ κομμάτια καὶ ἀφοῦ τὸ ἄλειφαν μὲ ἕνα στρῶμα ἀπὸ μέλι στὸ ἐπάνω μέρος, τὸ μοίραζαν στὰ γύρω σπίτια τῆς γειτονιᾶς, καθὼς καὶ στὸν κάθε ἐπισκέπτη τὴν ἡμέρα ἐκείνη ἢ καὶ περαστικὸ διαβάτη.

Τὸ ψωμὶ αὐτὸ τὸ ἀποκαλοῦσαν «τοῦ τζίρκ' τοὺ κ'λίκ'», δηλαδὴ τοῦ τζίτζικα ἡ κουλούρα, γιατὶ τὸ ἔκαμναν τάμα καὶ ἀφιέρωμα σ' αὐτόν, ποὺ ἀρχίζει νὰ λαλῆ τὸ τραγούδι του ἀπὸ τὸν Θεριστή (Ἰούνιο) καὶ παύει πρὸς τὸ τέλος τοῦ Ἁλωνιστῆ (Ἰουλίου) καὶ εἶχε αὐτὸν τὸν σκοπό: ἐπειδὴ ὁ τζίτζικας σὰν ἀδιάκοπος τραγουδιστὴς δὲν βρίσκει τὸν καιρὸ νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὶς βιοτικές του ἀνάγκες, μεριμνοῦσαν οἱ γυναῖκες τῶν γεωργῶν νὰ παρασκευάσουν αὐτὸ τὸ ψωμί, γιὰ διατροφὴ τῆς χρονιᾶς του.

Σήμερα κανένας γεωργὸς ἐδῶ δὲν τηρεῖ τὸ ἔθιμο αὐτό. Ὄχι γιατὶ τὸ ξέχασε, μὰ κυρίως γιατὶ δὲν γίνονται πρωϊμαλώνια τώρα, ἀφοῦ μὲ τὶς ἁλω-

(1) γεωργοῦ, κυρίως καλλιεργητοῦ δημητριακῶν.

νιστικὲς μηχανές, τὶς κομπίνες προπαντός, σὲ μιὰ μέρα, σὲ μιὰ ὥρα, κουβαλάει ὅλο τὸ σιτάρι στὸ σπίτι του, χωρὶς νὰ προφτάση καλά-καλὰ ν' ἀκούση τὸ λάλημα τοῦ τζίτζικα ἐπάνω στὴ δικάνι του, ὅπως παλιά.

Καὶ ξέρετε τί λέει ὁ τζίτζικας, ὅταν λαλῆ; Αὐτά, πάνω κάτω, ὅπως κατώρθωσαν νὰ συλλάβουν τὰ λόγια καὶ τὸ νόημά τους καὶ ὅπως κατώρθωσε νὰ τὰ συγκρατήση καὶ ἡ δική μας μνήμη:

Θερίζιτι, ἁλουνίζιτι
κὶ μένα κουλικούδι (1)
κριμάσ'τι του στὴν παλιουριὰ
νὰ ἔρτου νὰ τοὺ πάρου.
Τζί, τζί, τζί, τζί...

'Φῆκα σῦκα κὶ σταφύλια
κὶ σουρὸ κὶ λιχνιτῆρι,
πῆγα, γύρ'σα, δὲν τὰ βρῆκα.
Βρῆκα στάργια φυτρουμένα
κι ἀμπέλια κλαδημένα...
Τζί, τζί, τζί, τζί...

Θερίζιτι, ἁλουνίζιτι
κὶ μένα κουλικούδι,
κριμάσ'τι του στὴν παλιουριὰ
νὰ ἔρτου νὰ τοὺ πάρου.
Τζί, τζί, τζί, τζί...

β) 'Ο ντουντουλές.

Τώρα θὰ συνεχίσουμε μὲ ἕνα ἄλλο ἔθιμο, τὸν «ντουντουλέ», ποὺ γινόταν σὲ ἐποχὴ ἀνομβρίας καὶ μεγάλης ξηρασίας καὶ ποὺ τώρα ἔχει ἐκλείψει τελείως.

Τὸν παλιὸ καιρό, ἐπὶ τουρκοκρατίας, κατὰ περιόδους κατέφθαναν καὶ ἐδῶ οἱ πλανόδιοι τουρκόγυφτοι, οἱ λεγόμενοι Τσιαντηρλῆδες (2) ἢ Τσεγγενέδες (3), κ' ἔστηναν τὰ τσιαντήρια τους στὰ γύρω ἁλώνια τῆς Νιγρίτας. Αὐτοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀσχολίες τους, νὰ μαζεύουν καὶ νὰ γανώνουν ἀγ-

---

(1) κουλουράκι
(2) σκηνίτες
(3) γύφτος

γειά (1), νὰ πωλοῦν καὶ νὰ ἐπισκευάζουν μύλους ἀλέσματος καφέ, νὰ ἀκονοῦν μαχαίρια καὶ ψαλίδια σὲ τροχόπετρα ποὺ πάντα κουβαλοῦσαν μαζύ τους, νὰ συριανοῦν καὶ νὰ χορεύουν τὴν ἀρκούδα καὶ τὸ μαϊμούνι (πίθηκο), ποὺ καὶ αὐτὰ ἦταν συνακόλουθα μὲ τὸ πέρασμά τους, οἱ δὲ γυναῖκες τους νὰ πωλοῦν καὶ νὰ ἐπισκευάζουν κόσκινα καὶ σίτες, νὰ ρίχνουν τὰ χαρτιὰ καὶ νὰ λένε τὴ μοῖρα, νὰ ζητιανεύουν ψωμὶ καὶ ξύλα κι ἂν ἦταν χειμώνας καὶ ἄχυρο γιὰ τὰ κουτσογάδ'ρα τους, παράσταιναν καὶ τὸ θέαμα τοῦ ντουντουλέ.

Διάλεγαν δηλαδὴ ἕνα κορίτσι ἢ ἀγόρι, κάπως ὁμορφοκαμωμένο, 14 ἕως 16 χρόνων, καὶ ἀφοῦ τὸ στόλιζαν μὲ λουλούδια στὸ κεφάλι, τοῦ κρεμοῦσαν στεφάνι στὸ λαιμὸ καμωμένο ἀπὸ λυγαριὲς ἢ ἄλλα χαμόκλαδα καὶ στὴ μέση γύρω κρεμαστὰ ζώνη ἀπὸ διάφορα βοτάνια.

Τὸ παιδὶ αὐτό, πότε μονάχο καὶ πότε μὲ συνοδεία τῆς μάννας του ἢ τοῦ πατέρα του ἢ κανενὸς μεγαλύτερου ἀδελφοῦ, περιφερόταν στὰ σπίτια τῆς συνοικίας καὶ κατὰ προτίμησι στὰ μαγαζιὰ τῆς ἀγορᾶς, φωνάζοντας «ντουντουλεεές, ντουντουλεεές», καὶ μὲ ἀμοιβὴ μιὰ δεκάρα ἢ κανένα κομμάτι ψωμί, τυρί, χαλβὰ ἢ ἄλλη ἀσήμαντη ἀμοιβή, δεχόταν νὰ ρίξουν ἐπάνω του νερό, μέχρι σημείου ποὺ νὰ γίνη μούσκεμα ἐντελῶς.

Ἔτσι, εἴτε γιατὶ πίστευε ὁ κόσμος πὼς ἔτσι μποροῦσε νὰ προκληθῆ βροχή, τόσο ἀναγκαία καὶ περιζήτητη γιὰ τὴν γεωργία, εἴτε καὶ γιὰ ψυχαγωγία ἃς ποῦμε, καλοδεχόταν τὸν ντουντουλὲ καὶ μὲ εὐχαρίστησι ἔδιναν καὶ ὅσοι παρευρίσκονταν τριγύρω καὶ κύτταζαν τὸ θέαμα.

Τὴν ὥρα ποὺ ὁ ντουντουλὲς ἐχόρευε πηδηχτά, σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸ ποὺ τραγουδοῦσε ὁ ἴδιος τὸ παρακάτω τραγούδι σὲ γλῶσσα τουρκική, ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ ἢ ὁ μαγαζάτορας ἢ ὅποιος ἄλλος ἐκεῖ, ἔρριχνε ἐπάνω του νερό, λίγο - λίγο στὴν ἀρχή, μὲ ποτιστῆρι ἢ τενεκὲ ἢ κουβὰ ἢ καὶ στάμνα, καὶ μετὰ ὅσο νερὸ περιεῖχε τὸ δοχεῖο, ἀπὸ τὴν κορυφὴ μέχρι τὰ νύχια.

Τὰ λόγια τοῦ τραγουδιοῦ ἦσαν αὐτά:

Ἀλλὰχ βερσίν,
γιαμοὺρ γιαχσίν.
Βάι ντουντουλέ,
βάι ντουντουλέ.

Γιαμοὺρ γιαχσίν,
σαμοὺρ γιαχσίν.
Βάι ντουντουλέ,
βάι ντοντουλέ.

(1) χάλκινα οἰκιακὰ σκεύη.

Δηλαδή, σὲ ἐλεύθερη μετάφρασι :

Ὁ Θεὸς νὰ δώση
βροχὴ νὰ πέση.
'Αλίμονο στὸν ντουντουλέ,
ἀλοίμονο στὸν ντουντουλέ.

Βροχὴ πέφτει,
χρυσάφι πέφτει.
'Αλίμονο στὸν ντουντουλέ,
ἀλοίμονο στὸν ντουντουλέ ...

ἐννοῶντας πὼς δὲν θὰ ξαναϋπάρξη περίπτωσις νὰ περιβραχῆ τότε καὶ ἔτσι φυσικὰ θὰ χάση τὸ ψωμί του.

'Εδῶ σημειώνομε ὅτι γιὰ τὴν περίπτωσι τῆς ἀνομβρίας πιστεύομε πὼς μπορεῖ νὰ προκληθῆ βροχὴ μὲ τὰ εἰκονίσματα τῶν ἐκκλησιῶν ποὺ βγάζουν καὶ περιφέρουν γύρω ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς ἐνορίας, καθὼς καὶ μὲ ἰδιαίτερες λιτανεῖες, ἱκεσίες καὶ μεταφορὲς ἱερῶν λειψάνων.

Ὁ ντουντουλὲς δὲν ἀπαντᾶται σήμερα, καὶ γιατὶ ἐκεῖνοι οἱ γύφτοι ἔπαυσαν νὰ ἔρχονται καθὼς τότε μὲ τὰ κουτσὰ καὶ σακατεμένα πάντοτε γαϊδουράκια τους, τὰ χωρὶς σαμάρι, μὰ φορτωμένα ἐπάνω στὴ ράχη τους ὅλα τὰ κατούνια τους (1) καὶ στιβαγμένα ἐκεῖ καὶ τὰ μωρὰ παιδιά τους καὶ μὲ ὅλο τους τὸ συμπερίλογο (2), ἀλλὰ καὶ γιατὶ δὲν προκαλεῖ πλέον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῆ σημασία στὴν παλιὰ ἐκείνη πίστη. Γι' αὐτὸ χάθηκε καὶ αὐτὸ τὸ ἔθιμο γιὰ πάντα, κ' ἔμεινε σήμερα σὰν ἀνάμνησι μονάχα.

(1) τὰ οἰκιακὰ πράγματα, ρουχισμός, σκεύη κλπ.
(2) ὁλόκληρο τὸ νοικοκυριό.

293

ΠΕΤΡΟΥ Θ. ΠΕΝΝΑ

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΙΝ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ ΣΕΡΡΩΝ "ΟΡΦΕΥΣ,,

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ
(1900 - 1969)

Τὴν 27ην Νοεμβρίου 1969, ἕνας ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἐπιλέκτους τῆς παλαιᾶς Σερραϊκῆς γενεᾶς, ὁ Ἀθανάσιος Φωτιάδης, ἀπερφάνισε τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν μὲ τὸν αἰφνίδιον καὶ ἀδόκητον θάνατόν του.

Ἡ ἀπώλεια διὰ τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν ἦτο βαρυτάτη, διότι ὁ Ἀθανάσιος Φωτιάδης ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητα καὶ κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἐκλεκτούς, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν καὶ τὴν ποικίλην ἄλλην πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν δραστηριότητά των ἀνεδείχθησαν εἰς δεσπόζουσας προσωπικότητας καὶ φωτεινοὺς καθοδηγητὰς πάσης ὡραίας ἐκδηλώσεως, καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς των. Γεννηθεὶς τὸ 1900 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὰ ὡραῖα ἰδανικὰ ποὺ ἐτροφοδότουν τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν, — τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ ἀπὸ Βορρᾶ ἐπιδρομέως —, ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας ἀνεμίχθη εἰς ὅλας τὰς ἐθνικάς, κοινωνικὰς καὶ πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς Σερραϊκῆς γῆς.

Διὰ τὴν ἐν γένει δραστηριότητα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τὸν ἐθνικόν του ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν κατὰ τοῦ βουλγαρισμοῦ ἔντονον ἀντίθεσίν του, τὴν ὁποίαν ἐξεδήλωνε συμμετέχων ἐνεργῶς εἰς τοὺς διπλοὺς στόχους τοῦ κατὰ τὸ 1905 ἱδρυθέντος Μουσικογυμναστικοῦ Συλλόγου «Ὀρφεύς» [1], κατὰ τὸ ἔτος 1917 ἀπήχθη ὡς ὅμηρος ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν Βουλγάρων, μετ' ἄλλων 10.000 νέων ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν. Ἐπὶ μίαν διετίαν ὁλόκληρον, ἀπὸ κατέργου εἰς κάτεργον συρόμενος, ὑπέστη τὰ πάνδεινα καὶ ταπεινώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐτραυμάτιζον τὰ μύχια τῆς Ἑλληνικῆς του ψυχῆς. Μόνον ἡ ψυχικὴ ἀντοχὴ καὶ ἡ θέλησίς του νὰ ἐπιστρέψῃ κάποτε εἰς τὴν Πατρίδα ἐχαλύβδωσαν καὶ τὸ σῶμα τοῦ τότε ἐφήβου, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἀφανισμόν, ὅπως χιλιάδες ἄλλοι τῶν ὁμήρων, οἱ ὁποῖοι ἔσπειραν τὰ κόκκαλά των εἰς τὴν ἀφιλόξενον χώραν τῶν Βουλγάρων [2]. Ὅταν τὸ 1919, κατόπιν τοῦ τερματισμοῦ τοῦ πρώτου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ τῆς ὑπογραφείσης ἀνακωχῆς μετὰ τῆς ἡττηθείσης Βουλγαρίας, ὁ Ἀθανάσιος Φωτιάδης ἐπέστρεψεν εἰς Σέρρας, ράκος ἐν κυριολεξίᾳ, ἔθεσεν ὡς σκοπόν του τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τοῦ τόπου καὶ μὲ

---

(1) Διὰ τὴν δρᾶσιν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ κατὰ τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ 1905 ἱδρυθέντος «Ὀρφέως» βλέπε ***Πέτρου Θ. Πέννα*** «Ἱστορία τῶν Σερρῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων 1383—1913», Β' ἔκδοσις 1966, σελ. 227—231.

(2) Περὶ τῆς ὁμηρείας τῶν Σερραίων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων βλέπε ἐν τῷ παρόντι τόμῳ καὶ ἐν σελίδι 13—102 τὰς ἀναμνήσεις τοῦ ἐπίσης ἀπαχθέντος εἰς ὁμηρείαν Νατάλη Πέτροβιτς, ὑπὸ τὸν τίτλον «*Σερραίων Ὁμηρεία*».

ἔνθεον ζῆλον ἐπεδόθη εἰς τὰ κοινά, τὰ ὁποῖα ἀνιδιοτελῶς ἐξυπηρέτησε μέχρι τοῦ θανάτου του.

Λόγῳ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων τοῦ 1912 καὶ τοῦ 1913, ὁ «Ὀρφεύς», τὸ μόνον πνευματικὸν Σωματεῖον, εὑρίσκετο εἰς πλήρη ἀδράνειαν, σχεδὸν ἐν διαλύσει. Πολλοὶ ἐφρόνουν ὅτι ἐκπληρωθέντος τοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὁποῖον συνεστήθη ὁ «Ὀρφεύς», δηλαδὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Σερρῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βουλγάρους, ἡ περαιτέρω διατήρησις καὶ συνέχισις τῶν σκοπῶν αὐτοῦ παρεῖλκε.

Ὁ Φωτιάδης σθεναρῶς ἀντέκρουσε τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν καὶ μετ' ἄλλων ἐκλεκτῶν Σερραίων ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἀνασύστασιν αὐτοῦ, μὲ σκοποὺς καθαρῶς καλλιτεχνικοὺς πλέον, οὕτω δὲ ἀπεφεύχθη ἡ διάλυσις τοῦ ὡραίου αὐτοῦ Σωματείου, τὸ ὁποῖον παρὰ τὰς περιστασιακὰς περιπετείας συνέχισε καὶ συνεχίζει μέχρι σήμερον ἐπιτυχῶς τὴν πνευματικὴν καὶ μουσικὴν παράδοσιν καὶ καλλιέργειαν τῆς νεολαίας τῶν Σερρῶν.

Ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Προέδρου τοῦ «Ὀρφέως», τὸν ὁποῖον διηύθυνεν ἐπιτυχῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἠγωνίσθη μετὰ πάθους καὶ αὐταπαρνήσεως διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ «Ὠδείου Σερρῶν».

Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον ***«Σύντομον ἱστορικὸν τῆς ἱδρύσεως καὶ λειτουργίας τοῦ Ὠδείου Σερρῶν «Ὀρφεύς», ὡς προκύπτει ἐκ τῶν πρακτικῶν συνεδριάσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου αὐτοῦ»*** ἀνευρέθη εἰς τὸ Ἀρχεῖον του. Τοῦτο μοὶ ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ἐν Σέρραις ἐκλεκτοῦ δικηγόρου Δημητρίου Ζ. Ζαπρούδη, φίλου καὶ συνεργάτου καὶ πνευματικοῦ του πατρός, ὡς ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος τὸν Φωτιάδην, εἰς τὴν πρός με ἐπιστολήν του τῆς 12 Αὐγούστου 1972.

Τὸ σύντομον τοῦτο σημείωμα εἶναι ἀδιάψευστος μαρτυρία τῆς μουσικῆς καλλιεργείας τοῦ Φωτιάδου καὶ τοῦ πάθους του πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον, τὰ ὁποῖα εἶχον ὡς τελικὸν ἀποτέλεσμα τὴν ἵδρυσιν τοῦ «Ὠδείου τῶν Σερρῶν», τὸ ὁποῖον, παρὰ τὴν ἐκ τῶν πολεμικῶν περιστάσεων διάλυσίν του, ἀποτελεῖ μίαν φωτεινὴν σελίδα καὶ μίαν ἀπόδειξιν τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Σερραϊκοῦ λαοῦ. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν λοιπὸν αὐτὴν ἀξίζει τὴν καταχώρησίν του εἰς τὰς σελίδας τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», ὡς δεῖγμα καὶ τοῦτο μνημειακόν, ποὺ προσπορίζει τιμὴν εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν.

Εἰς τὸν ἀναγνώστην τοῦ συντόμου τούτου ἱστορικοῦ τῆς ἱδρύσεως καὶ λειτουργίας τοῦ Ὠδείου τῶν Σερρῶν ἐναπόκειται νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως τὴν ὅλην προσπάθειαν μιᾶς ὁμάδος ἐκλεκτῶν Σερραίων, μὲ πρωτοστατοῦντα τὸν Ἀθ. Φωτιάδην. Διὰ τοῦτο δὲν προβαίνομεν εἰς περαιτέρω λεπτομερειακὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀθανασίου Φωτιάδη εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ὠδείου καὶ εἰς τὰ πλαίσια μόνον τοῦ Μουσικογυμναστικοῦ Συλλόγου «Ὀρφεύς».

Ἀνήσυχος καὶ δημιουργικὴ φύσις ἐπρωτοστάτησεν εἰς ὅλας τὰς πατριωτικάς, φιλανθρωπικάς, ἐπιστημονικὰς καὶ πνευματοκαλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐλάμβανον χώραν εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν.

Οὕτω τὸ ἔτος 1946 ἵδρυσε τὴν Ἑταιρείαν Ἐπιστημόνων, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωσε σειρὰν διαλέξεων καὶ ἐδημιούργησεν ἀξιολογωτάτην πνευματικὴν κίνησιν. Ἀλλὰ δὲν ἠρκέσθη εἰς τοῦτο. Ἐν συνεχείᾳ ἐμπνέεται καὶ ἱδρύει τὴν Σερραϊκὴν Πολιτιστικὴν Ἑταιρείαν (Σ.Π.Ε.) μὲ εὐρυτέρους πνευματικοὺς στόχους. Ὡς πρῶτος Πρόεδρός της ὁ Ἀ. Φωτιάδης ἐθεμελίωσε τὸ περαιτέρω ὑπόβαθρον αὐτῆς, καὶ μὲ τὴν καταπλήσσουσαν ζωτικότητα τῶν διαδόχων ἐν τῇ προεδρείᾳ αὐτῆς αὕτη σήμερον ἐξειλίχθη εἰς ἕνα σπάνιον δι' ἐπαρχιακὴν πόλιν πνευματικὸν πυρῆνα, διὰ τῆς ἱδρύσεως Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου, τὴν ἕδραν τοῦ ὁποίου ἐτίμησαν προσωπικότητες πανελληνίου κύρους.

Τὸ 1953 εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» ἐδημοσίευσα μελέτην μου περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἐκλεκτοῦ Μακεδόνος Ἀναστασίου Πολυζωίδου (1), ὁ ὁποῖος ἔδρασε καὶ διέπρεψεν ὡς δικαστής, ὡς λόγιος καὶ ἀγωνιστὴς τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Φωτιάδης ἀμέσως συνέλαβε καὶ μετουσίωσε τὸ νόημα καὶ τὴν σημασίαν τῆς ὑπ' ἐμοῦ προβολῆς τῆς προσωπικότητος τοῦ Πολυζωίδου, ὁ ὁποῖος ἔσωσε τὴν τιμὴν τῆς Δικαιοσύνης, ἀρνηθεὶς νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰς θάνατον κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Πλαπούτα καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, καὶ ἐτίμησε τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ τὰς θέσεις, εἰς ἃς ἀνῆλθεν.

Μὲ ἀλλεπαλλήλους ἐπιστολάς του μὲ παρώτρυνε τότε νὰ ἔλθω εἰς Σέρρας καὶ νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ ἀνδρός. Πραλλήλως εἰσηγήθη εἰς τὸν Δικηγορικὸν Σύλλογον ὅπως τὴν ἰδίαν ἡμέραν καὶ ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ Πολυζωίδου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Σερρῶν, διὰ νὰ ἀποτελῇ δίδαγμα καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς διακονοῦντας τὴν Δικαιοσύνην. Ὁ ἀείμνηστος Κωνστ. Πατσόπουλος, Πρόεδρος τότε τοῦ Δικ. Συλλόγου, ἐνεστερνίσθη ἀσμένως τὴν πρότασιν τοῦ Φωτιάδη, καὶ κατόπιν ἐπισήμου προσκλήσεως τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Σερρῶν, ἐδόθη ὑπ' ἐμοῦ τὴν 8ην Νοεμβρίου 1953 ἀπὸ τῆς ἕδρας τοῦ Πρωτοδικείου Σερρῶν ἡ περὶ τοῦ Πολυζωίδου ὁμιλία μου, παρουσίᾳ τῶν Δικαστῶν, τῶν Δικηγόρων, τοῦ Νομάρχου καὶ ὅλων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Διοικητικῶν, Δημοτικῶν καὶ Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν.

Δὲν θὰ λησμονήσω τὴν ἀπαστράπτουσαν φυσιογνωμίαν του τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀντικατόπτριζε τὴν ἀπόλυτον ψυχικὴν καὶ πνευματικήν του ἱκανοποίησιν, διότι αἱ Σέρραι ἐτίμησαν, ἔστω καὶ δι' ἀναρτίσεως μιᾶς φωτογραφίας αὐτοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου, τὸ ἐκλεκτὸν τέκνον τῶν Σερρῶν καὶ Μελενίκου. Ἀνέφερα τὸ περιστατικὸν τοῦτο, ὄχι διὰ νὰ ἐπαναφέρω εἰς τὴν ἐπιφάνειαν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ καὶ ἐμὲ προσωπικῶς, ἀλλὰ διὰ νὰ καταδειχθῇ πόσον ὁ Φωτιάδης εἶχε συνείδησιν

(1) «Σερραϊκὰ Χρονικά», τόμος Α', σελ. 1—64. Ἀθῆναι 1953.

τῆς τιμῆς καὶ τοῦ χρέους τῶν συγχρόνων, ὅπως τιμῶσι τοὺς διαπρέψαντας συμπατριώτας μας εἰς τὸ παρελθόν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὸ καύχημα καὶ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς πόλεώς μας. Ἀπότοκος τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς ἦτο καὶ ἡ ἰδέα τῆς προβολῆς ὅλων τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τοῦ νομοῦ Σερρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπέδειξαν ἰδιαιτέραν δρᾶσιν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς, κοινωνικῆς, ἐθνικῆς κλπ. δραστηριότητος, διὰ τῆς δημιουργίας παρὰ τῇ Σ.Π.Ε. Πινακοθήκης καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως πολυτελοῦς λευκώματος μὲ συντόμους αὐτῶν βιογραφίας, ποὺ ἐκυκλοφόρησε μετὰ τὸν θάνατόν του. Διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς τε Πινακοθήκης καὶ τοῦ Λευκώματος εἰργάσθη ἐντατικῶς, πλὴν ὁ ἀδόκητος θάνατος τὸν ἐστέρησε τῆς χαρᾶς νὰ ἴδη τὸ ἔργον του ὁλοκληρωμένον.

Ἐλπίζομεν ὅτι μεταθανατίως ἤδη θὰ ἴδωμεν ἀναρτωμένην τὴν προσωπογραφίαν του εἰς τὴν σειρὰν τῶν προσωπικοτήτων τῆς Πινακοθήκης, διὰ νὰ ὑπενθυμίζη τὰ ὅσα ὑπὲρ τῆς Σ.Π.Ε. εἰδικώτερον καὶ τὴν ἐν γένει πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Σερρῶν ἔπραξεν.

Ὁ Ἀθανάσιος Φωτιάδης δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος μὲ τὴν εὐρυμάθειάν του καὶ τὴν βαθυτάτην νομικὴν κρίσιν, ἡ ὁποία ἐβάρυνεν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ καὶ λαμπρὰν ἄσκησιν τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος. Μὲ τὴν ἀπέραντον ψυχικήν του εὐγένειαν καὶ τὸ ἄριστον ἦθος εἶχεν ἀποσπάσει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀπεριόριστον ἐκτίμησιν ὄχι μόνον τοῦ Δικηγορικοῦ καὶ Νομικοῦ κόσμου, ἀλλὰ ὁλοκλήρου τῆς Σερραϊκῆς κοινωνίας.

Μὲ τοιαῦτα προσόντα ἐκλήθη νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του, τὰς γνώσεις του καὶ τὴν πεῖραν του εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας. Κατὰ τὰ ἐπάρατα ἔτη τῆς βουλγαρικῆς καὶ γερμανικῆς κατοχῆς ὑπηρέτησεν ὡς Νομάρχης Χαλκιδικῆς, ἀργότερον δὲ ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Μακεδονίας. Ὡς Νομάρχης Χαλκιδικῆς κατὰ τὰ ἔτη 1940—1944 προσέφερε τὴν βοήθειάν του, ὀργανώσας σύστημα διασώσεως καὶ διαφυγῆς ἐκ τῆς κατεχομένης Ἑλλάδος Ἄγγλων στρατιωτῶν.

Ἐπανακάμψας μετέπειτα εἰς Σέρρας ἐλάμπρυνε τὸ δικηγορικὸν λειτούργημα μὲ τὴν ἐπιστημονικήν του κατάρτισιν, συμμετέσχε δὲ ἐνεργῶς, ὡς εἴδομεν, εἰς πᾶσαν πατριωτικήν, φιλανθρωπικὴν κλπ. ἐκδήλωσιν. Πλὴν τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν του διετέλεσε καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Νοσοκομείου Σερρῶν, ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του δὲ ταύτην συνετέλεσεν ὥστε τὸ νοσηλευτικὸν τοῦτο ἵδρυμα νὰ ἐξελιχθῆ εἰς ἕνα τῶν ἀρτιωτέρων νοσοκομειακῶν συγκροτημάτων τῆς Μακεδονίας.

Αὐτὴ εἶναι ἐν περιλήψει ἡ προσωπογραφία τοῦ Ἀθανασίου Φωτιάδη, ἡ ὁποία ἐκπέμψασα κατὰ τὴν μακρὰν τοῦ βίου του διαδρομὴν τὴν ψυχικὴν καὶ πνευματικήν του ἀκτινοβολίαν, ἂς γίνῃ καὶ ἐφεξῆς ὁδηγὸς καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς ἐπιγενομένους Σερραίους.

Τὸ σύντομον ἱστορικὸν τῆς ἱδρύσεως καὶ λειτουργίας τοῦ Ὠδείου Σερρῶν «ΟΡΦΕΥΣ», ὡς προκύπτει ἐκ τῶν πρακτικῶν συνεδριάσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου αὐτοῦ.

Οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐπέβαλον τὴν ἵδρυσιν τοῦ Συλλόγου «Ὀρφεὺς» ἦσαν καθαρῶς ἐθνικοί. Ἐμφανῶς μὲν οἱ σκοποί του ἦσαν καλλιτεχνικοὶ (μουσική-θέατρον), εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἐπεδιώκετο ἡ διὰ συναυλιῶν καὶ θεατρικῶν παραστάσεων δημιουργία πόρων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, συνάμα δέ, διὰ τῆς πρὸς τοῦτο περιοδείας εἰς τὰ χωρία τοῦ νομοῦ, ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων καὶ ἡ μεταφορὰ ὅπλων καὶ πυρομαχικῶν εἰς τὰ ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον δρῶντα ἀποσπάσματα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταρτῶν.

Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας, ἔπαυσε πλέον ὑφιστάμενος ὁ κύριος σκοπὸς δι᾽ ὃν ἱδρύθη ὁ «Ὀρφεὺς» καὶ παρέμεινε πλέον οὗτος ὡς καθαρὸν καλλιτεχνικὸν σωματεῖον, χωρὶς ὅμως καμμίαν ἰδιαιτέραν δρᾶσιν, λόγῳ τοῦ ἀμέσως ἐπακολουθήσαντος πρώτου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μετὰ τὸ 1918 ἀνασύστασιν τοῦ Συλλόγου ὑπὸ 19 παλαιῶν μελῶν αὐτοῦ, προσετέθη εἰς τὰς ἐπιδιώξεις του καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἐνίσχυσις τοῦ κλασσικοῦ ἀθλητισμοῦ, αἱ δὲ μετέπειτα διοικήσεις προσέθεσαν καὶ τμῆμα ποδοσφαίρου, ὅπερ εἶχε δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Συλλόγου, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνταποκριθοῦν μὲ τὸ αὐτὸ πρέπον ἐνδιαφέρον ὅλοι οἱ τομεῖς τῶν ἐπιδιώξεών του, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ διότι τὸ τμῆμα τοῦ ποδοσφαίρου ἀπήτει συνεχῶς σημαντικὰς δαπάνας, οὐδὲν ἀποδίδον καὶ ἀπορροφοῦν ὄχι μόνον τὰ ἐκ τῶν συναυλιῶν καὶ ἄλλων ἐμφανίσεων ἔσοδα τοῦ Σωματείου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἔκτακτα ἐκ δανείων, ἐπιχορηγήσεων, ἐνοικίων κλπ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου, μικροτέρου τῆς διετίας, ἐξηντλήθη ἐν τῷ συνόλῳ του ποσὸν 200.000 δραχμῶν περίπου, προερχομένων ἐκ καθυστερουμένων μισθωμάτων τῆς αἰθούσης, δαπανηθέντων δὲ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τοῦ τμήματος τοῦ ποδοσφαίρου. Ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς τῆς καταστάσεως ἦτο καὶ ἡ σημαντικὴ μείωσις ἐπιδόσεως εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν τομέα καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸν κλάδον τῆς μουσικῆς, διότι ὁ τοῦ θεάτρου εἶχε σχεδὸν ἐγκαταλειφθῆ.

Εἰς τὰς κατ᾽ ἔτος γενικὰς συνελεύσεις, ἐτίθετο κατὰ κανόνα, πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἀ. Φ., θέμα διαχωρισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν διαχειρίσεων τῶν κλάδων μουσικῆς καὶ ἀθλητισμοῦ, εἰδικώτερον δὲ τοῦ ποδοσφαίρου, τοῦ ὁποίου καὶ αὐτοῦ φυσικὸν ἦτο αἱ ἐπιδόσεις νὰ εἶναι μειωμέναι, ἀποκρουόμενον ὅμως μετὰ φανατισμοῦ ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ (ποδοσφαίρου), ἕως ὅτου μετὰ

πάροδον ἐτῶν κατέστη πλέον ὑπὸ πάντων κατανοητὸν ὅτι ἐχρειάζετο κάποια ἀναδιαμόρφωσις τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ Συλλόγου.

Ὑπὸ τοιαύτας πιθανῶς συνθήκας ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ Ἀ. Φ., ὡς προέδρου τοῦ Συλλόγου, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμῶν νὰ προωθήσῃ τὸν κλάδον τῆς μουσικῆς, εὑρισκόμενος δὲ πρὸ τῆς γνωστῆς μετὰ φανατισμοῦ ἀντιδράσεως τῶν φίλων τοῦ ποδοσφαίρου, κατέληξε μετὰ μελέτην τοῦ ὅλου θέματος εἰς τὴν ἑξῆς λύσιν :

Νὰ ἱδρυθῇ ἰδιαίτερος, αὐτοτελὴς διοικητικῶς καὶ οἰκονομικῶς, ὀργανισμὸς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κλάδου τῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐπετυγχάνετο μὲ τὴν ἵδρυσιν Ὠδείου ἐν Σέρραις, μὲ τὸν ἴδιον βέβαια τίτλον τοῦ «Ὀρφέως», ἀφοῦ θὰ ἐπήγαζεν ἐξ αὐτοῦ καὶ θὰ ἦτο δημιούργημα αὐτοῦ, ὁ δὲ «Ὀρφεὺς» νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἄλλων κλάδων του καὶ κυρίως τοῦ ἀθλητισμοῦ.

Αἱ σκέψεις αὐταὶ ἐπεκροτήθησαν ἐνθέρμως ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη τοῦ Δ. Συμβουλίου τοῦ «Ὀρφέως» καὶ ἤρχισε πλέον νὰ μελετᾶται ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως καὶ ἐξευρέσεως τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς τοῦτο δαπανῶν. Ἡ ἐξάρτησις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἐκ τῶν συνδρομῶν τῶν μελῶν, τῶν ἐπιχειρήσεων (Δημοτικῶν, Κρατικῶν ἢ ἄλλων Ὀργανισμῶν) καὶ τῶν διδάκτρων τῶν μαθητῶν, βασιζομένων εἰς τὴν ἐθελουσίαν προσφορὰν τῶν δωρητῶν, μὴ παρέχουσαν ὅμως οὐδεμίαν βεβαιότητα ὅσον ἀφορᾶ τὸν χρονικὸν καὶ ποσοτικὸν προσδιορισμόν των, οὐδόλως ἐγγυᾶτο τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν ἑνὸς Ὠδείου, ἔχοντος ἀνάγκην παγίων πόρων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δαπανῶν τῆς τακτικῆς λειτουργίας αὐτοῦ (μισθοὶ διδακτικοῦ κλπ. προσωπικοῦ, μισθώματα καταλλήλου κτιρίου, ἀγορὰ καὶ συντήρησις μουσικῶν ὀργάνων κλπ.). Προεκρίθη κατόπιν τούτου ἡ πρότασις τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου Β. Παπαλεξίου περὶ δημιουργίας παγίων πόρων, διὰ μικρᾶς ἐπιβαρύνσεως τῆς καταναλώσεως τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ φωτισμόν, ὑπὲρ τοῦ Ὠδείου.

Ἐπὶ διετίαν τὸ Δ. Συμβούλιον κατέβαλλε τεραστίας προσπαθείας διὰ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, κατ᾿ ἐπανάληψιν δὲ ὁ Πρόεδρος αὐτοῦ (Α. Φ.) ἰδίαις του δαπάναις μετέβη εἰς Ἀθήνας ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Κοινοβουλίου τὴν πρότασιν καὶ ψήφισιν σχετικοῦ νόμου.

Φυσικὸν ἦτο ἡ προσπάθεια αὐτὴ τοῦ «Ὀρφέως» νὰ δημιουργήσῃ ἀντιδράσεις εἰς μερίδα τοῦ Σερραϊκοῦ κοινοῦ, ἡ ὁποία δι᾿ ἐντύπων καὶ ψηφισμάτων ἰδιωτῶν καί τινων ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων κατεδίκαζε τὴν ἐπιβολὴν τοιαύτης, ὡς ἔλεγεν, φορολογίας.

Ἡ θέλησις ὅμως τῶν διοικούντων τὸν «Ὀρφέα» καὶ ἡ πίστις των εἰς τὸ ἔργον ποὺ ἀνέλαβον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ καρποφορήσουν καὶ εἰς μίαν τελευταίαν συζήτησιν μὲ τὸν τότε Ὑφυπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν ἀείμνη-

στον Δημήτριον Χέλμην, ἔλαβεν ὁ Α. Φ. τὴν τελειωτικὴν ὑπόσχεσιν νὰ εἰσαγάγη εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς ψήφισιν τὸ σχετικὸν νομοσχέδιον, ὅπερ τῷ εἶχε παραδοθῆ ἕτοιμον, συντεταγμένον, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὸν νόμον 6933/34, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεβάλλετο εἰδικὸν τέλος ὑπὲρ τοῦ 'Ωδείου Σερρῶν «'Ορφεύς», ἐπὶ ἑκάστου ὡριαίου χιλιοβὰττ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος καταναλισκομένου πρὸς φωτισμὸν τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ ἑκάστου εἰσητηρίου τῶν κινηματογράφων καὶ δημοσίων θεαμάτων τῆς πόλεως.

"Ηδη εἶχεν ἱδρυθῆ τὸ νομικὸν πρόσωπον τοῦ 'Ωδείου.

'Ιδρυταὶ αὐτοῦ ὑπῆρξαν οἱ :

1. 'Αθανάσιος Φωτιάδης, δικηγόρος
2. Γεώργιος Μόσχου »
3. Σταῦρος Παυλίδης, ἔμπορος
4. Βασίλειος Παπαλεξίου, ὑπάλληλος Δήμου
5. Κωνσταντῖνος Σχοινᾶς, ἰδιωτικὸς ὑπάλληλος
6. Κωνσταντῖνος Φωκᾶς, βιβλιοχαρτοπώλης
7. Στέργιος Χ. 'Αγγέλου, ἐμπορορράπτης
8. Γεώργιος Καραλέμπας, λογιστὴς
9. Κωνσταντῖνος Περδικάρης, ἐπιχειρηματίας
10. 'Ιωάννης Ζούνης, ἰδ. ὑπάλληλος
11. Βασίλειος Σταυρίδης, τυπογράφος
12. Δημήτριος Μικρούλης, κομμωτής.

Οὗτοι συνῆλθον τὴν 1 Φεβρουαρίου 1934 εἰς τὸ δικηγορικὸν γραφεῖον τοῦ κ. Α. Φ., ὅπου συνετάχθη καὶ ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον ἱδρύσεως, ἐξελέγη δὲ καὶ προσωρινὴ 'Επιτροπὴ ἐκ τῶν :

1. 'Αθαν. Φωτιάδου
2. Γεωργ. Μόσχου
3. Σταυρ. Παυλίδη
4. Κων. Φωκᾶ
5. Βασ. Παπαλεξίου
6. Κων. Σχοινᾶ καὶ
7. Γεωργ. Καραλέμπα,

εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ ἐπιμέλεια διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἔγκρισιν τοῦ καταστατικοῦ, ἡ συνέχισις τῶν προσπαθειῶν διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὡς ἄνω νόμου καὶ

ἡ προσωρινὴ διοίκησις μέχρις ἐκλογῆς τῆς Ἐφορείας τοῦ Ὠδείου ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν μελῶν αὐτοῦ.

Τὴν 28-12-1934 ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα Κυβερνήσεως ὁ ὡς ἄνω νόμος (6933) καὶ τὴν 12-1-1935 ἡ Προσωρινὴ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλισιν τῆς Γεν. Συνελεύσεως, ἡ ὁποία καὶ πράγματι συνελθοῦσα τὴν 23 τοῦ ἰδίου μηνός, ἐξέλεξε τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα τὴν ἑπομένην κατηρτίσθησαν εἰς σῶμα, ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν :

1. Ἀθαν. Φωτιάδου ὡς Προέδρου
2. Νικ. Στρατάκη ὡς Ἀντιπροέδρου
3. Σταύρου Σταυρίδου ὡς Γραμματέως
4. Βασ. Παπαλεξίου ὡς Ταμίου
5. Κων. Σχοινᾶ ὡς Κοσμήτορος
6. Θεοδ. Θαλασσινοῦ
7. Ἀθαν. Παρίση
8. Κων. Φωκᾶ καὶ
9. Πέππο Καμπελῆ ὡς μελῶν.

Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἐτονίσθη ἰδιαιτέρως ὅτι ἡ ἵδρυσις τοῦ Ὠδείου ὠφείλετο εἰς τὰς προσπαθείας, τὰς ὁποίας ἐπὶ διετίαν εἶχε καταβάλει ἡ διοίκησιν τοῦ «Ὀρφέως» διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, διοργανώσασα ἐκτὸς ἄλλων καὶ εἰδικὰς συναυλίας διὰ προσκλήσεως καλλιτεχνῶν ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς ἀφύπνισιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν μουσικήν, καὶ ἐν τέλει, δι᾽ ἀποφάσεως τῆς Γεν. Συνελεύσεως τῶν μελῶν του (τοῦ «Ὀρφέως»), παραχωρήσαντος δωρεὰν εἰς τὸ Ὠδεῖον ὅλα τὰ μουσικά του ὄργανα, ἀξίας 100.000 δραχμῶν περίπου. Κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην ἀπεφασίσθη ἡ ἀνάρτησις τῶν φωτογραφιῶν τῶν Ἀθ. Φωτιάδη καὶ Β. Παπαλεξίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ὠδείου, τοῦ μὲν πρώτου διὰ τὰς ἀόκνους καὶ δαπανηρὰς προσπαθείας του διὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτοῦ, τοῦ δὲ δευτέρου διὰ τὴν ἔμπνευσίν του πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν παγίων πόρων, ἀπεφασίσθη δὲ καὶ ἡ ἀνάρτησις τῶν εἰκόνων ὅλων τῶν ἱδρυτῶν αὐτοῦ.

Ἡ δρᾶσις καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Ὠδείου ὑπῆρξαν τῷ ὄντι καταπληκτικά. Τὸ πρῶτον κτίριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγκατεστάθη (ἡ οἰκοδομὴ τῆς ἄλλοτε Ὀθωματικῆς Τραπέζης), εἶχε διαρρυθμισθῆ καὶ τακτοποιηθῆ κατὰ τόσον ἄρτιον καὶ καλλιτεχνικὸν τρόπον, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὸν ἀπροκάλυπτον ἐνθουσιασμὸν ὅλων τῶν πολιτῶν. Δυστυχῶς μετ᾽ ὀλίγων μόνον μηνῶν λειτουργίαν κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου 1935, καὶ ἔκτοτε ἐστεγάζετο εἰς ἄλλα ἐπὶ ἐνοικίῳ οἰκήματα.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν λῆψιν ἀποφάσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου, ὅπως ἐπισπεύσῃ τὰς ἐνεργείας του διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἰδιοκτήτου ἀκινήτου, τὸ ὁποῖον ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιῇ ὄχι μόνον τὰς καθ᾽ αὐτὸ

ἀνάγκας λειτουργίας τοῦ 'Ωδείου, ἀλλὰ καὶ ἄλλας γενικωτέρας τοιαύτας τῆς πόλεως. Ἤδη εἶχον προηγηθῆ συνεννοήσεις τῶν Α. Φωτιάδη καὶ Θ. Θαλασσινοῦ ἐκ μέρους τῆς Διοικήσεως τοῦ 'Ωδείου μετὰ τοῦ ἐν 'Αθήναις λογοτέχνου κ. Θ. Συνοδινοῦ καὶ τοῦ Συλλόγου Ἑλλήνων Ἠθοποιῶν, διὰ τὴν δημιουργίαν εἰς τὴν πόλιν μας αἰθούσης καταλλήλου διὰ θεατρικὰς παραστάσεις, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύναντο τὰ θεατρικὰ συγκροτήματα τῆς πρωτευούσης νὰ κάμνουν τὰς ἐμφανίσεις των, ἔναντι μικροῦ ποσοστοῦ ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν παραστάσεων, ἀγομένου ὅμως εἰς πίστωσιν δανείου, ὅπερ θὰ ἐχορηγεῖτο διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν. Τὰ σχέδια ὅθεν τοῦ κτιρίου περιελάμβανον ἰδιαιτέρας αἰθούσας διδασκαλίας τῶν μαθημάτων καὶ δοκιμῶν, καὶ συγχρονισμένην αἴθουσαν χωρητικότητος τοὐλάχιστον 500 προσώπων, εἰδικῶς διαρρυθμιζομένην κατὰ περίστασιν, ὥστε νὰ εἶναι κατάλληλος διὰ συναυλίας, θεατρικὰς παραστάσεις καὶ διαφόρους ἄλλας συγκεντρώσεις (χορευτικάς, ἑορταστικὰς κλπ.).

Πράγματι δὲ αἱ προσπάθειαι αὗται ἐκαρποφόρησαν καὶ ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος ἐξευρέθη καὶ ἐξησφαλίσθη. Ἡ ἐπιτυχία τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν ὠφείλετο κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν συμβολὴν τοῦ τότε Δημάρχου κ. Γ. Μόσχου καὶ τῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἀποτελεσθείσης ἐκ τῶν :

1.—'Αλεξάνδρου Τριανταφυλλίδου,
2.—Δημητρίου Γούναρη,
3.—Χρήστου Δημοπούλου,
4.—Θεοδ. Ζίχναλη,
5.—Ζήση Καρυοφύλλη,
6.—Μιχ. Κατσανοπούλου,
7.—'Αθαν. Παπαπαναγιώτου,
8.—Πέτρου Παπαχαραλαμπίδη καὶ
9.—Δημ. Παυλίδη,

ἐκτὸς τῶν Ν. Γώγα, Λ. Παπαντωνίου καὶ 'Ι. Μέρτζιου μειοψηφισάντων.

Ἡ λειτουργία τοῦ 'Ωδείου τελοῦσα ὑπὸ τὴν εὐγενῆ καὶ ἐθελουσίαν ἐποπτείαν καὶ τοῦ Δ/ντοῦ τοῦ Κρατικοῦ 'Ωδείου Θεσ/νίκης κ. 'Αλεξ. Καζαντζῆ, ὑπῆρξεν παραδειγματική, ἀποσπάσασα τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Ἑλλάδος. 'Απὸ τοῦ πρώτου ἔτους ἐνεγράφησαν 180 μαθηταί, εἰς τὰς σχολὰς αὐτοῦ, τῶν κάτωθι μαθημάτων :

1) Πιάνου,
2) Βιολίου καὶ βιόλας,
3) Βιολοντσέλλου,

4) Βαθυχόρδου (κόντρα μπάσο)
5) Πνευστῶν,
6) Μονῳδίας,
7) Χορῳδίας,
8) Μουσικῆς δωματίου καὶ
9) Θεωρίας.

Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν προσελαμβάνετο μετὰ συμβουλευτικὴν γνώμην καὶ τοῦ Δ/ντοῦ τοῦ Κρατικοῦ Ὠδείου Θεσ/κης κ. Ἀλεξ. Καζαντζῆ, ἐδίδαξαν δὲ κατὰ τὰ 4 σχολικὰ ἔτη μέχρι τοῦ πολέμου οἱ ἑξῆς :

1) Ἀλέξ. Μπλενόβ,	Βιολὶ καὶ Δ/ντὴς τοῦ Ὠδείου,
2) Μάρκος Ἰωαννίδης	» βοηθός,
3) Β. Κοριτσάνης	»
4) Σ. Κασάρας	»
5) Γ. Γεωργιάδης	πιάνο
6) Ἀλεξάνδρα Μπουναπάτσι	»
7) Μαρίκα Οἰκονόμου	»
8) Δὶς Ἀσικιὰν	μονῳδία καὶ πιάνο,
9) Χρ. Σταματίου	θεωρητικά,
10) Βαΐου	πνευστά.

Ὁ ἐξοπλισμὸς διὰ μουσικῶν ὀργάνων ἐπραγματοποιήθη ὡς ἑξῆς :

α΄) Διέθεσαν ἀρχικῶς οἱ καθηγηταὶ Μπλενὸβ καὶ Γεωργιάδης τὰ ἰδικά των πιάνα δωρεάν.

β΄) Ἠγοράσθησαν ἕνα μεταχειρισμένο καὶ δύο καινουργῆ.

γ) Ὁ Σύλλογος Ἀπόλλων ἐδώρησε ἕνα βιολοντσέλο καὶ

δ) Ὁ . . . . Πασχαλιᾶς διέθεσε τὸ ἰδικόν του κόντρα μπάσσο (βαθύχορδον).

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ μαθηταὶ δὲν διέθεταν ἰδιόκτητα πιάνα πρὸς μελέτην, τὸ Ὠδεῖον ἐρρύθμισε τὴν δωρεὰν μελέτην εἰς τὰ ἰδικά του πιάνα, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπήρκουν αὐτὰ καὶ διὰ τοὺς δύο σκοποὺς (διδασκαλία καὶ μελέτη), ἐνοικίαζε ἰδιωτικὰ τοιαῦτα.

Αἱ ἐπιδόσεις τῶν μικρῶν μαθητῶν ὑπῆρξαν ἀξιοθαύμαστοι. Κατηρτίσθη μικρὰ ὀρχήστρα δωματίου ἀπὸ καθηγητὰς καὶ προχωρημένους μαθητάς, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁλόκληρη συμφωνική, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως παρεκαλοῦντο ὅπως συμμετέχουν ἐκτὸς τῶν καθηγητῶν καὶ εἰδικοὶ καλλιτέχναι ἐκ τοῦ Ὠδείου Θεσ/νίκης.

Ἐκτὸς τῶν κατ᾽ ἔτος μαθητικῶν ἐπιδείξεων ποὺ ἐγένοντο εἰς τὸ κινηματοθέατρον «Κρόνιον», ἐπραγματοποιήθησαν ἀρκεταὶ ἐμφανίσεις ὑπὸ τὴν Δ/νσιν τοῦ κ. Μπλενόβ, τῆς μουσικῆς δωματίου, τῆς μεγάλης ὀρχήστρας, μὲ ἔργα κλασσικῶν μουσουργῶν καὶ Ἑλλήνων—(μία ἐξ αὐτῶν εἰς Σιδηρόκα-

στρον—, καὶ τῆς χορωδίας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτὴ τοῦ κ. Σταματίου, ἐκτὸς τῶν διαφόρων ρεσιτὰλ τῶν κ. κ. καθηγητῶν. Ἐκδηλώσεις ἀνάλογοι μουσικαὶ ἐγένοντο καὶ κατὰ τὰς ἐθνικὰς ἑορτὰς τῆς 25 Μαρτίου κλπ., καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν πρωτομαγιά, χάριν τῶν ἐργατῶν, εἰς τὸ Δημοτικὸν στάδιον.

Χαρακτηριστικὸν τῆς κινήσεως αὐτῆς ὑπῆρξεν ὅτι ἐντὸς 2—3 ἐτῶν, ἠγοράσθησαν ἀπὸ πολίτας Σερραίους περὶ τὰ 30 πιάνα, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ Ὠδείου ἐπέδειξαν βραδύτερον ζηλευτὴν ἐπίδοσιν εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Τὸ σπουδαιότερον δὲ ὅτι ἀπὸ ἄποψιν ἠθικὴν τὸ Ὠδεῖον ἀνεδείχθη εἰς πρότυπον ἠθικῆς κοινωνικῆς διαβιώσεως, ἀποσπᾶσαν τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν γονέων.

Αἱ ἐκ τοῦ νόμου πάγιοι πόροι τοῦ Ὠδείου ἐπέτρεψαν τὴν ἄνετον ἀνάπτυξιν τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ὁποίου ἐκινεῖτο εἰς ἕνα πλαίσιον 350 ἕως 500 χιλιάδων δραχμῶν.

Πλέον αὐτοῦ, ἡ πρὸς αὐτὸ ἐκτίμησις τοῦ κοινοῦ, συνετέλεσεν εἰς τὴν προσφορὰν διαφόρων δωρεῶν ἐκ μέρους τοῦ Δήμου Σερρῶν, τῆς Ἑταιρίας Τζὼν Μὸνκς—Γιοῦλεν καὶ Υἱοί, τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἄλλων, ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις συμπολίτης μας καὶ διδάσκαλος ἄλλοτε τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας Ν. Δέλλιος, κατέλιπε διὰ τῆς διαθήκης του ἓν ἁρμόνιον καὶ δρχ. 10.000, ἵνα διὰ τῶν τόκων αὐτοῦ βραβεύεται κατ᾽ ἔτος ὁ ἀριστεύων μαθητής.

Τέλος τὸ ἔτος 1939 ἐγένετο ἐκ μέρους τοῦ κ. Νομάρχου πρότασις πρὸς τὸ Ὠδεῖον ὅπως ἀναλάβῃ τὴν διοργάνωσιν καὶ τῆς Φιλαρμονικῆς Μουσικῆς (πνευστῶν), μὴ πραγματοποιηθεῖσαν ὅμως λόγῳ τοῦ ἐπελθόντος Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου,

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐκ μέρους τοῦ Ὠδείου ἀπενεμήθη τὸ πρῶτον πτυχίον πιάνου εἰς τὴν συμπολίτιδά μας κ. Ἐλπινίκην Κορέντη σύζ. Τηλ. Σίμογλου τὸ ἔτος 1937, μετὰ δοκιμασίαν ἐνώπιον Ἐπιτροπῆς ἀποτελεσθείσης ἐκ τῶν κ. κ. Ἀλεξ. Καλαντζῆ Δ/ντοῦ τοῦ Κρατικοῦ Ὠδείου Θεσ/νίκης, Τέο Χόφμαν καθηγητοῦ πιάνου τοῦ ἰδίου Ὠδείου καὶ τοῦ κ. Γ. Γεωργιάδου καθηγητοῦ τοῦ ἰδικοῦ μας.

Παρενεβλήθησαν βέβαια δυσχέρειαι πολλαὶ καὶ ἐχρειάσθησαν προσπάθειαι συνεχεῖς διὰ τὴν ἀντιμετώπισίν των. Κυριωτέρα ὅμως ταύτων ὑπῆρξεν ἡ διὰ τοῦ νόμου 505/37 κατάργησις τοῦ τέλους ἐπὶ τῶν εἰσιτηρίων τῶν κινηματογράφων καὶ δημοσίων θεαμάτων, προελθοῦσα πιθανῶς ἐξ ἐνεργειῶν τῶν κινηματογραφικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰ εἰσιτήρια τῶν ὁποίων ἐπεβαρύνοντο μὲ τέλος 0,50 δρχ. ἕκαστον, χωρὶς βέβαια καμμίαν περικοπὴν τῶν ἰδικῶν των δικαιωμάτων. Εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς Ἐφορείας πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ καταργηθέντος τούτου τέλους, παρέσχεν πολύτιμον συνδρομὴν ὁ λογοτέχνης κ. Θ. Συναδινὸς καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Σύλλογος Ἠθοποιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Ὁπωσδήποτε ὅμως τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶχεν ὡς ἀναπόφευκτον συνέπειαν νὰ ἀνασταλοῦν προσωρινῶς αἱ ἐργασίαι ἀνοικοδομήσεως, πρὸς ὃν σκοπὸν ἤρχισεν ἤδη νὰ καταρτίζωνται τὰ σχετικὰ σχέδια. Ἐπὶ διετίαν ὁλόκληρον μέχρι τοῦ Ἀλβανικοῦ πολέμου δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπαναφερθῇ τὸ τέλος τοῦτο, παρὰ τὰς πρὸς τοῦτο ὑποσχέσεις καὶ τοῦ τότε Δ/ντοῦ Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Μπαστιᾶ, ἀντιθέτως δὲ ἠπειλεῖτο ἡ κατάργησις καὶ τῶν τελῶν ἐπὶ τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ. Πάντως ἡ λειτουργία τοῦ Ὠδείου συνεχίζετο κανονικῶς μέχρι καὶ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1939—40 ὅτε πλέον διεκόπησαν, μὴ ἐπαναληφθέντα λόγῳ τοῦ πολέμου καὶ τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς, ὅτε διηρπάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ ὅλη ἡ περιουσία αὐτοῦ.

Ἡ θητεία τῆς πρώτης ἐκλεγείσης Ἐφορείας, ἔληξε κανονικῶς τὸν Αὔγουστον 1936, ὅτε ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως νέον, ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν:

1) Ἀθαν. Φωτιάδου Προέδρου
2) Νικ. Στρατάκη Ἀντ/δρου
3) Στ. Παυλίδη Γεν. Γραμμ.
4) Ἀποστ. Παπαδοπούλου Ταμείου
5) Κων. Σχοινᾶ Κοσμ. καὶ

6) Κων. Φωκᾶ, 7) Ἰωάν. Πατσοπούλου, 8) Θ. Θαλασσινοῦ καὶ 9) Χρήστου Χρηστίδη ὡς μελῶν μετοικήκαντος δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος τοῦ κ. Στρατάκη εἰς Ἀθήνας τὴν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὁ Βασ. Παπαβασιλείου δικηγόρος.

Ἡ τρίτη καὶ τελευταῖα ἀνανέωσις τῆς θητείας τῆς Ἐφορείας, ἔλαβε χώραν τὸν Αὔγουστον 1938, ἀποτελεσθείσης ἐκ τῶν:

1) Ἀθαν. Φωτιάδου Προέδρου
2) Θ. Θαλασσινοῦ Ἀντιπροέδρου
3) Στ. Παυλίδη Γεν. Γραμματεὺς
4) Β. Παπαλεξίου Ταμίου
5) Κ. Σχοινᾶ Κοσμήτορος καὶ
6) Βασ. Σταυρίδη, 7) Στέργ. Χατζηστεργίου, 8) Κ. Φωκᾶ καὶ
9) Ἀν. Σταυρίδη ὡς μελῶν αὐτῆς.

Τέλος δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ὅπερ προτάσει τοῦ τότε Δημάρχου κ. Γ. Μόσχου ἀπεφάσισε τὴν παραχώρησιν τῆς ὁριζοντίου ἰδιοκτησίας, παρέστησαν καὶ ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς προτάσεως οἱ Δημοτικοὶ Σύμβουλοι:

1) Ἀλέξ. Τριανταφυλλίδης
2) Δημ. Γούναρης
3) Χρ. Δημόπουλος
4) Θεόδ. Ζίχναλης
5) Ζήσης Καρυοφύλης

6) Μιχ. Κατσανόπουλος
7) 'Αθαν. Παπαπαναγιώτου
8) Πέτρος Παπαχαραλαμπίδης καὶ
9) Δημ. Παυλίδης

μειοψηφισάντων τῶν:

1) Νικ. Γώγα
2) Λεων. Παπαντωνίου καὶ
3) 'Ιωάν. Μέρτζιου.

Περατοῦντες τὴν περὶ Φωτιάδου καὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ὠδείου Σερρῶν ἐργασίαν μας, δημοσιεύομεν ἐνταῦθα μίαν εἰκόνα τῆς φιλαρμονικῆς τοῦ «'Ορφέως» ἡ ὁποία ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τοὺς διενεργηθέντας τὴν 9 'Απριλίου τοῦ 1906, εἰς 'Αθήνας 'Ολυμπιακοὺς 'Αγῶνας, μὲ συμμετοχὴν 900 περίπου ἀθλητῶν ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

'Η συρροὴ ὁμογενῶν ἐκ Μακεδονίας, Θράκης, Αἰγύπτου, Σμύρνης, Κύπρου καὶ ἐκ πάσης γωνίας γῆς, πλὴν τοῦ διεθνοῦς χαρακτῆρος, προσέδωσεν εἰς τοὺς 'Ολυμπιακοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας τοῦ 1906 χαρακτῆρα πανελλήνιον καὶ ὑπεγράμμισε τὴν ψυχικὴν ἑνότητα καὶ τὴν πατριωτικὴν ἔξαρσιν καὶ θέλησιν ἐλευθέρων καὶ ὑποδούλων, δι' ἀνεξαρτησίαν.

'Η φιλαρμονικὴ τῶν Σερρῶν, μετὰ τῆς φιλαρμονικῆς τοῦ Μοναστηρίου, συνώδευσαν κατὰ τὴν κάθοδον των εἰς 'Αθήνας περὶ τοὺς 16 'Αθλητὰς ἐκ Μακεδονίας ὡς καὶ πλῆθος Μακεδόνων. Τὸ ἀτμόπλοιον τοῦ Τζὼν «"Ηρα» προερχόμενον ἐκ Θεσσαλονίκης κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς τὴν 2 μ. μ. τῆς 7ης 'Απριλίου 1904. 'Η 'Επιτροπὴ τῶν 'Αγώνων, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Σπυρ. Λάμπρου, Καλλιγᾶ, Μίλδνερ κ. ἄ. ὑπεδέχθη τοὺς Μακεδόνας εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς 'Ομονοίας, ὁ δὲ συγκεντρωθεὶς κόσμος μὲ ἔξαλον ἐνθουσιασμὸν καὶ ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας συνώδευσεν αὐτοὺς ἐν χαρμοσύνῳ διαδηλώσει μέχρι τῆς αἰθούσης τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ὑποδοχὴ καὶ δεξίωσις. Οἱ Μακεδόνες εἰς ἄκρον συγκεκινημένοι ἀνταπέδιδον τὰς ζητωκραυγάς, σείοντες τὰ καπέλλα των καὶ τὰ ἐρυθρὰ καλύμματα (φέσια) εἰς τὸν ἀέρα.

'Η δημοσιευομένη εἰκὼν προέρχεται ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Οἰκογενείας 'Ιωάννου Παπάζογλου, ὅστις ἐδολοφονήθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Νεοτουρκικοῦ κομμιτάτου κατὰ τὸ 1908, ὡς ἐπικίνδυνος εἰς αὐτοὺς λόγῳ τῆς ἐν γένει ἐθνικῆς του δράσεως καὶ τῆς στενῆς συνεργασίας του μετὰ τοῦ 'Ελληνικοῦ Προξενείου Σερρῶν εἰς τὴν 'Οργάνωσιν τῶν 'Ανταρτικῶν 'Ομάδων. 'Απο-

308

῾Η φιλαρμονικὴ τοῦ «᾿Ορφέως», ἡ ὁποία ἔλαβε μέρος εἰς τὰς ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τοὺς διενεργηθέντας εἰς ᾿Αθήνας ᾿Ολυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 1906.

τελεῖ δὲ αὕτη δεῖγμα τῆς μουσικῆς παραδόσεως ἥτις μέχρι σήμερον συνεχίζεται ἔντονος ὑπὸ τοῦ «Ὀρφέως»,

Εἰς τὴν φωτογραφίαν, πλὴν τῶν μελῶν τῆς φιλαρμονικῆς, διακρίνονται ὁ ἀρχιμουσικὸς Βαΐου καὶ οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν εἰς Ἀθήνας ἀφιχθέντων, ἤτοι τὸ ζεῦγος Παπάζογλου, ἡ σύζυγος τοῦ στρατιωτικοῦ ἀκολούθου τοῦ Προξενείου κυρία Καψαμπέλη, ὁ προύχων τῶν Σερρῶν καὶ μέλος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Νικόλαος Μόσχος, πατὴρ τοῦ τέως Δημάρχου Σερρῶν Γεωργίου Ν. Μόσχου, καὶ πολλοὶ ἄλλοι Σερραῖοι, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὰ ὀνόματα.

310

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΑΡΟΛΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ ΕΝΘΥΜΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Ἕνα γράμμα του πρὸς τὸν Νατάλην Πέτροβιτς

ΤΡΙΑΝΤ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ

Ὁ διαπρεπὴς Καθηγητὴς καὶ ἀντιπεστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Κάρολος Ἀλεξανδρίδης, γνήσιος πάντα Σερραῖος, ἐνθυμεῖται—καὶ στὰ βαθειά του γεράματα—τὴν ὡραία γενέτειρά του πόλη. Καὶ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, ἡ σκέψη του ὅλη στρέφεται συνεχῶς στὶς Σέρρες μας. Καὶ στὴ διαθήκη του ἀφήνει στὸ Δῆμο Σερρῶν τὴν πλουσιώτατη (μὴ ἰατρική) βιβλιοθήκη του, γιὰ νὰ ἱδρυθῇ ἡ «Ἀλεξανδρίδειος Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Σερρῶν». (1)

Συχνὰ καὶ στὰ γράμματά του, ποὺ μοῦ ἀπευθύνει ἀρκετὰ τώρα χρόνια, γράφει καὶ γιὰ τὶς Σέρρες μας.

Καὶ σὲ μιὰ ἐπιστολή του πρὸς τὸν ἀλησμόνητόν μας Νατάλην Πέτροβιτς, ἐνθυμεῖται τὴν παλιὰ ἐποχή, τὶς ἡμέρες τῶν νεανικῶν του χρόνων, στὰς Σέρρας. Στὶς παραμονὲς τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα καὶ κατὰ τὴν διάρκειά του (1900—1906). Ὁ ἴδιος μουσικὸς ἐκείνη τὴν εὐτυχισμένη πρῶτα κι' ὕστερα μαρτυρικὴ ἐποχὴ —(ἔπαιζε θαυμάσια, ὅπως γράφει στὸ γράμμα του τοῦτο, μαντολίνο καὶ μαντόλα)—ἐνθυμεῖται τοὺς παλιοὺς συμπατριῶτες του μουσικούς, ποὺ ἀργότερα, τὸ 1905, ἐπλαισίωναν τὸν ἱδρυθέντα Μουσικο-γυμναστικὸ Ὅμιλο «Ὀρφεὺς» Σερρῶν, μὲ φαινομενικοὺς ἀρχικοὺς σκοποὺς του : «Μουσική, Θέατρον, Ἀθλητισμός». Ἐνῶ οἱ πραγματικοί του σκοποὶ ἦσαν : «Ὀργάνωσις μυστικῶν ἐνόπλων δυνάμεων καί, ἐν στενῇ συνεργασίᾳ καὶ καθοδηγήσει τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἐκδίωξις καὶ ἐξαφάνισις τῶν βαρβάρων καὶ δολίων κατακτητῶν καὶ ἀπελευθέρωσις τῶν ἱερῶν μας ἐδαφῶν». Στὸ παραπάνω, λοιπόν, γράμμα του στὸν Πέτροβιτς ὁ Καθηγητὴς κ. Ἀλεξανδρίδης σημειώνει :

«Σᾶς γράφω διὰ τὸν ἐξαίρετον Σγουρόν. Ἦτο ὄντως μουσικὸν δαιμόνιον. Ἐμεῖς τότε εἰς τὸ φημισμένον Γυμνάσιον Σερρῶν ἐδιδασκόμεθα

ἀπὸ τὸν Σγουρὸν μουσικὴν μὲ νότες. Ἀκόμη ἐνθυμοῦμα ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα μαθήματα, ποὺ μᾶς ἐδίδαξε καὶ τὸ ὁποῖον ἔλεγε: Ντὸ-ρέ, ντὸ-ντό, μὶ-φά, μὶ-μί, σὸλ-λά, σὸλ-σόλ.

»Ὅταν δὲ ἱδρύθη στὰς Σέρρας ὁ Μουσικο-γυμναστικὸς Σύλλογος «Ὀ ρ φ ε ύ ς», μὲ πλῆρες γυμναστήριον καὶ ἕνα γυμναστήν, πραγματικὸ θηρίο, τὸν ὁποῖον ἐτρέμαμε ὅλοι ἀπὸ τὶς φωνές του, ἐκάναμε πέντε μαθηταὶ τῆς Ε΄ τάξεως τοῦ Γυμνασίου μίαν ὀρχήστραν. Ἦσαν δὲ οἱ πέντε αὐτοί: 1) ὁ Ξενοφῶν Σγουρός, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω Σγουροῦ, βιολιστής, 2) ὁ Φωκᾶς Φωκᾶς, φλάουτο (ὁ ὁποῖος ἀπωλέσθη εἰς Μικρὰν Ἀσίαν), 3) ὁ ἀδελφός του Γιάννης, κιθαριστής, 4) ὁ Ζώγας, ἐπίσης κιθαριστὴς καὶ 5) ἐγώ, ὡς μαντολιστής, ὁ καλλίτερος τῶν Σερρῶν, κατορθώνων ἀκροβατικῶς νὰ παίζω μαντολίνο καὶ μαντόλα, μὲ τὸ ὄργανο στὶς πλάτες ἢ μεταξὺ τῶν ποδῶν. Εἶχα δὲ διδαχθῆ τὸ μαντολίνο ἀπὸ κάποιον Σερραῖον ὀνόματι Δήμητσαν, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπὶ χρόνια στὴν Αἴγυπτο καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη ἰταλικὴν μουσικήν. Βραδύτερον ἐνοστάλγησεν οὗτος τὴν πατρίδα του καὶ ἦλθεν εἰς Σέρρας διδάσκων ἰδιωτικῶς, ἤτοι κιθάραν καὶ μανδολίνο.

»Ἐπίσης ἐνθυμοῦμαι, συνεχίζει στὸ ἴδιο γράμμα ὁ κ. Ἀλεξανδρίδης, ὅτι εἶχαν ἔλθει στὸ καφενεῖον τοῦ Τσέλιου ἕνας ἄνδρας καὶ μιὰ γυναῖκα (κιθαριστὴς-ἀοιδὸς) καὶ τραγουδοῦσαν. Ἐνθυμοῦμαι μόνον τὸν τελευταῖον στίχον τοῦ τραγουδιοῦ:

Τὸν μῆνα τὸν Σεπτέμβριο γυναῖκα σαραντάρα
δὲν τὤχει γιὰ τίποτα νὰ φαίνεται εἰκοσάρα,
νὰ βάφη τὰ μαλλάκια της δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ
κι᾽ οἱ σούφρες της νὰ φαίνωνται δυὸ ὧρες μακρυά.
Αὐτὴ εἶναι ἡ τύχη μας τοῦ 902,
δὲν ἔχω ἄλλο τίποτε, παρὰ νὰ πῶ ἀντίο.

»Παρ᾽ ὅλην τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν τοῦ Γυμνασιάρχου, ἐμεῖς οἱ φιλόμουσοι μαθηταὶ ἐπηγαίναμε στοῦ Τσέλιου, κρατοῦντες τσίλιες. Μόνον μιὰ ἡμέρα μᾶς ἀνεκάλυψε ὁ καθηγητὴς Βασικῦρος καὶ μᾶς εἶπε: «Παιδιά, δὲν θὰ σᾶς καταγγείλω εἰς τὸν Γυμνασιάρχην. Σηκωθῆτε τώρα νὰ πᾶτε στὰ σπίτια σας καὶ ἄλλη φορὰ νὰ μὴ τὸ ξανακάνετε».

Ἔμεινε, φαίνεται, ἀπὸ τότε παράδοση γιὰ τοὺς Σερραίους μας ν᾽ ἀγαποῦν πάντα τὴ μουσική. Μὲ πόση, ἀλήθεια, συγκίνηση παρακολουθήσαμε καὶ θαυμάσαμε τὴν ὑπέροχη μανδολινάτα, ὅπως καὶ τὴν θαυμάσια 50/μελῆ μικτὴ χορωδία τοῦ ἴδιου παραπάνω ἱστορικοῦ κι ἐθνικοῦ ὁμίλου, στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ «Παρνασσοῦ» (Ἀθηνῶν) στὶς 5 Μαρτίου τοῦ 1963, κατὰ τὸν μνημειώδη ἑορτασμὸ τῆς 50/ετηρίδος τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Σερρῶν, ποὺ

εἶχε ὀργανωθῆ, μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ γράφοντος, ἀπὸ τὴ λαμπρὴ «Μακεδονικὴ Ἑστία». Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς παρσπάνω μανδολινάτας διεκρίναμε νὰ παίζουν ἀκόμη καὶ ἐνηλικιωμένοι συμπατριῶτες, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ πρόεδρος τοῦ «Ὀρφέως» ἀλησμόνητος Ὀρέστης Καζαμίας καὶ ἄλλοι καὶ ὁ σημερινὸς ἀκούραστος καὶ ἐμπνευσμένος πρόεδρος κ. Μίμης Στεφανίδης (2). Τὰ φιλόμουσα αἰσθήματα τῶν Σερραίων φάνηκαν καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ ἀειμνήστου δικηγόρου Ἀθανασίου Φωτιάδη, ποὺ μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ ἵδρυσε τὸ Ὠδεῖον Σερρῶν. Σὲ ἄλλη εὐκαιρία θὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴ δημιουργικὴ τούτη φυσιογνωμία, μὲ βάση τὴν ἀλληλογραφία μας. Εἶναι χρέος μου τιμῆς.

Στὴ συνέχεια τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς του, ὁ γηραιὸς καθηγητὴς ἐνθυμεῖται τὸν ἑορτασμὸ τῆς πρωτομαγιᾶς στὰς Σέρρας, τὴν ἴδια ἐποχή :

«Στὰ χρόνια μου ἡ πρωτομαγιὰ εἶχεν ἐντελῶς ἐ θ ν ι κ ὸ ν χαρακτῆρα. Ἐκαλοῦντο νὰ συμμετάσχουν, κατὰ τὸν ἑορτασμόν της, ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς περιφερείας Καβάλας, Τζουμαγιᾶς, Μελενίκου κ. ἄ. Τὴν πρωτομαγιὰ ἡ μπάντα μας, ἡ ὁποία ἐλάμβανε μέρος τῇ ἐγκρίσει τοῦ Γυμνασιάρχου, ἔπαιζε μεγάλον ρόλον εἰς τοὺς χοροὺς τῶν νεανίδων τοῦ Παρθεναγωγείου Σερρῶν.

»Ἐκτὸς τῶν σχολείων, τὰ ὁποῖα εἶχαν εἰς τὴν διάθεσίν των τὸ κέντρον τῆς πλατείας, μὲ τοὺς πανυψήλους πλατάνους, ἔβγαιναν καὶ ἄλλοι Σερραῖοι, ἐνοικιάζοντες ἀπὸ Τοῦρκον ἰδιοκτήτην ἀνὰ ἕνα κιόσκι.

»Εἶχε σχηματισθῆ εἰς Σέρρας μία χορωδία ὑπὸ κάποιον ἔμπορον ψιλικῶν, ὀνομαζόμενον Καμποσῶραν, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν μου Ἀλέξανδρον, τὸν ἐξάδελφόν μου Νικόλαον Νικόλτσον, ὁ ὁποῖος πλὴν τῆς καλλιφωνίας του ἦτο καλὸς γνώστης τῆς μουσικῆς, τὸν Λυσσίμαχον, ὑποδηματοποιὸν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ φανατικὸν Ἕλληνα ὑπήκοον.

»Ἐνθυμοῦμαι ὅταν ἤρχισαν τὸ γλέντι τους καὶ ἦλθαν στὸ κέφι τους, μὲ τὴν κατανάλωσι μπύρας, ὁπότε ὁ ἀδελφός μου Ἀλέξανδρος (3), ψιχαλισμένος (ἐλαφρῶς πιομένος) παρουσιάζεται σοβαρώτατα καὶ λέγει εἰς τὸν Γυμνασιάρχην :

»—Ἀξιότιμε Κύριε Γυμνασιάρχα, θὰ σᾶς παρακαλέσω θερμῶς, ὅπως ἐπιτρέψητε εἰς τοὺς μουσικούς σας νὰ ἔλθουν καὶ νὰ μᾶς παίξουν εἰς τὸ κιόσκι μας.

»Ὁ δὲ Γυμνασιάρχης, ὀλίγον τι σκυθρωπὸς εἶπε :

»—Πᾶτε, παιδιά, νὰ παίξετε στὸ περίπτερο τῶν Κυρίων.

»Ὁ ἀδελφός μου εἶχε φωνὴν μέτσο σοπράνο καὶ ἐτραγούδησε ἕνα ᾆσμα : «Χωρὶς καρδιὰ δὲν τὄλπιζα γιὰ νᾶσαι» κ.λ.π. ποὺ εἶναι ἰταλικόν. Ὁ καλλίφωνος ἐξάδελφός μου, μὲ φωνὴν τενόρου, τὸ ᾆσμα :

Πάντα μουρμουρίζεις, πάντα κλαίγεσαι,
ἐμένα δὲν μὲ νιάζει κι ἂς κουρέβεσαι.

»Στὴν συντροφιά τους ἦταν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σταμούλης, ἐξαίρετος νέος τραπεζίτης, καὶ τὸν ὁποῖον ἔσφαξαν ἀγρίως οἱ Βούλγαροι, ἀποχωροῦντες, μαζὶ μὲ ἄλλους 4 ἐγκρίτους Σερραίους, τὸν Γυμνασιάρχην Λεωνίδαν Παπαπαύλου καὶ τὸν ἰατρὸν Ἀναστάσιον Χρυσάφην».

Στὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς του, ὁ σοφός μας Καθηγητὴς κ. Ἀλεξανδρίδης, φαίνεται πὼς συγκινεῖται ὄχι μονάχα γιὰ τὴ μεγάλη καὶ τραγικὴ ἀπώλεια τῶν παραπάνω συμπολιτῶν του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δική του τύχη. Οἱ αἱμοβόροι ἀπόγονοι τοῦ Κρούμου θὰ ἔσφαζαν καὶ αὐτόν !

«Τὴν ἰδίαν τύχην, συνεχίζει ὁ κ. Ἀλεξανδρίδης, θὰ εἶχα καὶ ἐγώ, διότι ἦλθαν νὰ μὲ ζητήσουν ἀπὸ τὸ σπίτι οἱ Βούλγαροι. Ἐγὼ δὲ ἀνοήτως, παρ᾽ ὅλην τὴν τρομοκρατίαν τῶν ἀποχωρούντων Βουλγάρων, ἐξηκολούθουν νὰ κάμω...ἐπισκέψεις (ἰατρικάς), ὁπότε ἡ καημένη μητέρα μου στέλνει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ εὐτυχῶς μὲ εὖρῆκαν τὴν τελευταίαν στιγμήν, καὶ ἔτσι ἐσώθην ἀπὸ βεβαίαν σφαγήν».

Ἡ ἀνωτέρα ἀποκάλυψη περὶ «β ε β α ί α ς σ φ α γ ῆ ς» τοῦ κ. Καρόλου Ἀλεξανδρίδη, ἂν τὸν εὕρισκαν οἱ Βούλγαροι, ἀποτελεῖ, ἀσφαλῶς, ἕνα σοβαρὸ ἱ σ τ ο ρ ι κ ὸ στοιχεῖο, ποὺ γιὰ π ρ ώ τ η φορὰ ἔρχεται στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Κανένας συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῶν Σερρῶν δ ὲ ν τὸ ἀναφέρει. Καὶ ἑπομένως ἐξάγουμε ἐδῶ τὸ σ υ μ π έ ρ α σ μ α, πὼς οἱ Βούλγαροι, ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς Σέρρας τὸ 1913, θ ὰ ἔ σ φ α ζ α ν, ἀσφαλῶς, ἐκτὸς τῶν παραπάνω ἓξ προκρίτων (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ φαρμακοποιὸς Νέστωρ Φωκᾶς) κ α ὶ ἄ λ λ ο υ ς Σ ε ρ ρ α ί ο υ ς π ρ ο ύ χ ο ν τ ε ς, τοὺς ὁποίους ὁ π ω σ δ ή π ο τ ε οἱ Β ο ύ λ γ α ρ ο ι ἀ ν ε ζ ή τ η σ α ν ἐσπευσμένα, ἀλλὰ δ ὲ ν τ ο ὺ ς β ρ ῆ κ α ν, γιατὶ εἶχαν κρυβῆ, πιθανὸν καὶ σὲ σπίτια φίλων τους Τούρκων. Ὁλόκληρη ἡ πόλη τῶν Σερρῶν, μὲ τὴ γνωστὴ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἄνθηση καὶ οἰκονομικὴ ἀκμὴ δὲν μποροῦσε νὰ ἔχῃ μ ό ν ο ν τοὺς παραπάνω ἓξ σφαγιασθέντας προκρίτους, ἀλλὰ καὶ ἀ ρ κ ε τ ο ὺ ς ἄ λ λ ο υ ς, ποὺ εὐτυχῶς κ ρ ύ β η κ α ν κ᾽ ἔ τ σ ι σ ώ θ η κ α ν ἀπ᾽ τὴν σφαγή.

Μὲ τὴν παραπάνω ἀποκάλυψη τελειώνει τὸ γράμμα του ὁ Καθηγητὴς κ. Ἀλεξανδρίδης, ποὺ ἔχει ἡμερομηνία 22 Φεβρουαρίου 1973. Ἐνόμιζε πὼς

ζοῦσε ἀκόμη ὁ Νατάλης Πέτροβιτς, στὸν ὁποῖο ἀπευθύνει, ὅπως εἴπαμε στὴν ἀρχή, τὸ γράμμα του. Ἐνῶ ὁ ἀείμνηστος φίλος μας, στὸν ὁποῖον εἶναι ἀφιερωμένος ὁ παρὼν 6ος τόμος τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», εἶχε ἀποθάνει τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1971.

Ὁ κ. Κάρολος Ἀλεξανδρίδης θυμήθηκε τὸν Πέτροβιτς, ὅπως γράφει στὸ γράμμα του, στὴν τελευταία του μετακόμιση ἀπὸ τὴ λεωφόρο Βασιλέως Γεωργίου 78, τῆς Θεσσαλονίκης (ὅπου πούλησε τὸ ὡραῖο μέγαρό του), στὴν καινούργια παραλιακὴ—(κάπως ἀριστοκρατικὴ)—λεωφόρο Τζὼν Κέννεντυ, ἀριθ. 19 (4)—ὁπότε ἔπεσε στὰ χέρια του τὸ ἀξιόλογο βιβλίο τοῦ Νατάλη Πέτροβιτς μὲ τίτλο «Μελέται τῆς Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας Σερρῶν», γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Σερραῖος μας κ. Καθηγητὴς γράφει στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς του ;

«Ἀναγιγνώσκων τὸ βιβλίον τοῦτο ἐθαύμασα τὸ ἀφηγηματικόν σου τάλαντο καὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, βασιζομένην εἰς ἀδιάσειστα ντοκουμέντα. Ἰδίως μὲ ἐνθουσίασε ἡ περιγραφὴ τῆς ἱστορίας τοῦ σφαγέως καὶ ἐμπρηστοῦ τῶν Σερρῶν, τοῦ Ἰωαννίτση, ἤ, ὅπως τὸν ἀπεκάλεσαν οἱ Σερραῖοι διὰ τὴν θηριωδίαν του, Σκυλογιάννην».

Ἀλοίμονο ! Δὲν ἐπρόλαβε ὁ Νατάλης μας νὰ διαβάση τὸ ἐν λόγῳ γράμμα. Πόσο θὰ χαιρότανε. Στὸ εὐγενικό του πρόσωπο θ' ἄνθιζε τὸ γνωστὸ ἐκεῖνο χαμόγελο ἀθώου παιδιοῦ.

Μὲ τούτη τὴν εὐκαιρία, ἂς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ὁμολογήσω ἐδῶ μιὰ ἄθελη παράλειψή μου, ποὺ βαραίνει τὴν ψυχή μου. Τὸ πλῆθος ἐπειγουσῶν ἀσχολιῶν μου καὶ ἡ γνωστὴ ἀρρώστεια τῆς καρδιᾶς μου δὲν μοῦ ἔδωσαν ἀκόμη τὸ χρόνο νὰ κάμω τὸ χρέος μου. Τὸ χρέος τιμῆς στὴ μνήμη τοῦ ἀλησμόνητου, πολύτιμου φίλου μου καὶ συνεργάτου Νατάλη Πέτροβις. Θὰ γίνη αὐτὸ στὸ τριετές του μνημόσυνο.

ΤΡΙΑΝΤ. Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στὸ Δῆμο Σερρῶν ἀφήνει τὴ βιβλιοθήκη του καὶ ὁ γράφων, διὰ διαθήκης του τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1973 (ἐξαιρέσει ὡρισμένων ἐγκυκλοπαιδειῶν καὶ βιβλίων, ποὺ παραχωροῦνται στὸ γυιό του Δημήτρην) κατόπιν τῆς ἀκυρώσεως τῆς ἀπὸ 13 Ἰουνίου 1973 ἀποφάσεως τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου τῆς Νέας Ζίχνης περὶ ἱδρύσεως «Κοινοτικῆς Βιβλιοθήκης Νέας Ζίχνης», διὰ νεωτέρας ἀπὸ μηνὸς Αὐγούστου 1973 ἀποφάσεως τοῦ ἰδίου Κοινοτικοῦ Συμβουλίου, καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀπὸ 29 Ἰουνίου 1973 ἐπιστολὴν τοῦ γράφοντος πρὸς τὸν Δήμαρχον Σερρῶν κ. Δημήτριον Ἐλευθεριάδην.

2. Βλέπε σχετικὲς λεπτομέρειες στὸ τεῦχος «Ὁ πανηγυρικὸς ἑορτασμὸς τῆς πεντηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Σερρῶν», ἔκδοσις τῆς «Μακεδονικῆς Ἑστίας» Νο 3, Ἐπιμέλεια Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδη, Ἀθῆναι 1963. Ἐπίσης ἐφημ. «Ἡ Βραδυνὴ» (Ἀθηνῶν) τῆς 5ης Μαρτίου 1963 καὶ «Σερραϊκὸν Βῆμα» τῆς 17-3-1963, μὲ σχετικὰ ἄρθρα τοῦ Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδη καὶ «Ἡ Βραδυνή» τῆς 9-3-63, μὲ ἄρθρο τῆς Ἀλεξάνδρας Λαλαούνη.

3. Ὁ Ἀλέξανδρος Δημ. Ἀλεξανδρίδης ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς τοῦ Καθηγητοῦ κ. Καρόλου Δ. Ἀλεξανδρίδη. Οἱ γονεῖς του Δημήτριος καὶ Ἀθηνᾶ Ἀλεξανδρίδου, τὸ γένος Παπακωστίδου, εἶχαν ἀποκτήσει ἓξ γυιοὺς καὶ μιὰ κόρη. Τὰ ὀνάματά τους μοῦ τὰ ἀναφέρει ὁ Καθηγητὴς κ. Ἀλεξανδρίδης στὸ γράμμα του τῆς 11-6-1973, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσω στὴ βιογραφία, ποὺ θὰ συγγράψω μὲ τίτλο «Κάρολος Ἀλεξανδρίδης—Μιὰ ἐπιστημονικὴ κορυφή». (Βλέπε Σύγχρονοι Λογοτέχναι καὶ Πνευματικοὶ Ἄνθρωποι τῶν Σερρῶν», Ἀθῆναι 1970, σελ. 111 καὶ «Σερραϊκὰ Χρονικά», τόμος 5ος, σελ. 463). Τὰ ὀνόματά τους εἶναι :

1ος Ἀλέξανδρος, γεννηθεὶς τὸ 1880.

2ος Ἰωάννης (1881).

3ος Γεώργιος (1882).

4ος Ἀπέθανε.

5ος Κάρολος (1885). Τὸν ἐρχόμενο χρόνο (1974) θὰ ἑορτασθῆ πανηγυρικὰ στὴ Θεσσαλονίκη ἡ 90/ετηρίδα του.

6ος Ἀθανάσιος (1886) καὶ

7η Εὐπραξία. γεννηθεῖσα τὸ 1891, ποὺ παντρεύθηκε τὸν Δημήτριον Σταμούλην.

Τὸ ξενικὸ ὄνομα τοῦ κ. Καρόλου Ἀλεξανδρίδη ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι οἱ κουμπάροι τῆς οἰκογενείας του ἦταν ἡ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῶν Χατζηδημαίων στὰς Σέρρας, καὶ μία ἀπὸ τὶς κόρες της νυμφεύθηκε ἕναν ἔμπορο, ποὺ καταγότανε ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ ὠνομαζότανε Κάρολος Σπόντις, ὀνόματα ποὺ ἔμειναν ἀπὸ τὴν Ἐνετοκρατία.

4. Δύο πολυκατοικίες πιὸ κάτω, ἤτοι στὴ λεωφόρο Τζὼν Κέννεντυ, 17, κατοικεῖ ἕνας ἀπ' τοὺς κορυφαίους μας ποιητάς, ὁ Γιῶργος Βαφόπουλος.

316

ΜΟΡΦΑΙ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΗΤΤΑΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ὁ Ἄγγελος Μήττας, ὁ ἥρως τοῦ Α΄ Βαλκανικοῦ πολέμου, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νεκρὸς ἀξιωματικὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ, ποὺ μὲ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του ἐπεσφράγισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς μαρτυρικῆς Νιγρίτης. Παράλληλα συνέβαλεν ἀποφασιστικὰ διὰ τοῦ ἀγῶνος του εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῶν προπαγανδιστικῶν προσπαθειῶν

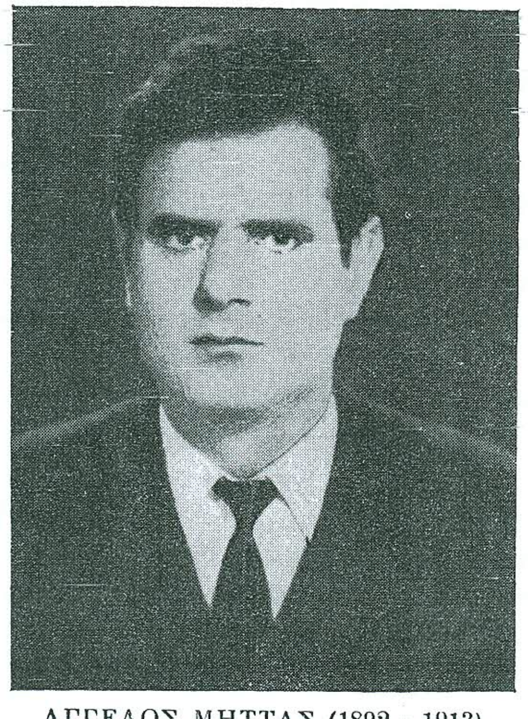

ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΗΤΤΑΣ (1892 - 1913)

τῶν Βουλγάρων, ποὺ ἐσκόπευον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς σατανικοῦ καὶ ἀνθελληνικοῦ σχεδίου τοῦ ἐπιτελείου των, νὰ προσαρτήσουν τὴν πόλιν τῆς Νιγρίτης εἰς τὴν πατρίδα των μὲ ἀφελέστατον—καὶ φυσικὰ - ψευδέστατον ἐπιχείρημα ὅτι ἦτο Βουλγαρική.

Ὁ ἡρωϊκὸς ἐκεῖνος ἀγωνιστὴς κατήγετο ἀπὸ τὴν ἀνθοῦσα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας κωμόπολιν τοῦ Σωχοῦ. Ἦτο γόνος παλαιᾶς Ἑλ-

ληνικῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη διεκρίθησαν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας καὶ προσέφερον σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ τόπου ἀπὸ τὸν βάρβαρον κατακτητήν.

Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, ὅπου ἐτελείωσε τὴν ἑξαταξία «Ἀστικὴ Σχολή». Ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐπιμέλειά του συνετέλεσαν νὰ ἀγαπηθῇ πολὺ ἀπὸ τοὺς διδασκάλους του καὶ νὰ καταλάβη ζηλευτὴν θέσιν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν συμμαθητῶν του. Ἀλλὰ καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν Ἑλλήνων τῆς κωμοπόλεως κατέκτησεν, διότι ἦτο ἄνθρωπος μεστὸς ὑψηλῶν αἰσθημάτων καὶ προικισμένος μὲ καλωσύνην καὶ ἀνεξικακίαν. Τέλος ἡ ἔφεσίς του πρὸς τὰ γράμματα ἦτο ἀνεπτυγμένη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ἰδικῶν του. Εἰς κοινὴν λοιπὸν σύσκεψιν ἀποφασίζεται νὰ συνεχίση τὰς σπουδάς του καὶ στέλλεται εἰς τὴν Νιγρίταν, μὲ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε συχνὴ ἐπικοινωνία καὶ ἀνεπτυγμένη ἐμπορικὴ συναλλαγή. Ἐκεῖ συμπληρώνει τὴν μόρφωσίν του μὲ τὴν παρακολούθησιν τῶν μαθημάτων τῶν δύο τελευταίων τάξεων τοῦ Ἡμιγυμνασίου Νιγρίτης.

Τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του εἰς Νιγρίταν συμπίπτει μὲ τὴν ἔξαρσιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Βουλγαρικῶν κομιτάτων, ποὺ ἐνεργοῦνται σύμφωνα μὲ τὰ σχέδια τοῦ βουλγαρικοῦ ἐπιτελείου. Ἔχουν θέσει ὡς μοναδικὸν σκοπόν των τὴν ἀπόσπασιν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὴν μέχρι τότε κυρίαρχον Τουρκίαν καὶ τὴν προσάρτησίν της εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Διαπράττουν ἐγκλήματα γενοκτονίας φοβερά, ἀπειλοῦν τοὺς δειλοὺς καὶ ἐξαγοράζουν ἀδυνάτους συνειδήσεις μὲ τὴν διάθεσιν ὑπερόγκων ποσῶν καὶ προσπαθοῦν μὲ ἀσύστολα ψεύδη νὰ νοθεύσουν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ πολιτογραφήσουν τοὺς Ἕλληνας τῆς Μακεδονίας ὑπηκόους τοῦ ἐπισήμου Βουλγαρικοῦ κράτους. Οἱ Ἕλληνες ἀντιδροῦν εἰς τὰ ἀνίερα καὶ καταχθόνια σχέδιά των μὲ τὰ ἰδικά των πενιχρὰ μέσα εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ μὲ τὴν ζέσιν τῆς ἐθνικῆς των ψυχῆς ἀποκρούουν μὲ βδελυγμίαν τὰς ἀντεθνικὰς προτάσεις των. Ἔπειτα μὲ τὴν ἀφύπνισιν καὶ τοῦ ἐπισήμου Ἑλληνικοῦ κράτους ὀργανώνεται πιὸ συστηματικὴ καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἀντίδρασις μὲ κύριον ἐμψυχωτὴν τῆς ὅλης προσπαθείας τὸ Προξενεῖον Θεσσαλονίκης. Μὲ ἐντολὴν τοῦ Προξένου Εὐγενίδου ὁ Ὑποπρόξενος Κοντογούρης στρατολογεῖ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν νέους καλῆς μορφώσεως καὶ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν μὲ ἐθνικὴν δρᾶσιν καὶ τοὺς στέλλει εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ τοὺς προχειρίση τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀξιωματικοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Οὗτοι ἐπιστρέφοντες καὶ γνωρίζοντες καλῶς τὰς τοπικὰς συνθήκας, θὰ καταστοῦν οἱ πυρῆνες τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων στρατολογοῦντες ἐντόπιους Μακεδόνας καὶ δημιουργοῦντες ἔνοπλα ἀποσπάσματα ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπῆρχον. Ἐννοεῖται ὅτι ἐπικεφαλῆς τῶν ἀποσπασμάτων αὐτῶν ἐτίθεντο οἱ ἴδιοι, οἱ ὁποῖοι καὶ καθίσταντο οἱ φυσικοὶ στρατιωτικοὶ ἡγήτορές των.

Ἀπὸ τὸν Σωχὸν προτείνεται ἀπὸ τοὺς Ἑλληνικοὺς κύκλους ὁ Ἄγγελος, ποὺ μὲ δαπάνας τοῦ Προξενείου στέλλεται εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ συνεχίζει τὰς σπουδὰς εἰς τὸ Λύκειον Δέλλιου, Σερραίου τὴν καταγωγήν. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐγγράφεται εἰς τὴν Σχολὴν Εὐελπίδων τὸ 1909. Διακρίνεται διὰ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἐπίδοσίν του καὶ περατώνει τὸ τρίτον ἔτος σπουδῶν μὲ ἄριστα. Ὅμως ὁ Α΄ Βαλκανικὸς πόλεμος, ποὺ ἐν τῷ μεταξὺ ἀρχίζει, πυρπολεῖ μὲ τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὰς Ἑλληνικὰς ψυχὰς καὶ εἰς τὴν δίνην του παρασύρει καὶ τὸν γενναῖον Μακεδόνα. Ἐγκαταλείπει τὰς σπουδάς του καὶ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ ἀκολουθεῖ τὸν στρατηλάτην Κωνσταντῖνον καὶ εἰσέρχεται ἀπελευθερωτὴς καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Μήττας δὲν παραμένει ἐπὶ πολύ. Εὐθὺς ἀμέσως ἀποσπᾶται εἰς τὴν IV μεραρχίαν, ἡ ὁποία προωθεῖται πρὸς τὴν Ἤπειρον μὲ σκοπὸν νὰ ἐκπορθήση τὸ ἀπόρθητον Μπιζάνι. Ἐκεῖ ὁ Ἀνθυπασπιστὴς μὲ τοὺς ἄλλους συναδέλφους του συνάπτει ἐπικὰς μάχας μὲ σκοπὸν νὰ ἀπελευθερώση τὴν πόλιν τὴν ξακουστὴν τῶν Ἰωαννίνων.

Ὅμως οἱ καιροὶ οὐ μενετοί. Οἱ Βούλγαροι ἐπιθυμοῦντες νὰ πραγματοποιήσουν τὰ σατανικὰ καὶ ἀνίερα ἀνθελληνικὰ σχέδιά των, προχωροῦν μὲ καλπάζουσα ταχύτητα καὶ καταλαμβάνουν τὸν Σωχόν, ὅπου ἐγκαθίσταται ὁ 3ος λόχος τοῦ 19ου συντάγματος. Ἐπίστευον μὲ τὴν ἀνεπτυγμένην ἀφέλειάν των ὅτι, ἐπειδὴ ἡ συμμαχία τῶν δύο κρατῶν δὲν καθώριζε ποίας πόλεις καὶ ἐδάφη θὰ κατελάμβανεν ἕκαστον, ἠδύναντο νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸν Σωχὸν ὡς εἰς ἰδικόν των ἔδαφος. Γίνονται κύριοι ἐν συνεχείᾳ τοῦ Γραφείου τῆς Κοινότητος καὶ ἐξαπολύουν τὴν προσφιλῆ των τρομοκρατίαν ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν καὶ καθοδήγησιν τοῦ λοχαγοῦ Κοέφσκυ ἀπὸ τὴν Κορούκα καταγομένου. Λαμβάνουν χώραν φοβερὰ ἔκτροπα. Οἱ Ἕλληνες καταδιώκονται ἀπηνῶς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Συλλαμβάνονται χωρὶς ἀφορμὴν καὶ κακοποιοῦνται. Διὰ νὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς τὸ μέγεθος τῆς ἐξαπολυθείσης τρομοκρατίας, θὰ πρέπη νὰ ἀναφερθῆ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἀστυνομικοῦ Σταθμοῦ Σωχοῦ πρὸς τὴν Ὑποδιεύθυνσιν Λαγκαδᾶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13-2-1973. Δι᾽ αὐτῆς ὁ Ἐνωματάρχης Χρ. Δρέλλιας ἀνέφερεν ὅτι οἱ Βούλγαροι ἠπείλουν καὶ κατεδίωκον τοὺς Ἕλληνας τῆς κωμοπόλεως, διότι οὗτοι ἐφιλοξένουν Ἕλληνας στρατιώτας. Περαιτέρω ἀνεφέρετο ὅτι ὁ Κοέφσκυ κατεσκεύασεν ὀχυρώματα εἰς τὰ ὑπεράνω τῆς πόλεως ὑψώματα, διὰ νὰ ἐκφοβίση τοὺς κατοίκους καὶ ἀναγκάση τούτους νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν. Τέλος κατέληγεν ὁ ἀναφέρων ὅτι ἠπειλεῖτο σύγκρουσις ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ἐξ αἰτίας τῆς θρασείας προκλητικότητος τῶν πρώτων. Ἑτέρα ἀναφορὰ τῶν ἱερέων τῆς κωμοπόλεως ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν παναγιώτατον Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Γεννάδιον, περιελάμβανε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς: Ὅτι ὁ Βούλγαρος Κοέφσκυ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ἱερεῖς νὰ μνημονεύουν κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν τὰ ὀνόματα τῆς Ἑλληνι-

κῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἀντὶ αὐτῶν δὲ ἐζήτει νὰ μνημονεύωνται τὰ ὀνόματα τῶν Βασιλέων τῆς Βουλγαρίας. Ἡ ἀναφορὰ ἔφερε τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἱερέων Ἀστερίου, Χριστοδούλου καὶ Ἀγγέλου. Αἱ ἀναφοραὶ αὐταὶ καθὼς καὶ αἱ διαμαρτυρίαι τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκασαν τὸν διοικητὴν Θεσσαλονίκης Πρίγκιπα Νικόλαον νὰ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν Βούλγαρον στρατηγὸν Χασάψηεφ, εἰς τὸν ὁποῖον δι᾿ ἐπιστολῆς ἀνέφερε καὶ τὰ ἑξῆς: (. . . . . Ὅστις (Ὁ Κοέφσκυ) φέρεται πρὸς ἡμᾶς μὲ τρόπον πλέον ἢ ἐχθρικόν. Οὕτω τὴν 24ην Ἰανουαρίου ὁ ἐν λόγῳ ἀξιωματικὸς ἔσχισε δι᾿ ἰδίων χειρῶν τὴν προκήρυξιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τμήματος τῆς Γεωργίας καὶ τῶν Δασῶν . . . . ». Τελειώνων ὁ πρῖγκιψ ἐζήτει νὰ ληφθοῦν μέτρα, ὥστε νὰ μὴ παρατηρηθοῦν τοιαῦτα ἔκτροπα εἰς τὸ ἑξῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων συμμάχων μας.

Αἱ ἀνωτέρω ἀναφοραὶ ὁμιλοῦν εὔγλωτα καὶ βοηθοῦν σημαντικὰ νὰ σχηματίσῃ ὁ ἀναγνώστης τὴν πλήρη εἰς μέγεθος καὶ ἔντασιν εἰκόνα τῆς τρομοκρατίας, ποὺ ἐξαπελύθη ἀπὸ τοὺς τότε συμμάχους τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες τρομοκρατοῦνται, ἀλλὰ δὲν ὑποκύπτουν. Ἀνθίστανται ποικιλοτρόπως. Ἐπιτακτικὴ προβάλλει ἡ ἀνάγκη νὰ τεθῇ φραγμὸς εἰς τὴν ἐλευθερίαν δράσεως τῶν ἀναξιοπίστων συμμάχων. Τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἀναγκάζεται νὰ ἐπέμβῃ. Ἀνακαλεῖ τὸν Μήτταν ὡς τὸν μόνον ἐνδεδειγμένον νὰ ὀργανώσῃ τοὺς κατοίκους ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἀποστέλλει τοῦτον εἰς τὸν Σωχόν. Πράγματι ὁ Μήττας ἐργάζεται μὲ ζέσιν ποὺ καταπλήσσει. Συγκεντρώνει τοὺς κατοίκους, τοὺς διαφωτίζει καὶ τοὺς διδάσκει Ἑλλάδα. Τοὺς ἐμψυχώνει καὶ τοὺς ὀργανώνει εἰς ὁμάδας ἀμύνης ἐναντίον τῆς Βουλγαρικῆς θηριωδίας.

Μὲ τὴν ὀργάνωσιν ὑπὸ τοῦ Μήττα τῶν νέων τοῦ Σωχοῦ τὰ πράγματα ἀλλάσσουν διὰ τοὺς Βουλγάρους. Διαβλέπουν πλέον ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν των καὶ κατὰ συνέπειαν καταφεύγουν εἰς τὴν μέθοδον τῆς συκοφαντίας. Διαμαρτύρονται εἰς τὸν διοικητὴν Θεσσαλονίκης καὶ τὸν ὑπασπιστήν του Μαζαράκην, ὅτι ὁ ἀνθυπασπιστὴς παραβιάζει τοὺς ὅρους τῆς συμμαχίας. Διὰ νὰ μὴ δὲ διαταραχθοῦν αἱ σχέσεις τῶν δύο συμμάχων καὶ χάριν τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῆς χώρας ἀνακαλεῖται ὁ Μήττας ἀπὸ τὸν Σωχόν.

Ἡ τοιαύτη τροπὴ τῶν πραγμάτων θέτει πρὸς στιγμὴν τέρμα εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἀγγέλου εἰς τὸν Σωχόν. Ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις, ποὺ ἐξετίμησε τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὸ καθῆκον, ἀποφασίζει νὰ ἀποστείλῃ τοῦτον εἰς Γερμανίαν διὰ περαιτέρω σπουδάς. Ὅμως τὰ γεγονότα ἐξελίσσονται ραγδαῖα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνατρέπουν τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίοδον. Ὁ Μήττας δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἀργός. Ὑπῆρχον ἄλλωστε τόσαι πόλεις καὶ χωρία ποὺ κατεπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Χωρὶς καθυστέρησιν ἐκλέγει ὡς τόπον τῆς μελλοντικῆς δράσεώς του τὴν Νιγρίταν, ἡ ὁποία ἦτο ἕδρα Διλοχίας καὶ τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἦσαν γνώριμοι εἰς αὐτόν.

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἡ ἄφιξις εἰς τὴν Νιγρίταν τοῦ ἀνθυπασπιστοῦ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν. Ὑψηλός, ρωμαλέος, συναισθηματικός, καταδεκτικός, μορφὴ γεμάτη καλωσύνη, κατέστη τὸ ἴνδαλμα τῶν νέων. Ριψοκίνδυνος καὶ πρόμαχος τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν, ἀλλὰ καὶ φανατικὸς διώκτης τῶν Βουλγάρων, ὑπὸ τῶν ὁποίων εἶχε προγραφῆ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταπέση εἰς τὴν ζωὴν τῆς ρουτίνας. Εὐθὺς ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Βουλγάρους τῆς Νιγρίτης καὶ ὁ ἴδιος μεταβαίνει εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ὅπου εὑρίσκετο τμῆμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ (φυλάκιον), καὶ ἀναγκάζει τοῦτο νὰ διαλυθῆ καὶ νὰ ἀποχωρήση. Καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του εἰς Νιγρίταν διεκρίθη διὰ τὸ ἀπαράμιλλον θάρρος του καὶ εἰς πολλὰ ἐπεισόδια μετὰ τῶν Βουλγάρων ἐπεβλήθη ἔχων ὡς μοναδικὸν ὅπλον τὸ ἀτρόμητον φρόνημά του.

Ἀλλὰ ἡ βουλιμία τῶν Βουλγάρων νὰ καταλάβουν τὴν ἀκραιφνῶς Ἑλληνικὴν Νιγρίταν ἀπεκορυφώθη. Ἀφοῦ ἐνισχύθησαν καὶ μὲ νέας δυνάμεις ἐκ Σερρῶν κατέλαβον τὰ καίρια καὶ κεντρικὰ σημεῖα τῆς πόλεως, διὰ νὰ συντρίψουν τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μήττας ἀγνοῶν τὸν κίνδυνον ποὺ ἐκαιροφυλάκτει καὶ παρακινούμενος ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀφοβίαν του ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Διοικητήριον (Καρακόλι) διὰ νὰ ἐπισημάνη τὰς θέσεις τῶν Βουλγάρων. Ὅμως δὲν ἐπρόλαβε νὰ ἐπανέλθη εἰς τὴν θέσιν του. Ἐβλήθη ἀπὸ σφαῖραν Βουλγάρου, ποὺ εὑρίσκετο εἰς τὸ χάνι τοῦ Χατζηπρίμου καὶ κατέπεσε νεκρός. Εὐθὺς παρέλαβον αὐτὸν τρεῖς παρατυχόντες Νιγριτινοὶ καὶ τὸν μετέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου καὶ ἐνεταφιάσθη. Ἡ τέλεσις μνημοσύνου 40 ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου του συνεκέντρωσε πολλοὺς ἐπισήμους. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὰ ὀστᾶ τοῦ μεγάλου νεκροῦ μετεφέρθησαν εἰς τὴν γενέτειράν του ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του. Ὁ θάνατός του θὰ συμβολίζη εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ ἀγωνιστικὸν πάθος τοῦ Ἕλληνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ θὰ παραμείνη φωτεινὸν παράδειγμα πρὸς μίμησιν διὰ τοὺς ἐπερχομένους.

Τὸ ἴδιον ἔτος ἡ Σχολὴ Εὐελπίδων, διὰ νὰ τιμήση τὸν ἥρωα τρόφιμόν της, ποὺ ἁγνὸς προσέφερεν ἀνιδιοτελῶς τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν του διὰ τὴν δόξαν τῆς πατρίδος, διωργάνωσεν ἐφηβικοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας, ποὺ ἐτελέσθησαν μὲ ἐπιτυχίαν. Τέλος εἰς τὸ κεντρικὸν κτίριον τῆς Σχολῆς ὑπάρχει καὶ σήμερον ἀκόμη σωζομένη πλὰξ ἐντετειχισμένη, ἡ ὁποία ἀναγράφει λακωνικὰ τὸ ὄνομά του, τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ θανάτου του.

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ
ΝΑΤΑΛΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ*

ΠΕΤΡΟΥ ΠΕΝΝΑ

'Αγαπημένε καὶ ἀξέχαστε φίλε Νατάλη,

Ἡ Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρία Σερρῶν - Μελενίκου, τῆς ὁποίας ὑπῆρξες ἀπὸ τὰ βασικὰ ἱδρυτικὰ μέλη, μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ δεκαπενταετίας Γενικὸς αὐτῆς Γραμματεύς, θρηνεῖ τὸν ἀδόκητο χαμό σου καί, καταθέτουσα στέφανον ἐπὶ τῆς σοροῦ σου, σοῦ ἀπευθύνει δι' ἐμοῦ τὸ ὕστατο χαῖρε.

Τὸ κενὸ ποὺ ἀφίνεις στὶς τάξεις τῶν συνεργατῶν καὶ φίλων σου εἶναι πραγματικὰ δυσαναπλήρωτο.

Γιατὶ ἡ συμβολή σου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν πρόοδο τῆς Ἑταιρίας δὲν ἦτο ἁπλῶς μιὰ συμβολικὴ παρουσία ἑνὸς ἐκλεκτοῦ Σερραίου καὶ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ οὐσία καὶ πρᾶξις, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεδείχθης πρωταθλητής.

Ὅταν, πρὸ εἰκοσαετίας ἀκριβῶς, ἡ ἰδέα τῆς ἀνάγκης δημιουργίας ἑνὸς πνευματικοῦ Σωματείου γιὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ λαογραφικὴν ἔρευναν τῆς περιοχῆς τῆς ἰδιαιτέρας μας πατρίδος, τῶν Σερρῶν, μὲ σκοπὸν τὴν προβολὴν τῶν ἱστορικῶν της περιπετειῶν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ἱστορικῆς μνήμης χάριν τῶν ἐπερχομένων, ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστᾶ, οὔτε οἱ ἴδιοι ἐφανταζόμεθα τὴν βαρύτητα καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς προσπαθείας μας ἐκείνης.

Ὅμως ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀπέραντος ἀγάπη πρὸς τὴν γενέθλια γῆ ἐθαυματούργησαν, καὶ σήμερα, χάρις καὶ εἰς τὴν ἰδική σου δραστηριότητα καὶ προσφορά, ἡ Ἑταιρία μας ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ πνευματικὰ ἱδρύματα τῆς χώρας μας, ποὺ προκαλεῖ τὴν δικαίαν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν Σερραίων.

Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνη διαφορετικά. Ὑπῆρξες γόνος παλαιᾶς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας μὲ γενεαλογικὲς ρίζες δεμένες μὲ τὴν πολύπαθη πόλι τῶν Σερρῶν καὶ τὸν πολυθρύλητον Μελένικον.

Ἔτσι οἱ οἰκογενειακὲς καὶ κληρονομικές σου καταβολές, ποὺ ξεκινοῦν

---

* 'Εδημοσιεύθη εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν Σερρῶν : 1) «Πρόοδος» τῆς 4/11/71. 2) «Σερραϊκὴ Φωνή» τῆς 8/11/71.

ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἐθνεγερσίας ἀκόμη, δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ μιλήσουν μέσα σου ἀσίγαστες καὶ νὰ βλαστήση τὸ ὡραῖο δένδρο καὶ τῆς ἰδικῆς σου προσωπικῆς προσφορᾶς.

Σὲ νεαρὴ ἡλικία εἶδες τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν ἐμπρησμὸ τῆς πατρίδος μας ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Στὰ 1917, παιδὶ ἀμούστακο ἀκόμη, μόλις 18 χρονῶν, μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου Σερρῶν, ἀπήχθης μαζὶ μὲ ἄλλους Σερραίους κάθε ἡλικίας, ὡς ὅμηρος, καὶ σκληρὰ δοκιμάσθηκες στὰ ἀπάνθρωπα καταναγκαστικὰ ἔργα τῆς Βουλγαρίας, ποὺ εἶχαν σκοπὸ τὴν γενοκτονία καὶ τὸν ἀφελληνισμὸ τῆς Μακεδονίας.

Μὲ τὴν λῆξι τοῦ πρώτου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου καὶ τὴν συνθηκολόγησι τῆς Βουλγαρίας ἐπέστρεψες, διασωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, ζωντανὸ ἐρείπιο.

Ἡ ψυχική σου δύναμη ὅμως καὶ ἡ σωματική σου ἀντοχὴ στάθηκαν ἀξιοθαύμαστα. Ἔτσι ξεπέρασες ψυχικὰ καὶ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τοῦ προγονικοῦ σου σπιτιοῦ καὶ τῆς περιουσίας σου, ὅπως καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁμηρείας, καί ἀφοῦ συνεπλήρωσες τὶς γυμνασιακές σου σπουδὲς στὰ λαμπρὰ Σερραϊκὰ ἐκπαιδευτήρια, ἐγκατεστάθης στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ δημιουργήσης ἕνα καλύτερο μέλλον μὲ σχεδὸν ἀνύπαρκτο οἰκονομικὸ ὑπόβαθρο.

Ἡ ἀδάμαστη θέλησί σου, ἡ ἐργατικότητά σου, ἡ ἐπιμέλειά σου καὶ ἡ ἐπιμονή σου, σὲ ἐβοήθησαν νὰ ἀποκτήσης τὰ ἐφόδια, ποὺ σοῦ ἄνοιξαν τὸν δρόμο σὲ μιὰ λαμπρὴ τραπεζιτικὴ σταδιοδρομία.

Ἡ γνῶσι τῆς γερμανικῆς γλώσσας, ποὺ ἐξέμαθες φοιτῶντας στὴν Γερμανικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, παράλληλα μὲ τὴν γνῶσι τῆς Γαλλικῆς, ποὺ ἐξέμαθες φοιτῶντας στὸ Γαλλικὸ τμῆμα τῆς Ἑβραϊκῆς Σχολῆς τῶν Σερρῶν, καὶ οἱ εἰδικὲς σπουδές σου στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ τοῦ Παλλαδίου, γρήγορα σὲ ἀνέδειξαν ἕνα ἀπὸ τὰ ἐκλεκτὰ στελέχη τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἐμπορικῆς Τραπέζης, ὅπου ἐσταδιοδρόμησες καὶ ἐπάξια ἀνῆλθες εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς ἱεραρχίας, μὲ ἐπιστέγασμα τὴν ἀνάθεσι τῆς διοργανώσεως καὶ διευθύνσεως τῶν δύο νέων ὑποκαταστημάτων τῆς Βάθης καὶ τῆς Πλατείας Καραϊσκάκη.

Παρὰ ταῦτα, οἱ ἐπαγγελματικές σου ἀσχολίες δὲν σὲ ἠμπόδισαν νὰ διαθέσης, παράλληλα, μέρος τοῦ ἑαυτοῦ σου στὴν ὑπηρεσία τῆς γενετείρας μας. Στοργὴ καὶ ἀγάπη μέχρι λατρείας δείχνουν οἱ πολυάριθμες ἱστορικές, λαογραφικὲς καὶ γνωσσολογικές σου μελέτες, ποὺ κοσμοῦν καὶ τιμοῦν τὰ «Σερραϊκὰ Χρονικά», γιὰ τὴν ἔκδοσι τῶν ὁποίων τόσον ἐμόχθησες. Ὡς φίλος καὶ συνεργάτης ὑπῆρξες εἰλικρινής, εὐθύς, τίμιος, πρᾶος στὸν χαρακτῆρα καὶ ἀπόλυτα συνεργάσιμος. Προσόντα σπάνια βεβαίως καὶ δυσεύρετα, ἀλλὰ τόσο ἀπαραίτητα γιὰ τὴν πρόοδο κάθε εὐγενικῆς προσπαθείας.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑται-

ρίας Σερρῶν—Μελενίκου καὶ ἐγὼ ἰδιαιτέρως ὡς πρόεδρος αὐτῆς, αἰσθανόμεθα βαθυτάτη τὴν ὀδύνη γιὰ τὸν θάνατό σου, γιατὶ στερηθήκαμε τῆς φιλίας καὶ τῆς στενῆς, πολύτιμης καὶ ἐγκάρδιας συνεργασίας ἑνὸς τόσον ἐκλεκτοῦ συμπατριώτου καὶ διακεκριμένου μέλους τῆς Σερραϊκῆς Παροικίας τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀγαπητὲ Νατάλη,

Ὑπῆρξες σὺν τοῖς ἄλλοις πρότυπον οἰκογενειάρχου. Ηὐτύχησες νὰ ἀποκτήσης ἐξαίρετον σύντροφον τῆς ζωῆς σου, μὲ τὴν ἀμέριστον συνδρομὴν τῆς ὁποίας ἐδώσατε εἰς τὰ ἐκλεκτὰ παιδιά σας τὸ καλὸ παράδειγμα καὶ τὰ κατευθύνατε πρὸς τὶς Ἑλληνοχριστιανικὲς παραδόσεις, ὥστε σήμερα νὰ κατέχουν ἐπίζηλο θέσι στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο καὶ στὴν κοινωνία.

Ηὐτύχησες νὰ ἴδης καὶ ἀπογόνους. Ὡς Ἕλλην, ὡς Σερραῖος, ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς οἰκογενειάρχης ἐξεπλήρωσες τὸ χρέος σου εἰς τὸ ἀκέραιον.

Κοιμήσου ἐν εἰρήνῃ.

Ἀνάμεσά μας ἡ μνήμη σου θὰ μείνη ἀγήραστη.

Ἂς εἶναι τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς γῆς ποὺ θὰ σὲ σκεπάση ἀνάλαφρο.

324

ΝΑΤΑΛΗΣ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ

Ν. Σ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ὁ Νατάλης Πέτροβιτς, γιατὶ αὐτὸς ἦταν ὁ συγγραφεὺς τῶν δυὸ ἐκείνων μελετῶν, ἄνοιγε καινούργιους δρόμους, ἢ τουλάχιστον ἔδειχνε ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ ἀκόμη στὴ τοπικὴ ἱστοριογραφία ποὺ ἤθελαν ψάξιμο, ἐνῶ ἡ ἀρχὴ γιὰ λασγραφικὴ μελέτη γινόταν πιὰ πραγματικότητα.

Ἀπὸ τότε, σὲ ὅλους τοὺς τόμους τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» ποὺ ἀκολούθησαν ἔδιδε πάντα τὸ «παρόν», μὲ συμπληρώματα λαογραφικὰ πάνω στὴ Σερραϊκὴ διάλεκτο, γιὰ τὸ Βαροσι τῶν Σερρῶν, γιὰ τὸν πετροπόλεμο στὰς Σέρρας, μιὰ μονογραφία γιὰ τὴν Ἀμφίπολη καὶ στὸν τελευταῖο τόμο (τὸν Ε΄) γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, τὸν Γεννάδιο τὸν Σχολάριο καὶ τὸν Ἅϊ Γιώργη τὸν Κρυονερίτη.

Παρ᾽ ὅλες τὶς ἀδυναμίες ποὺ μπορεῖ νὰ βρῇ ἕνα «εἰδικό» μάτι σὲ ἐρασιτεχνικὰ ἔργα τοῦ εἴδους, οἱ μελέτες τοῦ Πέτροβιτς ἔχουν ἕνα κοινὸ καὶ βαρὺ χαρακτηριστικό: εἶναι ἔργα ἀγάπης γιὰ τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκε, ἀγάπης ἄσβυστης μισὸ καὶ παραπάνω αἰῶνα ἀπὸ τότε ποὺ ἡ ταραχὴ τοῦ πρώτου Παγκόσμιου πόλεμου τὸν ἔστειλε στὴν Ἀθήνα.

Εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ τὸν δῶ λίγες ὧρες πρὶν τὸ μοιραῖο Σάββατο— τὸ ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς—στὴ φιλικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ γραφείου τοῦ κ. Πέννα ὅπου κατέβηκε, παρὰ τὴν ἀδιαθεσία του, γιὰ νὰ βρεθοῦμε γιὰ λίγο.

Ὠχρὸς ἀλλὰ χαρούμενος ποὺ τελείωνε τὶς ἀναμνήσεις του ἀπ᾽ τὴν Ὁμηρεία στὴ Βουλγαρία, γιατὶ ὡς τώρα δὲν ἔχει γραφῆ τίποτε σχεδὸν γύρω ἀπ᾽ τὸ σημαντικὸ αὐτὸ κεφάλαιο τῆς σύγχρονης ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν σὲ τούτη δῶ τὴ πόλη καὶ ποὺ οἱ γραφτὲς «Ἱστορίες» της σταματοῦν στὴν Ἀπελευθέρωση τοῦ 1913.

Ἡ οὐράνια κλήση δὲν τὸ θέλησε νὰ τὶς δῇ τυπωμένες.

Ἔτσι, στὸν ἑπόμενο τόμο τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἶναι «χαριστήριος στὸν Πέτροβιτς», θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ δοῦμε ἀπὸ μιὰ σκοπιὰ τί ἔγινε ἐδῶ στὰ ταραγμένα χρόνια 1913-1920.

Μὲ τὶς ἀναμνήσεις του αὐτὲς ἀνοίγει ἔτσι ἕνα ἀκόμη κεφάλαιο ποὺ θὰ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ πρὶν οἱ τελευταῖοι συνομίληκοί του ἀκολουθήσουν τὸ μονοπάτι ποὺ πορεύεται τώρα ἐκεῖνος.

Οἱ λίγες αὐτὲς γραμμὲς εἶναι μιὰ προσωπικὴ ἀπότιση φόρου τιμῆς

σ' ἕνα «συνάδελφο», γιατί, ὅπως σημειώνω στὸν ἐπίλογο τῶν «Σκαπανέων τῆς Σερραϊκῆς Ἱστοριογραφίας καὶ προβλημάτων τῆς Ἱστορίας τῶν Σερρῶν», οἱ τοπικὲς Ἱστοριογραφίες γράφονται κατὰ γενικὸ κανόνα ἀπὸ μὴ εἰδικούς, οἱ ὁποῖοι ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἐπαγγελματίες ἱστορικοὺς σ' ἕνα σημαντικὸ τομέα ὅπως εἶναι ἡ ἐκλαΐκευση καὶ ἡ διάδοσι τοπικῶν ἱστορικῶν θεμάτων ποὺ βρίσκονται σὲ ἀπρόσιτα εἰδικὰ περιοδικὰ συγγράμματα κυρίως, ποὺ μὲ ὑπομονὴ ἐρευνοῦν, προσφέροντας ἔτσι μιὰ σοβαρὴ ὑπηρεσία στὸν τόπο τους, ἔχοντας μοναδική τους ἱκανοποίηση τὴ χαρὰ αὐτῆς τῆς ὑπηρεσίας. Τὶς περισσότερες φορὲς ὑπερακοντίζουν αὐτὴ τὴ θέση μὲ ἀνακαλύψεις σημαντικὲς καὶ μὲ συγγραφὲς ἀξιόλογες.

Τὰ παραπάνω ταιριάζουν ἀπόλυτα στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔφυγε εὐτυχισμένος μιὰ καὶ ξεπλήρωσε τὸ παληὸ κινέζικο ρητὸ ποὺ λέει :

«Κάνε ἕνα παιδὶ
φύτεψε ἕνα δένδρο
γράψε ἕνα βιβλίο».

Σέρρες, Νοέμβριος 1971.

ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΟΤΑΜΑΝΙΔΗ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ*

Στὸν ΝΑΤΑΛΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ

Τοῦ βορεινοῦ εἶσαι μόσχευμα (1) τ' ἀκρίτα Μελενίκου
γιὰ νὰ καρπίσης πὄφτασες, ἀπὸ τὴ Ρωμυλία (2)
σ' αἰγαιοπελαγίτικη μιὰ γῆ· κι' ἐκεῖ ν' ἀνθίσης
στὴν ἀγκαλιὰ τὴ μητρικὴ τῆς «νύφης τοῦ Στρυμόνα» (3)
καὶ σὲ πατρίδα πιὰ θετή, τ' ἄρωμα νὰ σκορπίσης!

Μ' ἀφοῦ, ὅπως λέν, τὴ δεύτερη πατρίδα ἀπὸ τὴ πρώτη
ἴδια κανεὶς τὴν ἀγαπᾶ, ἂν μὴ καὶ παραπάνω
ἔτσι κι' ἐσὺ ἀγάπησες καὶ δέθηκες μὲ δαύτη
τὴ πολιτεία τῶν Σερρῶν, τὴν πλούσια καὶ μεγάλη» (4)
κι' ἀπὸ τὴ γῆ της βύζαξες (5) τὰ «βιώματα τὰ ὡραῖα!»

Κι' ὡς φύγαν χρόνοι καὶ καιροὶ κι' ὁ «Ρούπελης» 6 ξυπνώντας
τὴ νέα πάλιν ἀπειλεῖ ξαποσταμοῦ σου ἑστία
νὰ κάψη την συθέμελα καὶ νὰ τὴν ἀφανίση, (7)
τὴν πόλη ποὺ ἀπ' τὸν ποταμὸ (8) ἀέναα καρπίζει,
τρέπεσαι πάλι σὲ φυγὴ καὶ φεύγεις πάλι, φεύγεις...

---

* Τὸ ποίημα τοῦτο γράφηκε ἐξ ἀφορμῆς καὶ χάριν τοῦ ἀειμνήστου λαογράφου μας **Νατάλη Πέτροβιτς**. καὶ βασικὰ τοῦ φιλίστορα τούτου τὴ μνήμη θὰ τιμήση. Ἐπειδὴ ὅμως, στὸν ἴδιο τομέα δράσεως καὶ τῆς ἴδιας πατρίδος τέκνα ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μὲ μία παράλληλη κι' ἐξ ἴσου ἀξιόλογη ἱστορικολαογραφικὴ προσφορὰ στὴ Σερραϊκή μας βιβλιογραφία, νομίζω ὅτι τὸ ποίημα τοῦτο θὰ πρέπει νὰ κοιταχτῆ καὶ μὲ μιὰ κάποια καθολικότητα. Ἡ ἀναγκαία προέκταση, ἄλλωστε, δὲν ἀπολείπει ἀπὸ τὸ πόνημά μου τοῦτο καὶ ἡ δικαιοκρισία ἐπιβάλλει, μαζὶ μὲ τὸν Νατάλη Πέτροβιτς, θὰ θυμηθοῦμε καὶ τοὺς ἀειμνήστους Εὐαγγ. Στράτη, Ἀθαν. Ἀργυρό, Χριστόφορο Προδρομίτη, Ἰωάν. Δέλλιο, Δημ. Μισυρλῆ, Γαβρ. Κουντιάδη, Ἀθ. Φυλακτό, Ἄννα Τριανταφυλλίδου, Ἀγγ. Γραμματικό, Γεωργ. Χρηστίδη, Δημ. Μέλφο κλπ.

Σὰν νέος, τώρα, Δωριεὺς κινᾶς γιὰ τῆς Παλλάδας
τὸ χῶμα τὸ φιλόξενο εἰρηνικὰ νὰ ζήσῃς (9).
Μά, εἶχες δοσμένη τὴν καρδιὰ σὲ γῆ πυρπολημένη (10)
σὲ γῆ πού, ὡς ἀκροβλάσταρο, τὶς ρίζες σου κρατοῦσε
κι' ἀκοίμητα καὶ γοερὰ κοντά της σὲ καλοῦσε.

Κι' ἀλάργ' ἀπ' τὸ Μελένικο κι' ἄλλη φωνὴ θλιμμένη
ποὺ σὲ καλεῖ στὰ «πάτρια» βάλσαμο νὰ σταλλάξῃς
κι' ἀπὸ τροφῶν τὰ στήθη δυὸ (11) μιὰ ρώμη νὰ βυζάξῃς,
γιὰ νὰ γενῇς τῆς δόξας των φρουρὸς καὶ σταυροφόρος
χαμένου μεγαλείου των, ὁ ἀγγελιοφόρος!

Μ' ἀκόμη μένεις σταυραϊτὸς (12) μὲ τὰ φτερὰ κλεισμένα
καὶ δὲν ὑψώνεσαι νὰ πᾶς ἐκεῖ νὰ φτερουγίσῃς
νὰ δῇς, νὰ μάθῃς, νὰ γευθῇς, νὰ καμωθῇς νὰ γειάνῃς
ὅ,τι κρυφό, ἀνιστόρητο, θαμμένο, ξεχασμένο
εἶν' μπορετό, ἀπὸ σένανε, νὰ βγῇ ξανανοιωμένο.

* * *

Μά, οἱ μαῦροι χρόνοι, ὡς πέρασαν ἀπὸ καινούργια μπόρα (13)
ποὺ ἐμόλυνε Σερριώτισσας τὸ σῶμα τὸ θρεμμένο
καὶ τ' ἄφησε ἀπὸ πόλεμο βαρειὰ δοκιμασμένο (14)
μέσα σου ὀρθώθη καὶ μιλᾶ σκληρὰ ἡ φωνὴ τοῦ χρέους
μπρὸς στὴ ματιά σου ἀνοίγοντας ὁρίζοντες πιὸ νέους!

Τὸ θέλει σου ἡ γενέτειρα καὶ τὸ ζητᾶ 'πὸ σένα
γιὰ μιὰ θυσία σὲ καλεῖ ἱερὸ βωμὸ νὰ στήσῃς,
μιᾶς ἐκκλησίας λειτουργιὰ μισή, ν' ἀποτελειώσῃς,
γιὰ νὰ ξεθάψῃς λείψανα καὶ πύργους νὰ στηλώσῃς
καὶ παρακαταθήκης μιᾶς, τὰ νάματα, νὰ σώσῃς.

Αἰώνων θησαυρίσματα, πλούτη λησμονημένα
μὲ μιὰ μυστηριακὴ λαλιά, μὲ γλῶσσα πιὰ σβησμένη
σειρήνια, ἐντός σου, ἀρχινοῦν μηνύματα νὰ πλάθουν,
καυτὰ καὶ ξελογιαστικὰ τραγούδια νὰ συνθέτουν,
σ' ἐξορκισμοὺς καὶ τάματα ἱερὰ νὰ σ' ἐξοθοῦνε.

Τότε μὲ φλόγα νεανικὴ ποὺ ἀναπαμὸ δὲ θἄχη (15)
ἀρχίζεις στὴν ἀρχὴ δειλά, μ᾽ ὁρμὴ μετὰ καὶ πάθος
τῆς σκέψης σου ὅλης καὶ τοῦ νοῦ τὰ πιὸ θερμὰ τὰ χάδια
στὴ πολιτεία τῶν Σερρῶν νὰ λαχταρᾶς νὰ δώσης
κι᾽ ἀγάπης λόγια νὰ τῆς πῆς, νὰ τὴν παρηγορήσης.

Ξανοίγ᾽ ἐμπρός σου ὀμορφιές, ὁ ἀδικημένος τόπος
ποὖναι δικός· καὶ δέχεσαι τῆς γνώσης στρατοκόπος
νὰ καταστῆς· κι᾽ ἀτέλειωτα, στοῦ ποταμοῦ τὸ μάκρος
περιδιαβάζεις, μελετᾶς τὰ «πάθια καὶ σημάδια» (16)
γιὰ νὰ κεντήσης σὲ καμβά, πολιτισμοῦ τ᾽ ἀχνάρια.

Κι᾽ ὡς τρέχει, τότε, ὁ χείμαρρος καὶ τὸ ποτάμι ὡς τρέχει
φτεροκοπᾶ κι᾽ ἀναπηδᾶ καὶ χύνετ᾽ ἀπ᾽ ἐντός σου
ἀμάλγαμα τῆς μνήμης σου, στὰ βάθεια σου κρυμμένο,
σοφία περισπούδαστη καὶ γνώση περιούσια
γιὰ τὴ θετὴ πατρίδα σου τὴ ξακουστὴ καὶ πλούσια.

Μέσ᾽ τὴν ἀνθοφορία σου τὴ τόσο παινεμένη (17)
δὲ προλαβαίνει σου, ἡ γραφή, νὰ δώση τὰ ὅσα κι᾽ ὅποια
πνευματικὰ πονήματα καὶ τῆς γραφίδας ἔργα
γιὰ τὸ λαό, γιὰ τὴ ζωή, τὸ χρόνο καὶ τὸ τόπο,
τὰ περασμένα, τὰ στερνά, τὰ τωρινά, τὰ πάντα.

Τὸ κάθε τι ποὺ σ᾽ ἄγγιζε, ποὺ σὲ σουγλᾶ, ποὺ θέλει
ἀπὸ τὰ σένα νὰ γραφῆ, νὰ διασωθῆ, νὰ ζήση
τὸ κάθε τι ποὺ ἡ πέννα σου σκιρτᾶ νὰ ζωγραφίση
σ᾽ ἕνα βιβλίο, σὲ χαρτί, κάπου νὰ τ᾽ ἀπιθώση
κι᾽ ἀπὸ τὸν πανδαμάτορα τὸ χρόνο νὰ τὸ σώση !...

* * *

Γιὰ πιά νὰ γράψω, ὅπου ἔδωσες ἀπ᾽ τὴ στιγμὴν ἐκείνη ;
Ποιὰ προσφορὰ νὰ θυμηθῶ καὶ ποιά νὰ λησμονήσω ;
Ποιά σου σελίδα ἄριστην καὶ ποιά ὡς κακὴ νὰ σβήσω,
ποὺ σ᾽ ὅλα μέσα ἐστάλαξες τὸ αἷμα τῆς καρδιᾶς σου
κι᾽ ἔφθειρες (18) καὶ κατέστρεψες, γιὰ τοῦτο, τὴν ὑγειά σου ;

Γιὰ τὴν ἀρχαία Ἀμφίπολι ([19]) γιὰ τὶς ἐξισλαμίσεις ([20])
ʼκεῖνο τὸ «πετροπόλεμο» ([21]), τὰ ποιήματά σου ([22]) κιʼ ὅποια
ρητά, εἴτε ξόρκια, γνωμικά, τὰ «γλωσσικά» ([23]) καὶ τʼ ἄλλα
ποὺ σὲ σελίδες διαλεχτὲς εἶνʼ ἀπὸ σὲ δοσμένα
πρωτόφαντα, σπαρταριστὰ κιʼ ἁδρὰ καταγραμμένα ;

Κιʼ ἂν θυμηθῶ, τὰ ποὺ ἔδωσες, γνωστὰ «πονήματά» σου
(ἀπʼ ὅσα ἐξελάφρωσεν ἐγκαίρως ἡ καρδιά σου
κιʼ ἀπʼ ὅσα κιʼ ὅποια ἐπρόλαβε κιʼ ὁ νοῦς σου νʼ ἀποδιώξῃ)
γιὰ ʼκεῖνα ποὺ δὲ δόθηκαν καὶ χάθηκαν μαζί σου,
ἄραγε, πόσο θὰ θρηνῇ, στʼ ἀντίπερα, ἡ ψυχή σου !...

Ὦ, σύ, Μελένικου σπορὰ καὶ τῶν Σερρῶν βλαστάρι
πόσα τοῦ τόπου σου ἡ φτωχή, μόνο σʼ ἐσένα χάρι
δὲ σώζει θησαυρίσματα, ἱστορικὲς μελέτες
κείμενα λαογραφικὰ καὶ πραγματεῖες ἄλλες,
ποικίλες τόσες συγγραφές, καταγραφὲς μεγάλες !

Πόσα πολλὰ σὲ ὀφείλουμε, ὤ, Πέτροβιτς Ναтάλη
ἀπʼ ὅσα, ὡς ζοῦσες, ἔδωσες, μὰ κιʼ ὡς νεκρὸς ἀκόμα
μὲ τὸ πανώριο ἦθος σου τʼ ἄφησες νὰ αἰωροῦνται
παράδειγμα γιὰ μίμηση, ἀξέχαστε ἀδελφέ μας,
φάρε, πυξῖδα, δάσκαλε, ταγὲ καὶ ὁδηγέ μας !

Ὦ, ποὺ ἡ μεγαλωσύνη σου τὸ χρόνο δὲ φοβᾶται,
ποὺ ἡ μνήμη σου ἀντιστέκεται καὶ σὲ φθορὰ καὶ λήθη
καὶ τοῦ ἔργου σου τʼ ἀντίβαρο μηδὲ τὸ ἐπισκιάζει
ὁ θάνατος κιʼ ἡ σιωπή, τʼ ἀτέλειωτο σκοτάδι !...
Ὦ, σὺ ποὺ φῶς ἀέναο μᾶς στέλνεις κιʼ ἀπʼ τὸν ἅδη !..

---

(1) Ὁ ἀείμνηστος Ν. Π. εἶναι γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τοῦ ἱστορικοῦ Μελενίκου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ κ. Τρ. Δ. Θεοδωρίδης στὸ βιβλίο του : «Συμβολὴ εἰς τὸ Ἀνατολικομακεδονικὸν Ἀρχοντολόγιον» (Ἀθῆναι 1969, σ. 28).

(2) Οἱ πρόγονοί του, ὡς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ν. Π. καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου (μὲ τὴν ὁποίαν χάνονταν ὁριστικὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἀν. Ρωμυλία) μετώκησαν στὰς Σέρρας (βλ. βιβλίο ὡς ἀνωτέρω).

(3) Εἶναι πολλοὶ οἱ γηγενεῖς καὶ ξένοι συγγραφεῖς ποὺ ἔχουν ὀνομάσει καὶ ἀποκαλοῦν ἔτσι τὴ γῆ τοῦ Σερραϊκοῦ λεκανοπεδίου, ἐπειδή, ἴσως, καὶ αὐτὴ ἀκόμη

ἡ μυθολογία φέρει τὸ Στρυμόνα παντρολογούμενο μὲ ἐπιχώριες νύμφες, νηρηΐδες κλπ. Ἀλλὰ καὶ γιατὶ πηγὴ εὐφορίας γιὰ τὸ σερριώτικο κάμπο ὑπῆρξε πάντα ὁ π. Στρυμόνας, ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἐπιτυχής.

(4) Ἕνας ἀκόμη τιμητικὸς χαρακτηρισμὸς ποὺ ἀποδόθηκε στὴν πόλη τῶν Σερρῶν ἀπὸ βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς συγγραφεῖς, δικούς μας καὶ ξένους. (Βλ. βιβλίο κ. Π. Πέννα : «**Ἱστορία τῶν Σερρῶν**» β' ἔκδοσις, Ἀθῆναι 1660, κ.π.ἄ.).

(5) Τὰ πρῶτα γράμματα, ποὺ σφυρηλάτησαν τὸ χαρακτῆρα του, ὁ Ν. Π. τἄμαθε στὰ ὀνομαστὰ Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Σερρῶν. Ἦταν δὲ ὀνομαστὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια τῶν Σερρῶν, στὶς τελευταῖες δεκαετίες τῆς τουρκοκρατίας, γιατὶ οἱ ἀπόφοιτοί τους μεταβάλλονταν σὲ Ἐθνοδιδασκάλους καὶ μεταλαμπάδευαν τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὸ ἐθνικὸ φρόνημα στοὺς ἀδελφοὺς τῶν τουρκοκρατουμένων περιοχῶν, ἀπὸ Φιλιππουπόλεως μέχρι τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κύπρου. (Βλ. βιβλίο Ἕλλης Ἀγγέλου—Βλάχου : «Ἡ παιδεία εἰς τὰς τουρκοκρατουμένας Σέρρας» ἐν Ἀθήναις 1935).

(6) Ρούπελης ὀνομάζεται ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος ἀγέρας ποὺ εἰσορμᾶ καὶ μαστιγώνει τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν, ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ «Ροῦπελ». Ἡ ἀρχαιότερη ὀνομασία τοῦ ἀγέρα τούτου εἶναι «Σρυμονίης» καὶ συναντᾶται στὸν Ἡρόδοτο (Ἡροδ. 8, 118). Στὸ ποίημά μας θὰ ἐκληφθῆ σὰν προσωποποίηση τῶν πέραν τῶν (Β. ἑλλην. συνόρων ἐπιδρομέων σλαύων.

(7) Κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους, οἱ νικημένοι καὶ καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ Βούλγαροι, πρὶν ἐγκαταλείψουν τὴν πόλη τῶν Σερρῶν (τὴν ὁποίαν σημειωτέον εἶχαν καταλάβει πρὶν μῆνες σάν...σύμμαχοι) τὴν παρέδωσαν στὶς φλόγες καὶ τὸν ὄλεθρο. Οἱ ζημιὲς σὲ ἔμψυχο καὶ ἄψυχο ὑλικὸ ὑπῆρξαν πράγματι μεγάλες, μὰ αἱ Σέρραι σὲ λίγα χρόνια ἀνέθαλλαν καὶ πάλι σὰν τὸ φοίνικα ἀπὸ τὴ στάχτη.

(8) Τὸν π. Στρυμόνα, φυσικά, ὅπως προαναφέραμε.

(9) Πολλοὶ ἦσαν οἱ διαλεκτοὶ Σερραῖοι ποὺ μετὰ τὴ πυρπόληση τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους (28-6-1913) καὶ μετὰ τὶς ἀνήκουστες θηριωδίες τῶν ἰδίων κατακτητῶν κατὰ τὸ 1916—18, προτίμησαν νὰ κατέλθουν γιὰ νὰ ζήσουν μιὰ πιὸ εἰρηνικὴ ζωὴ στὰ ἐνδότερα τῆς χώρας, κυρίως δὲ στὴ Θεσ/νίκη καὶ τὴν Ἀθήνα. Ἀνάμεσά τους καὶ ὁ Ν. Πέτροβιτς ποὺ ἐγκατεστάθη στὸ Ἀττικὸ λεκανοπέδιο κι' ἔκτοτε σταδιοδρόμησε ἐκεῖ.

(10) Στὴν «πυρπολημένη» πόλη τῶν Σερρῶν, ποὺ δὲν ἔχασε ποτὲ τὴ γοητεία καὶ τὴ γραφικότητά της, κυριώτερα δέ, πολλὰ ἀπὸ τὰ ἄφθονα ἱστορικὰ κι' ἀρχαιολογικά της θησαυρίσματα, ποὺ παρέμεναν ἀκόμη, ὣς τότε, ἄγνωστα κι' ἀναξιοποίητα.

(11) Τὸ Μελένικο, ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὑπήγετο Διοικητικῶς, στὸν Καζᾶ τῶν Σερρῶν. Ἔτσι, πολλὰ τὰ κοινὰ ὑπῆρχαν ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἱστορικὲς πόλεις, ποὺ ἡ μιὰ συμπλήρωνε τὴν ἄλλη κι' ἀποτελοῦσαν, θὰ λέγαμε, ἕνα νόμισμα μὲ δύο ὄψεις.

(12) Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ πλούσιο κι' ἄφθονο ἱστορικολαογραφικὸ καὶ γλωσσολογικὸ ὑλικὸ ποὺ μᾶς ἄφησε ὁ Ν. Π. στὰ διάφορα βιβλία του, τὸ εἶχε συγκεντρώσει καί συγγράψει (προφανῶς) ἐνωρίτερα. Ὅμως, χρειάστηκε νὰ ἱδρυθῆ ἡ «**Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρία Σερρῶν—Μελενίκου**» καὶ νὰ ἐκδόση τὸ περισπούδαστο σύγγραμμά της «**Σερραϊκὰ Χρονικά**» (ἀπὸ τὸ 1953) γιὰ νἄχουμε τὴν τύχη νὰ ἰδοῦμε δημοσιευόμενο τὸ ἀποθησαυρισμένο αὐτὸ ὑλικό.

(13) Ἡ θεομηνία τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου ἔφερε στὴ περιοχὴ τῶν Σερρῶν, σὰν κατακτητάς, τοὺς Γερμανοὺς πρῶτα κι' ὕστερα τοὺς Βουλγάρους.

(14) Κατὰ τὸ διάστημα τῆς τετράχρονης κατοχῆς (1941—44) οἱ Βούλγαροι διέπραξαν καὶ πάλιν ὄργια σκοτωμῶν, λεηλασιῶν κι' αὐθαιρεσιῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων στὸ μαρτυρικὸ αὐτὸ τόπο.

(15) Ἀπὸ τὴ στιγμή, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Ν. Π. δίδει στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἔργο του (1ος τόμος «Σερραϊκῶν Χρονικῶν», Ἀθῆναι 1953) καὶ μέχρι ποὺ ὁ θάνατος τὸν πῆρε ἀναπάντεχα ἀπὸ ἀνάμεσά μας (1971) δὲν ἔπαψε νὰ συγγράφη καὶ νὰ παρουσιάζη ἔργα διάφορα.

(16) Γνωστὰ καὶ ἄγνωστα ἱστορικὰ συμβάντα, εἴτε ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς, εὑρήματα ἀρχαῖα, χειρόγραφα κ.ἄ.π. ἀποθησαυρίσματα καὶ διασωμένα μνημεῖα ποὺ ἔχουν κάτι ἄξιο νὰ ποῦν καὶ νὰ μεταδώσουν ἀπὸ τοὺς περασμένους καιρούς.

(17) Ποικίλα καὶ πολυάριθμα ὑπῆρξαν τὰ ἐγκωμιαστικὰ σχόλια τὰ ὁποῖα καταχωρήθηκαν σὲ ἔντυπα τῶν Σερρῶν, Θεσ/νίκης, Ἀθηνῶν. ἢ στάλθηκαν σὰν ἐπιστολὲς πρὸς τὸν ἴδιο. Ἀναφέρω τὰ κείμενα τῶν Σερραίων Στελ. Μαρασλῆ, Ν. Βουζούκα, Ν. Ζ. Νικολάου, Τρ. Δ. Θεοδωρίδη, Π. Πέννα, τοῦ γράφοντος κλπ., τοῦ Θεσσαλονικέα Τάκη Γκοσιόπουλου (ἐφ. «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς»), τὶς ἐπιστολὲς τῶν καθηγητῶν Πανεπιστημίων Στιλπ. Κυριακίδη καὶ Φαίδωνος Κουκουλέ, τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, διὰ τοῦ βιβλιοθηκαρίου του Θεοδ. Μοσχονᾶ, ἐπιστολὲς ἐπίσης τῶν Πανεπιστημιακῶν δασκάλων Franz Dolger (Μονάχου), R. Guilland (Σορβόννης), Paul Lemerle (Παρισίων) κλπ.

(18) Σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς τελευταίους (τὸ 1971) ἐρχομοὺς τοῦ Ν. Π. ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰς Σέρρας, γιὰ νὰ μελετήση κάτι γιὰ τὸν Ἅη-Γιώργη τὸ Κρυονερίτη, καὶ γιὰ τὸ Μοναστήρι τῆς Βύσσιανης, τὸν εἶχα συναντήσει στὴν ὁδὸ Μεραρχίας Σερρῶν. Καλοκαιράκι ἦταν κι' ὁ μακαρίτης ἔσταζε στὸν ἱδρῶτα κι' ἀγγομαχοῦσε.

—Καλὰ ποὺ σ' ηὗρα, μοῦ λέει, Κοταμανίδη. Ἔλα νὰ καθίσουμε κάπου νὰ τὰ ποῦμε, νὰ πάρω καὶ μιὰν ἀνάσα.

Ὅταν καθίσαμε σ' ἕνα ζαχαροπλαστεῖο, τοῦ λέω :

—Παρακουράζεσαι, κύριε Νατάλη.

—Τὸ ξέρω, μοῦ ἀπαντᾶ. Τὸ ξέρω, μὰ ἔλα ποὺ ἔχω πολλὰ νὰ κάμω ἀκόμη καὶ νὰ δώσω κι' ὁ χρόνος, ὅπως ξέρεις, δὲ μᾶς περιμένει...

(19) Τὸ ἔργο του «ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ Η ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗ» (Ἀθῆναι 1959).

(20) Εἰδικὸ καὶ ἐνδιαφέρον κεφάλαιο στὸ βιβλίο του «ΣΕΡΡΑΪΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ» (Ἀθῆναι 1957, σ. 160-173).

21) Γλαφυρώτατο λαογραφικὸ διήγημα, γραμμένο σὲ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Σερραϊκῆς διαλέκτου καὶ καταχωρημένο στὸν Β' τόμο τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» (Ἀθῆναι 1957).

(22) Βλέπε βιβλίο τοῦ γράφοντος : «ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ» (Ἀθῆναι 1970, σελ. 257-261).

(23) Πολύτιμο λαογραφικὸ ὑλικὸ καταχωρημένο στὰ βιβλία του : α) «Μελέται Μεσαιωνικῆς Ἱστορίας Σερρῶν» (Ἀθῆναι 1953)—β) «Ἡ διάλεκτος τῶν Σερρῶν» (Ἀθῆναι 1961)—γ) «Σερρῶν Λαογραφικὰ σύμμεικτα» κλπ. (Ἀθῆναι 1969).

333

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ἰσαὰκ Ν. Λαυρεντίδη : ***Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐγκατάστασις τῶν ἐκ Πόντου Ἑλλήνων.*** (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 29ου τόμου τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος Ἀρχεῖον Πόντου), Ἀθῆναι 1968.

Τοῦ αὐτοῦ : ***Τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς νέα ἱστορικὴ ἀφετηρία.*** (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὴν «Ποντιακὴν Στοάν»). Ἀθῆναι 1971.

Τοῦ αὐτοῦ : ***Ἡ κατὰ τὸ 1895 - 1907 μετοικεσία Ἑλλήνων Ποντίων τοῦ Καυκάσου εἰς τὴν Ἑλλάδα.*** (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 31ου τόμου τοῦ Ἀρχείου Πόντου). Ἀθῆναι 1971 - 1972.

Ἂν ὁ ξερριζωμὸς τοῦ Μικρασιατικοῦ καὶ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ στάθηκε πλῆγμα δι' ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν τὰ θύματα τῆς τραγωδίας, εἶναι μία ὀδυνηρὰ ἐμπειρία, ἡ ὁποία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαληφθῇ μὲ τὴν πάροδο ἔστω καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, ἀπὸ τὸ μοιραῖον ἔτος τοῦ 1922.

Οἱ ξερριζωμένοι διατηροῦν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των, ὅλην τὴν φρίκην τοῦ βιαίου ἐκπατρισμοῦ των, ἀλλὰ καὶ τὴν βαθυτάτην νοσταλγίαν τῆς χαμένης πατρίδος των, τὸ ὅραμα τῆς ὁποίας μεταδίδουν εἰς τὰς νεωτέρας γενεάς των, σὰν Ἐθνικὸν χρέος, εἴτε μὲ τὴν προφορικὴν παράδοσιν, εἴτε μὲ τὸν γραπτὸν λόγον.

Εὐτυχῶς ὅτι δὲν εἶναι ὀλίγοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, παραλλήλως πρὸς τὴν ὁμαδικὴν προσπάθειαν λαμπρῶν Σωματείων, ὅπως διατηρήσουν ζωντανὴν τὴν παράδοσιν καὶ ἀμιγῆ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν χαμένων πατρίδων, μὲ τὴν ἐξαίρετον γραφίδα των, μᾶς ἐχάρισαν σελίδας μὲ τὴν σφραγῖδα γνησίων προσωπικῶν ἀναμνήσεων, εἰς τὰς ὁποίας περιγράφουν μὲ σπαραγμὸν ψυχῆς τὸ δραματικὸν ὁλοκαύτωμα τοῦ Μικρασιατικοῦ καὶ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Ἰσαὰκ Ν. Λαυρεντίδης συνεισφέρει κατὰ δύναμιν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς μνήμης τῶν γεγονότων, μὲ τὰς τρεῖς ἀνωτέρω μνημονευομένας μελέτας του, τὰς ὁποίας κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀπὸ τοῦ 1968 ἕως τὸ 1972 ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ λαμπρὰ καὶ ἐξαίρετα Ποντιακὰ Περιοδικά, **«Ἀρχεῖον Πόντου»** καὶ **«Ποντιακὴ Στοά».**

Γλυκύτατος συνομιλητὴς καὶ εὔφραδὴς χειριστὴς τοῦ προφορικοῦ λόγου, ὁ Ἰσαὰκ Λαυρεντίδης, μὲ τὰς μελέτας του αὐτὰς ἀποκαλύπτεται καὶ γλαφυρότατος ἱστορικὸς συγγραφεύς. Μεθοδικὸς καὶ λεπτολόγος διαπραγ-

ματεύεται τὸ θέμα του, τὸ ὁποῖον κατὰ βάσιν εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰ τρία βιβλία του, μὲ ἀπόλυτον γνῶσιν ὅλων τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα συνθέτουν μίαν ἀντικειμενικὴν καὶ εἰλικρινῆ ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστου. Ἐκθέτει δὲ εὐθαρσῶς καὶ κατὰ τρόπον πειστικὸν τὸ μέγα πρόβλημα τῶν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν ἐπὶ τοῦ τραγικοῦ ἀποτελέσματος τοῦ ἐκπατρισμοῦ ἀπὸ τὰς προγονικὰς ἑστίας ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου ἑκατομμυρίου Ἑλληνικῶν ψυχῶν.

Τὴν ἐπίσημον πρᾶξιν ἐπικυρώσεως διὰ διεθνοῦς συνθήκης, τῆς ἐκριζώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν διστάζει, καὶ δικαίως, νὰ τὴν χαρακτηρίση ὡς ἐπαίσχυντον καὶ ἀπάνθρωπον. Πράγματι, οὐδαμοῦ ἡ ἱστορία ἀναφέρει προηγούμενον μιᾶς τοιαύτης ἐνυπογράφου καὶ ἐπισήμου ἀπεμπολήσεως ἱερῶν καὶ ὁσίων, ἀπεμπολήσεως ἡ ὁποία μέχρι σήμερον ὑποφώσκει πάντοτε κινδύνους καὶ Ἐθνικὰς ταλαιπωρίας. Ἡ μέχρι τοῦδε πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ διατυμπανισθεῖσα καὶ διατυμπανιζομένη ἀνάγκη τῆς διατηρήσεως τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας τηρεῖται μονομερῶς καὶ πάντοτε ἀναλώμασι καὶ εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἄλλο θέμα ἂν τὸ Ἑλληνικὸν δαιμόνιον καὶ ἡ φυλετική μας ζωτικότης, μετέτρεψαν τὴν συμφορὰν εἰς εὐλογίαν, καὶ διὰ μέσουμυρίων δυσχερειῶν καὶ μόχθων ἐπέτυχε τὴν ἐπούλωσιν τῶν τραυμάτων καὶ τῶν ἐκ τοῦ βιαίου ἐκπατρισμοῦ συνεπειῶν, διὰ νὰ πληρωθῆ τὸ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεχθέν:

τὸ χάσμα ποὺ ἄνοιξε ὁ σεισμὸς
ἐγέμισε ἀπ᾿ ἄνθη.

Μὲ τὴν πρώτην μελέτην του, ***«Ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐγκατάστασις τῶν ἐκ Πόντου Ἑλλήνων»***, ὁ συγγραφεὺς ἀποβλέπει εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῆς τύχης τῶν εἰς Ἑλλάδα καταφυγόντων Ποντίων, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διασωθέντων, καὶ τοῦ τόπου ἔνθα οὗτοι ἐγκατεστάθησαν καὶ κυρίως τῶν ἐγκατασταθέντων εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κοινότητας τοῦ νομοῦ Σερρῶν, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τῆς οἰκογενείας του παιδιόθεν ἐγκατεστάθη, ἠνδρώθη καὶ προσέφερε τὴν ἐκπλήσσουσαν δραστηριότητά του καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῆς περιοχῆς. «Πόσοι ἤμεθα, πόσοι ἐμείναμεν, ποῦ προσέφυγαν οἱ διασωθέντες συμπατριῶται μας, πότε, ποῦ καὶ πῶς ἐγκατεστάθησαν, ἐὰν διατηροῦν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά των, ἐὰν ἀφομοίωσαν ἢ ἀφομοιώθησαν, ἐὰν εἶναι περισσότεροι ἢ ὀλιγώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν ὅταν προσέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα, συγκεκριμένως δὲ πόσοι εἶναι καὶ πόθεν προσῆλθον ὡς πρόσφυγες». Βάσει τῶν ἐρωτημάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα θέτει ὁ συγγραφεύς, προβαίνει εἰς μεθόδευσιν τῆς ἐρεύνης του. Ἀντιπαραβάλων τὰ ὑπάρχοντα στατιστικὰ στοιχεῖα, τοὺς παρ᾿ ἄλλων συγγραφέων ἀναφερομένους ἀριθμούς, τὰς ἱστορικὰς πηγὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Πόντου καὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων, ὑπολογίζει τοὺς ἐπιζήσαντας τῆς σεισμικῆς αὐτῆς καταστάσεως εἰς 811.000, τοὺς δὲ ἀπωλεσθέντας εἰς περισσοτέρους τῶν 118.000.

Ὁ σ. ἀναφέρει ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου καὶ τῶν Ποντιακῆς καταγωγῆς Ἑλλήνων τῆς Ρωσίας καὶ τοῦ Καυκάσου ἀνήρχετο εἰς 929.000. Ἐκ τούτων ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ 1922 κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἐναπομείναντες ὡς ἄνω 811.000.

Εὐλόγως ὅμως ὁ σ. διατυπώνει ἐπιφύλαξιν διὰ τὸν πραγματικὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιζώντων τῆς λαίλαπος καὶ καταφυγόντων ἐν Ἑλλάδι, γεγονὸς τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὴν μελέτην τῶν παρὰ τῇ Γενικῇ Διευθύνσει τοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὑπαρχόντων μητρώων καὶ καταλόγων τῶν φακέλλων καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἁρμοδίων Ἐπιτροπῶν, αἱ ὁποῖαι ἤλεγξαν τὰς δηλώσεις τῶν ἐγκαταληφθεισῶν περιουσιῶν, διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν καταβλητέων ἀποζημιώσεων.

Εἰς τὸν Νομὸν Σερρῶν, ἀριθμοῦντα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς «ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν» 148.344 κατοίκους, ἐγκατεστάθησαν κατὰ τὸν σ. ἀρχικῶς μὲν 63.844 πρόσφυγες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ ἔτος 1928 ηὐξήθησαν εἰς 81. 724. Εἰς τὰς μετὰ τὸ 1928 γενομένας ἀπογραφὰς ἤτοι τῶν ἐτῶν 1940, 1951 καὶ 1961 δὲν ἀναγράφεται πλέον ὁ τόπος προελεύσεως τῶν ἀπογραφέντων.

Εἰδικώτερον δὲ διὰ τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν, λόγῳ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν αὐτῇ περισσοτέρων προσφύγων, εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἀνταλλαγέντων Τούρκων κατοίκων αὐτῆς, ὁ πληθυσμὸς εὑρίσκεται εἰς ἀναλογίαν 48% γηγενῶν καὶ 52% προσφύγων.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἀπαριθμεῖ τὰς πόλεις καὶ τὰς κοινότητας τοῦ Νομοῦ Σερρῶν ὅπου ἐγκατεστάθησαν Πόντιοι, σημειῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἴτε αὐτοτελῶς καὶ ἀμιγῶς ἐγκατασταθέντας εἰς νέους οἰκισμούς, εἴτε εἰς κοινότητας ἀναμὶξ μετὰ γηγενῶν ἢ καὶ προσφύγων προελεύσεως ἐκ Μικρασίας καὶ Θρακῶν. Τὴν ἐργασίαν κοσμεῖ χάρτης, τὸν ὁποῖον συνέταξεν ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεύς, ἐπισημάνας διὰ τῶν ἐνδείξεων Γ (γηγενεῖς) καὶ Π (Πρόσφυγες) τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ὅπου ἐγκατεστάθησαν οἱ Πρόσφυγες. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ χάρτου προκύπτει ὅτι ἐλάχιστα χωρία εἶναι ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐγκατεστάθη προσφυγικὸν στοιχεῖον. Ἐπίσης ὅτι ὁ κύριος ὄγκος τοῦ Ποντιακοῦ ἰδίᾳ πληθυσμοῦ διεσκορπίσθη εἰς τὰ ἀκραῖα σημεῖα τοῦ Νομοῦ, ὅπου συνεχίζει ἤδη ἐπαξίως τὴν Ἀκριτικὴν παράδοσιν, καὶ τὸν ὡραῖον ρόλον τῶν φρουρῶν καὶ ὑπερασπιστῶν τῶν πρὸς βορρᾶν συνόρων τῆς νέας των πατρίδος.

Αἱ πολύτιμοι πληροφορίαι τὰς ὁποίας μᾶς δίδει εἶναι ἐκ πρώτης πηγῆς, διότι τὰς ἤντλησεν ὁ ἴδιος ἐπιτοπίως κατὰ τὰς μακρὰς καὶ ἐπιπόνους περιοδείας του ἀνὰ τὸν νομὸν καὶ ἐκ προσωπικῆς ἐπαφῆς μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἔδωσαν τὸν τόνον καὶ ἐπέθεσαν τὴν σφραγῖδα τοῦ συντελεσθέντος φυλετικοῦ θαύματος.

Ἡ μελέτη αὕτη τοῦ Λαυρεντίδη ἀποκτᾶ οὕτω τὴν βαρύτητα καὶ τὴν

ἀξίαν ντοκουμέντου, παρὰ τὴν μετριόφρονα παραδοχήν του, ὅτι τὸ θέμα χρήζει περαιτέρω ἐρεύνης.

Εἰς τὴν δευτέραν του μελέτην, **«Τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς νέα ἱστορικὴ ἀφετηρία»** (ἀνάτυπον ἀπὸ τὴν Ποντιακὴν Στοὰν τοῦ 1971) ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει καὶ διαγράφει ὅλας τὰς ἱστορικὰς φάσεις ἀπὸ τὰς ὁποίας διῆλθεν ἡ μοῖρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Πόντου τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Θράκης. Καυτηριάζει τὴν ἀλλοπρόσαλλον διπλωματίαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἰδιαιτέρως ἀναλύει τὴν αἰσχρὰν διαγωγὴν τῶν συμμάχων, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὸν ἐκπατρισμὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος, τόσον εἰς τὰς ἀκτὰς καὶ τὴν ἐνδοχώραν τῆς Ἰωνίας ὅσον καὶ εἰς τὸν Παρευξείνιον Πόντον, ἔδιδε τὸν τόνον τοῦ πολιτισμοῦ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ὁ σ. μὲ πολλὴν πικρίαν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν προσπάθειάν της σταθεροποιήσεως εἰς τὰ Μικρασιατικὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι οἱ Σύμμαχοι παρεχώρησαν διὰ τῆς περιφήμου συνθήκης τῶν Σεβρῶν τὸν Αὔγουστον τοῦ 1920. Διότι ὄχι μόνον οὐδεμίαν παρέσχον εἰς αὐτὴν συνδρομὴν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὅρων τῆς Συνθήκης, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔκαμαν τὸ πᾶν ὅπως ἐνισχύσουν τὸν ἀντίπαλον διὰ τὴν ἐκδίωξίν μας ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς Σμύρνην, ἤρχισεν νὰ ἀσκῆται, ἰδίᾳ ἐκ μέρους τῶν Ἰταλῶν, ὑπὲρ τῶν Τούρκων κατασκοπεία εἰς βάρος τοῦ στρατοῦ μας καὶ ἡ ἐνίσχυσις αὐτῶν διὰ παντείου πολεμικοῦ ὑλικοῦ, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐναντίον μας. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἡ ἀναδίπλωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτος καὶ αἱ ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ τε Ἑλλαδικοῦ καὶ τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Πόντῳ τραγικαί.

Αἱ ἐπακολουθήσασαι σφαγαί, καὶ δηώσεις καὶ τὰ ἀνήκουστα ἐγκλήματα εἰς βάρος τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν μας, τὸ ὑπέρτατον μαρτύριον τοῦ Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου, ὅστις ὑπῆρξε θῦμα τοῦ μαινομένου τουρκικοῦ ὄχλου, μαζὶ μὲ τὰς ἑκατοντάδας ἄλλας τῶν ἀθώων θυμάτων τοῦ βαρβάρου φανατισμοῦ, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐπαίσχυντον παζάρευμα τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, ἔθεσαν τέρμα εἰς τὴν μακραίωνα δραστηριότητα ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Αἰγαιακῆς ἀκτῆς.

Ὁ σ. ἐκθέτων ἐν συνεχείᾳ περιγράφει τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνεπείας καὶ τὰ προβλήματα τὰ ἀνακύψαντα διὰ τὴν περίθαλψιν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ 1.500.000 ψυχῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν. Τὸ στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς ὅλης προσπαθείας τοῦ Κράτους, ἦτο ἀναμφισβητήτως ἡ ἐν Τουρκίᾳ ἐγκαταλειφθεῖσα περιουσία ἀνερχομένη εἰς 310.000.000 χρυσῶν λιρῶν τουρκίας, ἡ ἀξία τῆς ὁποίας θὰ ἰσοφάριζε τὴν ἀξίαν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταληφθείσης ὑπὸ τῶν ἀνταλλαγέντων Τούρκων.

Ἕως ὅτου ὅμως γίνῃ ἡ ἐκκαθάρισις καὶ ὁ συμψηφισμός, ἡ ἐκποίησις τῶν τουρκικῶν περιουσιῶν καὶ ἡ καταβολὴ τῶν ἀποζημιώσεων, τὸ Κράτος ἔδει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς περιθάλψεως διὰ τῶν γλίσχρων οἰκονομικῶν του πόρων καὶ τῆς συνάψεως Δανείου σημαντικοῦ ὕψους ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ.

Μὲ βάσιν τὴν ἀνταλλάξιμον περιουσίαν καὶ τὰ συναφθέντα τέσσαρα ἐσωτερικὰ Δάνεια ἡ μικρὰ ἀδύνατος καὶ ἐξουθενωμένη Ἑλλάς, δραστηριοποιεῖ τὸν ἐπὶ μίαν σχεδὸν δεκαετίαν ἐν λανθανούσῃ καταστάσει τελοῦντα προσφυγικὸν δυναμισμόν. Οἱ πρόσφυγες καθίστανται ἤδη ἀπὸ παθητικὰ εὐεργετικὰ στοιχεῖα τοῦ προϋπολογισμοῦ, διότι μὲ τὸ αἴσθημα τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ τὴν χαρὰν τῆς δημιουργίας, ἐπεδόθησαν μὲ αὐταπάρνησιν εἰς ἐργώδη προσπάθειαν, ἡ ὁποία μετέβαλε ἄρδην τὴν ἕως τότε μαρασμώδη οἰκονομίαν μας. Ἡ εἰκὼν τῆς προόδου καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως εἶναι ἐκδήλως φανερὴ εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Ἐθνικοῦ βίου.

Ὁ σ. παραθέτει καὶ παραστατικοὺς πίνακας πρὸς σύγκρισιν τῆς διαφορᾶς πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν προσφύγων καὶ τῆς παραγωγῆς τῶν ἐτῶν 1928-1931, εἰς ἐπίρρωσιν τῶν διαπιστώσεών του καὶ διὰ ἐξηλεγμένων ἀριθμῶν καθορίζει τὸ μέγεθος τῆς συμβολῆς τοῦ προσφυγικοῦ στοιχείου εἰς τὴν Ἐθνικήν μας Οἰκονομίαν.

Δι᾿ ὅλων τῶν ἀνωτέρω ὁ συγγραφεὺς εὐλόγως θεωρεῖ ὡς νέαν ἱστορικὴν ἀφετηρίαν τὴν γιγαντιαίαν προσπάθειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδόθη τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πεπρωμένων τῆς φυλῆς μας, καὶ συμφωνοῦμεν ἀπολύτως μὲ αὐτόν, ὅτι παρὰ τὰς ἀρχικὰς δυσχερείας, οἱ βιαίως ἐκριζωθέντες ἐκ τῶν ἑστιῶν των καὶ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄχι μόνον δὲν ὑπῆρξαν αἰτία οἰκονομικῶν δεινῶν ἐν τῇ χώρᾳ, ἀλλὰ τοὐναντίον συντελεσταὶ προόδου καὶ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως. Τὸ ἐξαγγελόμενον διὰ τῆς μελέτης μήνυμα τοῦ συγγραφέως εἶναι ἀπολύτως δικαιολογημένον· τὰ πράγματα ἐπιβεβαιοῦν καὶ δικαιολογοῦν πλήρως τὴν αἰσιοδοξίαν του, καὶ τὰ συμπεράσματά του ὡς πρὸς τὴν εὐεργετικὴν πρόσμιξιν τῶν διαφόρου προελεύσεως Ἑλλήνων.

Ἀπὸ τὴν τραγικὴν συμφορὰν ἀνεδύθη ἐκ τῶν ἐρειπίων ἓν Κράτος ἐθνικῶς ὁμοιογενὲς κατὰ 94% καὶ ὁμόφρον, μὲ ἀρραγῆ ἐθνικὴν ἑνότητα καὶ ὅσον ποτὲ ἄλλοτε ἱκανὸν νὰ προστατεύσῃ τὴν εἰρηνικὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν τέκνων του.

Ἡ παρουσία εἰς τὸν Ἑλλαδικὸν χῶρον τῶν ἐκ Πόντου, Καυκάσου, Θράκης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας Ἑλλήνων, ἁπάντων τέκνων τῆς αὐτῆς φυλῆς, συνετέλεσε κυρίως διὰ τῆς πλήρους ψυχικῆς ἑνότητος καὶ ἀφομοιώσεως γηγενῶν καὶ προσφύγων, εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ὡραίου συγχρόνου Ἑλληνικοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν δυναμισμὸν τῶν νέων ἀρετῶν του ἐγγυᾶται τὴν συνέχισιν καὶ τὴν κατασφάλισιν τῆς φυλῆς.

Καὶ ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ Ι. Λαυρεντίδη εἶναι ἀξία προσοχῆς, διότι συμβάλλει ἀπολύτως, μὲ σαφήνειαν καὶ ἀδιάσειστα ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ὅλου προβλήματος καὶ τῶν συνθηκῶν, αἵ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν ὕστερα ἀπὸ τὸν σεισμὸν τοῦ 1922.

Ἡ περὶ τῆς κατὰ τὸ 1895—1907 Μετοικεσίας Ἑλλήνων Ποντίων τοῦ Καυκάσου εἰς τὴν Ἑλλάδα μελέτη τοῦ Ι. Λαυρεντίδη, ἴσως εἶναι εἰς σπουδαιότητα ἡ σημαντικωτέρα. Μᾶς παρουσιάζει ἀγνώστους ἱστορικὰς σελίδας ἑνὸς τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔζησε καὶ ἔδρασε εἰς τὸν μακρυνὸν καὶ μυθικὸν Καύκασον, καὶ κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον ὄχι μόνον διετήρησε τὸν ἐθνισμὸν μὲ τὴν εὐαισθησίαν καὶ ὑπερηφάνειαν τῆς φυλῆς, ἀλλὰ καί, μὲ τὴν ἐπιρροὴν τὴν ὁποίαν ἤσκησε, πολλὰ προσέφερε εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μερῶν. Ἀπειράριθμα μνημεῖα, ναοί, κτίσματα, ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ ὀνόματα ποταμῶν, ὀρέων, πόλεων καὶ χωρίων μαρτυροῦν κατὰ τρόπον κατηγορηματικὸν καὶ ἀδιάψευστον τὴν ἐκπολιτιστικὴν καὶ ἀγαθοποιὸν ἐπίδρασιν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἔτι τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

Εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς μελέτης του αὐτῆς ἔλαβε ἀφορμὴν ὁ σ. ἐξ ἀνευρέσεως ὑπ᾿ αὐτοῦ ἱστορικοῦ κειμένου ἀγνώστου καὶ ἀνωνύμου συγγραφέως. Ἐκ τοῦ κειμένου τούτου προκύπτει ὅτι σημαντικὸς ἀριθμὸς Ἑλλήνων τοῦ Καυκάσου, ἰδίᾳ τῶν ἐκ Πόντου προερχομένων καὶ ἐγκατασταθέντων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κυβερνείου Κὰρς - Ἀστραχάν, ἐνθαρρυθέντες ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου πολιτικοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1894—1895) Χαριλάου Τρικούπη, ὑπὸ δραματικὰς συνθήκας ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδεινοπάθησε καὶ ἀπεδεκατίσθη.

Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ Ι. Λαυρεντίδη ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολὴν καὶ συμπλήρωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκ Πόντου μετοίκων τῆς περιοχῆς Κὰρς Καυκάσου Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι προσέφυγον εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον κατὰ καιρούς, εἴτε τὴν ἐποχὴν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων 1912—1913, τὴν Ρωσικὴν μεταπολίτευσιν τοῦ 1917 καὶ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν τοῦ 1922.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχει ὑπ᾿ ὄψιν του πλουσίαν βιβλιογραφίαν, τὴν ὁποίαν ἐξαντλεῖ σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Πόντου καὶ τὴν μετοικεσίαν πολλῶν χιλιάδων εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἐγκατάστασιν αὐτῶν εἰς τὸν περὶ τὸν Καύκασον χῶρον. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ σφάλματα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος Χαριλ. Τρικούπη, τοῦ ὁποίου ἡ φυσιογνωμία ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν ἐδέσποσε εἰς τὸν πολιτικὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν ἀνορθόδοξον πρόσκλησιν ἐκ Καυκάσου Ἑλλήνων πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς Θεσσαλίαν, ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται πρὸς κατανόησιν τοῦ δημιουργηθέντος κοινωνικοῦ προβλήματος εἰς τὰ πλεῖστα τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἐποχῆς, εἰς τὰ

πρακτικὰ τῆς Βουλῆς καὶ τὸ ἀνώνυμον κείμενον, τὸ ὁποῖον δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξονύχισιν τοῦ ὅλου ζητήματος καὶ τῆς κατανομῆς τῶν ἱστορικῶν εὐθυνῶν.

Ὁ συγγραφεὺς καταγράφει εὐθαρσῶς τὰ συμπεράσματά του. Ἀλλά, διὰ νὰ σχηματίσῃ καὶ ὁ ἀναγνώστης τὰ ἰδικά του, ὀρθῶς δημοσιεύει πολλὰ ἐκ τῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ ὁποῖα εἴτε διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου εἴτε δι' ὑπομνημάτων διετράνωσαν τὰ παθήματα τῶν Καυκασίων Ἑλλήνων, ὡς ἐπίσης τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς καὶ τὸ ἀνώνυμον κείμενον, τὸ ὁποῖον συμπεραίνει ὁ σ. ὅτι ἐγράφη κατὰ Νοέμβριον ἢ ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1900, καὶ ὅτι θὰ εἶναι ἔργον τῶν χειρῶν, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀοιδίμου καθηγητοῦ Μαργαρίτη Εὐαγγελίδη, Προέδρου τότε τοῦ εὐφήμως δρῶντος Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν «Ἡ Ἀνατολή».

Διαπραγματευόμενος τὸ θέμα του ὁ σ. κατανέμει τοῦτο εἰς V κεφάλαια. Εἰς τὸ Ι κεφάλαιον μᾶς δίδει τὴν γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν τοῦ Καυκάσου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, παραπέμπων καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Εἰς τὸ ΙΙ κεφ. διαπραγματεύεται περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς ἐν Καυκάσῳ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα. Εἰς τὸ ΙΙΙ κεφ. περιγράφει τὰς περιόδους Ἐποικισμοῦ, ἤτοι μετακινήσεων καὶ ἐγκαταστάσεων Ἑλλήνων εἰς Πόντον, εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸν Καύκασον. Τὴν ἀρχὴν ἀνάγει εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅτε εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μαρινουπόλεως, ὅπου ὑπάρχει καὶ χωρίον μὲ τὸ ὄνομα Μακεδονία, ἐγκαθίστανται περὶ τὰς 10 χιλιάδας Ἑλλήνων ἐκ Πόντου καὶ Μακεδονίας.

Καὶ ὡς φαίνεται ἡ ὁμαδικὴ μετοικεσία πρὸς τὴν Ρωσίαν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου ἐτερματίσθη κατὰ τὴν περίοδον 1878 ἕως τὸ 1884, ἤτοι μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1876, ἡ ὁποία ἐμείωσε αἰσθητῶς τὸν πληθυσμὸν ὡρισμένων περιφερειῶν τοῦ Πόντου.

Ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν μετῴκησαν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν περίπου 100.000 Ἑλλήνων, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ περίπου ἐγκατεστάθη εἰς 80 οἰκισμοὺς τοῦ Κυβερνείου τοῦ Κάρς.

Περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἐγκαταστάσεων εἰς τοὺς οἰκισμοὺς τοῦ Κυβερνείου τοῦ Κὰρς πραγματεύεται ὁ σ. εἰς τὸ κεφ. IV, κατατάσσων κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τοὺς κατοικηθέντας οἰκισμοὺς κατὰ τὰ ἔτη 1878 ἕως τὸ 1918, ἀναφέρει τὰς ὀνομασίας τῶν χωρίων, τὴν ἐπαρχίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγοντο, τὴν ἀπόστασίν των ἐκ τῆς ἕδρας τοῦ Κυβερνείου, τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων βάσει τῶν στατιστικῶν τοῦ 1913 διὰ τὴν ἐπαρχίαν Κὰρς καὶ 1907 διὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἀστραχάν, Καγισμὰν καὶ Ὄλτυ, τοὺς χώρους τῆς μεταναστεύσεως ἐκ Πόντου εἰς Καύκασον κατὰ τὰ ἔτη 1878 ἕως 1884, καὶ τοὺς χώρους ἐγκαταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, μετὰ τὴν ρωσικὴν μεταπολίτευσιν καὶ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφήν.

Εἰς τὸ V κεφάλαιον, (τὸ ὁποῖον προφανῶς ἐκ τυπογραφικῆς παραδρο-

μῆς φέρεται ὡς IV), περιγράφει τὴν προσπάθειαν τοῦ Τρικούπη ὅπως ἐγκαταστήση εἰς τὴν Ἑλλάδα μέρος τῶν ἐν Καυκάσῳ Ἑλλήνων εἰς Θεσσαλίαν. Περιγράφει τὸ πρωθύστερον καὶ τὸ ἐσπευσμένον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ διαπρεποῦς ἐκείνου Ἕλληνος πολιτικοῦ, μὴ φροντίσαντος προηγουμένως νὰ τακτοποιήση νομοθετικῶς τὸ ζήτημα τῆς παραχωρήσεως γαιῶν δι᾽ ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ τὴν ἄκαιρον μεταφορὰν ἀνυπομονούντων νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα Ποντιοκαυκασίων.

Ὁ σ. ἀναπτύσσει τὸ θέμα του ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ διαπιστοῖ ὅτι ἐκ τῆς ἐπιπολαίου καὶ τελείως ἀπαρασκεύου αὐτῆς ἐνεργείας ὑπῆρξαν τρομεραὶ ἐπιπτώσεις καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας καὶ διὰ τὴν τύχην τῶν ἀποδεκατισθέντων ὁμογενῶν.

Ἡ περιπέτεια αὕτη τῶν ἐκ Καυκάσου ὁρμηθέντων Ποντίων Ἑλλήνων εὐλόγως συνεκίνησε καὶ συνετάραξε τὸ Πανελλήνιον, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν ὀξυτάτην συζήτησιν τὴν διεξαχθεῖσαν εἰς τὴν Βουλήν, προκληθεῖσαν καὶ ἐκ μέρους τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἐκ μέρους προσωπικοτήτων ἀνεξαρτήτως κομματικῆς τοποθετήσεως. Καὶ διαπιστῶ εὐχαρίστως ὡς Μακεδών, ὅτι μεταξὺ τῶν πρωτοστατησάντων εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν πρὸς τακτοποίησιν τῶν ἀτυχῶν αὐτῶν θυμάτων μιᾶς ἀστόχου καὶ ἀμελετήτου ἐθνικῆς πολιτικῆς, διακρίνονται αἱ σοφαὶ ὑποδείξεις καὶ πρωτοβουλίαι τοῦ διαπρεποῦς Μακεδόνος Στεφάνου Δραγούμη, τοῦ εὐγενοῦς τέκνου μιᾶς ἐνδόξου οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἔχει συνδέσει τὸ ὄνομά της μὲ πᾶσαν ἐθνικὴν ἐκδήλωσιν.

Μὲ τὰς μελέτας του αὐτὰς ὁ συγγραφεὺς θέτει τὴν σφραγίδα τῆς ὅλης του ἐθνικῆς προσφορᾶς πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τοὺς συμπατριώτας του ἰδιαιτέρως, διὰ τὴν ἀνακούφισιν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῶν ὁποίων προθύμως ἀφιέρωσε τὴν ζωήν του. Δικαίως ὅθεν τοῦ ἀνταπέδωσαν εὐγνωμόνως τὴν τιμὴν ἀποστείλαντες αὐτὸν κατ᾽ ἐπανάληψιν εἰς τὸ Κοινοβούλιον.

ΠΕΤΡΟΣ Θ. ΠΕΝΝΑΣ

Γιώργου Β. Καφταντζῆ: Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφερείας της. (Ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερα).

Τόμος Δεύτερος. Σέρρες 1972. Σχ. 8ον, σελ. 350 μετὰ χάρτου.

Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς δουλείας καὶ ἐντεῦθεν ἐξεδηλώθη ἔντονος ἔφεσις πολλῶν καὶ ἐκλεκτῶν διανοουμένων Μακεδόνων διὰ τὴν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἔρευναν καὶ προβολὴν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τοῦ Μακεδονικοῦ χώρου, εἶναι διαπίστωσις λίαν εὐχάριστος.

Ἡ ἔφεσις αὐτὴ περὶ τὰς ἱστορικὰς ἐρεύνας καὶ ἡ ἐν γένει πνευματικὴ ἄνθησις ἐνεθαρρύνθη βεβαίως καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ βάρος τῆς ὅλης προσπαθείας πίπτει κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν, μὲ συνεπίκουρα πνευματικὰ σωματεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ πάλιν

μὲ τὸν ἔνθεον ζῆλον ἐμπνευσμένων πνευματικῶν ἀνθρώπων συνεπήχθησαν διὰ νὰ καταστῇ εὐχερεστέρα ἡ πραγματοποίησις τῶν πνευματικῶν στόχων καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρουσιάζεται ἐντονώτερον εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν καὶ τῆς ὑπαίθρου. Ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστήμης, παράλληλα πρὸς τὰς ἐπαγγελματικάς των ἀσχολίας καὶ μὲ θυσίας ὑλικὰς οὐχὶ εὐκατοφρονήτους, εἰργάσθησαν καὶ ἐργάζονται κατὰ τρόπον ἀξιέπαινον καὶ διέσωσαν ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν καὶ τὴν λήθην τοῦ χρόνου γεγονότα σημαντικά, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπαίθρου τῶν Σερρῶν.

Μεταξὺ αὐτῶν προεξάρχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Γιῶργος Καφταντζῆς.

Ἀκαταπόνητος σκαπανεὺς τῶν Γραμμάτων μὲ τὸ πολύμορφον πνευματικὸν καὶ συγγραφικόν του τάλαντον, προσφέρει, μὲ τὴν ἰδικήν του Ἱστορίαν τῶν Σερρῶν, μίαν ἀνεκτίμητον ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς εἰς τὸ Ἔθνος.

Ἀπὸ τὸ τρίτομον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπηγγέλθη ὁ Γ. Καφταντζῆς, ἐδημοσιεύθησαν ἤδη ὁ πρῶτος τόμος τὸ 1967 καὶ ἤδη κατὰ Φεβρουάριον ἐ. ἔ. ὁ ὑπ᾽ ὄψιν Β΄ τόμος.

Κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ πρώτου τόμου, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον ἀνάγεται εἰς τοὺς μύθους, τὰ ἐπιγράμματα καὶ τὰ νομίσματα τῶν Σερρῶν, ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὸν Ε΄ τόμον τῶν Σερραϊκῶν Χρονικῶν, σ. 795—796.

Ὁ συγγραφεὺς κατανέμει τὴν ὕλην τοῦ Β΄ τόμου εἰς τέσσαρα μέρη.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ὑπὸ τὸν τίτλον ***«Τὸ Φυσικὸ Σερραϊκὸ περίγυρο»***, διαπραγματεύεται περὶ τῆς Γεωγραφίας, τῆς Γεωλογίας καὶ τοῦ κλίματος τοῦ ὑπὸ ἔρευναν χώρου, πιστεύοντας ὀρθότατα ὅτι ἡ κατανόησις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας γίνεται πληρεστέρα μὲ τὴν γνῶσιν καὶ τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου, ὅπου διαδραματίζονται καὶ ἐξελίσσονται τὰ ἱστορούμενα γεγονότα. Ἐν συνεχείᾳ, εἰς τὸ κεφάλαιον ***Ἱστορικὴ Γεωγραφία,*** ἐρευνᾷ, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἱστορικὴν μνείαν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα συνάπτονται μὲ αὐτά, τὴν Σερραϊκὴν πεδιάδα, τὰ βουνά, τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, τοὺς κόλπους καὶ τὰς ἀνὰ τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονευομένας χώρας καὶ πόλεις.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος διαπραγματεύεται διὰ μακρῶν περὶ τῶν ***φυλῶν***, αἱ ὁποῖαι κατῴκησαν τὴν περιοχὴν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς καὶ ἱστορικοὺς χρόνους.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς περιοχῆς, μνημονεύων τοὺς ἀφθόνους νεολιθικοὺς οἰκισμούς, τοὺς ὁποίους ἀνεῦρον κατὰ καιροὺς διάφοροι ἀρχαιολόγοι, ὅπως ὁ Ἀμερικανὸς Βαντερπούλ, Πρίτσελ, ὁ Ἄγγλος Si. Cascon καὶ ἄλλοι.

Τέλος εἰς τὸ τέταρτον μέρος ὁ σ. εἰσέρχεται εἰς τοὺς ***ἱστορικοὺς χρό-***

νους. Ἀφοῦ μνημονεύη ὡς τοὺς ἀρχαιοτέρους ἐκ τῶν οἰκούντων τὸν κάτω Στρυμόνα τοὺς Σιριοπαίονας καὶ τοὺς Πεόπλας καὶ ἐρευνᾶ τὸν ἐπικυρίαρχον ρόλον αὐτῶν ἔναντι τῶν πέριξ Θρακικῶν φυλῶν, εἰσέρχεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς πρώτης ἐπαφῆς καὶ τῆς συγκρούσεως μετὰ τῶν Περσῶν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μεγαβάζου καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαγωγὴ εἰς τὴν Φρυγίαν τῶν Σερραίων, ἡ ἐπιστροφή των εἰς τὴν πατρίδα κατὰ τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν, ἡ δευτέρα Περσικὴ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον ἐκστρατεία καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τὸν Ξέρξην ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως βάσει τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Ἡροδότου καὶ λοιπῶν συγγραφέων κατὰ τρόπον ἀριστοτεχνικὸν καὶ παραστατικόν. Ἐν συνεχείᾳ διαγράφονται ὅλαι αἱ περιπέτειαι τῆς καταλήψεως τῶν Σερρῶν ὑπὸ τῶν Ὀδομάντων καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἐποικισμὸν τῶν παραλίων, ὡς καὶ αἱ περὶ τὸ Παγγαῖον μάχαι, διὰ τὴν κατάληψιν τῶν πλουσίων μεταλλείων, αἱ συγκρούσεις Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, αἱ ἐπεκτατικαὶ προσπάθειαι τῶν Μακεδόνων βασιλέων διὰ τὴν τελικὴν προσάρτησιν τῆς περιοχῆς τῶν Σερρῶν εἰς τὴν ἄλλην Μακεδονίαν καὶ τέλος ἡ δριστικὴ ὑπαγωγὴ αὐτῆς ὑπὸ τὴν Ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν.

Ἡ ὅλη ἀρχιτεκτονικὴ δομὴ τῆς συγγραφῆς ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Ὁ συγγραφεὺς ἐκινήθη σταθερῶς καὶ μὲ ἄνεσιν εἰς ἕνα χῶρον, τὸν ὁποῖον ἀπέφυγον συστηματικῶς ἄλλοι, δι' ἔλλειψιν ἱστορικῆς ἀσφαλείας καὶ δυνατότητος παρακολουθήσεως τῶν ἀνεξαντλήτων ἱστορικῶν πηγῶν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερον. Μὲ θάρρος διετύπωσε τὰς γνώμας του ἐπὶ πολλῶν ἀμφισβητουμένων σημείων καὶ ἔδωσε ὀρθὰς κατὰ τὸ πλεῖστον λύσεις ἐπὶ πολλῶν ἱστορικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ταλανίζουν τοὺς ἐρευνητάς, ὅπως π. χ. περὶ τῆς θέσεως τῆς Πρασιάδος Λίμνης, περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Ἡρακλείας τῆς Σιντικῆς, περὶ τῆς παραστρυμονίου ἐπίσης Σκοτούσσης, περὶ διαφόρων ἄλλων τοπωνυμιῶν περὶ τὸ Παγγαῖον κ. ἄ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀναμφισβήτητον συγγραφικὸν ὕφος, ἡ ὅλη ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ συγγραφέως μὲ συνεπίκουρον τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ, δίδει εἰς τὴν ὅλην συγγραφὴν μαγνητίζουσαν γοητείαν καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἀναγνώστην ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἐξαντλητικὴν δοκιμασίαν τῶν πηγῶν, εἰς θετικὰ καὶ ἀσφαλῆ ἱστορικὰ συμπεράσματα.

Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς συντόμως θὰ δυνηθῇ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς συμπολίτας του καὶ τὸν Γ' τόμον τῆς ἱστορικῆς του συγγραφῆς, ὁ ὁποῖος θὰ ἀποτελέσῃ τὴν κορωνίδα τῆς ἀξιοθαυμάστου συγγραφικῆς του δραστηριότητος.

Εὐαγγέλου Α. Παπαθανασίου : Ἱστορία τῆς Νιγρίτης καὶ τῆς Ἐπαρχίας Βισαλτίας. Νιγρίτα 1970. Σχ. 8ον, σελ. 170.

Ὅσον χρήσιμος καὶ ὠφέλιμος εἶναι ἡ συγγραφὴ μιᾶς τοπικῆς ἱστορίας, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς δράσεως τῶν κατοίκων

συγκεκριμένης περιοχῆς, τόσας δυσκολίας παρουσιάζει τὸ ἐγχείρημα. Ἡ δυσκολία ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἱστορούμενα τοπικὰ γεγονότα δὲν πρέπει νὰ ἀπομονοῦνται, ἀλλὰ πρέπει νὰ συνδέωνται ἀπαραιτήτως μὲ τὰς γενικωτέρας πολιτικάς, πολιτιστικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐξελίξεις ἑκάστης περιόδου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ὑπερβῆ τὰ ὅρια καὶ ἐπεκταθῆ εἰς γενικωτέραν συγγραφὴν ἐκφεύγουσαν τοῦ σκοποῦ της.

Ὁ Εὐάγγελος Παπαθανασίου ἐπιτυχῶς ἐξέφυγε τὸν σκόπελον αὐτὸν καὶ μᾶς ἔδωσε μίαν πλήρη καὶ τεκμηριωμένην εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς πόλεως τῆς Νιγρίτης καὶ ὁλοκλήρου τῆς Ἐπαρχίας Βισαλτίας, ἀπηλλαγμένην τοῦ φόρτου τῶν ἱστορικῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπεσκίαζον τὸ κύριον πεδίον ἐρεύνης.

Ἡ Βισαλτία ἐκτεινομένη κατὰ κύριον λόγον εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ περιβρεχομένη ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον, ὑπῆρξε τὸ πεδίον δραματικῶν συγκρούσεων ποὺ ἐκληροδότησαν εἰς τὴν περιοχὴν ἀξιόλογον ἀπόθεμα ἱστορικῆς κληρονομίας τριῶν χιλιάδων περίπου ἐτῶν.

Ἂν ἡ ἴδια ἡ πόλις τῆς Νιγρίτης κρατᾶ ζηλοτύπως τὸ μυστικὸν τῆς γεννήσεώς της, ὁλόκληρος ἡ Βισαλτία εἶναι κατάσπαρτος ἀπὸ πόλεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς χρόνους εὑρίσκονται εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ἱστορίας, καὶ αἱ περὶ τῆς δραστηριότητός των πηγαὶ εἶναι πλούσιαι εἰς εἰδήσεις. Ἡ Ἀμφίπολις, ἡ Ἄργιλος, ἡ Ἠιών, ἡ Τράγιαλος, ἡ Ὀρέσκεια, αἱ Ἔξεβαὶ καὶ τὸ Χουμνικὸν καὶ ὅλα τὰ πολίσματα τῆς περιοχῆς ἐρευνῶνται καὶ ἱστοροῦνται ἐνδελεχῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, κατὰ τρόπον εὔληπτον καὶ σαφῆ, βάσει καὶ τῶν ἀφθόνων ἄλλωστε ἱστορικῶν πηγῶν.

Μέγα ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχαιολογικῶν μνημείων τῆς περιοχῆς καθὼς καὶ ἡ ἀφήγησις περὶ τῆς τύχης τῆς περιοχῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Ἰδιαίτερον ὅμως ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ γεγονότα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὑπέρμαχοι ἀνεδείχθησαν οἱ Ὁπλαρχηγοὶ ἀνταρτικῶν ὁμάδων: Καπετὰν Γεώργιος Γιαγκλῆς, Εὐάγγελος Μπαλτᾶς, Γκούρμης καὶ πληθὺς ἄλλων ἀνδρείων ἀγωνιστῶν, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάσχεσιν τῆς ἐσκεμμένης διεισδύσεως τῶν σλαυικῶν στοιχείων πρὸς τὰ νότια καὶ τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. Χάρις εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς αὐτούς, ἡ ἀνέκαθεν ἀκραιφνὴς καὶ ἀμιγὴς Ἑλληνικὴ αὐτὴ περιοχὴ ἔμεινε τελείως ἀμόλυντος.

Σημαντικὴ καὶ πολύτιμος προσφορὰ τοῦ συγγραφέως εἶναι καὶ τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα. Ἤθη, ἔθιμα, ἐνδυμασίαι, πανηγύρεις, δημώδη καὶ λαϊκὰ ᾄσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ τραγοῦδι τῆς Γερακίνας κλπ., συλλέγονται, ἐρευνῶνται καὶ μελετῶνται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος, καὶ λόγῳ καταγωγῆς καὶ λόγῳ τῆς εἰδικότητός του ὡς φιλολόγου, καθιστᾶ τὸ ἔργον του σοβαρωτάτην καὶ πολύτιμον πηγὴν διὰ πάντα φιλίστορα.

Ἡ Νιγρίτα καὶ ὁλόκληρος ἡ Βισαλτία πρέπει νὰ εὐγνωμονοῦν τὸν καθηγητὴν κ. Εὐάγγελον Παπαθανασίου, διότι ἠξιώθησαν τῆς τιμῆς νὰ προβληθοῦν ἱστορικῶς διὰ πρώτην φοράν, μὲ ἔργον ἀξιολόγου συνθέσεως καὶ ἀξιοπρεποῦς ἐμφανίσεως.

«*Ἑλληνο—Βελγικὴ Ἐπιθεώρησις*». Ἔκδοσις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑνώσεως Διπλωματούχων Πανεπιστημίων καὶ Ἀνωτάτων Σχολῶν Βελγίου. Ὑπεύθυνος—Διευθυντὴς Συντάξεως: Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδης. Α΄ τόμος, σελ. 365.

Δὲν μπαίνω εἰς ξένα ἀμπελοχώραφα ποὺ παρουσιάζω ἐδῶ τὴν «Ἑλληνο-Βελγικὴν Ἐπιθεώρησιν», διότι τὸ τριμηνιαῖον αὐτὸ ἐπιστημονικόν, λογοτεχνικόν, τουριστικὸν καὶ οἰκονομολογικὸν περιοδικὸν ἀγκάλιασε, ἀπὸ τὸ πρῶτο του ἀκόμη τεῦχος, μὲ ἰδιαίτερη στοργὴ καὶ ἐνδιαφέρον, τοὺς Σερραίους μας πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ὅπως καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας μας. Ἀποτελεῖ ἐξ ἄλλου τὸ ὄργανον μιᾶς σοβαρᾶς ἐπιστημονικῆς ὀργανώσεως, μὲ κύριον σκοπὸν τὰ Βελγο—Ἑλληνικὰ πλαίσια καὶ ἐνδιαφέροντα. Τὸ ἰδιαίτερον ὅμως τοῦτο ἐνδιαφέρον τῆς Ἐπιθεωρήσεως διὰ τὰς Σέρρας μας δὲν μᾶς ἐξέπληξε. Εἶναι φυσιολογικόν, ἀφοῦ Ὑπεύθυνος καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως τοῦ ἀνωτέρω λαμπροῦ περιοδικοῦ εἶναι ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρίας Σερρῶν—Μελενίκου» καὶ πολύτιμος συνεργάτης μας κ. Τριαντάφυλλος Δ. Θεοδωρίδης, γνωστὸς λογοτέχνης καὶ συγγραφεύς, ποὺ ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς του ἀκόμη ἡλικίας ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτόν του καὶ εἰς τὴν καλυτέραν προβολὴν τῶν Σερραϊκῶν Γραμμάτων.

Ἦτο μόλις δέκα ἑπτὰ ἐτῶν ὁ κ. Θεοδωρίδης, μαθητὴς τῆς Δημοσίας Ἐμπορικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, ὅταν τὸ 1929, ἤτοι πρὸ 44 ἐτῶν, ἐξέδωσε τὸ μηνιαῖον ἐγκυκλοπαιδικὸν καὶ φιλολογικὸν περιοδικὸν «Αὐγὴ» τῆς Νέας Ζίχνης (Σερρῶν), εἰς μίαν ἐποχὴν ποὺ εἰς καμμίαν πόλιν τῆς Μακεδονίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν ἐξεδίδετο κανένα περιοδικό[1]. Εἰς τὴν ἀνωτέρω «Αὐγὴν» ἔγραφαν ὄχι μόνον νέοι καὶ νεάνιδες τῆς Νέας Ζίχνης καὶ τῶν Σερρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμονες, μητροπολῖται, καθηγηταὶ καὶ γνωστοὶ λογοτέχναι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Μὲ τὴν «Αὐγὴν» ἄρχισε νὰ παρατηρῆται, διὰ πρώτη φορά, εἰς τὴν Νέα Ζίχνη μία παρήγορος πνευματικὴ ἄνθησις[2].

Δὲν θ᾿ ἀναφέρω ἐδῶ καὶ τὶς ἀμέτρητες φιλότιμες προσπάθειες τοῦ κ. Τριαντ. Θεοδωρίδη, ποὺ κάμει ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τὴν καλυτέραν προβολὴν τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς Μακεδονίας

---

1. Βλ. εἰς «Μεγάλην Ἐγκυκλοπαίδειαν Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» Χάρη Πάτση, τόμος 7ος, σελ. 104.

2. Τριαντ. Δ. Θεοδωρίδη: «Τὸ χρονικὸν τῆς ἐκδόσεως τῆς ΑΥΓΗΣ Νέας Ζίχνης».

μας, διότι εἶναι εἰς ὅλους γνωσταί [1]. Τοῦτο τὸ τονίζει καὶ ὁ ἐκλεκτὸς Θεσσαλονικεὺς κριτικός καὶ συγγραφεὺς κ. Τάκης Γκοσιόπουλος εἰς τὸν «Ἑλληνικὸν Βορρᾶν» Θεσσαλονίκης τῆς 31-8-1967: «Ἡ πνευματικὴ Θεσσαλονίκη ὀφείλει πάρα πολλὰ εἰς τὸν Τριαντ. Θεοδωρίδην». Καὶ ὁ φίλος ἱστορικὸς συγγραφεὺς καὶ κριτικὸς κ. Γιῶργος Καφταντζῆς σημειώνει εἰς τὴν «Δημοκρατικὴν» Σερρῶν τῆς 7-3-1966: «Καὶ ἀληθινὰ εἶναι ἕνα καρπερὸ δένδρο ὁ Θεοδωρίδης, ποὺ χρόνια τώρα ἀπ᾽ τὴν Ἀθήνα μᾶς προσφέρει κάθε τόσο τὰ πολύτιμα δῶρα του: βιογραφίες, ἀνθολογίες, κριτικές, πανηγυρικούς, ἀναμνηστικὰ λευκώματα, ποὺ καθένα ἀπ᾽ αὐτὰ εἶναι ἀνεκτίμητο τεκμήριο μιᾶς ἀνήσυχης προσωπικότητας τοῦ καιροῦ μας, ἀποτελεῖ σάρκα ἐκ τῆς σαρκός του καὶ αἷμα ἐκ τοῦ αἵματός του». Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω «δῶρα» ἀφοροῦν σερραϊκὲς μορφές, τὰς Σέρρας, τὸν νομὸν Σερρῶν.

Ἀλλ᾽ ἤδη ὁ κ. Θεοδωρίδης προβαίνει ἀπὸ διετίας εἰς τὴν προβολὴν τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων καὶ εἰς παγκόσμιον κοινόν. Μὲ ἐκλεκτοὺς συνεργάτας του καὶ ἰδίως τὸν διαπρεπῆ εἰς Βρυξέλλας ἑλληνιστήν, λογοτέχνην, κριτικόν, συγγραφέα κ. Γκαστὸν - Ἀνρὺ Ὠφρέρ, μὲ πανευρωπαϊκὴν φήμην, καὶ τοὺς γνωστοὺς κριτικοὺς καὶ συγγραφεῖς κ. Ζερμαὶν Μαμαλάκη καὶ Γεώργιον Ζωγραφάκην, μεταφράζει γαλλιστὶ λογοτεχνικὰ καὶ διάφορα ἄλλα πολὺ ἐνδιαφέροντα κείμενα καὶ ἀρκετῶν Σερραίων μας καὶ ἄλλων Μακεδόνων λογοτεχνῶν, ὡς καὶ ἐπιστημόνων. Κυκλοφορεῖ δὲ ἡ «Ἑλληνο—Βελγικὴ Ἐπιθεώρησις» εἰς πολλὰ ξένα κράτη, σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅπου ὑπάρχει Βελγικὴ Πρεσβεία καὶ ἰδίως εἰς τὴν Εὐρώπην. Γίνεται δηλαδὴ παγκόσμιος προβολὴ τῶν λογοτεχνῶν, συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν μας.

Ἔτσι βλέπομεν στὶς σελίδες τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιθεωρήσεως τοὺς Σερραίους λογοτέχνας κ. κ. Γιάννον Γεωργόπουλον, Σταῦρον Κοταμανίδην, Τάσον Μανθόπουλον, Βασίλην Τζανακάρην, Ἀντώνην Τσακιρόπουλον, τοὺς πολιτικοὺς Σερρῶν κ. κ. Νικόλαον Κωνσταντόπουλον καὶ Ἰσαὰκ Λαυρεντίδην, τὰς Σερραίας καλλιτέχνιδας κ. Βίλμα Κύρου, πρωταγωνίστριαν θεάτρου, καὶ Μαρίαν Φραγκούλη, τὸ γένος Σιραϊδάρη, ζωγράφον, τὸ «Λύκειον Ἑλληνίδων» Σερρῶν κλπ. Εἰς τὸ 2ον τεῦχος τῆς Ἐπιθεωρήσεως δημοσιεύεται καὶ ὡραῖον ἐμπεριστατωμένον ἄρθρον (γαλλιστὶ) τοῦ κ. Τριαντ. Θεοδωρίδη διὰ τὴν «Ἀπελευθέρωσιν τῶν Σερρῶν», ποὺ ἐξεδόθη καὶ εἰς πολλὰ ἀνάτυπα—(ὡς ἀφιέρωμα εἰς τὸν Δήμαρχον Σερρῶν κ. Δημ. Ἐλευθεριάδην καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Σερρῶν)—τὸ ὁποῖον ἀπεστάλη καὶ εἰς πλείστας προσωπικότητας τοῦ Βελγίου, τῆς Γαλλίας καὶ πολλῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν καὶ τὸ δραματικώτερον γεγονὸς τῆς

1. Σταύρου Π. Κοταμανίδη: «Σύγχρονοι λογοτέχναι καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῶν Σερρῶν», εἰς «Σερραϊκὰ Χρονικά», τόμος 5ος, σελ. 438—439 καὶ 465, καὶ Λούλας Δ. Κοτσέτου: «Πορτραῖτα Λογοτεχνῶν μας», τόμος 2ος, σελ. 58—59.

῾Ιστορίας τῶν Σερρῶν, ὡς καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν Σερραίων.

Δικαίως ἑπομένως εἶναι συνδρομηταὶ τῆς ᾿Επιθεωρήσεως αὐτῆς ὁ Δῆμος Σερρῶν, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σερρῶν καὶ Νιγρίτης κ.κ. Κωνσταντῖνος καὶ ἀρκετοὶ Σερραῖοι.

Εἰς τὰ πρῶτα τεύχη τῆς ᾿Επιθεωρήσεως προβάλλονται ἰδίως νέοι Σερραῖοι λογοτέχναι, διὰ νὰ παρουσιαθοῦν ἀργότερα, ὡς μᾶς εἶπε ὁ κ. Θεοδωρίδης, οἱ κορυφαῖοι, ὅπως εἶναι ὁ κ. Γιῶργος Καφταντζῆς καὶ ἄλλοι. ᾿Επίσης θὰ προβληθοῦν εἰς τὸ ἴδιον περιοδικὸν λογοτέχναι καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων καὶ χωρίων τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ὡς τῆς Νιγρίτης (κ. ᾿Αστέριος Θηλυκὸς κ.ἄ.), Σιδηροκάστρου (κ. Μαρία Κεσίση κ. ἄ.).

῾Η «῾Ελληνο—Βελγικὴ ᾿Επιθεώρησις» ἔχει ἑπομένως εὐεργετικὸν ἀντίκτυπον εἰς ὅλον τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ νομοῦ Σερρῶν. Τὰ ἔργα τῶν λογοτεχνῶν καὶ συγγραφέων μας θὰ γίνουν γνωστὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ῾Ελλάδος. Καὶ ὄχι μόνον τὸ «Λύκειον ῾Ελληνίδων Σερρῶν», ἀλλὰ καὶ ἄλλα λαμπρὰ σωματεῖα τῶν Σερρῶν θὰ προβληθοῦν, ὡς γνωρίζομεν, ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ᾿Επιθεωρήσεως.

῞Οπως δὲ βλέπομεν καὶ ἀπὸ τὰ συγχαρητήρια γράμματα πλείστων ἑλληνικῶν καὶ ξένων προσωπικοτήτων, ποὺ δημοσιεύονται εἰς τὸ ἴδιον περιοδικόν, ἡ ὅλη προσφορά του θεωρεῖται ἐ θ ν ι κ ὴ καὶ λαμβάνει πανευρωπαϊκὸν χαρακτῆρα. Καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς παρήγορον, ὅτι ἀντικρύζει παντοῦ ἐνθουσιώδη ὑποδοχήν. Εἶναι, ἀλήθεια, τόσο εὐχάριστο περιοδικό. Πολυσέλιδον, ἀπὸ 108 ἕως 132 σελίδες τὸ κάθε τεῦχος, πλούσιον εἰς ποικίλην ὕλην, πολυτελές, μὲ εὐρωπαϊκήν, ὡς ὁμολογοῦν ὅλοι, ἐμφάνισιν, μὲ ἐξαιρετικὸν πάντα περιεχόμενον. Μεταξὺ δὲ τῶν συνεργατῶν τῆς ᾿Επιθεωρήσεως βλέπομεν καὶ ὀνόματα κορυφαίων ἀκαδημαϊκῶν, καθηγητῶν Πανεπιστημίου, μητροπολιτῶν, πρέσβεων, ὑπουργῶν, διαπρεπῶν λογοτεχνῶν καὶ συγγραφέων τῆς ῾Ελλάδος, τοῦ Βελγίου, τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλων χωρῶν. Δικαίως ἡ «῾Ελληνο—Βελγικὴ ᾿Επιθεώρησις» κινεῖ ὅλων τὸν θαυμασμόν. Τιμᾶ τὴν ῾Ελλάδα.

Στὴν ψυχὴ τοῦ κ. Τριαντ. Θεοδωρίδη ἔχουν τὴν φωλιά τους καὶ αἱ Σέρραι μας, ἡ Νέα Ζίχνη (δευτέρα του πατρίδα) καὶ ὁλόκληρος ὁ νομὸς Σερρῶν. Τοῦ εὐχόμεθα νὰ ζήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα χρόνια, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ μεγάλο του ἔργον καὶ τὸ ὅραμά του διὰ τὰς Σέρρας καὶ ὅλην τὴν Μακεδονίαν μας.

ΠΕΤΡΟΣ Θ. ΠΕΝΝΑΣ

366

Τὸ παρὸν Καταστατικὸν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Σερρῶν - Μελενίκου συνετάχθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1952, ὅτε ἱδρύθη ἡ Ἑταιρεία. Ἐγκριθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν διὰ τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. 12751)1952 ἀποφάσεως αὐτοῦ εἶχε καταχωρηθῆ εἰς τὰ οἰκεῖα βιβλία τῶν Σωματείων ὑπ᾽ αὔξ. ἀριθ. 7244 τῆς 17 Φεβρουαρίου τοῦ 1953.

Ἤδη τοῦτο ἀνατυποῦται μετὰ τὰς ἐπενεχθείσας τροποποιήσεις εἰς τὸ ἀρχικὸν τοιοῦτον, βάσει τῶν διατάξεων τοῦ Νομ. Διατ. 795/1971, τὴν ἔγκρισιν αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. 671)1972 ἀποφάσεως τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν, καὶ τὴν καταχώρησίν του εἰς τὸ βιβλίον τῶν ἀνεγνωρισμένων Σωματείων καὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ στήλῃ ὑπ᾽ αὔξ. ἀριθ. 2318 τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1972.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Νοεμβρίου 1973

Ὁ Πρόεδρος

Πέτρος Θ. Πέννας

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

Τρ. Θεοδωρίδης

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Ἰωάν. Βλάχος

Ὁ Ταμίας

Ἑλένη Κολουτσινιώτου

Ὁ Ἔφορος

Γεώργιος Αἰκατερινίδης

Οἱ Σύμβουλοι

Ἀδριανὸς Φυλακτός, Γεώργιος Ἀβτζῆς, Ἀθανάσιος Κασάπης, Πάτροκλος Κριτόπουλος, Βάλσαμος Κυπαρισσιάδης, Γεώργιος Παπαγεωργίου

347

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ
ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΕΡΡΩΝ - ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
Τίτλος, Ἕδρα, Σκοπός, Μέσα.

Ἄρθρον 1ον.—Ὑπὸ τὴν Ἐπωνυμίαν «Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Σερρῶν - Μελενίκου» ἱδρύεται Σωματεῖον, μὲ ἕδραν τὰς Ἀθήνας, καὶ κατάστημα, γραφεῖον ἐν ὁδῷ Πανεπιστημίου 18.

Ἄρθρον 2ον.—Σκοπὸς τοῦ Σωματείου ἔσται ἡ περισυλλογὴ καὶ διάσωσις τοῦ Ἱστορικοῦ, Ἀρχαιολογικοῦ, Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ ὑλικοῦ, ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη τῆς τε προγενεστέρας ἀλλὰ καὶ συγχρόνου ἱστορίας, τῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ πάσης κοινωνικῆς ἐκδηλώσεως, ὡς καὶ ἡ διατήρησις καὶ περισυλλογὴ τῶν παλαιῶν ἐθίμων καὶ παραδόσεων, ἁπάσης τῆς περιοχῆς τοῦ πάλαι ποτὲ Σαντζακίου Σερρῶν καὶ τῶν ἑπτὰ αὐτοῦ Καζάδων.

Ἄρθρον 3ον.—Ἡ ἐπίτευξις τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν ἐπιδιώκεται: 1) Διὰ τῆς ἱδρύσεως παραρτημάτων τῆς Ἑταιρείας, ἐν τῇ πόλει τῶν Σερρῶν ἐν Σιδηροκάστρῳ καὶ ὁπουδήποτε ἄλλου τῆς ἀνωτέρω περιοχῆς παρουσιασθῇ ἀνάγκη καὶ δυνατότης. 2) Διὰ τῆς ἐκδόσεως συγγράμματος περιοδικοῦ, μὲ ἱστορικήν, ἀρχαιολογικήν, λαογραφικὴν καὶ γλωσσικὴν ὕλην, καὶ λαϊκῆς τέχνης σχετικῆς τόσον μὲ τὴν ἐλευθέραν περιοχὴν τοῦ Σαντζακίου Σερρῶν, ὅσον καὶ μὲ τὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ τὰς ὑποδούλους. 3) Ἡ δημοσίευσις αὐτοτελῶν μελετῶν τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ ἔργων ἐπιστημονικῶν ἀφορώντων τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας. 4) Διὰ τῆς ὀργανώσεως διαλέξεων, Τουριστικῶν ἐκδρομῶν, συγκεντρώσεων ἢ ἄλλων ἑορτῶν, χάριν τῆς προαγωγῆς τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας, καὶ 5) Πᾶν ἄλλο νόμιμον μέσον, ὅπερ θέλει κριθῇ παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ὡς συμβάλλον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἐπιδιωκομένων πνευματικῶν καὶ κοινωφελῶν σκοπῶν.

Ἄρθρον 4ον.—Τὰ τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τῆς Ἑταιρείας θέλουσι ρυθμισθῇ διὰ κανονισμοῦ, ὅστις θέλει ὑποβληθῇ εἰς ἔγκρισιν εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, καὶ θέλει ἰσχύσει κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ ὑπ᾿ ἀριθ. 795 Ν. Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Μέλη, Δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις.

Ἄρθρον 5ον.—Τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας εἶναι τακτικά, ἀρωγὰ καὶ ἐπίτιμα, ἅπαντα δὲ Ἕλληνες τὸ γένος ἀνεξαρτήτως φύλου. Ἡ ἰδιότης τοῦ μέλους ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐγγραφῆς του εἰς τὸ μητρῶον καὶ ἀποβάλλεται διὰ τῆς ἐκ τοῦ μητρώου διαγραφῆς. Ἀνήλικοι ἄνω τῶν 18 ἐτῶν, δύνανται νὰ εἶναι μέλη τοῦ Σωματείου, πλὴν ἐὰν δὲν συναινῇ ὁ πατήρ, ὁ ἐπίτροπος ἢ ὁ κηδεμὼν καὶ ἀναγγείλῃ τοῦτο ἐγγράφως πρὸς τὴν διοίκησιν τοῦ σωματείου.

Ἄρθρον 6ον.—Ὡς τακτικὰ μέλη ἐκλέγονται πάντες οἱ Μακεδόνες οἱ καταγόμενοι ἐκ τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς εἴτε γηγενεῖς εἴτε ἀπὸ 20ετίας νομίμως ἐγκατασταθέντες ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ οἱ ἐγκατεστημένοι ἤδη ἐν Ἀθήναις, Πειραιεῖ καὶ τοῖς προαστείοις αὐτῶν. Ὡς τακτικὸν μέλος δύναται νὰ ἐγγραφῇ ἐπίσης καὶ πᾶς δυνάμενος νὰ συντελέσῃ ἐπωφελῶς εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας, προτάσει δύο μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου καὶ μεθ᾿ ὁμόφωνον ἔγκρισιν τῶν παρόντων μελῶν αὐτοῦ.

Ἄρθρον 7ον.—Ἀρωγὰ Μέλη δύνανται νὰ ἐγγραφῶσιν οἱ ὁποθενδήποτε καταγόμενοι ἐπιθυμοῦντες νὰ εἰσφέρωσιν ὑλικῶς διὰ τὴν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας, ὁπουδήποτε καὶ ἂν διαμένωσι, τῇ αἰτήσει ἢ καὶ μόνον τῇ προτάσει ἑνὸς μέλους τῆς Ἑταιρείας, κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Δ. Συμβουλίου κατὰ πλειοψηφίαν τῶν μελῶν του. Ἔχουσι οὗτοι ἅπαντα τὰ δικαιώματα τῶν τακτικῶν μελῶν πλὴν τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι.

Ἄρθρον 8ον.—Ἐπίτιμα Μέλη ἀνακηρύσσονται πρόσωπα ἡμεδαπὰ ἢ ἀλλοδαπὰ προσενεγκόντα σοβαρὰς ὑπηρεσίας εἰς τὸν καθόλου σκοπὸν τῆς Ἑταιρείας ἢ πρόσωπα πνευματικοῦ ἐν γένει κύρους, δυνάμενα νὰ προσφέρωσι διακεκριμένας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σωματείου. Ἡ ἐκλογὴ τῶν μελῶν τούτων γίνεται προτάσει τριῶν τακτικῶν μελῶν, ἥτις δέον νὰ ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ νὰ ὑποβληθῇ ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν.

Ἡ πρὸς ἐκλογὴν μελῶν οἱασδήποτε κατηγορίας ψηφοφορία τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ἐνεργεῖται πάντοτε μυστική.

Τὰ ἐπίτιμα μέλη στεροῦνται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, εἰς οὐδεμίαν δὲ ὑπόκεινται χρηματικὴν ὑποχρέωσιν πρὸς τὴν Ἑταιρείαν, πλὴν τῶν αὐτοβούλων αὐτῶν εἰσφορῶν καὶ δωρεῶν.

Ἄρθρον 9ον.—Τὰ τακτικὰ μέλη ἔχουσι τὸ δικαίωμα ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσιν τοῦ μετέχειν εἰς τὰς Γενικὰς Συνελεύσεις καὶ συζητήσεις καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι εἰς τὰς Διοικήσεις τοῦ Σωματείου.

Ἄρθρον 10ον.—Διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς Γενικὰς Συνελεύσεις

ἀπαιτεῖται ὅπως τὸ μέλος ἔχῃ ἐκπληρώσει ἁπάσας τὰς ἐκ τοῦ καταστατικοῦ ὑποχρεώσεις του, πρὸς τὸ σωματεῖον.

Ἄρθρον 11ον.—Πᾶν μέλος, μὴ καταβαλὸν τὴν μηνιαίαν συνδρομήν του ἐπὶ τρίμηνον ἢ μὴ ἐκπληροῦν τὰς ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ ἐπιβαλλομένας αὐτῷ ὑποχρεώσεις, διαγράφεται τῆς Ἑταιρείας, ἀποφάσει τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατ᾿ ἀπόλυτον πλειοψηφίαν καὶ διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας.

Ἄρθρον 12ον.— I. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας ἀσκεῖ πειθαρχικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν μελῶν. Πειθαρχικὰ παραπτώματα τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας, καθ᾿ ὧν ἐπιβάλλονται αἱ κάτωθι κυρώσεις εἶναι: 1) Πᾶσα ὑπὸ τοῦ μέλους τῆς Ἑταιρείας παράβασις τῶν διατάξεων τοῦ Καταστατικοῦ ἢ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Δ. Συμβουλίου. 2) Πᾶσα ἐνέργεια ἢ συμπεριφορὰ τοῦ μέλους βλάπτουσα ἢ θέτουσα ἐν ἀμφιβόλῳ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑταιρείας. 3) Ἡ μὴ ἐκπλήρωσις τῶν ὑποχρεώσεών του ἐν γένει ὡς μέλους τοῦ Σωματείου, ἐφόσον αὕτη οὐχὶ ἅπαξ ἔλαβε χώραν.

Αἱ κυρώσεις αἱ ἐπιβαλλόμεναι κατὰ τοῦ παραβάτου τοῦ Σωματείου εἶναι: 1) Ἐπίπληξις τοῦ μέλους. 2) Διαγραφὴ τοῦ μέλους.

Πρὸ πάσης ἐπιβολῆς κυρώσεως καλεῖται τὸ μέλος εἰς ἀπολογίαν τασσομένης εὐλόγου προθεσμίας πρὸς ἀπολογίαν.

II. Ἡ πειθαρχικὴ ἐξουσία τῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

Πειθαρχικὰ παραπτώματα τῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου εἶναι τὰ αὐτὰ ὡς ἄνω πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ἀναφερόμενα.

Ὡς κυρώσεις κατὰ τῶν παραβατῶν μελῶν τοῦ Δ. Συμβουλίου ἐπιβάλλονται: α) ἐπίπληξις, β) διαγραφὴ ἀπὸ μέλους τοῦ Δ. Συμβουλίου.

Ἄρθρον 13ον.—Μέλος καθυστεροῦν τὴν συνδρομήν του στερεῖται τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι.

Ἄρθρον 14ον.—Τὰ τακτικὰ μέλη ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλωσιν ἐφάπαξ, ὡς δικαίωμα ἐγγραφῆς των, τὸ ὀλιγώτερον δρχ. 20, ὡς τριμηνιαίαν δὲ συνδρομήν των δρχ. 15. Τὸ ποσὸν τῆς καταβαλλομένης συνδρομῆς δύναται νὰ ἀναπροσαρμόζηται δι᾿ ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκτελεστῆς, ὑποκειμένης ἀργότερον εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

Ἄρθρον 15ον.—Τὸ Προεδρεῖον προβαίνει εἰς τὴν ἀναγγελίαν τῆς ἐγγραφῆς του πρὸς ἕκαστον μέλος δι᾿ ἐπιστολῆς του, συναποστέλλον καὶ ἀντίτυπον τοῦ καταστατικοῦ, ἐφ᾿ ὅσον τοιαῦτα ἔχουσιν ἐκτυπωθῆ.

Ἄρθρον 16ον.—Δι᾿ ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀνακηρύσσονται Δωρηταὶ ὅσοι προσφέρουν ἐφ᾿ ἅπαξ τοὐλάχιστον ἓν ἑκατομμύριον δρχ. Εὐεργέται οἱ ἐφ᾿ ἅπαξ δίδοντες τοὐλάχιστον πέντε ἑκατομμύρια δρχ· καὶ Μεγάλοι Εὐεργέται οἱ ἐφ᾿ ἅπαξ προσφέροντες ἄνω τῶν πέντε ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Τὰ ὀνόματα τῶν Δωρητῶν, Εὐεργετῶν καὶ Μεγάλων Εὐεργετῶν ἀνα-

γράφονται εἰς οἰκείους πίνακας, ἀνηρτημένους ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διοίκησις.

Ἄρθρον 17ον.—Τὸ Σωματεῖον διοικεῖται ὑπὸ ἑνδεκαμελοῦς Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀπαρτιζομένου ἐκ τοῦ Προέδρου, Ἀντιπροέδρου, Γεν. Γραμματέως, Ταμίου, Ἐφόρου καὶ ἓξ Συμβούλων, ἐκλεγομένων ἀνὰ τριετίαν διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν, τῶν ἐχόντων ἐκπληρώσει τὰς ταμειακὰς ὑποχρεώσεις των, καὶ πληρούντων ὅλους τοὺς ὅρους τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Νόμου 281 «Περὶ Σωματείων». Ὡς ἐκλεγέντες θεωροῦνται οἱ κατὰ σειρὰν ἐπιτυχίας 11 πρῶτοι. Ἐπὶ ἰσοψηφίας γίνεται κλήρωσις.

Ἄρθρον 18ον.—Πλὴν τῶν ὡς ἄνω 11 τακτικῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἐκλέγονται καὶ ἰσάριθμα ἀναπληρωματικὰ μέλη, ἅτινα ἀναπληροῦσι τὰ δι' οἱονδήποτε λόγον ἐξερχόμενα τῆς Διοικήσεως πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας των μέλη. Παραιτουμένου ὁλοκλήρου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, συγκαλεῖται ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἔκτακτος Γενικὴ Συνέλευσις πρὸς ἐκλογὴν νέου τοιούτου.

Ἄρθρον 19ον.—Ἐντὸς δεκαημέρου ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του, τὸ οὕτως ἐκλεγὲν Συμβούλιον καλούμενον ὑπὸ τοῦ πλειοψηφήσαντος τῶν μελῶν του συνέρχεται εἰς συνεδρίασιν καὶ ἐκλέγει ἐκ τῶν μελῶν του διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ διὰ πλειοψηφίας τὸν Πρόεδρον, τὸν Ἀντιπρόεδρον, τὸν Γενικὸν Γραμματέα, τὸν Ἔφορον, τὸν Ταμίαν καὶ τὸν Εἰδικὸν Γραμματέα.

Ἄρθρον 20όν.—Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον συνέρχεται τακτικῶς μὲν ἅπαξ τοῦ μηνὸς καθ' ἡμέρας καὶ ὥρας ἐπὶ τούτοις ὁριζομένας, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις νομίζει τοῦτο ἀναγκαῖον ὁ Πρόεδρος, ἢ τῇ αἰτήσει τριῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἡ κλῆσις ἐπιδίδεται δύο ἡμέρας τοὐλάχιστον πρὸ τῆς συνεδριάσεως. Ἀπαρτία θεωρεῖται ἂν κατὰ τὴν συνεδρίασιν παρίστανται 7 μέλη τοῦ Συμβουλίου.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας ἐν ἀπαρτίᾳ κατὰ τὰ ἀνωτέρω εὑρισκόμενον, ἀποφασίζει ἐπὶ πάσης φύσεως ζητημάτων ἀφορώντων τὰ συμφέροντα καὶ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἔργου καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Συντάσσει δὲ καὶ ὑποβάλλει εἰς τὴν ἐτησίαν Γενικὴν Συνέλευσιν τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ νέου ἔτους καὶ τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ λήξαντος καὶ μεριμνᾷ διὰ τὴν πιστὴν καὶ λυσιτελῆ ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τῆς Ἑταιρείας.

Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν, πλὴν τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς, ἐν τῷ παρόντι ὁρίζεται ἄλλως ἐπικρατούσης πάντοτε ἐν ἰσοψηφίᾳ τῆς ψήφου τοῦ Προέδρου ἢ τοῦ ἀναπλη-

ροῦντος αὐτόν. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετέχωσι τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου πρόσωπα συγγενῆ μεταξύ των μέχρι Δ' βαθμοῦ.

Ἄρθρον 21ον.—Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον πρὸς εὐχερεστέραν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τῆς Ἑταιρείας καταρτίζει ἐκ τῶν μελῶν του ἐπιτροπάς. Εἰς αὐτὰς δύνανται νὰ μετέχουν καὶ ἁπλᾶ μέλη τοῦ Σωματείου. Πάντοτε ὅμως αἱ ἐπιτροπαὶ αὗται τίθενται ὑπὸ τὴν Προεδρείαν Μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Εἰς τὰς ἐπιτροπὰς ταύτας παραπέμπονται πρὸς μελέτην ζητήματα χρήζοντα εἰδικῶν γνώσεων ἢ ἀνατίθενται καθήκοντα καὶ ἔργα ἀπαιτοῦντα συλλογικὴν δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν.

Ἄρθρον 22ον.—Πᾶν μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου μὴ προσερχόμενον εἰς τρεῖς συνεχῶς συνεδριάσεις του, καλούμενον δ' ἐγγράφως δὲν προσέρχεται καὶ κατὰ τὴν τετάρτην ἢ δὲν δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς τὴν ἀπουσίαν του, θεωρεῖται ὡς ὑποβαλὸν παραίτησιν καὶ ἀντικαθίσταται ὑφ' ἑνὸς ἐκ τῶν ἀναπληρωματικῶν μελῶν κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐκλογῆς των.

Ἄρθρον 23ον.—Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Περιοδικοῦ Συγγράμματος καὶ τῶν λοιπῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐκλέγει τριμελῆ ἐπιτροπήν, τῆς ὁποίας τὰ δύο τοὐλάχιστον μέλη δέον νὰ ὦσι ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη ἀποτελεῖ καὶ τὴν Κριτικὴν Ἐπιτροπὴν ὅλων τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας.

Ἄρθρον 24ον.—Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου προεδρεύει τῶν ἑκάστοτε τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων Γενικῶν Συνελεύσεων τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ τῶν Συνεδριάσεων τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου, συγκαλεῖ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον εἰς συνεδριάσεις καὶ τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους Γενικὰς Συνελεύσεις, λογοδοτεῖ ἐνώπιον τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, συντάσσει τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων καὶ Γενικῶν Συνελεύσεων, ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἑταιρείαν εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς σχέσεις ἐνώπιον τῶν Δικαστηρίων καὶ πάσης ἄλλης Ἀρχῆς ἢ ἄλλου οἱουδήποτε ὀργανισμοῦ καὶ προσώπου φυσικοῦ ἢ νομικοῦ, συμβάλλεται διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἑταιρείας μετὰ παντὸς φυσικοῦ ἢ νομικοῦ προσώπου, ὑπογράφει πάντα τὰ ἔγγραφα μετὰ τοῦ Γεν. Γραμματέως, τὰ δὲ γραμμάτια εἰσπράξεων, χρηματικὰ ἐντάλματα καὶ τὰς ἐντολὰς πρὸς ἀνάληψιν καταθέσεων ἐν Τραπέζαις ὑπογράφει μετὰ τοῦ Ταμίου καὶ Γεν. Γραμματέως, ἐξαιτεῖται ἐκτάκτως πιστώσεις διὰ πᾶσαν νέαν ἀναγκαίαν δαπάνην μὴ προβλεπομένην ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐπικυροῖ τὰ πρακτικὰ τοῦ τε Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Γεν. Συνελεύσεων, δίδει καὶ ἀφαιρεῖ τὸν λόγον καὶ ἐν γένει φροντίζει διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Γεν. Συνελεύσεωςῶς καὶ περὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν διατάξεων τοῦ Καταστατικοῦ καὶ τοῦ Ἐσωτερικοῦ Κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 25ον.—Τὸν Πρόεδρον ἀπόντα ἢ κωλυόμενον ἀντικαθι-

στᾶ εἰς ὅλα αὐτοῦ τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα ὁ Ἀντιπρόεδρος καὶ τούτου ἀπόντος, ὁ πρεσβύτερος τῶν παρόντων Συμβούλων.

Ἄρθρον 26ον.—Ὁ Γεν. Γραμματεύς. Ἐπιμελεῖται τῆς συντάξεως τῶν πρακτικῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καὶ τῆς Γεν. Συνελεύσεως, συνυπογράφει μετὰ τοῦ Προέδρου πάντα τὰ ἔγγραφα, τηρεῖ τὸ πρωτόκολλον τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐγγράφων, τὸ ἀλφαβητικὸν μητρῷον μελῶν καὶ τὴν σφραγῖδα καὶ μεριμνᾷ διὰ τὴν καταγραφήν, ταξινόμησιν, συντήρησιν καὶ διαφύλαξιν τοῦ ἀρχείου, εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν τήρησιν ἁπασῶν τῶν ἐκ τοῦ νόμου ἀπαιτουμένων διατυπώσεων, ἐκτελεῖ πᾶσαν γραφικὴν ἐργασίαν καὶ ἐν γένει βοηθεῖ τὸν Πρόεδρον εἰς τὰ διοικητικά του καθήκοντα.

Τὸν Γενικὸν Γραμματέα κωλυόμενον ἀναπληροῖ ὁ Εἰδικὸς Γραμματεύς, ὅστις βοηθεῖ τὸν Γενικὸν Γραμματέα εἰς πᾶσαν αὐτοῦ ἐργασίαν δυνάμενος νὰ συνυπογράφῃ μετὰ τοῦ Προέδρου πάντα τὰ ἔγγραφα ὡς καὶ τὰ πρακτικά, καὶ τούτου κωλυομένου εἷς τῶν συμβούλων ὁριζόμενος ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

Ἄρθρον 27ον.—Ὁ Ταμίας εἰσπράττει διὰ διπλοτύπων ἀποδείξεων τὰ ἔσοδα τῆς Ἑταιρείας, ἐγγράφων αὐτὰ εἰς σχετικὰ βιβλία καὶ ἐνεργεῖ πᾶσαν πληρωμὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐντάλματος ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ προϋπολογισμοῦ. Τηρεῖ τὰ ἀπαιτούμενα βιβλία περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῆς Ἑταιρείας μονογεγραμμένα καὶ θεωρημένα ὑπὸ τοῦ Προέδρου. Καθ' ἑκάστην τριμηνίαν ὁ Ταμίας ὀφείλει νὰ προσάγῃ πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον κατάστασιν ἐμφαίνουσαν τά τε ἔσοδα καὶ ἔξοδα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ λήξαντος ἔτους ἐγκεκριμένον ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ὁ Ταμίας δὲν δικαιοῦται νὰ κρατῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς «Ἑταιρείας» ποσὸν ὑπερβαῖνον τὰς 10.000. Πᾶν ἐπὶ πλέον ποσὸν ὑποχρεοῦται νὰ καταθέσῃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἑταιρείας, εἰς μίαν κατὰ Νόμον ἀνεγνωρισμένην Τράπεζαν. Αἱ ἀναλήψεις χρηματικῶν ποσῶν, χρεωγράφων καὶ ἀξιῶν ἐν γένει ἐνεργοῦνται ὑπὸ τοῦ Ταμίου ἢ τοῦ νομίμου ἀναπληρωτοῦ του, δυνάμει ἐντολῆς τοῦ Προέδρου ἢ τοῦ ἀναπληροῦντος αὐτὸν κατ' ἀπόφασιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Ὁ Ταμίας προτείνει εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τὸν διοριστέον εἰσπράκτορα, ἄνθρωπον τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ὁ Ταμίας εὐθύνεται προσωπικῶς διὰ τὰ ἐμπεπιστευμένα αὐτῷ χρήματα τῆς «Ἑταιρείας».

Ἄρθρον 28ον.—Ὁ Ἔφορος προΐσταται τοῦ ἐργαζομένου προσωπικοῦ τῶν Γραφείων τῆς Ἑταιρείας καὶ παρακολουθεῖ τὴν πνευματικὴν κίνησιν ἐν γένει. Εἰσηγεῖται πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν καλυτέραν λειτουργίαν καὶ ἐν γένει προβολὴν τῆς Ἑταιρείας, φροντίζει διὰ τὰς διαλέξεις καὶ τὰς ἑορτὰς περὶ ὧν ἀπεφήνατο τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον. Μεριμνᾷ διὰ τὸν καταρτισμὸν

βιβλιοθήκης διὰ συγγραμμάτων ἀναφερομένων εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ τὸ ἔργον τῆς «Ἑταιρείας», φυλάττει τὰ τυχὸν δωρούμενα ἀντικείμενα τέχνης καὶ ἐν γένει πᾶν μὴ χρηματικὸν περιουσιακὸν στοιχεῖον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Γενικαὶ Συνελεύσεις.

Ἄρθρον 29ον.—Ἐντὸς τοῦ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καλεῖται τακτικὴ ἐτησία Γεν. Συνέλευσις τῶν τακτικῶν μελῶν, ὁριζομένου τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου αὐτῆς εἰς τὰς ὀκτὼ τοὐλάχιστον ἡμέρας πρὸ τῆς ὁρισθείσης ἡμέρας τῆς Συνελεύσεως, ἀποστελλομένας ἢ δημοσιευομένας προσκλήσεις. Κατ᾿ αὐτὴν ἐκλέγεται παρὰ τῆς Συνελεύσεως ὁ Πρόεδρος, ὅστις καὶ διευθύνει τὰς ἐργασίας. Τὸ Δ. Σ. διὰ τοῦ Προέδρου ἢ τοῦ Γεν. Γραμματέως λογοδοτεῖ ἐπὶ τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, ὁ δὲ Ταμίας ἐκθέτει τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς «Ἑταιρείας». Ἀκολούθως ἀναγινώσκεται ἡ ἔκθεσις ὑπὸ τῆς ἐλεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ γίνονται αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι προτάσεις ἐπακολουθούσης ψηφοφορίας.

Ἄρθρον 30όν.—Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἐν ἀπαρτίᾳ εὑρίσκεται ἐὰν παρευρίσκωνται τοὐλάχιστον τὸ ἓν τέταρτον τῶν τακτικῶν μελῶν, τῶν καταβαλόντων τὴν συνδρομήν των μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς Συνελεύσεως.

Μὴ ἐπιτευχθείσης ἀπαρτίας συγκαλεῖται Γεν. Συνέλευσις ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν μὲ τὰ αὐτὰ θέματα, θεωρεῖται δὲ αὔτη τότε ἐν ἀπαρτίᾳ ὁσαδήποτε μέλη καὶ ἂν παρίστανται.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς Γεν. Συνελεύσεως λαμβάνονται κατὰ πλειοψηφίαν τῶν παρισταμένων. Ἐν ἰσοψηφίᾳ ἡ πρότασις ἀπορρίπτεται.

Ἄρθρον 31ον.—Ὁ ἔλεγχος τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῶν Σωματείων, ἀναφερόμενος εἰς πάντα τὰ πραγματοποιηθέντα ἔσοδα καὶ τὰς πηγὰς αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς πραγματοποιηθείσας δαπάνας, διενεργεῖται κατ᾿ ἔτος ὑπὸ τῆς ἐλεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ καταστατικοῦ.

Ὁ ἰσολογισμὸς καὶ ἀπολογισμὸς ἑκάστου ἔτους, ὡς καὶ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐλεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ὑποβάλλονται ὑποχρεωτικῶς πρὸς ἔγκρισιν εἰς τὴν Γεν. Συνέλευσιν τῶν μελῶν ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους.

Ἄρθρον 32ον. — Πρὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐν τῇ Γεν. Συνελεύσει πρὸς ἀνάδειξιν ἀνὰ τριετίαν νέου Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐκλέγεται τριμελὴς Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπή, τῆς ὁποίας προορισμὸς εἶναι νὰ ἐποπτεύῃ τὰς διενεργηθησομένας ἐκλογάς. Οἱ ἐκλογεῖς προσερχόμενοι πρὸ τῆς Ἐφορευτι-

κῆς Ἐπιτροπῆς καταχωροῦσιν εἰς εἰδικὸν βιβλίον τὸ ὄνομά των καὶ ρίπτουσι τὸ ψηφοδέλτιον εἰς τὸ ψηφοδόχον κιβώτιον.

Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐκλογῶν γίνεται ἡ διαλογὴ τῶν ψήφων καὶ συντάσσεται περὶ τοῦ ἀποτελέσματος πρακτικὸν ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς. Μέλος δικαιούμενον ψήφου καὶ μὴ δυνάμενον νὰ παραστῇ αὐτοπροσώπως ψηφίζει ἐγκύρως δι᾽ ἀντιπροσώπου του ἐγγράφως ἐξουσιοδοτουμένου. Μέλος τῆς Ἑταιρείας ἀσκοῦν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀντιπροσώπου καὶ ψηφίζον κατ᾽ ἔγγραφον ἐντολὴν ἀπαγορεύεται νὰ συγκεντρώσῃ περισσοτέρας τῶν δύο ἐξουσιοδοτήσεων δι᾽ ἀπόντα μέλη.

Ἄρθρον 33ον.—Ὁ Πρόεδρος ἐγκρίσει τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἢ τῇ αἰτήσει τοῦ εἰκοστοῦ τῶν τακτικῶν μελῶν, δύναται νὰ καλέσῃ τὰ μέλη τῆς «Ἑταιρείας» εἰς ἔκτακτον Γενικὴν Συνέλευσιν μὲ συγκεκριμένα θέματα. Διὰ τὴν Συνέλευσιν ταύτην ἰσχύουν οἱ αὐτοὶ ὅροι ἀπαρτίας καὶ παραστάσεως μελῶν μὲ τὰς τακτικάς. Αἱ σχετικαὶ προσκλήσεις κοινοποιοῦνται 3 ἡμέρας πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Συνελεύσεως. Ἐν ἀρνήσει τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ὅπως συγκαλέσῃ τὴν Συνέλευσιν ὑποβάλλεται αἴτησις πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἀρχὴν ὡς ὁ Νόμος ὁρίζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Πόροι.

Ἄρθρον 34ον.—Οἱ πόροι τῆς «Ἑταιρείας» διακρίνονται εἰς τακτικοὺς καὶ ἐκτάκτους. Τακτικοὶ εἶναι τὰ ἐκ τῶν ἐγγραφῶν καὶ μηνιαίων εἰσφορῶν ἔσοδα. Ἔκτακτοι δὲ τὰ ἐκ διαφόρων δωρεῶν, εἰσπράξεων ἐξ ἑσπερίδων ἢ διαλέξεων, ἐκ κληροδοτημάτων, ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ Περιοδικοῦ Συγγράμματος καὶ δημοσιευμάτων ἐν γένει.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον δύναται ὡσαύτως νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ ἐκτάκτους εἰσφορὰς πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐκτάκτων δαπανῶν.

Ἄρθρον 35ον.—Ἡ Ἑταιρεία δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ἀκίνητον περιουσίαν ἐξ ἐπαχθοῦς αἰτίας ἄνευ ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως.

Τοῦτ᾽ αὐτὸ ἰσχύει προκειμένου καὶ περὶ κινητῶν, ὧν ἡ ἀξία ὑπερβαίνει κατὰ τριάκοντα τοῖς ἑκατὸν τοὐλάχιστον τὴν ἀξίαν τοῦ ἀντιστοίχου κεφαλαίου τοῦ ἐγκριθέντος προϋπολογισμοῦ.

Ἡ Ἑταιρεία δὲν δύναται νὰ ἀποδεχθῇ κληροδοσίαν ἢ δωρεὰν ὑπὸ ὅρον ἄνευ ἀποφάσεως τῆς Γεν. Συνελεύσεως λαμβανομένης δι᾽ ἀποφάσεως τοῦ ἡμίσεος τοὐλάχιστον τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἡ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ἀποδοχὴ κληρονομίας γίνεται πάντοτε ἀποδεκτὴ μὲ τὸ εὐεργέτημα τῆς ἀπογραφῆς.

Κληρονομίαι, κληροδοσίαι, δωρεαὶ ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας ἐπὶ ὡρισμένῳ σκοπῷ τελοῦν ὑπὸ ἰδιαιτέραν διαχείρισιν ἐντὸς τοῦ προϋπολογισμοῦ των, αἱ

τυχὸν δὲ πρόσοδοι αἱ περιεχόμεναι ἐξ αὐτῶν διατίθενται ἀποκλειστικῶς κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ διαθέτου ἢ τοῦ δωρητοῦ ὅρους.

Πᾶσα ὑπὲρ τῆς Ἑταιρείας δωρεὰ δέον νὰ εἶναι ἐπώνυμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Τελικαὶ Διατάξεις.

Ἄρθρον 36ον.—Ἡ διάλυσις τῆς «Ἑταιρείας» ἢ τροποποίησις τοῦ Καταστατικοῦ δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως εἰδικῶς ἐπὶ τούτῳ συγκαλουμένης παρόντων τοῦ ἡμίσεος τῶν τακτοποιημένων μελῶν, μετὰ προηγουμένην πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον πρότασιν τοῦ ἑνὸς τρίτου τῶν τακτικῶν μελῶν καὶ ἐὰν ψηφίσωσιν ὑπὲρ τῆς διαλύσεως ἢ τροποποιήσεως τοῦ Καταστατικοῦ τὸ 1/2 τοὐλάχιστον τῶν παρόντων μελῶν.

Ἄρθρον 37ον.—Ἡ σφραγὶς τοῦ Σωματείου φέρει εἰς τὸ μέσον ὡς ἔμβλημα τὸν ποταμὸν Στρυμόνα καὶ παρ' αὐτὸν τὸν Λέοντα τῆς Ἀμφιπόλεως, πέριξ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Σερρῶν—Μελενίκου», τὴν ἕδραν καὶ τὸ ἔτος τῆς ἱδρύσεως.

Ἄρθρον 38ον.—Ἡ Ἑταιρεία ἑορτάζει τὴν 29ην Ἰουνίου, ἡμέραν ἀπελευθερώσεως τῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας τῶν Σερρῶν ἀπὸ τὸν βουλγαρικὸν ζυγόν.

Ἄρθρον 39ον.—Τὸ Προσωρινὸν Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας, ἐκλεγὲν ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν της, ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κάτωθι :

Βασιλείου Σιμωνίδη, Λιλίκας Χρηστομάνου—Καλίνσκη, Πέτρου Πέννα, Νατάλη Πέτροβιτς, Ἕλλης Δημοσθένους Ἀγγέλου, Δημητρίου Χόνδρου, Οὐμβέρτου Ἀργυροῦ, Κωνσταντίνου Τέγου, Ἰωάννου Πετράκογλου, Μιχαὴλ Μεγγρέλη καὶ Κυριάκου Κιουρτσόγλου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Ἰουλίου 1952

ΙΔΡΥΤΙΚΑ ΜΕΛΗ

Βασ. Σιμωνίδης, Διαδ. Παύλου 18, Φιλοθέη.
Λιλίκα Χρηστομάνου - Καλίνσκη, Πλουτάρχου 29.
Δημ. Χόνδρος, Πεντέλης 16, Ψυχικό.
Πέτρος Πέννας, Φωκίωνος Νέγρη 21.
Νατάλης Πέτροβιτς, Ἐμμ. Μπενάκη 67.
Κωνστ. Ἀσπρομάλλης, Σταδίου 65.
Δημ. Δασκαλόπουλος, Μενάνδρου 13.
Νέστωρ Ζλάτκος, Πυθίας 3.
Μιλτιάδης Παπάζογλου, Κόνωνος 57.
Ἰωάννης Καπέτης, Λήμνου 31.

'Ανδρέας Νικολαΐδης, Τράπεζα τῆς 'Ελλάδος.
Χρίστος Γώγας, Μαυροματαίων 39.
Γεώργιος Βαλαμώτης, Κορυδαλλέως 4.
Κωνσταντῖνος Νάσκος, Σκουφᾶ 28.
Χρῆστος Χριστίδης, Μαυρικίου 8.
Κωνστ. 'Αθ. Τέγος, Ι. Δροσοπούλου 116.
Τριαντάφυλλος Δ. Θεοδωρίδης, Τράπ. τῆς 'Ελλάδος.
Τζιάρας Μιχαήλ, Κασταλίας 71.
"Ελλη 'Αγγέλου, Παρμενίδου 2.
Μεγγρέλης Μιχαήλ, Λεωφ. Συγγροῦ 195.
'Ιάκωβος Ζαγκαρόλας, Φυλῆς 249.
Οὔμβερτος 'Αργυρός, Ροστὰν 35.
Κώστας Καπέτης, 'Εθνικὴ Τράπεζα.
Κυριάκος Κιουρτσόγλου, Πτολεμαΐδου 16.
Κωνσταντῖνος Πούγγουρας, Μανδροκλέους 35.
Χρῆστος Ντινίδης, Β. Βουλγαροκτόνου 65.
Βασίλειος Σχοινᾶς, 'Ιλλυρίας 10, (τ. τ. 8).
Ι. Δ. Πετράκογλου, Πειραιῶς 39, (968—989).

Τὸ παρὸν καταστατικὸν διεμορφώθη ὡς τοῦτο ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Πρωτοδικείου 'Αθηνῶν δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 12751/1952 ἀποφάσεως Πρωτοδικείου 'Αθηνῶν, καταχωρισθείσης εἰς τὰ οἰκεῖα βιβλία τῶν Σωματείων ὑπ' αὔξ. ἀριθ. 7244 τῆς 17 Φεβρουαρίου 1953, βάσει τῶν διατάξεων τοῦ Ν. Δ. 795/1971.

'Εν 'Αθήναις τῇ 28 Δεκεμβρίου 1971

Τὰ παριστάμενα μέλη

'Ο Πρόεδρος
ΠΕΤΡΟΣ ΠΕΝΝΑΣ

'Ο Γεν. Γραμματεὺς
ΙΩΑΝ. ΒΛΑΧΟΣ

Τ.Ε.Ι. ΣΕΡΡΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

357

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἀντὶ προλόγου.—Σύντομος ἀπολογισμὸς τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας.—Ὑπὸ Πέτρου Πέννα . . . . Σελ. 3
Σερραίων Ὁμηρεία (Ἰούν. 1917 - Δεκ. 1918).—Ὑπὸ Νατ. Πέτροβιτς . . . . » 13
Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡρακλείας (Κάτω Τζουμαγιᾶς) Σερρῶν.—Ὑπὸ Γεωργίου Τζεμαΐλα . . . . » 105
Λαογραφικὴ καὶ γλωσσικὴ βιβλιογραφία Νομοῦ Σερρῶν.—Ὑπὸ Γεωργ. Ν. Αἰκατερινίδου . . . . » 163
Τί ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ Βουνὰ...—Ὑπὸ Πέτρου Πέννα . . . . » 233
Τὸ Ροδολῖβος καὶ ἄλλα τοπωνύμια.—Ὑπὸ Γεωργ. Ἀβτζῆ . . » 263
Δύο παλαιὰ ἔθιμα τῆς Νιγρίτας.—Ὑπὸ Ἀστερίου Θηλυκοῦ . . » 289

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

Ὁ Ἀθανάσιος Φωτιάδης καὶ ἡ συμβολή του εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ὠδείου Σερρῶν «Ὀρφεύς».—Ὑπὸ Πέτρου Πέννα . . . . . » 293
Ὁ καθηγητὴς Κάρολος Ἀλεξανδρίδης ἐνθυμεῖται τὴν παλαιὰν ἐποχὴν τῶν Σερρῶν.—Ὑπὸ Τρ. Θεοδωρίδου . . . . . . » 310
Μορφαὶ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ἄγγελος Μήττας. — Ὑπὸ Εὐαγ. Παπαθανασίου . . . . » 317
Ἐπικήδειος εἰς τὸν θάνατον Νατάλη Πέτροβιτς. — Ὑπὸ Πέτρου Πέννα . . . . » 321
Νατάλης Πέτροβιτς.—Ὑπὸ Ν. Ζ. Νικολάου . . . . » 324
Μνημόσυνο Νατάλη Πέτροβιτς (Ποίημα).— Ὑπὸ Στ. Κοταμανίδου . . . . » 326
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ:—Ὑπὸ Πέτρου Πέννα . . . . . » 332
Καταστατικὸν Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Ἑταιρείας Σερρῶν—Μελενίκου » 346
Περιεχόμενα . . . . » 357